

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ &
ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»
(έδρα Jean Monnet)

27.11.21

Θέμα Διπλωματικής Εργασίας:

Αριθ. Πρωτοκόλλου 2159
Ελάστη την 1/10/10

**ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ
ΜΕΣΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΣΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ**

Επιμέλεια: Μαρία Ιατρίδου (Α.Μ.: 1208 M054)

Επιβλέπων Καθηγητής: Γρηγόρης Τσάλτας

Σεπτέμβριος 2010

**ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ
ΣΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ.....	6
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	14
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	16

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής

I. Η εξέλιξη της κλιματικής αλλαγής και οι θέσεις της διεθνούς κοινότητας.....	23
II. Οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής.....	32
III. Εξειδικεύοντας στη Βόρεια Αφρική.....	42
IV. Η διττή ανάγκη μετριασμού και προσαρμογής.....	51
V. Θεσμικό πλαίσιο και χρηματοδοτικοί μηχανισμοί της προσαρμογής.....	54
VI. Τομείς δράσης και μέσα προσαρμογής.....	59
VII. Συμπεράσματα.....	77

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Αφρικανική Περιφερειακή Συνεργασία

I. Εισαγωγικά.....	81
II. Η Συνεργασία μεταξύ των χωρών της Βόρειας Αφρικής.....	85
III. Η Περιφερειακή οργάνωση της Βόρειας Αφρικής.....	97
IV. Η Συνεργασία Βόρειας Αφρικής – Υποσαχάριας Αφρικής.....	108
V. Η Συνεργασία Βόρειας Αφρικής – Αραβικής Χερσονήσου – Μέσης Ανατολής... 	113
VI. Διαπεριφερειακή Συνεργασία Βόρειας Αφρικής – Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	119
α) Συμβάσεις Yaounde – Lome – Cotonou.....	119
β) Το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης.....	123
γ) Το Σύστημα της Βαρκελώνης.....	126

δ) Το θεσμικό πλαίσιο περιφερειακής συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης...	129
ε) Η διάρθρωση των Ευρωμεσογειακών Σχέσεων ως το 1995.....	132
i) 1960-1972: Συμφωνίες Σύνδεσης.....	133
ii) 1972-1985: Σφαιρική Μεσογειακή Πολιτική	133
iii) 1985-1992: Ανανεωμένη Μεσογειακή Πολιτική.....	134
iv) Οι Πρωτοβουλίες Ε.Ε. για την προώθηση των Ευρωμεσογειακών Σχέσεων..	135
v) Το Ευρωμεσογειακό φόρουμ.....	137
στ) Η Διαδικασία της Βαρκελώνης.....	137
i) Η διάσταση της ΚΕΠΠΑ στην Ευρωμεσογειακή Συνεργασία.....	141
ii) Το περιεχόμενο της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας.....	141
iii) Η σημασία της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας.....	145
ζ) Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτνίασης.....	150
η) Η Ένωση για τη Μεσόγειο.....	153
θ) Η στρατηγική σχέση Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αφρικής.....	156
VII. Η Συμμετοχή της Κοινωνίας των Πολιτών.....	162
VIII. Συμπεράσματα.....	166

Γ' ΜΕΡΟΣ

Πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, ως αποτέλεσμα της περιφερειακής συνεργασίας

I. Σε επίπεδο κρατών.....	172
II. Σε επίπεδο περιφερειακής οργάνωσης.....	183
α) Το NEPAD.....	183
β) Η κινητοποίηση της Αφρικανικής Ένωσης.....	186
γ) Η προώθηση της περιβαλλοντικής προστασίας σε επίπεδο Υπουργών.....	189
δ) Οι πρωτοβουλίες των Περιφερειακών Οικονομικών Κοινοτήτων.....	194
ε) Οι πρωτοβουλίες για τα ύδατα.....	196
στ) Η συμβολή της Αφρικανικής Τράπεζας Ανάπτυξης στην αναπτυξιακή διαδικασία.....	197
ζ) Οι πρωτοβουλίες ενάντια στην ερημοποίηση.....	200

η) Η ενεργοποίηση της Αραβικής Ένωσης για την προστασία του περιβάλλοντος.....	201
θ) Η στρατηγική της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ στην κατεύθυνση της βιωσιμότητας.....	202
III. Προγράμματα και πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της διαπεριφερειακής συνεργασίας Ευρωπαϊκής Ένωσης – Βόρειας Αφρικής.....	205
α) Η προστασία του περιβάλλοντος στα πλαίσια της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας.....	205
i) <i>SMAP</i>	207
ii) <i>Συνεργασία στον Ενεργειακό Τομέα</i>	210
iii) <i>Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και Νερό</i>	211
β) Ευρωπαϊκά Προγράμματα.....	213
γ) Οι συνιστώσες της ευρωπαϊκής κλιματικής πολιτικής στην αναπτυξιακή συνεργασία.....	216
i) <i>«Horizon 2020»</i>	218
δ) Η διάσταση του περιβάλλοντος στα πλαίσια της Ένωσης για τη Μεσόγειο.....	219
ε) Οι κατευθύνσεις της στρατηγικής σχέσης Ευρωπαϊκής Ένωσης – Βόρειας Αφρικής.....	221
IV. Η συμμετοχή άλλων φορέων.....	226
α) Οι G8.....	226
β) Διεθνείς χρηματοδοτικοί μηχανισμοί.....	227
γ) Πρωτοβουλίες των Ηνωμένων Εθνών.....	229
δ) Η προσαρμογή υπό το Μηχανισμό Καθαρής Ανάπτυξης.....	234
ε) Η συμμετοχή ιδιωτικών φορέων ως αναπτυξιακών εταίρων.....	236
στ) Η συμμετοχή μη κυβερνητικών δρώντων.....	241
V. Συμπεράσματα.....	245
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	250
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	255

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ

ΑΚΕ	Χώρες Αφρικής, Καραϊβικής, Ειρηνικού
ΑΛΑ	Ασία, Λατινική Αμερική
ΑΜΠ	Ανανεωμένη Μεσογειακή Πολιτική
ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
ΔΕΜΕΕΣ	Διευκόλυνση για Ευρωμεσογειακές Επενδύσεις και Εταιρικές Σχέσεις
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΚΑΕ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας
ΕΚΑΧ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΜΣ	Ευρωμεσογειακή Συνεργασία
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΟΠ	Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος
ΕΟΧ	Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος
ΕΠΓ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτνίασης
ΕΤΕ	Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων
ΖΕΣ	Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΕΠΠΑ	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικός Οργανισμός
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΜΤΠ	Μεσογειακό Ταμείο Πίστεως
ΟΑΣΕ	Οργανισμός για την Ασφάλεια & τη Συνεργασία στην Ευρώπη
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΕΚ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΣΜΠ	Σφαιρική Μεσογειακή Πολιτική
ΤΜΧ	Τρίτες Μεσογειακές Χώρες

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

ADB	African Development Bank
ACCA	Adaptation to Climate Change in Africa
ACCID	The Africa-Wide Civil Society Climate Change Initiative for Policy Dialogues
ACCNNR	African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources
ACDF	African Community Development Foundation
ACPSP	Africa-Canada Parliamentary Strengthening Programme
ACRWC	The African Charter on the Rights and Welfare of the Child
ADAF	African Drought Adaptation Forum
ADDN	African Drought Risk and Development Network
ADER	Association for Regional Economic Development
ADB	African Development Bank
ADF	African Development Fund
AEC	African Economic Community
AFED	Arab Forum for Environment and Development
AFLEG	Africa Forest Law Enforcement, Governance
AFSIS	Africa Soil Information Service
AFTA	Asean Free Trade Area
AGRA	Alliance for a Green Revolution in Africa
AIACC	Assessments of Impacts and Adaptations to Climate Change
AIB	African Investment Bank
AMCEN	African Ministerial Conference on the Environment
AMCOW	African Ministers Council on Water
AMESD	African Monitoring of Environment for Sustainable Development
AMIWASH	African Ministers Initiative for Water Hygiene and Sanitation
AMU	Arab Maghreb Union
ARA	Agricultural Research in Africa
APRM	African Peer Review Mechanism
ARAPKE	African Regional Action Plan for Knowledge Economy
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations

ATPNE	Association Tunissienne pour la Protection de la Nature et de l' environment
ATPS	Africa Technology Policies Studies
AWF	African Water Facility
AWW	African Water Week
AU	African Union
BP - RAC	Blue Plan Regional Activity Center
BREEAM	Building Research Establishment Environmental Assessments Method
CAADP	Comprehensive Africa Agricultural Development Programme
CAIP	Cairo Air Improvement Project
CAMPS	Coastal Areas Management Program
CAMRE	Council of Arab Ministers Responsible for the Environment
CaPP	Climate Protection Programme for Developing Countries
CBA	Community Based Adaptation Programme
CCAA	Climate Change Adaptation in Africa
CCAFS	Climate Change Agriculture and Food Security
CDM	Clean Development Mechanism
CEN-SAD	Community of Sahel-Saharan States
CGIAR	Consultative Group on International Agricultural Research
CHRR	Centre for Hazards and Risk Research
CIDA	Canadian International Development Agency
CIESIN	Centre for International Earth Science Information Network
CILSS	Comite Permanent Inter-Etats de Lutte Contre la Secheresse au Sahel
CLACCnet	Capacity Strengthening of Least Developed Countries for Adaptation
ClimDevAfrica	Climate Information for Development Needs: An Action Plan for Africa
COM	Commission document
COMESA	Common Market for Eastern and Southern Africa
CP-RAC	Cleaner Production Regional Activity Center
CRASTE LF	Centre Regionale Africainne des Sciences et Technologies de l' Espace en Langue Francaise
DFI	Development Finance Institutions
DFID	Department For International Development
DNA's	Designated National Authorities
DRR	Disaster Risk Reduction

EAC	East-African Community
EARN	Europe-Africa Policy Network
ECA	Economic Commission for Africa
ECCAS	Economic Community of Central African States
ECOWAS	Economic Community of West African States
ECDPF	Egypt Country Development Programming Framework
ECU	European Currency Unit
ECSDE	Environment, Culture and Sustainable Development
EEB	European Environment Bureau
EFARD	European Forum for Agricultural Research for Development
EGNOS	European Geostationary Navigation Overlay Service
EIB	European Investment Bank
EMFTZ	Euro-Mediterranean Free Trade Zone
EMHRN	Euro-Mediterranean Human Rights Network
EMWIS	Euro-Mediterranean Information System on Know-How in the Water Sector
ENP	European Neighbourhood Policy
ENPI	European Neighborhood Partnership Instrument
ENRM	Environment and Natural Resource Management
ERS-RAC	Regional Activity Center For Environment Remote Sensing
ESSP	Earth System Science Partnership
EUROMED ITI	Euro-Mediterranean Initiative for Technology and Innovation
EuroMeSCo	Euro-Mediterranean Network of Foreign Policy Institutes
FAAP	Framework for African Agricultural Productivity
FAO	Food and Agriculture Organization
FARA	Forum for Agricultural Research in Africa
FEMA	Forum of Energy Minister of Africa
FEMIP	Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership
FEMISE	Forum Euro-Mediterranean des Institutes Economiques
FLECT	Forest Law Enforcement, Governance and Trade
FMO	Financial Mechanism Office
FNC	Forests National Corporation
FOEI	Friends of the Earth International
FOSA	Forestry Outlook Study for Africa

FSTP	Food Security Thematic Programme
GAFTA	Greater Arab Free Trade Area
GCAA	Global Climate Change Alliance
GCAP	Global Call to Action Against Poverty
GCOS	Global Climate Observing System
GEF	Global Environmental Facility
GEEREF	Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund
GFDRR	Global Facility for Disaster Reduction and Recovery
GHG	Greenhouse Gases
GIS	Geographic Information System
GMES	Global Monitoring for Environment and Security for Africa
GTZ	Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit
GWP	Global Water Partnership
HAD	High Aswan Dam
ICAEN	Institute Catala d' Energia
ICAM	Integrated Coastal Areas Management
ICTFD	Information and Communication Technologies for Development
ICZM	Integrated Coastal Zone Management
IDA	International Development Assistance
IDB	Islamic Development Bank
IDRC	International Development Research Centre
IEA	International Energy Agency
IFAD	International Fund for Agricultural Development
IGAD	Intergovernmental Authority on Development
IHP	International Hydrological Program
ILO	International Labour Organization
IMF	International Monetary Fund
IMO	International Maritime Organization
InfoRAC	Regional Activity Center For Information And Communication
INRA	National Institute for Agronomic Research
INSTM	Institut National Des Sciences et Technologies de la Mer
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
IPS	Innovation, Policy and Science

ISDR	International Strategy for Disaster Reduction
IUCN	International Union for the Conservation of Nature
IWRM	Integrated Water Resource Management
JCEDAR	Joint Committee on Environment and Development in the Arab Region
LDCF	Least Developed Countries Fund
LCA	Linking Climate Adaptation Network
LME	Large Marine Ecosystem
LULCC	Land Use and Land Cover Project
MAP	Mediterranean Action Plan
MEDA	Measures d' Adjustment
MED-ECOMEDIA	Mediterranean Ecological Media Network
MEDIES	Mediterranean Education Initiative for Environment and Sustainability
MEDITEP	Mediterranean Partnership for Sustainable Energy Development
MedPO	Mediterranean Program Office
MEDOCC	Mediterranee Occidentale
MEDSTAT	The Regional Statistical Co-operation Program between the European Union and 10 Mediterranean Partner Countries
MED EUWI	The European Union Water Initiative for the Mediterranean
METAP	Mediterranean Environmental Technical Assistance Program
MIO-ECSDE	Mediterranean Information Office for Environment Culture and Sustainable Development
MTF	Mediterranean Trust Fund
MSCD	Mediterranean Commission on Sustainable Development
MSSD	Mediterranean Strategy For Sustainable Development
NAP	National Action Plan
NAPA	National Adaptation Programme of Action
NARSS	National Authority for Remote Sensing and Space Sciences
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NBI	Nile Basin Initiative
NCWR	National Centre for Water Resources
NEPAD	New Partnership for Africa's Development
NGO	Non-Governmental Organization

NSSD	National Strategy for Sustainable Development
NWRP	National Water Resource Plan
OAU	Organisation of African Unity
ODA	Official Development Assistance
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PAEPARD	Panafrican European Partnership on Agricultural Research for Development
PANAFCON	Panafrican Implementation and Partnership Conference on Water
PAP	Priority Actions Plan
PAP-RAC	Priority Actions Program Regional Activity Center
PRS	Poverty Reduction Strategy
PRSP	Poverty Reduction Strategy and Action Plan
PUMA	Preparation for the use of MSG in Africa
RECs	Regional Economic Communities
REMPEC	Regional Marine Pollution Emergency Response Center For The Mediterranean Sea
PPRD	Euro-Med Programme for the Prevention, Preparedness and Response to Natural and Man-Made Disasters
REDD	Reducing Emission From Deforestation and Forest Degradation
RWSSI	Rural Water Supply and Sanitation Initiative
SADC	Southern Africa Development Community
SBI	Subsidiary Body for Implementation
SBSTA	Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice
SCCF	Special Climate Change Fund
SEP	Social and Economic Policy
SMAP	Short and Medium Term Priority Environmental Action Program
SOMELEC	The Mauritanian Electricity Company/Societe Mauritaniene de l' Electricite
SPA	Strategic Priority on Adaptation
SPA-RAC	Specially Protected Areas Regional Activity Center
SRAP	Sub-Regional Action Programme
SSO	Sahara and Sahel Observatory
STAP	Scientific and Technical Advisory Panel

START	Solar Thermal Analysis, Review and Training
SWIM	System Wide Initiative on Water Management
UN	United Nations
UNCBD	United Nations Convention on Biological Diversity
UNCCD	United Nations Convention to Combat Desertification
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNDP	United Nations Development Programme
UNECA	United Nations Economic Commission for Africa
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
UNITAR	United Nations Institute for Training and Research
UNSAID	United States Agency for International Development
WB	World Bank
WHO	World Health Organization
WHYCOS	World Hydrological Cycle Observing System
WTO	World Trade Organization
WWF	World Wildlife Foundation

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Αφρική και Ανάπτυξη: Η Τελευταία Παγκόσμια Πρόκληση - Ευκαιρία». Έτσι τιτλοφορείται το βιβλίο του Καθηγητή κ. Γρηγόρη Τσάλτα, που εκδόθηκε το 2003. Επτά χρόνια μετά, εξακολουθεί να είναι το ίδιο επίκαιρο, καθώς οι συνθήκες υπανάπτυξης δεν έχουν εξαλειφθεί. Υφίσταται, όμως, πλέον άλλη μία πρόκληση : Αφρική και Κλιματική Αλλαγή, καθώς οι συνέπειες του φαινομένου διογκώνουν τα υπάρχοντα προβλήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης και έλλειψης ολοκληρωμένων πολιτικών στην ήπειρο.

Επτά χιλιάδες χρόνια πριν, η Σαχάρα ήταν καταπράσινη και πλούσια σε βλάστηση. Σήμερα, η έρημος επεκτείνεται προς Βορρά και Νότο, συρρικνώνοντας τους φυσικούς πόρους και αναιρώντας τα δικαιώματα των πληθυσμών στην αξιοπρεπή διαβίωση, στην υγεία, στη ζωή, στην ανάπτυξη, στην εκμετάλλευση των πόρων. Σχεδόν πενήντα χρόνια μετά την αποτίναξη του αποικιοκρατικού ζυγού, δεν έχει αλλάξει το οικονομικό και παραγωγικό μοντέλο, που επιβλήθηκε στην ήπειρο, δημιουργώντας έξωθεν εξαρτήσεις και αδυναμία σχεδιασμού στρατηγικών, λόγω έλλειψης ιδίων πόρων, που θα επενδυθούν στην οικονομική ανάπτυξη, στην ευημερία των κοινωνιών, στην προστασία του περιβάλλοντος.

Οι εμφύλιες συρράξεις αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη, καθώς η ειρήνη είναι βασική προϋπόθεση για την εξέλιξη των κοινωνιών. Η αποτυχία μετριασμού της κλιματικής αλλαγής επαύξησε την ανάγκη εφαρμογής μέτρων προσαρμογής στις διαρκώς μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες, που σύμφωνα με την επιστημονική κοινότητα, δεν μπορούν να επιστρέψουν σε προβιομηχανικά επίπεδα.

Έτσι, δόθηκε το ερέθισμα για τη μελέτη αυτή, ώστε να διερευνηθούν οι υφιστάμενες δομές και η περιφερειακή οργάνωση στην περιοχή, καθώς και η δυνατότητα ανταπόκρισης στην πρόκληση της κλιματικής αλλαγής, που δυσχεραίνει, μεταξύ άλλων, τις προσπάθειες καταπολέμησης της φτώχειας.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω ανθρώπους, που έχουν συμβάλει στη διαδρομή μου, και μέχρι την ολοκλήρωση αυτής της μελέτης. Στην πορεία μου στο Πανεπιστήμιο, τόσο σε προπτυχιακό, όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο, θα ήθελα να αναφερθώ σε δύο καθηγητές, που στάθηκαν δίπλα μου: τον κ. Λάμπρο Κοτσίρη, Ομότιμο Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, που σημάδεψε την πορεία μου, και τον κ. Γρηγόρη Τσάλτα, Καθηγητή και Πρόεδρο του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου,

Διευθυντή του Ευρωπαϊκού Κέντρου Περιβαλλοντικής Έρευνας και Κατάρτισης, που με επέλεξε να συμμετάσχω στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών και στήριξε ουσιαστικά αυτήν την πορεία μου.

Η εργασία αυτή, είναι αφιερωμένη στη μητέρα μου, κα. Αικατερίνη Ιατρίδου, χωρίς την οποία, τίποτα δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί, ούτε και η ολοκλήρωση αυτής της εργασίας, και για την οποία, καμία ευχαριστία δεν είναι αρκετή.

Θα ήθελα, όμως, να ευχαριστήσω τον Καθηγητή κ. Γρ. Τσάλτα, που θέλησε να μοιραστώ μαζί του, τις ανησυχίες του για την Αφρική και τις δυνατότητες ανάπτυξής της, επέλεξε να επιβλέψει την μελέτη αυτή, και προχωρήσαμε μαζί σε αυτή την προσπάθεια.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω δύο αγαπημένες μου φίλες, την κα. Σταυρούλα Τζώρτζη και την κα. Έλενα Γαϊτανάρου, που είχαν τη δύναμη, τη χαρά, και το κουράγιο, να μοιραστούν τη διαδρομή μου και να συμβάλλουν, η κάθε μία με τον τρόπο της, στην ολοκλήρωση αυτού του εγχειρήματος.

Αθήνα,
Σεπτέμβριος 2010

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Μεσόγειος Θάλασσα ενώνεται με δύο ωκεανούς: τον Ατλαντικό μέσω του Γιβραλτάρ¹ και τον Ινδικό, μέσω των 163 χλμ. της Διώρυγας του Σουέζ², της Ερυθράς Θάλασσας και του Κόλπου του Άντεν, ενώ μέσω των Στενών των Δαρδανελίων συγκοινωνεί με τη Θάλασσα του Μαρμαρά και τη Μαύρη Θάλασσα. Βρέχει τρεις ηπείρους: Ευρώπη, Ασία και Αφρική. Κύριο χαρακτηριστικό της περιοχής, η ποικιλομορφία των λαών, που ανέκαθεν κατοικούσαν γύρω της, των γλωσσών, των θρησκειών, των πολιτισμών, της ανάπτυξης σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό επίπεδο. Εκβιομηχάνιση, ευδαιμονία, αλλά και χάσμα μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων. Οικολογικά ευαίσθητη λεκάνη, λόγω της βιοποικιλότητάς της, ειδικά προστατευόμενη, ώστε να μην διαταραχθούν οι ισορροπίες της φύσης, καθώς η ανανέωση³ των υδάτων γίνεται με αργούς ρυθμούς.

Το περιβάλλον αποτέλεσε σημείο συνεργασίας μεταξύ των μεσογειακών λαών, που εξακολουθούν να συγκρούονται, εκμεταλλευόμενοι την γεωστρατηγική σημασία της περιοχής. Η έξοδος στη Μεσόγειο, το εμπόριο, ο έλεγχος των Στενών, τα πλούσια κοιτάσματα του υπεδάφους αποτέλεσαν πάντοτε σημείο τριβής. Έγινε, όμως, αντιληπτό ότι η ρύπανση και η περιβαλλοντική υποβάθμιση δεν γνωρίζουν σύνορα, με αποτέλεσμα οι συνέπειες να αφορούν εξίσου, και αυτούς που ευθύνονται με τη λιγότερη συμμετοχή στις προκληθείσες ζημίες.

Δημιουργήθηκε⁴, λοιπόν, και ανανεώθηκε⁵ αργότερα, ένα σχέδιο προστασίας της Μεσογείου Θαλάσσης, ενισχύθηκε από τη Σύμβαση⁶ της Βαρκελώνης και τα Εκτελεστικά

¹ Έχει πλάτος μόλις 14 χλμ.

² Έχει πλάτος μερικά μόνο μέτρα.

³ Γίνεται, περίπου κάθε 100 έτη, λόγω της στενότητας και του αβαθούς των Στενών, της διαφοράς αλατότητας μεταξύ των υδάτων της Μεσογείου, του Ατλαντικού και της Μαύρης Θάλασσας. Η Μεσόγειος έχει μέσο βάθος 1.500 μέτρα. Επίσης τα ύδατα που προέρχονται από τη Μαύρη Θάλασσα μεταφέρουν ρύπανση από την κεντρική και ανατολική Ευρώπη, λόγω των ποταμών που εκβάλλουν εκεί. Η Μεσόγειος θεωρείται ημίκλειστη θάλασσα. Η έννοια κλειστής/ημίκλειστης θάλασσας προέρχεται από τη Σύμβαση του Δίκαιου της Θάλασσας αρθ. 122.

⁴ 1975 (Mediterranean Action Plan) Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης.

⁵ 1995 Map Phase II (Action Plan for the Protection of the Marine Environment and the Sustainable Development of the Coastal Areas of the Mediterranean). Σχέδιο δράσης για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και τη βιώσιμη ανάπτυξη των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου. Στόχος η βιώσιμη ανάπτυξη υπό το φως των αποτελεσμάτων της Παγκόσμιας Διάσκεψης του 1992 για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη με ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις αναπτυξιακές προοπτικές: τις οικονομικές δραστηριότητες, τη γεωργία, τη βιομηχανία, την ενέργεια, τον τουρισμό, τις μεταφορές, τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, των υδάτινων αποθεμάτων, του εδάφους, των θαλάσσιων πόρων, των δασών, την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων περιοχών, τη μεσογειακή στρατηγική, την οικοδόμηση ικανότητας, τη διατήρηση του φυσικού τοπίου, την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, τον σχεδιασμό, την αφύπνιση της κοινής γνώμης, τη συμμετοχή, την ενίσχυση της τοπικής ικανότητας, την πρόληψη και τις χρηματοδοτήσεις.

⁶ 1976 Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση, 1995 Σύμβαση για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος και των Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου.

Πρωτόκολλα⁷ που ακολούθησαν, καθώς και τη δημιουργία περιφερειακών κέντρων⁸, και επαναβεβαιώθηκε με την αναγωγή του περιβαλλοντικού τομέα σε συνιστώσα της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας⁹, αλλά και της νέας μορφής Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας, στα πλαίσια του Σχεδίου Σαρκοζί: Ένωση για τη Μεσόγειο¹⁰.

Οι κίνδυνοι όμως δεν προέρχονται αποκλειστικά από τις δράσεις των μεσογειακών λαών. Η ατμόσφαιρα, ο βυθός της θάλασσας, η φύση, είναι ενιαία, ανήκουν στην κοινή κληρονομιά¹¹ της ανθρωπότητας, υφίστανται την ανθρώπινη δραστηριότητα, και σαν ενιαίο σύστημα αντιδρούν για να αντισταθμίσουν την ανθρωπογενή παρέμβαση. Η βιομηχανική και οικονομική ανάπτυξη

⁷ Η πρώτη φάση της Σύμβασης της Βαρκελώνης του 1976 περιλαμβάνει και τα εξής τέσσερα εξειδικευτικά πρωτόκολλα:

1) Πρωτόκολλο για την Πρόληψη της Ρύπανσης της Μεσογείου Θαλάσσης από Απόρριψη από Πλοία και Αεροσκάφη (1976)

2) Πρωτόκολλο σχετικά με την Καταπολέμηση της Ρύπανσης της Μεσογείου Θαλάσσης από πετρέλαιο και άλλες επιβλαβείς ουσίες σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης (1976)

3) Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση από Χερσαίες Πηγές (1980)

4) Πρωτόκολλο σχετικά με τις προστατευόμενες περιοχές της Μεσογείου (1982)

Το 1994, λίγο πριν την ολοκλήρωση της αναθεώρησης της Σύμβασης, υιοθετήθηκε το Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση που προέρχεται από την Εξερεύνηση και Εκμετάλλευση της Υφαλοκρηπίδας και του Θαλάσσιου Βυθού και Υπεδάφους.

Στις 08 Ιουνίου του 1995 η Σύμβαση της Βαρκελώνης αναθεωρείται. Στη δεύτερη φάση το σύστημα κατευθύνθηκε προς την ολοκληρωμένη περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Έτσι η Αναθεωρημένη Σύμβαση του 1995 αφορά την Προστασία του Θαλασσιού Περιβάλλοντος και των Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου, ενώ εξειδικεύεται από επτά εκτελεστικά πρωτόκολλα:

α) το Πρόσθετο Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση που προέρχεται από την Εξερεύνηση και Εκμετάλλευση της Υφαλοκρηπίδας και του Θαλάσσιου Βυθού και του Υπεδάφους του. Υιοθετήθηκε το 1994, δεν έχει τεθεί ακόμα σε ισχύ

β) Το Αναθεωρημένο Πρωτόκολλο για την Πρόληψη και Εξάλειψη της Ρύπανσης της Μεσογείου Θαλάσσης από Απόρριψη από Πλοία και Αεροσκάφη ή από Αποτέφρωση στη Θάλασσα. Υιοθετήθηκε στις 10/06/1995, δεν έχει τεθεί σε ισχύ

γ) Το Νέο Πρωτόκολλο σχετικά με τις Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές και τη Βιοποικιλότητα στη Μεσόγειο Θάλασσα (10/06/1995). Τέθηκε σε ισχύ 12/12/1999

δ) Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο για την Πρόληψη της Ρύπανσης της Μεσογείου Θαλάσσης από τις Διασυνοριακές Μετακινήσεις Επικίνδυνων Αποβλήτων και τη διάθεσή τους (01/10/1996). Τέθηκε σε ισχύ το 2008

ε) Το Νέο Πρωτόκολλο σχετικά με τη Συνεργασία για την Πρόληψη της Ρύπανσης από Πλοία και σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης για την Καταπολέμηση της Ρύπανσης της Μεσογείου Θαλάσσης (25/01/2002). Τέθηκε σε ισχύ 17/03/2004

στ) Το Αναθεωρημένο Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση από Χερσαίες Πηγές και Δραστηριότητες (1996). Τέθηκε σε ισχύ το 2008

ζ) Πρόσθετο Πρωτόκολλο για την ολοκληρωμένη διαχείριση των Παράκτιων Περιοχών στη Μεσόγειο. Υιοθετήθηκε το 2008, δεν έχει τεθεί ακόμα σε ισχύ.

⁸ Π.χ. για πρόληψη και μείωση της ρύπανσης από πλοία, καταστάσεις έκτακτης ανάγκης (REMPEC), για τις ειδικά προστατευόμενες περιοχές και τη βιοποικιλότητα της Μεσογείου (SPA/RAC), για περιβαλλοντική τηλεπισκόπηση (ERS/RAC), για καθαρή παραγωγή (RAC/CP), για το Blue Plan (BP/RAC), για ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων περιοχών και δράσεις προτεραιότητας (PAP/RAC).

⁹ 1995 Δήλωση της Βαρκελώνης – Διαδικασία της Βαρκελώνης.

¹⁰ «Κοινή Διακήρυξη» της Συνόδου Κορυφής των Παρισίων για τη Μεσόγειο, 13/07/2008. «Τελική Δήλωση» της Υπουργικής Διάσκεψης της Διαδικασίας της Βαρκελώνης: Ένωση για τη Μεσόγειο, Μασσαλία 03-04/11/2008.

¹¹ Το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας έχει υπαχθεί στην τρίτη γενιά συλλογικών δικαιωμάτων, μαζί με το δικαίωμα στην ανάπτυξη, την ειρήνη σε ένα υγιές και αρμονικό περιβάλλον. Ως προς τη κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας στους βυθούς των θαλασσών και των ωκεανών και στους φυσικούς πόρους: απόφαση Γ.Σ. (resolution 2749-XXV-17/12/1970). Το δικαίωμα στην ανάπτυξη κατοχυρώνεται μέσα από το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας.

του Βορρά και η αλόγιστη χρήση του άνθρακα, οδήγησαν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου, λόγω της έκλυσης επικίνδυνων αερίων¹² στην ατμόσφαιρα και σε συνδυασμό με την αποδάσωση, την υποβάθμιση των υδάτινων πόρων και τη διατάραξη της βιοποικιλότητας, προκλήθηκε η κλιματική αλλαγή. Έτσι το ανθρώπινο είδος αναγκάζεται να αντιμετωπίσει κινδύνους για την επιβίωσή του, ως συνέπεια των επιλογών του, και εξαναγκάζεται να οδηγηθεί στο μονόδρομο: μετριασμός των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, παράλληλα με προσαρμογή στα νέα δεδομένα του πλανήτη, καθώς οι κλιματικές συνθήκες δεν μπορούν να επιστρέψουν σε προβιομηχανικά επίπεδα, σύμφωνα με τις εκθέσεις του IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change), που προβλέπει διαρκή άνοδο της θερμοκρασίας της γης στα επόμενα χρόνια, αν δεν ληφθούν μέτρα.

Στη Μεσογειακή λεκάνη παρατηρούνται έντονες διαφοροποιήσεις σε θερμοκρασία και βροχοπτώσεις μεταξύ των εποχών. Τα καλοκαίρια είναι θερμά και ξηρά και οι χειμώνες δροσεροί και σχετικά υγροί. Είναι από τις πλουσιότερες περιοχές του κόσμου σε βιοποικιλότητα. Το πολιτιστικό, κοινωνικό, οικονομικό υπόβαθρο και η πολιτική ιστορία των πληθυσμών έχουν σφραγίσει και το περιβάλλον. Τα οικοσυστήματα είναι αποτέλεσμα της αρχέγονης ανθρώπινης δραστηριότητας. Πρόκειται για ετερογενή περιοχή. Τα φυσικά φαινόμενα αλληλεπιδρούν και συνδέονται με την ανθρωπογενή δράση. Το νερό είναι περιορισμένο για ανθρώπους, ζώα και φυτά. Τα οικοσυστήματα σε στεριά και θάλασσα αλλάζουν, επηρεάζοντας τη διαβίωση των κατοίκων. Οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής είναι οικονομικές και κοινωνικές π.χ. στη χρήση της γης, στη γεωργία, τη βιομηχανία, στις παράκτιες ζώνες. Το κλίμα της περιοχής επηρεάζεται και από την Ταλάντωση¹³ του Βόρειου Ατλαντικού (North Atlantic Oscillation), τους Ινδικούς μουσώνες και τη σκόνη που μεταφέρεται από τη Σαχάρα.

Παράλληλα, η αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση έχει επιπτώσεις στη γεωργία, τη βιομηχανία, στις οικονομικές ισορροπίες των περισσότερων αφρικανικών χωρών. Η βιώσιμη ανάπτυξη γίνεται ολοένα περισσότερο δυσπρόσιτος στόχος σε τοπικό, εθνικό, υποπεριφερειακό, περιφερειακό επίπεδο. Η κλιματική αλλαγή εμφανίζεται με άνοδο της στάθμης της θάλασσας, διαφοροποίηση των βροχοπτώσεων¹⁴ και της θερμοκρασίας¹⁵, επέκταση της Σαχάρας προς Βορρά και Νότο. Δηλαδή, αύξηση της θερμότητας και της ξηρασίας. Βέβαια και οι μικρές αλλαγές στη

¹² Το 2000 υπολογίστηκαν σε ποσοστό 24% από την παραγωγή ηλεκτρισμού, σε 14% από τις μεταφορές, σε 14% από τη βιομηχανία, σε 8% από τα κτήρια, σε 5% από τις υπόλοιπες ενεργειακές χρήσεις, σε 14% από τη γεωργία, σε 18% από την αποδάσωση, σε 3% από τα απόβλητα. Από τη Βιομηχανική Επανάσταση ως σήμερα, οι συγκεντρώσεις στην ατμόσφαιρα αυξήθηκαν κατά 30% για το διοξείδιο του άνθρακα, κατά 100% για το μεθάνιο, κατά 15% για το υποξείδιο του αζώτου. Είναι οι υψηλότερες εδώ και 420.000 έτη.

¹³ Κλιματικό φαινόμενο στον Βόρειο Ατλαντικό Ωκεανό.

¹⁴ Προοδευτική μείωση στη μεσογειακή λεκάνη, αν και μερικά μοντέλα παρατήρησης επισημαίνουν αύξηση σε ετήσια βάση στις παράκτιες περιοχές της Βόρειας Αφρικής.

¹⁵ Προοδευτική αύξηση.

διαθεσιμότητα του νερού είναι σημαντικές συνέπειες για τη φύση και τους κατοίκους της περιοχής.

Τα υπάρχοντα προβλήματα οξύνονται: απερίθωση, περιορισμός υδάτινων αποθεμάτων και παραγωγής φαγητού, αλλά και νέες απειλές για την ανθρώπινη υγεία και ευημερία: ασθένειες, ανάγκη πληθυσμιακών μετακινήσεων. Εξακολουθεί να υφίσταται αβεβαιότητα για τη βραχυπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη διαφοροποίηση, καθιστώντας απαραίτητη την επιστημονική συμβολή. Όμως, η ευπάθεια είναι προνόμιο των φτωχότερων χωρών και περιοχών και μπορεί να μειωθεί μέσω αναπτυξιακών επιλογών προσαρμογής π.χ. σε σχέση με τον ενεργειακό τομέα. Η προσαρμογή¹⁶ όμως θεωρήθηκε περιπλοκότερη από το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και λόγω της δυσκολίας αναπαράστασης σε οικονομικά μεγέθη. Επίσης, ο μετριασμός των συγκεντρώσεων των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα, φαίνεται να έχει παγκόσμιο όφελος, ενώ για τις δραστηριότητες προσαρμογής αμφισβητείται η παγκόσμια διάσταση, και είναι εφικτές σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Πάντως, τα σχετικά μέτρα με άμεσα και μακροπρόθεσμα οφέλη, δεν μπορούν να θεωρηθούν αναποτελεσματικά ή λανθασμένα.

Είναι δεδομένο, ότι η Μεσόγειος είναι ευάλωτη στα επικίνδυνα καιρικά φαινόμενα και τις εν γένει συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Περισσότερο πλήττεται, όμως, ο αναπτυσσόμενος Νότος, λόγω της αποδυνάμωσής του σε επίπεδο οικονομικό, αλλά και ευρύτερου σχεδιασμού, καθώς τα μέσα που απαιτούνται, χρηματικά και υλικοτεχνικά, αφορούν τόσο τα μέτρα, που πρέπει να ληφθούν, όσο και την επιστημονική μελέτη μιας κατάστασης, που συνεχώς εξελίσσεται. Η φτώχεια αποτελεί αιτία, αλλά και αποτέλεσμα πολλών δεινών. Φαινομενικά η τύχη του πλανήτη βρίσκεται στα χέρια του αναπτυγμένου Βορρά, που διαθέτει τη γνώση, την εμπειρία, την τεχνολογία, την οικονομική δύναμη, καθώς τα μέσα που απαιτούνται δεν είναι μονοδιάστατα.

Όμως ο αναπτυσσόμενος Νότος, που βρίσκεται στα νότια της μεσογειακής λεκάνης, η Αφρική διαφέρει σε επίπεδο οργάνωσης από άλλες αναπτυσσόμενες περιοχές, π.χ. της Ασίας ή της Λατινικής Αμερικής. Οι διαφορές εντοπίζονται, μάλιστα, και εντός της ηπείρου, μεταξύ ανατολικής και δυτικής Αφρικής, ως κατάλοιπο του αποικιοκρατικού παρελθόντος, που σφράγισε

¹⁶ Κατά τον Klein (1998), για τα οικοσυστήματα, η προσαρμογή νοείται ως αντίδραση, επιφέροντας τροποποιήσεις στη διάρκεια της περιόδου ανάπτυξης, στη σύνθεσή τους και στη μετανάστευση από τους υγροτόπους. Για τα ανθρώπινα συστήματα, κάνει διαχωρισμό μεταξύ του δημόσιου τομέα και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, και περαιτέρω, μεταξύ προληπτικής δράσης και αντίδρασης. Έτσι, προληπτικά, στα πλαίσια του δημόσιου τομέα, τα μέτρα προσαρμογής έχουν π.χ. τη μορφή συστήματος έγκαιρης προειδοποίησης, νέων κανονισμών για τη δόμηση, αλλά και κινήτρων για μετεγκατάσταση. Όταν τα μέτρα προσαρμογής λαμβάνονται ως αντίδραση, παίρνουν τη μορφή προσωρινών οικονομικών ενισχύσεων ή επιβολής προτύπων δόμησης. Η ιδιωτική πρωτοβουλία προληπτικά προβαίνει π.χ. σε ασφάλιση κατά των κινδύνων αλλά και σε δόμηση πάνω σε υποστυλώματα. Στην περίπτωση της αντίδρασης, τα μέτρα αφορούν π.χ. αλλαγές στις μεθόδους γεωργίας, όπως και στην ασφαλιστική κάλυψη. Κατά τον Carter (1994), γίνεται διάκριση μεταξύ σχεδιασμένης (planned) και αυτανακλαστικής (autonomous) προσαρμογής, που γίνεται φυσικά στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Αποτελεί θέμα ανεξάντλητης ακαδημαϊκής συζήτησης, κατά πόσο οι κοινωνίες έχουν τη δυνατότητα προσαρμογής ανακλαστικά στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

την εξέλιξη αυτής της περιφέρειας του πλανήτη. Η Βόρεια Αφρική ειδικότερα, διαφέρει σε επίπεδο ανάπτυξης, λόγω της γεινιάσής της με την Ευρώπη, (π.χ. το Μαρόκο ενδιαφέρεται να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση), αλλά και των δυνατοτήτων, που ανέπτυξε, λόγω της γεωγραφικής θέσης στα παράλια της Μεσογείου. Οι παράκτιες περιοχές, γενικότερα, και ειδικότερα στη Μεσόγειο, αποτέλεσαν ανέκαθεν πηγή πλούτου και παρείχαν περισσότερες δυνατότητες ανάπτυξης, καθώς διευκόλυναν τη σύνδεση των περιοχών αυτών, με τον υπόλοιπο κόσμο, τους πολιτισμούς, την εκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πηγών, ως παράγοντες που συντελούν στην εξελικτική πορεία του ανθρώπινου είδους.

Στην περιφέρεια αυτή, οι αναπτυξιακές προκλήσεις δεν έχουν ακόμα απαντηθεί τελείως. Πρόκειται για μικρογραφία του χάσματος και της διαμάχης Βορρά – Νότου, που αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας της Ανάπτυξης. Στις υπόλοιπες περιφερειακές θάλασσες του πλανήτη υπάρχει περισσότερη ομοιογένεια, καθώς περιβάλλονται από αναπτυγμένους ή αναπτυσσόμενους. Τα ελλείμματα, που ήδη υπάρχουν, εντείνονται από τις δυσμενείς επιπτώσεις του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής. Οι ιδιαιτερότητες της αφρικανικής ηπείρου και πιο συγκεκριμένα της Βόρειας Αφρικής, συνίσταται, τόσο στην προοδευτική απερήμωση, καθώς η έρημος της Σαχάρας επεκτείνεται προς Βορρά και Νότο, όσο και στον κίνδυνο φυσικών φαινομένων στις παράκτιες ζώνες, που συγκεντρώνουν αστικά κέντρα, τουριστική, βιομηχανική, οικονομική δραστηριότητα, λόγω της ανόδου της στάθμης της θάλασσας, της αύξησης της θερμοκρασίας, της εμφάνισης ακραίων καιρικών φαινομένων. Έτσι πλήττονται οι τομείς, που στηρίζουν την οικονομία π.χ. γεωργία.

Η αφρικανική ήπειρος έχει συνεισφέρει ελάχιστα στις παγκόσμιες εκπομπές, που ευθύνονται για την εμφάνιση του φαινομένου του θερμοκηπίου. Επομένως, δεν επιδιώκεται, τόσο ο μετριασμός, όσο η προσαρμογή, στις κλιματικές συνθήκες, που διαμορφώνονται, ώστε να καταστεί δυνατή η επιβίωση και η ανάπτυξη σε ένα περιβάλλον, που θα συνεχίσει να αλλάζει στους αιώνες που θα ακολουθήσουν, ως συνέπεια της ανθρωπογενούς παρεμβολής. Υπάρχει, λοιπόν, η απαραίτητη πολιτική και οικονομική ανάπτυξη, αλλά και οι υποδομές, ώστε να λειτουργήσει η περιφερειακή συνεργασία στη Βόρεια Αφρική για την αντιμετώπιση του κοινού κινδύνου; Πώς επιδρά το αποικιοκρατικό τους παρελθόν στην ταυτότητα και τη συνείδηση που έχουν διαμορφώσει σήμερα; Είναι δυνατή η υιοθέτηση πολιτικών και στρατηγικών, ώστε η κλιματική αλλαγή να μην αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξή τους;

Η ίδια η περιφερειακή συνεργασία αποτελεί μεγάλη πρόκληση, καθώς αντικατοπτρίζει, τόσο το επίπεδο ανάπτυξης μιας περιοχής, όσο και το βαθμό οργάνωσης των κοινωνιών. Εκτός από την κάθετη μορφή συνεργασίας και οργάνωσης στο εσωτερικό μιας χώρας, υπάρχει και η

οριζόντια συνεργασία στην ευρύτερη περιφέρεια. Για την εξεύρεση κοινών λύσεων, η αναζήτηση πραγματοποιείται τόσο μεταξύ κυβερνήσεων, περιφερειακών οργανισμών, αλλά και με την επέμβαση της κοινωνίας των πολιτών, όπου παρατηρούνται κενά διακυβέρνησης. Για παράδειγμα, στο ζήτημα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις έχουν συνεισφέρει τα μέγιστα, από άποψη έρευνας, εμπειριστατωμένης μελέτης, προώθησης προγραμμάτων, ώθησης της διεθνούς κοινότητας, να δεσμευτεί σε λύσεις, μέσα από την υιοθέτηση κατάλληλου θεσμικού πλαισίου.

Η περιφερειακή συνεργασία στη Βόρεια Αφρική επιδιώκεται, όχι μόνο σε σχέση με την αναπτυξιακή πρόκληση, αλλά κυρίως για την ανάσχεση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, που αναμένεται να πλήξουν την οικονομία, τη γεωργία, τη διατροφική ασφάλεια, τα ύδατα, τομείς δηλαδή που ήδη υφίστανται περιβαλλοντικές πιέσεις. Οι οργανισμοί που δραστηριοποιούνται στην περιοχή π.χ. η Ένωση Αραβικών Κρατών, η Ένωση Αραβικού Μαγκρέμπ, η Αφρικανική Ένωση, η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, η Κοινότητα Κρατών Σαχέλ – Σαχάρας, το Συμβούλιο Αραβικής Οικονομικής Συνεργασίας, η Ισλαμική Τράπεζα Ανάπτυξης, μαρτυρούν τις μορφές οργάνωσης, που επέβαλλαν οι αποικιοκράτες. Παραδείγματος χάριν, η θεσμική οργάνωση της Αφρικανικής Ένωσης ακολουθεί το μοντέλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: έχει Σύνοδο Κορυφής των Μελών της, ανεξάρτητη Επιτροπή Μελών, Δικαστήριο, Εκτελεστικό Συμβούλιο από Υπουργούς των Κρατών – Μελών, Συμβούλιο Ειρήνης και Ασφάλειας, Καταστατική Πράξη¹⁷.

Υπάρχει, όμως, και η αλληλεπίδραση με την υπόλοιπη αφρικανική ήπειρο, με την Ευρώπη, με διεθνείς οργανισμούς και δίκτυα, αναπτυξιακά προγράμματα και στρατηγικές, εν μέρει, και στα πλαίσια, της νέας μορφής αποικιοκρατίας που επιχειρείται: αμιγώς οικονομική, ιδίως μέσω πολυεθνικών εταιρειών.

Στην παρούσα εργασία, λοιπόν, θα διερευνήσουμε την περιφερειακή συνεργασία σε αυτό το τμήμα του αναπτυσσόμενου Νότου: Αφρική, με έμφαση στη Βόρεια Αφρική, την οργάνωσή της, σε επίπεδο κρατών και οργανισμών, την αλληλεπίδραση με την υποσαχάρια Αφρική, την Ευρώπη, τους ευρωπαίους μεσογειακούς εταίρους, την γειτνιάζουσα δυτική Ασία, με την οποία χωρίζεται από τη Διώρυγα του Σουέζ και το Στενό Μπαμπ Ελ Μαντέμπ. Η κλιματική αλλαγή στη Μεσόγειο συνδέεται με τις αναπτυξιακές προκλήσεις. Είναι ζητούμενο κατά πόσο σε αυτή τη γεμάτη με ιδιαιτερότητες περιφέρεια του πλανήτη μας, μπορούν να αναληφθούν πρωτοβουλίες, να σχεδιαστούν πολιτικές, να συμβάλουν στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, να οδηγηθούν

¹⁷ Π.χ. ισχύει η αρχή της μη επέμβασης στο εσωτερικό των κρατών, με εξαίρεση τα εγκλήματα πολέμου και τη γενοκτονία. Στοχοθετείται η ανάπτυξη ως καρπός περιφερειακής ολοκλήρωσης για τη μη περιθωριοποίηση της Αφρικής, η απάλειψη του εθνικισμού, ο λειτουργικός οικονομικός φιλελευθερισμός. Οι χώρες - μέλη αξιολογούνται σε επίπεδο δημοκρατικών θεσμών και χρηστής διακυβέρνησης.

σε μακρόπνοη ανάπτυξη, να χρησιμοποιήσουν τα μέσα που διαθέτουν. Μπορούν να αντιδράσουν ή θα εξακολουθήσουν να υφίστανται παθητικά, ως δέσμοι του παρελθόντος που καθόρισε την τύχη και τα γεωγραφικά σύνορα της Μαύρης Ηπείρου;

Α' ΜΕΡΟΣ

Το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής

I. Η εξέλιξη της κλιματικής αλλαγής και οι θέσεις της διεθνούς κοινότητας

Κλιματική αλλαγή: ένας όρος που προστέθηκε στο λεξιλόγιο μας τις τελευταίες δεκαετίες. Ο πλανήτης πλήττεται, καθώς οι φυσικοί πόροι εξαντλούνται. Η καταστροφή αναντικατάστατων φυσικών πόρων, η ρύπανση του πλανήτη, η υπερκατανάλωση, τα τοξικά συστατικά, οι δηλητηριώδεις χημικές ουσίες, τα ραδιενεργά απόβλητα, οι παγκόσμιες μεταφορές, που συνδέονται με τα προβλήματα υγείας του ανθρώπου από αιθαλομίχλη και ρύπανση της ατμόσφαιρας, λόγω των εκπομπών, η αυξανόμενη έλλειψη νερού, η ξηρασία, η αύξηση της ελαιοσιότητας, οι δασικές πυρκαγιές, η αύξηση της θερμοκρασίας της ατμόσφαιρας και των ωκεανών, η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, η καταστροφή των καλλιεργειών, η πείνα, το λιώσιμο των πάγων, η αύξηση της βαρύτητας και της συχνότητας των ακραίων καιρικών φαινομένων, οι κυκλώνες στο βόρειο ημισφαίριο, η ερημοποίηση στο νότιο, η αποδάσωση¹⁸ οδηγούν στην αλλαγή του κλίματος, σε μετακίνηση περιβαλλοντικών προσφύγων, σε μάχες για το νερό, σε αναίρεση των αναπτυξιακών στόχων. Η μη βιώσιμη χρήση της γης επιδρά στη βιοποικιλότητα, οπότε η απερίμωση καταλήγει σε απώλεια ειδών και ξηρασία.

Το ανθρώπινο είδος και ο πολιτισμός του, έχουν δικαίωμα στην ανάπτυξη, αρκεί να είναι βιώσιμη: πρέπει οι γενιές που θα ακολουθήσουν να μπορούν επίσης να στηριχθούν στη φύση και τους εναπομείναντες πόρους και για τη δική τους ανάπτυξη και να μην έχουμε υποθηκεύσει εμείς το μέλλον τους. Η προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης βασίστηκε στην έκθεση της Επιτροπής Brundtland (1987) : «το Κοινό μας Μέλλον», της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Επίσης η 3^η Αρχή της Διακήρυξης του Ρίο (1992): για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Προκρίνεται η ισότητα των γενεών, η ευημερία στο μέλλον¹⁹ να είναι ίδια με τη δική μας, η δικαιοσύνη μεταξύ Βορρά – Νότου, η ενίσχυση του Νότου για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης που προκάλεσε η ανάπτυξη του Βορρά, και η

¹⁸ Η αποψίλωση και η υποβάθμιση των δασικών εκτάσεων π.χ. για αγροτική χρήση, υποδομές, από πυρκαγιές κλπ., ευθύνονται για το 20% περίπου των παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, υπερβαίνοντας τις προερχόμενες από τον τομέα των μεταφορών. Μόνο ο ενεργειακός τομέας εξακολουθεί να προηγείται.

¹⁹ Το Δεκέμβριο του 2007, στις διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν στο Μπαλί, ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών Ban Ki Moon τόνισε ότι οι μελλοντικές γενιές εξαρτώνται από εμάς. Δεν πρέπει να κλέψουμε το μέλλον των παιδιών μας.

αποτελεσματική διαχείριση των πόρων, για περιορισμό του περιβαλλοντικού και οικονομικού κόστους.

Ήδη από τη δεκαετία του 1970, εντοπίζουμε τα πρώτα γραπτά κείμενα, διακηρύξεις, διεθνείς συμβάσεις²⁰, για την προστασία επιμέρους φυσικών πόρων π.χ. της ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα, των υδάτων, της βιοποικιλότητας, αλλά και για τη διαχείριση των αποβλήτων. Η ποιότητα ζωής νοείται σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον. Πρόκειται για διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης από το ισχύον υπερκαταναλωτικό, που βασίστηκε στην αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων. Πρέπει να περιοριστούν οι ζημιές που προκλήθηκαν στο περιβάλλον και να καλυφθούν οι ανάγκες των αναπτυσσόμενων.

Προμετωπίδα αποτελεί η Διακήρυξη της Στοκχόλμης, το 1972, για ένα ανθρώπινο περιβάλλον, όπου αναγνωρίζονται οι επιπτώσεις της οικονομικής ανάπτυξης στο περιβάλλον, με τη Διακήρυξη Αρχών²¹, που επαναλαμβάνονται στο Ρίο, το 1992, στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Στόχος της UNCED ήταν η βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος.

²⁰ Π.χ. 1958 Γενεύη, Σύμβαση για την Αλιεία και τη Διατήρηση των Ζωντανών Πόρων της Ανοιχτής Θάλασσας
1968 Σύμβαση για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πηγών στην Αφρική
1971 Σύμβαση για τους Υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας ιδιαίτερα ως Οικοτόπους Υδροβίων Πτηνών (RAMSAR Convention)
1972 Σύμβαση της UNESCO για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς
1973 Ουάσινγκτον, Σύμβαση για το Διεθνές Εμπόριο των απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της άγριας χλωρίδας και πανίδας (CITES). Ισχύς 1975. Τροποποίηση 1979.
1973/1978 Σύμβαση για την Πρόληψη της Ρύπανσης της Θάλασσας από Πλοία (MAR/POL)
1973, Σύμβαση για την Αλίευση και τη Διατήρηση των Ζωντανών Πόρων στη Βαλτική Θάλασσα
1973-1976 Πρώτο Κοινοτικό Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον
1976 Βόννη, Σύμβαση για την Προστασία του Ρήνου από Μόλυνση Χημικών
1978 Σύμβαση για μελλοντική συνεργασία για τα Αλιεύματα στο Βορειοδυτικό Ατλαντικό. Επίσης 1980.
1978/409/EEC Οδηγία του Συμβουλίου για τη Διατήρηση των Άγριων Πτηνών. Το Annex II τροποποιείται με την 94/24/EC.
Κανονισμός του Συμβουλίου EEC 3626/82 για την Εφαρμογή στην Κοινότητα της Σύμβασης για το Διεθνές Εμπόριο, των Απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της άγριας χλωρίδας και πανίδας (CITES)
1979 Βόννη, Σύμβαση για τη Διατήρηση των Αποδημητικών Ειδών των Άγριων Ζώων
1979 Σύμβαση Γενεύης για τη Διασυννοριακή Ατμοσφαιρική Ρύπανση μεγάλων αποστάσεων. Ισχύς 1983, Πρωτόκολλα 1984, 1988, 1991, 1994.
1979 Βέρνη, Πολυμερής Περιφερειακή Σύμβαση για τη διατήρηση της άγριας ζωής και των φυσικών οικοτόπων της Ευρώπης
1980 Καμπέρα, Σύμβαση για τη Διατήρηση των Θαλάσσιων Έμβιων Πόρων της Ανταρκτικής
1983 Καρθαγένη, Σύμβαση για την Προστασία και την Ανάπτυξη του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Καραϊβικής
1985, Ναϊρόμπι, Σύμβαση για την Προστασία, τη Διαχείριση και την Ανάπτυξη του Θαλάσσιου και Παράκτιου Περιβάλλοντος της Ανατολικής Αφρικής. Πρωτόκολλα 1985, 1988.
1985 Σύμβαση Βιέννης για την Προστασία του Στρατοσφαιρικού Όζοντος, 1987 Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ, τροποποιούνται 1991, 1992.
1985 Συμφωνία για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πηγών στην Ασία.

²¹ Αρχή 21 της Στοκχόλμης και Αρχή 2 του Ρίο για υποχρέωση προστασίας του περιβάλλοντος εντός και εκτός συνόρων, άλλως δημιουργείται ευθύνη αποζημίωσης. Επίσης παράγραφος 8 του προοιμίου της Σύμβασης – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Η χρήση των φυσικών πόρων δεν νοείται απεριόριστη, όχι μόνο έναντι κρατών, αλλά και έναντι των παγκοσμίων κοινών της ανθρωπότητας. Η διατήρηση του περιβάλλοντος, που μας επιτρέπει να ζούμε, ανάγεται σε αγαθό που αξίζει να προστατευθεί.

Σιγά-σιγά όμως το φαινόμενο της περιβαλλοντικής υποβάθμισης διογκώνεται: τα απειλούμενα είδη, η όξινη βροχή²², η τρύπα του όζοντος, η ατμοσφαιρική ρύπανση υποτάσσονται στην ευρύτερη και επικίνδυνη έννοια της κλιματικής αλλαγής. Οι εκπομπές ρυπογόνων βιομηχανικών αερίων στην ατμόσφαιρα και η παραμονή τους εκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, σε συνδυασμό με την ηλιακή ακτινοβολία, δημιουργούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου, αυξάνοντας τη μέση θερμοκρασία του πλανήτη.

Αναλυτικότερα, η ηλιακή ενέργεια διαπερνά την ατμόσφαιρα και αρχικά, τμήμα της αντανακλάται πίσω. Η γήινη επιφάνεια θερμαίνεται και ακτινοβολεί τη ζέστη πίσω στο διάστημα. Η ατμόσφαιρα δρα σαν τους τοίχους του θερμοκηπίου. Αφήνει το φως να περάσει και κρατά θερμό το εσωτερικό. Άλλως η μέση θερμοκρασία της γης θα ήταν -18°C , ενώ σήμερα είναι $+15^{\circ}\text{C}$.

Το διοξείδιο του άνθρακα (CO_2) εκλύεται κατά την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών με χαμηλό οικονομικό κόστος. Όμως, μαζί με άλλα αέρια: μεθάνιο (CH_4), υδροφθοράνθρακες (HFCs), υπερφθοράνθρακες (PFCs), υποξείδιο του αζώτου (N_2O), εξαφθοριούχο θείο (SF_6) που συμβάλλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου, παραμένει στην ατμόσφαιρα για πολλές δεκαετίες έως αιώνες και αφού σταθεροποιηθούν οι συγκεντρώσεις τους, η κλιματική αλλαγή θα συνεχιστεί για εκατοντάδες χρόνια. Για παράδειγμα, το μεθάνιο μένει στην ατμόσφαιρα 9 έως 15 έτη, είναι 20 φορές πιο αποτελεσματικό από το CO_2 , να παγιδεύει τη θερμοκρασία στην ατμόσφαιρα για πάνω από 100 έτη. Τα αέρια του θερμοκηπίου, ως αποτέλεσμα της καύσης των ορυκτών καυσίμων, παγιδεύουν τη θέρμανση που γεννάται από το ηλιακό φως. Η γη θερμαίνεται. Για τις μελλοντικές γενεές πρέπει να μειωθούν οι εκπομπές τους, να μετριάσει η κλιματική αλλαγή. Η ανθρωπογενής δραστηριότητα λοιπόν επιτείνει το πρόβλημα.

Ήδη από τη δεκαετία του 1980 είχε αναγνωριστεί η αμεσότητα και η σοβαρότητα του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής. Το 1979 στη Γενεύη διοργανώθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Μετεωρολογίας (WMO), το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEP) και το International Council of Scientific Unions (ICSU) η 1^η Συνδιάσκεψη για το Παγκόσμιο Κλίμα. Το 1990 ακολουθεί στη Γενεύη η 2^η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για το Κλίμα. Η πρώτη παγκόσμια προσπάθεια αντίδρασης πραγματοποιείται στη Νέα Υόρκη, στις 9 Μαΐου 1992 με την υιοθέτηση της Σύμβασης – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική

²² Οι εκπομπές CO_2 , SO_2 και NO , NO_2 οξειδίων του αζώτου, λόγω της ανθρώπινης δραστηριότητας, οξινίζουν την ατμόσφαιρα. Το νερό της βροχής εναποθέτει θειικό και νιτρικό οξύ στο έδαφος και τα φυτά. Αποτελεί βασική αιτία καταστροφής των δασών.

Αλλαγή²³. Άνοιξε για υπογραφή στο Ρίο Ντε Τζανέιρο, στις 03-14/06/1992, στα πλαίσια της Διάσκεψης Κορυφής για τη Γη. Τέθηκε σε ισχύ στις 21/03/1994. Στόχος είναι η σταθεροποίηση²⁴ (άρθ 2 της Σύμβασης – Πλαίσιο) των συγκεντρώσεων των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα, σε επίπεδο που αποτρέπει την επικίνδυνη ανθρωπογενή παρεμβολή στο κλιματικό σύστημα, χωρίς ανάληψη πιο συγκεκριμένων δεσμεύσεων.

Εντοπίζουμε τη γενική περιγραφή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων²⁵ για τα μέρη και κατευθυντηρίων περιβαλλοντικών αρχών²⁶ της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Οι αναπτυγμένοι δεσμεύονται να περιορίσουν τις εκπομπές τους και να αυξήσουν τους ταμειυτήρες απορρόφησης CO₂. Η συμμετοχή του αναπτυσσόμενου Νότου συνδέεται με υποχρέωση του Βορρά να τους χρηματοδοτήσει, ώστε να εφαρμόσουν τις δεσμεύσεις τους και να καλύψουν το κόστος προσαρμογής έναντι των δυσμενών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Ο αναπτυγμένος Βορράς, λοιπόν, καλείται να ηγηθεί²⁷ των προσπαθειών.

Ακολουθώντας²⁸, το 1997, υπογράφεται στο Κιότο (COP 3) το Πρώτο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση - Πλαίσιο του 1992 για την Κλιματική Αλλαγή με χρονικό ορίζοντα το 2012, για περίοδο δέσμευσης 2008-2012. Τίθεται σε ισχύ στις 16/02/2005. Οι αναπτυγμένες χώρες αναλαμβάνουν εθνικούς, ποσοτικά διαφοροποιημένους, νομικά δεσμευτικούς στόχους μείωσης των εκπομπών τους, με σημείο αναφοράς τα επίπεδα εκπομπών τους το 1990. Οι αναπτυσσόμενοι δεν πρέπει να αυξήσουν τις δικές τους εκπομπές.

²³ Άρθρο 1 παρ. 2 της Σύμβασης – Πλαίσιο: «κλιματικές μεταβολές: κλιματικές αλλαγές οι οποίες αποδίδονται άμεσα ή έμμεσα σε ανθρώπινη δραστηριότητα που μεταβάλλει τη σύνθεση της ατμόσφαιρας του πλανήτη και η οποία προστίθεται στις φυσικές κλιματικές διακυμάνσεις που παρατηρούνται κατά τη διάρκεια συγκρίσιμων χρονικών περιόδων».

²⁴ Ως το 2000, στα επίπεδα του 1990.

²⁵ Άρθρο 4 της Σύμβασης – Πλαίσιο: το άρθρο 4 προβλέπει για τις δεσμεύσεις των συμβαλλομένων μερών μεταξύ των οποίων εντοπίζουμε την κατάρτιση και δημοσίευση εθνικών καταλόγων ανθρωπογενών εκπομπών και απορροφήσεων, την εφαρμογή εθνικών προγραμμάτων, τη μεταφορά τεχνολογίας, τη συνεργασία για την προστασία δασών, ωκεανών, οικοσυστημάτων, τη προετοιμασία προσαρμογής έναντι των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, την επιστημονική συνεργασία, την ανταλλαγή στοιχείων, την εκπαίδευση του κοινού, την ενθάρρυνση των συμμετοχικών διαδικασιών, την ενημέρωση για την εφαρμογή της Σύμβασης.

²⁶ Άρθρο 3 της Σύμβασης – Πλαίσιο: το άρθρο 3 αναφέρεται στις Αρχές που πρέπει να διέπουν την επίτευξη των προβλεπόμενων στόχων ήτοι, της προφύλαξης, της οικονομικής αποδοτικότητας, των κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών, της αειφόρου ανάπτυξης, της διαγενεακής ισότητας.

²⁷ προοίμιο άρθρα 3, 4.

²⁸ 1995, COP 1, Βερολίνο: Berlin Mandate. Τα βιομηχανικά συμβαλλόμενα μέρη να υιοθετήσουν νομικά δεσμευτικούς στόχους και χρονοδιάγραμμα για μείωση των εκπομπών, υπό τη μορφή πρωτοκόλλου, καθώς η εθελοντική δέσμευση των αναπτυγμένων δεν είναι αρκετή για την προστασία του κλιματικού συστήματος. Επομένως, τίθενται οι βάσεις για το Κιότο

1996 COP 2, Γενεύη. Επαναβεβαιώνεται η προσήλωση σε νομικά δεσμευτικούς στόχους για μετριασμό των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου.

Δημιουργούνται μηχανισμοί²⁹ ευέλικτης εφαρμογής, που θα βοηθήσουν στην επίτευξη των στόχων, συμπληρωματικά, αλλά και ειδικά ταμεία³⁰ που θα βοηθήσουν τους αναπτυσσόμενους, ενώ θεωρείται απαραίτητη η οικονομική και τεχνική³¹ συνδρομή προς τους αναπτυσσόμενους και η συνεργασία³² αναπτυγμένων – αναπτυσσόμενων για την υλοποίηση των δεσμεύσεων. Προβλέπονται συγκεκριμένοι τομείς³³ δράσης, πρώτα σε εθνικό επίπεδο, συντονισμένες πολιτικές, μηχανισμός³⁴ εποπτείας εφαρμογής, σε περίπτωση μη συμμόρφωσης.

Αριθμητικά, η επίτευξη των επιμέρους³⁵ στόχων των συμβαλλομένων μερών για μείωση των εκπομπών τους, θα επιφέρει παγκόσμια μείωση, τουλάχιστον μείον 5% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990. Η αύξηση των ταμειυτήρων απορρόφησης άνθρακα θα πραγματοποιηθεί με αναδάσώσεις, επέκταση των δασικών εκτάσεων, αλλαγή των χρήσεων της γης. Η προστασία των δασών³⁶ εντάσσεται στα πλαίσια του Πρωτοκόλλου.

²⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 17 του Πρωτοκόλλου προβλέπεται η εμπορία πλεονασμάτων αδειών εκπομπών ρύπων μεταξύ των μερών (εκβιομηχανισμένων) που έχουν αναλάβει ποσοτικούς στόχους μείωσης, (κατά την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει»). Όσοι δεν μπορούν να επιτύχουν με τις εθνικές τους πολιτικές τον στόχο τους, θα εξαγοράσουν τα ανάλογα δικαιώματα ρύπανσης.

Σύμφωνα με το άρθρο 6, προβλέπεται η από κοινού εφαρμογή (JI). Τα εκβιομηχανισμένα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να μεταφέρουν ή να αποκτήσουν σε άλλο συμβαλλόμενο βιομηχανικό κράτος, μονάδες μείωσης εκπομπών προκύπτουσες από έργα που αποσκοπούν στη μείωση εκπομπών. Οι μονάδες προστίθενται στον εθνικό στόχο του πρώτου κράτους και αφαιρούνται από του δεύτερου.

Σύμφωνα με το άρθρο 12, ορίζεται Μηχανισμός Καθαρής Ανάπτυξης (CDM) μεταξύ αναπτυγμένων – αναπτυσσόμενων συμβαλλόμενων μερών. Η μεταφορά τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον, προς τους αναπτυσσόμενους, με επένδυση κεφαλαίων σε αναπτυξιακά και περιβαλλοντικά προγράμματα, δημιουργεί περιβαλλοντικό και κοινωνικό όφελος. Κερδίζονται μονάδες ρύπανσης, που θα συνυπολογιστούν για την επίτευξη του εθνικού στόχου του βιομηχανικού κράτους. Αναβαθμίζεται όμως και η συμμετοχή του Νότου, αποδεικνύοντας, όμως, ότι υπάρχει συνεργασία Βορρά-Νότου, ενισχύεται ο Νότος για να αναπτυχθεί με τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον. Βέβαια, οι μειώσεις, που πραγματοποιούνται στους αναπτυσσόμενους, πρέπει να είναι επιπρόσθετες σε αυτές που θα συνέβαιναν, αν δεν μεσολαβούσε η επένδυση.

Επίσης, η κοινή επίτευξη των δεσμεύσεων - πολιτικός μηχανισμός (αρθ. 4) και αύξηση των φυσικών ταμειυτήρων απορρόφησης άνθρακα ισχύουν, εφόσον τα έργα πραγματοποιούνται από αναπτυγμένες χώρες στο έδαφός τους, παράλληλα με τη λειτουργία του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης CDM και της από κοινού εφαρμογής JI, εφόσον συμμετέχουν αναπτυσσόμενες χώρες ή χώρες με οικονομίες σε μετάβαση.

³⁰ Κατά την ερμηνεία του Πρωτοκόλλου, το 2001, στη Σύνοδο των Μερών στη Βόννη, σύμφωνα με το Bonn Agreement θεσπίστηκαν τρεις νέοι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί: Special Climate Change Fund, με προτεραιότητα στις νέες τεχνολογίες και την οικονομική ενίσχυση του Νότου στον ενεργειακό τομέα, τον βιομηχανικό τομέα, τις μεταφορές, Adaptation Fund, Least Developed Countries Fund.

³¹ Π.χ. άρθρα 10, 11

³² Κατά το άρθρο 4, προβλέπεται κοινή επίτευξη των δεσμεύσεων που ισοδυναμεί με πολιτικό μηχανισμό. Οι εθνικές δεσμεύσεις, οι πολιτικές και τα μέτρα μείωσης εκπομπών, πρέπει να πραγματοποιούνται σε πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας.

³³ Στα άρθρα 2 και 3, γίνεται, μεταξύ άλλων, μνεία στην ενεργειακή αποδοτικότητα, στη φορολόγηση και στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας.

³⁴ Άρθρο 18.

³⁵ Παράρτημα Β: λίστα εθνικών στόχων για τα βιομηχανικά κράτη του Παραρτήματος Ι της Σύμβασης – Πλαίσιο του 1992.

³⁶ Προηγήθηκε το 1992 στο Ρίο η Δήλωση των Δασικών Αρχών, ένα από τα πέντε κείμενα της Παγκόσμιας Διάσκεψης για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (UNCED)

Έκτοτε³⁷, και με αποκορύφωμα την Κοπεγχάγη³⁸, το 2009, η διεθνής κοινότητα απέτυχε να επαναβεβαιώσει την προσήλωσή της στα κείμενα³⁹ του 1992 και τη βούλησή της να επιμηκύνει το χρόνο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Στην Κοπεγχάγη, επαναλαμβάνεται η σημασία των δασών, γίνεται μνεία στην οικονομική αποτελεσματικότητα των δράσεων, αλλά λείπουν οι ποσοτικοποιημένοι δεσμευτικοί στόχοι μείωσης των εκπομπών για μετά το 2012, και για τους αναπτυσσόμενους γίγαντες του Νότου.

Τα Ηνωμένα Έθνη παρέμειναν απλώς με τη διάθεση να γίνουν βήματα προόδου. Ο Γενικός Γραμματέας Ban Ki Moon επανειλημμένα, τόνισε, ότι πρέπει να σφραγιστεί η συμφωνία για την προστασία του κλιματικού συστήματος διεθνώς, και ότι το κόστος της αδράνειας θα είναι

³⁷ Μπουένος Άιρες 1998 (COP 4): Πλάνο Δράσης, Βόννη 1999 (COP 5), Χάγη 2000 (COP 6): διακοπή της Σύσκεψης, Βόννη 2001: απορροφήσεις άνθρακα θα υπολογίζονται με τεχνικό μοντέλο. Οι μηχανισμοί ευελιξίας του Κιότο θα λειτουργούν συμπληρωματικά χωρίς να τίθεται ανώτατο όριο συμμετοχής τους (Bonn Agreement), Μαρακές 2001 (COP 7), Marrakesh Accords: ερμηνεία υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου, Νέο Δελχί 2002 (COP 8): Διακήρυξη του Δελχί, Μιλάνο 2003 (COP 9) Μπουένος Άιρες 2004, (COP 10), Μόντρεαλ 2005, (COP 11/CMP 1) Ναϊρόμπι, 2006 (COP 12/CMP 2) Μπαλί 2007, (COP 13/CMP 3): Bali Action Plan/ Road Map προς μια δεσμευτική παγκόσμια συμφωνία. Τέθηκαν οι βάσεις (χρονοδιάγραμμα/πρόγραμμα εργασίας) για μελλοντικές διαπραγματεύσεις και τη θέσπιση στόχων για στρατηγικές μετριασμού και προσαρμογής, στην Κοπεγχάγη το 2009 για το κλίμα, για συμφωνία για μείωση εκπομπών για μετά το 2012. Οι εκβιομηχανισμένες χώρες να ηγηθούν για γενναίες μειώσεις. Αναφορικά με τους αναπτυσσόμενους: α) να διατηρηθούν τα δάση, να σταματήσει η αποδάσωση ώστε να μην αυξηθούν οι εκπομπές, β) καθαρές τεχνολογίες, μεταφορά στους αναπτυσσόμενους, γ) Adaptation Fund για σχέδια προσαρμογής στην αναπόφευκτη κλιματική αλλαγή, μέτρα για τις φτωχότερες χώρες. Προαγωγή διεθνούς συνεργασίας στο πλαίσιο μιας συνεκτικής διαδικασίας με στόχο την εφαρμογή UNFCCC. Poznan 2008, (COP 14/CMP 4): συνέχιση διαπραγματεύσεων για νέα διεθνή συμφωνία για το κλίμα, στρατηγικό πρόγραμμα για μεταφορά φιλοπεριβαλλοντικών τεχνολογιών προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, ιδιωτικές επενδύσεις, στα πλαίσια των ιστορικών ευθυνών και των δυνατοτήτων του Βορρά.

³⁸ «Copenhagen Accord», αναγνώριση ότι χρειάζεται πολιτική βούληση για δράση για την επίτευξη του στόχου της σταθεροποίησης αερίων στην ατμόσφαιρα (αρθρ. 2 UNFCCC), λαμβάνοντας υπόψη την 4^η έκθεση του IPCC, ότι η αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας δεν πρέπει να ξεπεράσει τους 2 °C, επιβεβαιώνοντας την προτεραιότητα των αναπτυσσόμενων χωρών, με κατεύθυνση την ανάγκη μείωσης της ευπάθειας και προσαρμογής των ελάχιστα αναπτυγμένων χωρών, των μικρών νησιωτικών κρατών, της Αφρικής, προεξάρχουσας της οικονομικής και τεχνολογικής στήριξης του Νότου. Νέα χρηματοδότηση για την προσαρμογή θα προέρχεται από μηχανισμό που θα διασφαλίσει ισότιμη εκπροσώπηση Βορρά – Νότου. Ιδρύεται Πράσινο Ταμείο Χρηματοδότησης, στα πλαίσια της UNFCCC, για υποστήριξη των αναπτυσσόμενων χωρών, δημιουργία υποδομών, προσαρμογή, μεταφορά τεχνολογίας. Επίσης μηχανισμός τεχνολογίας για το σκοπό αυτό. Το πλαίσιο θα επανεξεταστεί ως το 2015.

³⁹ Σύμβαση – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή και Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (έναρξη ισχύος 29/12/1993): τα δύο νομικά δεσμευτικά κείμενα. Επίσης, α) Διακήρυξη του Ρίο, β) Agenda 21 (προστασία του περιβάλλοντος κατά ειδικές κατηγορίες: ατμόσφαιρας, εδάφους και των πηγών του, των υδάτινων πόρων – ωκεανών – γλυκών νερών, από τοξικά απόβλητα και επικίνδυνες ουσίες. Μέσα: χρηματοδοτήσεις, τεχνολογική συνεργασία, επιστημονική, εκπαιδευτική, εθνικοί μηχανισμοί, διεθνείς θεσμοί) και γ) Δήλωση Αρχών για τη διαχείριση, διατήρηση και αυτοσυντηρούμενη ανάπτυξη των δασών όλων των τύπων, τα τρία μη νομικά δεσμευτικά κείμενα.

Επίσης έδωσε εντολή στη Γ. Σ. των Ηνωμένων Εθνών να ιδρύσει διακυβερνητική διαπραγματευτική επιτροπή για να ετοιμάσει ως τον Ιούνιο 1994 μία Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης ιδιαίτερα στην Αφρική. Τον Δεκέμβριο 1992 η Γ. Σ. συμφώνησε και υιοθέτησε τη Διακήρυξη 47/188. Η Σύμβαση υιοθετήθηκε στο Παρίσι 17/06/1994 και άνοιξε για υπογραφή στις 14-15/10/1994. Ισχύς 26/12/1996.

μεγαλύτερο σε σχέση με το να λάβουμε δράση άμεσα. Επίσης, η 63^η Σύνοδος της Γενικής Συνέλευσης⁴⁰ των Ηνωμένων Εθνών, που ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 2008, ενδιαφερόμενη για το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, κατέληξε σε δύο σχετικά ψηφίσματα: α) 63/32 για την Προστασία ενάντια στην Παγκόσμια Κλιματική Αλλαγή, για τις παρούσες και μελλοντικές γενιές (Νοέμβριος 2008) και β) 63/281 για την Κλιματική Αλλαγή και τις πιθανές επιπτώσεις της στην Ασφάλεια (Ιούνιος 2009).

Εν τω μεταξύ, το 2002, μεσολάβησε η Παγκόσμια Διάσκεψη⁴¹ Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (World Summit for the Sustainable Development) στο Γιοχάνεσμπουργκ, όπου προήχθη η κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη του Νότου εις βάρος της διάστασης της αειφορίας και του περιβάλλοντος που επιλέχθηκε το 1992 στο Ρίο, και υποχώρησε η περιβαλλοντική και κοινωνικοοικονομική συνιστώσα υπέρ της οικονομίας και δη του εμπορίου και των ορυκτών καυσίμων. Παραλείφθηκε η έννοια της κλιματικής αλλαγής υπό την έννοια ότι δεν υιοθετούνται συγκεκριμένοι στόχοι για σταθεροποίηση του κλίματος. Αναγνωρίστηκαν, όμως, οι κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές συνέπειες της κλιματικής αλλαγής που θα πλήξουν τον Νότο περισσότερο τόσο περιβαλλοντικά όσο και οικονομικά.

Αντίθετα η φύση δεν χαρακτηρίζεται από στατικότητα και αδράνεια. Ούτε και ο άνθρωπος. Πέρα από την εξάντληση των πόρων, οι εναπομείναντες συνεχώς υποβαθμίζονται. Το πλανητικό σύστημα πλήττεται στην ατμόσφαιρα και τη θάλασσα, με τη ρύπανση να εντείνεται, τη βιοποικιλότητα να εξαφανίζεται, τα δάση να καταστρέφονται.

⁴⁰ Ένα από τα πέντε βασικά όργανα των Ηνωμένων Εθνών, και το μόνο στο οποίο εκπροσωπούνται όλα τα μέλη ισότιμα. Ελέγχει τον προϋπολογισμό του Οργανισμού, καλεί τα μη μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας, λαμβάνει εκθέσεις από το σύστημα των Ηνωμένων Εθνών, κάνει συστάσεις υπό τη μορφή ψηφισμάτων. Συνέρχεται σε ετήσιες συνόδους, από τον Σεπτέμβριο ως το Δεκέμβριο, και σε έκτακτες για ειδικές και επείγουσες περιστάσεις.

⁴¹ Αποδυνάμωση της νομικής προστασίας του κειμένου, ευχολόγιο, σύγκλιση θέσεων ΗΠΑ-G77 (επίλυση περιβαλλοντικών/εμπορικών αμφισβητήσεων υπό τον ΠΟΕ εφόσον οι Πολυμερείς Περιβαλλοντικές Συμφωνίες δε διαθέτουν μηχανισμό επίλυσης; Στην Ντόχα, το 2001, στη Σύνοδο του ΠΟΕ, σε συνέχιση της θετικής προσέγγισης του Ρίο, αναβαθμίζεται ο ρόλος των περιβαλλοντικών συνθηκών και της συμβολής τους στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων. Στόχος: η επίτευξη περιβαλλοντικής διακυβέρνησης). Όμως το Σχέδιο Εφαρμογής αναφέρεται σε βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων, εξοικονόμηση της χρήσης τους, ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών συνεπειών, αρχή της προφύλαξης, περιβαλλοντική συνεργασία, κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες των κρατών, εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, συμμετοχικότητα.

Δεν επιλέγεται η βιώσιμη διαχείριση των αποβλήτων⁴², τα ατυχήματα από πετρελαιοειδή⁴³ σε ξηρά ή θάλασσα είναι συνηθισμένη πραγματικότητα. Η παραγωγή συνεχώς αυξάνεται δημιουργώντας νέες ανάγκες, οι μεταφορές δεν λειτουργούν βιώσιμα, ο άνθρακας εξακολουθεί να αποτελεί βασική πρώτη ύλη, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας αναπτύσσονται με αργούς ρυθμούς.

Τα υδάτινα αποθέματα λιγοστεύουν λόγω της δημογραφικής⁴⁴ έκρηξης, της υπεράρδευσης στη γεωργία, της κατασπατάλησης στη βιομηχανία και την παραγωγή ενέργειας, του υπερκαταναλωτισμού, της κλιματικής αλλαγής και των δυσμενέστερων επιπτώσεών της σε γεωγραφικές περιοχές, που αντιμετωπίζουν προβλήματα λειψυδρίας και μη βιώσιμης διαχείρισης των υδάτινων πόρων. Το νερό⁴⁵ δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως απλός φυσικός πόρος. Η διαχείριση των περιορισμένων υδάτινων αποθεμάτων χρησιμοποιείται ως εργαλείο χάραξης εθνικών και περιφερειακών πολιτικών. Το νερό συνδέεται με την οικονομία και την ανάπτυξη. Το πόσιμο νερό ανάγεται πλέον σε πολύτιμο αγαθό και η διαχείρισή του είναι αιτία πολέμου τόσο στην Αφρική⁴⁶ (Darfour), όσο και στη Μέση Ανατολή⁴⁷. Ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών κ. Ban Ki-Moon εντοπίζει (2007, editorial της Washington Post), ότι στο Darfour, πέραν

⁴² Τα απόβλητα, ιδίως, ραδιενεργά εναποτίθενται στην Αφρική. Για το λόγο αυτό, έγιναν βήματα για να μην διοχετεύονται στις αναπτυσσόμενες χώρες.

1989, Σύμβαση της Βασιλείας για τον έλεγχο των διασυνοριακών μετακινήσεων, των επικίνδυνων αποβλήτων και τη διάθεσή τους, σε ισχύ από το 1992. Το άρθρο 4 απαγορεύει την εξαγωγή επικίνδυνων αποβλήτων σε αναπτυσσόμενες χώρες, εφόσον έχουν εθνική νομοθεσία που απαγορεύει τέτοιες εισαγωγές ή είναι μέρη άλλου περιβαλλοντικού καθεστώτος, παράλληλα με την απαγόρευση εισαγωγών και εξαγωγών για μη Μέρη του καθεστώτος.

1991, Σύμβαση Βαμako για απαγόρευση εισαγωγής στην Αφρική και έλεγχο διασυνοριακής μετακίνησης και διαχείριση επικίνδυνων αποβλήτων εντός της Αφρικής. Ισχύει και για τα ραδιενεργά απόβλητα. Απαγορεύει τις εισαγωγές στην αφρικανική ήπειρο, συνέπης προς τη Lome, με την οποία η Ε.Ε. απαγόρευσε τις εξαγωγές σε 68 χώρες ΑΚΕ. Τέτοιες εισαγωγές θεωρούνται παράνομες και εγκληματικές πράξεις (π.χ. άρθρο 4). Επίσης απαγορεύονται οι απορρίψεις στη θάλασσα.

1996, Πρωτόκολλο (Σύμβαση της Βαρκελώνης) για την πρόληψη της ρύπανσης της Μεσογείου από τις διασυνοριακές μετακινήσεις επικίνδυνων αποβλήτων και τη διάθεσή τους. άρθρο 5, απαγόρευση εξαγωγής και διαμετακόμισης επικίνδυνων αποβλήτων σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες, όχι μόνο στις αναπτυσσόμενες χώρες – συμβαλλόμενα μέρη, αλλά σε όλες γενικά τις αναπτυσσόμενες, είτε στη Μεσόγειο, είτε πέραν αυτής, εφόσον η διασυνοριακή μετακίνηση διενεργείται στην περιοχή κάλυψης του πρωτοκόλλου. Για τις χώρες Βόρειας Αφρικής: απαγόρευση εισαγωγής και διαμετακόμισης επικίνδυνων αποβλήτων από αναπτυσσόμενες/αναπτυσσόμενες χώρες. Το εμπόριο αποβλήτων επιτρέπεται μόνο μεταξύ αναπτυσσόμενων υπό προϋποθέσεις.

⁴³ Η συχνότερη παγκοσμίως κίνηση πετρελαιοφόρων παρατηρείται στη Μεσόγειο. Διακινείται το 28% του πετρελαίου παγκοσμίως, περίπου 370 εκατομμύρια τόνοι. Επίσης, 250 - 300 τάνκερς την ημέρα, 200.000 διελεύσεις το χρόνο, 2.000 πλοία κινούνται ανά πάσα στιγμή, 151 ατυχήματα και εύρεση πετρελαιοκηλίδων, ετησίως 100.000 - 150.000 τόνοι αργού πετρελαίου ελευθερώνονται στη θάλασσα (1977-1999).

⁴⁴ Ο παγκόσμιος πληθυσμός θα αγγίξει τα 8 δις ως το 2028.

⁴⁵ Η επιφάνεια της γης καλύπτεται κατά 71% από νερό, με τις θαλάσσιες περιοχές να αντιπροσωπεύουν το 97,1%, ενώ το άμεσα προσβάσιμο νερό φθάνει μόλις το 0,014%. 276 λεκάνες ύδατος μοιράζονται μεταξύ δύο ή περισσότερων χωρών, ενώ το 40% του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε συνθήκες έλλειψης νερού. 1,1 δις άνθρωποι ζουν χωρίς καθαρό πόσιμο νερό. Στις αναπτυσσόμενες χώρες το 80% των ασθενειών συνδέεται με την κακή ποιότητα του νερού, με αποτέλεσμα 1,7 εκατομμύρια θανάτους ετησίως.

⁴⁶ Επίσης Αίγυπτος, Αιθιοπία, Σουδάν ερίζουν για την εκμετάλλευση του Νείλου.

⁴⁷ Μόνιμο σημείο τριβής για την Τουρκία, τη Συρία και το Ιράκ αποτελεί η εκμετάλλευση του Τίγρη και του Ευφράτη ποταμού. Η Ιορδανία και το Ισραήλ ανταγωνίζονται για τα νερά του Ιορδάνη, ενώ το Ισραήλ πιέζει τους Παλαιστίνιους της Γάζας, αποκλείοντας τη ροή των υδάτων στην περιοχή.

από τις πολιτικές και κοινωνικές αιτίες, η σύρραξη άρχισε ως περιβαλλοντική κρίση που οφειλόταν και στην κλιματική αλλαγή.

Οι επιστήμονες⁴⁸ μελετούν τα δεδομένα, διερευνούν τη διασύνδεση της κλιματικής αλλαγής με την ανθρώπινη δραστηριότητα, θέτουν ως στόχο τη σταθεροποίηση της συγκέντρωσης των θερμοκηπιακών ρύπων σε ασφαλή επίπεδα και διαμορφώνουν σενάρια⁴⁹ για την επιβίωση του ανθρώπινου είδους και την σωτηρία του πλανήτη. Κοινό παρονομαστή, όμως, αποτελεί η άνοδος⁵⁰ της θερμοκρασίας του πλανήτη. Δεν πρέπει να υπερβεί τους 2 °C⁵¹ σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα. Όμως κατά τον 20^ο αιώνα η μέση θερμοκρασία στην επιφάνεια της γης αυξήθηκε περίπου κατά 0,6 °C - 0,7 °C. Στην Ευρώπη, η αύξηση υπολογίστηκε σε 0,95 °C

⁴⁸ Το 1988 συγκροτείται από WMO και UNEP το Intergovernmental Panel on Climate Change: Διακυβερνητικό Panel για την κλιματική αλλαγή. Αποτελείται από 2.500 επιστήμονες, ερευνά το γήινο κλίμα και τις μεταβολές του (Α' ομάδα εργασίας), τις περιβαλλοντικές/οικονομικές/κοινωνικές επιπτώσεις (Β' ομάδα εργασίας), ασχολείται με στρατηγικές αντιμετώπισης (Γ' ομάδα εργασίας).

⁴⁹ Οι συγκεντρώσεις των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα παρουσιάζουν σταθερά αυξητική τάση. Το ανθρώπινο είδος παρεμβαίνει στο κλιματικό σύστημα. Η θερμοκρασία του πλανήτη πιθανολογείται να αυξηθεί ως το τέλος του 21^{ου} αιώνα επηρεάζοντας τη ζωή, τη φύση, την οικονομία, την κοινωνία.

Η 1^η έκθεση IPCC 1990 (IPCC First Assessment Report 1990, FAR), Working Group I: Scientific Assessment of Climate Change, Working Group II: Impacts, Assessments of Climate Change, Working Group III: The IPCC Response επιβεβαίωσε το πρόβλημα του φαινομένου του θερμοκηπίου και έδωσε τη βάση για τις πρώτες παγκόσμιες διαπραγματεύσεις για την αντιμετώπισή του, και την υιοθέτηση της Σύμβασης - Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή το 1992.

Η 2^η έκθεση IPCC 1995 (IPCC Second Assessment Report: Climate Change 1995, SAR) Working Group I: The Science of Climate Change, Working Group II: Impacts, Adaptations and Mitigations of Climate Change: Scientific, Technical Analyses, Working Group III: Economic and Social Dimension of Climate Change, IPCC Second Assessment.

Επιβεβαίωσε τα συμπεράσματα της πρώτης και κατέληξε στην ορατή ανθρώπινη επίδραση στο κλίμα, θέτοντας βάσεις για το Πρωτόκολλο του Κιότο.

Ακολούθησαν η 3^η έκθεση IPCC 2001, (IPCC Third Assessment Report: Climate Change 2001, TAR) Working Group I: The Scientific Basis, Working Group II: Impacts, Adaptations and Vulnerability, Working Group III: Mitigation, Synthesis Report και η 4^η έκθεση IPCC 2007, (IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007, AR4) Working Group I Report: The Physical Science Basis, Working Group II Report: Impacts, Adaptations and Vulnerability, Working Group III Report: Mitigation of Climate Change, The AR4 Synthesis Report.

Προστοιμάζεται για να κυκλοφορήσει, το 2014, Special Report on Renewable Energy Sources and Climate Change Mitigation. Τα πονήματα των ομάδων εργασίας αποστέλλονται στις εθνικές κυβερνήσεις για σχολιασμό. Το IPCC αποτελεί το επίσημο επιστημονικό συμβουλευτικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών. Το 2001, διατυπώνει τον όρο «ευπάθεια» για τα οικοσυστήματα: ως το επίπεδο, μέχρι το οποίο είναι ανεκτές οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, στις οποίες εκτίθενται, ο βαθμός ευαισθησίας, αλλά και η ικανότητα προσαρμογής τους.

⁵⁰ Σύμφωνα με την 3^η έκθεση του IPCC, το 2001, το κλιματικό σύστημα της γης έχει μεταβληθεί σε σχέση με την προβιομηχανική εποχή. Τα επιστημονικά δεδομένα για τα τελευταία 50 έτη δεν δικαιολογούν την αύξηση της θερμοκρασίας με βάση τις φυσικές παραμέτρους. Η αύξηση θα μπορούσε να φθάσει τους 5,8 °C ως το 2100, αν δεν ληφθούν μέτρα μείωσης των εκπομπών. Επίσης, κατά το IPCC (1996a), η μέση θερμοκρασία της Ανατολικής Μεσογείου αναμένεται να αυξηθεί ως 2 °C και η στάθμη της θάλασσας να ανέβει από 10cm έως 55cm ως το 2060 με μία μέση πρόβλεψη γύρω στα 25cm.

⁵¹ Η Human Development Report 2007/2008 εντοπίζει ότι αύξηση πέραν των 2 °C θα καταστήσει την κλιματική αλλαγή μη αναστρέψιμη, επικίνδυνη και αναπόφευκτη. Επιμένει, ότι, εντός της επόμενης δεκαετίας, πρέπει να χρησιμοποιηθούν βιώσιμα τα παγκόσμια αποθέματα άνθρακα. Οι εκπομπές δεν πρέπει να ξεπεράσουν τους 14,5 gigatonnes CO₂ ετησίως για το υπόλοιπο του 21^{ου} αιώνα. Ήδη οι εκπομπές είναι διπλάσιες αυτών των ποσοστών. Έτσι τα αποθέματα άνθρακα θα εξαντληθούν ως το 2030, η μέση θερμοκρασία κινδυνεύει να αυξηθεί ως 5 °C ως το τέλος του αιώνα. Δηλαδή αλλαγές στη θερμοκρασία, παρόμοιες με την τελευταία εποχή των παγετώνων 10.000 χρόνια πριν. Σημειώνουμε την ευαίσθητη ισορροπία του κλίματος και τις απρόβλεπτες συνέπειες της μεταβολής του, καθώς από την εποχή των παγετώνων ως σήμερα, η μέση θερμοκρασία της γης έχει ανέβει κατά μόλις 5 °C.

συγκριτικά με το μέσο όρο. Με τα σημερινά δεδομένα η αύξηση των 2 °C θα ξεπεραστεί ως το 2050, επιτείνοντας την ήδη υπάρχουσα ανάγκη προσαρμογής.

II. Οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής

Η κλιματική αλλαγή είναι πλέον δεδομένη και οι συνέπειές της επιβεβαιώνουν ό,τι απευχόταν ο άνθρωπος: τον κίνδυνο για την ανάπτυξη και την ζωή του. Επικίνδυνα καιρικά φαινόμενα: El Niño, τυφώνες, κυκλώνες, πλημμύρες, καύσωνες, καταρρακτώδεις βροχές, των οποίων τα ύδατα δεν μπορεί να συγκρατήσει η γη, το έδαφος χάνει τα συστατικά του, ξηρασία, απερίημωση, διάβρωση των ακτών, αποψίλωση των δασών, πυρκαγιές⁵² που εξαφανίζουν τα τροπικά δάση και όχι μόνο. Απελευθερώνεται, λοιπόν, στην ατμόσφαιρα ο αποθηκευμένος άνθρακας και λιγοστεύουν οι απορροφήσεις των εκτεμπόμενων των αερίων του θερμοκηπίου, το πόσιμο νερό υφαλατώνεται, η θάλασσα εισχωρεί στην ξηρά, οι πάγοι στους πόλους λιώνουν⁵³, η στάθμη της θάλασσας ανεβαίνει, οι καλλιέργειες καταστρέφονται, οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις λιγοστεύουν, εντείνεται η λειψυδρία αλλά και η μόλυνση των υδάτων, μειώνονται οι χερσαίοι υδάτινοι πόροι, οι πληθυσμοί εκτοπίζονται και δημιουργούνται περιβαλλοντικοί πρόσφυγες, η έρημος αυξάνεται από το Νότο προς το Βορρά, η βιοποικιλότητα της θάλασσας αλλάζει π.χ. στη Μεσόγειο ανακαλύπτονται τροπικά είδη, καθώς έχει ανέβει η θερμοκρασία, η φύση εκδικείται, καταστρέφοντας τις υποδομές ανάπτυξης. Τα 11 από τα 12 θερμότερα έτη του κόσμου έχουν καταγραφεί μεταξύ 1995 - 2006. Ο 20^{ος} αιώνας ήταν ο θερμότερος και η δεκαετία του 1990 ήταν η θερμότερη εδώ και 1000 χρόνια.

Το 2007, σύμφωνα με την τελευταία έκθεση του IPCC, η άνοδος της θερμοκρασίας είναι αδιαμφισβήτητη και προκύπτει από την ανοδική τάση της μέσης θερμοκρασίας του αέρα και των ωκεανών, τη γενικευμένη τήξη των πάγων και του χιονιού, και την άνοδο της μέσης στάθμης της θάλασσας παγκοσμίως. Η αύξηση των συγκεντρώσεων αερίων του θερμοκηπίου θα επιφέρει περαιτέρω άνοδο της θερμοκρασίας, συνεπαγόμενη απότομες και μη αναστρέψιμες αλλαγές στο

⁵² Η αύξηση της θερμοκρασίας δημιουργεί συνθήκες ανάφλεξης των μεσογειακών δασών. Το πρόβλημα εντείνεται όσο πλησιάζουμε στο +2 °C. Οι δασικές πυρκαγιές ευθύνονται για το 10% της έκλυσης αερίων που οδηγούν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου.

⁵³ Η υπερθέρμανση του πλανήτη οδηγεί στην αρκτική συρρίκνωση, η μείωση των πάγων αποτελεί υψηλό δείκτη ευαισθησίας στην κλιματική αλλαγή, αποδεσμεύεται μεθάνιο στην ατμόσφαιρα επιταχύνοντας την υπερθέρμανση. Κλιματικά μοντέλα μελετούν το ποσοστό συρρίκνωσης. Το 2007 το IPCC μιλά για επιτάχυνση του φαινομένου. Μείωση των πάγων σημαίνει ότι λιγότερη ηλιακή ενέργεια αντανακλάται πίσω στο διάστημα και άρα επιταχύνεται η μείωσή τους. Επίσης ο κρύος αέρας που διέρχεται πάνω από τους πάγους αντικαθίσταται από θερμό αέρα που διέρχεται πάνω από τη θάλασσα επιτείνοντας της τήξη, λόγω της συνεχόμενης αύξησης των συγκεντρώσεων ατμοσφαιρικών ρύπων που αυξάνουν την υπερθέρμανση του πλανήτη. Η άνοδος της θερμοκρασίας έχει επίσης συνέπειες στη μετατόπιση της κυκλοφορίας των υδάτων και ενδεχόμενα στις κινήσεις των ωκεανών. Επηρεάζεται επίσης η υφιστάμενη ταλάντωση της αρκτικής.

γήινο κλιματικό σύστημα τον 21^ο αιώνα. Για τα μεσογειακά οικοσυστήματα προβλέπονται οι μεγαλύτερες συνέπειες λόγω της τρωτότητας της μεσογειακής λεκάνης.

Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη, στο 80% των ωκεανών έχει αρχίσει να εξαφανίζεται η ζωή. Η θερμοκρασία της θάλασσας έχει αυξηθεί. Είδη ψαριών αναγκάζονται να μεταναστεύσουν με αποτέλεσμα οι αλιείς του αναπτυσσόμενου Νότου να μην έχουν πρόσβαση στα αλιευτικά αποθέματα. Ευνοείται, επίσης, η ανάπτυξη παρασιτικών πρωτόζωων και βακτηριδίων που επιδρούν στην κτηνοτροφία και ιχθυοτροφία. Παράλληλα, η ερημοποίηση, ως συντηρούμενη υποβάθμιση της γης, καταστρέφει την παραγωγικότητα, μειώνει τη βιοποικιλότητα, μετατρέπει τη γη σε συνθήκες που θυμίζουν έρημο, υποβαθμίζει τη γονιμότητα, οδηγεί σε μη αναστρέψιμη καταστροφή. Συνδέεται με τις δασικές πυρκαγιές, την αλάτωση των εδαφών, την αλόγιστη διαχείριση των φυσικών πόρων. Οι οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες συνδέονται άρρηκτα για τις αναπτυσσόμενες και τις ελάχιστα αναπτυγμένες χώρες που πλήττονται περισσότερο, ιδίως στην Αφρική.

Στη Μεσόγειο δεν διαταράσσονται μόνο οι ισορροπίες στη θαλάσσια ζωή. Αναφέραμε ήδη τα προβλήματα που δημιουργούνται σε σχέση με το νερό αλλά και τη Σαχάρα που επεκτείνεται βόρεια. Στην Αφρικανική ήπειρο υπάρχει ουσιαστική περιβαλλοντική υποβάθμιση και λόγω της αντιμετώπισής της ως τόπου εναπόθεσης αποβλήτων του εκβιομηχανισμένου Βορρά. Το δικαίωμα στην τροφή πλήττεται, οι καλλιέργειες επίσης, και αποτελεί πλέον ζήτημα αιχμής η ενοικίαση εκτάσεων από πολυεθνικές εταιρείες της Δύσης για βιολογικά τροποποιημένα είδη και παραγωγή βιοκαυσίμων⁵⁴. Η Αφρική επιστρέφει σε μία νέα μορφή αποικιοκρατίας υπό δυνάστες που ήδη έχει γνωρίσει. Η παρέμβαση στην τροφική αλυσίδα υλοποιείται με τη μέγιστη επίφαση νομιμότητας και καθοδηγείται από τα οργανωμένα οικονομικά συμφέροντα.

⁵⁴ Έρευνες έδειξαν ότι η χρήση της γης για παραγωγή σοδειάς προορισμένης για βιοκαύσιμα σε Βραζιλία, Νοτιοανατολική Ασία, ΗΠΑ δεν είναι βιώσιμη, καθώς απελευθερώνονται 17 έως 420 φορές περισσότερο CO₂ από της ετήσιες μειώσεις των αερίων του θερμοκηπίου που τα βιοκαύσιμα θα εμπόδιζαν, αντικαθιστώντας τα ορυκτά καύσιμα. Κατά τον χημικό Paul Crutzen κάτοχο του Βραβείου Νομπέλ, η καύση βιοκαυσίμων αυξάνει τις εκπομπές αερίων, ενώ η ποιότητα των χρησιμοποιούμενων σε Ευρώπη – Αμερική π.χ. βιοντήζελ, βιοαιθανόλη του καλαμποκιού είναι υποδεέστερη της βιοαιθανόλης του ζαχαροκάλαμου που παράγει η Βραζιλία. Η Ε.Ε. είναι πλέον σκεπτική για το στόχο που έθεσε ως το 2020, το 10% της ενέργειας που θα χρησιμοποιείται στις μεταφορές να προέρχεται από βιοκαύσιμα. (The Guardian Saturday, April 19, 2008).

Οι γενετικά τροποποιημένοι⁵⁵ οργανισμοί παρεμβαίνουν πλέον στη φύση. Τα αποθέματα των τροφίμων απειλούνται από την απερίθωση, την απώλεια φυτικών και ζωικών ειδών, της γενετικής ποικιλομορφίας, επίσης και τα αλιευτικά αποθέματα. Διαταράσσεται η αλιεία, αλλά και η θαλάσσια τροφική αλυσίδα. Αυξάνονται οι ασθένειες που προκαλούνται από περιβαλλοντικούς παράγοντες π.χ. ελονοσία, χολέρα προκαλώντας χιλιάδες θύματα (Ζιμπάμπουε).

Το 1988, με Ψήφισμα⁵⁶ της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, η κλιματική αλλαγή αναγνωρίστηκε ως κοινό μέλημα για την ανθρωπότητα, λόγω της επίδρασής της και των κινδύνων που δημιουργούνται για τη διατήρηση της ζωής, του ανθρώπου, των οικοσυστημάτων και επαναδιατυπώνεται το 1992 στο προοίμιο της Σύμβασης – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Επίσης σε κοινό μέλημα της ανθρωπότητας έχει αναχθεί η προστασία της βιοποικιλότητας (προοίμιο Σύμβασης για τη βιολογική ποικιλομορφία 1992). Η έννοια του κοινού μελήματος υποδηλώνει την μέριμνα και τη συλλογική ευθύνη για δράση, που αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για παγκόσμια οικολογική ισορροπία, για την υγεία του πλανήτη μας, της κατοικίας που μοιραζόμαστε όλοι. Μπορεί η οικολογική διάσταση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής να είναι άμεσα ορατή, δεν πρέπει όμως να παραγνωρίζουμε τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές επιπτώσεις, και μεταξύ των διεθνών σχέσεων των κρατών.

Οι επιλογές της εξωτερικής πολιτικής στον τομέα του κλίματος έχουν κατατάξει τη διεθνή κοινότητα σε πρωτοπόρους (Ε.Ε. και AOSIS “Alliance of Small Islands States”) και συντηρητικούς (JUSSCANNZ, Ιαπωνία, Αμερική, Ελβετία, Καναδάς, Αυστραλία, Νορβηγία, Νέα Ζηλανδία, αλλά και πετρελαιοπαραγωγικές χώρες μέλη του ΟΠΕΚ) του κλίματος, με την πλειοψηφία του αναπτυσσόμενου Νότου (Ασίας, Αφρικής Λατινικής Αμερικής, όχι AOSIS⁵⁷),

⁵⁵ Μειονεκτήματα ΓΤΟ: κίνδυνοι για ανθρώπινη υγεία που δεν είναι δυνατόν να μελετηθούν ακόμα π.χ. ανθεκτικότητα μικροοργανισμών σε φάρμακα ή πρόκληση ασθενειών, αλλά και στο περιβάλλον π.χ. ανεπιθύμητη μεταφοράς τους σε άλλους οργανισμούς με φυσικό τρόπο, απώλεια βιολογικής ποικιλομορφίας σε φυτικό και ζωικό βασίλειο, άγνωστες επιδράσεις στο έδαφος. Έτσι πλήττεται το δικαίωμα στην ασφάλεια, η επιβίωση, η ανεμπόδιστη παραγωγή ποιοτικών προϊόντων, η ίδια η συνέχιση της ζωής και το δικαίωμα στην υγεία, εφόσον οι επιπτώσεις δεν έχουν εξακριβωθεί επιστημονικά, το δικαίωμα διαβίωσης σε υγιές και αρμονικό περιβάλλον. Ζήτημα η επιβολή τους στις αναπτυσσόμενες χώρες μέσω της επισιτιστικής βοήθειας, τα ηθικά θέματα που αναφύονται, ο σκοπός προσκόμισης οικονομικού οφέλους μέσω των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στους πόρους, ο εκβιασμός των ΗΠΑ προς τις αφρικανικές χώρες να τους αποδεχθούν για να αποσταλούν φάρμακα για το AIDS, οι συνέπειες στις αγροτικές αυτές οικονομίες και ως προς το διεθνή ανταγωνισμό, η επιδείνωση της φτώχειας.

⁵⁶ Resolution 43/53 on the Protection of Global Climate for Present and Future Generations of Mankind (06/12/1988).

⁵⁷ Συμμαχία Μικρών Νησιωτικών Κρατών: 43 μικρά αναπτυσσόμενα νησιωτικά κράτη του Ειρηνικού και της Καραϊβικής.

που εκπροσωπείται από τους G77⁵⁸, να μην επιθυμεί την ανάληψη δεσμεύσεων για τη δική τους πλευρά, λόγω της ιστορικής ευθύνης του αναπτυσσόμενου Βορρά στη διαμορφωθείσα κατάσταση, από τη βιομηχανική επανάσταση και εφεξής. Ουσιαστικά, διεκδικούν το δικαίωμα να ρυπάνουν για να αναπτυχθούν και αυτοί, ενώ στους αναπτυσσόμενους γίγαντες Κίνα⁵⁹ και Ινδία, ανήκει σήμερα μερίδιο⁶⁰ συμμετοχής στην παγκόσμια⁶¹ ρύπανση, και δη της ατμόσφαιρας, πολύ μεγαλύτερο από πολλών αναπτυσσόμενων χωρών. Οδεύουν να καταταγούν δίπλα στους μεγάλους ρυπαντές π.χ. ΗΠΑ, λαμβάνοντας υπόψη ότι η παγκόσμια οικονομική και ενεργειακή κρίση και η ύφεση που ακολουθεί, αναμένεται να συντελέσει στη μείωση των εκπομπών του Βορρά π.χ. η Ρωσία, μετά το 1989, λόγω της ύφεσης στην οικονομία της, παρουσίασε μείωση των εκπομπών της κατά 30%.

Όμως ο αναπτυσσόμενος Νότος είναι περισσότερο ευάλωτος στην κλιματική αλλαγή. Η Σύμβαση του 1992 (προοίμιο, άρθρο 3, άρθρο 4) αναφέρεται ιδιαίτερα στα Μικρά Νησιωτικά Κράτη, τα κράτη όπου συμβαίνουν συχνά φυσικές καταστροφές, τις παράκτιες ζώνες, τις περιοχές που είναι εκτεθειμένες σε ξηρασία και απερήμωση, θεωρώντας ότι οι ιδιαίτερες ανάγκες τους πρέπει να τύχουν της προσοχής των συμβαλλομένων μερών. Οι ελάχιστα αναπτυσσόμενες χώρες θεωρούνται ιδιαίτερα⁶² ευπαθείς και κρίνεται άμεσης προτεραιότητας η χρηματοδότηση και εφαρμογή Εθνικών Προγραμμάτων Δράσης (National Adaptation Programs of Action “NAPA’s”).

Εξετάζοντας το ζήτημα αμιγώς περιβαλλοντικά, κινδυνεύουν σπάνια οικοσυστήματα και αυξάνονται τα είδη της βιολογικής ποικιλομορφίας υπό εξαφάνιση. Η αποσταθεροποίηση όμως μπορεί να οδηγήσει και σε μεταβολές των θαλασσιών ρευμάτων. Σημειώνουμε το Gulf Stream που καθορίζει το κλίμα της βορειοδυτικής Ευρώπης, και η αλλαγή του, τον 16^ο αιώνα, πάγωσε τη Μεγάλη Βρετανία. Η σύνδεση με την οικονομική πτυχή, την εξαφάνιση μικρών νησιωτικών

⁵⁸ Η ομάδα συστάθηκε το 1964, ώστε οι αναπτυσσόμενες χώρες να αποκτήσουν ομοιογένεια στην έκφρασή τους προς τα έξω και να διαμορφώσουν τριτοκοσμική συνείδηση λόγω της ανισότητας Βορρά – Νότου μετά την έκρηξη των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων των αποικιοκρατούμενων. Σήμερα οι χώρες είναι πλέον 130 και ο αριθμός τους τείνει να διπλασιαστεί. Το όνομα διατηρήθηκε για λόγους ιστορικής σημασίας. Αποτέλεσε βασική τους επιδίωξη η ανάγκη καθιέρωσης και αναγνώρισης δικαιώματος στην ανάπτυξη. Εφαλτήριο η Διάσκεψη του Καΐρου 1962, όπου οι χώρες /Αφρικής /Ασίας /Λατινικής Αμερικής καταλήγουν στις πρώτες κοινές θέσεις – επιδιώξεις τους για εσωτερικά – διεθνή – περιφερειακά ζητήματα που χρήζουν επίλυσης στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών. Η ομάδα συστάθηκε στις 15/06/1964, 77 αναπτυσσόμενες χώρες υπογράφουν κοινή διακήρυξη: “Joint Declaration of the Seventy-Seven Countries”. Είναι ο μεγαλύτερος διακυβερνητικός οργανισμός αναπτυσσόμενων χωρών στα Ηνωμένα Έθνη ώστε οι χώρες να προωθούν τα συλλογικά οικονομικά τους συμφέροντα, να ενώνουν τη διαπραγματευτική τους ικανότητα σε όλα τα μεγάλα διεθνή ζητήματα εντός των Ηνωμένων Εθνών και να προωθούν τη συνεργασία Νότου-Νότου για την ανάπτυξη.

⁵⁹ Έχει μετατραπεί σε μεγάλο εισαγωγέα πετρελαίου και τον γρηγορότερα αυξανόμενο καταναλωτή.

⁶⁰ Κίνα και Ινδία ευθύνονται για το 42% των παγκόσμιων εκπομπών.

⁶¹ Σύμφωνα με έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το 2005, στα επόμενα 20 έτη, η οικονομική ανάπτυξη των χωρών του παραρτήματος Non Annex I θα οδηγήσει σε αύξηση των εκπομπών τους ώστε να αποτελούν την κύρια αιτία ανθρωπογενών θερμοκηπιακών ρύπων. Η συμμετοχή της Ε.Ε. στις παγκόσμιες εκπομπές, με τα σημερινά δεδομένα, ως το 2050, θα πέσει κάτω από το 10% του παγκόσμιου ποσοστού, ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες θα αντιστοιχεί άνω του 50%.

⁶² Επίσης, 6^η Αρχή Διακήρυξης του Ρίο.

κρατών, τη δημιουργία περιβαλλοντικών προσφύγων, τη διατάραξη της κοινωνικής συνοχής, την πολιτική αστάθεια, τη διατάραξη της γεωργικής παραγωγής, την κατανομή των υδάτινων πόρων είναι σαφής.

Για παράδειγμα, τα δάση διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής, όχι μόνο για τη δέσμευση του άνθρακα, αλλά και λόγω της παραγωγής βιομάζας και των δυνατοτήτων που προσφέρουν, όσον αφορά τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας. Από οικονομική σκοπιά, είναι πηγή εισοδήματος, από περιβαλλοντική, διαφυλάσσουν τη βιοποικιλότητα και αντιμετωπίζουν την κλιματική αλλαγή, από κοινωνική και πολιτιστική, φιλοξενούν πληθυσμούς και αντιπροσωπεύουν την πολιτιστική κληρονομιά. Προκύπτει, λοιπόν, ότι η καταστροφή των δασών, ως αιτία και αποτέλεσμα της κλιματικής αλλαγής, επιφέρει συνέπειες στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο. Εξάλλου, η προσαρμοστικότητα των οικοσυστημάτων εξαρτάται από τις αλλαγές, αλλά και το βαθμό επηρεασμού τους από τις εν γένει ανθρώπινες δραστηριότητες.

Η κλιματική αλλαγή, ως παγκόσμιο περιβαλλοντικό πρόβλημα, πολλαπλασιάζει τις υπάρχουσες πιέσεις και λειτουργεί ως τροχοπέδη στην εξέλιξη του αναπτυξιακού⁶³ φαινομένου και στην εκπλήρωση των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας (MDG's)⁶⁴, που αποτελούν θεμέλιο, για να κλιμακωθούν οι απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις και να προωθηθούν οι ενδεικνυόμενες πολιτικές, υπό το πρίσμα της παγκόσμιας ανάπτυξης. Οι επιπτώσεις της δυσχεραίνουν τους τομείς, όπου είναι ήδη επιτακτική η λήψη μέτρων, για την ανάσχεση της υπανάπτυξης.

Τα καιρικά φαινόμενα επιδεινώνονται. Οι εποχιακές διακυμάνσεις των βροχοπτώσεων αναμένεται να επηρεάσουν τη διαθεσιμότητα του νερού και άρα την απόδοση των καλλιεργειών. Η αλλαγή των καιρικών συνθηκών συσχετίζεται με νέες ασθένειες, αλλά και παράσιτα των φυτικών ειδών. Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας θα οδηγήσει σε μείωση των καλλιεργειών στα χαμηλότερα γεωγραφικά πλάτη, όπου βρίσκονται οι αναπτυσσόμενες χώρες.

⁶³ Ήδη το 1969 ο Dudley Seers με άρθρο του «Η σημασία της ανάπτυξης» αναφέρθηκε σε εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης, προχωρώντας πέρα από την περιοριστική αύξηση οικονομικών μεγεθών. Επέμεινε ότι πρέπει να συμπεριλαμβάνονται κοινωνικοί και αντικειμενικοί σκοποί. Επίσης, το 1976, ο O' Riordan διαχωρίζει τη διαρκή ανάπτυξη στα πλαίσια της αγοράς, διατυπώνοντας οικοκεντρική στάση που αμφισβητεί τα συμβατικά, οικονομικά μοντέλα. Το 1990, το UNDP αναφέρεται στην ανθρώπινη ανάπτυξη: πραγματικός πλούτος ενός έθνους είναι ο λαός του και ο σκοπός της ανάπτυξης είναι να δημιουργήσει ένα περιβάλλον για τον άνθρωπο, μέσα στο οποίο θα απολαμβάνει μια υγιή, δημιουργική και μακρά ζωή. Ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης (HDI) μετρά οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες, όπως επίσης και τα ποσοστά εκπομπών CO₂.

⁶⁴ Millennium Development Goals: α) εξάλειψη απόλυτης φτώχειας και πείνας, β) επίτευξη σε παγκόσμιο επίπεδο της βασικής εκπαίδευσης, γ) προώθηση της ισότητας των δύο φύλων και ενδυνάμωση της θέσης της γυναίκας, δ) μείωση παιδικής θνησιμότητας, ε) βελτίωση της υγείας των μητέρων, στ) καταπολέμηση του AIDS, της ελονοσίας και άλλων ασθενειών, ζ) εξασφάλιση αειφορίας του περιβάλλοντος, η) ανάπτυξη μιας παγκόσμιας αναπτυξιακής συνεργασίας. Υιοθετήθηκαν στη Νέα Υόρκη το 2000, στη Διάσκεψη Κορυφής της Χιλιετίας με χρονικό ορίζοντα το 2015. Ακολούθως, το 2002, στο Μοντερέυ, στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών, υιοθετήθηκε κοινή απόφαση για την οικονομική ανάπτυξη. Αναπτυξιακοί στόχοι της Χιλιετίας και η Κοινή Απόφαση του Μοντερέυ, πρέπει να λειτουργήσουν για την υποστήριξη της σύγχρονης αναπτυξιακής στρατηγικής.

Σύμφωνα με δημοσίευμα στο Environmental Research Letters, κατά τον Christopher Field του Carnegie Institution στο Stanford της Καλιφόρνιας και David Lobel του Laurence Livermore National Laboratory, για κάθε αύξηση 0,5 °C, οι σοδειές μειώνονται από 3% έως 5%. Επομένως, αύξηση 2 °C υπολογίζεται να προκαλέσει πτώση 12% - 20% στην παγκόσμια παραγωγή τροφίμων. Παράλληλα η υποβάθμιση του εδάφους πλήττει έως και το 40% της γεωργικής παραγωγής, σύμφωνα με το International Food Policy Research Institute. Επομένως, η κλιματική αλλαγή συσχετίζεται με την επισιτιστική κρίση: αύξηση της πείνας λόγω μείωσης των τροφίμων, αύξηση των τιμών τους, μείωση της απόδοσης των καλλιεργειών, μείωση της αγοραστικής δύναμης, έλλειψη νερού, ερημοποίηση, άνοδος της θερμοκρασίας, μείωση της παραγωγής. Επίσης, οι σοδειές είναι ευαίσθητες στην θερμοκρασία της ατμόσφαιρας που καθορίζει τη διάρκεια της περιόδου ανάπτυξής τους.

Δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος, όπου η διατροφική ασφάλεια⁶⁵ διαταράσσεται σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Η λειψυδρία συνδυάζεται με μη βιώσιμη άντληση από λίμνες, ποτάμια, υπόγεια ύδατα π.χ. ο Νείλος είναι κοντά στο μέγιστο επίπεδο άντλησης. Η άνοδος της θερμοκρασίας, η μείωση των βροχοπτώσεων και η αύξηση των παρασίτων πλήττουν τη διατροφική ασφάλεια από άποψη διαθεσιμότητας, επάρκειας της τροφής, αλλά και δυνατότητας ή αδυναμίας πρόσβασης. Τι θα γίνει όμως όταν ήδη υφίσταται έλλειψη⁶⁶ υδάτινων πόρων; Το νερό⁶⁷ βρίσκεται στο επίκεντρο των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής σε Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική, καθώς ήδη παρατηρούνται συχνές ξηρασίες και περιορισμός των υδάτινων αποθεμάτων. Κατά το IPCC, η ευρύτερη περιοχή αναμένεται να καταστεί θερμότερη και ξηρότερη. Η αύξηση της ερημοποίησης λόγω της ανόδου της θερμοκρασίας είναι ήδη γεγονός στις χώρες του Μαγκρέμπ⁶⁸, το δυτικότερο τμήμα της Βόρειας Αφρικής. Πλήττεται κυρίως ο άνθρωπος, η γεωργία, η κτηνοτροφία, η παραγωγή φαγητού, η κοινωνική σταθερότητα, διευρύνοντας το χάσμα Βορρά - Νότου και την εξάρτηση των μεν από τους δε. Επίσης οι

⁶⁵ Το UNDP συσχετίζει την κλιματική αλλαγή με την επισιτιστική κρίση, τις φυσικές καταστροφές, την έλλειψη πρόσβασης σε πόσιμο νερό, τη διάβρωση των εδαφών, την εξάντληση των φυσικών πόρων, ως παράγοντες που επιδρούν στην ανθρώπινη ανάπτυξη. Επίσης, FAO, Climate Change Implications for Food Safety, Rome 2008.

⁶⁶ Οι υπάρχουσες ποσότητες υδάτων είναι περιορισμένες και απειλούνται από την αυξανόμενη διάβρωση του εδάφους. Οι βροχοπτώσεις παρουσιάζουν διακυμάνσεις στο χώρο και το χρόνο, αλλά τείνουν να μειωθούν. Η χρήση του νερού δεν είναι βιώσιμη. Κατασπαταλάται κατά την άρδευση, τη μεταφορά του, την εν γένει κατανάλωση. Η μόλυνση αυξάνεται προοδευτικά, ενώ το 60% των υδάτων της Βόρειας Αφρικής είναι διασυννοριακά, περιπλέκοντας το υφιστάμενο πρόβλημα διαχείρισής τους.

⁶⁷ Ο Ger Bergkame, περιβαλλοντολόγος στο World Conservation Union και η Claudia Sadoff, οικονομολόγος στο International Water Management Institute, διακρίνουν δύο όψεις της έλλειψης νερού: τη φυσική, όταν η χρήση του νερού υπερβαίνει τα όρια της βιωσιμότητας μιας περιοχής και την οικονομική που αφορά την αδυναμία μιας περιοχής να έχει πρόσβαση στο νερό εξαιτίας ανθρωπίνων, θεσμικών, οικονομικών παραγόντων. Το νερό αναγνωρίζεται ως οικονομικό αγαθό, σύμφωνα με την 4^η Αρχή του Δουβλίνου του 1992 (International Conference on Water and the Environment).

⁶⁸ Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία.

περιβαλλοντικοί πρόσφυγες θα αυξηθούν. Τα οικοσυστήματα υποβαθμίζονται, τα υπόγεια ύδατα μολύνονται, μειώνεται η απόδοση στις σοδειές, αλλά και οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις, με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα, π.χ. στην υγεία, την οικονομία, ή σε συρράξεις για τους φυσικούς πόρους.

Στην Αφρική η θερμοκρασία αναμένεται να αυξηθεί περισσότερο από το παγκόσμιο μέσο όρο, επίσης οι βροχοπτώσεις να μειωθούν περισσότερο, ιδίως στη Βόρεια Αφρική, η Σαχάρα να επεκταθεί. Όμως, στην ήπειρο αυτή, σύμφωνα με τους Toulmin και Huq (2006), η γεωργία και οι φυσικοί πόροι παρέχουν τα μέσα διαβίωσης για το 70% έως 80% του πληθυσμού. Άρα αναιρείται η υφιστάμενη εξάρτησή τους από τη γεωργία, καταδεικνύεται η έλλειψη τεχνολογικής ανάπτυξης, υποδομών και επενδύσεων, η αβουλία ή η αδιαφορία, η διαφθορά της πολιτικής εξουσίας, που αποδεικνύεται κατώτερη των περιστάσεων, χωρίς διάθεση αντίδρασης, επιδεινώνονται οι ένοπλες συρράξεις για τους φυσικούς πόρους, οι πληθυσμιακές μετακινήσεις, η εξάπλωση των επιδημιών, οι θάνατοι.

Η προστασία του περιβάλλοντος έχει ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα, η κλιματική αλλαγή έχει ανθρώπινη διάσταση, οι ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες έχουν ήδη καταστεί ευπαθείς στα αίτια και τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, που αγγίζουν κάθε πτυχή της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η κοινωνική συνοχή πλήττεται όπως, και η απασχόληση, καθώς η κατάρρευση των κοινωνικών και οικονομικών δομών δημιουργεί πλήθος ανέργων. Ο πλανήτης έχει μηχανισμούς προσαρμογής για να σωθεί, στα πλάνα αυτά όμως δεν συμπεριλαμβάνεται ο άνθρωπος. Οι χώρες επηρεάζονται με άνισο και διαφορετικό τρόπο, η λύση όμως που θα δοθεί πρέπει να είναι ενιαία.

Τι θα γίνει όμως με τις μη αναστρέψιμες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, εφόσον δεν αντιμετωπίζονται με μέτρα προσαρμογής; Οι κοινωνίες πως αντιδρούν στις φυσικές καταστροφές, την αβέβαιη αλλά συχνή επανάληψή τους, την απώλεια της ποιότητας ζωής και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των υποδομών, της αγροτικής παραγωγής, του πόσιμου νερού, της ίδιας της υγείας; Που εναπόκειται η δυνατότητα διαχείρισης των κινδύνων; Το στοιχείο της παροδικότητας μπορεί απλώς να δημιουργήσει προϋποθέσεις αντίδρασης. Ο βαθμός ανάπτυξης όμως μιας κοινωνίας και η στήριξή της στον πρωτογενή, ή δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας, μπορούν να επηρεαστούν στο βαθμό που πλήττονται, και να επηρεάσουν, στο βαθμό που έχουν σχεδιαστεί, μηχανισμοί πρόβλεψης, πολιτικής προστασίας, αντιπλημμυρικών έργων, διαχείρισης κρίσεων, κοινωνικής πρόνοιας. Άρα οι αναπτυσσόμενες χώρες με χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης θα ανακηρυχθούν στους μεγαλύτερους ηττημένους, λόγω των οικονομικών και κοινωνικών

συνεπειών της κατάρρευσης των υποδομών και του τουρισμού, ο οποίος συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στο ΑΕΠ τους, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης.

Η δυσανάλογη κατανομή των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής συνδέεται με την ευπάθεια των ανθρώπινων συστημάτων, την κοινωνική και οικονομική τους πλευρά. Κατά πόσο ένα σύστημα είναι εκτεθειμένο σε περιβαλλοντικές, κοινωνικές, οικονομικές πιέσεις, τι ευαισθησία παρουσιάζει στις εξωτερικές διαταραχές, τι προσαρμοστική ικανότητα διαθέτει, καθώς εξελίσσεται, για να ανταπεξέλθει στους κινδύνους και να διευρύνει το εύρος των διακυμάνσεων, με τις οποίες μπορεί να συμβαδίσει.

Η φτώχεια λειτουργεί ανασταλτικά στις δυνατότητες προσαρμογής, όπως επίσης το γεωγραφικά χαμηλό υψόμετρο των περισσότερο αναπτυσσόμενων χωρών, η ευαλωσιμότητά τους σε ξηρασίες και άνοδο της θερμοκρασίας, αλλά και η εξάρτησή τους από τη γεωργία, την αλιεία, τον τουρισμό, καθώς εντάσσονται στους τομείς που υφίστανται τις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Οι φτωχοί θα γίνουν φτωχότεροι, λόγω της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, αλλά και της έλλειψης πρόσβασης και βιώσιμης διαχείρισης σε ενέργεια και ύδατα. Αυτοί που ζουν σε συνθήκες φτώχειας υφίστανται τις αμεσότερες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Ένα παγκόσμιο πρόβλημα αναζητά παγκόσμια συνεργασία για τη λύση του.

Η κλιματική αλλαγή, οι συνέπειές της, ο μετριασμός και η προσαρμογή αναδεικνύονται σε προκλήσεις για την ανάπτυξη. Πλήττονται οικονομικές και κοινωνικές δομές, επιτείνονται οι ήδη υπάρχουσες ελλείψεις στους τομείς εκπαίδευσης και υγείας, για την πλειοψηφία των κατοίκων στις αναπτυσσόμενες χώρες, μειώνεται το προσδόκιμο ζωής. Αναιρούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα⁶⁹ της αξιοπρέπειας, της ζωής, της υγείας, της κοινωνικής ανάπτυξης, της κατοικίας, της σίτισης. Οι συνέπειες θα είναι περισσότερο δυσβάσταχτες για τις γυναίκες, την πιο φτωχή πληθυσμιακή ομάδα του τρίτου κόσμου, καθώς δεν θα μπορούν να αναθρέψουν και να προστατεύσουν τα παιδιά τους, ανταποκρινόμενες στην εργασία τους, στο γεωργικό τομέα, στην παραγωγή φαγητού, στη μεταφορά νερού, στην κατ' οίκον εκπαίδευση και νοσηλεία των παιδιών τους, ούσες περισσότερο εκτεθειμένες σε κινδύνους καταστροφών (Eparson, 2000), οπότε επιφορτίζονται με διπλάσιο βάρος – δηλαδή φτώχειας και κλιματικής αλλαγής - για να ανταπεξέλθουν στην περίπτωση επέλευσης του κινδύνου (Patt et al, 2007) αν επιζήσουν.

⁶⁹ Βιέννη 1993, Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Αναγνωρίζεται το δικαίωμα των πολιτών σε ένα υγιές περιβάλλον και την ανάπτυξη.

Γυναίκες και παιδιά⁷⁰ θεωρούνται οι πιο ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, που υφίστανται τις μεγαλύτερες συνέπειες, χωρίς μέχρι τώρα να λαμβάνονται μέτρα για την προστασία τους. Ο εθνικός σχεδιασμός, υπό τον οποίο οργανώνονται τα Εθνικά Προγράμματα για την Προσαρμογή, δεν απευθύνεται στις ιδιαιτερότητες των συγκεκριμένων, θέτοντας ακόμα περισσότερο σε κίνδυνο⁷¹ την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας, και καθιστώντας αναποτελεσματικές τις στρατηγικές μείωσης της φτώχειας. Όμως οι γυναίκες αντιστοιχούν στο 70% του πληθυσμού που ήδη ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας και υφίστανται σε μεγαλύτερο βαθμό τις συνέπειες των φυσικών καταστροφών⁷². Επίσης, περισσότερο από το 1/5 του παγκόσμιου πληθυσμού είναι κάτω των 9 ετών και άνω του 1/3 κάτω των 18 ετών. Το 85% των νέων ζει στις αναπτυσσόμενες χώρες και το 87%, σε χώρες που μαστίζονται από φτώχεια, πείνα, ασθένειες, βία. Όχι μόνο είναι θύματα του μολυσμένου νερού, της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, της πείνας, αλλά και της ένοπλης βίας.

Εξίσου πλήττονται και οι πολιτικές δομές, δημιουργώντας αστάθεια, σε συνάρτηση με την άνιση κατανομή των φυσικών πόρων και τις ισχνές τοπικές δυνατότητες. Για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, διογκώνεται το εξωτερικό τους χρέος, χωρίς να μπορούν να ανταποκριθούν. Αύξηση της φτώχειας και του εξωτερικού χρέους σημαίνει ελεύθερη πτώση του βιοτικού επιπέδου, των κοινωνικών παροχών, των επενδύσεων, διεύρυνση των ανισοτήτων, αύξηση των πιέσεων στον αναπτυσσόμενο Νότο και της εξάρτησης από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Παγκόσμια Τράπεζα. Οι κοινωνικές δαπάνες αντικαθίστανται, κατ' επιταγή των δανειστών, από δομικές προσαρμογές, αμφισβητήσιμης αποτελεσματικότητας. Αυξάνεται η ανεργία.

Οι μακροοικονομικές συνέπειες της κλιματικής αλλαγής αναλύθηκαν και στα πλαίσια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Το 2007, αποτέλεσε θέμα στο World Economic Outlook. Η αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη περιγράφεται ως το μεγαλύτερο πρόβλημα συλλογικής δράσης, που αντιμετωπίζει ο κόσμος. Για την αποφυγή των δυσμενών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, η διεθνής κοινότητα καλείται να δράσει έγκαιρα και με συνέχεια, καθώς γίνεται λόγος για την οικονομία και το τίμημα της κλιματικής αλλαγής. Για τους μελετητές, η οικονομική ζημία της κλιματικής αλλαγής υπολογίζεται σε τρία επίπεδα: α) στην υφιστάμενη οικονομική

⁷⁰ A World Fit For Children (WFFC): Διακήρυξη της Ειδικής Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για τα Παιδιά το 1992, που προστατεύει το δικαίωμα των παιδιών σε ασφαλές και υγιεινό περιβάλλον για την ανάπτυξή τους, μαζί με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 1989. Σύμφωνα με τη Διακήρυξη, τα κράτη δεσμεύονται να προστατεύουν τα παιδιά και να ελαχιστοποιούν τις επιπτώσεις των φυσικών καταστροφών και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης σε αυτά.

⁷¹ Σύμφωνα με τη Human Development Report (2007-2008), η κλιματική αλλαγή καθυστερεί την πρόοδο για τους MDG's αυξάνοντας τις ανισότητες μεταξύ χωρών, αλλά και στο εσωτερικό τους, δημιουργώντας σκεπτικισμό για την εξέλιξη της ανθρώπινης ανάπτυξης.

⁷² Σύμφωνα με την ISDR (2005) η διάσταση του φύλου πρέπει να ενσωματωθεί στις πολιτικές διαχείρισης καταστροφών, στο σχεδιασμό, στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, στην εκπαίδευση.

κατάσταση, β) στην εκτίμηση της πληθυσμιακής αύξησης, της οικονομικής και τεχνολογικής παραμέτρου, των κοινωνικοπολιτικών παραγόντων σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και γ) πόσο επηρεάζουν οι σημερινές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου τις μελλοντικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Οι δυσμενείς επιπτώσεις, καθώς και οι πολιτικές μετριασμού επηρεάζουν δυνητικά σε σημαντικό βαθμό την παγκόσμια οικονομική σταθερότητα. Οι λύσεις πρέπει να δοθούν από τις αναπτυσσόμενες και τις αναπτυσσόμενες χώρες.

Σύμφωνα με το World Economic Outlook (2008), η κλιματική αλλαγή θέτει προκλήσεις στην παγκόσμια οικονομία και στις πολιτικές που απαιτούνται για το μετριασμό της, εφόσον θα παρουσιάσουν ευρύ φάσμα μακροοικονομικών συνεπειών. Επηρεάζονται οι χώρες κάθε επιπέδου ανάπτυξης, οι επενδύσεις, η ροή των κεφαλαίων. Καθίσταται, λοιπόν, επιτακτική ανάγκη για πολιτικές αξιόπιστες, μακροπρόθεσμες, ευέλικτες, ανάλογα με τα νέα επιστημονικά δεδομένα και τις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Θα απαιτηθεί πρόσθετη οικονομική ενίσχυση όχι μόνο για τον μετριασμό του φαινομένου, αλλά και για την προσαρμογή του επενδυτικού κλίματος.

Αναφορικά με τις κοινωνικές συνέπειες διαπιστώνεται ότι πλήττεται το εργατικό δυναμικό που στηρίζει μία χώρα. Περιορίζονται, λοιπόν, οι αναπτυξιακές δυνατότητες. Καταρρέει το κοινωνικό σύστημα, εφόσον δεν μπορεί να καλύψει τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες. Κατά την Παγκόσμια Τράπεζα (2000), οι αναπτυσσόμενες χώρες δεν είναι προετοιμασμένες να ανταπεξέλθουν στην κλιματική αλλαγή και τους φυσικούς κινδύνους που ήδη αντιμετωπίζουν. Κατά το σημερινό μοντέλο ανάπτυξης, δεν θα έχουν οικονομική, τεχνολογική, θεσμική ικανότητα και γνώση, για αυτή την επιπρόσθετη πίεση.

Επιπρόσθετα, καταγράφεται πλέον επίσημα η έννοια του περιβαλλοντικού πρόσφυγα. Τα ακραία καιρικά φαινόμενα, η ανεπάρκεια φυσικών πόρων, η έλλειψη μέσων επιβίωσης, η υπανάπτυξη, οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες δημιουργούν συγκρούσεις και εκτοπίζουν τους πληθυσμούς. Οι ίδιοι δε οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες⁷³ αποτελούν αιτία⁷⁴ υποβάθμισης του περιβάλλοντος στις χώρες υποδοχής τους, καθώς διαταράσσουν τις οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές ισορροπίες. Κατά τους Barnett and Adger (2005), οι πρόσφυγες θα εισρεύσουν σε νέες περιοχές και αναδεικνύονται σε σημαντικό παράγοντα περιβαλλοντικών διενέξεων.

Οι προβλέψεις προσπαθούν να προσεγγίσουν το μέγεθος τέτοιων μεταναστευτικών ρευμάτων, ανάγοντας το ζήτημα και σε παράγοντα ασφάλειας τόσο για τις περιοχές που

⁷³ Κατά τον Essan El Hinnawi, οι περιβαλλοντικές διαταραχές θέτουν σε κίνδυνο την ύπαρξη και την ποιότητα ζωής και εξαναγκάζουν τα άτομα να εγκαταλείψουν το περιβάλλον τους προσωρινά ή μόνιμα. Κατά τον Myers, οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες αδυνατούν να εξασφαλίσουν τα μέσα επιβίωσής τους με ασφάλεια στον τόπο τους, λόγω περιβαλλοντικών προβλημάτων, αλλά και συναφών προβλημάτων κοινωνικής πίεσης και φτώχειας.

⁷⁴ Π.χ. η ανάγκη κατανάλωσης μεγάλης ποσότητας ξυλείας οδηγεί στην αποψίλωση των δασών σε χώρες υποδοχής ή στη θανάτωση άγριων ζώων πλήττοντας και τη βιοποικιλότητα.

πλήττονται, όσο και για τις χώρες που γειτνιάζουν. Επομένως, εντείνεται η ανησυχία για τις πολυεπίπεδες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, καθώς μεταξύ άλλων παραβιάζεται και το δικαίωμα των ανθρώπων αυτών να ζήσουν σε ένα υγιές και αρμονικό περιβάλλον.

Η ατμοσφαιρική ρύπανση, η κλιματική αλλαγή, η ρύπανση των υδάτων, η βιοποικιλότητα, η παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας, η αγροτική παραγωγή, ο τουρισμός, η ανθρώπινη ευημερία, η ποιότητα διαβίωσης, η αύξηση του πληθυσμού, η υγεία, η τοπική, περιφερειακή και παγκόσμια ασφάλεια συναρτώνται. Η περιβαλλοντική υποβάθμιση μπορεί να οξύνει εντάσεις σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο. Τα περιβαλλοντικά θέματα χαρακτηρίζονται από αβεβαιότητα, οι φυσικές πηγές ενέργειας δεν μπορούν να αντικατασταθούν από τεχνολογικές, οι κίνδυνοι για μη αναστρέψιμα αποτελέσματα στο κλίμα ή στη βιοποικιλότητα αντιμετωπίζονται μόνο μέσω συνεργασίας. Βιώσιμη προσέγγιση σημαίνει εξισορρόπηση των αναγκών του ανθρώπου, των άλλων ζώντων οργανισμών, του ίδιου του πλανήτη.

III. Εξειδικεύοντας στη Βόρεια Αφρική

Για τα νησιωτικά κράτη του Ειρηνικού, κινδυνεύει να χαθεί η κρατική τους οντότητα, άμα τη εξαφανίσει τους. Για τις παράκτιες ζώνες της Μεσογείου που φιλοξενούν το 70% του πληθυσμού των μεσογειακών κρατών, το 80% της βιομηχανίας, το 90% του τουρισμού, το πλήγμα θα είναι αναστρέψιμο; Ας αναλύσουμε το ειδικό βάρος της μεσογειακής λεκάνης σε αριθμούς: 46.000 χλμ ακτογραμμή, 425.000 000 κάτοικοι στις μεσογειακές χώρες, τα 145.000.000 των οποίων, δηλ. το 35% του πληθυσμού στις μεσογειακές ακτές, 170.000.000 τουρίστες⁷⁵ ετησίως. Το 7,5% όλων των ειδών βιοποικιλότητας και το 18% της υποθαλάσσιας βλάστησης εντοπίζεται σε μία περιφερειακή θάλασσα, που αντιπροσωπεύει μόλις το 0,7% της συνολικής επιφάνειας των ωκεανών.

Σταυροδρόμι για την Ευρώπη, την Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, πολιτικής, οικονομικής και γεωγραφικής σημασίας, αλλά η κλιματική αλλαγή αναμένεται να επιφέρει πλήγμα στον τουρισμό, στα αστικά κέντρα, στις παράκτιες περιοχές, στη γεωργία, στην αλιεία, στα μεταφορικά δίκτυα, στα τοπία φυσικού κάλλους, στους υδάτινους πόρους, σε μια περιοχή οικολογικά μοναδική, αλλά παράλληλα στην πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά. Ας μη

⁷⁵ Η επιλογή τόπου προορισμού γίνεται ανάλογα με τις δραστηριότητες που μπορούν να εξασκήσουν κατά τη διάρκεια των διακοπών τους, το ζεστό κλίμα, το κόστος διαμονής, τη δυνατότητα επισκέψεων σε ιστορικά μνημεία, μουσεία κλπ. στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς, τα καταλύματα, τη δυνατότητα υγειονομικής περίθαλψης, την πρόσβαση σε ακτές. Έχει αναπτυχθεί πλέον τουριστική βιομηχανία που λειτουργεί στα πρότυπα του ανταγωνισμού για την παροχή συνθηκών διαμονής αναλόγως με τη ζήτηση.

λησμονούμε ότι αυτή η περιφέρεια του πλανήτη συγκεντρώνει τα περισσότερα ιστορικά μνημεία, την πιο πλούσια πολιτιστική κληρονομιά χιλιάδων ετών και διαδοχικών πολιτισμών.

Περισσότερο ευπαθείς θεωρούνται οι ακτές της Βόρειας Αφρικής και η Ανατολική λεκάνη της Μεσογείου. Η μείωση της μέσης ετήσιας βροχόπτωσης θα προκαλέσει προβλήματα στα νησιά της περιοχής. Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας θα πλήξει τις περιοχές που βρίσκονται κοντά στο επίπεδο της: δέλτα ποταμών, μνημεία, μεσαιωνικές πόλεις. Άρα διαπιστώνουμε ότι πλήττεται και η πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας, μεταξύ της οποίας και η θρησκευτική π.χ. Πατριαρχείο Αλεξάνδρειας. Οι υψηλές θερμοκρασίες και η ξηρασία αναμένεται να οδηγήσουν σε διάβρωση των ακτών και ανάσχεση της βιομηχανικής και οικονομικής δραστηριότητας, που εδράζεται σε αυτές.

Κατά τους Agardy και Alder (2005), τα παράλια οικοσυστήματα θεωρούνται τα πιο παραγωγικά, αλλά απειλούμενα σε μεγάλο βαθμό, ενώ προσφέρουν τις περισσότερες υπηρεσίες για τη βελτίωση της ανθρώπινης διαβίωσης. Η απώλεια των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και η εξάρτηση από τα εισαγόμενα διαταράσσουν την τροφική αλυσίδα, την παγκόσμια παραγωγή, το οικονομικό ισοζύγιο. Οι φυσικές καταστροφές, εκτός από τις υποδομές, επιδρούν στην ανθρώπινη ζωή. Οι τραυματισμοί, οι θάνατοι, οι εκτοπισμοί διαταράσσουν την ισορροπία ενός κράτους με κοινωνικές παροχές, που στηρίζεται στο εργατικό δυναμικό του, δημιουργώντας την ανάγκη για μηχανισμούς πολιτικής προστασίας.

Η αύξηση της στάθμης της θάλασσας 15cm έως 1m ως το 2100 θα προκαλέσει ανυπολόγιστες ζημιές σε παράκτιες ζώνες και δέλτα ποταμών. Σπίτια και καλλιεργήσιμες εκτάσεις θα βρεθούν κάτω από το νερό για 200.000.000 ανθρώπους, οι οποίοι ζουν σε παράκτιες περιοχές που θα πληγούν, με αποτέλεσμα να εκτοπιστούν. Κατά τον Norman Myers (2005), οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες, ως το 2050, θα υπολογίζονται σε 200.000.000 εξαιτίας των καιρικών φαινομένων της κλιματικής αλλαγής. Η Αίγυπτος ανησυχεί ότι σε περίπτωση ανόδου της στάθμης της Μεσογείου κατά 50cm, η Αλεξάνδρεια θα μπορούσε να καταστεί μη κατοικήσιμη, ενώ έως 2.000.000 άνθρωποι θα εξαναγκαστούν να εγκαταλείψουν το Δέλτα του Νείλου, λόγω της απώλειας καλλιεργήσιμων εκτάσεων.

Η Σαχάρα επεκτείνεται προς Βορρά και Νότο, το έδαφος υποβαθμίζεται προοδευτικά και χάνει τα συστατικά του. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις θα μετατραπούν σε έρημο. Οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες επιβαρύνονται και αλλάζουν τα δεδομένα στον αναπτυξιακό σχεδιασμό. Η ελάττωση της γονιμότητας των εδαφών, η ξηρασία, η αποψίλωση των δασών αποτελούν αιτίες εκτοπισμού. Στις χώρες της Βόρειας Αφρικής, εν προκειμένω, που πλήττονται, κυριαρχεί ήδη η απερίημωση στο μεγαλύτερο ποσοστό του εδάφους τους. Η επαύξηση του φαινομένου θα

αναιρέσει την κάλυψη των αναγκών τους από τον τομέα της γεωργίας, πλήττοντας βασικές δομές του κοινωνικοοικονομικού μοντέλου τους.

Για το Μαρόκο, τη Δυτική Σαχάρα⁷⁶, την Αλγερία, την Τυνησία, την Λιβύη, την Αίγυπτο, τη Μαυριτανία, ο περιορισμός των υδάτινων πόρων είναι ήδη γεγονός, οι βροχοπτώσεις μειώνονται και παρατηρείται ξηρασία, αλλά και χειροτέρευση και υφαλάτωση των παράκτιων περιοχών. Στη γεωργία, οι αρνητικές επιπτώσεις εντοπίζονται στις σοδειές. Ο αραβόσιτος αντέχει στη ζέστη, ενώ παρατηρούνται απώλειες στις σοδειές, που δεν είναι ανθεκτικές. Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας μειώνει τη ροή του Νείλου και επηρεάζει την αγροτική παραγωγή.

Αναφορικά με τις φυσικές καταστροφές, στα επόμενα 20 έτη, δεν μπορεί να υπολογιστεί η άνοδος της στάθμης της Μεσογείου. Προβλέπεται όμως αύξηση της έντασης και της συχνότητας των πλημμυρών ως το 2050. Επηρεάζεται η Βόρεια Αφρική σε επίπεδο οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό, περισσότερο απ' ό,τι άλλες περιοχές. Ο κίνδυνος εντείνεται για τις παράκτιες πόλεις με μεγάλο πληθυσμό. Ο τουρισμός αποτελεί πηγή εισοδήματος για τη Βόρεια Αφρική. Απαιτεί όμως και μεγάλη κατανάλωση νερού, χωρίς να έχει προηγηθεί σχεδιασμός στην υδροδότηση. Το νερό σπανίζει, και σε συνδυασμό με την άνοδο της Μεσογείου και την αύξηση της θερμοκρασίας, πλήττεται ο τουρισμός, και συνεπώς οι οικονομίες των κρατών.

Στον τομέα της ενέργειας, Αλγερία, Λιβύη, Αίγυπτος εξαρτώνται από τη βιομηχανία των υδρογονανθράκων. Εξάγουν ορυκτά, και σε κάποιο βαθμό, προσαρμόζονται στην κλιματική αλλαγή. Αν, όμως, άλλες περιοχές πάνουν να εισάγουν φυσικό αέριο και πετρέλαιο από τη Βόρεια Αφρική, η περιοχή θα καταστεί περισσότερο ευάλωτη.

Η Βόρεια Αφρική πλήττεται από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής άμεσα και έμμεσα. Ας παραθέσουμε όμως μερικά στοιχεία για τη μορφολογία και το κλίμα στην ευρύτερη περιοχή. Το Μαρόκο είναι ορεινό στις βόρειες ακτές του και στο εσωτερικό του, έχει όμως και κοιλάδες και πλούσια παραλία. Σεισμογενής περιοχή με περιόδους ξηρασίας, όπου το έδαφος διαβρώνεται και η γη υποβαθμίζεται, λόγω της μη βιώσιμης διαχείρισης, το νερό μολύνεται, όπως και τα παράκτια ύδατα, από πετρελαιοειδή. Η Δυτική Σαχάρα είναι από τις πιο αραιοκατοικημένες και αφιλόξενες περιοχές του κόσμου, αποτελούμενη κυρίως από έρημο. Είναι πλούσια σε φωσφορικά άλατα, ο πληθυσμός ασχολείται με την αλιεία, αλλά η μεγαλύτερη ποσότητα τροφίμων εισάγεται.

⁷⁶ Συννορεύει με το Μαρόκο, την Αλγερία, την Μαυριτανία και βρέχεται από τον Ατλαντικό ωκεανό. Πρώην ισπανική αποικία. Το 1975–1976, μετά την αποαποικιοποίηση, ο ΟΗΕ πρότεινε το διαχωρισμό σε τρία τμήματα και την παραχώρηση εδαφών σε Μαρόκο, Αλγερία, Μαυριτανία. Μετά την άρνησή τους, πρότεινε τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους. Το 1991, ανακαλύφθηκαν μεγάλα κοιτάσματα φωσφόρου και το Μαρόκο κατέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της χώρας και το οποίο κατέχει μέχρι σήμερα. Το 1992, είχε προγραμματιστεί δημοψήφισμα ώστε ο τοπικός πληθυσμός να επιλέξει μεταξύ ανεξαρτησίας ή κατοχής από το Μαρόκο. Οι διαπραγματεύσεις όμως δεν έχουν μέχρι σήμερα αίσιο τέλος. Το Μαρόκο αντιτίθεται στην ανεξαρτησία, ενώ έχει επανειλημμένα επικριθεί για την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από διεθνείς οργανώσεις.

Έχει λίγους φυσικούς πόρους και οι γεωργικές δραστηριότητες εξαρτώνται από τις βροχοπτώσεις. Η Σαχάρα που επεκτείνεται, εντείνει την ερημοποίηση της περιοχής.

Η Αλγερία είναι περισσότερο έρημος, ορεινή, με στενή και απότομη ακτή. Σεισμογενής περιοχή, παρουσιάζονται πλημμύρες την εποχή των βροχών. Η Τυνησία είναι ορεινή στο βόρειο τμήμα της, ζεστή, ξηρή, ημι-άνυδρη στο νότο προς τη Σαχάρα. Παρατηρείται μη βιώσιμη διαχείριση των τοξικών και επικίνδυνων αποβλήτων, το νερό μολύνεται, οι πηγές πόσιμου νερού είναι περιορισμένες, παράλληλα με αποδάσωση, υπερβόσκηση και διάβρωση του εδάφους. Η Λιβύη πάσχει από έλλειψη νερού. Χαρακτηριστικά της στοιχεία η σκόνη, οι αμμοθύελλες, η ερημοποίηση. Η Αίγυπτος είναι έρημος, με εξαίρεση την κοιλάδα και το Δέλτα του Νείλου, με περιόδους ξηρασίας, πλημμύρες, σκόνη, αμμοθύελλες. Η καλλιεργήσιμη γη χάνεται για αστικοποίηση, το έδαφος υφαλατώνεται κάτω από το υψηλό φράγμα του Ασουάν, το νερό μολύνεται, ενώ η ήδη περιορισμένη ποσότητα πόσιμου νερού πιέζεται συνεχώς από την πληθυσμιακή αύξηση.

Η Μαυριτανία πλήττεται ήδη από αποδάσωση, διάβρωση του εδάφους, ξηρασία, απερίημωση, περιορισμένες φυσικές πηγές νερού. Εξαρτάται από τη γεωργία και την αλιεία, αν και ο γεωργικός τομέας συρρικνώθηκε και η αστικοποίηση αυξήθηκε λόγω των ξηρασιών που παρατηρήθηκαν τις δεκαετίες του 1970 και 1980. Οι βροχοπτώσεις ήταν ανέκαθεν λίγες, αλλά η ξηρασία επιτείνει την έλλειψη νερού, την άνοδο των τιμών των τροφίμων, τον υποσιτισμό, την μόλυνση των υδάτινων αποθεμάτων. Η μείωση των βροχοπτώσεων συντελεί στην αύξηση των ασθενειών, ενώ παράλληλα οι αμμοθύελλες ενισχύουν τη διάβρωση των ακτών. Η κλιματική αλλαγή και η αστικοποίηση εντείνουν την απερίημωση. Η αύξηση της θερμοκρασίας, η μείωση της απόδοσης των καλλιεργειών και η αύξηση της ζήτησης νερού συνδέουν την κλιματική αλλαγή με την υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου και της υγείας.

Το κλίμα διαφέρει στο εσωτερικό των χωρών και στα παράλια. Στα παράλια είναι μεσογειακό με μαλακούς υγρούς χειμώνες, ζεστά ξηρά καλοκαίρια και ετήσιες βροχοπτώσεις 400-600 mm ετησίως. Στο εσωτερικό, είναι ημι-άνυδρο, με χαρακτηριστικά της ερήμου, υψηλές θερμοκρασίες την ημέρα και χαμηλές κατά τη διάρκεια της νύχτας, θερμά καλοκαίρια, κρύους χειμώνες, λίγες βροχοπτώσεις 200 - 400mm ετησίως και λιγότερες από 100mm στις ερημικές περιοχές. Χαρακτηριστικό της Βόρειας Αφρικής είναι ο Sirocco: ζεστός, ξηρός, νότιος άνεμος, όλο το χρόνο, από τη Σαχάρα προς τη Βόρεια Αφρική και τη Μεσόγειο. Κουβαλά άμμο και σκόνη. Κατά τους Rosenzweig and Tubiello (1997), Palutikof and Wigley (1996), οι βροχοπτώσεις θα αυξηθούν το χειμώνα και θα μειωθούν το καλοκαίρι. Όμως, επιπρόσθετα, στην

ετήσια βροχόπτωση, είναι εξίσου σημαντική και η κατανομή των βροχοπτώσεων κατά τη διάρκεια του έτους.

Το IPCC⁷⁷ συνδέει το ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης με την αύξηση του πληθυσμού, με την εισαγωγή νέων καθαρών αποδοτικότερων τεχνολογιών, αξιολογεί την κοινωνική αλληλεπίδραση, διερευνά την προσαρμοστικότητα τοπικών κοινωνιών και την αναζήτηση παγκόσμιων ή τοπικών, βιώσιμων λύσεων, για την οικονομία, την κοινωνία, το περιβάλλον. Άνοδος της θερμοκρασίας 2 °C - 3 °C συμβαίνει ήδη στην Τυνησία και την Αλγερία. Επίσης αύξηση ως 10% των βροχοπτώσεων σε ημίξηρες και ξηρές περιοχές, ενώ μείωσή τους ως 10% στην παράκτια ζώνη, παρατηρήθηκε τον 20^ο αιώνα.

Η διάβρωση του εδάφους, η απώλεια των καλλιεργειών, η αποδάσωση, οι μη βιώσιμες μέθοδοι καλλιέργειας και κτηνοτροφίας, η αστικοποίηση, οι μη βιώσιμες μεταφορές των τελευταίων 50 ετών, επιδρούν στη θερμοκρασία, παράλληλα με τις συγκεντρώσεις των αερίων στην ατμόσφαιρα. Η άνοδος της θερμοκρασίας που αναμένεται, είναι γεγονός, και ποικίλλει, ανάλογα με τα σενάρια, που επεξεργάζονται οι επιστήμονες. Καταλήγουν σε τάση ξηρασίας στη Βόρεια Αφρική, ειδικά στη μεσογειακή. Το μικροκλίμα αλλάζει, καθιστώντας τη Μεσόγειο ιδιαίτερα ευάλωτη, λόγω της μείωσης των βροχοπτώσεων, που προβλέπεται π.χ. στις ακτές του Μαρόκου, της Αλγερίας, της Τυνησίας.

Η στάθμη της Μεσογείου στις ακτές της Βόρειας Αφρικής ανεβαίνει 0,5 έως 1 mm ετησίως, τουλάχιστον κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Στο Μαρόκο, στην ακτή του Ατλαντικού, το επίπεδο της θάλασσας αναμένεται να ανέβει 0 έως 5cm, πάνω από το παγκόσμιο μέσο όρο, ως το τέλος του 21^{ου} αιώνα. Για μεγαλύτερη άνοδο γίνεται λόγος στις ακτές της Αλγερίας: 15 έως 20 cm δηλαδή 5 έως 6,5 mm ετησίως. Στις υπόλοιπες ακτές της Βόρειας Αφρικής υπολογίζεται άνοδος 5cm ως το 2100. Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας συνεπάγεται διάβρωση των ακτών, αλλά και αύξηση της συχνότητας των πλημμυρών, ιδιαίτερα στις περιοχές χαμηλής ακτογραμμής. Το αλμυρό νερό εισχωρεί στο φυσικό πόσιμο νερό της ξηράς, αλλά και στα υπόγεια ύδατα.

Τα ακραία καιρικά φαινόμενα, που παρατηρούνται στη Βόρεια Αφρική, είναι οι ξηρασίες και οι πλημμύρες. Τα τελευταία έτη αυξάνεται η ένταση και η συχνότητά τους, όπως είχαν επισημάνει και οι Haughton et al (1996), Jeftic et al (1996), Parry (2000). Το 2001-2002 οι καταστροφικές πλημμύρες σε Αλγερία και Μαρόκο κόστισαν σε περιουσίες και ανθρώπινες ζωές. Στην Αλγερία, η βροχόπτωση που αντιστοιχεί σε ένα μήνα έπεσε σε μερικές ώρες, με ανυπολόγιστο κόστος για τον πληθυσμό και την οικονομία. Συρρικνώνεται η εποχή των

⁷⁷ Special Report on Emissions Scenarios (SRES), editors Nebojsca Nakicenovic and Rob Swart, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, <http://www.ipcc.ch/ipccreports/sres/emission/index.htm>.

βροχοπτώσεων, αλλά αυξάνονται τα ακραία καιρικά φαινόμενα σε συνδυασμό με την άνοδο της Μεσογείου. Επομένως, αυξάνονται οι πλημμύρες στις ακτές π.χ. στην ανατολική μεσογειακή ακτή του Μαρόκου, σε περίπτωση ανόδου της θάλασσας 20 cm - 86cm, το 24% έως 59% της παράκτιας περιοχής θα χαθεί από τις πλημμύρες, μεταξύ 2050-2100.

Λιβύη και Αίγυπτος είναι οι περισσότερο έρημες. Η Λιβύη στηρίζεται στις βροχοπτώσεις, ως πηγή των υδάτων της, ενώ η Αίγυπτος στον ποταμό Νείλο. Το κλίμα της Λιβύης επηρεάζεται από την αντίθεση της Σαχάρας και του μεσογειακού μικροκλίματος. Το 95% της χώρας είναι έρημος. Οι σοδειές χρησιμοποιούνται για οικιακή κατανάλωση, αλλά καλλιεργούνται και στις οάσεις. Το 3% της γης της Αλγερίας είναι καλλιεργήσιμο και το 25% του πληθυσμού απασχολούνται ως γεωργοί. Το Μαρόκο ήταν αυτάρκες στην παραγωγή φαγητού, μετά όμως τις ξηρασίες, εισάγει σπόρους. Η παραγωγή αναμένεται να παρουσιάσει ύφεση ως το 2020, κατά 10% κάθε χρόνο και 50% στις περιόδους ξηρασίας. Στα βόρεια της Τυνησίας, καλλιεργούνται δημητριακά και λαχανικά. Ο μισός πληθυσμός της Μαυριτανίας στηρίζεται στη γεωργία και την αλιεία.

Στη Βόρεια Αφρική, το πρόβλημα επάρκειας των υδάτων υφίσταται ήδη. Κατά τον Simms (2005), τα 2/3 του αγροτικού πληθυσμού και το 1/4 του αστικού δεν έχουν πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό. Υπάρχει δείκτης κατανάλωσης νερού, που αντικατοπτρίζει το ποσοστό νερού που χρησιμοποιείται από τις φυσικές πηγές. Για Τυνησία, Αλγερία, Μαρόκο είναι άνω του 50%, ενώ για Αίγυπτο και Λιβύη άνω του 90%. Αν η θερμοκρασία αυξηθεί 3 °C, 155.000 000 – 600. 000. 000 άνθρωποι στη Βόρεια Αφρική θα νιώσουν την έλλειψη νερού. Κατά το IPCC (2007), η Βόρεια Αφρική θα ξεπεράσει το όριο της ανεκτής χρήσης των υδάτινων πόρων ως το 2025.

Τα ακραία καιρικά φαινόμενα δεν επιτρέπουν τη συγκέντρωση των υδάτων σε φράγματα, διαβρώνουν το έδαφος, υπερχειλίζουν τους ποταμούς, καταλήγουν σε αυξανόμενη υφαλάτωση των παράκτιων περιοχών και χειροτέρευση της ποιότητας του νερού. Οι πηγές του νερού θα μειωθούν 10% - 15% σε Μαρόκο και Αλγερία ως το 2020, 28% στην Τυνησία ως το 2030, ενώ παράλληλα επιδρούν η μείωση των βροχοπτώσεων και η αύξηση της θερμοκρασίας. Τίθενται σε κίνδυνο τα υπόγεια υδάτινα αποθέματα. Ως το 2030, το 74,8% των Αιγυπτίων δεν θα έχει αρκετές πηγές πόσιμου νερού. Έτσι δεν αποκλείονται συρράξεις για το νερό ή για φράγματα.

Κάτω από τη Σαχάρα, υπάρχουν υπόγεια ύδατα, τα οποία αντλεί η Λιβύη, με κατεύθυνση προς τις κατοικημένες ακτές, στεγνώνοντας τα υπόγεια αποθέματα της Αιγύπτου και του Σουδάν. Η Αίγυπτος, κατά 95% ικανοποιείται από τον Νείλο, ο οποίος ρυθμίζεται από το Διεθνές Δίκαιο: Nile Agreement 1959, μεταξύ Αιγύπτου – Σουδάν. Από το 1990, υπάρχει η πρωτοβουλία για τη Λεκάνη του Νείλου (Nile Basin Initiative), με σκοπό τη συνδιαχείρισή του, από τις δέκα χώρες

που τον μοιράζονται. Ο ποταμός υφίσταται πιέσεις από την κλιματική αλλαγή, την πληθυσμιακή αύξηση, τις ανάγκες της γεωργίας, τη ρύπανση, τη μη βιώσιμη διαχείριση των υδάτων. Το Δέλτα απειλείται από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας, με συνέπειες για την αιγυπτιακή οικονομία στους τομείς της γεωργίας και της βιομηχανίας.

Το 41% των αρδευόμενων εκτάσεων της Αφρικής, για τη γεωργία, είναι στη Βόρεια Αφρική. Σύμφωνα με την ISDR (International Strategy⁷⁸ For Disaster Reduction, 2004), η χρήση του νερού στη γεωργία θα αυξηθεί κατά 30% από το 2005-2025. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις μειώνονται, όπως και η απόδοση των σοδειών, ενώ μόλις το 3% της Αιγύπτου είναι πρόσφορο για την γεωργία, στο Δέλτα και την Κοιλάδα του Νείλου. Το 96% της χώρας είναι έρημος, και ο πληθυσμός επικεντρώνεται στο υπόλοιπο 4%. Στο Μαρόκο, άνω του ημίσεως των καλλιεργήσιμων εκτάσεων εντοπίζονται σε περιοχές χαμηλής βροχόπτωσης. Το έδαφος υφαιλάτνεται π.χ. στην Τυνησία το 30% του διαθέσιμου νερού περιέχει περισσότερο από 3 γρ. αλάτι / λίτρο. Στο Μαρόκο και την Αίγυπτο, μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού απασχολείται στη γεωργία. Το ΑΕΠ της Βόρειας Αφρικής βασίζεται σε αυτό τον τομέα. Κατά τον Πρόεδρο του IPCC, Rajendra Pachauri, οι ξηρασίες θα οδηγήσουν στις εισαγωγές τροφίμων στη Βόρεια Αφρική. Επίσης, στην Τυνησία, το 90% των αγροτικών καλλιεργειών ποτίζεται από τις βροχές. Σύμφωνα με έρευνα του Egyptian Environmental Affairs Agency (1999) για τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στις σοδειές της χώρας, η άνοδος 2 °C έως 4 °C συνδέεται με 10% έως 20% μείωση των βροχοπτώσεων, 18% έως 19% μείωση της απόδοσης του σιταριού και του αραβόσιτου και 17% αύξηση της καλλιέργειας βάμβακος.

Η κλιματική αλλαγή πλήττει τις πιο φτωχές χώρες. Η Αφρική είναι ήδη σπίτι για περισσότερους από 30% των προσφύγων παγκοσμίως και των εκτοπισμένων στο εσωτερικό της. Όσον αφορά λοιπόν, τα μεταναστευτικά ρεύματα, η Βόρεια Αφρική δέχεται ήδη πρόσφυγες από την υποσαχάρια Αφρική, λειτουργεί ως κέντρο διαμετακόμισης προς την Ευρώπη, αλλά κυριαρχεί και η εσωτερική μετανάστευση από την ύπαιθρο προς τις πόλεις. Η μείωση της καλλιεργήσιμης και της πρόσβασης στο νερό αυξάνει την αστικοποίηση και δυσκολεύει τη διαβίωση, με αποτέλεσμα την πίεση των παράκτιων περιοχών, που συγκεντρώνει τον πληθυσμό. Ο πληθυσμός της Βόρειας Αφρικής υπολογίζεται σε 50.000.000, μεταξύ 2025-2050.

⁷⁸ Το 2002, η Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών για την Διεθνή Στρατηγική για τη Μείωση των Καταστροφών, εγκαταστάθηκε στο Ναϊρόμπι της Κένυας. Έτσι, ξεκινά η στρατηγική μείωσης των καταστροφών για την Αφρική, με στόχο να καταστήσει ανθεκτικές τις τοπικές κοινωνίες, αυξάνοντας την επαγρύπνηση, καθώς η μείωση των καταστροφών αποτελεί συστατικό στοιχείο της βιώσιμης ανάπτυξης, ώστε να μειωθούν οι επιπτώσεις σε ανθρώπινο, οικονομικό, κοινωνικό, περιβαλλοντικό επίπεδο. Σε άξονες της στρατηγικής ανήχθησαν η αφύπνιση του κοινού, ώστε να μπορέσει να διαχειριστεί τον αντίκτυπο των φυσικών κινδύνων, η εφαρμογή σχετικών πολιτικών και δράσεων σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές, η διατομεακή συνεργασία και δικτύωση για την προώθηση συλλογικής δράσης με σκοπό την ενίσχυση της προσαρμοστικότητας και η πρόοδος της επιστημονικής μελέτης.

Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας στις ακτές, η μείωση των βροχοπτώσεων στη γεωργία, παράλληλα με τη συνεχιζόμενη ερημοποίηση από το Νότιο προς το Βορρά, πνίχουν τους πληθυσμούς. Οι φυσικές καταστροφές στις παράκτιες ζώνες καθιστούν ευάλωτους τους φτωχούς πληθυσμούς. Κατά τον Garcia (2008), 6 στις 10 μεγαλύτερες πόλεις της Αφρικής είναι στις ακτές. Στην Αλεξάνδρεια, στη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Αιγύπτου, αν αυξηθεί η στάθμη της θάλασσας κατά 30cm ως το 2025, οι ζημιές υπολογίζονται να ανέλθουν σε \$10.000.000.000 σε γη και περιουσίες, μισό εκατομμύριο άνθρωποι να εκτοπιστούν, 70.000 εργασίες να χαθούν. Η Τυνησία, η Λιβύη, η Αίγυπτος κινδυνεύουν λόγω της χαμηλής ακτογραμμής τους. Άνοδος της θάλασσας ενός μέτρου θα πλήξει το 10% των Αιγυπτίων, ιδίως στο Δέλτα του Νείλου, το 5% των Τυνησιών, το 3% των Λιβύων, το 2% των Μαροκινών.

Κατά την Παγκόσμια Τράπεζα, το 2007, 1 °C έως 3 °C άνοδος της θερμοκρασίας θα προκαλέσει την έκθεση 6.000.000 - 25.000.000 ανθρώπων, σε πλημμύρες, στις παράκτιες πόλεις της Βόρειας Αφρικής. Κατά τον Raffaello Cervigni, Περιφερειακό Συντονιστή της Παγκόσμιας Τράπεζας για την κλιματική αλλαγή, οι χώρες της Βόρειας Αφρικής έχουν συνεισφέρει στις παγκόσμιες εκπομπές λιγότερο από 6%, αλλά είναι επικίνδυνα ευάλωτες στην κλιματική αλλαγή, καθώς επηρεάζεται ο τομέας της γεωργίας που στηρίζει την οικονομία, η διαχείριση των υδάτινων πηγών, η αστική ανάπτυξη. Η γεωργία πιο συγκεκριμένα αντιστοιχεί στο 20% έως 40% του ΑΕΠ της Αφρικής. Η προσαρμογή αναδεικνύεται σε πολύ σημαντικότερο τομέα για την περιοχή, σε σχέση με τον μετριασμό των εκπομπών.

Επίσης, ο τουρισμός είναι πηγή εισοδήματος για την Τυνησία και το Μαρόκο. Αναπτύσσεται, όμως, χωρίς ευρύτερο σχεδιασμό και παραγνωρίζοντας την προστασία του περιβάλλοντος, με συνέπειες στα ύδατα και τα οικοσυστήματα. Στον ενεργειακό τομέα, Αίγυπτος και Λιβύη είναι οι μεγαλύτεροι παραγωγοί φυσικού αερίου στην Αφρική, αλλά και οι μεγαλύτεροι καταναλωτές. Η Λιβύη διαθέτει τα μεγαλύτερα αποθέματα και βασίζεται στην βιομηχανία των υδρογονανθράκων.

Η αποδάσωση, η γεωργία και η ενέργεια συμβάλλουν στις εκπομπές των αερίων. Η γη αντανακλά περισσότερο το ηλιακό φως από τις σοδειές, ενώ η χαμηλή βλάστηση απορροφά λιγότερο από τα δένδρα. Η υπεράρδευση αποστραγγίζει τα ύδατα και καταλήγει σε υφαλμήρωση. Η Βόρεια Αφρική είναι από τις πιο πιεσμένες περιοχές του πλανήτη από άποψη υδάτων. Βασίζεται σε αυτό για την ανάπτυξή της. Το 80% χρησιμοποιείται για άρδευση, ενώ το υπόλοιπο για οικιακή και βιομηχανική χρήση. Κατά το UNEP (1999), 300.000.000 άνθρωποι στην Αφρική δεν έχουν πρόσβαση σε πόσιμο νερό και συνθήκες υγιεινής. Κατά τον De Witt (2006), ο πληθυσμός βασίζεται στα επιφανειακά ύδατα. Τα αποθέματα του Μαρόκου και της Αλγερίας θα

μειωθούν 10% έως 15% ως το 2020, της Τυνησίας κατά 28% ως το 2030. Όμως, παρατηρείται απώλεια του νερού σε άρδευση χαμηλής απόδοσης και μείωση της παραγωγικότητας.

Οι συνέπειες εντοπίζονται σε οικονομικό κόστος, στην αλλαγή του υδρολογικού κύκλου⁷⁹, στην αύξηση των ακραίων καιρικών φαινομένων, στην προσβολή των οικοσυστημάτων, στην απώλεια της βιοποικιλότητας. Πλήττονται, επίσης, τα αλιεύματα, λόγω της αλλαγής της θερμοκρασίας και των μετακινήσεών τους. Οι συνέπειες στον άνθρωπο αφορούν την υγεία του, αλλά έχουν και οικονομικό κόστος. Νέες και παλαιότερες ασθένειες συνδέονται με τις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες π.χ. ελονοσία, διάρροια, χολέρα, δάγκειος πυρετός, κίτρινος πυρετός, ενδημικές ασθένειες, ως συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, της αύξησης του πληθυσμού, των συνθηκών υγιεινής.

Σύμφωνα με το IPCC (1998), Special Report on Regional Impacts of Climate Change, η κλιματική αλλαγή σχετίζεται με μεταδιδόμενες ασθένειες, δηλαδή ελονοσία, χολέρα, μηνιγγίτιδα, πανούκλα, παρασιτικές ασθένειες που σχετίζονται με το νερό, και μολύνσεις, λόγω της ευπάθειας στην κλιματική αλλαγή. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (1998) επισημαίνει τη σημασία της κλιματικής αλλαγής για την ελονοσία. Επίσης, κατά τον Sabwaand Githeko (1985), οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες των κοινωνιών καθορίζουν την πρόσβαση σε καθαρό νερό.

Η κλιματική αλλαγή καθίσταται απειλή ασφαλείας για τη Βόρεια Αφρική, καθώς προβλέπονται συρράξεις για τους φυσικούς πόρους. Κατά την Αφρικανική Ένωση (African Union, 2007), υπογραμμίζεται η ευπάθεια των κοινωνικοοικονομικών και παραγωγικών συστημάτων στην κλιματική αλλαγή, αλλά και η διαφοροποίηση εντός της Αφρικής στο μετριασμό και την ικανότητα προσαρμογής. Κατά τον Inger Andersen, Διευθυντή του Τμήματος της Παγκόσμιας Τράπεζας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη για την περιοχή Βόρειας Αφρικής – Μέσης Ανατολής, οι οικονομικές συνέπειες της κλιματικής αλλαγής θα ξεπεράσουν τις τοπικές δυνατότητες, επιτάσσοντας για εντονότερες προσπάθειες προσαρμογής.

⁷⁹ Ο υδρολογικός κύκλος αυξάνει παράλληλα με την κλιματική αλλαγή συμπεριλαμβανομένων των βροχοπτώσεων. Διαφοροποιείται τοπικά η ισορροπία των υδάτων.

IV. Η διττή ανάγκη μετριασμού και προσαρμογής

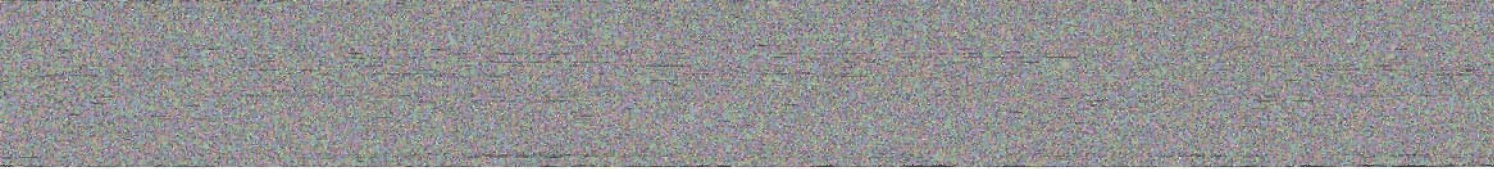
Κατά τον Berkoff (1994), σε Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική, η λειψυδρία είναι περισσότερο έντονη από οποιοδήποτε άλλο μέρος του πλανήτη και συμπληρώνεται από την ανισοκατανομή των αποθεμάτων, τη δημογραφική έκρηξη, την οικονομική ανάπτυξη, την αυξανόμενη ζήτηση, τη στήριξη της οικονομίας των χωρών αυτών σε τομείς, π.χ. γεωργία, που πλήττονται άμεσα. Το κλίμα της γης αλλάζει⁸⁰, 7.000 χρόνια πριν η Σαχάρα⁸¹ είχε λίμνες και δάση. Ωστόσο είναι γεγονός, ότι η καύση των ορυκτών και η αποδάσωση αλλάζουν τη γήινη ατμόσφαιρα με ταχύτητα και τρόπο που δεν γνωρίζουμε (Boko et Al, 2007). Η αβεβαιότητα για τη συσχέτιση κατανάλωσης ενέργειας και κλιματικής αλλαγής οδήγησε σε ελλιπή μέτρα για τον έλεγχο εκπομπών CO₂, σημαντικού παράγοντα στην κλιματική αλλαγή. Όμως το πρόβλημα πρέπει να ελεγχθεί έγκαιρα καθώς δεν μπορεί να υπολογιστεί ο ρυθμός και η εξέλιξη κατά το πέρασμα του χρόνου.

Η περιβαλλοντική υποβάθμιση, η διάβρωση του εδάφους, η ανεπάρκεια του νερού, ο υπερπληθυσμός και η υποβάθμιση των φυσικών πόρων απειλούν, μεταξύ άλλων, και την παγκόσμια πολιτική σταθερότητα π.χ. ο πόλεμος του Κόλπου εδράζεται στον ανταγωνισμό για ένα φυσικό πόρο, για τον οποίο υφίσταται παγκόσμια ανισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης. Η διαχείριση του νερού στην άνυδρη Μέση Ανατολή μπορεί να αποτελέσει αιτία στρατιωτικών συγκρούσεων. Η σημασία της περιβαλλοντικής ασφάλειας ολοένα αυξάνεται.

Πέραν της ανάγκης μετριασμού των εκπομπών αερίων που ενοχοποιούνται για το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, και κατά συνέπεια τον περιορισμό της τελευταίας, είναι αναπόφευκτη η δημιουργία πολιτικών προσαρμογής στη σημερινή κατάσταση, που δεν προδιαγράφεται ως αναστρέψιμη. Η ανθρώπινη ζωή και τα οικοσυστήματα πρέπει να προσαρμοστούν στις φυσικές μεταβολές και τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, καθώς και η πλήρης εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, που όμως δεν δεσμεύει τους μεγάλους ρυπαντές ΗΠΑ, Κίνα, Ινδία, δεν μπορεί να διορθώσει το κλιματικό σύστημα σε επίπεδα προ βιομηχανικής εποχής. Για παράδειγμα, ήδη η Ολλανδία εφαρμόζει σχετικές πολιτικές.

⁸⁰ Σύμφωνα με τον Sir Nicholas Stern, η τελευταία φορά που επικράτησαν τέτοιες συνθήκες στη γη, ήταν πριν 30.000.000 χρόνια. Είναι σαφές, ότι θα χρειαστεί να ξαναγράψουμε τη γεωγραφία και τη γεωφυσική του κόσμου, ενώ απρόβλεπτες είναι οι μετακινήσεις των πληθυσμών και οι κοινωνικές αναταραχές.

⁸¹ Έχει εκπονηθεί το Sahara Forest Project. Στηρίζεται από διεθνείς οργανισμούς, ώστε θερμοκήπια με θαλασσινό νερό το οποίο γίνεται κατάλληλο για πότισμα και ηλιακή ενέργεια, μέσω φωτοβολταϊκών συστημάτων, που θα μετατρέπεται σε ηλεκτρικό ρεύμα, να δημιουργήσουν συνθήκες παραγωγής ενέργειας, τροφίμων και βιομάζας, καθώς η έλλειψη νερού οδήγησε τη Σαχάρα στη σημερινή της μορφή.

εκβιομηχανισμένου Βορρά. Είναι όμως γεγονός ότι ο Νότος θα βρεθεί σε δυσμενέστερη ακόμα θέση γεωγραφικά, οπότε και θα αυξηθεί το ήδη υπάρχον χάσμα κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης σε σχέση με τον Βορρά. Δημιουργούνται κίνδυνοι για την υγεία και την ποιότητα ζωής, παράλληλα όμως το έδαφος πρέπει να προστατευθεί, το θαλάσσιο περιβάλλον να διατηρηθεί, η ποιότητα του αέρα να βελτιωθεί, η εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα να ελαττωθεί.

Πρέπει να γίνει συνείδηση στους λαούς της γης και τους ιθύνοντες του κόσμου, ότι τα προβλήματα αυτά είναι παγκόσμια. Κάποιοι επηρεάζονται πιο άμεσα, αλλά θα ακολουθήσουν και οι υπόλοιποι. Ανάλογα με το βαθμό ευπάθειας των οικοσυστημάτων, οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής θα γίνουν αισθητές σε διαφορετικό βαθμό, λόγω γεωγραφίας και οικονομικής ανάπτυξης, οπότε η προσαρμογή πρέπει να αποτελέσει πυλώνα στο σχεδιασμό της αναπτυξιακής στρατηγικής παγκοσμίως. Παγκόσμια δικαιοσύνη, διεθνής ειρήνη και ασφάλεια δεν έχουν ελπίδα να αποκατασταθούν στον κόσμο υπό το πρίσμα τέτοιων ανατροπών. Η ανάπτυξη, που δεν σέβεται τη φύση και τον άνθρωπο, δεν μπορεί να είναι αειφόρος. Χρειάζεται αγώνας, ώστε οι αναπτυσσόμενοι, τα 3/5 του παγκόσμιου πληθυσμού, να μην χάσουν και άλλα από τα ελάχιστα που έχουν, χάνοντας την τελευταία τους ευκαιρία για ανάπτυξη.

V. Θεσμικό πλαίσιο και χρηματοδοτικοί μηχανισμοί της προσαρμογής

Σύμφωνα με τον Koichiro Matsuura, τον Γενικό Διευθυντή της UNESCO, η κλιματική αλλαγή αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις, που αντιμετωπίζει στις μέρες μας η ανθρωπότητα, και ενώ είναι επιτακτική η ανάγκη ανάληψης άμεσης δράσης, με στόχο τον περιορισμό των επιπτώσεων και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, άλλο τόσο επιτακτική είναι η δημιουργία εκείνων των βάσεων, που θα επιτρέψουν στην τωρινή και στις επόμενες γενιές, να διαχειριστούν με τρόπο αποτελεσματικό το εν λόγω ζήτημα, αφού η κλιματική αλλαγή θα συνεχίσει να αποτελεί θεμελιακή πρόκληση, κατά τις επόμενες δεκαετίες και αιώνες. Το μέλλον της ανθρωπότητας εξαρτάται από το μέλλον της Γης, το οποίο εξαρτάται από την κλιματική αλλαγή. Η ανθρώπινη υγεία, η ανάπτυξη, η ευημερία, εξαρτώνται από τη μείωση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.

Η προσαρμογή ανάγεται πλέον σε βασική κατεύθυνση της διεθνούς κλιματικής πολιτικής. Η βάση για την προσαρμογή τίθενται στη Σύμβαση – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή το 1992. Επιδιώκεται, κατ' αρχήν, η σταθεροποίηση των συγκεντρώσεων των θερμοκηπιακών ρύπων στην ατμόσφαιρα, σε επίπεδα, που να αποτρέπουν την ανθρωπογενή παρεμβολή στο γήινο κλίμα. Διατυπώνεται στο άρθρο 3, η Αρχή της προφύλαξης, ώστε να

έρευνα, υπό το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο, με συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών, διατομεακές δράσεις, ιδίως για τη μάχη ενάντια στην κλιματική αλλαγή: μετριασμός και προσαρμογή, τεχνολογική καινοτομία, στρατηγική, στόχευση, πολιτική βούληση, περιφερειακή συνεργασία, μετατόπιση του κέντρου βάρους από την οικονομική ανάπτυξη στην περιβαλλοντική προστασία, γιατί, αν συνεχιστεί η περιβαλλοντική υποβάθμιση, ο μετριασμός και η προσαρμογή θα έχουν πολύ μεγαλύτερο έως ανυπολόγιστο κόστος.

Η Σύμβαση – Πλαίσιο και το Πρωτόκολλο του Κιότο έχουν σχεδιαστεί και για να βοηθήσουν τις χώρες να προσαρμοστούν στις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Διευκολύνεται η ανάπτυξη τεχνικών, που θα αυξήσουν την ανθεκτικότητα στις συνέπειες αυτές. Το Adaptation Fund σχεδιάστηκε για να χρηματοδοτήσει προγράμματα προσαρμογής στις ευάλωτες αναπτυσσόμενες χώρες, που είναι συμβαλλόμενα μέρη στο Κιότο, με διαφάνεια και αποτελεσματικότητα. Οι πόροι του προέρχονται κυρίως από δραστηριότητες στα πλαίσια του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης, καθώς θεσπίζεται τέλος 2% σε κάθε πρόγραμμα CDM που υλοποιείται. Οι αναπτυσσόμενοι προτιμούν τη χρηματοδότησή τους μέσω αυτού του μηχανισμού, για τον επιπλέον λόγο, ότι βρίσκονται έξω από τη σφαίρα επιρροής χωρών που δεν έχουν επικυρώσει το Πρωτόκολλο του Κιότο, ιδίως των Ηνωμένων Πολιτειών, και δεν εξαρτώνται από την καταβολή της οικονομικής εισφοράς μεγάλων δυνάμεων. Πρόκειται για τον πρώτο διεθνή φορέα που βασίζεται σε δράσεις του ιδιωτικού τομέα.

Το 2007, στο Μπαλί, αποφασίστηκε να έχει δικό του Εκτελεστικό Συμβούλιο⁹⁸, ανεξάρτητα από το GEF και την Παγκόσμια Τράπεζα, αλλά και πλουραλιστική εκπροσώπηση όλων. Το 2008, στο Poznan, εγκρίθηκαν οι κανόνες λειτουργίας του και το εκτελεστικό συμβούλιο, υπεγράφησαν μνημόνια συνεργασίας με WB/GEF. Δίνει τη δυνατότητα για δράσεις που έχουν τοπικά οφέλη. Η χρηματοδότηση πρέπει να συνδυάζεται με Εθνικά Προγράμματα Δράσης για τις ευάλωτες περιοχές που πλήττονται. Πάντως, η χρηματοδότηση για μετά το 2012, εξαρτάται από τη συνέχιση υλοποίησης έργων υπό το Μηχανισμό Καθαρής Ανάπτυξης.

Υπό τη Σύμβαση – Πλαίσιο, δύο μόνιμα όργανα συμβουλευούν τη Σύνοδο των Μερών (COP). Το SBI (Subsidiary Body For Implementation), Επικουρικό Όργανο για την Εφαρμογή, που ελέγχει την οικονομική βοήθεια προς τα Non-Annex I Συμβαλλόμενα Μέρη, για να τηρήσουν τις υποχρεώσεις τους στη Σύμβαση – Πλαίσιο και συμβουλευούν την COP για τον έλεγχο του χρηματοδοτικού μηχανισμού, που λειτουργεί υπό το GEF, και το SBSTA (Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice), Επικουρικό Όργανο για επιστημονική και τεχνολογική υποστήριξη, για επιστημονικά και τεχνικά θέματα, μεταφορά τεχνολογίας φιλικής προς το

⁹⁸ Αποτελείται από 16 μέλη και 16 αναπληρωματικά μέλη, τα οποία συναντώνται δύο φορές το χρόνο.

περιβάλλον, ευπάθεια στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, προσαρμογή, συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς για βιώσιμη ανάπτυξη.

SBSTA και SBI συναντώνται τουλάχιστον δύο φορές το χρόνο. Στο επίκεντρο της διεθνούς συνεργασίας τίθενται επιστημονικά ζητήματα, η εφαρμογή του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου, η ευπάθεια των αναπτυσσόμενων χωρών στην κλιματική αλλαγή, η αναγκαιότητα λήψης μέτρων, αλλά και οικοδόμησης ικανότητας τοπικά. Το άρθρο 3 παρ. 9 του Πρωτοκόλλου του Κιότο, καλεί τα Μέρη να επιληφθούν για τις δεσμεύσεις τους, μετά το 2012, ως το τέλος του 2005. Έτσι, στη Σύνοδο του Μόντρεαλ (2005), ίδρυσαν το AWG-KP=Ad Hoc Working Group on Further Commitment For Parties Under the Kyoto Protocol.

Ακολούθως, το 2007, στο Μπαλί, τα Μέρη έθεσαν ως παγκόσμιο στόχο τη μείωση των εκπομπών, αναγνώρισαν το πόρισμα της 4^{ης} έκθεσης IPCC, συμφώνησαν, μεταξύ άλλων, ότι οποιαδήποτε καθυστέρηση θα οδηγήσει σε βαρύτερες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Για τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων, υπό το Bali Action Plan, ίδρυσαν το AWG-LCA=Ad Hoc Working Group on Long-Term Cooperative Action Under the Convention, για την κατά το δυνατό αποτελεσματικότερη εφαρμογή της Σύμβασης Πλαίσιο.

Οι χρηματοδοτήσεις στον τομέα της προσαρμογής πρέπει να είναι επιπρόσθετες σε αυτές που χορηγούνται για τους αναπτυξιακούς στόχους της Χιλιετίας ή την αναπτυξιακή βοήθεια⁹⁹ IDA (International Development Assistance). Η προσαρμογή, όμως, χρειάζεται χρηματοδότηση πέραν αυτών, για ολοκληρωμένες στρατηγικές που προσεγγίζουν την ανάπτυξη, αμιγώς για πολιτικές προσαρμογής, προσαρμοσμένες στη γεωγραφική θέση, τις ιδιαίτερες ανάγκες του αναπτυσσόμενου Νότου. Επίσης, οι εθνικές τους πολιτικές πρέπει να είναι σχεδιασμένες, σύμφωνα με τις κοινωνικές τους δομές και την οικονομική ενίσχυση που θα λάβουν. Η πολιτική της δανειοδότησης των αναπτυσσόμενων δεν είναι βιώσιμη, καθώς αποδείχθηκε ότι διογκώνεται το εξωτερικό τους χρέος, καθιστώντας τους δέσμιους στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Ενάντια στην κλιματική αλλαγή, χρειάζεται περισσότερο στοχευμένη βοήθεια.

⁹⁹ Από το 1970 οι πλουσιότερες χώρες του κόσμου συμφώνησαν να παρέχουν το 0,7% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος τους, ως επίσημη διεθνή αναπτυξιακή βοήθεια.

VI. Τομείς δράσης και μέσα προσαρμογής

Η προσαρμογή αφορά όλους τους τομείς που άπτονται των οικονομικών δραστηριοτήτων: γεωργία, βιομηχανία, ενέργεια, τουρισμό, μεταφορές, βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, των υδάτινων αποθεμάτων, της γης, ενάντια στην υποβάθμιση και την απερίθωση, διατήρηση των δασών, προγράμματα για τις παράκτιες περιοχές, οικοδόμηση ικανότητας, επιστημονική έρευνα, παρακολούθηση και μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, των καιρικών φαινομένων, των κινδύνων φυσικών καταστροφών, σχεδιασμό, αφύπνιση της κοινής γνώμης, συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων.

Σε μέσα προσαρμογής αναδεικνύονται, μεταξύ άλλων, η χρηματοδότηση της περιβαλλοντικής προόδου, οι μέθοδοι καλλιέργειας φιλικές προς το περιβάλλον, τα προγράμματα βελτίωσης των μεταφορών, η χρηματοδότηση για την εφαρμογή περιβαλλοντικής νομοθεσίας, η πραγματοποίηση εμπορικών μεταφορών, μέσω πλωτών ή σιδηροδρομικών δικτύων, η χρηματοδότηση για την επεξεργασία των υδάτων, η αρωγή για έκτακτες περιβαλλοντικές καταστάσεις: δασικές πυρκαγιές, πλημμύρες, πετρελαιοκηλίδες, ρύπανση των υδάτων, καθαρισμό των ποταμών, αλλά και για την προστασία της βιοποικιλότητας, την ανάπτυξη συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, την αναβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος, την επιλογή της ηλιακής ενέργειας, τα τεχνικά μοντέλα παρακολούθησης των υδάτων.

Κομβικό σημείο αποτελεί η ενσωμάτωση των πολιτικών προσαρμογής στις υπόλοιπες αναπτυξιακές πολιτικές: χάραξη στρατηγικών με ευρύτερο σχεδιασμό για την ανάπτυξη. Η φτώχεια πρέπει να μειωθεί, οι MDG's να επεκταθούν, οι αναπτυξιακές προκλήσεις να απαντηθούν. Οι στοχευμένες δράσεις με αποτελεσματικότητα, ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός, ο συντονισμός των δράσεων, για την ενίσχυση των ευπαθών περιοχών, κρίνονται υψίστης σημασίας. Επίσης, η οικοδόμηση ικανότητας τοπικά στις αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά και η ελάφρυνση του εξωτερικού τους χρέους, για να επενδύσουν τους πόρους τους, η μεταφορά των βέλτιστων πρακτικών, όπως και η ενίσχυση της καινοτομίας.

Το UNDP (Human Development Report) εκτιμά ως άμεσης προτεραιότητας, την ανάγκη για προληπτική δράση, διότι άλλως μεγαλώνει το οικονομικό κόστος αντίδρασης, δυσχεραίνεται από τη φύση που διαρκώς υποβαθμίζεται, αναστέλλει την ανθρώπινη ανάπτυξη και την κοινωνική πρόοδο. Χρειάζεται πολιτική βούληση και παγκόσμια συνεργασία. Σε ένα δεκαετές περιθώριο δράσης, στοχοθετούνται η μείωση των εκπομπών, η χρήση μηχανισμών της αγοράς, η χρηματοδότηση πρωτοβουλίας για χαμηλή κατανάλωση άνθρακα στις αναπτυσσόμενες χώρες, η αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας, η δημιουργία ρυθμιστικού πλαισίου, η υποστήριξη

πολιτικών προσαρμογής στις φτωχές χώρες. Μετριασμός και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή συνδέονται, υπό το πρίσμα προώθησης αναπτυξιακών στρατηγικών π.χ. οι εκπομπές περιορίζονται, εφόσον σταματήσει η αποδάσωση.

Σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή διαδραματίζουν και οι τοπικές κοινότητες. Η συνειδητοποίηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, η ενημέρωση, η εκπαίδευση, η ευαισθητοποίηση του κοινού, δημιουργούν ενεργούς πολίτες που συμμετέχουν, ενθαρρύνονται προς αυτήν την κατεύθυνση με διαφάνεια, καθιστώντας τις τοπικές κοινωνίες αποδοτικότερες, ενισχύοντας τις τοπικές αρχές, δημιουργώντας την κοινωνία των πολιτών. Η συνεργασία όλων των επιπέδων διακυβέρνησης, κυβερνητικών και μη κυβερνητικών παραγόντων, είναι απαραίτητη, για την επίλυση των προβλημάτων που επηρεάζουν περισσότερο από ένα κράτη ή περιοχές. Έτσι, πραγματοποιείται περιφερειακή ή παγκόσμια διακυβέρνηση, μέσω θεσμών, μηχανισμών, σχέσεων μεταξύ κρατών – αγορών – πολιτών – οργανισμών, μέσω της δημιουργίας συμφερόντων, δικαιωμάτων, υποχρεώσεων, διαφοροποιήσεων.

Εξάλλου, η Agenda¹⁰⁰ 21, η Παγκόσμια Διάσκεψη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (WSSD) και η Επιτροπή¹⁰¹ για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (CSD) αναγνωρίζουν Ομάδες Μείζονος Ενδιαφέροντος (γυναίκες, νέους και παιδιά, αυτόχθονες πληθυσμούς, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, τοπικές αρχές, εργαζομένους και συνδικάτα, επιχειρήσεις και βιομηχανία, επιστημονική και τεχνολογική κοινότητα, αγρότες) ως κοινωνικούς εταίρους, που πρέπει να εισακούονται κατά τη λήψη αποφάσεων, να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες και η ανάπτυξή τους, να συμμετέχουν στα πλαίσια χρηστής διακυβέρνησης για την επίλυση προβλημάτων με διεθνή διάσταση, που ξεπερνούν τα όρια της εθνικής κυριαρχίας.

Η αυξανόμενη περιβαλλοντική και οικονομική υποβάθμιση στις αναπτυσσόμενες χώρες επιδρά στις ζωές γυναικών και παιδιών, στις αγροτικές περιοχές, που μαστίζονται από ξηρασία, ερημοποίηση, αποψίλωση των δασών, πολεμικές συρράξεις, φυσικές καταστροφές, τοξικά απόβλητα, χρήση χημικών προϊόντων στη γεωργία. Τα ζητήματα αυτά, που άπτονται του περιβάλλοντος, της κλιματικής αλλαγής, της βιώσιμης ανάπτυξης, των διεθνών σχέσεων, απαιτούν

¹⁰⁰ Καθιερώνει υποχρέωση θέσπισης εθνικών στρατηγικών για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ακολούθως, η CSD ελέγχει τις χώρες για υλοποίηση αυτών των στρατηγικών αποσκοπώντας να τις βοηθήσει στην προετοιμασία του εθνικού τους σχεδιασμού.

¹⁰¹ Στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών, ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 1992, κατ' απαίτηση της Agenda 21, δηλαδή του Προγράμματος Δράσης του Ρίο, για να διασφαλίσει την αποτελεσματικότητα της Διακήρυξης του Ρίο. Τα μέλη της προέρχονται ως εξής: 13 από την Αφρική, 11 από την Ασία, 6 από την Ανατολική Ευρώπη, 10 από Λατινική Αμερική - Καραϊβική, 13 από Δυτική Ευρώπη και Βόρεια Αμερική. Αναβαθμίζεται το 2002 από την WSSD. Από το 2003 και μετά, υιοθετούνται διετή προγράμματα ως το 2017, π.χ. 2006-2007 ενέργεια για Βιώσιμη Ανάπτυξη, βιομηχανική ανάπτυξη, ατμοσφαιρική ρύπανση, κλιματική αλλαγή, 2008-2009 γεωργία, αγροτική ανάπτυξη, γη, ξηρασία, απερίμωση Αφρικής, 2014-2015 διαχείριση καταστροφών.

διεθνή συντονισμό¹⁰². Η Διακήρυξη του Ρίο έθεσε τον άνθρωπο στο επίκεντρο της βιώσιμης ανάπτυξης και το δικαίωμά του για υγιή και παραγωγική ζωή σε αρμονία με τη φύση. Το Πρόγραμμα Εφαρμογής του Γιοχάνεσμπουργκ αναφέρθηκε στη βιώσιμη ανάπτυξη στον παγκοσμιοποιούμενο κόσμο.

Γυναίκες και παιδιά, οι πιο ευαίσθητες ομάδες του πληθυσμού, που υποφέρουν από το δυσανάλογο αντίκτυπο της φτώχειας και της κλιματικής αλλαγής, πρέπει να τύχουν ειδικής μέριμνας στον ευρύτερο σχεδιασμό αναπτυξιακών πολιτικών και μέτρων προσαρμογής. Να ενισχυθεί ο ρόλος τους και η συμμετοχή τους, με χρηματοδότηση και εκπαίδευση, ώστε να στραφούν προς νέες μορφές καλλιέργειας και εναλλακτικές μορφές ενέργειας, με εξοικονόμηση υδάτων, με διασφάλιση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος στη γη τους, με άρση νομοθετικών, πολιτικών, διοικητικών, πολιτιστικών εμποδίων, για την ισότιμη πρόσβασή τους στην παραγωγή και στην τοπική διακυβέρνηση, με παροχή υγειονομικής περίθαλψης, ώστε να μπορούν να ζήσουν με αξιοπρέπεια και να στηρίζουν τις κοινωνίες, που τους αναθέτουν ευθύνες.

Η συμμετοχή των αναπτυσσόμενων πρέπει να διασφαλίζεται σε πολιτικές μετριασμού και προσαρμογής, καθώς βρίσκονται στο κέντρο του προβλήματος, αλλά και από αυτούς εξαρτάται η διατήρηση των πόρων τους. Χρειάζεται, λοιπόν, διεθνής συνεργασία, με συνεισφορά αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων, αξιοποίηση της επιστημονικής γνώσης, προσαρμογή και στα επιστημονικά — γεωγραφικά - οικονομικά δεδομένα, τοπικά - αναπτυξιακά σχέδια, μείωση των παγκόσμιων ανισοτήτων, ολοκληρωμένες πολιτικές, συναίνεση σε κοινές αξίες, δεσμεύσεις, στόχους, συστράτευση, με εξασφάλιση της συμμετοχής των αναπτυσσόμενων, που γνωρίζουν καλύτερα τις ανάγκες τους. Π.χ. 10^η Αρχή του Ρίο: συμμετοχή, πρόσβαση στην πληροφόρηση, 21^η Αρχή: κινητοποίηση των νέων.

Σε τομείς προτεραιότητας για την προσαρμογή ανάγονται οι τομείς που πλήττονται από τις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, αλλά παράλληλα στηρίζουν τις αναπτυσσόμενες χώρες: γεωργία, δάση, ύδατα, παράκτιες ζώνες, ενέργεια. Λέξι – κλειδί: επενδύσεις, συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, σε συνεργασία με τον δημόσιο τομέα. Π.χ. σε αναπτυξιακά έργα, για κατασκευή δικτύων υδροδότησης, μεταφορών, γεωργικές μονάδες, τεχνητές λίμνες. Επίσης, πολιτική βούληση, πολιτικές αποφάσεις, θεσμικοί μηχανισμοί, παρακολούθηση, συμμόρφωση, παροχή κινήτρων για επιλογή μέτρων προσαρμογής.

Στον τομέα της γεωργίας η διάβρωση του εδάφους, η απερήμωση, οι φυσικές καταστροφές αναιρούν τη βιώσιμη χρήση της γης, παράλληλα με την υπερεντατική καλλιέργεια και τη χρήση χημικών λιπασμάτων. Οι επενδύσεις εδώ πρέπει να στραφούν σε νέες ποικιλίες καλλιεργειών,

¹⁰² Π.χ. το Ινστιτούτο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και τις Διεθνείς Σχέσεις ιδρύει IDDRI. Εστιάζει στην παγκόσμια διακυβέρνηση, στις σχέσεις Βορρά-Νότου, δημιουργεί πλατφόρμα διαλόγου.

ανθεκτικές στις διαμορφούμενες κλιματικές συνθήκες π.χ. στη μείωση βροχοπτώσεων, σε γεωργικό εξοπλισμό, σε βιολογικές μεθόδους παραγωγής, σε διαφορετική κατανομή των καλλιεργειών στις εποχές του χρόνου π.χ. χειμώνα αντί για άνοιξη, σε μεταφορά βέλτιστων πρακτικών και μεταλαμπάδευσή τους τοπικά, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες, σε τροποποίηση του εξαγωγικού¹⁰³ χαρακτήρα των καλλιεργειών, ή της μονοκαλλιέργειας¹⁰⁴, που επιλέχθηκε από το αποικιοκρατικό σύστημα για την κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών, σε βιώσιμους τρόπους άρδευσης, παροχή θρεπτικών συστατικών για το έδαφος, καθώς η κλιματική αλλαγή συνδέεται με την επισιτιστική κρίση και τη διατροφική ασφάλεια. Τα πρότυπα¹⁰⁵ παραγωγής και κατανάλωσης πρέπει να αλλάξουν σε φιλικότερα προς το περιβάλλον, όπως και οι υπάρχουσες αγροτικές πολιτικές.

Η μεταφορά τεχνολογίας, η εκπαίδευση των αναπτυσσόμενων για να την χρησιμοποιούν, η χρήση εναλλακτικών μορφών ενέργειας, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας π.χ. στη βιολογική γεωργία, είναι όπλα στα χέρια των αναπτυσσόμενων, για να προσαρμόσουν τη ζωή και την οικονομία τους στις συνθήκες που δημιουργεί η κλιματική αλλαγή. Πρέπει να εξασφαλίζεται βιώσιμη χρήση της γης, ώστε να μη χάνει το έδαφος τα συστατικά του, επάρκεια και διαθεσιμότητα ποιοτικών τροφίμων, και να εξασφαλίζεται η πρόσβαση των πληθυσμών σε αυτά. Έτσι, αντιμετωπίζεται η επισιτιστική κρίση, αξιοποιούνται οι φυσικοί πόροι, εκπαιδεύεται ο αγροτικός πληθυσμός, χρησιμοποιούνται νέες τεχνολογίες για την επεξεργασία των προϊόντων. Η εφαρμογή τέτοιων ολοκληρωμένων πολιτικών στην παραγωγή και τη γεωργία, αφυπνίζουν το κοινό ενάντια στις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής και την προσαρμογή που απαιτείται. Δραστηριοποιούνται και συμμετέχουν.

Η διατήρηση¹⁰⁶ των δασών είναι πολύ σημαντική ενάντια στην κλιματική αλλαγή. Η αντιμετώπιση της αποδάσωσης και της αποψίλωσης, οι αναδάσώσεις, συντελούν στη μείωση των εκπομπών και στην αναστροφή του αντίκτυπου στο γήινο κλίμα. Τα οικονομικά κίνητρα θα διευκολύνουν τους αναπτυσσόμενους στην κατεύθυνση αυτή. Π.χ. στη Ζιμπάμπουε λειτούργησε το Campfire Program: Communal Area Management Program For Indigenous Resources: οι αγροτικές κοινότητες εκμεταλλεύονται την άγρια ζωή και κρατούν τα οφέλη. Από το 1971, επιχειρήθηκε η διαχείριση της άγριας ζωής εντός εθνικής δικαιοδοσίας, με πρακτική εφαρμογή, όμως, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Την έκθεση Stern, λοιπόν, ακολούθησε η

¹⁰³ Γρ. Τσάλτας, «Αναπτυξιακό φαινόμενο και τρίτος κόσμος», σελ. 42-43.

¹⁰⁴ Γρ. Τσάλτας, «Αναπτυξιακό φαινόμενο και τρίτος κόσμος», σελ. 85-87.

¹⁰⁵ «πάει πολύς καιρός από τότε που η παραγωγή του αναγκαίου και του ωφέλιμου έπαψε να είναι η κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης», Αντρέ Γκορζ (1923-2007).

¹⁰⁶ Σύμφωνα με την έκθεση Stern (2006), η επιβράδυνση του ρυθμού μείωσης των δασικών εκτάσεων παγκοσμίως, αποτελεί ενδεχομένως την αμεσότερη λύση για τη μείωση του φαινομένου του θερμοκηπίου, δίνοντας χρόνο για την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, φιλικών προς το περιβάλλον, τροποποιώντας το σημερινό μοντέλο ανάπτυξης.

πρωτοβουλία Reducing Emissions From Deforestation – Degradation (REDD), ώστε να δημιουργηθεί οικονομικό όφελος για τους εμπλεκόμενους στην προστασία των δασών.

Η προστασία λοιπόν, των ιδιαίτερων κοινωνικών – τοπικών χαρακτηριστικών πρέπει να συνδυαστεί με ενίσχυση των αναπτυσσόμενων για να διαφυλάξουν τον πλούτο τους, π.χ. τα δάση, και να μην τον θυσιάσουν στο βωμό της οικονομικότερης λύσης για την ανάπτυξή τους, υποβαθμίζοντας περαιτέρω το περιβάλλον. Οι πολιτικές προσαρμογής δεν μπορούν να λειτουργήσουν αυτοτελώς, όπως, δεν ευδοκίμησε και η μονοδιάστατη οικονομική ανάπτυξη, που επιχειρήθηκε τη δεκαετία 1960. Πρέπει να ενσωματωθούν στις πολιτικές αναπτυξιακής συνεργασίας.

Η προσαρμογή μπορεί να αφορά πιο άμεσα τις αναπτυσσόμενες χώρες, που παρουσιάζουν ιδιαίτερες ανάγκες, λόγω της ευπάθειάς τους στην κλιματική αλλαγή, αλλά το πρόβλημα χρήζει συνολικής απάντησης και περιφερειακής συνεργασίας. Οι προσπάθειες θα διευκολυνθούν, τόσο μέσα από επιμόρφωση των ντόπιων και τη διασύνδεση του προστατευτικού ρόλου των δασών με την κλιματική αλλαγή, όσο και μέσω της αποκατάστασης των δασών, που έχουν υποστεί ζημιές, από φυσικές καταστροφές ή πυρκαγιές. Εξάλλου τα δάση λειτουργούν ρυθμιστικά για το κλίμα, συντελούν στην πρόληψη των φυσικών καταστροφών.

Χρειάζεται, λοιπόν, εκπόνηση προγραμμάτων, π.χ. για χρήση ξυλείας, δασικών προϊόντων, από δάση που απετέλεσαν αντικείμενο αειφόρου διαχείρισης, αλλά και σχεδιασμός πολιτικών, για την ανάδειξη της υπαίθρου στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η αναβάθμιση της υπαίθρου στην Αφρική συντελείται με τις επενδύσεις στη γεωργία, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, τη βιώσιμη χρήση της γης, τη βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση, την προστασία των δασών, αλλά και τη δημιουργία υποδομών, την οικονομική ανάπτυξη, τις καθαρές τεχνολογίες, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, τα έργα υδροδότησης, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Τα περιορισμένα υδάτινα αποθέματα στην Αφρική πλήττονται, ήδη, από τη μείωση των βροχοπτώσεων και την αύξηση της θερμοκρασίας. Χρειάζονται, επομένως, προγράμματα βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων, έργα υδροδότησης, φράγματα, διευκόλυνση της πρόσβασης των πληθυσμών, παρακολούθηση της ποιότητας του νερού, επιστημονική συνεργασία, δημιουργία υποδομών, αναδιάρθρωση των καλλιεργειών, για να εξοικονομηθεί η χρήση του, βιώσιμη κτηνοτροφία. Η διαχείριση των υδάτων, συμπεριλαμβανομένων των υπογείων και παράκτιων, θα μπορούσε να γίνεται σε επίπεδο λεκάνης απορροής, δίκαια, με λογική χρήση, διασυννοριακά, να ελέγχεται η ποιότητα και η επάρκειά τους, να εκπονούνται διαχειριστικά σχέδια π.χ. ανάλογα με τις περιβαλλοντικές πιέσεις που υφίσταται η κάθε περιοχή, και τις ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν, να ενισχύεται η από κοινού διαχείριση, για τη διατήρηση αυτού του πολύτιμου

φυσικού πόρου και την αποφυγή συρράξεων. Επίσης, η τεχνολογία μπορεί να συμβάλλει με αφαλάτωση των θαλασσίων υδάτων, εντός κατάλληλου θεσμικού και χρηματοδοτικού πλαισίου.

Έτσι, διαφυλάσσεται το ανθρώπινο δικαίωμα¹⁰⁷ πρόσβασης στο νερό, προηγείται σχεδιασμός για τις περιόδους ξηρασίας, λειψυδρίας, ακραίων καιρικών φαινομένων, αντιμετωπίζεται η ανισοκατανομή και προστατεύονται τα υπάρχοντα αποθέματα. Η συντήρηση των υδάτινων πόρων συνεπάγεται και συγκέντρωση των αποθεμάτων π.χ. σε τεχνητές λίμνες. Οι νέες τεχνολογίες συντελούν στη βιώσιμη διαχείριση, την αποφυγή της κατασπατάλησης και της απώλειάς του. Το νερό θεωρείται οικονομικό και κοινωνικό αγαθό. Η ολοκληρωμένη διαχείριση συνίσταται σε συντονισμένη ανάπτυξη και διαχείριση των υδάτων, του εδάφους, των πηγών νερού, για μεγιστοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών αποτελεσμάτων, χωρίς να πληγεί η βιωσιμότητα των οικοσυστημάτων (Global Water Partnership¹⁰⁸). Ο σχεδιασμός προϋποθέτει και πάλι τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων. Η εξοικονόμηση και βιώσιμη διαχείριση των υδάτων ωφελεί τόσο τα οικοσυστήματα, όσο και κοινωνικά και οικονομικά, από άποψη κόστους μεταφοράς. Η συνεχώς διαφοροποιούμενη προσφορά και ζήτηση οδηγεί σε επανεξέταση του υπάρχοντος πλαισίου, τόσο σε επίπεδο θεσμών, όσο και σε επίπεδο συνεργασιών (IPCC, 2001).

Οι παράκτιες ζώνες στη Βόρεια Αφρική δέχονται ήδη πιέσεις, καθώς είναι επιρρεπείς στις φυσικές καταστροφές, το έδαφος διαβρώνεται, υφαλατώνεται, και συγκεντρώνουν την πλειοψηφία του πληθυσμού, που συνεχώς, αυξάνεται, σε αστικά κέντρα. Για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή χρειάζονται προγράμματα ολοκληρωμένης διαχείρισης των παράκτιων ζωνών, χαρτογράφηση, παρακολούθηση, εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σε συνδυασμό με μηχανισμούς πολιτικής προστασίας και διαχείριση κρίσεων, για τα ακραία καιρικά φαινόμενα, που

¹⁰⁷ Η Maude Barlow ίδρυσε το Blue Planet Project με σκοπό να μετατραπεί το νερό σε πανανθρώπινο κατοχυρωμένο δικαίωμα, όπως η υγεία, η παιδεία, η προστασία της ανθρώπινης ζωής. Προτείνει τη δημιουργία μιας παγκόσμιας συνθήκης, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, όπως και για τα άλλα δικαιώματα, προκειμένου να χαρακτηριστεί το νερό αναφαίρετο, πανανθρώπινο δικαίωμα.

¹⁰⁸ Ιδρύθηκε το 1996 για την προώθηση της ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδάτινων πόρων. Προηγήθηκε διεθνές συνέδριο για το νερό και το περιβάλλον και κατέληξε στις Αρχές του Δουβλίνου. Η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (1992) και οι Αρχές του Δουβλίνου της ίδιας χρονιάς έθεσαν τις βάσεις για τη δημιουργία της GWP το 1996. Ιδρύθηκαν περιφερειακές τεχνικές επιτροπές για τη δημιουργία αναλυτικού πλαισίου για τον τομέα των υδάτων και την προώθηση της βιώσιμης διαχείρισής του, π.χ. Περιφερειακή Τοπική Επιτροπή για τη Νότια Αφρική. Το Παγκόσμιο Συμβούλιο για το Νερό προετοίμασε το 2^ο Παγκόσμιο Φόρου για το Νερό στην Κοπεγχάγη το 2000. Ακολούθως, η GWP ανέπτυξε Σχέδιο Εργασιών 2001-2003. Στη Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής στο Γιохάνεσμπουργκ, κάλεσε τις χώρες να καταρτίσουν εθνικά σχέδια ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδάτων ως το 2005. Ακολούθησε η νέα στρατηγική GWP 2009-2013. Το όραμά της προσανατολίζεται στην ασφάλεια και την βιώσιμη ανάπτυξη των υδάτινων πόρων. Ενισχύθηκε από τους Αναπτυξιακούς Στόχους της Χίλιετίας. Ως κατευθυντήριες αρχές, διαμορφώθηκαν οι κάτωθι: α) τα γλυκά νερά είναι πεπερασμένος πόρος, ευάλωτος, απαραίτητος για τη διατήρηση της ζωής, την ανάπτυξη και το περιβάλλον, β) η διαχείριση των υδάτων πρέπει να βασίζεται σε συμμετοχική διακυβέρνηση που θα περιλαμβάνει από τους χρήστες έως τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικών, γ) οι γυναίκες έχουν σημαντικό ρόλο στην παροχή, τη διατήρηση και τη διαφύλαξη των υδάτων, δ) το νερό είναι δημόσιο αγαθό με κοινωνική και οικονομική αξία, ε) η ολοκληρωμένη διαχείριση βασίζεται στη δίκαιη και αποτελεσματική χρήση ενός φυσικού πόρου που αποτελεί τμήμα του οικοσυστήματος και του οποίου η ποσότητα και η ποιότητα παίζει καθοριστικό ρόλο στη φύση.

καταλήγουν σε φυσικές καταστροφές. Αυτό σημαίνει σχεδιασμός, προληπτική δράση, έγκαιρη προειδοποίηση, αντιπλημμυρικά έργα, ειδικά μέτρα για τις πλημμύρες και τις ξηρασίες, που πλήττουν τη Βόρεια Αφρική, συνεργασία στον τομέα της πολιτικής προστασίας, ανάπτυξη υποδομών π.χ. νοσοκομειακών μονάδων, που θα καλύψουν τις ανάγκες του πληθυσμού που πλήττεται, αλλά και επανόρθωση στις περιοχές, όπου το περιβάλλον έχει υποστεί ζημιές. Η αποκατάσταση δεν αρκεί για τις περιοχές αυτές. Χρειάζεται μακροπρόθεσμος σχεδιασμός αναπτυξιακών πολιτικών. Οι υποδομές, επίσης, δίνουν τη δυνατότητα αντίδρασης σε επείγουσες περιστάσεις, παράλληλα με την επιμόρφωση του κοινού.

Οι επενδύσεις στον τομέα της υγείας συναρτώνται και με ένα ευρύτερο πρόβλημα στην Αφρική: τα φάρμακα και τα πνευματικά δικαιώματα επ' αυτών, που πρέπει να περιοριστούν, για να έχει ο αναπτυσσόμενος Νότος, πρόσβαση σε τέτοιο επίπεδο υγειονομικής περίθαλψης, ώστε να μπορεί να αντιμετωπίσει τις ανάγκες του. Για τη μείωση της ευπάθειας στις φυσικές καταστροφές, απαιτείται εκπαίδευση για έκτακτες ανάγκες, για τον περιορισμό των επιπτώσεων, εκπόνηση σχεδίων έκτακτης ανάγκης για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών καταστροφών, αλλά και τεχνολογίες επικοινωνίας. Παρακολούθηση και καταγραφή του περιβάλλοντος π.χ. του θαλάσσιου, σε συνδυασμό με την ενίσχυση της συνεργασίας και των σχεδίων δράσης, διατομεακά και περιφερειακά. Η αποκατάσταση πληγέντων περιοχών θα διευκολύνει την επιστροφή περιβαλλοντικών προσφύγων, που αποτελούν συνέπεια της κλιματικής αλλαγής, αλλά και αιτία υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

Η επιστημονική κοινότητα έχει τη δύναμη να συνδράμει σε όλους τους τομείς, όπου χρειάζονται μέτρα προσαρμογής. Η μελέτη και η έρευνα ενός φαινομένου, της κλιματικής αλλαγής, που συνεχώς εξελίσσεται, είναι αποφασιστικής σημασίας. Συναρτάται, βέβαια, και με την τεχνική συνεργασία μεταξύ αναπτυγμένων – αναπτυσσόμενων: εξοπλισμός παρατήρησης των φυσικών φαινομένων, δημιουργία προϋποθέσεων και υποδομών, ώστε να εξασφαλιστεί η ταχύτητα αντίδρασης. Η πρόληψη, γενικότερα, συνεπάγεται τη μείωση των κινδύνων για την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον. Χρειάζονται αναπτυξιακά έργα, χωροταξικός σχεδιασμός, τηλεπικοινωνίες, κατασκευή καταφυγίων, προειδοποίηση των πληθυσμών να απομακρυνθούν, αποθέματα τροφίμων και υδάτων, ύψωση αναχωμάτων στις παράκτιες ζώνες χαμηλού υψόμετρου, που βρίσκονται στο επίπεδο της στάθμης της θάλασσας, χρηματοδότηση του μηχανισμού πολιτικής προστασίας, ανταλλαγή πληροφοριών, ενίσχυση των τοπικών δυνατοτήτων, συνολική προσέγγιση των τομέων που πλήττονται. Π.χ. οι φυσικές καταστροφές συνδέονται με εξάπλωση ασθενειών, έλλειψη τροφίμων – νερού, περιβαλλοντικούς πρόσφυγες, ανασχεση της οικονομικής ανάπτυξης.

Πολύ σημαντικός είναι ο τομέας της ενέργειας. Επιδρά στο γήινο κλίμα με τον πιο ορατό και άμεσο τρόπο: εκπομπές, μη βιώσιμη χρήση των ορυκτών αποθεμάτων του άνθρακα, οικονομικό και κοινωνικό κόστος. Το μεγαλύτερο ζητούμενο είναι η απεξάρτηση από τα ορυκτά. Οι χώρες της Βόρειας Αφρικής εξάγουν ορυκτά, αλλά με την προώθηση των κατάλληλων στρατηγικών, θα μπορούσαν να αλλάξουν τα δεδομένα, σε μια περιφέρεια που δεν έχει γνωρίσει την ανάπτυξη σε αυτόν τον τομέα, όσο ο εκβιομηχανισμένος Βορράς. Άρα πρέπει να επιδιωχθεί, να χρησιμοποιηθούν νέες τεχνολογίες, καινοτόμες, καθαρές, φιλικές προς το περιβάλλον. Ο τομέας είναι πρόσφορος για επενδύσεις.

Η Βόρεια Αφρική έχει μεγάλες δυνατότητες για να εκμεταλλευτεί τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας π.χ. ηλιακή ενέργεια. Ήδη στα πλαίσια του Σχεδίου Σαρκοζί για την Ένωση για τη Μεσόγειο, υπάρχει πρόγραμμα για εγκατάσταση φωτοβολταϊκών συστημάτων στη Σαχάρα. Έτσι επιτυγχάνεται και η βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων, η δικαιότερη κατανομή τους, η βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας, η οικονομική ανάπτυξη, παράλληλα με την προστασία του περιβάλλοντος, ο εκσυγχρονισμός των δομών, η αύξηση της ανταγωνιστικότητας, λόγω της χρήσης ΑΠΕ, η μείωση των συρράξεων για τον ορυκτό πλούτο, ο μετριασμός του αντίκτυπου της κλιματικής αλλαγής, που απειλεί τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Νότου, η εξοικονόμηση ενέργειας, η ενεργοποίηση του Νότου για τοπικές πρωτοβουλίες, η βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας και ο εξορθολογισμός στην κατανάλωση ενέργειας, η μείωση των παραγόμενων ρύπων. Επενδύσεις στις ΑΠΕ σημαίνει και δημιουργία θέσεων εργασίας. Η μεταμόρφωση του ενεργειακού τομέα συναρτάται και με την ενεργειακή ασφάλεια και αυτάρκεια.

Βέβαια, διαφορετικά εργαλεία προσαρμογής χρησιμοποιεί ο Καναδάς, που έχει εφαρμόσει στρατηγικές εδώ και είκοσι έτη, και υφίσταται λιγότερες συνέπειες από τους αναπτυσσόμενους. Οι ΑΠΕ σημαίνουν εκμετάλλευση ενέργειας που προέρχεται από διάφορες φυσικές διαδικασίες, φιλικότερες στο περιβάλλον: γεωθερμίας¹⁰⁹, βιομάζας¹¹⁰, αιολικής, παλιρροιακής, κυμάτων, σε μικρές και μεγάλες εφαρμογές. Είναι φιλικές στο περιβάλλον, πρακτικά ανεξάντλητες, παρέχουν ενεργειακή αυτάρκεια, χρειάζεται, όμως, υιοθέτηση στόχων και χρονοδιαγράμματα για αυτές τις ήπιες μορφές ενέργειας, συναίνεση και ενεργοποίηση για δράσεις, διαμόρφωση θεσμικού πλαισίου, περιβαλλοντική και τεχνική εκπαίδευση.

¹⁰⁹ Η θερμική ενέργεια > 150 °C που προέρχεται από το εσωτερικό της γης. Σχετίζεται με την ηφαιστειακή δράση και τις γεωλογικές συνθήκες των περιοχών. Η πρώτη χρήση αφορούσε ζεστά νερά για ιαματικά λουτρά.

¹¹⁰ Το σύνολο των οργανικών προϊόντων φυτικής και ζωικής προέλευσης που χρησιμοποιούνται για ενεργειακούς στόχους. αποτέλεσε το πρώτο καύσιμο από την ύπαρξη της ανθρωπότητας και συνεχίζει να καλύπτει ενεργειακές ανάγκες. Οι εφαρμογές βιομάζας καλύπτουν σήμερα το 14% των παγκόσμιων ενεργειακών αναγκών.

Η μείωση του κόστους στον ενεργειακό τομέα καθιστά την παραγόμενη ενέργεια φθηνότερη και διευκολύνει την πρόσβαση του πληθυσμού π.χ. ανεμογεννήτριες, χρήση ηλιακής ενέργειας για να ποτίζονται οι σοδειές. Παράγεται και εξοικονομείται ενέργεια: διαφοροποιούνται οι πηγές, αλλά χρειάζονται και έργα αποθήκευσης, και μονάδες αιχμής, καθώς η τροφοδότηση δεν μπορεί να πραγματοποιείται μόνο υπό συνθήκες ηλιοφάνειας ή ανέμου. Πολιτικά, κοινωνικά, περιφερειακά, χρειάζεται να δημιουργηθεί πλαίσιο εμπιστοσύνης: χρηματοδοτικοί μηχανισμοί και ενεργή συμμετοχή, πολιτική βούληση και σταθερότητα, αλλά και ανάληψη ηγετικού ρόλου θεσμικά π.χ. σε περιφερειακό επίπεδο, παράλληλα με τη δημιουργία κατάλληλου θεσμικού πλαισίου.

Οι ΑΠΕ χρειάζονται και επιστημονική έρευνα, τεχνική συνδρομή, μεταφορά τεχνογνωσίας, χρηματοδότηση έργων, μεταφορά βέλτιστων πρακτικών, διασυνοριακή συνεργασία, ανταλλαγή πληροφόρησης, επενδύσεις, έρευνα για περιβαλλοντική καινοτομία στις νέες τεχνολογίες, οικονομικά κίνητρα για την ανάπτυξη και μεταφορά νέων τεχνολογιών στους αναπτυσσόμενους, εξασφάλιση της πρόσβασής τους σε αυτές, περιορισμό των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, στις νέες τεχνολογίες, που ανήκουν σε ιδιώτες. Πρέπει να προωθηθούν οι τεχνολογίες χαμηλής κατανάλωσης άνθρακα και οι ίδιοι οι αναπτυσσόμενοι να αντιληφθούν, ότι τα έργα που αποσκοπούν στη μείωση των εκπομπών, είναι επενδύσεις στην ανάπτυξη.

Η προσαρμογή σχετίζεται και με βιώσιμες μεταφορές, με περιβαλλοντικά υπεύθυνους πολίτες, με επιχειρήσεις που αποδεικνύουν κοινωνική ευθύνη, ώστε η ανάπτυξη να συνδυάζει την κοινωνική πρόοδο, την οικονομική αύξηση, την περιβαλλοντική προστασία. Οι μεταφορές δεν πρέπει μόνο να είναι φιλικές στο περιβάλλον, υπό το φως νέων καθαρών τεχνολογιών, αλλά πρέπει να δίνουν και τη δυνατότητα έγκαιρης και ασφαλούς μετακίνησης στους πληθυσμούς που υφίστανται συνέπειες π.χ. από ακραία καιρικά φαινόμενα. Περιβαλλοντικά πρότυπα, χρηματοδοτήσεις και πολιτικές με γνώμονα την ανάπτυξη, δημιουργούν στρατηγικές, που ενσωματώνουν την προσαρμογή. Συνεκτικές πολιτικές για τον τομέα της βιομηχανίας, του τουρισμού, την ενέργειας, των μεταφορών, για τα οικοσυστήματα, προστατεύουν, τόσο ενάντια στην κλιματική αλλαγή, όσο και από τις συναρτώμενες κρίσεις: οικονομική, ενεργειακή, επισιτιστική. Επιβάλλεται ο σχεδιασμός των υποδομών, η ενίσχυση των υπαρχουσών δομών, οι χρηματοδοτήσεις για επένδυση στην ποιότητα ζωής, στο περιβάλλον και την ανάπτυξη, στις πολιτικές των αναπτυσσόμενων. Η μελέτη και ο σχεδιασμός στον τομέα των μεταφορών, θα οδηγήσουν και στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ πόλεων – υπαίθρου στις αναπτυσσόμενες χώρες, ως αναπτυξιακοί δρόμοι, για την αναβάθμιση της υπαίθρου.

Οι επιχειρήσεις του αναπτυσσόμενου Βορρά, που επενδύουν σε αναπτυσσόμενες χώρες, π.χ. πολυεθνικές, τράπεζες, πρέπει να επιδείξουν εταιρική - κοινωνική ευθύνη¹¹¹. Αρκεί, βέβαια, να τους δοθούν κίνητρα, υπό την έννοια των οικονομικών πλεονεκτημάτων, για φιλοπεριβαλλοντικές πολιτικές ή συμμετοχή σε σχετικές στρατηγικές π.χ. υποκινούμενες από πιέσεις καταναλωτών ή επενδυτών, για επιλογή κοινωνικών κριτηρίων στον επιχειρηματικό τομέα, από περιβαλλοντική ανησυχία, αλλά και υλοποίηση διαφανών διαδικασιών, με αίσθημα ευθύνης, για μακρόχρονη ανάπτυξη.

Τα περιβαλλοντικά οφέλη πρέπει να συνδέονται με κοινωνικά και οικονομικά, στο πλαίσιο των επενδύσεων στις αναπτυσσόμενες χώρες, για την αναμόρφωση των τοπικών οικονομιών. Τα οικονομικά εργαλεία περιβαλλοντικής πολιτικής π.χ. εμπορία ρύπων, διευκολύνουν την οικονομική αποδοτικότητα της διεθνούς κλιματικής πολιτικής: επίτευξη περιβαλλοντικού οφέλους με το χαμηλότερο δυνατό κόστος. Οι πολιτικές για το κλίμα καθίστανται αποτελεσματικές, όταν εντάσσονται σε ευρύτερες στρατηγικές, με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η αναμόρφωση της βιομηχανίας απαιτεί κόστος και τεχνολογία εξοπλισμού, για τη διαφοροποίηση στην παραγωγή ενέργειας, μετά από σχεδιασμό και έρευνα, για αναπτυξιακές λύσεις και την εφαρμογή τους. Η εξαγωγή τεχνολογίας στους αναπτυσσόμενους θα οδηγήσει στο «πρασίνισμα» των υπηρεσιών, της παραγωγής, των προϊόντων, στη δημιουργία θέσεων εργασίας, στην ανάπτυξη συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, στην ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών, στη δημιουργία υποδομών, στην αύξηση της επιρροής στην αγορά για τους επενδυτές, στο άνοιγμα νέων αγορών.

Η περιβαλλοντική μεταρρύθμιση της οικονομίας δημιουργεί ανθεκτικότητα στις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Η βιώσιμη διαχείριση του φυσικού κεφαλαίου ωφελεί την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Υπάρχει και η παράμετρος της ανάπτυξης οικολογικής βιομηχανίας, δηλαδή, παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για μέτρα πρόληψης, περιορισμού, αποκατάστασης των περιβαλλοντικών ζημιών, στα ύδατα, στο έδαφος, στα οικοσυστήματα. Αναπτύσσεται, έτσι, ένας νέος κλάδος καθαρότερων τεχνολογιών. Η τεχνική βοήθεια στους αναπτυσσόμενους - π.χ. σε επίπεδο επιστημονικό, επιμόρφωσης, ενίσχυσης της συμμετοχής τους, εξοπλισμού, δημιουργίας υποδομών, ενίσχυσης της τοπικής ικανότητας, παρακολούθησης και εκτίμησης των καιρικών φαινομένων, ελαχιστοποίησης των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής - η οικονομική και τεχνολογική υποστήριξη, αποτελεί ισχυρό κίνητρο για να ακολουθήσουν περισσότερο αειφόρες αναπτυξιακές πολιτικές. Ο ευρύτερος σχεδιασμός πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη μεγιστοποίηση του οφέλους για τα προγράμματα και τις δράσεις.

¹¹¹ Επιβράβευση των εταιρειών που επιδεικνύουν εταιρική κοινωνική ευθύνη, μοϊκότάζ στους ρυπαντές π.χ. BP. Επίσης το 6^ο Πρόγραμμα Δράσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το περιβάλλον 2001-2010, «Our Future, Our Choice» προβλέπει την επιβράβευση εταιρειών με καλές επιδόσεις.

Η προσέλκυση ξένων επενδύσεων στις αναπτυσσόμενες χώρες προϋποθέτει κατάλληλο υπόβαθρο, πολιτικό και θεσμικό επίπεδο. Ο ΟΟΣΑ ανέλαβε περιφερειακή πρωτοβουλία για τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, την ομάδα των κρατών Σαχέλ και Δυτικής Αφρικής, για να διευκολύνει τους δεσμούς μεταξύ χωρών ΟΟΣΑ - Αφρικής, διατηρώντας στενή σχέση με την κοινωνία των πολιτών, χωρίς χορήγηση δανείων. Προωθεί τη διακυβέρνηση και τις επενδύσεις για την ανάπτυξη. Ξεκίνησε από τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή, για το μετασχηματισμό του επενδυτικού κλίματος, τον εκσυγχρονισμό των δομών, την ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας, την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στην περιοχή, ενισχύοντας την ικανότητά τους να εφαρμόσουν πολιτικές, να προχωρήσουν σε διάλογο, ανταλλαγή εμπειριών, για τη διακυβέρνηση και τις επενδύσεις.

Για την επίτευξη χρηστής διακυβέρνησης χρειάζεται αναδιάρθρωση των θεσμών και των δομών. Επενδυτικά προγράμματα θα βοηθήσουν να βελτιωθεί το κλίμα για τις επενδύσεις. Η πρωτοβουλία υποστηρίζεται και από το UNDP σε συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα, την Αραβική Ένωση, την Ευρωπαϊκή Ένωση, περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς. Βασίζεται στις υπάρχουσες προσπάθειες αναμόρφωσης, δημιουργεί περιφερειακά δίκτυα. Η μειωμένη ανάπτυξη στις αραβικές χώρες, λόγω της δημογραφικής έκρηξης, της ανεργίας, της έλλειψης του ιδιωτικού τομέα, καθιστά επιτακτική την ανάγκη για επενδύσεις, εκσυγχρονισμό των δομών διακυβέρνησης, παρακολούθηση, σχεδιασμό, διαφάνεια, ενίσχυση της τοπικής ικανότητας.

Για τη δημιουργία εφαρμόσιμων προγραμμάτων προσαρμογής, το περιβάλλον πρέπει να πάψει να αντιμετωπίζεται ως ζήτημα χαμηλής πολιτικής σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Μέχρι τώρα, τα κράτη παραχωρούν κυριαρχικά δικαιώματα μόνο για αμιγώς οικονομικά θέματα. Δεν έχει διευκρινιστεί ακόμα, αν η δημιουργία Παγκόσμιου Οργανισμού Περιβάλλοντος θα οδηγήσει σε αποτελεσματικότερη περιβαλλοντική διακυβέρνηση, έναντι της αποσπασματικότητας των ισχυρών ρυθμίσεων.

Παράλληλα, η υπανάπτυξη και οι επιπτώσεις τη κλιματικής αλλαγής συνδέονται με αμφίδρομη σχέση αιτιών και αποτελεσμάτων. Η φτώχεια πρέπει να αντιμετωπίζεται με στρατηγικές στη γεωργία, στην εκπαίδευση, στην οικονομία, στην κοινωνία, οι MDG' s να επεκταθούν. Το GCAP (Global Call to Action Against Poverty) προέβη σε αίτημα προς τους G8¹¹², να δράσουν για την κλιματική αλλαγή, με στοχευμένη βοήθεια, χωρίς χορήγηση δανείων, αλλά με σχεδιασμένη διαχείριση. Επίσης, οι περιβαλλοντικές μη κυβερνητικές οργανώσεις, έχουν πρωταγωνιστήσει, ωθώντας τη διεθνή κοινότητα να υιοθετήσει, μεταξύ άλλων, και τη Σύμβαση - Πλαίσιο του 1992 για την κλιματική αλλαγή, λειτουργώντας στο Ρίο και ως παράλληλη

¹¹² Καναδάς, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ιαπωνία, Ρωσία, ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο.

διάσκεψη¹¹³, με αυτή των αρχηγών κρατών. Διαθέτουν επιστημονική γνώση, τεχνογνωσία, ερευνητές, για να προτείνουν προγράμματα και εναλλακτικές λύσεις, για διακρατική προσέγγιση, για να ενώσουν τις φωνές τους αναπτυγμένοι και αναπτυσσόμενοι, ως ομάδες πίεσης, σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, για κυβερνήσεις και οργανισμούς, όπου διαφαίνεται αναποτελεσματικότητα και κενά στη διακυβέρνηση. Είναι βέβαιο, λοιπόν, ότι μπορούν να συνεισφέρουν στην υποστήριξη της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή.

Σύμφωνα με το IPCC (1990), η πρόκληση δεν είναι να βρεθεί η καλύτερη πολιτική σήμερα για τα επόμενα 100 έτη, αλλά να επιλεγεί μία μετριοπαθής στρατηγική και να προσαρμόζεται συν τω χρόνω, υπό το φώς νέων πληροφοριών/δεδομένων. Τα σενάρια για την κλιματική αλλαγή πρέπει να συνεκτιμώνται π.χ. στο χωροταξικό σχεδιασμό, ιδίως στις παράκτιες περιοχές. Η εκτίμηση των περιβαλλοντικών παραμέτρων στην ανάπτυξη, θα οδηγήσει και σε ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων π.χ. από επιχειρήσεις.

Οι οικονομολόγοι¹¹⁴ εκτιμούν ότι κάθε Ευρώ που επενδύουμε για αλλαγή του ενεργειακού μοντέλου, θα μας γλιτώσει από 5 έως 20 Ευρώ, κόστος που θα έχει η κλιματική αλλαγή στην οικονομία. Με 1% του παγκόσμιου ΑΕΠ, μπορούμε να διαφυλάξουμε την παγκόσμια ισορροπία. Αν δεν το πράξουμε, το κόστος θα ανέλθει σε 5% του παγκόσμιου ΑΕΠ ετησίως. Ο μηχανισμός της αγοράς τίθεται στην υπηρεσία του περιβάλλοντος και η κλιματική πολιτική (στρατηγικές και προγράμματα) διέρχεται ανάλυσης κόστους – οφέλους. Π.χ. η υπάρχουσα τεχνολογία και ο εξοπλισμός που βασίζονται στον άνθρακα, πως θα αντικατασταθούν ή που θα χρησιμοποιηθούν και με ποιο κόστος;

Τα οικονομικά εργαλεία, λαμβάνοντας υπόψη τους περιβαλλοντικούς δείκτες, αυξάνουν το κόστος των ρυπογόνων ενεργειών, μειώνουν το κόστος των οικολογικών, π.χ. περιβαλλοντικοί – ενεργειακοί φόροι, εμπορία ρύπων, φόροι σε φυσικές πηγές, οικονομική επιβάρυνση επιβλαβών τεχνολογιών, οικονομικά κίνητρα για επενδύσεις, με σκοπό τον έλεγχο της ρύπανσης. Το περιβαλλοντικό κόστος εσωτερικοποιείται σε αγαθά και υπηρεσίες, δημιουργώντας κίνητρα για μεταστροφή των πολιτικών, σε χαμηλότερη έκλυση CO₂, ελαχιστοποίηση του κόστους, - άρα και της παραγωγής ρύπανσης - ενθάρρυνση της καινοτομίας. Τα οικονομικά εργαλεία μπορούν να βρουν πεδίο εφαρμογής στις μεταφορές, στα ύδατα, στη διαχείριση αποβλήτων, στη βιοποικιλότητα, στην ατμοσφαιρική ρύπανση.

Κατά τη Σύμβαση – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, στο άρθρο 3, τα μέρη πρέπει να προστατεύουν το κλιματικό σύστημα προς όφελος των τωρινών και των μελλοντικών γενεών, στη βάση της ισότητας, σύμφωνα με τις κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες, και τις δυνατότητές

¹¹³ Global Forum: τουλάχιστον 1300 διαπιστευμένες ΜΚΟ λειτούργησαν ως εναλλακτική διάσκεψη κορυφής.

¹¹⁴ Stern Nicholas, Review *The Economics of Climate Change*. The Stern Review HM Treasury, London.

τους. Οι αναπτυσσόμενοι θα ηγηθούν για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και των δυσμενών συνεπειών της. Απαιτούνται εθνικές στρατηγικές για μείωση των εκπομπών, αλλά και οικονομική και τεχνολογική υποστήριξη των αναπτυσσόμενων και για την προσαρμογή. Χρειάζεται δέσμευση όλων, και των αναπτυσσόμενων γιγάντων του Νότου, διατήρηση των δασών, ανάπτυξη με χαμηλή κατανάλωση άνθρακα, έργα με περιβαλλοντικό και κοινωνικό όφελος (π.χ. στα πλαίσια του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης), πολιτικό υπόβαθρο, ηγετικές πρωτοβουλίες, που επιλέγουν μακρόπνοη ανάπτυξη, χρηματοδοτήσεις, και όχι αποσπασματική βοήθεια, οικοδόμηση της ικανότητας των αφρικανικών χωρών, για αξιοποίηση της τεχνολογίας, και βιώσιμη διαχείριση των πόρων τους, αναμόρφωση των κοινωνικοοικονομικών δομών, περιφερειακή συνεργασία στους τομείς που στηρίζουν την οικονομία, εναρμόνιση των πολιτικών, αποτελεσματική δράση, επένδυση στην ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων π.χ. υγεία και εκπαίδευση.

Η περιφερειακή συνεργασία για διαμόρφωση κατάλληλου θεσμικού πλαισίου και μεταφορά βέλτιστων πρακτικών, για την προστασία του περιβάλλοντος, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών, προβλέπεται και από το άρθρο 197 της Σύμβασης¹¹⁵ του Δικαίου της Θάλασσας και ισχύει και στον τομέα της προσαρμογής. Χρειάζεται, λοιπόν, θεσμικό πλαίσιο, που θα ρυθμίσει την προσαρμογή, πέρα από τις επιμέρους ερμηνείες, που δεν συνάδουν με συγκεκριμένες δεσμεύσεις. Η περιφερειακή κλιματική πολιτική, επίσης, θα άρμοζε περισσότερο στην επίλυση των προβλημάτων, ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες των περιοχών. Η επιστημονική αβεβαιότητα της δεκαετίας του 1990 για την Κλιματική Αλλαγή γίνεται πλέον βεβαιότητα, οπότε χρειάζονται εντονότερες προσπάθειες για να ανασχεθούν τα αποτελέσματα.

Περιφερειακοί και διεθνείς οργανισμοί έχουν την εμπειρία για να προτείνουν λύσεις, να συντονίσουν, να συμπληρώσουν, με κατεύθυνση την πρόοδο στην κλιματική διακυβέρνηση. Διεθνής πολιτική, οικονομία, κλιματική πολιτική, στην Ατζέντα της διεθνούς διπλωματίας: το συμφέρον κρατών και περιφερειών εντοπίζεται στις πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης, με μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, με επίτευξη συναίνεσης για την εκπλήρωση των στόχων, ανθρωποκεντρικά, στο πλαίσιο πολυμερούς συνεργασίας, όπου λαμβάνονται υπόψη οι τοπικές ανάγκες (π.χ. για δημιουργία υποδομών), με πόρους για ανθρώπινη ανάπτυξη και αποκατάσταση του περιβάλλοντος.

Η κλιματική αλλαγή, η ενεργειακή αυτάρκεια, η οικονομική ύφεση χρήζουν κοινών μέτρων: επενδύσεις, μετασχηματισμό της οικονομίας, επένδυση στις δυνατότητες για βιώσιμη ανάπτυξη. Η χρηματοδότηση πρέπει να τελεί υπό τις αρχές της χρηστής διακυβέρνησης, για

¹¹⁵ Montego Bay, Jamaica, 1982, UNCLOS III (United Nations Convention on the Law of the Sea, Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας. Τέθηκε σε ισχύ στις 16/11/1994, ένα χρόνο μετά την 16^η επικύρωση.

μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας, της επάρκειας, της δικαιοσύνης, της υπευθυνότητας, της συνοχής, της προβλεψιμότητας, των οικονομικών κινήτρων, δημοσίων και ιδιωτικών πόρων. Καινοτόμοι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί, αλλά και πόροι για τους αναπτυσσόμενους, π.χ. δικοί τους λόγω ελάφρυνσης τους εξωτερικού χρέους τους, από εμπορία δικαιωμάτων εκπομπών, επενδύσεις για βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα οφέλη, μεταφορά από τους αναπτυγμένους. Εφόσον λειτουργεί η επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια ή επιμέρους προγράμματα, τα μέσα δέον είναι να συμπληρώνονται για την επίτευξη των στόχων και εν κατακλείδι της ανάπτυξης.

Η προσαρμογή αφορά όλους. Ιδίως τους πλέον ευάλωτους και φτωχότερους. Οι ιδιαίτερα δαπανηρές ζημιές θα αποφευχθούν μόνο με την έγκαιρη πρόληψη των δυσμενέστερων επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και την προσαρμογή στις ήδη υπάρχουσες, εφόσον το γήινο κλιματικό σύστημα δεν μπορεί να επιστρέψει σε προβιομηχανικά επίπεδα, σύμφωνα με τα πορίσματα του IPCC. Οι αναπτυσσόμενοι ζητούν τη συστηματική ενσωμάτωση¹¹⁶ της πολιτικής αυτής στις υπόλοιπες αναπτυξιακές στρατηγικές.

Αποτελεί ευθύνη για αναπτυγμένους και αναπτυσσόμενους να δοθεί η δέουσα προσοχή στον τομέα αυτό, αλλά και να οργανωθούν εθνικές πολιτικές και προγράμματα. Ως εργαλεία, θα χρησιμοποιηθούν οι νέες καθαρές τεχνολογίες, η δημιουργία ικανοτήτων τοπικά, η ενίσχυση μέσω της Σύμβασης για την Κλιματική Αλλαγή και η δημιουργία τεχνικής ομάδας σε αυτό το πλαίσιο, η συντονισμένη προσέγγιση για την μείωση των κινδύνων καταστροφών. Εθνικές συνεκτικές πολιτικές, χρειάζονται, για να είναι αποτελεσματικές, όχι μόνο για επείγουσες και άμεσες ανάγκες προσαρμογής. Ευρύτερη στρατηγική προγραμματισμού και ανάπτυξης θα οδηγήσει τις χώρες σε μακροπρόθεσμη στρατηγική ολοκλήρωση.

Στη Βόρεια Αφρική, η επιστήμη πρέπει να μελετήσει τα προβλήματα της περιφέρειας αυτής, ώστε να αξιοποιηθούν οι πληροφορίες, να ενισχυθεί η συνεργασία περιφερειακά, για ανάπτυξη της περιοχής και ενδοπεριφερειακή ολοκλήρωση. Πρέπει να υποστηριχθεί το όραμα και οι προτεραιότητες της Αφρικανικής Ένωσης, για τις ειδικές ανάγκες της Αφρικής, για αξιοποίηση των πόρων της, για λήψη μέτρων, ώστε να επιτευχθεί διατροφική ασφάλεια, τεχνολογική πρόοδος, οικονομική ανάπτυξη, αποτελεσματική διακυβέρνηση. Να ενισχυθεί η ικανότητα των κρατών να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν ρυθμίσεις και μεταρρυθμίσεις στις εθνικές τους πολιτικές.

Η συνεργασία για την προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί σημείο επαφής, πέρα από πολιτικές ή εθνικές διαφορές. Η διασύνδεση περιβάλλοντος και ανάπτυξης θα τονωθεί περαιτέρω,

¹¹⁶ Διακήρυξη Σχεδίου Δράσης της Τύνιδας (2007): φάνηκε η προτίμησή των αναπτυσσόμενων, το ζήτημα της προσαρμογής, να μην εξεταστεί μεμονωμένα, αλλά να ενσωματωθεί στις αναπτυξιακές στρατηγικές. Παράλληλα, σημαντική θεωρείται η ενδυνάμωση των κοινωνικών εταίρων, ενώ προτείνονται ειδικές δράσεις για τη γεωργία και τους υδάτινους πόρους. http://www.mdptunisie.tn/fr/conference/images/pdf/declaration_tunis_en.pdf.

από τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, τη συνεργασία περισσότερων χρηματοδοτικών πόρων, και τη στόχευσή τους στη μάχη ενάντια στην κλιματική αλλαγή. Οι δεσμεύσεις, οι δράσεις, οι πόροι πρέπει να επανεξετάζονται, ώστε να ανταποκρίνονται διαρκώς στο στόχο τους, να χρησιμοποιούνται ως εργαλεία για την προσαρμογή στις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, να λειτουργούν, ώστε να τονωθεί η τεχνολογική καινοτομία, μέσα από μία κοινότητα γνώσης, όπου συμμετέχουν οι αναπτυσσόμενοι.

Η προσαρμογή δεν μπορεί να διαχωριστεί από την έννοια της βιωσιμότητας. Απαιτεί ελαστικότητα, καθώς δεν γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό θα επηρεαστούμε από την κλιματική αλλαγή. Χρειάζεται επιστημονική γνώση, χρηματοδότηση της επιστημονικής έρευνας, επιστημονικά θεμελιωμένες δράσεις, δημιουργία υποδομών τοπικά και περιφερειακά, μεταβίβαση οικονομικών πόρων στους ασθενέστερους, π.χ. από τα έσοδα πώλησης αδειών εκπομπών, τη φορολόγηση του άνθρακα. Πρόκειται, πλέον, για μονόδρομο, ενώπιον οιωνδήποτε αναπτυξιακών προοπτικών, καθώς καταναλώνουμε αποθέματα άνθρακα, που ο πλανήτης διατηρούσε αποθηκευμένα για δύο δισεκατομμύρια χρόνια.

Η τεχνολογική στήριξη των ευάλωτων αναπτυσσόμενων αφορά την οικοδόμηση των τοπικών ικανοτήτων, δράσεις προτεραιότητας, ενίσχυση των υφιστάμενων ταμείων προσαρμογής, λόγω του υψηλού κόστους. Η αδράνεια όμως κοστίζει¹¹⁷ περισσότερο. Η προσαρμογή χρειάζεται και καινοτόμες πηγές χρηματοδότησης και επενδύσεις. Το κέρδος είναι διπλό: και για την οικονομία και για το περιβάλλον. Π.χ. προγράμματα για αποδοτικότερη χρήση των υδάτων, σε περιοχές, που θα αντιμετωπίσουν τη λειψυδρία.

Επιβάλλεται, λοιπόν, επιστημονική συνεργασία, συντονισμός της έρευνας, συλλογή, ανάλυση, ανταλλαγή δεδομένων, για την εξέλιξη της κλιματικής αλλαγής, αλλά και για τα αποτελέσματα τεχνικών, κοινωνικοοικονομικών ερευνών, όπως και για εκπαιδευτικά

¹¹⁷ Stern Review of the Economics of Climate Change

Το κόστος μη έγκαιρης δράσης ενάντια στην κλιματική αλλαγή θα είναι ισοδύναμο με τουλάχιστον 5% έως 20% του παγκόσμιου ΑΕΠ ετησίως. Οι φτωχότερες χώρες θα υποστούν τις συνέπειες γρηγορότερα. Αντίθετα, το κόστος των απαραίτητων δράσεων για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, προκειμένου να αποφευχθούν οι καταστροφικές επιπτώσεις, μπορεί να περιοριστεί σε μόλις 1% του παγκόσμιου ΑΕΠ ετησίως. Τα οφέλη της έγκαιρης δράσης αντισταθμίζουν τις δαπάνες. Η σταθεροποίηση των συγκεντρώσεων των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα είναι εφικτή. Η μείωση των εκπομπών αναμένεται να κοστίζει. Η έκθεση υπολογίζει τις ετήσιες δαπάνες της σταθεροποίησης σε 500 - 550ppm CO₂ - περίπου 1% του ΑΕΠ μέχρι το 2050 - ένα επίπεδο που είναι σημαντικό. Η μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλής κατανάλωσης άνθρακα, θα αυξήσει την ανταγωνιστικότητα. Η πολιτική προσαρμογής είναι κρίσιμη για την αντιμετώπιση των αναπόφευκτων επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής. Επίσης, αν η συλλογική δράση που απαιτείται είναι έγκαιρη, υπάρχει ακόμα χρόνος να αποφευχθούν οι μη αναστρέψιμες επιπτώσεις. Σήμερα, βρίσκονται στην ατμόσφαιρα 430ppm CO₂. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ήταν 280ppm. Το 2100, θα είναι 730ppm με αποτέλεσμα την αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη κατά 5 °C σε σχέση με την προβιομηχανική εποχή. Το 2050, η οικονομία θα έχει μεγεθυνθεί κατά δύο φορές σε σχέση με το 1990. Σήμερα, η ανθρωπότητα παράγει 70 γιγατόνους CO₂, και για να μην ξεπεράσουμε τα 500ppm στην ατμόσφαιρα, θα πρέπει να παράγουμε μόνο 20 γιγατόνους. Ένας τόνος CO₂ κοστίζει \$40. Οι 50 γιγατόνοι κοστίζουν \$2 τρις δηλαδή 2% του Παγκόσμιου ΑΕΠ. Το 2050, πρέπει να παράγουμε 20 γιγατόνους CO₂. Η γη θα έχει 9.000.000.000 ανθρώπους. Η κατά κεφαλή εκπομπή CO₂ θα πρέπει να πέσει στους 2 τόνους.

προγράμματα, χάραξη στρατηγικών, έγκαιρη δράση για ομαλότερη προσαρμογή, με ταχύτητα για τις ιδιαίτερες ανάγκες των φτωχότερων και περισσότερο ευάλωτων, με προτεραιότητα στις επείγουσες ανάγκες, για να περιοριστούν οι κίνδυνοι καταστροφών, κινητοποίηση, κοινή δράση, αλληλεγγύη, με οικονομικούς, ανθρώπινους, τεχνικούς πόρους, μετασχηματισμό του ενεργειακού και οικονομικού τομέα, πρόσβαση περιβαλλοντικών αγαθών στην αγορά, ενδυνάμωση της περιφερειακής συνεργασίας, υποστήριξη των αναπτυσσόμενων για να εφαρμόσουν δικές τους πολιτικές, ανάλογα με τις συνθήκες και τις δυνατότητες, με χρηματοδότηση από τον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα, στη βάση της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει», αλλά και των κοινών και διαφοροποιημένων ευθυνών, που θα έχει αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης, παρακολούθησης, διαφανών διαδικασιών, για προγράμματα προσαρμοσμένα στις συνθήκες που εξελίσσονται.

Κατά τον Raffaello Cervigni, στο Μπαλί, τέθηκε η προσαρμογή στη Διεθνή Ατζέντα. Η χρήση της γης, του νερού, των ενεργειακών πόρων, όχι μόνο πρέπει να είναι βιώσιμες, αλλά και να αντέχουν στην κλιματική αλλαγή. Η καταπολέμηση συρράξεων για τους πόρους, και ασθενειών, σε συνδυασμό με πολιτική σταθερότητα, εκδημοκρατισμό των θεσμών, διευκολύνουν για αποτελεσματική διακυβέρνηση, σε μία εποχή που η έννοια της ασφάλειας έχει διευρυνθεί και η ειρήνη, δεν ταυτίζεται πλέον με την ασφάλεια των κρατών, κατά την βεστφαλική¹¹⁸ αντίληψη οργάνωσης των διεθνών σχέσεων, που στηρίχθηκε στο μοντέλο της εθνικής κυριαρχίας.

Η ευπάθεια των αναπτυσσόμενων αξιολογείται, π.χ. για Αφρική, AOSIS, για να ιεραρχηθούν δράσεις προτεραιότητας, ανάλογα και με τις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες, και να ενσωματωθούν δράσεις προσαρμογής στον τομεακό σχεδιασμό. Η 4^η έκθεση του IPCC (The Synthesis Report, Βαλένθια 2007) θεώρησε την κλιματική αλλαγή επιταχυνόμενη και προκαλούμενη από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Δεν υπάρχουν, λοιπόν, πλέον περιθώρια για καθυστέρηση. Σε διαφορετική περίπτωση, το μέλλον προβλέπεται δυσοίωνο και οι συνέπειες για το περιβάλλον, την κοινωνία, την οικονομία, μη αναστρέψιμες. Η περιβαλλοντική διάσταση πρέπει να ενσωματωθεί στη γεωργία, στις μεταφορές, στον ενεργειακό τομέα, που προκαλούν και τα περισσότερα προβλήματα λόγω των εκπομπών¹¹⁹ τους.

¹¹⁸ Η Συνθήκη της Βεστφαλίας, το 1648, έθεσε τις βάσεις της δημιουργίας έθνους - κράτους. Ο πληθυσμός κάθε χώρας θα υπαγόταν αποκλειστικά στους νόμους και στη βούληση της κυβέρνησης.

¹¹⁹ Το CO₂ εκπέμπεται από τον κλάδο των μεταφορών, τα νοικοκυριά και τη βιομηχανία. Το μεθάνιο CH₄ από τη γεωργία, τα απόβλητα και τον ενεργειακό τομέα. Τα υποξείδια του αζώτου π.χ. N₂O από τη γεωργία, τη βιομηχανία και την ενέργεια επίσης. Οι υδροϋδροάνθρακες και οι υπερϋδροάνθρακες χρησιμοποιούνται ως υποκατάστατα ουσιών που μειώνουν τη στοιβάδα του όζοντος. Το εξαφθοριούχο θείο χρησιμοποιείται στη βιομηχανία και τον ηλεκτρικό εξοπλισμό.

Οι επενδύσεις πρέπει να ταχθούν στην υπηρεσία της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι επενδύσεις στο περιβάλλον καθίστανται νέα πηγή¹²⁰ οικονομικής μεγέθυνσης. Συνεκτιμώνται, πλέον, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις των δραστηριοτήτων, οι νέες τεχνολογίες ανοίγουν νέους οικονομικούς κλάδους, τα αναπτυξιακά έργα συμβαδίζουν με το περιβάλλον, η κοινωνική αποδοχή των μέτρων προσαρμογής, π.χ. εξοικονόμηση νερού, χρήση ΑΠΕ, ορθολογική διαχείριση, διασπορά του τουρισμού, διευκολύνει τη συνοχή της περιβαλλοντικής προστασίας, με φιλικές τεχνολογίες στο περιβάλλον, σε σημαντικούς τομείς της οικονομίας, παράλληλα με καταπολέμηση των οικονομικών, κοινωνικών, περιφερειακών ανισοτήτων.

Είναι βέβαιο, ότι, στους αναπτυσσόμενους, πρέπει να δοθούν κίνητρα για την εφαρμογή στρατηγικών μετριασμού και προσαρμογής, σε σχέση με τη γεφύρωση του χάσματος Βορρά – Νότου, και την αντιμετώπιση του ελλείμματός τους σε επίπεδο κοινωνικό – οικονομικό – φαρμακευτικό – εκπαιδευτικό – διατροφής. Πρέπει, όμως, να επιτευχθεί συνεργασία τοπικά και περιφερειακά με τις κοινότητες, τις αρχές, την κοινωνία των πολιτών.

Οι χρηματοδοτήσεις είναι κομβικό σημείο για την προσαρμογή. Π.χ. από πλευράς Ευρωπαϊκής Ένωσης το Πρόγραμμα Syn – Energy, ύψους 10 εκατομμυρίων Ευρώ για δράση στον τομέα της προσαρμογής, για χώρες που κινδυνεύουν πιο άμεσα από την κλιματική αλλαγή. Επίσης, στη Σύνοδο των G8 (13-14/06/2008) στην Οσάκα της Ιαπωνίας, συζητήθηκε σχέδιο δράσης για την κλιματική αλλαγή, ενίσχυση της εμπλοκής ιδιωτικών και δημοσίων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Υποστηρίχθηκε η έναρξη νέου κλίματος επενδύσεων από την Παγκόσμια Τράπεζα, η οποία θα βοηθήσει τις υφιστάμενες προσπάθειες, έως ότου υπάρξει νέο πλαίσιο υπό τη Σύμβαση για την Κλιματική Αλλαγή, για μετά το 2012.

Οι G8 προσέγγισαν τους ηγέτες της Αλγερίας, της Αιθιοπίας, της Γκάνας, της Νιγηρίας, της Σενεγάλης, της Νότιας Αφρικής, της Τανζανίας, τον Πρόεδρο της Επιτροπής της Αφρικανικής Ένωσης συζητώντας την προσαρμογή αυτών στην κλιματική αλλαγή. Στη Σύνοδο¹²¹ Κορυφής των G8 του 2007 (Heiligendamm), η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε προτείνει για παγκόσμια

¹²⁰ OECD and Green Growth, OECD 2009, σελ. 1.

¹²¹ Η Ανακοίνωση της Συνόδου, μετά την 4^η έκθεση του IPCC, αναγνωρίζει ότι οι G8 πρέπει να αναλάβουν ηγετικό ρόλο για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, στις διαπραγματεύσεις υπό τα Ηνωμένα Έθνη. Σκοπός είναι να συμπεριληφθούν Κίνα, Ινδία, ΗΠΑ. Οι +5 (Κίνα, Ινδία, Βραζιλία, Μεξικό, Ν. Αφρική) έγιναν μέρος της διαδικασίας του Heiligendamm. Οι G8 +5 αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν μαζί τις παγκόσμιες προκλήσεις, μεταξύ των οποίων η ανάπτυξη, ιδίως στην Αφρική, η βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας, η τεχνολογική συνεργασία, για τη μείωση των εκπομπών CO₂. Στα πλαίσια της διαδικασίας του Heiligendamm, το 2008, οι G8 +5 ανακοίνωσαν ως κοινό σκοπό τους, την ενίσχυση της Αφρικής, ως δυνατού οικονομικού και πολιτικού εταίρου, λαμβάνοντας υπόψη τις παγκόσμιες προκλήσεις της διατροφικής και ενεργειακής ασφάλειας, της κλιματικής αλλαγής.

πρωτοβουλία για την ενεργειακή απόδοση, για πιο αποτελεσματική προώθησή τους διεθνώς. Άρα οι ισχυροί της γης έχουν συνειδητοποιήσει το επείγον¹²² της κλιματικής αλλαγής.

Πρωτοποριακές προτάσεις διατυπώνονται στα πλαίσια της αγωνίας για τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Θα μπορούσε ένας ασφαλιστικός¹²³ όμιλος, που θα κάλυπτε ζημιές λόγω φυσικών καταστροφών, να λειτουργήσει συμπληρωματικά στους υφιστάμενους χρηματοδοτικούς μηχανισμούς, και για τις φυσικές καταστροφές, που συνδέονται με το κλίμα; Επίσης, για την ανάπτυξη μεθόδων¹²⁴ αποθήκευσης¹²⁵ CO₂ σε ξυλάνθρακα¹²⁶. Πάντως, η ανάπτυξη τεχνολογίας δέσμευσης CO₂ προτείνεται ολοένα περισσότερο από τους επιστήμονες, ως δράση που θα φέρει αποτελέσματα, εφόσον υπάρξει πολιτική βούληση και επενδύσεις.

Υπάρχει, όμως, τρόπος για την αποτελεσματική προστασία των αναπτυσσόμενων; Κατ' αρχήν, το διεθνές θεσμικό πλαίσιο, ο συντονισμός των περιβαλλοντικών θεσμών, η ουσιαστική διακυβέρνηση. Όμως, οι βιομηχανικά αναπτυγμένες οικονομίες, που έχουν αναλάβει δεσμεύσεις στο Κιότο, εκτιμούν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά εφαρμόζουν τα συμβατικά κείμενα που δημιουργήθηκαν για ανασχεση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης; UNEP, UNCLOS, UNFCCC, μνημονεύουν τη συνεργασία, η Greenpeace, οι Φίλοι της Γης, το Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση, προσφέρουν την τεχνογνωσία και την εμπειρία τους, όμως η πολιτική βούληση θα συμβάλλει, ώστε να δοθούν κίνητρα για επενδύσεις και να υποστηριχθούν οι αναπτυσσόμενοι;

¹²² Επίσης, στην έκθεση του Javier Solana, το 2008, επισημαίνεται η σύνδεση της κλιματικής αλλαγής με την παγκόσμια ασφάλεια. Μετριασμός και προσαρμογή ισοδυναμούν με προληπτική πολιτική για την ασφάλεια. Η κλιματική αλλαγή συνδέεται με συγκρούσεις για την κυριαρχία επί των φυσικών πόρων, τις επιπτώσεις στην οικονομία και τις υποδομές στις παράκτιες περιοχές, την απώλεια εδαφών και συνόρων, την πολιτική αστάθεια, την ανασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, την ανάγκη δημιουργίας περιφερειακών στρατηγικών, βελτίωσης της ποιότητας διακυβέρνησης.

¹²³ Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο Συμβούλιο, στην Ευρωπαϊκή, Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών (Βρυξέλλες, 28/01/2009).

¹²⁴ Fiona Harvey, Financial Times, Weekend Magazine (28/02/2009).

¹²⁵ Οι επιστήμονες άρχισαν να σκέφτονται την παραγωγή ξυλάνθρακα με σκοπό την αποθήκευση CO₂, με τη λογική ότι η βιομάζα μπορεί να μετατραπεί σε ξυλάνθρακα, θερμαινόμενη, εν απουσία οξυγόνου.

¹²⁶ Είναι μία μορφή άνθρακα. Μπορεί να μείνει αλώβητος για εκατοντάδες χρόνια, χωρίς να εκλύει CO₂.

VII. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με την Greenpeace (1997), η κλιματική αλλαγή θα υπονομεύσει τις προσπάθειες για βιώσιμη ανάπτυξη στην περιοχή της Μεσογείου, θα εντείνει τα υπάρχοντα προβλήματα ερημοποίησης, λειψυδρίας, διατροφικής ασφάλειας, εισάγοντας παράλληλα νέες απειλές για την ανθρώπινη υγεία, τα οικοσυστήματα, τις εθνικές οικονομίες των χωρών. Οι σημαντικότερες επιπτώσεις θα γίνουν αισθητές στη Βόρεια Αφρική και την Ανατολική Μεσόγειο. Επισημαίνεται λοιπόν, η ανάγκη αναπροσαρμογής των διεθνών και εθνικών πολιτικών και προγραμμάτων, της ανάπτυξης, - αλλά λαμβάνοντας υπόψη τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, - των προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης και της χρήσης εναλλακτικών πηγών ενέργειας, προς αντικατάσταση των ορυκτών καυσίμων. Τα μέτρα που λαμβάνονται αποσκοπούν στη μείωση εκπομπών CO₂. Η αποτελεσματικότητα των σχετικών πολιτικών εξαρτάται από το επίπεδο συνεργασίας. Μονομερής δράση δεν αρκεί. Η διεθνής συνεργασία μπορεί να είναι η μόνη απάντηση σε ένα παγκόσμιο πρόβλημα.

Η κλιματική πολιτική ισοδυναμεί με πολιτικές ασφάλειας και ειρήνης. Η έλλειψη νερού και φαγητού και η άνοδος της στάθμης της θάλασσας θα οδηγήσουν σε μαζική μετανάστευση και σε μία αξιοσημείωτη αύξηση της πιθανότητας πολέμου σε πολλά μέρη του νοτιότερου κόσμου. Η κλιματική πολιτική ισοδυναμεί με εξωτερική πολιτική. Η παγκόσμια κοινότητα αντιμετωπίζει τα διεθνή προβλήματα π.χ. κλιματική αλλαγή αναπτύσσοντας διεθνή καθεστώτα. Η διεθνής συνεργασία τροφοδοτεί ένα καθεστώς. Για να είναι επιτυχημένη η ηγεσία του, το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής πρέπει να ειδωθεί υπό το πρίσμα της βιώσιμης ανάπτυξης. Απαιτείται μεταμόρφωση της οικονομίας, μετασχηματισμός της βιομηχανίας, ενεργειακή αυτάρκεια, νέες τεχνολογίες, ανταγωνιστικότητα, απασχόληση, συνοχή, διεθνείς σχέσεις, αλλά και να ληφθούν υπόψη οι διαφορές αναπτυσσόμενων – αναπτυσσόμενων.

Αλλάζοντας¹²⁷ την παλαιά οικονομία του κόσμου που στηριζόταν στα ορυκτά καύσιμα και επανατοποθετώντας την σε μία νέα βάση χαμηλού άνθρακα, μπορεί η οικονομική κρίση, που μαστίζει την εποχή μας, να αποτελέσει ένα κίνητρο. Το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής δεν μπορεί να παραμεριστεί χάριν του κέρδους ή των οικονομικών αποτελεσμάτων. Η μακροπρόθεσμη ανάπτυξη δεν νοείται χωρίς να αντιμετωπιστούν οι κίνδυνοι της κλιματικής αλλαγής.

¹²⁷ Fiona Harvey, Upside of a Downturn, Climate Change, Financial Times 2008.

Όμως, όλες οι χώρες εμπλέκονται και πρέπει να σταθμίσουν τη θέση τους απέναντι σε ένα πρόβλημα με συνέπειες για την οικονομική και ενεργειακή τους πολιτική. Μόνο εθελοντικά μπορούν να συμμετέχουν και όχι να εξαναγκαστούν. Οικονομικά οφέλη που περιλαμβάνουν και περιβαλλοντικά οφέλη, θα τις προσελκύσουν σε μία διεθνή συμφωνία για την κλιματική αλλαγή. Το κλίμα αποτελεί δημόσιο αγαθό. Όσες χώρες και αν δράσουν¹²⁸, ο πλανήτης θα βγει κερδισμένος. Η μείωση των εκπομπών θα προέλθει από τον αναπτυγμένο βορρά. Η συμμετοχή των μερών, όμως, εξακολουθεί να πρέπει να διευρυνθεί.

Από την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, λοιπόν, και τις αποφάσεις του σήμερα, εξαρτάται το μέλλον του πλανήτη, όπως τόνισε ο Nicholas Stern στην ομιλία του στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, το 2008, δύο χρόνια μετά τη δημοσίευση της έκθεσής του, φιλοξενούμενος ως κύριος ομιλητής σε εκδήλωση του ΣΕΒ με θέμα «Βιώσιμη Ανάπτυξη και Κλιματικές Αλλαγές». Κατά πόσο οι κυβερνήσεις εκπληρώνουν το ρόλο τους στη διαμόρφωση πολιτικών, που ανταποκρίνονται στην ποιότητα ζωής, στις αναπτυξιακές ανάγκες, στην ποιότητα του περιβάλλοντος και ένα βιώσιμο μέλλον; Υπάρχουν περιπτώσεις, όπου για τη διατήρηση των φυσικών πόρων, έχουν ενώσει¹²⁹ τις προσπάθειές τους, επιχειρήσεις και κοινωνία των πολιτών. Η συνεργασία είναι αποτελεσματικό μέσο, αλλά εξαρτάται και από το βαθμό οργάνωσης και ανάπτυξης των κοινωνιών.

Η προσαρμογή χρειάζεται υιοθέτηση κοινής πολιτικής, ενσωμάτωση στις αναπτυξιακές στρατηγικές, εστιασμένη εφαρμογή, ευρύτατη αποδοχή, ώστε όλοι να συντελέσουν για τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος, τη βιώσιμη χρήση των πόρων, τη μείωση του περιβαλλοντικού αντίκτυπου των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων σε όλες τις εκφάνσεις τους: από την παραγωγή, ως τη διαχείριση αποβλήτων. Δεν νοείται, χωρίς βιώσιμη διαχείριση των αποθεμάτων του πλανήτη, ιδιαίτερα¹³⁰ δε της γης και των υδάτων. Τα μέτρα προσαρμογής πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την ευπάθεια των περιοχών, δράσεις προτεραιότητας, αλλά οι σχετικές πολιτικές για να θεωρηθούν ολοκληρωμένες, πρέπει να περιλαμβάνουν μέτρα πρόληψης, βελτίωσης της προσαρμοστικότητας των συστημάτων, προετοιμασίας, αντίδρασης, επαναφοράς στην προτέρα κατάσταση.

¹²⁸ Κατά τον Stern, για την ανάληψη δράσης, θα πρέπει να είμαστε δίκαιοι, καθώς οι διαφορές μεταξύ των ηπείρων είναι τεράστιες.

¹²⁹ Π.χ. συγκρότηση Συμβουλίων Εποπτείας Θαλασσών ή Δασών. Επίσης, η Greenpeace και η βιομηχανία ξυλείας του Καναδά υιοθέτησαν moratorium στην αποψίλωση των εύκρατων δασών της Βρετανικής Κολομβίας (δυτικής επαρχίας του Καναδά). Ακόμα, η Greenpeace και η υπηρεσία περιβάλλοντος της Βραζιλίας συνεργάστηκαν για την προστασία σημαντικού μέρους του Αμαζονίου.

¹³⁰ 17/04/2009, Nairobi Statement on Land and Water Management for Adaptation to Climate Change. Προϊόν διαλόγου του Δανέζικου Υπουργείου Εξωτερικών και άλλων Μερών. Η διαχείριση της γης και των υδάτων αναγνωρίζεται ότι πρέπει να ενσωματώνεται σε όλες τις πολιτικές προσαρμογής.

Βέβαια, οι πολυεθνικές εταιρείες στις αναπτυσσόμενες χώρες επιδρούν στην οικονομία, την κοινωνία, το περιβάλλον, την πολιτική, λειτουργώντας όμως υπό τις κατευθυντήριες γραμμές των αναπτυγμένων. Πρέπει να προωθηθεί η παγκόσμια βελτίωση σε κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο και η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών. Έτσι διευκολύνεται και η τεχνική βοήθεια στους αναπτυσσόμενους. Επίσης, σημειώνουμε την πρωτοβουλία UNEP για ένα New Green Deal¹³¹, για πράσινη βιομηχανική επανάσταση, μέσω παραγωγής, κεφαλαίου, δημιουργίας θέσεων εργασίας, μείωσης της φτώχειας, επενδύσεων σε καθαρή ενέργεια, ΑΠΕ, βιολογικής γεωργίας, διαχείρισης αποβλήτων και απορριμμάτων, πράσινων μεταφορών, οικολογικής δόμησης. Οι ανθρώπινες δραστηριότητες και η οικονομία πρέπει να γίνουν φιλικότερες προς το περιβάλλον. Η ουσιαστική ανάπτυξη δεν νοείται χωρίς αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.

Στη Βόρεια Αφρική, πρέπει να είναι πιο εύκολη η εφαρμογή μέτρων προσαρμογής, καθώς είναι πιο αναπτυγμένοι από τους άλλους αναπτυσσόμενους, το επίπεδο πλησιάζει της νότιας Ευρώπης, λόγω της γειννίας μέσω της Μεσογείου. Είναι πολύ σημαντική, η αλλαγή του τύπου των καλλιεργειών, σε ανθεκτικότερες, στις διαμορφούμενες κλιματικές συνθήκες, η εφαρμογή πολιτικών καλύτερης διαχείρισης των υδάτινων πόρων, η εγκυρότερη πρόβλεψη των καιρικών φαινομένων, η ενσωμάτωση στις ευρύτερες αναπτυξιακές πολιτικές, η εμπάθυνση των δημοκρατικών θεσμών, η χρηματοδότηση της έρευνας, η προστασία της θάλασσας και των αλιευμάτων, η διασύνδεση εμπορίου – βιώσιμης ανάπτυξης – περιβαλλοντικής προστασίας, η απελευθέρωση, ώστε να καταστεί ελκυστική η παραγωγή τους, η προτεραιότητα τομέων και περιοχών, που δέχονται τις μεγαλύτερες περιβαλλοντικές πιέσεις, παράλληλα με την κινητοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού.

Ο πλανήτης είναι αδιαίρετος και κινδυνεύει λόγω της αλληλεπίδρασης πληθώρας παραγόντων. Πλήττονται περιοχές φυσικού κάλλους, αλλά και οικονομικής σημασίας, π.χ. η παράκτια περιοχή της Βόρειας Αφρικής. Οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στα παράλια της Αφρικής μετατίθενται και στην αλιεία, που στηρίζει τις τοπικές οικονομίες. Είναι ευθύνη να διαφυλαχθεί το σπίτι που μας φιλοξενεί και να το παραδώσουμε στα παιδιά μας. Ακόμα και αν θεωρηθεί επιτυχημένο το πρωτόκολλο του Κιότο, οι προσπάθειες αφορούν μέχρι το 2012, χωρίς δεσμεύσεις των αναπτυσσόμενων για μετριασμό των εκπομπών τους.

Έτσι, ελλείψει ρυθμίσεων για το μέλλον, καθίσταται επιτακτικότερη η ανάγκη προσαρμογής, για να επιβιώσουμε στις αλλαγές που προκαλέσαμε στο γήινο κλίμα,

¹³¹ Ξεκίνησε στις 22/10/2008 με την Green Economy Initiative και προβλέπεται να διαρκέσει αρχικά δύο χρόνια. Συστατικά του στοιχεία: οι εκθέσεις πράσινης οικονομίας, τα οικονομικά των συστημάτων και της βιοποικιλότητας, οι εκθέσεις για πράσινες θέσεις απασχόλησης.

αναμορφώνοντας όμως τους τομείς που προκαλούν το μεγαλύτερο πρόβλημα π.χ. βιομηχανία, ενέργεια, και προστατεύοντας τους τομείς, που υφίστανται περιβαλλοντικές πιέσεις, αλλά στηρίζουν την οικονομία και την ανάπτυξη των περιοχών, π.χ. φυσικοί πόροι, οικοσυστήματα. Επιδιώκεται, λοιπόν, βιωσιμότητα για την κοινωνία, την οικονομία, το περιβάλλον, τον ίδιο τον πλανήτη, το κλιματικό σύστημα, ως μονόδρομος, για να διασφαλιστεί το μέλλον των γενεών που θα ακολουθήσουν.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Αφρικανική Περιφερειακή Συνεργασία

I. Εισαγωγικά

Ο όρος «περιφερειακή οικονομική συνεργασία και ολοκλήρωση» αφορά τόσο την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, την εξαγωγή προτύπων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και τη δημιουργία συσσωματώσεων με πρωταγωνιστές τα πιο δυναμικά από οικονομική άποψη αναπτυσσόμενα κράτη, με σκοπό την ενδυνάμωση της συνεργασίας Νότου - Νότου. Υλοποιείται μέσω της κατάργησης των εμπορικών φραγμών, τη σταδιακή απελευθέρωση του εμπορίου σε περιφερειακό επίπεδο, τη συνεργασία και την αναπτυξιακή πολιτική, λόγω της δυσμενέστερης οικονομικής και πολιτικής θέσης των αναπτυσσόμενων, έναντι των πρώην αποικιοκρατών του Βορρά.

Διαβαθμίζεται σε χαλαρότερη μορφή συνεργασίας – συστήματα προτιμήσεων, σε μη αμοιβαία συστήματα προτιμήσεων π.χ. προτιμήσεις ΕΚ προς κράτη ΑΚΕ, σε αμοιβαία συστήματα προτιμήσεων π.χ. ASEAN, σε ζώνες ελευθέρων συναλλαγών, σε τελωνειακές ενώσεις με πλήρη εσωτερική κατάργηση του δασμολογικού και μη δασμολογικού προστατευτισμού, τελωνειακή εναρμόνιση, εναρμονισμένη εμπορική πολιτική έναντι τρίτων χωρών, κατανομή των τελωνειακών εσόδων μεταξύ των χωρών-μελών, σε κοινές αγορές με ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, προσώπων, κεφαλαίων, υπηρεσιών και δικαίωμα εγκατάστασης, και σε οικονομικές κοινότητες ή ενώσεις π.χ. ευρωπαϊκή.

Οι περιφερειακές συνεργασίες εμφανίστηκαν, λοιπόν, για να καλύψουν ανάγκες και να ισχυροποιήσουν συμμαχίες σε οικονομικό, εμπορικό - εισαγωγικό ή εξαγωγικό - , νομισματικό επίπεδο, με επέκταση σε βιομηχανική, τεχνολογική συνεργασία, αναπτυξιακά προγράμματα, παροχή βοήθειας, και διεύρυναν την επιρροή τους αποκτώντας τελικά πολιτική διάσταση, στα πλαίσια του σημαντικότερου και μόνιμου στόχου για ειρήνη και σταθερότητα. Μπορούν να ειδωθούν, πλέον, ως συνασπισμοί κρατών, που οργανώνονται περαιτέρω, με τη δημιουργία περιφερειακών οργανισμών. Στην περιοχή της μελέτης μας, Αφρική και ειδικότερα Βόρεια Αφρική, εντοπίζουμε υψηλό επίπεδο οργάνωσης σε σχέση με τον υπόλοιπο αναπτυσσόμενο κόσμο, προφανώς, ως κατάλοιπο του αποικιοκρατικού καθεστώτος. Η περιφερειακή οργάνωση της Αφρικής διήλθε τη φάση της απόταξης των αποικιοκρατών, της ανάγκης συνασπισμού, με την

ίδρυση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας, της πολυεπίπεδης Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας.

Η Βόρεια Αφρική εκτείνεται γεωγραφικά από τον Ατλαντικό ωκεανό ως τη Διώρυγα του Σουέζ, ανάμεσα στην έρημο της Σαχάρας και τη Μεσόγειο θάλασσα. Οι θαλάσσιοι δρόμοι έφεραν την περιοχή πιο κοντά στον αναπτυσσόμενο Βορρά παρά στην υποσαχάρια Αφρική. Η ένωσή της, στην ανατολική πλευρά, με την Αραβική Χερσόνησο, και κατ' επέκταση τη Μέση Ανατολή, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ιστορία της και στην εξέλιξη των πληθυσμών της. Στα μέσα του 7^{ου} αιώνα (647 μ.Χ.), το Ισλάμ κατέκτησε την περιοχή του Μαγκρέμπ¹³², που είχε ήδη αποτελέσει τμήμα της ρωμαϊκής και της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Τον Μεσαίωνα (16^ο αιώνα) υπάγεται στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Τον 17^ο αιώνα, οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης περιόρισαν την τουρκική κυριαρχία δημιουργώντας αποικίες. Τον 18^ο και 19^ο αιώνα, η ευρύτερη περιοχή αποικιοποιείται κυρίως από Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Ισπανία, Ιταλία. Οι δυνάμεις της εποχής έθεσαν υπό την επιρροή τους και μοίρασαν το σύνολο σχεδόν της Αφρικής. Κυριάρχησε η γαλλική και η βρετανική κατοχή. Μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο, τα εδάφη αυτά απέκτησαν τη μορφή προτεκτοράτων υπό καθεστώς εντολής.

Οι κανόνες της αποικιοκρατίας τέθηκαν στη Διάσκεψη του Βερολίνου (1884 - 1885). Η ουσία της αποικιοκρατίας βρισκόταν στην κατοχή των ξένων εδαφών και των πληθυσμών τους, νομικά, πολιτικά, οικονομικά, εμπορικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά, εξασφαλίζοντας συμμόρφωση, αλλά και γνωστοποιώντας στις υπόλοιπες δυνάμεις, επιζητώντας αναγνώριση. Τις δεκαετίες 1950, 1960, 1970, η Βόρεια Αφρική που αγωνίζεται για την ανεξαρτησία της, αποαποικιοποιείται σταδιακά, ξεκινώντας από την αποχώρηση της Ιταλίας από τη Λιβύη¹³³ στο τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου. Μετά την ανεξαρτησία της Τυνησίας (1956), του Μαρόκου (1956), της Μαυριτανίας (1960), παρατεταμένη εμπόλεμη κρίση (1954-1962) στην Αλγερία οδήγησε στην ανεξαρτησίας της (1962). Η Λιβύη τέθηκε υπό καθεστώς κηδεμονίας του ΟΗΕ και ανεξαρτητοποιήθηκε το 1951. Οι πρώην αποικίες γίνονται ανεξάρτητα κράτη και μέλη του ΟΗΕ.

Εξάλλου, το κλίμα της εποχής ενίσχυσε η Διακήρυξη¹³⁴ της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ για την παραχώρηση ανεξαρτησίας στις αποικιοκρατούμενες χώρες και λαούς και η Απόφαση¹³⁵ της Γενικής Συνέλευσης για τη διαρκή κυριαρχία των λαών στους φυσικούς τους πόρους, ως συλλογικό ανθρώπινο δικαίωμα δεύτερης γενιάς, παράλληλα με το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση.

¹³² Ο όρος Μαγκρέμπ υποδηλώνει τη Βόρεια Αφρική με εξαίρεση την Αίγυπτο. Δηλαδή Λιβύη, Τυνησία, Αλγερία, Μαρόκο, Μαυριτανία, σύμφωνα με τους Άραβες γεωγράφους και χρησιμοποιήθηκε από τους Γάλλους για να προσδιορίσουν τις αποικίες τους σε Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία.

¹³³ Είχε καταληφθεί από την Ιταλία το 1911

¹³⁴ Απόφαση 1514 (XV) 14/12/1960

¹³⁵ 1803 (XVII) 14/12/1962

Προηγήθηκε η Συνδιάσκεψη¹³⁶ της Μπαντούκ (1955), όπου τριτοκοσμικοί αναπτυσσόμενοι λαοί συσπειρώθηκαν για να αντιμετωπίσουν τα κοινά τους προβλήματα, η Διάσκεψη όλων των λαών της Αφρικής στην Άκρα (1958) και η Σύνοδος της Τύνιδας (1960), που καταδίκασαν το αποικιοκρατικό σύστημα και στήριζαν τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα που είχαν ξεσπάσει στην Αφρική.

Εν τω μεταξύ, το 1956 συστάθηκε, και το 1961 παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το Κίνημα των Αδεσμεύτων, από τους ηγέτες : Νεχρού της Ινδίας, Τίτο της Γιουγκοσλαβίας, Νάσερ της Αιγύπτου, με στόχο την πολιτική συνεργασία, υπό καθεστώς ανεξαρτησίας μακριά από το δυναστικό ζυγό. Η Αίγυπτος, στην περιοχή του Μασρέκ, βρισκόταν υπό βρετανική κατοχή από το 1882 και απέκτησε την ανεξαρτησία της το 1936. Η Δυτική Σαχάρα εγκαταλείφθηκε από τους Ισπανούς στις αρχές του 1976. Στις μέρες μας, η Δυτική Σαχάρα εξακολουθεί να βρίσκεται υπό κατοχή, τώρα πλέον του Μαρόκου. Το 1990, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ θεώρησε ότι πρόκειται για ζήτημα αποαποικιοποίησης, που πρέπει να ολοκληρωθεί από τους λαούς της χώρας.

Καθοριστικό ρόλο στην πολιτική των δυνάμεων της εποχής φαίνεται να έπαιξε η αποδυνάμωσή τους, μετά τη συμμετοχή τους σε δύο παγκόσμιους πολέμους, η συσπείρωση και η αντίσταση, που παρατηρήθηκε στις αποικίες, μέσω εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων, η οικονομική κατάσταση στην Ευρώπη, σε συνδυασμό με τα εξελισσόμενα συμφέροντα, η κρίση του Σουέζ το 1956, η μεταβαλλόμενη εξωτερική πολιτική τους, αλλά και ο συσχετισμός των δυνάμεων διεθνώς.

Σήμερα, η νεοαποικιοκρατία, μέσω πολυεθνικών εταιρειών, που εκμεταλλεύονται τον πλούτο της Μαύρης Ηπείρου, χωρίς πλέον την υποχρέωση να διατρέφουν και να διατηρούν στη ζωή τους γηγενείς, έχει κάνει την εμφάνισή της. Η δυναμική της Βόρειας Αφρικής οφείλεται στη γεωγραφική της θέση, και ως διεθνούς διαμετακομιστικού κέντρου, στο ενδιαφέρον που επιδεικνύουν οι αναπτυγμένες χώρες (νεοαποικιοκράτες – πρώην αποικιοκράτες) στο φυσικό της πλούτο, στις δυνατότητές της για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (Σαχάρα), στον διαρκώς αυξανόμενο πληθυσμό της, στην περιφερειακή οργάνωσή της, όπου η συνεργασία διαφέρει από τον υπόλοιπο αναπτυσσόμενο Νότο, λόγω των κατάλοιπων της αποικιοκρατίας, στα μέσα μεταφοράς π.χ. σιδηρόδρομο που κληρονόμησαν από το παρελθόν, στα έργα που προωθούνται τώρα π.χ. για τα ύδατα, στην προώθηση της εκπαίδευσης π.χ. υποχρεωτική και για τις γυναίκες στη Λιβύη, στο επίπεδο ανάπτυξης, λόγω της γειτνίασης με την Ευρώπη.

¹³⁶ Συμμετέχουν 29 χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Από την Αφρική: Αίγυπτος, Αιθιοπία, Λιβερία, Λιβύη. Από την Ασία: Αφγανιστάν, Βόρειο Βιετνάμ, Νότιο Βιετνάμ, Ιαπωνία, Ινδία, Ινδονησία, Ιορδανία, Ιράκ, Ιράν, Καμπότζη, Κεϋλάνη (νυν Σρι Λάνκα), Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, Λάος, Λίβανος, Μογγολία, Μπούρμα (νυν Μιανμάρ), Μπουτάν, Νεπάλ, Πακιστάν, Σαουδική Αραβία, Συρία, Ταϊλάνδη, Τουρκία, Υεμένη, Φιλιππίνες.

Σε αυτή την ξεχωριστή περιφέρεια του πλανήτη, παρατηρούμε συγκερασμό του ευρωπαϊκού και δυτικού μοντέλου (Μαρόκο), της Μαύρης Αφρικής και των προβλημάτων της Μέσης Ανατολής. Ευνοούνται οι επενδύσεις, καθώς προϋπάρχουν ξεχωριστές σχέσεις μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αφρικής, διμερείς συμφωνίες σύνδεσης, ευρύτερη ευρωμεσογειακή συνεργασία. Η Ένωση για τη Μεσόγειο αναφέρεται περισσότερο στο περιβάλλον. Υπάρχουν τοπικές δυνατότητες, όπου πρέπει να βασιστεί η οποιαδήποτε αναπτυξιακή συνεργασία.

Τα κράτη της Βόρειας Αφρικής, η συνεργασία με επενδυτικούς – αναπτυξιακούς οργανισμούς της Μέσης Ανατολής, μπορούν να δημιουργήσουν υποδομές για να αξιοποιηθούν, τόσο οι δικοί τους πόροι, όσο και η έξωθεν ενίσχυση. Είναι ανταγωνιστική περιφέρεια σε σχέση με άλλες αναπτυσσόμενες. Υπάρχει πεδίο δράσης για την Κοινωνία των Πολιτών, για την προάσπιση των κοινών συμφερόντων, για αποτελεσματική εκπροσώπηση, μέσω της περιφερειακής οργάνωσης, ώστε να καθοδηγήσουν την υπόλοιπη Αφρική, να χρησιμοποιήσουν τους θεσμούς αυτούς, για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των πληθυσμών. Ας μη ξεχνάμε το προοίμιο του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών: να χρησιμοποιούμε τους διεθνείς οργανισμούς, για να συμβάλλουν στην οικονομική και κοινωνική πρόοδο των λαών.

Όμως, η περιφερειακή συνεργασία και ολοκλήρωση στην οικονομία, τις μεταφορές, τη γεωργία, τη διαχείριση των φυσικών πόρων, την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, της οποίας τις επιπτώσεις έχουμε ήδη αναλύσει στη Μαύρη Ήπειρο, άπτεται τόσο της περιφερειακής διάστασης των ζητημάτων, όσο και της λειτουργίας των αφρικανικών οργανισμών. Το κενό στη διακυβέρνηση δημιουργεί πεδίο δράσης για μη κυβερνητικές οργανώσεις, υπό μορφή ανθρωπιστικής βοήθειας, επισιτιστικής, ιατρικής, τεχνικής, χρηματοδότησης προγραμμάτων ανασυγκρότησης, και σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, που αποσκοπεί στην ενίσχυση των αναπτυσσόμενων χωρών με κάθε τρόπο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση διατηρεί παραδοσιακά καλές σχέσεις με τις χώρες ΑΚΕ και ιδίως την Αφρική. Τους χρωστά αλλά και αυτές περιμένουν να ανταποκριθεί στις ανάγκες τους.

Κράτη, διεθνείς, περιφερειακοί, υποπεριφερειακοί οργανισμοί, ΜΚΟ, δρουν παράλληλα στο διεθνές σύστημα. Η πάλαι ποτέ διμερής συνεργασία έχει καταστεί πολυμερής. Νέοι οργανισμοί ιδρύονται, χωρίς να διαλυθούν οι υφιστάμενοι. Εκείνοι που χαράσσουν πολιτικές επιλέγουν τις μεθόδους για την επίτευξη των στόχων τους. Δεν απαιτείται νομικό πλαίσιο με αυστηρούς κανόνες, ώστε να έχει αποτελεσματική λειτουργία ένα οργανισμός. Οι χαλαρές μορφές συνεργασίας μετατρέπονται σε αυστηρότερες π.χ. με την απόκτηση καταστατικού χάρτη ή την κατάρτιση συμβατικών κειμένων, για κατοχύρωση νομικής προσωπικότητας. Η παραγωγή δεσμευτικών κανόνων συναρτάται με σκληρούς οργανισμούς, τους οποίους επιλέγει η διεθνής

κοινότητα, όταν απαιτείται η λήψη μέτρων. Παρόλο που οι χαλαροί οργανισμοί είναι πιο ευέλικτοι, παρατηρείται στροφή προς αυστηρότερους οργανισμούς.

Τα κράτη παραχωρούν εξουσίες με σκοπό τη μεταρρύθμιση σε αυστηρότερη μορφή. Τα παγκόσμια προβλήματα απαιτούν συνεχώς νέες δράσεις στους τομείς της ασφάλειας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της προστασίας του περιβάλλοντος. Τα κράτη εκπροσωπούνται, διαπραγματεύονται, αναζητούν νέους στόχους. Το 1992, ο Μπούτρος Γκάλι εμπλούτισε την προληπτική διπλωματία. Η δημόσια διπλωματία απευθύνεται στην ευρύτερη κοινωνία. Είναι ανοιχτή, χωρίς μυστικές συμφωνίες, δημοκρατική, περισσότερο υπόλογη, περισσότερο αναγκαία, σε μία εποχή που παρατηρείται έλλειμμα στην παγκόσμια διακυβέρνηση. Η δομή των οργανισμών παρουσιάζει ποικίλο επιστημονικό ενδιαφέρον για τις διεθνείς σχέσεις, την επιστημονική έρευνα, τις κοινωνικές επιστήμες.

Οι αφρικανικοί οργανισμοί διαμορφώθηκαν από την επιρροή της παγκοσμιοποίησης και τη σφραγίδα των αφρικανικών κρατών. Μέσω αυτών, κατανοούμε και την εξέλιξη της διεθνούς πολιτικής. Συμμετέχουν τα κράτη με ταυτόσημα συμφέροντα, για υιοθέτηση κοινών θέσεων και δρομολόγηση κοινών πρωτοβουλιών. Στην αφρικανική ήπειρο, οι ρίζες κάθε υπάρχουσας θεσμικής ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένων των κρατικών οντοτήτων, εντοπίζονται στις επιλογές του αποικιοκρατικού συστήματος π.χ. τεχνητή χάραξη συνόρων, μεταξύ άλλων, και για τη Δυτική Σαχάρα. Οι περιφερειακοί οργανισμοί βρίσκονται υπό το πνεύμα ομόδοξων θεσμικών δομών και πρακτικών, αδυνατίζοντας το όραμα της πλήρους περιφερειακής ολοκλήρωσης.

II. Η συνεργασία μεταξύ των χωρών της Βόρειας Αφρικής

Η κατάσταση των χωρών της Βόρειας Αφρικής, τόσο σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό επίπεδο, όσο και η εξωτερική τους πολιτική και οι διεθνείς σχέσεις εδράζονται στο πρόσφατο ή απώτερο παρελθόν τους. Παραθέτουμε, λοιπόν, μερικά στοιχεία από την ιστορία τους, και το συσχετισμό τους με ξένους παράγοντες, που σφράγισαν τις μεταξύ τους σχέσεις και την παρουσία τους στο σημερινό γίγνεσθαι.

Η Μαυριτανία συνορεύει γύρωθεν με Σενεγάλη, Μάλι, Αλγερία, Μαρόκο. Βρέχεται από τον Ατλαντικό ωκεανό. Αποικιοποιήθηκε από τους Γάλλους, ανεξαρτητοποιήθηκε το 1960, αλλά έγινε μέλος του ΟΗΕ, το 1961, μετά την απόσυρση της αρνησικυρίας από την πλευρά της Σοβιετικής Ένωσης. Υποστήριξε τη Γαλλία στη βορειοδυτική Αφρική, ως αντίρροπη τάση στον επεκτατισμό του Μαρόκου. Στην Αφρική, οι δεσμοί της ήταν με συντηρητικές ισπανόφωνες χώρες, καθώς τα αραβικά κράτη, εκτός Τυνησίας, υποστήριζαν το Μαρόκο. Το 1962, μετέστρεψε

την πολιτική της, αναζητώντας συνεργασία στις γειτονικές της χώρες. Υποστήριξε την Αλγερία στο ζήτημα με το Μαρόκο. Έτσι αποκτά περισσότερη αξιοπιστία, ενώ αντιμετωπίστηκε και ως γέφυρα μεταξύ Βόρειας Αφρικής και Υποσαχάριας Αφρικής. Το 1963, εντάσσεται στον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας, προκαλώντας την αντίδραση του Μαρόκου, που δεν την αναγνωρίζει ως το 1969.

Το 1964, αποκτά διπλωματικές σχέσεις με την Αλγερία, την Αίγυπτο (τότε ως Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία με τη Συρία), η οποία την αναγνωρίζει. Ο ηγέτης της έγινε ο πρώτος πρόεδρος της Ένωσης των κρατών της Αφρικής και της Μαδαγασκάρης, με σκοπό την οικονομική συνεργασία. Όταν η Ένωση απέκτησε πολιτική διάσταση, η Μαυριτανία αποχώρησε, παραμένοντας μόνο στις τεχνικές επιτροπές. Τη δεκαετία του 1970, εμπνευσμένη από τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας και την Αραβική Ένωση, δεν αναζητούσε σχέσεις με τη Νότια Αφρική, το Ισραήλ ή πρώην αποικιοκράτες.

Το 1976, μετά την αποχώρηση των Ισπανών από τη Δυτική Σαχάρα, η Μαυριτανία απέκτησε το 1/3 της χώρας. Προκλήθηκε ένταση στις σχέσεις της με Αλγερία και Μαρόκο. Το 1979 απεσύρθη από τη Δυτική Σαχάρα, την αναγνώρισε ως ανεξάρτητο κράτος και δήλωσε ουδετερότητα έκτοτε, παρόλο που το Μαρόκο βρήκε την ευκαιρία να επεκταθεί. Προ του 1984, μεταξύ Μαυριτανίας και Μαρόκου υπήρχαν επαφές και δημιουργήθηκαν διπλωματικοί δεσμοί το 1985. Έτσι το Μαρόκο έπαψε να είναι απειλή ή να εμπλέκεται στα πολιτικά ζητήματα της χώρας. Το Μαρόκο αποσκοπούσε, όμως, να ενισχύσει τον έλεγχό του στη Δυτική Σαχάρα. Οι σχέσεις της Μαυριτανίας με Μαρόκο και Αλγερία βελτιώθηκαν συν τω χρόνω, αν και η σιδηροδρομική ένωση Μαυριτανίας – Δυτικής Σαχάρας και τα κοιτάσματα του υπεδάφους δημιουργούσαν ένταση με το Μαρόκο.

Τη δεκαετία του 1980, προσπάθησε να διασφαλίσει την ακεραιότητα των εδαφών της, εμμένοντας στην ουδετερότητά της για το ζήτημα της Δυτικής Σαχάρας και βελτιώνοντας τις σχέσεις της με Αλγερία και Μαρόκο. Το 1983, Αλγερία, Τυνησία, Μαυριτανία υπέγραψαν Συνθήκη ειρήνης και φιλίας. Το καθεστώς, που έχει γνωρίσει η χώρα μετά την ανεξαρτησία της, είναι απολυταρχικό. Το 1992, ακολούθησε η υιοθέτηση δημοκρατικής διαδικασίας εκλογής του προέδρου. Το 2005, λόγω του πραξικοπήματος, απεβλήθη από την Αφρικανική Ένωση, απομονώθηκε διπλωματικά και ήταν η μόνη αφρικανική χώρα, εκτός του Μαρόκου, που δεν ήταν μέλος της Αφρικανικής Ένωσης. Μετά τις εκλογές του 2007, το πραξικόπημα του 2008, την έθεσε και πάλι εκτός της Ένωσης. Οι εκλογές του 2007 ήταν οι πρώτες πραγματικά δημοκρατικές εκλογές, και με συμμετοχή πολλών υποψηφίων. Ανήκει στις 49 λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Διαθέτει, όμως, πλούσιο υπέδαφος, αλιεύματα, ενώ το 2001 ανακαλύφθηκαν κοιτάσματα

πετρελαίου. Είναι μέλος της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ, της Αραβικής Ένωσης, της Αφρικανικής Ένωσης, της Ισλαμικής Δημοκρατίας¹³⁷, της Οργάνωσης Ισλαμικής Διάσκεψης.

Οι ιστορικές συγκυρίες, οι τοπικές διενέξεις, τα αντικρουόμενα συμφέροντα, η πολιτική αστάθεια διαμορφώνουν την πολιτική της Μαυριτανίας, σε σχέση με τις γείτονες χώρες, καθώς προσπαθεί να βρει το δρόμο της. Οι δυσκολίες, που αναφέραμε, αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξή της. Κατατάσσεται στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες σε μία περιοχή με περισσότερες δυνατότητες, σε σχέση με την υποσαχάρια Αφρική. Δεν παρατηρείται ουσιαστική συνεργασία με τις γείτονες. Οι αντιθέσεις δεν αφήνουν χώρο για προσπάθειες υποπεριφερειακής ολοκλήρωσης. Το άλυτο εδαφικό ζήτημα της Δυτικής Σαχάρας καθιστά αφιλόξενη την περιοχή για επενδύσεις και δημιουργία υποδομών συνεργασίας. Δέχεται βοήθεια από την Ευρώπη, τις ΗΠΑ, την Κίνα, τα κράτη του Περσικού Κόλπου, χωρίς να φαίνονται ισχυροί δεσμοί με τη Βόρεια Αφρική, αν και έχουν αποκατασταθεί οι ισορροπίες.

Η Αίγυπτος εκτείνεται σε δύο ηπείρους. Βρέχεται από τη Μεσόγειο και την Ερυθρά Θάλασσα, ενώ γύρω της βρίσκονται το Ισραήλ και η Λωρίδα της Γάζας, το Σουδάν, η Λιβύη. Το έδαφός της αποτελείται από μεγάλα τμήματα ερήμου, συντελώντας στην έντονη αστικοποίηση. Το 1798, η Γαλλία εισέβαλε στην Αίγυπτο. Ακολούθησε Οθωμανική κυριαρχία. Το 1882, τέθηκε υπό βρετανική κατοχή. Το 1914, έγινε βρετανικό προτεκτοράτο. Το 1936, υπεγράφη αγγλο-αιγυπτιακή συνθήκη, αλλά εξακολούθησε ο βρετανικός έλεγχος. Το 1953 ανακηρύσσεται η πρώτη αιγυπτιακή δημοκρατία μετά την Επανάσταση του 1952. Το 1956, αναλαμβάνει τα νιά της χώρας, ο Νάσερ, ο ηγέτης της Επανάστασης και προκάλεσε την κρίση του Σουέζ, εθνικοποιώντας τη Διώρυγα.

Η χώρα έχει επιρροή σε Αφρική και Μέση Ανατολή. Στο Κάιρο βρίσκεται η έδρα της Αραβικής Ένωσης, ενώ ο Γενικός Γραμματέας της Ένωσης είναι παραδοσιακά Αιγύπτιος. Το 1978, η έδρα μεταφέρθηκε στην Τύνιδα, ως απάντηση για τη Συνθήκη Ειρήνης με το Ισραήλ. Επανήλθε το 1989. Πάντως, ήταν η πρώτη αραβική χώρα με διπλωματικές σχέσεις με το Ισραήλ και έχει παίξει ρόλο διαμεσολαβητή μεταξύ αραβικών κρατών και Ισραήλ – Παλαιστίνης. Ας μην ξεχνάμε την αιγυπτιακή καταγωγή του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι (1991-1996).

Η επιρροή στην περιοχή έχει τις ρίζες της και στο Κίνημα των Αδεσμεύτων. Με τη Λιβύη διατηρεί καλές σχέσεις. Αίγυπτος και Λιβύη συνεργάστηκαν μετά την ανεξαρτησία τους, τη δεκαετία του 1950. Κατά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, στα μεταξύ τους σύνορα, έγιναν μάχες βρετανικών και γερμανο-ιταλικών στρατευμάτων. Η μάχη του Ελ Αλαμείν, το 1942, οδήγησε

¹³⁷ Μαζί με Πακιστάν, Ιράν, Αφγανιστάν.

στην αποχώρηση της Αγγλίας από την Αίγυπτο και της Ιταλίας από τη Λιβύη. Η Λιβύη τάχθηκε στο πλευρό της Αιγύπτου το 1973, στον αραβο-ισραηλινό πόλεμο. Αργότερα, όμως, η Αίγυπτος προσέγγισε τη Δύση. Το 1977, διεξήχθη πόλεμος μεταξύ των δύο χωρών. Μετά τη λήξη του, το 1989, οι σχέσεις τους βελτιώθηκαν σταδιακά. Σήμερα, συνεργάζονται για την ανάπτυξη της βιομηχανίας, για την εκμετάλλευση του πετρελαίου και του φυσικού αερίου τους.

Διατηρεί στενές σχέσεις με το Μαρόκο. Και οι δύο χώρες είναι μέλη της Αραβικής Ένωσης, της Ευρύτερης Αραβικής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (GAFTA), του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, της Οργάνωσης Ισλαμικής Διάσκεψης, του Συμβουλίου Αραβικής Οικονομικής Ένωσης. Η Αίγυπτος είναι επιπλέον μέλος της Αφρικανικής Ένωσης, των D8¹³⁸ αναπτυσσόμενων χωρών, των G15¹³⁹, της Κοινότητας Κρατών Σαχέλ – Σαχάρας. Το 1999, η Αίγυπτος ανανέωσε την υποστήριξή της στο Μαρόκο στο ζήτημα της Δυτικής Σαχάρας. Και οι δύο θέλουν να ενισχύσουν τη δημιουργία δεσμών με τα αραβικά κράτη. Έχουν υπογράψει τη Συμφωνία του Agadir για την εγκαθίδρυση ζώνης ελεύθερων συναλλαγών στις αραβικές χώρες της Μεσογείου: Ιορδανία, Αίγυπτος, Μαρόκο.

Ίδρυσαν την Ευρύτερη Αραβική Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (GAFTA) στα πλαίσια της Αραβικής Ένωσης, για την επίτευξη αραβικής οικονομικής συνεργασίας και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς τους διεθνώς. Με την Ευρωπαϊκή Ένωση, διαπεριφερειακά, η Αίγυπτος συνεργάζεται στα πλαίσια της ευρωμεσογειακής συνεργασίας, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο. Από το 1981, έχει πρόεδρο τον Μοχάμεντ Χόσνι Μουμπάρακ με τελευταία εκλογή του το 2005. Υπάρχει σκεπτικισμός για την δημοκρατικότητα του καθεστώτος, χαμηλός αριθμός ψηφοφόρων (λιγότερο από το 25% του πληθυσμού το 2005) και προσπάθεια μεταρρύθμισης του νομοθετικού πλαισίου, που στηρίζεται στον ισλαμικό νόμο και τους ναπολεόντειους κώδικες. Η Διεθνής Αμνηστία, οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και οι Ακτιβιστές έχουν κατηγορήσει τη χώρα για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Όσον αφορά τη Λιβύη, η αποικιοποίησή της από τους Ιταλούς ξεκινά το 1911. Τη δεκαετία του 1940, υφίσταται και αγγλική και γαλλική κατοχή. Η Συνθήκη του 1947 έφερε την οριστική απομάκρυνση της Ιταλίας. Το 1951, η χώρα ανακηρύσσει την ανεξαρτησία της. Έγινε μέλος της Αραβικής Ένωσης το 1953. Το 1959 ανακαλύφθηκαν κοιτάσματα πετρελαίου και το 1969, ο Καντάφι αποκτά με πραξικόπημα την εξουσία. Είναι προσανατολισμένος στον παναραβισμό, προσφέρει βοήθεια στα αφρικανικά ανεξάρτητα κράτη μετά την αποικιοποίησή

¹³⁸ Μπαγκλαντές, Αίγυπτος, Ινδονησία, Ιράν, Μαλαισία, Νιγηρία, Πακιστάν, Τουρκία

¹³⁹ Ομάδα 17 αναπτυσσόμενων χωρών από την Ασία, την Αφρική και τη Λατινική Αμερική: Αλγερία, Αργεντινή, Βραζιλία, Χιλή, Αίγυπτος, Ινδία, Ινδονησία, Τζαμάϊκα, Κένυα, Νιγηρία, Μαλαισία, Μεξικό, Περού, Σενεγάλη, Σρί Λάνκα, Βενεζουέλα, Ζιμπάμπουε.

τους, αλλά κατηγορήθηκε για τρομοκρατικές επιθέσεις στο Ισραήλ και τη Δύση. Μετέφερε δυνάμεις στην Αίγυπτο, η οποία προετοιμαζόταν να στραφεί εναντίον του Ισραήλ, για το έδαφος, που έχασε στον πόλεμο των έξι ημερών.

Το 1973, σε αυτή την προσπάθεια, η Λιβύη στήριξε την Αίγυπτο. Η Αίγυπτος, υπό τον Ανουάρ Σαντάτ, απέκτησε φιλοδυτική προσέγγιση, για την επιστροφή του Σινά και θεωρήθηκε προδότης από τη Λιβύη και τα υπόλοιπα αραβικά κράτη. Υποστήριξε την απελευθέρωση της Δυτικής Σαχάρας από τους Ισπανούς το 1976. Από το 1980 την αναγνωρίζει επίσημα. Το 1977, η ένταση μεταξύ Λιβύης – Αιγύπτου ξεκίνησε, λόγω απέλασης 225.000 Αιγυπτίων από τη Λιβύη. Ο μεταξύ τους πόλεμος αποσοβήθηκε με επέμβαση του προέδρου της Αλγερίας.

Η Λιβύη δεν επιθυμούσε σχέσεις με την Αίγυπτο, όσο η τελευταία είχε σχέσεις με το Ισραήλ. Συναντήσεις των δύο κρατών, σε επίπεδο κορυφής, το 1989 οδήγησαν σε αποκατάσταση των σχέσεών τους. Το 1991, η Αίγυπτος ζήτησε από τις ΗΠΑ να επανεξετάσουν την πολιτική τους για τη Λιβύη. Ένταση προέκυψε και πάλι το 1995, λόγω των οικονομικών σχέσεων Ισραήλ – αραβικών κρατών. Το 2000, Λιβύη και Αίγυπτος αποφάσισαν να συνεργαστούν για να μεσολαθήσουν σε Σουδάν και Ουγκάντα. Το 2005, η Αίγυπτος μεσολάβησε στη διένεξη Λιβύης – Σαουδικής Αραβίας. Η Λιβύη αναπτύσσει όπλα μαζικής καταστροφής, γεγονός που προκάλεσε το 2004 άλλη μία κρίση με την Αίγυπτο, αντιμετωπίστηκε, όμως τελικά, από τις διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών.

Το 2005, Αίγυπτος, Λιβύη, Αλγερία είχαν άριστες σχέσεις. Αίγυπτος και Λιβύη έχουν τονώσει τις εμπορικές τους σχέσεις, συνεργαζόμενες σε τεχνικό επίπεδο και ενόψει της από κοινού εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου. Ήδη το 1997, οι δύο χώρες συμφώνησαν να ενώσουν τα δίκτυα φυσικού αερίου, οραματιζόμενες έναν αγωγό μήκους 900 μιλίων, που θα μεταφέρει φυσικό αέριο από Αίγυπτο, Λιβύη, Αλγερία, Τυνησία, προς τον ήδη υπάρχοντα, μεταξύ Μαρόκου – Ισπανίας. Το 2003, εταιρεία τους μελέτησε τη μεταφορά αιγυπτιακού φυσικού αερίου προς τη Λιβύη και τη μεταφορά λιβυκού αργού πετρελαίου προς την Αίγυπτο. Το 2008, αποφασίστηκε η διευκόλυνση λιβυκών επενδύσεων στην Αίγυπτο, στον ενεργειακό τομέα, και η ανταλλαγή εργατών μεταξύ των δύο πλευρών, ενώ το 2009 ενισχύθηκε η πολιτική αυτή, ώστε η αιγυπτιακή βιομηχανία διύλισης να είναι η μεγαλύτερη στην Αφρική.

Η Λιβύη είναι μέλος της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ, της Αραβικής Ένωσης, της Αφρικανικής Ένωσης, της Κοινότητας των Κρατών Σαχέλ – Σαχάρας. Το μόνο καθεστώς που έχει γνωρίσει η χώρα είναι μοναρχικό, είτε υπό βασιλιά, είτε υπό δικτάτορα, με περιορισμένες ελευθερίες. Στο διάστημα της βασιλείας, η χώρα είχε στενές σχέσεις με Βρετανία και ΗΠΑ, οι

οποίες διατηρούσαν στρατιωτικές βάσεις στα εδάφη της. Το 1955, απέκτησε σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση. Υποστήριξε την ανεξαρτησία Μαρόκου και Αλγερίας.

Ο Καντάφι άλλαξε τα δεδομένα, χρησιμοποίησε το πετρέλαιο, (εμπάργκο που συνεπάγεται άνοδο των τιμών), για να απομακρύνει τη Δύση από το Ισραήλ, και απέρριψε τον κομμουνισμό και τον καπιταλισμό. Το 1999, η Λιβύη απέκτησε πιο ήπια στάση προς τη Δύση. Αναζήτησε, επίσης, διμερείς σχέσεις με την Αίγυπτο και τις βορειοδυτικές χώρες, Τυνησία και Μαρόκο. Το 2008, Ιταλία και Λιβύη συμφώνησαν την καταβολή αποζημίωσης, από την πρώτη προς την δεύτερη, λόγω της παρελθούσης αποικιοκρατίας. Οι συναντήσεις τους σε επίπεδο κορυφής ακολουθήθηκαν από τη συμμετοχή του Καντάφι στη συνάντηση G8 του 2009, ως προέδρου της Αφρικανικής Ένωσης. Οι σχέσεις με την Αλγερία είναι φιλικές. Η πολιτική συνεργασία δεν έχει επιτευχθεί, λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης προς τη Λιβύη, που δεν παρουσιάζει σταθερότητα στις επιλογές της.

Λιβύη και Αίγυπτος επιζητούν την αναγνώρισή τους, ως περιφερειακές δυνάμεις. Η συνεργασία με τις γείτονες αποσκοπεί στην προώθηση των συμφερόντων τους και όχι στην περιφερειακή ή υποπεριφερειακή ολοκλήρωση. Η δύναμή τους εδράζεται στο πλούσιο υπέδαφός τους. Η αστάθεια, που παρατηρείται, αφορά, τόσο το καθεστώς τους, την έλλειψη δημοκρατικών θεσμών, όσο και τις πολιτικές επιλογές τους στις εξωτερικές σχέσεις. Οι εθνικές τους οικονομίες έχουν στηριχθεί στον άνθρακα, η μεταξύ τους συνεργασία βασίζεται επίσης, επιχειρώντας ανάπτυξη, μη βιώσιμη, καθώς δεν θα είναι στα πλαίσια οικονομίας χαμηλού άνθρακα.

Η φτώχεια μαστίζει τους πληθυσμούς, που είναι έρμαιοι των καθεστώτων. Η πολιτική τους καθορίζεται, επίσης, και από τον ξένο παράγοντα. Η Αίγυπτος αναγκάστηκε να γίνει φιλική προς τη Δύση, για να διασφαλίσει τα συμφέροντά της, ενώ η αντίθεση της Λιβύης, την ώθησε σε απομόνωση. Σε επίπεδο Βόρειας Αφρικής δεν φαίνεται οι ακραίες θέσεις να δημιουργούν προϋποθέσεις μακροπρόθεσμης συνεργασίας για βιώσιμη ανάπτυξη. Η κλιματική αλλαγή επιφέρει, ήδη, μεταβολές στις συνθήκες διαβίωσης, υφίστανται, ήδη, την επέκταση της Σαχάρας, περιορισμό των υδάτινων αποθεμάτων, αλλά θεσμικά σε επίπεδο κρατών δεν έχουν δρομολογήσει συνεργασία για την προσαρμογή τους. Η ανανέωση της Αφρικής επιχειρείται στα πλαίσια της Αφρικανικής Ένωσης και της στρατηγικής σχέσης Ε.Ε. - Αφρικής.

Ως προς το ακανθώδες ζήτημα της Δυτικής Σαχάρας, μετά τη Διάσκεψη του Βερολίνου, το 1884, η περιοχή έγινε ισπανικό προτεκτοράτο. Το 1976, εγκαταλείφθηκε από τους Ισπανούς και ο ΟΗΕ πρότεινε το διαμελισμό της, μεταξύ Μαρόκου, Αλγερίας και Μαυριτανίας. Μετά την άρνηση των τριών, προτάθηκε η δημιουργία ανεξάρτητου κράτους. Το 1979, η Μαυριτανία παραιτήθηκε από τις αξιώσεις της. Το 1991, ανακαλύφθηκαν πλούσια κοιτάσματα φωσφόρου

κοντά στα σύνορα με το Μαρόκο, το οποίο κατέλαβε και κατέχει, ως σήμερα, το μεγαλύτερο μέρος της χώρας. Δεν έχει καταστεί δυνατό να πραγματοποιηθεί δημοψήφισμα, ώστε ο τοπικός πληθυσμός να επιλέξει μεταξύ ανεξαρτησίας ή μαροκινής κατοχής και έχει απορριφθεί το σχέδιο που προτάθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Το Μαρόκο κατηγορεί την Αλγερία για την υποστήριξη του ενθικοαπελευθερωτικού μετώπου. Το νομικό καθεστώς του εδάφους παραμένει άλυτο. Τα Ηνωμένα Έθνη το θεωρούν μη αυτοδιοίκητο. Το Μαρόκο έχει επικριθεί ότι παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα στην περιοχή. Σήμερα, η Δυτική Σαχάρα αναγνωρίζεται μόλις από 49 κράτη στον κόσμο. Το Σουδάν έγινε το πρώτο κράτος που αναγνώρισε την κυριαρχία του Μαρόκου στη Δυτική Σαχάρα το 2005. Η κατάληψη μιας χώρας, ο καθορισμός της στάσης των γειτόνων ανάλογα με τα εθνικά τους συμφέροντα, η διαίωνιση διενέξεων δεν αποτελούν προϋποθέσεις περιφερειακής συνεργασίας. Η Δυτική Σαχάρα είναι από τους πιο έρημους και αφιλόξενους τόπους, όμως το υπέδαφός της είναι λόγος κατοχής της. Η κλιματική αλλαγή επιδεινώνει την κατάσταση, αλλά το ενδιαφέρον της Βόρειας Αφρικής δεν είναι στραμμένο σε αυτή την περιοχή.

Η Αλγερία είναι η μεγαλύτερη αφρικανική χώρα μετά το Σουδάν. Συνορεύει γύρωθεν με Τυνησία, Λιβύη, Νίγηρα, Μάλι, Μαυριτανία, Δυτική Σαχάρα, Μαρόκο, ενώ βρέχεται από τη Μεσόγειο Θάλασσα. Το 1830, οι Γάλλοι έθεσαν τη χώρα υπό την κατοχή τους. Το 1954, ξεκίνησε ο αγώνας για την απελευθέρωσή της. Το 1962 απέκτησε την ανεξαρτησία της. Το 1963, προέκυψε κρίση στις σχέσεις της με το Μαρόκο, το οποίο είχε διεκδικήσει στη δυτική Αλγερία. Οι σχέσεις τους επιδεινώθηκαν τη δεκαετία του 1970, με τη στήριξη της Αλγερίας στην Δυτική Σαχάρα, πολλαπλασιάζοντας τα εμπόδια για τη σύναψη των σχέσεων στην Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ. Έχει φιλικές σχέσεις με τις γείτονες χώρες στο Μαγκρέμπ, Τυνησία, Λιβύη. Ηγήθηκε για την αναβίωση της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ. Το 2009, εντάθηκαν οι σχέσεις με την Αίγυπτο, λόγω επεισοδίων μεταξύ Αλγερινών και Αιγυπτίων στα πλαίσια του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου 2010.

Οι σχέσεις Αλγερίας – Λιβύης είναι φιλικές, και λόγω της υποστήριξης της Λιβύης στο απελευθερωτικό μέτωπο της Δυτικής Σαχάρας. Η στενότερη συνεργασία παρεμποδίζεται από την απρόβλεπτη συμπεριφορά της Λιβύης. Μεταξύ Λιβύης και Μαρόκου υπεγράφη η Συνθήκη Quidja, ως απάντηση στη Συνθήκη Αλγερίας – Τυνησίας περί Αδελφοσύνης και Ομόνοιας, επιδεινώνοντας τις σχέσεις Λιβύης – Αλγερίας και προκαλώντας διαίρεση στην περιοχή: Λιβύη – Μαρόκο, έναντι Αλγερίας – Τυνησίας – Μαυριτανίας. Το 1988, η Λιβύη συμμετείχε στη Διάσκεψη για ενίσχυση της Βορειο-Αφρικανικής Ένωσης. Η Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ ήταν η πρώτη συνεργασία σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο μεταξύ Αλγερίας – Λιβύης.

Όσον αφορά το Μαρόκο, οι σχέσεις τους καθορίστηκαν από το ανεπίλυτο ζήτημα της Δυτικής Σαχάρας. Τις δεκαετίες 1960 και 1970 ένωσαν τις προσπάθειές τους για την απόταξη των ισπανών αποικιοκρατών. Η διάρρηξη ξεκινά με την αποχώρηση των Ισπανών, οπότε Μαρόκο και Μαυριτανία έχουν διεκδικήσεις στα εδάφη. Η Αλγερία δεν είχε διεκδικήσεις, αλλά υποστήριξε την αυτοδιάθεση του πληθυσμού της Δυτικής Σαχάρας, έναντι του επεκτατισμού των γειτόνων. Όμως, Ισπανία, Μαρόκο, Μαυριτανία είχαν συμφωνήσει σε διαμελισμό των εδαφών, σε αντίθεση με τα Ηνωμένα Έθνη, που δεν δικαιολογούσαν την απορρόφηση της Δυτικής Σαχάρας από τους γείτονες.

Η Τυνησία θέλησε να έχει καλές σχέσεις με την Αλγερία. Τη δεκαετία του 1970 άλλαξε τη στάση της προς τη Δυτική Σαχάρα, για να είναι φιλική στην Αλγερία. Ήταν η πρώτη που υπέγραψε τη Συνθήκη για Αδελφосύνη και Ομόνοια με την Αλγερία (1983). Έχουν συνεργαστεί σε οικονομικό επίπεδο και στο διακρατικό αγωγό, από την Αλγερία, μέσω της Τυνησίας, προς την Ιταλία. Αναγνώρισε τη Δυτική Σαχάρα το 1976, και έκτοτε αγωνίζεται για τη διεθνή της αναγνώριση. Δέχεται πρόσφυγες και ενισχύει το απελευθερωτικό μέτωπο υλικά, οικονομικά, πολιτικά.

Η Δυτική Σαχάρα αναγνωρίστηκε από τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας, οπότε το Μαρόκο υπέστη πιέσεις. Όμως ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας δεν μπόρεσε να βοηθήσει σε επίτευξη κάποιας συμφωνίας για την ανεξαρτησία των εδαφών. Το 1988, επαναλήφθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις Αλγερίας – Μαρόκου. Οι συνοριακές διαφωνίες μεταξύ Αλγερίας – Μαρόκου έχουν καταλαγιάσει, αλλά τα μεταξύ τους σύνορα έχουν κλείσει από το 1994. Και οι δύο χώρες επενδύουν και ανταγωνίζονται σε εξοπλισμούς, κρίνοντας απαραίτητο να διασφαλίσουν την εδαφική τους ακεραιότητα στη μεταξύ τους γειτονία. Τμήμα της Αλγερίας νοτιοανατολικά διεκδικείται από τη Λιβύη. Οι σχέσεις Αλγερίας – Λιβύης χαρακτηρίζονται φιλικές και λόγω της λιβυκής υποστήριξης στη Δυτική Σαχάρα ως το 1984, αλλά και της αντίθεσης στην αποικιοκρατία και το Ισραήλ. Οι συνοριακές διαφορές της Αλγερίας με Τυνησία και Λιβύη επιλύθηκαν ειρηνικά.

Είναι μέλος της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ, της Αραβικής Ένωσης, της Αφρικανικής Ένωσης, της Οργάνωσης Ισλαμικής Διάσκεψης, των G15. Μετά την ανεξαρτησία της, δεν φιλοξένησε ξένες βάσεις, παρά μόνο συμβούλους από τη Σοβιετική Ένωση, τις δεκαετίες 1970 και 1980. Οι εκλογές του 1991, η αντίθεση ισλαμιστών – στρατιωτικών δυνάμεων, προκάλεσαν εμφύλιο πόλεμο. Το 1992, η επιβολή της Σαρίας την καθιστά ένα ισλαμικό κράτος χωρίς δημοκρατικούς θεσμούς. Το 1998, οι πολεμικές συρράξεις υποχώρησαν, ενώ το 1999, προκηρύχθηκαν εκλογές για την εκλογή προέδρου. Η χώρα ανασυντάσσεται. Πετρέλαιο και

φυσικό αέριο εξάγονται, ενώ τα έσοδα επενδύονται στη βιομηχανία και τη γεωργία. Οι ξένες επενδύσεις, αυξάνονται.

Η Αλγερία, σήμερα, χαρακτηρίζεται από ισχυρή εκτελεστική εξουσία, μέτρια κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, χαμηλή πολιτική συμμετοχή, οικονομική μεγέθυνση, λόγω της τιμολόγησης των ορυκτών, χαμηλό δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης, αυξανόμενες εκπομπές, λόγω της παραγωγής πετρελαίου. Είναι ισλαμική και παραδοσιακά στρατιωτική χώρα, με τεταμένες σχέσεις με τους γείτονες, στραμμένη στην προστασία της εδαφικής της ακεραιότητας. Υποδαυλίζει τις προσπάθειες ανάπτυξης, στηρίζεται στον ορυκτό πλούτο, συντέλεσε στο μπιόκοτάρισμα της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ, λόγω των εσωτερικών αντιθέσεων, ενώ παράλληλα σημειώνουμε την έλλειψη συμφωνιών οικονομικής συνεργασίας με πολιτική διάσταση, ώστε να επιτευχθεί περιφερειακή ολοκλήρωση.

Το Μαρόκο βρέχεται από τον Ατλαντικό ωκεανό και τη Μεσόγειο θάλασσα. Συνορεύει γύρωθεν με Αλγερία και Μαυριτανία. Μετά τους ναπολεόντειους πολέμους, η Βόρεια Αφρική έμεινε ακυβέρνητη από την Κωνσταντινούπολη. Το 1904, το Ηνωμένο Βασίλειο αναγνωρίζει το Μαρόκο, υπό γαλλική επιρροή, προκαλώντας τη γερμανική αντίδραση. Το 1906, το Μαρόκο τίθεται υπό γαλλική και ισπανική επιρροή. Το 1912 γίνεται προτεκτοράτο της Γαλλίας και η Ισπανία έλαβε το ρόλο να προστατεύει τις ζώνες βόρεια και νότια της Σαχάρας. Το 1956, η Γαλλία επιτρέπει την ανεξαρτησία του. Ως το 1958, ανακτά τον έλεγχο και στις περιοχές που είχε αναλάβει η Ισπανία. Το 1991, επιτυγχάνεται κατάπαυση πυρός, υπό τα Ηνωμένα Έθνη, στον πόλεμο στη Δυτική Σαχάρα, μεταξύ απελευθερωτικού μετώπου και Ισπανίας, Μαρόκου, Μαυριτανίας (1973-1991). Έτσι απεσύρθη η Ισπανία το 1976, η Μαυριτανία το 1979 και σταμάτησαν οι εχθροπραξίες, με το Μαρόκο, όμως, να κατέχει το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών. Αν και ο ΟΗΕ, επιθυμεί άμεσες διαπραγματεύσεις και αμοιβαία αποδεκτή πολιτική λύση.

Οι σχέσεις του Μαρόκου διαφοροποιούνται με την Αφρική, τους Άραβες και τη Δύση, στην οποία, είναι προσανατολισμένο. Τα κράτη του Περσικού Κόλπου και του Μαγκρέμπ συμμετέχουν σε αναπτυξιακά σχέδια στο Μαρόκο, υπό τη μορφή δανείων, επενδύσεων, συμφωνιών απελευθέρωσης του εμπορίου, π.χ. Ευρύτερη Αραβική Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (GAFTA) με Αίγυπτο, Ιορδανία, Τυνησία. Συμμετείχε με στρατεύματα στη Βοσνία και τη Σομαλία. Στον Πόλεμο του Κόλπου, τάχθηκε στο πλευρό της Σαουδικής Αραβίας. Ήταν από τα πρώτα αραβικά κράτη, που αποκήρυξαν την 11^η Σεπτεμβρίου.

Αποχώρησε το 1984 από τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας, λόγω αναγνώρισης του απελευθερωτικού μετώπου, ως νόμιμης κυβέρνησης της Δυτικής Σαχάρας. Το ζήτημα της Δυτικής Σαχάρας οδήγησε σε ένταση τις σχέσεις του Μαρόκου με την Αλγερία, σε διακοπή της

συνεργασίας, αλλά και σε αδράνεια την Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ. Το 1985 απέκτησε διπλωματικές σχέσεις με την Μαυριτανία, καθώς η τελευταία θέλησε να προστατευθεί από τον επεκτατισμό του. Το Μαρόκο, όμως, θέλησε να ενισχύσει τον έλεγχο του στη Δυτική Σαχάρα. Το 1987, η σιδηροδρομική σύνδεση Μαυριτανίας – Δυτικής Σαχάρας και τα σιδηρομεταλλεύματα του υπεδάφους περιέπλεξαν τις σχέσεις τους, καθώς το απελευθερωτικό μέτωπο της Δυτικής Σαχάρας μετακινήθηκε μέσω του εδάφους της Μαυριτανίας. Το 2003, το Σχέδιο Baker από την πλευρά του ΟΗΕ για δημοψήφισμα σε σχέση με την ανεξαρτησία της Δυτικής Σαχάρας, απορρίφθηκε από το Μαρόκο.

Μαρόκο και Αίγυπτος συμμετέχουν στη Συμφωνία του Agadir¹⁴⁰ για εγκαθίδρυση ζώνης ελεύθερου εμπορίου μεταξύ των αραβικών κρατών: Ιορδανίας, Τυνησίας, Αιγύπτου, Μαρόκου. Είναι επίσης ιδρυτικά μέλη της GAFTA, στα πλαίσια της Αραβικής Ένωσης, για οικονομική ολοκλήρωση και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς τους. Το 1999, η Αίγυπτος ανανέωσε την υποστήριξή της στην εξωτερική πολιτική του Μαρόκου. Οι δύο χώρες αναζητούν να ενισχύσουν τους εμπορικούς τους δεσμούς με τον αραβικό κόσμο, έχουν μεταξύ τους στενές σχέσεις, είναι μέλη της Αραβικής Ένωσης, της Οργάνωσης Ισλαμικής Διάσκεψης, του Συμβουλίου Αραβικής Οικονομικής Ένωσης. Το Μαρόκο, βέβαια, συμμετέχει στην Ένωση Αραβικού Μαγκρέμπ και στην Κοινότητα των Κρατών Σαχέλ – Σαχάρας.

Το Μαρόκο μετέχει σε διεθνώς χρηματοδοτούμενα αναπτυξιακά σχέδια στη Μαυριτανία π.χ. κατασκευή δρόμου 292 μιλίων, που θα συνδέει την Nouakchott – Nouadhiban. Οι χρηματοδοτήσεις προέρχονται από το Αραβικό Ταμείο, για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, την Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, την Ισλαμική Τράπεζα Ανάπτυξης, την κυβέρνηση της Μαυριτανίας, μαροκινές εταιρείες, την κυβέρνηση του Μαρόκου. Η συνεργασία Μαρόκου – Μαυριτανίας υφίσταται σε οικονομικό επίπεδο π.χ. κοινή εταιρεία των δύο χωρών δραστηριοποιείται στον τομέα της διανομής καυσίμων και της κατασκευής διυλιστηρίων.

Το πολίτευμά του είναι βασιλεία. Παρουσιάζει χαμηλό δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης. Έχει υπογράψει Συμφωνία Σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει εκπονηθεί Σχέδιο Δράσης στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτνίασης και είναι μέλος της Ένωσης για τη Μεσόγειο: έχουν δημιουργηθεί πολιτικές σχέσεις, ευνοείται ο πολιτικός διάλογος, η εγκαθίδρυση ενιαίας αγοράς, στη βάση της υιοθέτησης του κοινοτικού κεκτημένου, η διατομεακή συνεργασία, η ενσωμάτωση της ανθρώπινης διάστασης. Αν και είναι χώρα της Βόρειας Αφρικής, προσανατολίζεται περισσότερο προς την Ευρώπη. Το 1969, υπέγραψε την πρώτη Συμφωνία Σύνδεσης με την ΕΟΚ. Το 1987, κατέθεσε αίτηση ένταξης στην ΕΟΚ, αλλά απορρίφθηκε. Στο

¹⁴⁰ Υπεγράφη το 2004, επικυρώθηκε το 2006, εφαρμόζεται από το 2007.

μοναρχικό του καθεστώ, αντιτάχθηκαν, κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, ισλαμικές κινήσεις, ως κυρίαρχες πολιτικές θέσεις. Απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θεωρεί ότι είναι εταίρος και όχι αποδέκτης βοήθειας. Πλέον, προσπαθεί να αναβιώσει την Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ και να επιστρέψει στην Αφρικανική Ένωση.

Η πρώτη Σύνοδος Κορυφής Ευρωπαϊκής Ένωσης – Μαρόκου, που πραγματοποιήθηκε το 2010, είναι η πρώτη μεταξύ Ε.Ε. – αραβικών και αφρικανικών χωρών. Πάντως, στα πλαίσια της ιδιαίτερης σχέσης του με την Ε.Ε., λαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό οικονομικής βοήθειας, μέσω της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτνίασης, και η Ε.Ε. ολοένα ενισχύει τις επενδύσεις, τις εξαγωγές, τις μεταφορές του Μαρόκου.

Η Τυνησία συνορεύει με Αλγερία και Λιβύη, ενώ βρέχεται από τη Μεσόγειο θάλασσα. Το 1881, έγινε γαλλικό προτεκτοράτο, αφού είχε ήδη αποτελέσει τμήμα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το 1956, μετά την ανεξαρτησία της, έγινε βασίλειο, ενώ το 1957, ανακηρύχθηκε η πρώτη δημοκρατία. Σήμερα, είναι στην ουσία, απολυταρχικό καθεστώς, με περιορισμένες ελευθερίες, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μειωμένη πολιτική συμμετοχή, δημοκρατικό έλλειμμα. Το καθεστώς υποστηρίζεται από τη Γαλλία. Έχει υπογράψει Συμφωνία Σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση και διατηρεί δεσμούς με τον αραβικό κόσμο, ως μέλος της Αραβικής Ένωσης και της Αφρικανικής Ένωσης.

Το 1942 – 1943, διαδραματίστηκε η τρίτη φάση επιχειρήσεων του Β΄ παγκοσμίου πολέμου, μεταξύ συμμάχων και δυνάμεων του Άξονα. Η νίκη των πρώτων καθόρισε τη λήξη του πολέμου και την διαμόρφωση των μετέπειτα συμμαχιών. Το 1956, γίνεται μέλος του ΟΗΕ, το 1958 της Αραβικής Ένωσης, το 1969 της Οργάνωσης Ισλαμικής Διάσκεψης. Συμμετέχει στον Ευρωμεσογειακό διάλογο από το 1995. Είναι, επίσης, μέλος της Ένωσης Αραβικού Μαγκρέμπ, της Αφρικανικής Ένωσης, της Κοινότητας Κρατών Σαχέλ – Σαχάρας.

Αναζητά φιλικές σχέσεις με τη Δύση, αν και συμμετέχει ενεργά στην περιφερειακή οργάνωση της Βόρειας Αφρικής και του αραβικού κόσμου. Με τη Γαλλία διατηρεί δεσμούς, που έχουν τη ρίζα τους στο αποικιοκρατικό παρελθόν, αλλά η ουσία βρίσκεται στην προβολή των εθνικών συμφερόντων της κάθε χώρας. Η Γαλλία διατηρεί την επιρροή της στη Βόρεια Αφρική και δημιουργεί βάσεις για το μέλλον, ενώ η Τυνησία, εκμεταλλευόμενη τις περιστάσεις, μπορεί να ενισχύσει τη δύναμή της στη Βόρεια Αφρική, με αβέβαια αποτελέσματα, λόγω του πολιτικού της συστήματος και της αστάθειας στην περιοχή. Με τις γείτονες χώρες στη Βόρεια Αφρική, επιδιώκει, επίσης, καλές σχέσεις.

Το 1993, επιλύθηκαν οι συνοριακές διαφορές της με την Αλγερία. Έχει προχωρήσει σε συνεργασία για την κατασκευή υποθαλάσσιου αγωγού φυσικού αερίου, μέσω της Τυνησίας, ώστε

να ενώνεται η Αλγερία με την Ιταλία. Έχει συμφωνήσει με την Αλγερία την οριοθέτηση του θαλάσσιου συνόρου ανάμεσά τους. Υποστήριξε την Ένωση¹⁴¹ του Αραβικού Μαγκρέμπ, να και η ολοκλήρωση δεν προχωρά, λόγω των εσωτερικών αντιθέσεων.

Τη δεκαετία του 1970, οι σχέσεις της με τη Λιβύη, βρίσκονταν διαρκώς σε κρίση. Το 1982, το Διεθνές Δικαστήριο αποφάσισε υπέρ της Λιβύης, για το πλούσιο σε πετρέλαιο, υπέδαφος στα σύνορά τους. Ακολούθως, οι σχέσεις τους χειροτέρεψαν, λόγω απειλών και απελάσεων. Μετά το 1987, οι σχέσεις τους ήταν εύθραυστες, αν και η Τυνησία υποστήριξε την απόσυρση των διεθνών κυρώσεων κατά της Λιβύης. Η θέση αυτή επαναλήφθηκε το 2003, και τώρα η Λιβύη είναι βασικός εμπορικός εταίρος, αν και υπάρχει μεταξύ τους διαμάχη για τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ τους.

Οι ισλαμιστές – εξτρεμιστές ηττήθηκαν ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η διακυβέρνηση της χώρας από τον σημερινό Πρόεδρο, από το 1987, η εκλογή του ανά πενταετία, με συνοπτικές διαδικασίες, ο εορτασμός, ως εθνικής εορτής, της ημερομηνίας προ της ανάληψης της εξουσίας του, δεν αφήνουν περιθώρια για δημιουργία συνθηκών σταθερότητας, εμπιστοσύνης, ασφάλειας. Η οικονομία της, όμως, είναι ανταγωνιστική, προσελκύοντας ξένες επενδύσεις. Εξορύσσει και εκμεταλλεύεται υδρογονάνθρακες, παράγει πετρέλαιο και ηλεκτρισμό. Το 2007, ξεκίνησε την κατασκευή μονάδας φυσικού αερίου, έχει δεύτερο διυλιστήριο, προσανατολίζεται στην πυρηνική ενέργεια, με κύριο εταίρο τη Γαλλία, λόγω ανάγκης τεχνολογίας και τεχνογνωσίας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι κύριος εμπορικός εταίρος, ενώ η Τυνησία ήταν η πρώτη μεσογειακή χώρα, που υπέγραψε συμφωνία σύνδεσης με την Ε.Ε., το 1995, και εφάρμοσε συνθήκες ελεύθερου εμπορίου μαζί της, το 2005. Συμμετέχει στο σχέδιο της Ε.Ε. για τοποθέτηση φωτοβολταϊκών στην έρημο και ηλεκτρικού δικτύου, που θα ενώσει τη Βόρεια Αφρική με την Ευρώπη.

Η θέση της βρίσκεται στην κεντρική Μεσόγειο. Έχει πραγματοποιήσει συζητήσεις με τη Μάλτα, για την πιθανότητα κοινής εκμετάλλευσης του βυθού, για την εξόρυξη πετρελαίου. Η Παγκόσμια Τράπεζα την θεωρεί ως τον μεγαλύτερο περιφερειακό ρυθμιστή της περιοχής Βόρειας Αφρικής και Μέσης Ανατολής (MENA). Μετέχει στη Συμφωνία του Agadir για την άρση των εμποδίων στις εμπορικές συναλλαγές, την προώθηση των επενδύσεων και της Ευρωμεσογειακής ζώνης ελεύθερου εμπορίου. Απώτερος στόχος, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στο παγκοσμιοποιημένο εμπόριο.

Οι αραβικές χώρες διαθέτουν ενεργειακούς πόρους, είναι αναδυόμενες οικονομίες, αλλά πέζουν τους ήδη περιορισμένους φυσικούς πόρους, π.χ. υδάτινους, και αυξάνουν τις εκπομπές τους, δημιουργώντας κύμα μετανάστευσης. Στην Τυνησία, επίγεια και υπόγεια ύδατα έχουν

¹⁴¹ Αλγερία, Μαρόκο, Μαυριτανία, Λιβύη.

αποτελέσει αντικείμενο υπερεκμετάλλευσης, το έδαφος και οι παράκτιες περιοχές υποβαθμίζονται. Αυτό σημαίνει ότι δεν επιχειρείται βιώσιμη ανάπτυξη.

Τα προβλήματα της Βόρειας Αφρικής δεν επηρεάζουν μόνο τις σχέσεις των χωρών σε διμερές επίπεδο, αλλά και τις πολυμερείς συνεργασίες που επιχειρούνται. Το 2008, στα πλαίσια της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ, επισημάνθηκε ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι τα σύνορα Μαρόκου - Αλγερίας και η Δυτική Σαχάρα. Η ενοποίηση της περιοχής αντιμετωπίζει πολιτικά εμπόδια, λόγω της αναγκαιότητας σύνθεσης πολλών διαφορετικών επιδιώξεων. Η ισχυρή πολιτική βούληση αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την υπέρβαση των διαχωριστικών γραμμών, σύμφωνα με τους πολιτικούς αρχηγούς. Η έλλειψη δημοκρατίας και ελευθερίας καθυστερούν την ολοκλήρωση, που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ενίσχυση της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ, ιδίως στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης.

Οι σχέσεις των κρατών της Βόρειας Αφρικής κυριαρχούνται από ανταγωνιστικότητα και αστάθεια. Η μεταξύ τους συνεργασία, όταν υπάρχει, αφορά την προώθηση οικονομικών συμφερόντων. Η έννοια της ανάπτυξης νοηματοδοτείται από τα οράματα των πολιτικών τους ηγετών. Κοινό στοιχείο, το δημοκρατικό έλλειμμα. Παρόλο που δεν δημιουργούνται συνθήκες ευημερίας και βιώσιμης ανάπτυξης, και λόγω της εξάρτησης από τον ορυκτό πλούτο, είναι έδαφος πρόσφορο για ξένες, πολυεθνικές εταιρείες, που έχουν αμιγώς οικονομικούς σκοπούς. Οι πρώην αποικιοκράτες βρίσκουν ένα τρόπο να επανέλθουν, καθώς στις σχέσεις των χωρών με τις ξένες δυνάμεις, υπάρχει αντιστοιχία, με τις ζώνες επιρροής του παρελθόντος. Η συνεργασία των κρατών πρέπει να προωθηθεί και να ενισχυθεί, μέσα από την περιφερειακή οργάνωση της περιοχής.

III. Η περιφερειακή οργάνωση της Βόρειας Αφρικής

Η ανεξαρτητοποίηση στη Βόρεια Αφρική ακολουθείται από τη συγκρότηση περιφερειακών οργανισμών, ώστε τα κράτη αυτά να ενώσουν τις φωνές τους, για την υποστήριξη των περιφερειακών επιδιώξεών τους, σε διεθνές επίπεδο. Ο παλαιότερος περιφερειακός οργανισμός ιδρύθηκε το 1945 στο Κάιρο, από την Αίγυπτο, τη Συρία, τη Λιβύη, το Ιράκ, την Ιορδανία, τη Σαουδική Αραβία. Δύο μήνες μετά προσχώρησε η Υεμένη. Πρόκειται για την Ένωση Αραβικών Κρατών ή Αραβική Ένωση ή Αραβικό Σύνδεσμο. Κύριος στόχος του οργανισμού αυτού ήταν να ενώσει πολιτικά τους αραβικούς πληθυσμούς, που μιλούν αραβικά, μένουν σε αραβόφωνες χώρες, συμπλέουν με το όραμα των αραβόφωνων. Η ταυτότητα των

αράβων προσδιορίζεται από το Ισλάμ, ως θρησκεία του αραβικού έθνους και την αραβική, ως κοινή γλώσσα.

Η έδρα της Ένωσης μετακινήθηκε προσωρινά στην Τύνιδα, στη δεκαετία του 1980, αφότου η Αίγυπτος αποβλήθηκε λόγω των συμφωνιών Camp David (1978). Έχει 22 μέλη¹⁴². Αποσκοπεί στη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των μελών, στο συντονισμό της συνεργασίας, στη διερεύνηση των προβλημάτων και των συμφερόντων των αραβικών χωρών, την προώθησή τους ανά τον κόσμο, στη διαφύλαξη της ανεξαρτησίας τους και της εδαφικής τους ακεραιότητας. Αποτελεί forum, ώστε τα μέλη να συντονίσουν τις πολιτικές τους, να συνδιαλλαγούν σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος, να διευθετήσουν τις διαμάχες τους, να περιορίσουν τις κρίσεις.

Δραστηριοποιείται σε κοινωνικό, επιστημονικό, οικονομικό, πολιτιστικό επίπεδο. Ασκει επιρροή σε διπλωματικό και πολιτικό πεδίο, λόγω της κοινής καταγωγής των μελών της. Εκπονεί και εφαρμόζει οικονομικά προγράμματα, σύμφωνα προς τον Χάρτη της Κοινής Αραβικής Οικονομικής Δράσης, όπως καθορίζεται από το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο. Διαθέτει Εκπαιδευτική, Μορφωτική, Επιστημονική Οργάνωση, για τη συνεργασία των μελών σε πολιτιστικό, εκπαιδευτικό, επιστημονικό επίπεδο, κοινωνικές επιτροπές (από 1951), Γενικό Γραμματέα (από 1953), ενώ τα προγράμματα χρηματοδοτούνται και από το Αραβικό Νομισματικό Ταμείο¹⁴³. Το τελευταίο ιδρύθηκε το 1976, και ξεκίνησε τις εργασίες του το 1977. Υπάγεται στην Αραβική Ένωση, στοχοθετεί τη βελτίωση της αραβικής νομισματικής πολιτικής, την ανάπτυξη έργων, την ενίσχυση του εμπορίου μεταξύ των μελών.

Όλα τα μέλη της Αραβικής Ένωσης είναι και μέλη του Αραβικού Ταμείου για την Οικονομική και Κοινωνική Ανάπτυξη. Ιδρύθηκε από το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο της Αραβικής Ένωσης, με πρώτη Σύνοδο, το 1972. Η Ένωση διαθέτει εξειδικευμένους οργανισμούς π.χ. την Αραβική Ακαδημία για τις Επιστήμες, την Τεχνολογία και τις Θαλάσσιες Μεταφορές, που ξεκίνησε ως περιφερειακή ναυτική ακαδημία.

Το 1950, υπήρξε συμφωνία για κοινή άμυνα και οικονομική συνεργασία, με αποτέλεσμα τον συντονισμό των αμυντικών πολιτικών των μελών της Ένωσης. Προώθησε τη θέση της γυναίκας στην αραβική κοινωνία, τα δικαιώματα του παιδιού, τις αθλητικές διοργανώσεις, τη διατήρηση της αραβικής πολιτιστικής κληρονομιάς, τη διασύνδεση των κρατών – μελών, τις πολιτικές ανταλλαγές, τα εργασιακά ζητήματα. Το Ισραήλ και το Τσαντ δεν είναι μέλη της. Το

¹⁴² Αίγυπτος, Ιράκ, Ιορδανία, Λίβανος, Σαουδική Αραβία, Συρία, Υεμένη, Σουδάν, Λιβύη, Μαρόκο, Τυνησία, Κουβέιτ, Αλγερία, Μπαχρέιν, Κατάρ, Ομάν, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μαυριτανία, Σομαλία, Παλαιστίνη, Τζιμπουτί, Κομόρες.

¹⁴³ Έχει 22 μέλη: Αίγυπτος, Ιράκ, Ιορδανία, Λίβανος, Σαουδική Αραβία, Συρία, Υεμένη, Σουδάν, Λιβύη, Μαρόκο, Τυνησία, Κουβέιτ, Αλγερία, Μπαχρέιν, Κατάρ, Ομάν, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μαυριτανία, Σομαλία, Παλαιστίνη, Τζιμπουτί, Κομόρες.

1976, εντάχθηκε η Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης. Η Εριθρέα είναι παρατηρητής¹⁴⁴ χωρίς δικαίωμα ψήφου. Λόγω της πολιτικής της Τουρκίας στο Ιράκ, ο Πρωθυπουργός Ερντογάν κλήθηκε ως Ειδικός Παρατηρητής στην Αραβική Ένωση, αδιανόητο για προηγούμενες δεκαετίες, σε διεθνή αμιγώς αραβικό οργανισμό.

Η Αραβική Ένωση έχει ομοιότητες με τις ΗΠΑ, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, την Αφρικανική Ένωση, καθώς έχει πολιτικούς σκοπούς. Απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση της ιδιότητας μέλους, είναι η αραβική καταγωγή. Η έλλειψη απώτερου στόχου περιφερειακής ολοκλήρωσης τη διαφοροποιεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα μέλη της είναι και μέλη της Οργάνωσης Ισλαμικής Διάσκεψης.

Σημαντικό επίτευγμα της Αραβικής Ένωσης είναι ο Αραβικός Χάρτης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Υπεγράφη το 2004, τέθηκε σε ισχύ το 2008 κατά το Μοντέλο του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Αναγνωρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες, την ασφάλεια, την ισονομία, την ισοπολιτεία, την κατάργηση των βασανιστηρίων, το δικαίωμα ιδιοκτησίας και συνεταιρίζεσθαι, τη θρησκευτική ελευθερία.

Το 1957, με έδρα το Κάιρο, ιδρύεται το Συμβούλιο της Αραβικής Οικονομικής Ένωσης, το οποίο ενεργοποιήθηκε το 1964. Αποσκοπεί στη διαμόρφωση κοινού θεσμικού πλαισίου για το εμπόριο, υποστηρίζει πολιτικές για τη γεωργία και τη βιομηχανία, εργασιακά και ασφαλιστικά θέματα των μελών¹⁴⁵ του, αλλά και σε νομισματική ένωση, διοχετεύοντας αραβική βοήθεια στην Αφρική, σε οικονομικό και τεχνικό επίπεδο. Στόχος της δημιουργίας του ήταν η ολοκλήρωση της οικονομικής ενότητας των μελών του, ο συντονισμός των εμπορικών πολιτικών τους, η συνεργασία των περιφερειακών οικονομιών απέναντι στην παγκόσμια οικονομία, ο συντονισμός της οικονομικής ανάπτυξης και πολιτικών στους τομείς της γεωργίας, της βιομηχανίας, των μεταφορών, της νομισματικής και φορολογικής πολιτικής, στην κατεύθυνση νομισματικής ένωσης.

Τα κράτη – μέλη της Συμφωνίας του Agadir είναι και μέλη της GAFTA, η οποία δημιουργήθηκε το 1997, για την ολοκληρωμένη οικονομική συνεργασία του αραβικού κόσμου και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς του. Έχει 18 μέλη¹⁴⁶. Διοικείται από το Αραβικό Οικονομικό Συμβούλιο της Αραβικής Ένωσης. Κατευθύνεται στη διευκόλυνση της προσαρμογής των αραβικών προϊόντων, την τόνωση της αραβικής αγοράς, την ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα

¹⁴⁴ Υπάρχουν άλλοι τρεις παρατηρητές: η Βραζιλία, η Βενεζουέλα, η Ινδία.

¹⁴⁵ Αίγυπτος, Ιράκ, Ιορδανία, Κουβέιτ, Λιβύη, Μαυριτανία, Σομαλία, Παλαιστίνη, Σουδάν, Τυνησία, Συρία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Υεμένη.

¹⁴⁶ Ιορδανία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μπαχρέιν, Σαουδική Αραβία, Ομάν, Κατάρ, Μαρόκο, Συρία, Λίβανος, Ιράκ, Αίγυπτος, Παλαιστίνη, Κουβέιτ, Τυνησία, Λιβύη, Σουδάν, Υεμένη, Αλγερία

και τη διευκόλυνση της πληροφόρησης. Τελεί υπό το πνεύμα της Συμφωνίας¹⁴⁷ για την διευκόλυνση και την ανάπτυξη του εμπορίου μεταξύ των αραβικών χωρών που υιοθετήθηκε από το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο της Αραβικής Ένωσης, το 1981.

Ακολούθως, το 1963, στην Αντις Αμπέμπα, δημιουργείται ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας, για την προώθηση της ενότητας και της αλληλεγγύης μεταξύ των αφρικανικών κρατών. Από τη Βόρεια Αφρική, μέλη του Οργανισμού αυτού ήταν η Αίγυπτος, η Αλγερία, η Λιβύη, η Τυνησία, όχι όμως το Μαρόκο και η Μαυριτανία. Τον Ιούλιο του 2002, τον διαδέχεται, στην Αντις Αμπέμπα, η Αφρικανική Ένωση, ως πιο επιτυχημένη μορφή περιφερειακής συνεργασίας. Ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας αποσκοπούσε στην εξάλειψη της αποικιοκρατίας. Εισέφερε δύο αρχές στην Αφρικανική Κοινότητα: α) τη μη επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις μιας χώρας και β) το σεβασμό των υφιστάμενων συνόρων. Το 2001, τα μέλη όφειλαν περί τα \$50.000.000, γεγονός που εξασθένησε τη δράση του, περιορίζοντας σε ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινότητας, αλλά και στη διαμόρφωση κοινής στάσης των αφρικανικών κρατών. Μετασηματίστηκε, λοιπόν, στην Αφρικανική Ένωση. Το κείμενο της ιδρυτικής πράξης είχε υιοθετηθεί το 2000, στη Σύνοδο Κορυφής στη Lome.

Ως όραμα, εντοπίζεται η δημιουργία ηνωμένων πολιτειών Αφρικής, η ενίσχυση της αφρικανικής περιφερειακής οργάνωσης, ώστε να ανταποκριθεί στην παγκοσμιοποίηση, μέσα από τη δημιουργία συνθηκών ανταγωνιστικότητας, αλλά και συνοχής, η εγκαθίδρυση χρηστής διοίκησης. Έχει 50 μέλη¹⁴⁸, από τα 53 αφρικανικά κράτη. Αποσκοπεί στην εδραίωση ειρήνης και ασφάλειας στην περιοχή, μέσω του εκδημοκρατισμού, της χρηστής διακυβέρνησης, της προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης, της εφαρμογής αναπτυξιακών προγραμμάτων, της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έχει επικεντρωθεί στο NEPAD (New Partnership For Africa's Development): προέκυψε το 2001 από πρόταση της Αλγερίας, της Νιγηρίας, της Αιγύπτου, της Σενεγάλης, της Νότιας Αφρικής, μετά από εντολή του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας για την περιφερειακή ολοκλήρωση της Αφρικής.

¹⁴⁷ Agreement to Facilitate and Develop Trade Among Arab Countries

¹⁴⁸ Αλγερία, Αγκόλα, Μπενίν, Μποτσουάνα, Μπουργκίνα Φάσο, Μπουρούντι, Καμερούν, Πράσινο Ακρωτήρι, Δημοκρατία της Κεντρικής Αφρικής, Τσαντ, Κομόρες, Ακτή Ελεφαντοστού, Δημοκρατία του Κονγκό (πρώην Ζαΐρ), Δημοκρατία του Κονγκό (Μπραζαβιλ), Τζιμπουτί, Αίγυπτος, Ισημερινή Γουινέα, Αιθιοπία, Γκαμπόν, Γκάμπια, Γκάνα, Γουινέα Μπισσάου, Κένυα, Λεσόθο, Λιβερία, Λιβύη, Μαλάουι, Μάλι, Μαυριτανία, Μαυρίκιος, Μοζαμβίκη, Ναμίμπια, Εριθρέα, Νιγηρία, Ρουάντα, Δυτική Σαχάρα, Σάο Τομέ και Πρίνσιπε, Σενεγάλη, Σεϋχέλλες, Σιέρα Λεόνε, Σομαλία, Νότιος Αφρική, Σουδάν, Σουαζιλάνδη, Τανζανία, Τόγκο, Τυνησία, Ουγκάντα, Ζάμπια, Ζιμπάμπουε, το Μαρόκο έχει αποχωρήσει (1984) όταν υποστηρίχθηκε η κυβέρνηση της Δυτικής Σαχάρας. Το Ζαΐρ αντέδρασε στην ένταξη της Δυτικής Σαχάρας στον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας δημιουργώντας προβλήματα ως το 1986. Έχουν αποβληθεί η Γουινέα (2008), η Μαδαγασκάρη (2009) και ο Νίγηρας (2010), λόγω πραξικοπημάτων και ολοκληρωτικών καθεστώτων. Ως το 1994, δεν ήταν μέλος η Νότια Αφρική. Η Εριθρέα απεσύρθη αόφτου η Αφρικανική Ένωση κάλεσε το Συμβούλιο Ασφαλείας να επιβάλλει μέτρα, λόγω της υποστήριξης Σομαλών ισλαμιστών, ενάντια στις διεθνώς αναγνωρισμένη κυβέρνηση της Σομαλίας. Έτσι, το 2009, επεβλήθη στην Εριθρέα εμπάργκο όπλων, ταξιδιωτική οδηγία, περιορισμοί στους αξιωματούχους.

Τον Ιούνιο του 1981, στο Ναϊρόμπι, τα αφρικανικά κράτη, μέλη του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας, υιοθέτησαν τον Αφρικανικό Χάρτη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Δικαιώματα των Λαών: 68 άρθρα, για θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα πρώτης γενιάς, κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά, πολιτιστικά, κατά το πρότυπο του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών του 1948, με επέκταση στα συλλογικά¹⁴⁹ ανθρώπινα δικαιώματα δεύτερης και τρίτης γενιάς, και ίδρυση Αφρικανικής Επιτροπής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, εντός του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας, για την προάσπισή τους εντός της ηπείρου, με λεπτομερείς προβλέψεις, για την παρακολούθηση, την αξιολόγηση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την παραβίασή τους. Το ακροτελεύτιο άρθρο αφορά την τροποποίηση του κειμένου. Σήμερα 53 κράτη, μέλη πλέον της Αφρικανικής Ένωσης, έχουν αποδεχθεί τις αρχές του, μεταξύ αυτών, από τη Βόρεια Αφρική, Αλγερία, Αίγυπτος, Λιβύη, Μαυριτανία, Δυτική Σαχάρα, Τυνησία.

Ο Αφρικανικός Χάρτης¹⁵⁰ για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας τέθηκε σε ισχύ το 1999, ενώ μέχρι το 2009, είχαν επικυρώσει 45 από τα 53 αφρικανικά κράτη¹⁵¹. Ακολούθησε το συμπληρωματικό Πρωτόκολλο¹⁵² για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών, το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 2005. Η εφαρμογή του Χάρτη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα συναρτάται με τη δράση των ΜΚΟ στον τομέα αυτό, καθώς οι συστάσεις της Επιτροπής δεν έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα, λείπει ο μηχανισμός συμμόρφωσης και ο διακηρυκτικός χαρακτήρας είναι εντονότερος σε σχέση με την έλλειψη αποτελεσματικών μέσων εφαρμογής.

Το 1998, η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας αποφάσισε την ίδρυση Αφρικανικού Δικαστηρίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των λαών. Ο Καταστατικός Χάρτης της Αφρικανικής Ένωσης επιτρέπει την επέμβαση σε κράτος, αν στο έδαφός του τελούνται εγκλήματα κατά του ανθρώπου, γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου κλπ. Στο Χάρτη της Αντις Αμπέμπα εντοπίζουμε τις αρχές του παναφρικανισμού, της αποαποικιοποίησης, της αδέσμευτης επιλογής των διεθνών εταίρων του Οργανισμού. Συμπεριέλαβε όλα τα αφρικανικά κράτη.

Η θεσμική οργάνωση της Αφρικανικής Ένωσης δομείται κατά το μοντέλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ιδρυτική Πράξη της Αφρικανικής Ένωσης υιοθετήθηκε στη Lome, το 2000. Το 2001,

¹⁴⁹ Άρθρα 19-20: αυτοδιάθεση, άρθρο 21: διαρκής κυριαρχία επί των φυσικών πόρων, άρθρο 22: δικαίωμα στην ανάπτυξη και συμμετοχή στην κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, άρθρο 23: δικαίωμα στην ειρήνη, άρθρο 24: δικαίωμα σε υγιές και αρμονικό περιβάλλον.

¹⁵⁰ The African Charter on the Rights and Welfare of the Child (ACRWC, 1990).

¹⁵¹ Οχτώ κράτη δεν έχουν επικυρώσει, εκ των οποίων η Δημοκρατία του Κονγκό και τα νησιά Σάο Τομέ και Πρίνσιπε δεν έχουν καν υπογράψει. Οι μεγαλύτερες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν διαπιστωθεί σε Σουδάν, Σομαλία, Δημοκρατία του Σαχράουι και Δημοκρατία του Κονγκό.

¹⁵² Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa (2003)

στη Lusaka, υιοθετήθηκε σχέδιο για την Εφαρμογή της Αφρικανικής Ένωσης. Τότε, τοποθετείται και η πρωτοβουλία NEPAD. Η Αφρικανική Ένωση διαθέτει σημαία και ύμνο. Η δομή της είναι πολιτική και διοικητική. Το κέντρο του Οργανισμού βρίσκεται στην Αντίς Αμπέμπα. Η Αφρικανική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Δικαιώματα των Λαών εδρεύει στην Banjul (Gambia). Η Γραμματεία του NEPAD, ο Μηχανισμός¹⁵³ Αξιολόγησης, το Παναφρικανικό Κοινοβούλιο εδρεύουν στο Midrand της Νότιας Αφρικής.

Στη Συνέλευση, συναντώνται οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων. Είναι το κύριο όργανο λήψης αποφάσεων της Αφρικανικής Ένωσης. Το Εκτελεστικό Συμβούλιο αποτελείται από τους Υπουργούς Εξωτερικών που προετοιμάζει τις αποφάσεις της Συνέλευσης. Αποφασίζουν για το εξωτερικό εμπόριο, τη γεωργία, κοινωνικά θέματα και λογοδοτούν στη Συνέλευση. Η Επιτροπή των Μονίμων Αντιπροσώπων των Μελών, με έδρα την Αντίς Αμπέμπα, προετοιμάζει την εργασία του Εκτελεστικού Συμβουλίου. Αντιστοιχεί στην COREPER.

Η Γραμματεία αντιστοιχεί στην Επιτροπή, κατά την πολιτική δομή. Θα μετονομαστεί σε Αρχή (Authority) της Αφρικανικής Ένωσης και θα έχει διοικητικό έργο. Το Οικονομικό, Κοινωνικό, Πολιτιστικό Συμβούλιο είναι ένα Συμβουλευτικό Σώμα, απαρτιζόμενο από μέλη της Κοινωνίας των Πολιτών. Αντιστοιχεί στην Ευρωπαϊκή, Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Το Παναφρικανικό Κοινοβούλιο αποτελείται από 265 μέλη που εκλέγονται από τα Εθνικά Κοινοβούλια των μελών. Συγκλήθηκε για πρώτη φορά τον Σεπτέμβριο του 2004. Πρόκειται για το νομοθετικό σώμα της Ένωσης.

Το Αφρικανικό Δικαστήριο δημιουργήθηκε για διευθέτηση των διαφωνιών, κατά την ερμηνεία των κειμένων της Αφρικανικής Ένωσης, με Πρωτόκολλο του 2003, αλλά δεν έχει τεθεί σε ισχύ. Υπάρχει, ήδη, το Δικαστήριο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Δικαιώματα των Λαών και σχεδιάζεται να συγχωνευθεί υπό το δεύτερο. Το Συμβούλιο Ειρήνης και Ασφάλειας προβλέφθηκε το 2004, από Πρωτόκολλο στην ιδρυτική πράξη, για άμεση απάντηση στις περιπτώσεις κρίσης: πρόληψη, διαχείριση, επίλυση, διατήρηση ειρήνης, ανάπτυξη κοινών αμυντικών πολιτικών. Έχει 15 μέλη που εκλέγονται από τη Συνέλευση σε περιφερειακή βάση. Αντιστοιχεί στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Προβλέπεται, επίσης, να λειτουργήσουν στο μέλλον εξειδικευμένες τεχνικές επιτροπές για να βοηθήσουν το έργο της Συνέλευσης. Οι χρηματοδοτικοί θεσμοί της Ένωσης δεν έχουν συσταθεί ακόμα. Πρόκειται για την Κεντρική Αφρικανική Τράπεζα, το Αφρικανικό Νομισματικό Ταμείο, την Αφρικανική Τράπεζα Επενδύσεων.

¹⁵³ African Peer Review Mechanism στα πλαίσια του NEPAD.

Η Αφρικανική Επιτροπή για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Αφρική συνεστήθη από τον Χάρτη του 1981 και υφίσταται από το 1986. Αναφέρεται στην Αφρικανική Ένωση, βασίζεται στο Χάρτη, τον ερμηνεύει και αξιολογεί τα παράπονα, που κατατίθενται για τις σχετικές παραβιάσεις. Το Αφρικανικό Δικαστήριο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Δικαιώματα των Λαών υφίσταται από το 2006, για να βοηθήσει την Επιτροπή, μετά τη θέση σε ισχύ Πρωτοκόλλου στο Χάρτη. Επιχειρεί τη συμμόρφωση των κρατών της Αφρικανικής Ένωσης στο Χάρτη, ο οποίος συμπληρώνεται από τα Πρωτόκολλα για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών και τα δικαιώματα του παιδιού. Θα συγχωνευθεί, όπως είπαμε, με το Αφρικανικό Δικαστήριο.

Η Αφρικανική Ένωση είναι πλήρως ανανεωμένος οργανισμός, ενεργός, αποσκοπεί σε οικονομική και πολιτική ενότητα, επιδιώκοντας να είναι αποτελεσματικός. Ενδιαφέρεται για την ειρήνη στην αφρικανική ήπειρο (π.χ. Μπουρούντι, Σουδάν, Νταρφούρ). Ενόψει της παγκοσμιοποίησης, η Αφρική δεν πρέπει να περιθωριοποιεί. Στοχεύει στην ανάπτυξη, ως καρπού της περιφερειακής ολοκλήρωσης, στα πλαίσια οικονομικού φιλελευθερισμού, αλλά και απάλειψης του εθνικισμού.

Η περιφερειακή αυτή οργάνωση έχει πολιτικό μανδύα και ο Νότος βρίσκεται σε μία δυναμική αντίρροπη σχέση με το Βορρά. Η διαφορά του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας με την Αφρικανική Ένωση, έγκειται στην αξιολόγηση των χωρών – μελών για τους δημοκρατικούς τους θεσμούς και τη χρηστή διακυβέρνηση. Επίσης, για πρώτη φορά στην Αφρική, κάθε μέλος δύναται να υποβάλλει παράπονα για άλλο μέλος. Ελέγχεται η ουσία, ακολουθεί επί τόπου έλεγχος, προβλέπεται η δυνατότητα έκτακτης συνόδου των μελών για να κάνει συστάσεις.

Για πρώτη φορά η Αφρικανική Ένωση επενέβη στρατιωτικά σε μέλος της, το 2003. Απέστειλε ειρηνευτικές δυνάμεις από τη Νότια Αφρική, την Αιθιοπία, την Μοζαμβίκη στο Μπουρούντι, για να ελεγχθεί η τήρηση των συμφωνιών. Δραστηριοποιήθηκε, επίσης, στο Σουδάν για τη διαμάχη για το Νταρφούρ, πριν την εμπλοκή των Ηνωμένων Εθνών, το 2000. Επίσης έχει επέμβει στη Σομαλία, αλλά και στις Κομόρες Νήσους. Η εξωτερική πολιτική της Αφρικανικής Ένωσης διαμορφώνεται από τα μέλη και εκπροσωπούνται τα συμφέροντα των αφρικανικών λαών. Η Ένωση είναι μόνιμος παρατηρητής στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ και επιθυμεί να λειτουργήσει ως γέφυρα με τα Ηνωμένα Έθνη. Έχει ξεχωριστές σχέσεις με ΗΠΑ και Ε.Ε.

Προασπίζει την ειρήνη και τις κοινές αφρικανικές θέσεις για τα ζητήματα που ταλανίζουν την Αφρική. Προωθεί τους δημοκρατικούς θεσμούς, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη χρηστή διακυβέρνηση, τη διατήρηση ασφάλειας για την πολιτική και κοινωνικοοικονομική ολοκλήρωση της ηπείρου. Αντιμετωπίζει, τις ασθένειες, που μαστίζουν την Αφρική, τα πολιτικά ζητήματα, τις

εμφύλιες συρράξεις, τα οικονομικά, κοινωνικά, οικολογικά, νομικά ζητήματα, υπό το πρίσμα της ενοποίησης της ηπείρου. Υιοθετεί κείμενα, εγκαθιδρύει θεσμικούς μηχανισμούς π.χ. Σύμβαση για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της διαφθοράς (2003), για εκδημοκρατισμό, εκλογές και διακυβέρνηση (2007), τη νέα εταιρική σχέση για την ανάπτυξη της Αφρικής (NEPAD), μαζί με τη Διακήρυξη για Δημοκρατία, Πολιτική, Οικονομική και Εταιρική Διακυβέρνηση. Θεσμός της Αφρικανικής Ένωσης είναι η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης.

Η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης ιδρύθηκε το 1964 με έδρα το Αμπιτζάν. Έχει μέλη¹⁵⁴ από την αφρικανική ήπειρο και εκτός Αφρικής. Αποσκοπεί στη βελτίωση της διαβίωσης των αφρικανικών πληθυσμών και τον περιορισμό της φτώχειας. Αφρικανική Ένωση και Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης έχουν τη μεγαλύτερη συμμετοχή αφρικανικών κρατών. Στους υπόλοιπους περιφερειακούς οργανισμούς της Αφρικής παρατηρείται χαλαρότερη συσπείρωση.

Η εν λόγω Τράπεζα προωθεί την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική πρόοδο στις χώρες - μέλη, προάγει την ενσωμάτωση των γυναικών, την εκπαίδευση, το μετασχηματισμό των υπαρχουσών δομών, την εξάλειψη του χρέους για τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, αλλά και το NEPAD. Λόγω έλλειψης πολιτικής σταθερότητας, η έδρα μεταφέρθηκε στην Τυνησία. Τα μεγαλύτερα δάνεια δίνονται στους τομείς της ενέργειας, των υδάτων, της βελτίωσης των συνθηκών υγιεινής, των μεταφορών και τηλεπικοινωνιών. Απώτερος στόχος είναι, η Αφρική να γίνει πιο ανταγωνιστική για την παγκόσμια αγορά. Εργαλείο για αυτό το στόχο αποτελεί, μεταξύ άλλων, η δημιουργία διασυνδέσεων μεταξύ των χωρών. Τα σχέδια, που χρηματοδοτούνται, μπορούν να βοηθήσουν την περιφερειακή ολοκλήρωση. Φιλοξενεί την Κοινοπραξία¹⁵⁵ Υποδομών για την Αφρική, που ίδρυσαν οι G8, για να ενισχυθεί η Αφρική και ειδικότερα η περιφερειακή ανάπτυξη. Η Αφρικανική Τράπεζα μπορεί να συγχρηματοδοτήσει έργα.

Έχει πολιτικές για την αντιμετώπιση των ασθενειών, μέσω χρηματοδότησης, στον τομέα της υγείας: για την οικοδόμηση ικανότητας, την εκπαίδευση, την πρόληψη, τον έλεγχο εξάπλωσης των ασθενειών, την έρευνα, τις υποδομές, τον εξοπλισμό, φαρμακευτικό υλικό, στην κατεύθυνση της συλλογικής προσπάθειας. Ο μεγαλύτερος αγώνας της είναι κατά του AIDS. Αρχίζει, επίσης, να αποκτά ενεργειακή πολιτική. Το 1995, κινδύνευσε να καταρρεύσει. Είναι σχετικά μικρή πηγή, για χρηματοδότηση της ανάπτυξης στην Αφρική. Χορηγεί, μόλις, το 6% της αναπτυξιακής βοήθειας στην Αφρική. Το NEPAD της έχει αναθέσει να ηγηθεί μεταξύ των οικονομικών και

¹⁵⁴ Αλγερία, Μποτσουάνα, Αίγυπτος, Ισημερινή Γουινέα, Γκαμπόν, Μαυρίκιος, Μαρόκο, Ναμίμπια, Σεϋχέλλες, Νότια Αφρική, Σουαζιλάνδη, Τυνησία. Εκτός Αφρικής: Αργεντινή, Αυστρία, Βέλγιο, Βραζιλία, Καναδάς, Κίνα, Δανία, Φιλανδία, Γερμανία, Ινδία, Ιαπωνία, Κουβέιτ, Ολλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Σαουδική Αραβία, Νότια Κορέα, Σουηδία, Ελβετία, Τουρκία, Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ.

¹⁵⁵ Infrastructure Consortium for Africa.

αναπτυξιακών θεσμών, για την περιφερειακή ολοκλήρωση. Πάντως, προς το παρόν, στην Αφρική δε φαίνεται να μπορούν να επιτευχθούν οι αναπτυξιακοί στόχοι της Χιλιετίας.

Το 1969, ιδρύεται η Οργάνωση Ισλαμικής Διάσκεψης. Σε αριθμό μελών¹⁵⁶, κατατάσσεται μετά τον ΟΗΕ, και επαγγέλλεται την προαγωγή των συμφερόντων του ισλαμικού κόσμου σε διεθνές επίπεδο. Το 2005, υιοθέτησε δεκαετές πρόγραμμα δράσης για χρηστή διακυβέρνηση, προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκσυγχρονισμό των μελών, σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό τομέα. Υπερασπίζεται τα δικαιώματα των μελών του, προωθεί τον πολιτικό διάλογο, για επίλυση των διαφορών, την ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου, τον εκδημοκρατισμό των διεθνών σχέσεων.

Ακολούθως το 1973, στη Τζέντα, ιδρύεται η Ισλαμική Τράπεζα Ανάπτυξης. Τα 56 μέλη της είναι και μέλη της Οργάνωσης της Ισλαμικής Διάσκεψης. Αποσκοπεί στην οικονομική ενίσχυση των μελών της, μέσω προγραμμάτων, ταμείων και τεχνικής βοήθειας. Παράλληλα με την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική πρόοδο των μελών της, ενδιαφέρεται και για τις μουσουλμανικές κοινότητες των χωρών μη μελών. Ιδρύθηκε από την πρώτη Διάσκεψη των Υπουργών Οικονομίας της Οργάνωσης Ισλαμικής Διάσκεψης. Οι εργασίες της ξεκίνησαν το 1975. Είναι παρατηρητής στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών.

Το 1974, ιδρύεται η Αραβική Τράπεζα για την Οικονομική Ανάπτυξη στην Αφρική με έδρα το Χαρτούμ. Τα μέλη¹⁵⁷ της προέρχονται από τις χώρες του Μαγκρέμπ, του Μασρέκ, της Αραβικής Χερσονήσου. Συντηρεί την επικοινωνία Βόρειας Αφρικής – Μέσης Ανατολής. Οι Άραβες ενισχύουν την Αφρική. Η μεταξύ τους συνεργασία αφορά οικονομικά και τεχνικά ζητήματα, για την προώθηση της αφρικανικής ανάπτυξης, στο πλαίσιο του εθνικού σχεδιασμού των αφρικανικών κρατών, και με περιφερειακή διάσταση των προγραμμάτων, για την αντιμετώπιση περισσότερων αναγκών, περισσότερων κρατών.

Οι χώρες του Μαγκρέμπ (Αλγερία, Λιβύη, Μαρόκο, Μαυριτανία, Τυνησία) υπέγραψαν, το 1989, τη Συμφωνία της Καζαμπλάνκα, ιδρύοντας, έτσι την Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ, αποσκοπώντας σε περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση, με την κατάργηση των δασμών. Έδρα του Οργανισμού είναι το Ραμπάτ. Εμπνεύστηκε τη σύστασή της από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Έθεσε ως στόχο την απόκτηση ενιαίου πολιτικού και οικονομικού χαρακτήρα. Αντιμετώπισε το

¹⁵⁶ Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Ιορδανία, Αφγανιστάν, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ινδονησία, Ουζμπεκιστάν, Ουγκάντα, Ιράν, Πακιστάν, Μπαχρέιν, Μπρουνεϊ, Νταρουσάλαμ, Μπαγκλαντές, Μπενίν, Μπουργκίνα Φάσο, Τατζικιστάν, Τουρκία, Τουρκμενιστάν, Τσαντ, Τόγκο, Τυνησία, Αλγερία, Τζιμπουτί, Σαουδική Αραβία, Σενεγάλη, Σουδάν, Συρία, Σουρινάμ, Σιέρα Λεόνε, Σομαλία, Ιράκ, Ομάν, Γκαμπόν, Γκάμπια, Γουιάνα, Γουινέα, Γουινέα Μπισσάου, Παλαιστίνη, Κομόρες, Κιργιστάν, Κατάρ, Καζακστάν, Καμερούν, Ακτή Ελεφαντοστού, Κουβέιτ, Λίβανος, Λιβύη, Μαλβίδες, Μαλί, Μαλαισία, Αίγυπτος, Μαρόκο, Μαυριτανία, Μοζαμβίκη, Νίγηρ, Νιγηρία, Υεμένη.

¹⁵⁷ Αλγερία, Αίγυπτος, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ιορδανία, Ιράκ, Κατάρ, Κουβέιτ, Λίβανος, Λιβύη, Μαρόκο, Μαυριτανία, Μπαχρέιν, Ομάν, Παλαιστίνη, Σαουδική Αραβία, Σουδάν, Συρία, Τυνησία.

πρόβλημα της ακραίας ισλαμιστικής Αλγερίας, αλλά και της Λιβύης, που ήταν προσηλωμένη στον παναραβισμό, τον αυστηρό ισλαμισμό, στηρίζοντας παράλληλα την τρομοκρατία, ως πολιτική επιλογή στις εξωτερικές της σχέσεις.

Ενδιαφέρεται για την ανάπτυξη στους τομείς της γεωργίας, της βιομηχανίας, του εμπορίου, την διατροφική ασφάλεια, την επίτευξη περιφερειακής σταθερότητας, την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών, την προσέγγιση με την Ε.Ε., την ανταγωνιστικότητα και την ένταξη στις διεθνείς αγορές, την προσέλκυση ξένων επενδύσεων, τη διευθέτηση των διαφορών μεταξύ των κρατών – μελών. Εσωτερικές διενέξεις οδήγησαν το 1994 σε διακοπή της οικονομικής ολοκλήρωσης.

Η ιδέα δημιουργίας οικονομικής ένωσης στο Μαγκρέμπ τοποθετείται το 1956, με την ανεξαρτησία Τυνησίας και Μαρόκου. Αλγερία, Λιβύη, Μαρόκο, Μαυριτανία, Τυνησία, συναντήθηκαν για πρώτη φορά το 1988. Στην ιδρυτική πράξη του 1989, η ουσία βρίσκεται στη συνεργασία με παρόμοιους περιφερειακούς θεσμούς, στην ενίσχυση του διεθνούς διαλόγου, αλλά και της ανεξαρτησίας των κρατών – μελών. Βασίζεται στη γεωστρατηγική θέση της περιοχής, ως διαμετακομιστικού κέντρου προς την Ευρώπη, αλλά και στον ορυκτό της πλούτο. Το 1994, η Αίγυπτος έκανε αίτηση ένταξης. Η Αλγερία θέλησε να δώσει την προεδρεία στη Λιβύη, προκαλώντας κραδασμούς. Τελικά, ανέλαβε η ίδια, παραλαμβάνοντας από την Τυνησία, αλλά η στάση της Λιβύης, προς την Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ, δεν αξιολογήθηκε θετικά.

Το ζήτημα της Δυτικής Σαχάρας εκκρεμεί προς επίλυση, καθώς από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, προκαλεί εντάσεις μεταξύ Αλγερίας και Μαρόκου, όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Έως το 2005, το Μαρόκο αρνούνταν να παραστεί στις συναντήσεις, λόγω της υποστήριξης της Αλγερίας στη Δυτική Σαχάρα. Το Μαρόκο αρνείται την επίλυση του ζητήματος, έχοντας απορρίψει και τη συμβολή των Ηνωμένων Εθνών, μέσω του Σχεδίου Baker II, το 2003. Οι σχέσεις Λιβύης και Μαυριτανίας είναι επίσης τεταμένες, καθώς η δεύτερη κατηγορεί τις μυστικές υπηρεσίες της πρώτης, για απόπειρα πραξικοπήματος.

Η Κοινότητα των Κρατών της Σαχέλ – Σαχάρας ιδρύθηκε το 1998 στην Τρίπολη, από έξι χώρες¹⁵⁸. Το 2000, έγινε περιφερειακή οικονομική κοινότητα κατά την 36^η Διάσκεψη των Αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων στην Αφρικανική Ένωση στη Lome. Από το 2001, έχει καθεστώς παρατηρητή στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, συνεργάζεται με την Οικονομική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Αφρική, με το Σύστημα των Ηνωμένων Εθνών (UNDP, WHO, UNESCO, FAO) και τη Διαρκή Διακρατική Επιτροπή για τον έλεγχο της ξηρασίας στην περιοχή Σαχέλ. Τα μέλη της συμμετέχουν και σε άλλες οικονομικές αφρικανικές ενώσεις, για τη

¹⁵⁸ Μπουργκίνα Φάσο, Τσαντ, Λιβύη, Μάλι, Νίγηρ, Σουδάν.

δημιουργία κοινής αφρικανικής οικονομικής κοινότητας. Βέβαια, υπάρχουν στην ήπειρο πιο εξειδικευμένοι οργανισμοί για οικονομική ολοκλήρωση. Ενδιαφέρεται για την επίλυση των διαφορών στην περιοχή, ενισχύει τη συνεργασία, μέσω κοινωνικών δράσεων.

Αποσκοπεί σε οικονομική - με επενδύσεις σε γεωργία, βιομηχανία, ενέργεια - , κοινωνική - σε επίπεδο εκπαίδευσης και πολιτισμού - ανάπτυξη των μελών¹⁵⁹ της, αλλά και στην προστασία του περιβάλλοντος, μέσω αναβάθμισης της ποιότητας του νερού, του εδάφους και του αέρα. Επιδιώκει την ελεύθερη διακίνηση προσώπων, αγαθών, κεφαλαίων, υπηρεσιών, ελευθερία διαμονής, εργασίας, ιδιοκτησίας, οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και διευκόλυνση του διεθνούς εμπορίου, μέσω εναρμονισμένων πολιτικών των μελών της.

Αναδύεται, λοιπόν, ένα περιφερειακό σύστημα υπό θεμελιώδεις αρχές και αξίες, ακολουθεί το μοντέλο της διεθνούς κοινότητας μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, δημιουργεί υπόβαθρο, ώστε να παρέχονται εγγύη για την αντιμετώπιση των περιφερειακών και παγκόσμιων προκλήσεων. Η Αφρική αρχίζει να βρίσκει τον δρόμο της, χωρίς την υποταγή της σε καθεστώτα και αξίες, που δεν ανήκαν στην παράδοσή της. Στην περιφερειακή οργάνωση της Αφρικής εντοπίζουμε οικονομικούς οργανισμούς, με πολιτικές προεκτάσεις, ενίοτε αποκλειστική συμμετοχή κρατών της αφρικανικής ηπείρου, ως μελών, αλλά και περιβαλλοντικούς οργανισμούς π.χ. Διαρκής Διακρατική Επιτροπή Καταπολέμησης της Ξηρασίας στην περιοχή του Σαχέλ (1973), Διακυβερνητική Αναπτυξιακή Αρχή (1996), που αποσκοπεί και στη διατροφική ασφάλεια, στη διατήρηση των φυσικών πόρων, στην καταπολέμηση της ξηρασίας, στην προστασία του περιβάλλοντος.

Παρατηρούμε, ότι οι συνασπισμοί των αφρικανικών χωρών ανάγονται στην πάλαι ποτέ διαίρεση της ηπείρου, από το αποικιοκρατικό σύστημα. Ειδικότερα, στη Βόρεια Αφρική, υπάρχει μία διαφοροποίηση στις πολιτικές επιλογές των χωρών, που υπήρξαν υπό γαλλική κατοχή, σε σχέση με αυτές που ήταν υπό βρετανική. Η Αίγυπτος π.χ. δεν συμβαδίζει και δεν είναι ομοιογενής προς τις χώρες του Μαγκρέμπ.

Στη Βόρεια Αφρική, υφίστανται περιφερειακές ενώσεις, που ξεκινούν από την επίτευξη οικονομικών στόχων, τη δημιουργία οικονομικών κοινοτήτων, ενίοτε με πολιτική και στρατιωτική συνεργασία. Η Αφρικανική Ένωση έχει πολλές ιδιαιτερότητες. Προσομοιάζει στο δυτικό μοντέλο οργάνωση των διεθνών σχέσεων. Υπάρχει το όραμα των ηνωμένων πολιτειών της Αφρικής, ως περιφερειακή ολοκλήρωση, με πολιτική διάσταση. Υπάρχουν θεσμοί και οργανισμοί

¹⁵⁹ Μπουργκίνα Φάσο, Τσαντ, Λιβύη, Μάλι, Νίγηρ, Σουδάν, η Δημοκρατία της Κεντρικής Αφρικής, η Εριθρέα, το Τζιμπουτί, η Γκάμπια, η Σενεγάλη, η Αίγυπτος, το Μαρόκο, η Νιγηρία, η Σομαλία, η Τυνησία, το Μπενίν, το Τόγκο, η Ακτή Ελεφαντοστού, η Γουινέα Μπισσάου, η Λιβερία, η Γκάνα, η Σιέρα Λεόνε, οι Κομόρες, η Γουινέα, η Κένυα, η Μαυριτανία, το Σάο Τομέ και Πρίνσιπε.

για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα της ηπείρου. Βέβαια, χρειάζεται πολιτική βούληση των κρατών, καθώς εκείνα διαπραγματεύονται, δημιουργώντας τις πολιτικές των οργανισμών. Οι εσωτερικές αντιθέσεις δημιουργούν αγκυλώσεις στην Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ. Άρα, η μεταρρύθμιση των εθνικών πολιτικών, μπορεί να δημιουργήσει προϋποθέσεις επιτυχίας των οργανισμών. Στην Αφρική, έχουμε διακυβερνητικούς οργανισμούς. Δεν έχουν ωριμάσει οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες, ώστε να υπάρξει μοντέλο ομοσπονδίας, και μεταφορά κυριαρχικών δικαιωμάτων σε περιφερειακές ενώσεις. Ο ρόλος των καθεστώτων αποδεικνύεται ισχυρότερος. Οι οργανισμοί έχουν τα μέσα αντιμετώπισης των προκλήσεων, αλλά δεν αρκεί αυτό. Δημιουργούν απλώς το υπόβαθρο αντίδρασης.

Οι αναπτυξιακοί θεσμοί, στους οποίους εντάσσονται χώρες, τόσο της Βόρειας Αφρικής, όσο και της υποσαχάριας Αφρικής, έχουν και πάλι οικονομική διάσταση, με διαφοροποίηση, βέβαια, της Αφρικανικής Ένωσης. Ίσως, γιατί τα αφρικανικά κράτη συσπειρώνονται ενάντια στο μεγαλύτερο πρόβλημα: τη μείωση της φτώχειας. Η κατάσταση, όμως, συναρτάται με πλήθος παραγόντων, που όχι μόνο την προκάλεσαν, αλλά και τη διαιωνίζουν. Η δημιουργία υποδομών, ως αποτέλεσμα οποιασδήποτε μορφής συνεργασίας διμερούς ή πολυμερούς, μπορεί μόνο να ειπωθεί, ως θετικό βήμα, για την αντιμετώπιση περιφερειακών και παγκόσμιων προκλήσεων.

IV. Η συνεργασία Βόρειας Αφρικής – Υποσαχάριας Αφρικής

Η έρημος της Σαχάρας χωρίζει γεωπολιτικά την ήπειρο σε Βόρεια και Υποσαχάρια. Στην τελευταία εντάσσεται η Ανατολική, Δυτική και Νότια Αφρική. Στην υποσαχάρια περιοχή κυριαρχεί η υπανάπτυξη σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό επίπεδο, παράλληλα με την αυξανόμενη περιβαλλοντική υποβάθμιση.

Ως αιτίες υπογραμμίζουμε τα περικλειστά κράτη, χωρίς πρόσβαση¹⁶⁰ σε θαλάσσιους δρόμους, που θα τονώσουν το εμπόριο και την οικονομία τους, μέσω διεθνών συναλλαγών, την τεχνητή χάραξη των συνόρων, τον εξαγωγικό χαρακτήρα του εμπορίου τους σε περιορισμένα αγαθά, λόγω της μονοκαλλιέργειας που τους επιβλήθηκε, την εξάρτηση από ενδιάμεσα διαμετακομιστικά κράτη, με αυξημένο μεταφορικό κόστος και σχετικές προστριβές, την εξαγωγή πρώτων υλών, με ελλείψεις ως προς το τελικό προϊόν, με συνέπειες στην ανταγωνιστικότητα και

¹⁶⁰ Το Δίκαιο της Θάλασσας (1982) κατοχύρωσε την ελευθερία των θαλασσών (ελευθερία διέλευσης και πρόσβασης στη θάλασσα για τα περικλειστά κράτη), τη συμμετοχή στην εκμετάλλευση των θαλάσσιων ζωνών, των γειτονικών παράκτιων κρατών, την ισότιμη συμμετοχή στην κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας: το θαλάσσιο βυθό. Βέβαια, η άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης στους πόρους των αποκλειστικών οικονομικών ζωνών των γειτονικών κρατών και του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης του διεθνούς βυθού, εξαρτάται κυρίως από την πολιτική, οικονομική, τεχνολογική ανάπτυξη ενός περικλειστού κράτους.

τη μείωση των εσόδων, την έλλειψη τεχνογνωσίας και τεχνολογίας, ώστε να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες του εδάφους και του υπεδάφους τους, την ενοικίαση εκτάσεων από πολυεθνικές εταιρείες για καλλιέργεια σιτηρών με σκοπό την παραγωγή βιοκαυσίμων, την επέλαση των πολυεθνικών αυτών, την δυσκολία εισαγωγών, την αύξηση των τιμών των διεθνώς διακινούμενων και εισαγόμενων αγαθών, ιδίως των τροφίμων, το διογκούμενο τριτοκοσμικό χρέος, ως συνέπεια δανείων, που τους χορηγήθηκαν, με σκοπό να ενισχυθεί η υποτέλειά τους, την κακή διαχείριση, τη διαφθορά, την ανυπαρξία θεσμικού πλαισίου, κοινωνικών δομών, ή επενδύσεων με σκοπό τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη.

Επίσης, η φτώχεια¹⁶¹, ο υπερπληθυσμός, η ανεργία, οι εμφύλιες συρράξεις, και για τους φυσικούς πόρους, η αδυναμία της πολιτικής εξουσίας να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις, η αστάθεια, τα ολοκληρωτικά ή οικογενειοκρατικά καθεστάτα, οι σχέσεις τους με πολυεθνικές εταιρείες, οι θρησκευτικές προκαταλήψεις, η εναπόθεση ή ταφή αποβλήτων π.χ. ραδιενεργών από τις εκβιομηχανισμένες χώρες, η ερημοποίηση, η αποδάσωση, η κλιματική αλλαγή εν γένει, οι μεταδοτικές ασθένειες,¹⁶² που μαστίζουν τους πληθυσμούς π.χ. λόγω ανεπαρκών ή ανύπαρκτων συνθηκών υγιεινής, ενημέρωσης, οικονομικής αδυναμίας για την προμήθεια εμβολίων, το AIDS, η ανεπάρκεια υγειονομικής περίθαλψης και φαρμακευτικού υλικού, και λόγω των πνευματικών δικαιωμάτων των πολυεθνικών εταιρειών, ο χαμηλός μέσος όρος ζωής, και ως συνέπεια του χαμηλού βιοτικού επιπέδου, των ασθενειών, της έλλειψης πρόσβασης σε τροφή και νερό.

Τα προβλήματα, όμως, του μεγαλύτερου μέρους της αφρικανικής ηπείρου δεν αποτέλεσαν κινητήρια δύναμη, ώστε να αυξηθεί η συσπείρωση των λαών και να επιχειρηθεί η εξεύρεση λύσεων. Ίσως, γιατί, πλέον, το τμήμα αυτό της ηπείρου έχει μειωμένη γεωστρατηγική σημασία σε σχέση με το παρελθόν. Πέρα από το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη χρηματοδότηση και την υποστήριξη πιλοτικών προγραμμάτων σε χώρες της υποσαχάριας Αφρικής, η διεθνής κοινότητα έχει αδιαφορήσει, αλλά και η Βόρεια Αφρική, που διαφέρει σε επίπεδο ανάπτυξης από την υπόλοιπη ήπειρο, έχει επιλέξει τον προσανατολισμό της προς Βορρά: Μεσόγειος θάλασσα και Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε επίπεδο κρατών, μόνο η Λιβύη ενδιαφέρεται για κράτη της υποσαχάριας Αφρικής, π.χ. με αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας.

Στην υποσαχάρια Αφρική, διαπιστώνουμε, ότι δραστηριοποιούνται περιφερειακοί οργανισμοί: η Τράπεζα Ανάπτυξης της Ανατολικής Αφρικής (1967), η Τράπεζα Ανάπτυξης της

¹⁶¹ Η φτώχεια διαχωρίζεται σε απόλυτη, μεσαία, σχετική. Στην πρώτη κατηγορία, που μαστίζει τις χώρες της υποσαχάριας Αφρικής, αναιρείται η ικανοποίηση βασικών ανθρώπινων αναγκών: πρόσβασης σε τροφή και νερό, ένδυσης, υγειονομικής περίθαλψης, μόρφωσης, καθώς το κατά κεφαλήν εισόδημα προσδιορίζεται σε \$1 την ημέρα. Στη μεσαία φτώχεια, οι στοιχειώδεις ανθρώπινες ανάγκες πρέπει να καλυφθούν με \$1 έως \$3 την ημέρα. Στη σχετική φτώχεια, καθορίζεται από τα κράτη ένα ελάχιστο εισόδημα, κάτω από το οποίο προσδιορίζονται τα όρια της φτώχειας.

¹⁶² Χολέρα, ελονοσία, πολιομυελίτιδα, αφρικανική τρυπανοσωμίαση, φυματίωση, λείσμανίαση, κίτρινος πυρετός, ηπατίτιδα, γρίπη των πτηνών, τυφοειδής πυρετός, ιός έμπολα κλπ.

Δυτικής Αφρικής (1973), η Τράπεζα Ανάπτυξης των Κρατών της Κεντρικής Αφρικής (1972), η Αναπτυξιακή Κοινότητα της Νότιας Αφρικής (1982), η Τελωνειακή Ένωση της Νότιας Αφρικής (1969), η Οικονομική Κοινότητα των Κρατών της Δυτικής Αφρικής (1975), η Κοινότητα της Ανατολικής Αφρικής (1999), η Κοινή Αγορά για την Ανατολική και Νότια Αφρική (1994) – από τα κράτη της Βόρειας Αφρικής συμμετέχουν η Αίγυπτος και η Λιβύη – , η Οικονομική Κοινότητα των Κρατών της Κεντρικής Αφρικής (1980), η Οικονομική και Νομισματική Κοινότητα της Κεντρικής Αφρικής (1994), η Οικονομική Κοινότητα των Χωρών των Μεγάλων Λιμνών (1976), η Ένωση του Ποταμού Μάνο (1973), η Επιτροπή της Λεκάνης Απορροής της Λίμνης του Τσαντ (1964).

Το 2001, έχουμε ήδη αναφέρει, ότι συμφωνήθηκε από τους αρχηγούς των αφρικανικών κρατών μία νέα εταιρική σχέση για την ανάπτυξη της Αφρικής (NEPAD), καταρχήν για τη μείωση της φτώχειας. Στους στόχους της πρωτοβουλίας, ως προς την ηλεκτρική ενέργεια, σημειώνουμε την εξασφάλιση πρόσβασης, για 35% τουλάχιστον του αφρικανικού πληθυσμού σε 20 έτη, με έμφαση στις αγροτικές περιοχές. Προωθείται η στρατηγική του NEPAD, ως λειτουργικού και προγραμματικού πλαισίου, για την ανάπτυξη και την ανανέωση της Αφρικής. Το 2005, στο πλαίσιο της ανάπτυξης των σχέσεων Νότου – Νότου, παρουσιάστηκε η πρωτοβουλία New Asian African Strategic Partnership μεταξύ Αφρικανών – Ασιατών.

Πάντως, σε διεθνές επίπεδο, στα πλαίσια της Επιτροπής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, το διετές πρόγραμμα 2008-2009, είχε αντικείμενο τη γεωργία, την αγροτική ανάπτυξη, τη γη, την απερίθωση, την ξηρασία, την προτεραιότητα για τα προβλήματα της Αφρικής. Γενικά, οι στόχοι της Επιτροπής αφορούν την εξάλειψη της φτώχειας, μέσα από βιώσιμη αλλαγή προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης, ορθολογική χρήση και διατήρηση των φυσικών πόρων, προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής προόδου, της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισότητας των φύλων, της βιώσιμης ανάπτυξης για την Αφρική και τα μικρά αναπτυσσόμενα νησιωτικά κράτη.

Παρατηρούμε, πάντως, ότι στην υποσαχάρια Αφρική, οι περιφερειακοί οργανισμοί έχουν ως αντικείμενο τη δημιουργία κοινής αγοράς και συνεπώς οικονομικής ανάπτυξης, χωρίς ιδιαίτερες πολιτικές προεκτάσεις, αλλά και την έλλειψη περιφερειακής ολοκλήρωσης, καθώς υφίσταται η διάκριση σε επίπεδο Ανατολικής, Δυτικής και Νότιας Αφρικής.

Αναζητώντας τις σχέσεις των χωρών της Βόρειας Αφρικής με την υποσαχάρια, διαπιστώνουμε ότι η Μαυριτανία έχει συνεργαστεί με το Μάλι σε αναπτυξιακά προγράμματα π.χ. για τη βελτίωση των μεταφορών, μετά τη διευθέτηση των μεταξύ τους συνοριακών διαφορών το 1963. Έτσι, το Μάλι προσανατολίστηκε περισσότερο προς τη Μαυριτανία και μείωσε την

εξάρτησή του από τη Σενεγάλη και την Ακτή Ελεφαντοστού. Από το 1965, η εξωτερική πολιτική της Μαυριτανίας ενδιαφέρθηκε για ενίσχυση των σχέσεων με τη Βόρεια Αφρική. Μετά την ανεξαρτησία της, βασικός σύμμαχος της Μαυριτανίας στην υποσαχάρια Αφρική ήταν η Σενεγάλη. Προβλήματα στις σχέσεις τους δημιουργήθηκαν στο ζήτημα των μειονοτήτων. Έχουν συνεργαστεί επιτυχώς με το Μάλι, για τη διαχείριση του ποταμού Σενεγάλη, σε προγράμματα για την άρδευση και την αγροτική ανάπτυξη.

Η Αίγυπτος διατηρεί καλές σχέσεις με το Σουδάν, αν και υπάρχουν μεταξύ τους εδαφικές διεκδικήσεις στα σύνορά τους, στην Ερυθρά Θάλασσα. Τάσσεται υπέρ ενός ενωμένου Σουδάν. Το 2000, η Αίγυπτος συμφώνησε με Τσαντ, Λιβύη και Σουδάν, ως προς την παρακολούθηση και διαχείριση του υδροφόρου ορίζοντα (Nubian sandstone) υπό τη Σαχάρα. Το 2006, η Λιβύη πρότεινε τη δημιουργία μιας τριμερούς ένωσης με το Σουδάν και την Αίγυπτο. Οι δύο χώρες στηρίζουν το Σουδάν στο θέμα του Νταρφούρ, έναντι των Ηνωμένων Εθνών. Το 2007, Αλγερία, Αίγυπτος, Λιβύη, Σουδάν και Τυνησία είχαν άριστες σχέσεις, ενώ το 2008, η Αίγυπτος εμπόδισε λιβυκό αεροπλάνο με ανθρωπιστική βοήθεια προς τη Γάζα να προσγειωθεί στα εδάφη της.

Από την πλευρά της Λιβύης, το 1978, εστάλησαν στρατεύματα στον πόλεμο Ουγκάντας – Τανζανίας. Από το 1978 έως το 1987 διεξήχθη πόλεμος μεταξύ Λιβύης και Τσαντ, που κατέληξε στην ήττα της πρώτης. Οι ανεπιτυχείς διαπραγματεύσεις οδήγησαν το 1994 στο Διεθνές Δικαστήριο, το οποίο έληξε την κατοχή της Λιβύης υπέρ του Τσαντ. Η Λιβύη ανέπτυξε σχέσεις με την υποσαχάρια Αφρική, ενεπλάκη στις διαμάχες στη Δημοκρατία του Κονγκό, στο Σουδάν, στη Σομαλία, στη Δημοκρατία της Κεντρικής Αφρικής, στην Ερυθρέα, στην Αιθιοπία. Παρέχει οικονομική βοήθεια και δωρεές για την αντιμετώπιση της φτώχειας, υποκατάστατα του πετρελαίου. Οραματίζεται Ηνωμένες Πολιτείες Αφρικής, ώστε όλη η ήπειρος να διοικείται από μία κυβέρνηση, αν και Νίγηρας και Νότια Αφρική είναι σκεπτικές.

Η Αλγερία διατηρεί φιλικές σχέσεις με το Μάλι και τον Νίγηρα, αν και βρίσκεται σε επιφυλακή στα σύνορα με το Μάλι. Έχει ηγηθεί σε ζητήματα που αφορούν την αφρικανική ήπειρο, ενώ το 2000, φιλοξένησε τη Σύνοδο του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας. Μεσολάβησε για την ειρήνευση μεταξύ Αιθιοπίας και Ερυθρέας και συνεργάστηκε στενά με τους γείτονες για την ίδρυση του NEPAD (New African Partnership For Development). Το Μαρόκο έχει δεσμούς με τη Δυτική Αφρική και τις χώρες του Σαχέλ, Σενεγάλη, Γκαμπόν, Μπουργκίνα Φάσο.

Σε επίπεδο οργανισμών, η Αραβική Ένωση ενδιαφέρεται για την υποσαχάρια Αφρική και θα χρηματοδοτήσει τη Σουδανική περιοχή του Νταρφούρ με \$500.000.000, με στόχο την

ανασυγκρότησή της. Παράλληλα, αιγυπτιακές και λιβυκές εταιρείες θα κατασκευάσουν πηγάδια στην προσπάθεια να αντιμετωπιστεί το ακανθώδες ζήτημα των περιορισμένων υδάτινων πόρων.

Η Αφρικανική Ένωση αναγνωρίζει οχτώ περιφερειακές οικονομικές κοινότητες ως επίσημους εκπροσώπους της περιφερειακής συσσωμάτωσης των αφρικανικών κρατών: α) Ένωση Αραβικού Μακρέμπ, β) Κοινή Αγορά Ανατολικής και Νότιας Αφρικής, γ) Κοινότητα των Κρατών Σαχέλ – Σαχάρας, δ) Κοινότητα Ανατολικής Αφρικής, ε) Οικονομική Κοινότητα των Κρατών Κεντρικής Αφρικής, στ) Οικονομική Κοινότητα των Κρατών Δυτικής Αφρικής, ζ) Διακυβερνητική Αναπτυξιακή Αρχή και η) Αναπτυξιακή Κοινότητα Νότιας Αφρικής. Οι περιφερειακοί οργανισμοί π.χ. η Οικονομική Κοινότητα των Κρατών Δυτικής Αφρικής και η Αναπτυξιακή Κοινότητα Νότιας Αφρικής είναι όργανα για να προάγουν την περιφερειακή ολοκλήρωση της ηπείρου. Εξειδικευμένοι οργανισμοί επεκτείνονται και σε περισσότερα πεδία π.χ. Δικαστήρια των Οργανισμών αυτών για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το 2008, στη Σύνοδο Κορυφής της Κοινότητας της Ανατολικής Αφρικής, της Αναπτυξιακής Κοινότητας της Νότιας Αφρικής, της Κοινής Αγοράς για την Ανατολική και Νότια Αφρική εξαγγέλθηκε η δημιουργία ζώνης ελευθέρων συναλλαγών. Έτσι, θα διευκολυνθεί η πρόσβαση στις αγορές και θα επιλυθεί το πρόβλημα συμμετοχής των κρατών σε περισσότερους οργανισμούς με επικάλυψη των δραστηριοτήτων τους. παραμένουν, λοιπόν, οι αφρικανικές χώρες προσηλωμένες στο όραμα μιας ενοποιημένης ηπείρους, υπό την καθοδήγηση της Αφρικανικής Ένωσης. Η Κοινή Αγορά για την Ανατολική και Νότια Αφρική αποσκοπεί στην περιφερειακή συνεργασία και την προώθηση υποπεριφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης. Η Κοινότητα της Ανατολικής Αφρικής τέθηκε σε ισχύ το 2000, αλλά πρόκειται για επανίδρυση του Οργανισμού που ιδρύθηκε το 1967. Αποσκοπεί στην εμβάθυνση της συνεργασίας και σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό επίπεδο. Η Αναπτυξιακή Κοινότητα της Νότιας Αφρικής είναι ο μεγαλύτερος υποπεριφερειακός οργανισμός για το εμπόριο. Από τη Βόρεια Αφρική, μόνο Αίγυπτος και Λιβύη μετέχουν στη ζώνη ελευθέρων συναλλαγών.

Το 1964, ακολουθώντας την ίδρυση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας, ιδρύονται η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, το Αφρικανικό Ταμείο Ανάπτυξης και το Ταμείο Αρωγής Νιγηρίας για προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης στην Αφρική. Η Τράπεζα δίνει δάνεια και χορηγίες σε αφρικανικές κυβερνήσεις και ιδιωτικές εταιρείες, για επενδύσεις στις χώρες μέλη. Χρηματοδοτείται από αφρικανικές κυβερνήσεις και έχει σκοπό τη μείωση της φτώχειας, στην κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ξεκίνησε τις εργασίες της το 1966, με έδρα το Abudjan της Ακτής Ελεφαντοστού. Από το 1981, είναι μέλη της και μη αφρικανικές χώρες. Έχει χρηματοδοτήσει 2.885 εγχειρήματα,

κόστους \$47,5 δις. Παρέχει τεχνική βοήθεια για την προετοιμασία και την εκτέλεση αναπτυξιακών προγραμμάτων. Προωθεί τις επενδύσεις δημόσιων και ιδιωτικών κεφαλαίων για την ανάπτυξη, το συντονισμό των αναπτυξιακών πολιτικών, με προσοχή στα εθνικά και περιφερειακά προγράμματα, που προωθούν περιφερειακή ολοκλήρωση. Το Ταμείο ιδρύθηκε το 1972, ξεκίνησε τις εργασίες του το 1974 και χρηματοδοτεί έργα για την ανάπτυξη σε μέλη με οικονομική αδυναμία για τα οποία δεν είναι δυνατή η πρόσβαση στην Τράπεζα. Συμμετέχουν και μη αφρικανικές χώρες, ενώ υπάρχει προσήλωση στο μόνιμο στόχο για μείωση της φτώχειας. Το Ταμείο Αρωγής ιδρύθηκε το 1976 από τη Νιγηριανή κυβέρνηση για τις φτωχότερες αφρικανικές χώρες.

Μεταξύ των αντιθέσεων στην Αφρική, είναι η τεχνητή χάραξη συνόρων προκειμένου να εξασφαλιστεί η έξοδος των αποικιοκρατών στη θάλασσα, ανεξάρτητα από εθνοτικές πραγματικότητες. Τα αποτελέσματα αναδείχθηκαν από τον αλυτρωτισμό και τους εμφύλιους πολέμους, κράτη που βρέθηκαν χωρίς καλλιεργήσιμη γη ή ορυκτό πλούτο, περικλειστα κράτη. Το πάγωμα των συνόρων από τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας, το 1964, εμπόδισε την ισχυροποίηση των νέων κρατών. Η Μαύρη Αφρική ταλανίζεται από σύνολο παραγόντων που συντελούν στην υπανάπτυξή της, όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Κλυδωνισμούς, όμως, και στη Βόρεια Αφρική, προκαλεί το άλτο εδαφικό ζήτημα της Δυτικής Σαχάρας. Η συνεργασία Βόρειας και υποσαχάριας Αφρικής είναι ελλιπής σε επίπεδο κρατών, και περιχαρακωμένη σε επίπεδο οργανισμών. Οι περιφερειακές ενώσεις ακολουθούν το χωρισμό της ηπείρου από την έρημο, και όποτε υπάρχουν, έχουν αμιγώς οικονομικό χαρακτήρα. Βόρεια και υποσαχάρια Αφρική ενώνονται στα πλαίσια του Αφρικανικής Ένωσης, έχοντας πολύ δρόμο για ουσιαστική ενοποίηση.

V. Η συνεργασία Βόρειας Αφρικής – Αραβικής Χερσονήσου – Μέσης Ανατολής

Ένας νέος όρος προσδιορίζει μία περιοχή με μεγαλύτερη οικονομική δύναμη: MENA Region, δηλαδή περιοχή Βόρειας Αφρικής και Μέσης Ανατολής. Τα κράτη της ευρύτερης αυτής περιοχής συμμετέχουν σε περιφερειακούς οργανισμούς, τόσο της Αφρικής, όσο και της Ασίας. Όπως, έχουμε ήδη αναφέρει, υπάρχουν οργανισμοί, όπου μέλη τους είναι κράτη τόσο της Βόρειας Αφρικής, όσο και της Δυτικής Ασίας (Αραβική Χερσόνησος, Μέση Ανατολή): Αραβική Ένωση, Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, Αραβική Τράπεζα για την Οικονομική Ανάπτυξη της Αφρικής, Ισλαμική Τράπεζα Ανάπτυξης, Οργάνωση Ισλαμικής Διάσκεψης, Συμβούλιο της Αραβικής Οικονομικής Ένωσης.

Ως κύριος οικονομικός οργανισμός του Αραβικού κόσμου, επιλέχθηκε το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου (κράτη Περσικού Κόλπου), ενώ τα κράτη της Βόρειας Αφρικής συνασπίστηκαν στην Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ. Το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου αποδείχθηκε επιτυχές σε οικονομικό επίπεδο, π.χ. με την εγκαθίδρυση κοινού νομίσματος στην περιοχή του Περσικού Κόλπου. Το σημαντικότερο επίτευγμα της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ είναι η ίδρυση 7.000 χλμ. αυτοκινητόδρομου, που διασχίζει τη Βόρεια Αφρική από τη Μαυριτανία ως τα σύνορα Λιβύης – Αιγύπτου. Το κεντρικό τμήμα, που αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2010 θα διασχίζει το Μαρόκο, την Αλγερία, την Τυνησία.

Μεταξύ των αραβικών χωρών Βόρειας Αφρικής – Αραβικής Χερσονήσου – Μέσης Ανατολής διαιωνίζονται εσωτερικές διαφορές, που εμποδίζουν την περιφερειακή ολοκλήρωση. Ως προς τις διαφορές συνόρων: κατοχή του μεγαλύτερου τμήματος της Δυτικής Σαχάρας από το Μαρόκο και διαφοροποίηση της Αλγερίας. Η Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ, που επαγγελλόταν τη διευθέτηση διαφορών μεταξύ των μελών της, πάγωσε λόγω των εσωτερικών αντιθέσεων, και δεν φάνηκε πολιτική βούληση, ώστε να ανταπεξέλθει στο σκοπό της: την ενοποίηση και ισχυροποίηση της ευρύτερης περιοχής. Τυνησία – Λιβύη οδηγήθηκαν στο Διεθνές δικαστήριο της Χάγης για τις εδαφικές διαφορές τους. Τα ανθρώπινα δικαιώματα εξακολουθούν να καταπατώνται, θέτοντας υπό αμφισβήτηση τους αναπτυξιακούς στόχους της Χιλιετίας, σε μια περιοχή, που εκμεταλλεύεται τους φυσικούς της πόρους, με αποτέλεσμα πολύ πλούσιες χώρες, τόσο σε ΑΕΠ, όσο και σε κατά κεφαλήν εισόδημα, αλλά και φτωχές χώρες, καθώς τα καθεστάτα δεν επιλέγουν επενδύσεις στον κοινωνικό τομέα και την μακροπρόθεσμη ανάπτυξη.

Η φτώχεια, πάντως, δεν είναι αποκλειστική αιτία πολιτιστικής υπανάπτυξης. Η θέση της γυναίκας δεν βελτιώνεται. Τα πολιτικά καθεστάτα διαφοροποιούνται από οικογενειοκρατικά – μοναρχικά, σε δικτατορικά, ή ακραία ισλαμιστικά με έντονη την απουσία του εκδημοκρατισμού. Η οικονομική κατάσταση και το εμπόριο προάγονται περισσότερο διαπεριφερειακά, παρά υποπεριφερειακά. Αιτία, η αστάθεια στις πολιτικές σχέσεις μεταξύ των αραβικών χωρών, το υψηλό μεταφορικό κόστος, η ανεπάρκεια σε μεταφορές και επικοινωνίες, η παραγωγή παρόμοιων προϊόντων, η εξαγωγική πολιτική, το υψηλό εξωτερικό χρέος, η μεγάλη ψαλίδα στους ρυθμούς ανάπτυξης μεταξύ των χωρών αυτών, η εξάρτηση και από τα εμβάσματα των μεταναστών για τις φτωχότερες χώρες, οι διαφορές σε πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης, ο ανταγωνισμός μεταξύ των εθνικών και εμπορικών πολιτικών, οι νομισματικές διαφορές, η αδυναμία ενσωμάτωσης στην παγκόσμια οικονομία. Βέβαια, η Ένωση Αραβικών Κρατών έπαιξε σημαντικό ρόλο σε πολιτικό επίπεδο, στις προσπάθειες οικονομικής ολοκλήρωσης των αραβικών κρατών. Η Συμφωνία του

Agadir έδωσε ώθηση σε Τυνησία, Αλγερία, Μαρόκο, Ιορδανία για απελευθέρωση του εμπορίου και τη δημιουργία ζώνης ελευθέρων συναλλαγών, ενώ υποστηρίχθηκε από την Ε.Ε.

Αίγυπτος, Ιορδανία, Υεμένη, Ιράκ συμμετέχουν στο Συμβούλιο Αραβικής Συνεργασίας. Ο Οργανισμός ιδρύθηκε το 1989, αντιδρώντας στον αποκλεισμό των ιδρυτικών μελών από το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου. Αν και η περιφερειακή οργάνωση στην ευρύτερη περιοχή καταδεικνύει ότι οι Άραβες επιθυμούν να συνδράμουν την Βόρεια Αφρική, η κρίση στην περιοχή, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία, η επέμβαση των ΗΠΑ, οι διαφοροποιήσεις στην εξωτερική πολιτική των αραβικών κρατών, δεν έχουν θετική επίδραση, αποτελώντας τροχοπέδη για τις ξένες επενδύσεις, τα μεταφορικά δίκτυα, αναστέλλοντας την τοπική ανάπτυξη, οδηγώντας σε έξωθεν εξαρτήσεις, υποβαθμίζοντας το περιβάλλον, με τη χρήση βιολογικών, χημικών όπλων και τη μη βιώσιμη διαχείριση του μαύρου χρυσού.

Η συνεργασία των χωρών της Βόρειας Αφρικής με την Αραβική Χερσόνησο και τη Μέση Ανατολή τελούσε πάντοτε υπό δύο παραμέτρους: την Ένωση του αραβικού κόσμου και την αντίθεση με το Ισραήλ. Ερευνώντας την εξωτερική πολιτική των χωρών της μελέτης με τις γείτονες, βλέπουμε ότι τη δεκαετία του 1980, η Μαυριτανία προχώρησε σε στενότερη συνεργασία με το Ιράκ, συμμετέχοντας στον αραβικό εθνικισμό. Ο πόλεμος του Κόλπου την οδήγησε σε απομόνωση και ακολούθως προσεγγίστηκε από τις ΗΠΑ. Ως προς το Ισραήλ, οι σχέσεις των δύο χωρών διαταράχθηκαν το 2009, λόγω της διένεξης στη Λωρίδα της Γάζας. Έως σήμερα, οι διπλωματικές τους σχέσεις έχουν διακοπεί επίσημα. Μαυριτανία, Αίγυπτος, Ιορδανία είναι τα μόνα κράτη – μέλη της Αραβικής Ένωσης που αναγνωρίζουν το Ισραήλ.

Όσον αφορά την Αίγυπτο, το 1967, διεξάγεται ο πόλεμος των έξι ημερών με το Ισραήλ. Το 1970, μετά το θάνατο του Νάσερ, αναλαμβάνει την πρωθυπουργία ο Ανουάρ Σαντάτ, που δολοφονήθηκε το 1981. Ο Νάσερ δέχθηκε σοβιετική βοήθεια για το φράγμα του Ασουάν. Το 1973, Αίγυπτος και Συρία αναβιώνουν την κρίση με το Ισραήλ. ΗΠΑ και Σοβιετική Ένωση εμπλέκονται. Ο πόλεμος μεταξύ Αιγύπτου – Ισραήλ, που ανάγεται στον αραβο-ισραηλινό πόλεμο του 1948, έληξε το 1979, με Συνθήκη Ειρήνης, ένα χρόνο μετά την Συμφωνία του Camp David, και το Ισραήλ αποσύρθηκε από το Σινά. Η Αίγυπτος, μετά το 1973, απέκτησε φιλοδυτική στάση, σε αντάλλαγμα για την επιστροφή του Σινά. Έκτοτε, οι σχέσεις Αιγύπτου – Ισραήλ βελτιώθηκαν.

Η σχέση, όμως, της Αιγύπτου με τον αραβικό κόσμο είχε διαταραχθεί από την επίσκεψη του Αιγύπτιου πρωθυπουργού Ανουάρ Σαντάτ στο Ισραήλ το 1977, από τη Συμφωνία του Camp David το 1978, από τη Συνθήκη Ειρήνης Αιγύπτου – Ισραήλ το 1979. Τέθηκε εκτός Αραβικής Ένωσης από το 1979 έως το 1989. Σήμερα, οι σχέσεις με το Ισραήλ επηρεάζονται από τη διαμάχη Ισραήλ – Παλαιστίνης. Πάντως, η Αίγυπτος έπαιξε σημαντικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις στη

Μέση Ανατολή και οδήγησε στη Διάσκεψη για την Ειρήνη στη Μαδρίτη, το 1991, ώστε όλα τα μέρη να συζητήσουν, υπό την αιγίδα ΗΠΑ και Ρωσίας. Η πολιτική αυτή συνεχίστηκε και το 1996, το 2000, το 2003, το 2005 για την υποστήριξη της ειρηνευτικής διαδικασίας. Οι σχέσεις Ιράν – Αιγύπτου υφίστανται ήδη από το 1939. Η κατάσταση αλλάζει το 1979 με την Ισλαμική Επανάσταση. Η υπογραφή της Συμφωνίας του Camp David από Αίγυπτο και Ισραήλ, η υποστήριξη της στο Ιράκ κατά τον οχταετή πόλεμο με το Ιράν, η δολοφονία του Αιγύπτιου πρωθυπουργού Σαντάτ, οι σχέσεις της με ΗΠΑ και Δύση, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο. Και οι δύο χώρες, όμως, είναι μέλη της Οργάνωσης της Ισλαμικής Διάσκεψης.

Οι σχέσεις Αιγύπτου – Ιράκ διακόπηκαν το 1977, λόγω της ειρηνευτικής προσπάθειας του Σαντάτ με το Ισραήλ. Το 1978, η Βαγδάτη φιλοξένησε τη Σύνοδο της Αραβικής Ένωσης, λόγω της Συμφωνίας του Camp David. Το 1983 – 1984, το Ιράκ προσπάθησε και πέτυχε, ώστε η Αίγυπτος να ξαναγίνει μέλος της Οργάνωσης Ισλαμικής Διάσκεψης. Οι σχέσεις τους διαταράχθηκαν τη δεκαετία του 1990, καθώς η Αίγυπτος τάχθηκε στο πλευρό του Κουβέιτ και των ΗΠΑ. Πλέον, η κατάσταση βελτιώθηκε και η Αίγυπτος είναι από τους βασικούς εμπορικούς εταίρους του Ιράκ.

Τις δεκαετίες του 1960 – 1970, η Αλγερία υποστήριξε την πολιτική του τρίτου κόσμου και τα κινήματα ανεξαρτησίας. Μεσολάβησε για τη λήξη του πολέμου Ιράν – Ιράκ. Όπως οι αραβικές χώρες είναι ταγμένη στον πόλεμο κατά του Ισραήλ.

Στις σχέσεις με τον αραβικό κόσμο, το Μαρόκο, έχει υποστηρίξει την ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή και τις διαπραγματεύσεις μεταξύ Ισραήλ – Παλαιστίνης. Διατηρεί στενές σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία και τα κράτη του Περσικού Κόλπου, τα οποία το στηρίζουν οικονομικά. Ήταν το πρώτο αραβικό κράτος που καταδίκασε την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ, και έστειλε στρατεύματα στο πλευρό της Σαουδικής Αραβίας. Οι σχέσεις Μαρόκου – Ιράν διακόπηκαν το 1980, μετά την Ιρανική επανάσταση. Μία δεκαετία αργότερα, ο Πρωθυπουργός του Μαρόκου επισκέφθηκε το Ιράν. Στο παρόν, έχουν αυξηθεί οι οικονομικοί τους δεσμοί, αν και το 2009, υπήρξε ένταση, λόγω της στάσης της Τεχεράνης προς το Μπαχρέν¹⁶³, και της επέμβασης των Σιτών στα εσωτερικά του Μαρόκου.

Η Τυνησία φιλοξένησε την έδρα της Αραβικής Ένωσης από το 1979 – 1989 και την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης από το 1982 – 1993, οπότε ιδρύθηκε η Παλαιστινιακή Αρχή, μετά τη Συμφωνία του Όσλου. Το πολιτικό τμήμα της Οργάνωσης παραμένει στην Τύνιδα. Το 1993, ήταν η πρώτη αραβική χώρα, που φιλοξένησε διαπραγματεύσεις για την ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή. Το 1965, ήταν η πρώτη

¹⁶³ Η σκληρή ηγεσία του Ιράν έθεσε υπό αμφισβήτηση τη νομιμότητα του Βασιλιά του Μπαχρέν.

αραβική χώρα που αναγνώρισε το Ισραήλ. Το 2005, συμφώνησε με το Ιράν για συνεργασία σε θαλάσσιες, εναέριες και οδικές μεταφορές. Τα κράτη του Περσικού Κόλπου επενδύουν στην Τυνησία, ιδίως τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, για τη δημιουργία υποδομών, δικτύων και οικονομικών κέντρων.

Στα εδάφη των κρατών – μελών της Αραβικής Ένωσης επιδρούν πολλαπλοί παράγοντες: φυσικό αέριο, καλλιεργήσιμη γη, πολιτική αστάθεια, τουριστική βιομηχανία, ανάπτυξη τηλεπικοινωνιακών δικτύων, διαφοροποίηση στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών. Για το ζήτημα της Παλαιστίνης, η Αραβική Ένωση θεώρησε, ότι, λόγω ειδικών συνθηκών, το Συμβούλιο της θα ορίσει αντιπροσωπεία για λογαριασμό της Παλαιστίνης, για να συμμετέχει στις εργασίες, μέχρι η χώρα να αποκτήσει την ανεξαρτησία της. Το 1964, η Ένωση αναλαμβάνει πρωτοβουλία για τη δημιουργία οργάνωσης, που θα εκπροσωπεί των Παλαιστινιακό λαό. Έτσι, προέκυψε το πρώτο Παλαιστινιακό Εθνικό Συμβούλιο και ιδρύθηκε η Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης. Το 1967, διακήρυξε την αντίθεσή της στην ειρήνη για το Ισραήλ, στην αναγνώρισή του, στις διαπραγματεύσεις μαζί του, ώστε το Ισραήλ να βρίσκεται απομονωμένο και να αποθαρρύνεται ο αραβικός και μη αραβικός κόσμος, από την παροχή στήριξης, σε οικονομικό ή στρατιωτικό επίπεδο.

Ήδη, από το 1945, η Αραβική Ένωση μπουκοτάρει τις εβραϊκές επιχειρήσεις και τα εβραϊκά προϊόντα, ενώ το 1950, αποφάσισε να αποβάλλει, όποιο αραβικό κράτος προχωρήσει σε οικονομική, πολιτική ή στρατιωτική συμφωνία με το Ισραήλ. Το μπουκοτάρισμα απείλησε και τις εταιρείες που συνεργάζονταν με το Ισραήλ ή επένδυαν σε αυτό. Στο πέρασμα του χρόνου, εξασθένησε και διαφοροποιήθηκε η πολιτική των αραβικών κρατών σε αυτό το θέμα. Η Αλγερία, η Λιβύη, το Τζιμπουτί, το Σουδάν, η Σομαλία, είναι μεταξύ των χωρών, όπου δεν γίνονται δεκτά τα εβραϊκά διαβατήρια. Το 2002, υιοθετεί αραβική πρωτοβουλία για την ειρήνευση στη Μέση Ανατολή, για αποκατάσταση των σχέσεων για το Ισραήλ, εφόσον εκείνο αποσυρθεί από τα κατεχόμενα εδάφη, αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του Παλαιστινιακού κράτους, σε Δυτική Όχθη και Λωρίδα της Γάζας, με πρωτεύουσα την ανατολική Ιερουσαλήμ, και δίκαιη λύση για τους πρόσφυγες. Η πρωτοβουλία επαναλήφθηκε το 2007.

Η Αραβική Ένωση, λοιπόν, προσπαθεί να ενώσει τον αραβικό κόσμο, ανάλογα με τις ανάγκες κάθε περιοχής. Οι μεγαλύτερες προκλήσεις για τη Μέση Ανατολή είναι η σταθερότητα και η ασφάλεια, ενώ για τη Βόρεια Αφρική, εξακολουθεί να είναι η ανάπτυξη. Οι επενδύσεις, όμως, και οι χρηματοδοτικοί πόροι, δεν αρκούν για τη δημιουργία πολιτικής συνεργασίας, με απώτερο σκοπό, την περιφερειακή ολοκλήρωση. Στα πλαίσια της Αραβικής Ένωσης, λειτουργούν σχετικοί και εξειδικευμένοι οργανισμοί, προσανατολισμένοι σε επιμέρους αντικείμενα.

Το 1956, ιδρύθηκε η Διεθνής Συνομοσπονδία Αραβικών Συνδικάτων. Ακολούθως, το 1964, ιδρύθηκε η Γενική Ομοσπονδία Αραβικών Ασφαλίσεων, με είκοσι μέλη, τα οποία είναι και μέλη της Αραβικής Ένωσης. Την ίδια χρονιά, ιδρύεται η Ενωμένη Αραβική Διοίκηση για την προστασία του σχεδίου της Αραβικής Ένωσης, για εκτροπή του Ιορδάνη ποταμού και μείωση της ροής των υδάτων προς το Ισραήλ, παράλληλα με Συνασπισμό των Αραβικών Κρατών εναντίον του Ισραήλ.

Το 1965, η Αραβική Ένωση ιδρύει Οργανισμό Αραβικών Αεροπορικών Εταιρειών για συνεργασία στην ποιότητα και στην ασφάλεια των μεταφορών. Μεταξύ των 24 μελών του, βρίσκονται η Αλγερία, η Αίγυπτος, η Λιβύη, το Μαρόκο, το Σουδάν, η Τυνησία. Την ίδια χρονιά, ιδρύεται ο Οργανισμός Πετρελαιοεξαγωγικών Χωρών με 12 μέλη¹⁶⁴. Το 1968, ιδρύεται ο Αραβικός Σύνδεσμος Βιομηχανικής Ανάπτυξης και Εξόρυξης από το Αραβικό Οικονομικό Συμβούλιο. Η απόφαση για την ίδρυσή του είχε ληφθεί δύο χρόνια νωρίτερα από το Συμβούλιο της Αραβικής Ένωσης. Έχει 21 μέλη¹⁶⁵. Το 1975, ο Οργανισμός αυτός ανεξαρτητοποιείται από την Αραβική Ένωση.

Το 1968, ιδρύεται επίσης, από το Κουβέιτ, τη Λιβύη και τη Σαουδική Αραβία, ο Οργανισμός των Αραβικών Πετρελαιοεξαγωγικών Χωρών με εξειδίκευση στον τομέα του πετρελαίου για απώτερη περιφερειακή ολοκλήρωση. Έχει 11 μέλη¹⁶⁶. Αρχικά, δεν περιοριζόταν στην εξαγωγή πετρελαίου, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση της ιδιότητας μέλους. Έπρεπε οι χώρες να έχουν συντηρητικές κυβερνήσεις. Τα κριτήρια άλλαξαν το 1972 και αρκεί πλέον, η ιδιότητα της πετρελαιοεξαγωγικής χώρας. Το 1979, απεβλήθη η Αίγυπτος, λόγω της Συμφωνίας Camp David, και επανήλθε το 1989. Ο αραβικός κόσμος, λοιπόν, δεν συνασπίζεται μόνο για την προώθηση των οικονομικών του συμφερόντων, αλλά και ενάντια στους κοινούς εχθρούς.

Το 1975, Αίγυπτος, Κατάρ, Σαουδική Αραβία και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, δημιουργούν τον Αραβικό Οργανισμό για την Εκβιομηχάνιση. Παρατηρούμε, ότι η Αίγυπτος στην περιφερειακή οργάνωση, εντάσσεται περισσότερο στις χώρες του Μασρέκ. Το 1981, τα Κράτη¹⁶⁷ του Κόλπου ιδρύουν το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου, αποσκοπώντας σε συνεργασία, ολοκλήρωση, διασύνδεση μεταξύ τους, διεύρυνση των σχέσεών τους, ανάπτυξη της βιομηχανίας, της γεωργίας, της επιστήμης, της τεχνολογίας, της εμπορικής συνεργασίας, στα

¹⁶⁴ Αλγερία, Αγκόλα, Εκουαδόρ, Ιράν, Ιράκ, Κουβέιτ, Λιβύη, Νίγηρ, Κατάρ, Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Βενεζουέλα.

¹⁶⁵ Ιορδανία, Μπαχρέιν, Αλγερία, Τυνησία, Τζιμπουτί, Σουδάν, Συρία, Σομαλία, Ομάν, Παλαιστίνη, Λίβανος, Ιράκ, Κουβέιτ, Λιβύη, Αίγυπτος, Μαρόκο, Μαυριτανία, Υεμένη, Κατάρ, Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα

¹⁶⁶ Αλγερία, Αίγυπτος, Τυνησία, Μπαχρέιν, Ιράκ, Κουβέιτ, Λιβύη, Κατάρ, Συρία, Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

¹⁶⁷ Ομάν, Σαουδική Αραβία, Μπαχρέιν, Κατάρ, Κουβέιτ, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

πλαίσια της συμμετοχής σε περιφερειακά και διεθνή ζητήματα, με ενιαία στάση, λειτουργώντας συλλογικά. Στη Διάσκεψη της Αραβικής Ένωσης, το 2001, ελήφθη η απόφαση για τη δημιουργία Αραβικού Κοινοβουλίου. Αριθμεί 44 μέλη από τις 22 χώρες. Δημιούργημα της Αραβικής Ένωσης είναι και η Ευρύτερη Αραβική Ζώνη Ελεύθερου Εμπορίου.

Ο αραβικός κόσμος, όπως προκύπτει από την περιφερειακή οργάνωση, ενδιαφέρεται για τη Βόρεια Αφρική. Ως αιτία προσδιορίζεται η κοινή αραβική ταυτότητα. Κοινό στοιχείο της ευρύτερης περιοχής Βόρειας Αφρικής – Αραβικής Χερσονήσου – Μέσης Ανατολής, το πλούσιο υπέδαφος, η εξάρτηση από τους ενεργειακούς πόρους. Τα αραβικά κεφάλαια επενδύονται στην Αφρική. Υπάρχει σύμπτωση και σχετική ενότητα στον αραβικό κόσμο. Κλυδωνισμούς προκαλούν τα απολυταρχικά ή ριζοσπαστικά καθεστάτα. Η περιφερειακή οργάνωση των Αράβων έχει αμιγώς οικονομικό χαρακτήρα. Η πολιτική διάσταση υποχωρεί, μπροστά στην κοινή καταγωγή. Ο συνασπισμός και η συνεργασία με τη Βόρεια Αφρική βοηθά στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας περιφερειακά, και ενόψει της παγκοσμιοποίησης, στον περιορισμό των εξαρτήσεων από δυτικές δυνάμεις, στην ενίσχυση της συνεργασίας, μέσω των στοιχείων που τους ενώνουν, και όχι των διαφορών τους. Η αραβική στήριξη δεν είναι αρκετή, για να βρει το δρόμο της η Βόρεια Αφρική, πέρα από τις διαχωριστικές γραμμές, που χάραξε το παρελθόν, και την υποδούλωση επί αιώνες στους εκάστοτε κατακτητές.

VI. Η διαπεριφερειακή συνεργασία Βόρειας Αφρικής – Ευρωπαϊκής Ένωσης

α) Συμβάσεις Yaounde – Lome - Cotonou

Μετά την ανεξαρτητοποίηση των αφρικανικών χωρών, οι σχέσεις του αναπτυσσόμενου Νότου με την ευρωπαϊκή ήπειρο διήλθαν διάφορες φάσεις. Το 1963, υπεγράφη η Σύμβαση Yaoundé ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα των έξι¹⁶⁸, και την νεοϊδρυθείσα Ένωση των Αφρικανικών Κρατών και τη Μαδαγασκάρη, με πενταετή διάρκεια. Το 1969, ακολούθησε η 2^η Yaoundé. Μέσω των Συμβάσεων Yaoundé, παρέχονταν οικονομικοί πόροι, ιδιαίτερα προς πρώην γαλλικές αποικίες, με σκοπό τη δημιουργία κατάλληλων υποδομών, για ανάπτυξη των χωρών αυτών, μετά την ανεξαρτητοποίησή τους. Το 1973, μετά την πρώτη διεύρυνση¹⁶⁹ της ΕΟΚ, στη Yaoundé προστίθενται 21 χώρες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας¹⁷⁰.

¹⁶⁸ Ιδρυτικά μέλη του 1957: Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία

¹⁶⁹ 1^η διεύρυνση: Δανία, Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο

¹⁷⁰ Μπαχάμες, Γρενάδα, Παπούα Νέα Γουινέα, Σεϋχέλλες, Νήσοι Σολομώντα, Τουβαλού, Δομινικά, Αγία Λουκία, Κιριμπάτι, Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες, Βανουάτου, Μπελίτζε, Αντίγκουα και Μπαρμπούντα, Μαλδίβες, Άγιος Χριστόφορος και Νέβις, Μπρουνεϊ, Ναμίμπια, Καμερούν, Μοζαμβίκη, Ρουάντα, Ζιμπάμπουε.

Οι μεταβαλλόμενες ανάγκες οδήγησαν στην υπογραφή της Lome I, το 1975, με διάρκεια ως το 1980, για τα εννιά μέλη της ΕΟΚ και σαράντα έξι αναπτυσσόμενες χώρες ΑΚΕ, καθιερώνοντας εμπορικές σχέσεις. Η ομάδα των χωρών ΑΚΕ υπέγραψε το 1975 τη Συμφωνία του Georgetown, με την οποία συστάθηκε, και έκτοτε αποκτά σταθερή δομή και διεθνή εκπροσώπηση. Σημασία συμφωνίας ΑΚΕ: οι αφρικανικές χώρες ανεξάρτητα από τους δεσμούς που είχαν αναπτύξει στο παρελθόν με κάποια μητροπολιτική ευρωπαϊκή χώρα αποφάσισαν να συμμετάσχουν σε κοινά θεσμικά πλαίσια συνεργασίας.

Το 1979, ακολουθεί η Lome II, για πενήντα οχτώ χώρες ΑΚΕ, με ισχύ από το 1980 έως 1985, με στόχο την παροχή επιδοτήσεων, προγραμμάτων διαρθρωτικών προσαρμογών, δανείων, οικονομικής βοήθειας. Το 1984, υπεγράφη η Lome III, για εξήντα πέντε χώρες ΑΚΕ, για το διάστημα 1985 έως 1990, ενώ η Lome IV, για εβδομήντα χώρες ΑΚΕ υπεγράφη το 1989, αλλά με δεκαετή διάρκεια 1990 έως 2000. Θεσμοθετείται η υποχρέωση των χωρών ΑΚΕ για διαρθρωτικές προσαρμογές, ώστε να ενταχθούν στην απελευθερωμένη αγορά, αλλά και σύστημα συνεργασίας κοινοτικών εταιρών – αφρικανικών χωρών.

Στα πλαίσια των Συμβάσεων Lome, οι χώρες ΑΚΕ διαχειρίζονταν οι ίδιες τους πόρους, που τους παρέχονταν, ενώ η ΕΟΚ είχε υποστηρικτικό ρόλο. Η παροχή, λοιπόν, αναπτυξιακής βοήθειας συνδεόταν με μη αμοιβαία εμπορικά πλεονεκτήματα για τις ΑΚΕ π.χ. απεριόριστη αφορολόγητη εισαγωγή στην αγορά της ΕΟΚ, σχεδόν για το 99% της βιομηχανικής τους παραγωγής, ενώ τα προϊόντα της ΕΟΚ φορολογούνταν κατά την είσοδό τους στις ΑΚΕ. Υπήρχαν δύο προγράμματα για εγγυημένο εισόδημα από εξαγωγές γεωργικών προϊόντων: καφέ, κακάο, τσαγιού (STABEX) και για τη χρηματοδότηση του μεταλλευτικού τομέα, στις οικονομίες, που στηρίζονταν εκεί. Μεταξύ ΕΟΚ και ΑΚΕ, προβλεπόταν διαφοροποίηση, αναφορικά με ευαίσθητους τομείς: ζάχαρη, μπανάνες, ρούμι, εφόσον στήριζαν τις οικονομίες των ΑΚΕ.

Το 10^ο Πρωτόκολλο στη Lome IV προβλέπει για την αειφόρο διαχείριση των δασικών πόρων. Αναγνωρίζεται η σημασία και η ανάγκη για ορθολογική διαχείριση των δασικών πόρων, για την αειφόρο ανάπτυξη των δασών στις χώρες ΑΚΕ, σύμφωνα με το πνεύμα των κειμένων του Ρίο, της Δήλωσης των Δασικών Αρχών, της Σύμβασης – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, της Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα, της Σύμβασης για την Απερήμωση. Στο πεδίο Lome προβλέπονταν κοινές κοινοβουλευτικές συνελεύσεις Ευρώπης – ΑΚΕ, Συμβούλιο Υπουργών Κοινότητας ΑΚΕ, Επιτροπή μονίμων αντιπροσώπων των δύο πλευρών.

Διάδοχο πλαίσιο της Lome, υπήρξε η Σύμβαση Cotonou, το 2000, για Ευρωπαϊκή Ένωση και 77 χώρες ΑΚΕ¹⁷¹, με εικοσαετή ισχύ και πρόβλεψη αναθεώρησης ανά πενταετία. Ως προτεραιότητες, σημειώνουμε την ένταξη των χωρών ΑΚΕ στην παγκόσμια οικονομία, τη χορήγηση βοήθειας σε συνάρτηση με θεσμικές μεταρρυθμίσεις, αξιοποίηση των πόρων, περιορισμό της φτώχειας, εθνικές στρατηγικές και συνεργασία, την καταπολέμηση της φτώχειας, μέσω της περιφερειακής συνεργασίας, της ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα, των διαρθρωτικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, τη συμμετοχή των τοπικών πληθυσμών, φορέων, μη κυβερνητικών οργανώσεων, τον πολιτικό διάλογο για ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος. Η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις αναπτυσσόμενες χώρες επιφέρει διακοπή της βοήθειας.

Διαπιστώνουμε, επίσης, ισοτιμία των εταίρων στην υιοθέτηση αναπτυξιακών στρατηγικών, ισότιμη συμμετοχή κρατών και κοινωνικών εταίρων, ανάπτυξη διαλόγου, σεβασμό της διαφορετικότητας των κρατών, επί σκοπώ περιφερειακής ολοκλήρωσης της αφρικανικής ηπείρου. Ισχύουν οι αρχές της δημοκρατίας, της ελευθερίας, του κράτους δικαίου, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του σφαιρικού διαλόγου, των συμβατικών δεσμεύσεων, της χρηστής διακυβέρνησης. Η αρχή της ειρηνικής συνύπαρξης νοείται επί τη βάση μη προσφυγής σε χρήση βίας, κατά της εδαφικής ακεραιότητας και της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους, επίλυσης των διεθνών διαφορών με ειρηνικά μέσα, μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους, υποχρέωσης των κρατών να συνεργάζονται μεταξύ τους, σεβασμού της αρχής της ισότητας μεταξύ όλων των κρατών, καλόπιστης εκπλήρωσης των κρατικών υποχρεώσεων.

Στα πλαίσια της Σύμβασης Cotonou, προβλέπεται οικονομική και εμπορική συνεργασία, χρηματοοικονομική – αναπτυξιακή συνεργασία, πολιτική συνεργασία Ε.Ε. – ΑΚΕ, μέσω συμφωνιών οικονομικής συνεργασίας, συμβατών με το θεσμικό πλαίσιο, υπό τη βάση της αρχής αμοιβαιότητας, της παροχής αναπτυξιακής βοήθειας, ανάλογα με τις ανάγκες των κρατών αυτών, και την πρόοδό τους, της προώθησης ΜΚΟ και μη κρατικών δρώντων, για την ανάπτυξη. Για πρώτη φορά, εισάγονται ρήτρες σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας, των αρχών του κράτους δικαίου, των οποίων η παραβίαση, επιφέρει διακοπή της αναπτυξιακής βοήθειας από την Ε.Ε. Επίσης, το προτιμησιακό σύστημα προβλέπεται να τερματιστεί τον

¹⁷¹ Σήμερα 79 χώρες: (48 της Αφρικής, 16 της Καραϊβικής και 15 του Ειρηνικού) Αγκόλα, Αντίγκουα και Μπαρμπούντα, Μπελίζε, Πράσινο Ακρωτήριο, Κομόρες, Μπαχάμες, Μπαρμπάντος, Μπενίν, Μποτσουάνα, Μπουρκίνα Φάσο, Μπουρούντι, Καμερούν, Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, Τσαντ, Κονγκό (Μπραζαβίλ), Κονγκό (Κινσάσα), Νήσοι Κουκ, Ακτή Ελεφαντοστού, Κούβα, Τζιμπουτί, Δομίνικα, Δομινικανή Δημοκρατία, Ερυθραία, Αιθιοπία, Φίτζι, Γκαμπόν, Γκάμπια, Γκάνα, Ελλάδα, Δημοκρατία της Γουινέας, Γουινέα, Μπισσάου, Ισημερινή Γουινέα, Γουιάνα, Αϊτή, Τζαμάικα, Κένυα, Κιρμπάτι, Λεσόθο, Λιβερία, Μαδαγασκάρη, Μαλάουι, Μάλι, Νήσοι Μάρσαλ, Μαυριτανία, Μαυρίκιος, Μικρονησία, Μοζαμβίκη, Ναμίμπια, Ναουρού, Νίγηρας, Νιγηρία, Νισούε, Παλάου, Παπούα Νέα Γουινέα, Ρουάντα, Άγιος Χριστόφορος και Νέβις, Αγία Λουκία, Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες, Νήσοι Σολομώντα, Σαμόα, Σάο Τομέ και Πρίνσιπε, Σενεγάλη, Σεϋχέλλες, Σιέρα Λεόνε, Σομαλία, Νότια Αφρική, Σουδάν, Σουρινάμ, Σουαζιλάνδη, Τανζανία, Ανατολικό Τιμόρ, Τόγκο, Τόνγκα, Τρινιντάντ και Τομπάγκο, Τουβαλού, Ουγκάντα, Βανουάτου, Ζάμπια, Ζιμπάμπουε.

Ιανουάριο του 2008 και να αντικατασταθεί από τις συμφωνίες οικονομικής συνεργασίας, με στόχο την ένταξη στην παγκόσμια οικονομία.

Lome και Cotonou δημιουργούν προνομιακές σχέσεις μεταξύ Ευρώπης – Αφρικής, προάγοντας το διάλογο, στη βάση της ισότητας των μερών, με προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες ανάγκες των αφρικανικών χωρών, για την περιφερειακή ολοκλήρωση, και στον αφρικανικό χώρο.

Οι περιφερειακές εταιρικές σχέσεις δημιουργούν συνελεύσεις, με ίσο αριθμό ευρωβουλευτών και βουλευτών από Κοινοβούλια άλλων γεωγραφικών ζωνών. Έτσι προκύπτουν ψηφίσματα με νομιμοποίηση. Αναφέρουμε, λοιπόν, την Κοινοβουλευτική Συνέλευση ΕΟΚ – ΑΚΕ, με ίση εκπροσώπηση των εκλεγμένων αντιπροσώπων, στο πλαίσιο της Σύμβασης Yaoundé (20/07/1963), για ελεύθερες εμπορικές συναλλαγές, μεταξύ των δύο πλευρών, και οικονομική βοήθεια προς τους αναπτυσσόμενους εταίρους. Μετά τη Lome, η Συμφωνία Cotonou ισχύει σήμερα, για τη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης και οικονομικής ανάπτυξης των χωρών ΑΚΕ, παράλληλα με την ανάπτυξη συνεργασίας, μεταξύ αυτών και της Ε.Ε., 79 Ευρωβουλευτές και 79 Βουλευτές των χωρών ΑΚΕ, συνεδριάζουν μία εβδομάδα, δύο φορές το χρόνο, π.χ. το 2007 για τη Ζιμπάμπουε και το Νταρφούρ. Ενισχύεται ο πολιτικός διάλογος για τα ανθρώπινα δικαιώματα, μεταξύ Ευρώπης και Τρίτων Χωρών.

Υπάρχει, επίσης, η Ευρωμεσογειακή Κοινοβουλευτική Συνέλευση από το 2004, ως τμήμα της διαδικασίας της Βαρκελώνης του 1995. Πραγματοποιείται κοινοβουλευτικός διάλογος με χώρες της Μεσογείου, για θέματα πολιτικά, οικονομικά, πολιτισμικά, αναπτυξιακά, τη μείωση της φτώχειας, τα μέσα ανάπτυξης, τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αποτελείται από 49 Ευρωβουλευτές και 81 Βουλευτές από Εθνικά Κοινοβούλια κρατών – μελών, και 130 Βουλευτές χωρών της Μεσογείου.

Συμμετέχουν 37 χώρες: τα 27 μέλη¹⁷² της Ε.Ε., όπως προέκυψαν από τις διευρύνσεις¹⁷³ που έχουν προηγηθεί, και Αίγυπτος, Αλγερία, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Μαρόκο, Παλαιστινιακή Αρχή, Συρία, Τυνησία, Τουρκία. Η Λιβύη έχει καθεστώς παρατηρητή από το 1999. Τέλος, υφίσταται η Κοινοβουλευτική Συνέλευση Ε.Ε. - Λατινικής Αμερικής, αποτελούμενη από 60 Ευρωβουλευτές και 60 Βουλευτές των λατινοαμερικανικών χωρών.

Από το 1978, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πέτυχε να γίνεται αναφορά στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στις προνομιακές σχέσεις, που διατηρεί από το 1963 η ΕΟΚ με τις

¹⁷² Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Δημοκρατία της Ιρλανδίας, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Ουγγαρία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σουηδία, Τσεχία, Φινλανδία

¹⁷³ 2^η διεύρυνση (1981 Ελλάδα), 3^η διεύρυνση (1986 Ισπανία, Πορτογαλία), 4^η διεύρυνση (1995 Αυστρία, Φινλανδία, Σουηδία), 5^η διεύρυνση (2004 Κύπρος, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία, Σλοβενία, Τσεχία), 6^η διεύρυνση (2007 Βουλγαρία-Ρουμανία)

χώρες ΑΚΕ. Οι ρήτρες αφορούν την προαγωγή της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Προβλέπεται χρηματοδότηση α) για την ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των θεμελιωδών ελευθεριών, της δημοκρατίας, των δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων σε τρίτες χώρες, της υποστήριξης των αγωνιστών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, των θυμάτων καταπίεσης και κακοποίησης, της ενίσχυσης της κοινωνίας των πολιτών, που δραστηριοποιείται για τους σκοπούς αυτούς, β) για ενίσχυση διεθνών και περιφερειακών οργανισμών, που παρεμβαίνουν σε αυτό τον τομέα, γ) για καλλιέργεια εμπιστοσύνης στις εκλογικές διαδικασίες, αποστολή παρατηρητών, στήριξη της τοπικής κοινωνίας.

Η Συμφωνία Cotonou περιέχει κεφάλαιο για την προστασία του περιβάλλοντος, την αιεφόρο αξιοποίηση και διαχείριση των φυσικών πόρων. Σε προτεραιότητα τίθενται τα τροπικά δάση, τα ύδατα, η αλιεία, η βιοποικιλότητα, τα ευπαθή οικοσυστήματα (κοραλλιογενή φράγματα), οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η αιεφόρος αγροτική και αστική ανάπτυξη, η ερημοποίηση, η ξηρασία, η αποδάσωση, ο βιώσιμος τουρισμός, η μεταφορά και διάθεση επικίνδυνων αποβλήτων.

Στις σχέσεις Ε.Ε. – ΑΚΕ, ο διάλογος πραγματοποιείται βάσει των ιδιαίτερων αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών αναγκών, ανά γεωγραφική περιοχή. Θεσμοποιείται η περιβαλλοντική συνεργασία, και μέσω διεπιστημονικότητας και μεταφοράς τεχνογνωσίας. Η ανάπτυξη θεωρείται αναπόσπαστα συνδεδεμένη με την περιβαλλοντική προστασία. Πρέπει να επιτευχθούν οι στόχοι της ενεργειακής αποδοτικότητας, της ανάπτυξης στον τομέα των ΑΠΕ, της αποτροπής ερημοποίησης, αποδάσωσης, υποβάθμισης των εδαφών. Μετά την Lome IV, προέκυψε η ανάγκη για αποτροπή των αρνητικών περιβαλλοντικών συνεπειών, λόγω των αναπτυξιακών προγραμμάτων. Η οικολογική ισορροπία πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σε όλα τα στάδια της αναπτυξιακής διαδικασίας. Προς την κατεύθυνση αυτή, είναι χρήσιμες, τόσο οι διατομεακές μελέτες, όσο και οι χρηματοδοτήσεις.

β) Το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης

Μεταξύ της ευρωπαϊκής και της αφρικανικής ηπείρου, η περιφερειακή συνεργασία στον τομέα του περιβάλλοντος ξεκινά το 1975, με το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης και θεσμοποιείται το 1976 με τη Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης. 16 μεσογειακά κράτη¹⁷⁴ και η ΕΟΚ έθεσαν τις βάσεις συνεργασίας τους, ανταποκρινόμενα στην περιβαλλοντική πρόκληση, ώστε να ελεγχθούν οι πηγές ρύπανσης από τη δραστηριότητά τους.

¹⁷⁴ Σήμερα στο ΜΑΡ συμμετέχουν 21 παράκτια κράτη: Αίγυπτος, Αλβανία, Αλγερία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Γαλλία, Ελλάδα, Ισραήλ, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Λίβανος, Λιβερία, Μάλτα, Μαρόκο, Μονακό, Μαυροβούνιο, Σλοβενία, Συρία, Τουρκία, Τυνησία και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ήτοι 22 μέρη.

Το MAP έχει τεχνολογική αξία: ερευνά για τη ρύπανση της Μεσογείου, υπήρξε προπομπός για τη Σύμβαση της Βαρκελώνης, εισήγαγε το συστηματικό έλεγχο και την παρακολούθηση. Στην πορεία η επιστημονικότητά του συναρτήθηκε με την εφαρμογή της Σύμβασης.

Οι τέσσερις άξονες του MAP είναι πλέον:

- α) ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός ανάπτυξης και διαχείρισης των πόρων της Μεσογείου,
- β) η τεχνική παρακολούθηση (monitoring),
- γ) η Σύμβαση – Πλαίσιο, τα Πρωτόκολλα και τα τεχνικά παραρτήματα για την Προστασία του Περιβάλλοντος της Μεσογείου και
- δ) οι θεσμικές και οικονομικές συνέπειες του Σχεδίου Δράσης.

Όσον αφορά τον πρώτο άξονα, το μελετητικό μέρος εκφράστηκε από το Γαλάζιο Σχέδιο (Blue Plan) και το πρακτικό από το Πρόγραμμα Δράσης Προτεραιότητας (Priority Actions Program). Στον δεύτερο άξονα και πιο επιτυχημένο, υπάρχει το Πρόγραμμα MED POL για την εκτίμηση και τον έλεγχο της ρύπανσης στην περιοχή της Μεσογείου. Σταδιακά όμως το MAP κατευθύνθηκε στην ολοκληρωμένη διαχείριση της παράκτιας ζώνης. Στο πλαίσιο του, λειτουργούν έξι περιφερειακά κέντρα δράσης:

- α) το Blue Plan-RAC, που παρακολουθεί, αξιολογεί την κατάσταση του θαλασσίου περιβάλλοντος στη Μεσόγειο και εδρεύει στη Γαλλία.
- β) το υπό μετάβαση PAP –RAC¹⁷⁵ Περιφερειακό Κέντρο Δραστηριοτήτων, σχετικά με το Πρόγραμμα Δράσης Προτεραιότητας, που ασχολείται με την ολοκληρωμένη διαχείριση της παράκτιας ζώνης της Μεσογείου, με έδρα την Κροατία.
- γ) το SPA-RAC¹⁷⁶ Περιφερειακό Κέντρο Δραστηριοτήτων για τις Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές και τη Βιοποικιλότητα της Μεσογείου, με έδρα στη Τύνιδα.
- δ) το REMPEC¹⁷⁷ Περιφερειακό Κέντρο¹⁷⁸ Αντιμετώπισης Θαλάσσιας Ρύπανσης Έκτακτης Ανάγκης για τη Μεσόγειο, με έδρα στη Μάλτα.
- ε) το InfoRAC,¹⁷⁹ που παρέχει πληροφόρηση και τεχνική υποστήριξη

¹⁷⁵ Αφορά εξειδικευμένες δράσεις στη Μεσόγειο: ανάπτυξη δικτύων και κοινής γλώσσας για τα ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος. Υπάγεται στο MAP και στη Σύμβαση της Βαρκελώνης. Από εδώ ξεκίνησε το τελευταίο Πρωτόκολλο για την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων περιοχών που υπεγράφη το 2008 στη Μαδρίτη. Αφορά τις ακτές και τη θάλασσα, τη ζώνη εκμετάλλευσης των πόρων, το περιβάλλον και τη βιωσιμότητα.

¹⁷⁶ Μεταφέρει τεχνογνωσία για τις ειδικά προστατευόμενες περιοχές και τη βιοποικιλότητα. Υπάγεται στο MAP και στη Σύμβαση της Βαρκελώνης

¹⁷⁷ Έχει τεχνική αρμοδιότητα για την αντιμετώπιση της ρύπανσης από ατυχήματα. Αποτελεί κοινό όργανο IMO/UNEP. Λειτουργεί στο πλαίσιο MAP αλλά και με δράσεις που εντάσσονται στην εφαρμογή των Πρωτοκόλλων της Σύμβασης της Βαρκελώνης

¹⁷⁸ Αποσκοπεί στην ενίσχυση της ικανότητας των παράκτιων κρατών να αντιμετωπίσουν τη ρύπανση, στην ανάπτυξη συνεργασίας για το σκοπό αυτό, στην ανταλλαγή πληροφόρησης για επιχειρησιακά, τεχνικά, επιστημονικά, νομικά και οικονομικά θέματα, στη συνδρομή των κρατών εφόσον το ζητήσουν σε περίπτωση ατυχηματικής ρύπανσης, στα πλαίσια του Πρωτοκόλλου για τις έκτακτες ανάγκες.

¹⁷⁹ Δεν υφίσταται πλέον.

στ) το CP-RAC¹⁸⁰ Περιφερειακό Κέντρο Δραστηριοτήτων για Καθαρότερη Παραγωγή, για τον περιορισμό της βιομηχανικής ρύπανσης, μέσω καινοτόμων τεχνολογιών, που εδρεύει στη Βαρκελώνη.

ζ) το ERS-RAC Περιφερειακό Κέντρο Δραστηριοτήτων για Περιβαλλοντική Τηλεπισκόπηση, που εργάζεται με τη χρήση δορυφορικών τεχνικών μέσων και εδρεύει στην Ιταλία.

Το MAP εξαρχής ήθελε ολοκληρωμένη προσέγγιση. Υπό το φως της Διάσκεψης Κορυφής της Γης το 1992 στο Ρίο, η Σύνοδος των Κρατών-Μελών του Συστήματος της Βαρκελώνης, το 1993 στην Αττάλεια και η Συνδιάσκεψη MED 21 για τη διαρκή ανάπτυξη στη Μεσόγειο, στην Τύνιδα το 1994, πρότεινε την επεξεργασία της δεύτερης φάσης του MAP. Το 1995 η αναθεώρηση της Σύμβασης της Βαρκελώνης συμπίπτει με την υιοθέτηση της 2^{ης} φάσης του MAP (MAP phase II).

Η δηλωτική διακυβέρνηση του MAP εισέφερε τη σκέψη να συνδεθεί το περιβάλλον με την ανάπτυξη. Το MAP ερμηνεύοντας σε περιφερειακό επίπεδο την Agenda 21, το Σχέδιο Δράσης της Διάσκεψης του Ρίο, υιοθέτησε την Agenda MED 21, προχωρώντας σε προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και βιώσιμη ανάπτυξη των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου, στη δεύτερη φάση του, τον Ιούνιο του 1995. Στο MAP phase II γίνεται λόγος για Σχέδιο Δράσης για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος και της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου.

Ήδη από το 1987, στο πλαίσιο του MAP, λειτούργησαν προγράμματα διαχείρισης των παράκτιων περιοχών (Coastal Areas Management Programs – CAMPS) για ολοκληρωμένη διαχείριση, περιοδικά εξειδικευμένη. Το MAP και η Σύμβαση της Βαρκελώνης εμπλέκονται σε συγκεκριμένη περιοχή οριακά προσδιορισμένη. Τα CAMPS είναι πρακτικές εφαρμογές με αποτελέσματα σε τοπικό επίπεδο, με πρωτοβουλία των χωρών που τα υιοθετούν, εκτιμώντας τις ιδιαίτερες ανάγκες. Στα πλαίσια PAP εφαρμόζονται δράσεις προτεραιότητας, σχετικά με την ανάπτυξη των υδάτινων πόρων σε μεσογειακά νησιά και παράκτιες περιοχές, την ανάπτυξη του τουρισμού, εναρμονισμένη, όμως, με το περιβάλλον, την εφαρμογή εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων στην ανάπτυξη των παράκτιων ζωνών της Μεσογείου, την αποκατάσταση μεσογειακών ιστορικών οικισμών, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, τη διαχείριση αποβλήτων, τη διάβρωση των εδαφών, τη διαχείριση κινδύνων από πυρκαγιές δασών και σεισμούς, τη διαχείριση υδατοκαλλιεργειών σε μεσογειακούς όρους, την οικοδόμηση ικανότητας των παράκτιων κρατών.

Σκοπός των CAMPS είναι η βιώσιμη ανάπτυξη, η προστασία του περιβάλλοντος, η ορθολογική χρήση παράκτιων και θαλάσσιων πόρων, ο προσδιορισμός εργαλείων και πρακτικών,

¹⁸⁰ Δημιουργήθηκε κατά τη MAP phase II

η οικοδόμηση ικανότητας, η μεταλαμπάδευση στη Μεσόγειο. Λειτουργήσαν ως δηλωτική διακυβέρνηση έναντι του μετέπειτα πρωτοκόλλου για τις παράκτιες περιοχές.

Η λειτουργία του ΜΑΡ συνδέεται με την αντίληψη ότι η προστασία του περιβάλλοντος της Μεσογείου είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Έτσι καθίσταται αναγκαία τεχνική και επιστημονική πληροφόρηση, αντιρρυπαντικές τεχνολογίες, μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, κοινά μέτρα παρατήρησης και εκτίμησης του φυσικού περιβάλλοντος, που εξακολουθεί να αποτελεί λόγο υπέρβασης των αντιθέσεων των μεσογειακών εταίρων. Η διασύνδεση των εννοιών περιβάλλον-συνεργασία-ανάπτυξη ενσαρκώνεται, κατά την ολοκληρωμένη διαχείριση των φυσικών πόρων, των υδάτων, των δασών, των υγροβιότοπων, της βιοποικιλότητας, των τοπίων οικολογικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, της απερίμωσης, των αποβλήτων, των υποδομών, του τουρισμού, της αποτροπής ρύπανσης και ατυχημάτων, ώστε να μη διαταράσσεται η ισορροπία της Μεσογείου.

Το ΜΑΡ προσανατολίζεται στο μέλλον υπό το πρίσμα της διαρκούς διαχείρισης των πόρων, της ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στην οικονομική ανάπτυξη και το χωροταξικό σχεδιασμό, της διεύρυνσης της προστασίας μέσω της πρόληψης, της πρόνοιας για ειδικά προστατευόμενες περιοχές, της αναβάθμισης της ποιότητας ζωής, της ενίσχυσης της αλληλεγγύης για την κοινή κληρονομιά των λαών. Ο σχεδιασμός γίνεται πλέον υπό την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», καθώς το περιβάλλον είναι ευθύνη όλων και όλοι είναι υπόλογοι για τις ζημίες που προκαλούν.

γ) Το Σύστημα της Σύμβασης της Βαρκελώνης

Στις 16 Φεβρουαρίου του 1976, τα 16 μέρη του ΜΑΡ υπέγραψαν τη Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση. Τέθηκε σε ισχύ 12/02/1978. Στόχος η περιβαλλοντική διακυβέρνηση του διεθνούς κοινού συμφέροντος της προστασίας της Μεσογείου. Η εφαρμογή του καθεστώτος έγινε με τη μορφή εξειδικευτικών εκτελεστικών πρωτοκόλλων, ενώ το 1995, αναθεωρήθηκε ως Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος και των Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου Θαλάσσης. Σκοπός η προστασία και η προαγωγή του διεθνούς κοινού συμφέροντος της ολοκληρωμένης προστασίας και της βιώσιμης ανάπτυξης.

Για να λειτουργήσει το σύστημα της Βαρκελώνης τα Μέρη θέλησαν την υπογραφή και επικύρωση τόσο της Συμφωνίας – Πλαίσιο, όσο και ενός τουλάχιστον εκτελεστικού εξειδικευτικού πρωτοκόλλου, καθώς μόνη η Σύμβαση έχει πλαισιακό χαρακτήρα με γενικές

έννοιες και υποχρεώσεις. Ο αριθμός των συμβαλλόμενων μερών της Βαρκελώνης, μόλις το 1992, συνέπεσε με τον αριθμό των συμβαλλόμενων μερών στα Πρωτόκολλα που είχαν τεθεί σε ισχύ.

Η Σύμβαση της Βαρκελώνης διέπεται από τις εξής αρχές: προφύλαξης, ο ρυπαίνων πληρώνει, πρότυπα περιβαλλοντικής διαχείρισης, διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ως βασικό εργαλείο άσκησης περιβαλλοντικής πολιτικής, διεύρυνσης της συμμετοχής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, πρόσβασης στην πληροφόρηση¹⁸¹, συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών, τεχνική παρακολούθηση για έγκαιρο εντοπισμό των δυσμενών συνεπειών και επανορθωτική δράση. Επίσης, διακρατική συνεργασία, εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε εθνικό επίπεδο και διάσυνοριακά, γνωστοποίηση, ανταλλαγή πληροφοριών, διαβούλευση.

Τα κράτη έχουν την ευθύνη να διασφαλίζουν, ότι οι δραστηριότητες εντός της δικαιοδοσίας τους ή υπό τον έλεγχό τους δεν προκαλούν ζημία στο περιβάλλον άλλων κρατών ή σε περιοχές εκτός των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας (2^η Αρχή Διακήρυξης του Ρίο και 21^η Αρχή Διακήρυξης της Στοκχόλμης). Εισάγεται πρότυπο ολοκληρωμένης διαχείρισης παράκτιων ζωνών (Integrated Coastal Areas Management – ICAM).

Σύμβαση Βαρκελώνης και Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης συγχωνεύονται. Αντιμετωπίζεται λοιπόν συνολικά η συμβατική περιβαλλοντική διακυβέρνηση της Μεσογείου. Δημιουργείται νέα σύνθεση για προστασία της Μεσογείου με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη. Κατά τη 2^η φάση του MAP πρέπει να γίνει αναφορά στη Μεσογειακή Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Mediterranean Commission on Sustainable Development – MCSDD) η οποία ιδρύθηκε το 1996, ως συμβουλευτικό του όργανο. Εκφράζει τη διασύνδεση MAP/Βαρκελώνης. Οι συστάσεις της προς τα κράτη για την εφαρμογή της Σύμβασης της Βαρκελώνης έχουν κατευθυντήρια ισχύ. Λειτουργεί ως φόρουμ συζήτησης, ενίοτε και ως λειτουργική δομή, άρα με ενδιάμεση θεσμική υπόσταση, για εφαρμογή της βιώσιμης ανάπτυξης στο Σύστημα της Βαρκελώνης, διεύρυνση της περιφερειακής συνεργασίας, διατύπωση περιφερειακών στρατηγικών, ενδυνάμωση της συνεργασίας με χρηματοδοτικούς οργανισμούς.

Υπό την αιγίδα της, ενισχύεται η συνεργασία για την προαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης στη Μεσόγειο, πραγματοποιείται ανταλλαγή πληροφοριών, διαπιστώνεται ισχυρή προγραμματική δέσμευση. Έχει ευελιξία για αποφάσεις σε πολύπλευρα θέματα, είναι τυπικά συμβουλευτική, συνδράμει τα Μέρη, εξετάζει τις εκθέσεις τους, λειτουργεί ως forum για την ανάπτυξη της Μεσογειακής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Έχει 37 μέλη (τα 22 της Βαρκελώνης και

¹⁸¹ Θυμίζουμε τη Σύμβαση του Aarhus σχετικά με την Αρχή της διαφάνειας, την πρόσβαση στην πληροφόρηση, τη συμμετοχή των πολιτών και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα.

15 εκ περιτροπής από την ευρύτερη κοινωνία: πέντε από τοπικές αρχές, πέντε από κοινωνικοοικονομικούς εταίρους, πέντε από ΜΚΟ).

Κατά τη 12^η Σύνοδο¹⁸² των Μερών του Συστήματος της Βαρκελώνης στο Μονακό το 2001, αποφασίσθηκε η προετοιμασία μιας Μεσογειακής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ζητήθηκε να σχεδιαστεί από τη Μεσογειακή Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Mediterranean Commission on Sustainable Development – MCSD) του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης. Επίσης, η 2^η Ευρωμεσογειακή Υπουργική Διάσκεψη για το Περιβάλλον στην Αθήνα το 2002, ασπάσθηκε αυτή την πρωτοβουλία, και ανακοίνωσε στην Παγκόσμια Διάσκεψη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ, το 2002, ότι η προαναφερόμενη Επιτροπή αποτελούσε το κατάλληλο πλαίσιο για το σχεδιασμό μιας τέτοιας στρατηγικής.

Αποτελεί πρόκληση να αποκομίσουν όφελος όλες οι Μεσογειακές χώρες, σε επίπεδο κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, προστασίας περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς. Θα εξετάζεται κάθε δύο έτη από την Μεσογειακή Επιτροπή και θα αναθεωρείται κάθε πέντε έτη. Σε πεδία προτεραιότητας αναγορεύονται οι υδάτινοι πόροι, η ορθολογική χρήση της ενέργειας, οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, οι μεταφορές, ο τουρισμός, η αστική ανάπτυξη, η γεωργία, οι παράκτιες περιοχές, οι θαλάσσιοι πόροι. Εξαγγέλλει τέσσερις στόχους: τη συνεισφορά στην οικονομική ανάπτυξη, τη μείωση των κοινωνικών διακρίσεων, με την εφαρμογή των στόχων της Χιλιετίας, την αναμόρφωση βιώσιμων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης, τη βελτίωση της διακυβέρνησης σε τοπικό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Το Μεσογειακό Γραφείο Πληροφόρησης για το Περιβάλλον, τον Πολιτισμό, τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, MIO-ECSDE¹⁸³ οργάνωσε το 1998 στην Αθήνα συνάντηση για τον ευρωπαϊκό ρόλο στην προστασία της Μεσογείου. Ο ρόλος του θεωρείται σημαντικός στην ενδυνάμωση των ΜΚΟ, στη συνεργασία με τα κράτη της Μεσογείου, στο Πλαίσιο της Σύμβασης της Βαρκελώνης, αλλά και στην ίδρυση της Μεσογειακής Επιτροπής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (MCSD), στη χάραξη μεσογειακής στρατηγικής για τα θαλάσσια απορρίμματα, στα πλαίσια του UNEP/MAP, στη μεσογειακή στρατηγική για την εκπαίδευση για αειφόρο ανάπτυξη, στο πρόγραμμα Horizon 2020.

¹⁸² Οι συστάσεις της 12^{ης} Συνόδου αφορούσαν στην Μεσογειακή Επιτροπή για τη διαχείριση των υδάτων, την κλιματική αλλαγή, την ενέργεια, τη βιώσιμη ανάπτυξη στη Μεσόγειο.

¹⁸³ Ομοσπονδία ΜΚΟ για την Προστασία του Περιβάλλοντος

δ) Το θεσμικό πλαίσιο περιφερειακής συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η ευρωπαϊκή αναπτυξιακή πολιτική προς τους αναπτυσσόμενους ξεκίνησε ως υποσύνολο των ευρωπαϊκών εξωτερικών σχέσεων. Οικοδομήθηκε στα πλαίσια της κοινοτικής αρμοδιότητας, των εμπορικών συμφωνιών, των συμφωνιών συνεργασίας, των συμφωνιών σύνδεσης. Οι ιδρυτικές συνθήκες της Κοινότητας δεν προέβλεπαν εξωτερική πολιτική, αλλά κοινή αγορά. Ως εξωτερικό στοιχείο διαπιστώνεται η εφαρμογή σταδιακά ενοποιημένης εμπορικής πολιτικής. Τη δεκαετία 1970 παρατηρήθηκε συντονισμός των εξωτερικών πολιτικών των κρατών-μελών με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί η «Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασίας¹⁸⁴». Κωδικοποιήθηκε με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη¹⁸⁵ του 1986 που συμπλήρωσε το μέχρι τότε πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο των ιδρυτικών συνθηκών¹⁸⁶.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ¹⁸⁷ για την Ευρωπαϊκή Ένωση του 1992 και εν συνεχεία η Συνθήκη του Άμστερνταμ 1997 εισήγαγαν τη «συνεργασία για την ανάπτυξη» ως αυτόνομη πολιτική, εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με πολιτικές και οικονομικές πτυχές, κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ¹⁸⁸), κοινή εμπορική πολιτική, συνεργασία για την ανάπτυξη, συνεργασία σε τομείς δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων.

Στη ΣΕΚ (Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα) άρθρα 130Υ ως 130Ω (αναριθμημένα άρθρα 177 – 181 ΣΕΚ η «συνεργασία για την ανάπτυξη» ως κοινοτική πολιτική, ξεχωρίζει κατ' αρχήν στη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Η αναπτυξιακή πολιτική δεν είχε χαρακτήρα εξωτερικής

¹⁸⁴ Αντικαταστάθηκε από την ΚΕΠΠΑ με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1993.

¹⁸⁵ Οι καινοτομίες που εισήχθησαν στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα αφορούσαν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, την αύξηση των εξουσιών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μεταξύ άλλων και για τις συμβατικές σχέσεις ΕΟΚ-Τρίτων Χωρών, νέους οικονομικούς τομείς και μία δέσμη διατάξεων για την ευρωπαϊκή συνεργασία στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής

¹⁸⁶ 1951 ΕΚΑΧ (Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα), 1957 ΕΟΚ (Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα) και 1957 ΕΚΑΕ (Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας)

¹⁸⁷ Τροποποιήθηκαν οι ιδρυτικές συνθήκες ΕΟΚ, ΕΚΑΧ, ΕΚΑΕ, και εισήχθη η ΚΕΠΠΑ και η συνεργασία στους τομείς δικαιοσύνης και ποινικών υποθέσεων υπό τη μορφή των εξής πυλώνων, μέχρι τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πυλώνας Ι: Ευρωπαϊκές Κοινότητες (τελωνειακή ένωση, κοινή αγορά, κοινή αγροτική και αλιευτική πολιτική, δίκαιο ανταγωνισμού, ευρωπαϊκή ιθαγένεια, παιδεία, πολιτισμός, περιβάλλον, κοινωνική πολιτική, πολιτική ασύλου και μεταναστευτική, Συμφωνία Σένγκεν, Οικονομική και Νομισματική Ένωση) ⇒ κοινοτική διαδικασία

Πυλώνας ΙΙ: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (η εξωτερική διάσταση αφορά ανθρώπινα δικαιώματα, δημοκρατία, βοήθεια σε τρίτα κράτη, προώθηση διεθνούς συνεργασίας και η ασφάλεια συνδέεται με την ευρωπαϊκή πολιτική ασφαλείας και άμυνας και τη διατήρηση ειρήνης, με ανθρωπιστικά έργα και καταπολέμηση των κρίσεων) ⇒ διακυβερνητική διαδικασία

Πυλώνας ΙΙΙ: συνεργασία στους τομείς δικαιοσύνης και ποινικών υποθέσεων (εμπόριο ναρκωτικών, τρομοκρατία, εμπόριο ανθρώπων, οργανωμένο έγκλημα, δωροδοκία και απάτη) ⇒ διακυβερνητική διαδικασία.

Η άρτι τεθείσα σε ισχύ Μεταρρυθμιστική Συνθήκη της Λισαβόνας (2007) καταργεί την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και η Ε.Ε. αποκτά νομική προσωπικότητα. Οι τρεις πυλώνες συγχωνεύονται. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα.

¹⁸⁸ Εισήχθη με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ ενώ η Συνθήκη του Άμστερνταμ δημιούργησε ως σκέλος της ΚΕΠΠΑ την Πολιτική Ασφαλείας και Άμυνας (ΕΠΑΑ). Η ΕΠΑΑ ενισχύθηκε περαιτέρω με τη Συνθήκη της Νίκαιας.

οικονομικής πολιτικής. Η κοινοτική αρμοδιότητα για την αναπτυξιακή πολιτική επικυρώθηκε πολιτικά κατά τη διάσκεψη κορυφής των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων των Παρισίων το 1972. Η αναπτυξιακή πολιτική, διαμορφώθηκε στα πλαίσια της κοινοτικής αρμοδιότητας υπό τον τύπο εμπορικών συμφωνιών ή συμφωνιών συνεργασίας ή συγκεκριμένων συμφωνιών σύνδεσης, μέχρι την καθιέρωση της «συνεργασίας για την ανάπτυξη» ως κοινοτικής πολιτικής.

Εξετάζοντας την εξωτερική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντοπίζουμε οικονομικές και πολιτικές πτυχές. Έτσι εξηγείται στη Συνθήκη του Άμστερνταμ, η συμπόρευση ΚΕΠΠΑ¹⁸⁹, κοινής εμπορικής πολιτικής, εξωτερικών σχέσεων, συνεργασίας για την ανάπτυξη, συνεργασίας στους τομείς δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων.

Στις Συνθήκες Μάαστριχτ και Άμστερνταμ σημειώνουμε το άρθρο Γ, εδάφ. β' (αναριθμημένο άρθρο 3 ΣΕΕ) ως ρήτρα μέριμνας για τη συνοχή του συνόλου της εξωτερικής δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα πλαίσια των πολιτικών της, στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων, της ασφάλειας, της οικονομίας, της ανάπτυξης.

Με τον όρο ανάπτυξη νοούνται οι σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τρίτες αναπτυσσόμενες χώρες, όπως ρυθμίζονται στη «συνεργασία για την ανάπτυξη» αλλά και στις συμφωνίες αναπτυξιακού χαρακτήρα της Κοινότητας με τρίτες χώρες ή ομάδες χωρών, που στηρίζονται σε άλλα εξουσιοδοτικά θεμέλια¹⁹⁰ της Συνθήκης.

Το Συμβούλιο¹⁹¹ και η Επιτροπή συνεργάζονται για τη συνοχή, για να εξασφαλίζουν την υλοποίηση των πολιτικών στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων τους. Στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα η συνεργασία για την ανάπτυξη εντοπίζεται και υπό τον τίτλο Περιβάλλον (άρθρο 130 Ρ παρ.4, αναριθμημένο 174 ΣΕΚ). Η Κοινότητα και τα κράτη-μέλη συνεργάζονται με τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς υπό τους όρους που συμφωνούν, κατά άρθρο 228.

Στις 22/04/1997 εξεδόθη ο Κανονισμός¹⁹² 722/97 του Συμβουλίου σχετικά με δράσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες στον τομέα του περιβάλλοντος και στο πλαίσιο μακρόπνοης ανάπτυξης: η

¹⁸⁹ Στις Συνθήκες Μάαστριχτ και Άμστερνταμ προβλέπεται ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο μπορεί να θεωρήσει ορισμένους τομείς της ΚΕΠΠΑ βαρύνοντες για την Κοινότητα και να τους αναγάγει σε πρωταρχικούς για κοινή δράση

¹⁹⁰ Άρθρο 180 ΣΕΚ πρώην 130Ψ για τον συντονισμό Κοινότητας και Μελών της στον τομέα της συνεργασίας για την ανάπτυξη, 181 πρώην 130Ω για τη συνεργασία με Τρίτες Χώρες

¹⁹¹ Π.χ. Ψήφισμα Συμβουλίου 05/06/1997, σχετικά με τη συνοχή της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στον τομέα συνεργασία για την ανάπτυξη και των άλλων κοινοτικών πολιτικών με σκοπό την ενίσχυση των θεσμών, ιδίως για εδραίωση ειρήνης, πρόληψη και διευθέτηση των συγκρούσεων, επισιτιστική ασφάλεια, μετανάστευση

¹⁹² Οι δράσεις για την εφαρμογή του Κανονισμού 722/1997 αφορούν: βοήθεια στις αναπτυσσόμενες χώρες για κατάρτιση αναπτυξιακών στρατηγικών, βελτίωση της διαχείρισης των οικοσυστημάτων, για διατήρηση της βιοποικιλότητας, προστασία των εδαφών, αναφορικά με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, τα δάση, την καταπολέμηση της ερημοποίησης, τον χωροταξικό σχεδιασμό, τη βιώσιμη διαχείριση των υδάτων, τη μεταφορά τεχνολογίας φιλικής στο περιβάλλον, τον περιορισμό της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου, τη βελτίωση της γεωργικής παραγωγής, την αφύπνιση και την εκπαίδευση των πληθυσμών στους τομείς που χρειάζονται αναδιάρθρωση.

περιβαλλοντική διάσταση εντάσσεται στην αναπτυξιακή συνεργασία. Επίσης στον καθορισμό και την εφαρμογή κοινοτικών πολιτικών και δράσεων για αειφόρο ανάπτυξη κατ' επιταγή του άρθρου 3Γ της Συνθήκης Άμστερνταμ¹⁹³ (αναριθμημένο άρθρο 6 ΣΕΕ).

Ο στόχος της ΚΕΠΠΑ είναι διττός: κοινή ασφάλεια, που εμπεριέχει το αμυντικό στοιχείο, αλλά και πως θα επιτευχθεί η επιδιωκόμενη ασφάλεια σε περίοδο ειρήνης. Η διαδικασία αυτή διέπεται από τις αρχές της διαφύλαξης των κοινών αξιών, της ανεξαρτησίας και της ακεραιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της ανάπτυξης και εδραίωσης της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, της ισότητας και της αλληλεγγύης. Περιβάλλεται τον τύπο «Αρχών και Γενικών Προσανατολισμών», «Κοινών Στρατηγικών¹⁹⁴», εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, που περιλαμβάνονται ή επισυνάπτονται στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου¹⁹⁵, των «κοινών δράσεων», των «κοινών θέσεων» που εγκρίνονται από το Συμβούλιο, των «δηλώσεων, ανακοινωθέντων» εξ ονόματος της Ε.Κ. ή της Προεδρίας, καθώς και των «συμπερασμάτων» των Συνόδων του Συμβουλίου.¹⁹⁶

¹⁹³ Σύμφωνα με δήλωση στην τελική πράξη του Άμστερνταμ, η Επιτροπή όταν υποβάλλει προτάσεις που μπορεί να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές συνέπειες, πρέπει να εκπονει μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

¹⁹⁴ Στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997) ως μέσο εξωτερικής πολιτικής παράλληλα στις κοινές δράσεις και τις κοινές θέσεις προστίθενται οι κοινές στρατηγικές: καθορίζονται ομόφωνα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στα πεδία όπου τα κράτη – μέλη έχουν σημαντικά κοινά συμφέροντα.

¹⁹⁵ Παραδείγματα ΚΕΠΠΑ για τρίτες μεσογειακές χώρες και Μέση Ανατολή.

Από συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου: Βρυξέλλες 29/10/1993 ικανοποίηση για την πρόοδο των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη νέας συμφωνίας με το Ισραήλ. Κέρκυρα (24-25/06/1994), επαναβεβαιώνει την αποδιδόμενη σημασία στην αναπτυξιακή σχέση με την περιοχή της Μεσογείου. Ικανοποίηση για την πρόοδο των διαπραγματεύσεων για σύναψη συμφωνίας με Ισραήλ, Μαρόκο, Τυνησία καθώς και για τις διερευνητικές συνομιλίες με Αίγυπτο. Καταδίκη τρομοκρατίας και παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά Αλγερινών και αλλοδαπών πολιτών. Προσπογράφεται πρόταση Ecofin για παροχή πρόσθετης χρηματοδότησης 200.000.000 ECU εφόσον η Αλγερία θα συνέχιζε το πρόγραμμα που είχε οριστεί από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Εντολή στο Συμβούλιο να αξιολογήσει από κοινού με την Επιτροπή τη συνολική πολιτική της Ε.Ε. στη Μεσόγειο και να συγκαλέσει διάσκεψη Ευρωπαϊκής Ένωσης - Μεσογειακών Εταίρων.

Έσσην (09-10/12/1994): επιβεβαίωσε την προθυμία Ε.Ε. να δημιουργήσει μια εταιρική σχέση Ε.Ε. - Μεσογείου, να αναπτυχθούν συμφωνίες, να ενισχυθούν οι εμπορικές σχέσεις, να εξασφαλιστεί ισορροπία στη γεωγραφική κατανομή πόρων. Ικανοποίηση για πρόθεση ισπανικής προεδρίας να συγκαλέσει υπουργική διάσκεψη Ευρώπης - Μεσογείου. Επιβεβαίωση ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα συνεχίσει να συμβάλλει πολιτικά και οικονομικά στην ειρηνευτική συνεργασία της Μέσης Ανατολής. Χαιρέτισε τη σύναψη συνθήκης ειρήνης Ισραήλ - Ιορδανίας.

Άμστερνταμ (16-17/06/1997): ικανοποίηση για τα συμπεράσματα της 2^{ης} Ευρωμεσογειακής Διάσκεψης (Βαλέτα Μάλτας, 15-16/04/1997), όπου επιβεβαιώθηκαν οι αρχές και οι στόχοι που είχαν καθοριστεί στη Βαρκελώνη το 1995 και ορίστηκαν νέες προτεραιότητες για τη μελλοντική ανάπτυξη της εταιρικής σχέσης.

Ως προς το ζήτημα της Μέσης Ανατολής: Βρυξέλλες (29/10/1993) η ειρηνευτική διαδικασία οφείλει να συνοδεύεται από κινητοποίηση πολιτικών, οικονομικών, χρηματοδοτικών μέσων της Ε.Ε. προκειμένου να υποστηριχθεί συνολικό ειρηνευτικό σχέδιο. Κάννες (26-27/06/1995) χαιρέτισε τις προσπάθειες ειρηνευτικής διαδικασίας στην εγγύς Ανατολή. Δέσμευση Ε.Ε. να ενθαρρύνει και να υποστηρίξει τη διαδικασία οικονομικά και πολιτικά. Άμστερνταμ (16-17/06/1997) έκκληση στους λαούς και κυβερνήσεις της Μέσης Ανατολής να επιδείξουν πνεύμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης

¹⁹⁶ Παραδείγματα Συμπερασμάτων Συμβουλίου - Δηλώσεων - Ανακοινωθέντων Ε.Ε. - Δηλώσεων Προεδρίας εξ' ονόματος Ε.Ε. στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ: για την Αλγερία (23/09/1994), επανάληψη βούλησης της Ε.Ε. να υποστηρίξει πολιτική οικονομικής ανάπτυξης, αναδιάρθρωσης, καταδίκης βίας. Έκκληση προς τα κράτη του Μαγκρέπ να συνεργαστούν σε κλίμα καλής γειτονίας για ευημερία και σταθερότητα. Επίσης 10/06/1997, έκφραση ικανοποίησης για τη διεξαγωγή εκλογών. Για την Αίγυπτο 09-10/04/1996, καταδίκη πράξεων βίας, δολοφονιών Ελλήνων τουριστών.

Βέβαια παραμένει η διακυβερνητική συνεργασία καθώς και από το 2004 και μετά η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτνίασης.

ε) Η διάρθρωση των Ευρωμεσογειακών Σχέσεων ως το 1995

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ελκυστικό εμπορικό εταίρο και το μεγαλύτερο χορηγό εξωτερικής βοήθειας αναπτυξιακής και ανθρωπιστικής. Άνω του ημίσεως της αναπτυξιακής βοήθειας προς αναπτυσσόμενες χώρες (και ειδικά ΤΜΧ) προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι ευρωπαϊκές συμφωνίες με τρίτα κράτη ή ομάδες κρατών δεν περιορίζονται στον εμπορικό τομέα. Περιλαμβάνουν την οικονομική, τεχνική, πολιτιστική, χρηματοδοτική συνεργασία καθώς και τον πολιτικό διάλογο.

Με τον ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο¹⁹⁷ και το στόχο εγκαθίδρυσης ζώνης ελευθέρων συναλλαγών με τα τρίτα μεσογειακά κράτη, μπορεί να δημιουργηθεί ένας ευρύτερος χώρος οικονομικής συνεργασίας και ολοκλήρωσης στα πλαίσια της εξάπλωσης του ευρωπαϊκού κεκτημένου.

Η αναζήτηση εταίρων για την αναπτυξιακή συνεργασία συνδέεται με την υιοθέτηση χρηστής διακυβέρνησης από τις ΤΜΧ με τη μορφή της δημοκρατικής συμμετοχής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, της εγγύησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, του σεβασμού του κράτους δικαίου, της πάταξης της διαφθοράς, της μείωσης της συμμετοχής του κράτους στην οικονομία, των αποκρατικοποιήσεων, της μείωσης των στρατιωτικών δαπανών.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις της ενσωματώνει ρήτρες πολιτικής αιρεσιμότητας¹⁹⁸ για τα ανθρώπινα δικαιώματα στις αναπτυξιακές συμφωνίες με ΤΜΧ στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ, ως πολιτικό μέσο για την εξαγωγή υψηλών ευρωπαϊκών προτύπων στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁹⁹. Αποτελούν κορυφαία ζητήματα στις σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αναπτυσσόμενων Χωρών.

Στην εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ανάπτυξη, η εδραίωση δημοκρατίας και κράτους δικαίου, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών αποτελούν κεντρικό στόχο της ΚΕΠΠΑ και της συνεργασίας για την ανάπτυξη κατά άρθρο I.1 ΣΕΕ, σε Μάαστριχτ και Άμστερνταμ, παράλληλα με τη διατήρηση της ειρήνης και την ενίσχυση της ασφάλειας. Επιπρόσθετα, η Ευρωπαϊκή Ένωση επιλέγει ρήτρες οικονομικής αιρεσιμότητας

¹⁹⁷ Μετά τη διεύρυνση του 1995 στη ζώνη ΕΟΧ ανήκουν Νορβηγία, Ισλανδία, Λιχτενστάιν

¹⁹⁸ Conditionality: δημοκρατικές αρχές, κράτος δικαίου, χρηστή διακυβέρνηση, σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

¹⁹⁹ Ανακοίνωση Επιτροπής «για την ένθεση του σεβασμού των δημοκρατικών αρχών και των δικαιωμάτων του ανθρώπου στις συμφωνίες μεταξύ της Κοινότητας και των Τρίτων Χωρών», COM (1995) 216 τελικό. Επίσης, Ανακοίνωση Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «η Ε.Ε. και οι εξωτερικές όψεις της πολιτικής για τα δικαιώματα του ανθρώπου: από τη Ρώμη στο Μάαστριχτ και επέκεινα, COM (1995) 567 τελικό.

για διαρθρωτικές προσαρμογές στις αναπτυσσόμενες χώρες, εκσυγχρονισμό των δομών, σύμπραξη ιδιωτικού τομέα, ενσωμάτωση στην παγκόσμια οικονομία. Στηρίζει την περιφερειακή ολοκλήρωση των αναπτυσσόμενων²⁰⁰ και επιμένει στην αειφόρο ανάπτυξη, εντάσσοντας την περιβαλλοντική διάσταση στις σχέσεις Κοινότητας – Τρίτων Χωρών.²⁰¹

Οι δράσεις αφορούν την παροχή βοήθειας στις αναπτυσσόμενες χώρες για σχεδιασμό και εφαρμογή εθνικών αναπτυξιακών στρατηγικών, πολιτικές για βελτίωση των οικοσυστημάτων, διατήρηση της βιοποικιλότητας, διαχείριση περιοχών περιβαλλοντικής σημασίας π.χ. διαπεριφερειακών, προστασία του εδάφους σε συνδυασμό με γεωργία, κτηνοτροφία, καταπολέμηση απερίμενης, χωροταξία, μεταφορές, απόβλητα, πόσιμο νερό, ατμοσφαιρική ρύπανση, μεταφορά τεχνολογίας, παραγωγική διαδικασία, ενημέρωση, πληροφόρηση. Σε κυρίαρχο στοιχείο αναδεικνύεται η πολιτική βούληση που εντοπίζεται στη συνεργασία από την οποία εξαρτάται η επιτυχία των προσπαθειών.

i) 1960-1972: Συμφωνίες Σύνδεσης

Οι διμερείς σχέσεις ΕΚ και Μεσογειακών Κρατών παρατηρούνται ήδη από τη δεκαετία του 1960, αλλά χαρακτηρίζονται αποσπασματικές μέσα από συμφωνίες σύνδεσης²⁰² (Ελλάς 1961), μερικής σύνδεσης²⁰³, ελεύθερου εμπορίου²⁰⁴, προτιμησιακών²⁰⁵ και μη²⁰⁶ συμφωνιών ως το 1972. Οι σφαιρικές, εμπορικές, οικονομικές σχέσεις αναπτυξιακής πολιτικής ΕΚ - ΤΜΧ σηματοδοτούνται μετά τη Διάσκεψη Κορυφής των Αρχηγών Κρατών και Κυβερνήσεων των Παρισίων το 1972²⁰⁷ με εφελτήριο τη Δήλωση της Διάσκεψης στις 21/10/1972. Είχε γίνει πλέον αισθητή η ανάγκη²⁰⁸ για συστηματική, οικονομική και δη χρηματοδοτική συνεργασία.

ii) 1972-1985: Σφαιρική Μεσογειακή Πολιτική

Την περίοδο 1972-1985 αποτυπώνεται η Σφαιρική Μεσογειακή Πολιτική (ΣΜΠ). Τα βασικά στοιχεία της σφαιρικής προσέγγισης συνίστανται στην ελεύθερη πρόσβαση στα βιομηχανικά προϊόντα, στη μείωση των δασμολογικών επιβαρύνσεων στα γεωργικά προϊόντα, στην επέκταση της συνεργασίας στους τομείς τεχνολογίας, βιομηχανίας, χρηματοδότησης.

²⁰⁰ Ψήφισμα Συμβουλίου 01/06/1995 «για την στήριξη των προσπαθειών περιφερειακής ενοποίησης των αναπτυσσόμενων χωρών»

²⁰¹ Κανονισμός 722/97 Συνεργασία για Ανάπτυξη και Περιβάλλον

²⁰² 1963 με Τουρκία, 1964 με Ισραήλ, 1968 με Λίβανο,

²⁰³ 1969 με Μαρόκο - Τυνησία

²⁰⁴ 1971 με Μάλτα, 1972 με Κύπρο

²⁰⁵ 1970 με Ισραήλ αντικαθιστώντας αυτή του 1964, 1970 με Ισπανία, 1972 με Αίγυπτο & Πορτογαλία

²⁰⁶ 1970 με Γιουγκοσλαβία

²⁰⁷ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποδέχθηκε την πρόταση της Επιτροπής για την ανάγκη υιοθέτησης συστηματικής – σφαιρικής μεσογειακής πολιτικής

²⁰⁸ Μετά την πρώτη διεύρυνση του 1973 και τις πιέσεις ΤΜΧ να ενταχθούν στο κοινοτικό σύστημα εμπορίου

Η πρακτική εφαρμογή ξεκινά το 1976-1977 με τις Συμφωνίες Συνεργασίας με τα κράτη Μαγκρέμπ²⁰⁹ - Μασρέκ²¹⁰. Εμπεριέχεται το στοιχείο της πολιτικής προσέγγισης για δικαιότερη και περισσότερο ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη. Με τη σφαιρική μεσογειακή πολιτική χρονικά συνέπεσε ο ευρωπαϊκός διάλογος²¹¹. Σε μέσα της ΣΜΠ ανήχθησαν η οικονομική και τεχνική συνεργασία για την τροποποίηση της παραγωγικής διαδικασίας, η εξασφάλιση ξένων επενδύσεων, η χρηματοδοτική βοήθεια για μείωση του χάσματος Βορρά-Νότου, τα χρηματοδοτικά πρωτόκολλα που συμπληρώνουν τις συμφωνίες σφαιρικής μεσογειακής πολιτικής. Επίσης εμπορικές ρυθμίσεις για τα βιομηχανικά και αγροτικά προϊόντα π.χ. για την κατάργηση των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών, ρυθμίσεις μεταναστευτικής πολιτικής.

iii) 1985-1992: Ανανεωμένη Μεσογειακή Πολιτική

Μετά την τρίτη διεύρυνση²¹² της ΕΟΚ του 1986 και την αλλαγή των ισορροπιών στο εμπόριο και τον διεθνή ανταγωνισμό ιδίως στο περιφερειακό επίπεδο των Μεσογειακών Χωρών προέκυψε η ανάγκη για «Ανανεωμένη Μεσογειακή Πολιτική» (ΑΜΠ) 1985-1992 ως συνέχεια της σφαιρικής μεσογειακής πολιτικής. Σηματοδοτείται η σύνδεση των ευρωμεσογειακών σχέσεων με τη διάσταση της ασφάλειας π.χ. Μέση Ανατολή. Ως παράγοντες που προκαλούσαν ανισορροπία στις ήδη τεταμένες σχέσεις στη Μεσόγειο εντοπίστηκαν η προοδευτικά δυσμενέστερη κατάσταση των οικονομιών ΤΜΧ, καθώς δεν πραγματοποιήθηκαν διαρθρωτικές αλλαγές για την πραγματική σύγκλισή τους, η αδυναμία απορρόφησης των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, οι μεταναστευτικές πιέσεις με αποτέλεσμα πλέον να τίθενται υπό αμφισβήτηση οι έννοιες ασφάλεια και σταθερότητα.

Κυριαρχούν συμφωνίες εταιρικής σχέσης ή συνεργασίες με ΤΜΧ/Ομάδες Κρατών που στόχευσαν στην ενδυνάμωση της περιφερειακής συνεργασίας, την στήριξη οικονομικών μεταρρυθμίσεων, την φιλελευθεροποίηση του εμπορίου, την ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα, την αύξηση διμερών και κοινοτικών χρηματοδοτήσεων, τη θεσμοθέτηση οικονομικού και πολιτικού διαλόγου μεταξύ ΕΚ - ΤΜΧ, με χρηματοδοτικά πρωτόκολλα τρίτης γενιάς²¹³ για ενίσχυση της

²⁰⁹ Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία

²¹⁰ Αίγυπτος, Ιορδανία, Λίβανος, Συρία

²¹¹ Πρωτοβουλία του 1974, απέτυχε τη δεκαετία του 1980 λόγω της άρνησης των Ευρωπαίων να συμπεριλάβουν το Παλαιστινιακό στα θέματα της ημερήσιας διάταξης κατ' απαίτηση των Αράβων

²¹² 1^η διεύρυνση 1973 Δανία, Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, 2^η διεύρυνση 1981 Ελλάδα, 3^η διεύρυνση 1986 Ισπανία, Πορτογαλία

²¹³ Έληξαν το 1991

συνεργασίας ΤΜΧ - ΕΚ, της ανάπτυξης, της προστασίας του περιβάλλοντος²¹⁴ με δασμολογικές παραχωρήσεις στα προϊόντα ΤΜΧ.

Τα χρηματοδοτικά πρωτόκολλα ανήχθησαν στο κυριότερο μέσο της μεσογειακής πολιτικής. Από την σφαιρική προς την ανανεωμένη μεσογειακή πολιτική, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ανανέωσε και αύξησε τους πόρους. Μετά τη λήξη των χρηματοδοτικών πρωτοκόλλων τρίτης γενιάς και για την επόμενη φάση της Ευρωμεσογειακής συνεργασίας, μετά το 1995, επιλέγεται πλέον διαφορετικός τρόπος υλοποίησης της αναπτυξιακής συνεργασίας: οριζόντια χρηματοδότηση βάσει πενταετών προγραμμάτων και σχεδίων δράσης κοινού ενδιαφέροντος των Μερών, ώστε να στηριχθεί η περιφερειακή συνεργασία μεταξύ ΤΜΧ, να αναπτυχθούν ιδιωτικές επιχειρήσεις, να προστατευθεί το περιβάλλον. Τα κονδύλια για τις τρίτες μεσογειακές χώρες θα προέρχονται πια από τον κοινοτικό προϋπολογισμό και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, ώστε να αξιοποιηθεί το ανθρώπινο δυναμικό και να συμβάλει η ΕΤΕ, είτε με τη μορφή χαμηλότοκων δανείων, είτε με επιχορηγήσεις επιτοκίων.

iv) Οι πρωτοβουλίες Ε.Ε. για την προώθηση των Ευρωμεσογειακών Σχέσεων

Οι ανταγωνιστικές σχέσεις των μεσογειακών χωρών, όπου έλειπε η στρατηγική, επέβαλαν τη συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για πολιτική σταθερότητα, εκδημοκρατισμό, σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οικονομική πρόοδο, αντιμετώπιση των προκλήσεων. Το Σεπτέμβριο του 1990 ξεχωρίζει η ιταλο-ισπανική πρωτοβουλία για Διάσκεψη για Ασφάλεια και Συνεργασία στη Μεσόγειο. Η αρχική ιδέα για συνεργασία των χωρών της δυτικής Μεσογείου είχε εκφραστεί το 1983 (Mitterrand, Γαλλία), το 1986 την ασπάσθηκαν η Ιταλία (Craxi) και η Ισπανία (Gonzalez). Η πρώτη συνάντηση πραγματοποιήθηκε το 1988 στη Μασσαλία και ακολούθως το 1989 στη Ταγγέρη.

Μετά την προηγούμενη αποτυχία, το 1990 στη Ρώμη γίνεται λόγος για την Πρωτοβουλία 5+5 για μεσογειακή συνεργασία σε μικρότερη γεωγραφική έκταση: Μαυριτανία, Μαρόκο, Λιβύη, Τυνησία, Αλγερία, Ισπανία, Γαλλία, Πορτογαλία, Ιταλία, Μάλτα, υπό τις αρχές προώθησης του διαλόγου μεταξύ Βορρά-Νότου, της θεσμοθέτησης πολιτικού διαλόγου, του ενδιαφέροντος για οικονομία και περιβάλλον. Η αποτυχία δεν άργησε να φανεί, λόγω του εμφυλίου πολέμου στην Αλγερία, της διένεξης Μαρόκου-Δυτικής Σαχάρας, της απουσίας της Αιγύπτου, της εμπλοκής του ΝΑΤΟ, των κυρώσεων κατά της Λιβύης.

Το 1992, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας επεσήμανε τη σημασία των χωρών των νοτιοανατολικών ακτών της Μεσογείου για την ασφάλεια και την σταθερότητα της Ευρώπης, την

²¹⁴ Τα θεμέλια αυτής της συνεργασίας στον τομέα αυτό τέθηκαν στη Διάσκεψη της Λευκωσίας το 1990 και τη «Χάρτα για την Ευρωπαϊκή Συνεργασία»

ανάγκη αναθεώρησης της έως τότε μεσογειακής πολιτικής ώστε να δημιουργηθεί μία νέα εταιρική σχέση με ΤΜΧ, ιδίως του Μαγκρέμπ²¹⁵. Ακολούθησαν οι Κανονισμοί 1762/92 του Συμβουλίου για συνεργασία ΕΟΚ-Μεσογειακών Χωρών, 1763/92, 1764/92.

Οι ευρωμεσογειακές σχέσεις λειτούργησαν με προσέγγιση ΕΚ - Μεσογειακών Κρατών: 1992-1993 με κράτη Μαγκρέμπ, 1993 Πρωτοβουλία συνεργασίας με Ανατολική Μεσόγειο π.χ. Συμφωνίες Σύνδεσης με Ισραήλ και Ιορδανία, 1995 Ευρωμεσογειακή Συμφωνία Σύνδεσης με Ισραήλ²¹⁶ (Βρυξέλλες 20/11/1995), 1996 Συμφωνίες Σύνδεσης με Μαρόκο²¹⁷ και Τυνησία, 1997 Συμφωνία Σύνδεσης με Ιορδανία. Επίσης ενδιάμεση Ευρωμεσογειακή Συμφωνία Σύνδεσης για το εμπόριο και τη συνεργασία ΕΚ-Οργανισμού για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης εξ' ονόματος της Παλαιστινιακής Αρχής, της Δυτικής Όχθης και της Λωρίδας της Γάζας.

Στις 24-25/06/1994 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κέρκυρας έδωσε εντολή στο Συμβούλιο και την Επιτροπή να αξιολογήσουν την ευρωπαϊκή πολιτική στη Μεσόγειο και τη δυνατότητα ενίσχυσης για την προώθηση ειρήνης, σταθερότητας, ασφάλειας, ανάπτυξης στην περιοχή. Αποφάσισε τη σύγκλιση μιας Ευρωμεσογειακής Διάσκεψης μέσα στο 1995. Στις 25/10/1994 η Επιτροπή ανακοίνωσε²¹⁸ στο Συμβούλιο τις προτάσεις της τονίζοντας, ότι η ευρωμεσογειακή αλληλεξάρτηση είναι υπαρκτή στο περιβάλλον, την ενέργεια, την μετανάστευση, το εμπόριο, τις επενδύσεις. Πρότεινε την ενίσχυση του πολιτικού διαλόγου, την ενεργοποίηση της ΚΕΠΠΑ, οικονομική συνεργασία υπό τη μορφή δράσεων.

Στις 09-10/12/1994 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Έσσεν επιβεβαίωσε την πρόθεση για ίδρυση εταιρικής σχέσης ευρωμεσογειακής συνεργασίας. Στις 26-27/06/1995 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο²¹⁹ των Καννών θεώρησε την πολιτική συνεργασίας προς το Νότο ως συμπληρωματική της πολιτικής ανοίγματος προς ανατολάς, ώστε να διασφαλιστεί γεωπολιτική συνοχή κατά την εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ασφάλεια συνδέθηκε με τη γεφύρωση του χάσματος Βορρά-Νότου, μέσω οικονομικής προσέγγισης.

²¹⁵ Ανακοίνωση Επιτροπής στο Συμβούλιο «οι μελλοντικές σχέσεις μεταξύ Κοινότητας – Μαγκρέμπ». Η πρωτοβουλία αφορούσε την Τυνησία και το Μαρόκο και απέκλειε την Αλγερία λόγω εμφυλίου πολέμου και τη Λιβύη λόγω των εις βάρος της κυρώσεων

²¹⁶ Αντικαθιστά τη συμφωνία του 1975, είναι αόριστης διάρκειας

²¹⁷ Βρυξέλλες 26/02/1996: αντικαθιστά τη συμφωνία συνεργασίας του 1976, είναι η πρώτη ευρωμεσογειακή συμφωνία που υπογράφεται μετά τη Διάσκεψη της Βαρκελώνης και είναι αόριστης διάρκειας

²¹⁸ Ανακοίνωσης της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την ενίσχυση της μεσογειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες COM (94) 427 τελικό

²¹⁹ Ανακοίνωσης της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την ενίσχυση της μεσογειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προτάσεις για την εφαρμογή της ευρωμεσογειακής εταιρικής σχέσης, COM (95), 72 τελικό

ν) Το Ευρωμεσογειακό Φόρουμ

Το 1994 εγκαινιάζεται στην Αλεξάνδρεια το Ευρωμεσογειακό Φόρουμ, στα πλαίσια της δημιουργίας ενός περιφερειακού συστήματος συνεργασίας²²⁰ στη Μεσόγειο, με στόχο την προώθηση θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος των παραθαλάσσιων μεσογειακών κρατών. Εδράζεται σε γάλλο-αιγυπτιακή πρωτοβουλία. Μέλη του: Αλγερία, Αίγυπτος, Γαλλία, Ιταλία, Μάλτα, Πορτογαλία, Ισπανία, Τυνησία, Τουρκία, Ελλάδα, Μαρόκο. Οι Υπουργοί Εξωτερικών συνεδρίασαν για πρώτη φορά στην Αλεξάνδρεια το 1994, ακολούθως στη Μαγιόρκα το 1995. Απέκλειε τους μετέχοντες στην αραβο-ισραηλινή διένεξη δηλ. το Ισραήλ, την Παλαιστινιακή Αρχή, τη Συρία, το Λίβανο, την Ιορδανία, αλλά και τη Λιβύη και την Κύπρο. Αρχικός σκοπός, ήταν η δημιουργία ενός σκληρού πυρήνα 11 κρατών, που θα συνέστηναν ένα περιφερειακό οργανισμό με την προοπτική να εισέλθουν και άλλα μεσογειακά κράτη.

Ως εργαλεία του Ευρωμεσογειακού Φόρουμ, αντιμετωπίστηκαν ο πολιτικός διάλογος, η οικονομική ενίσχυση μέσω της δημιουργίας μιας ευρωπαϊκής ζώνης ελεύθερου εμπορίου και της μεταφοράς κεφαλαίων, αλλά και η αμοιβαία κατανόηση των πολιτισμών. Πρόκειται για τον προπομπό της διαδικασίας της Βαρκελώνης. Δεν είχε όμως χρηματοδοτικό μηχανισμό, ενώ μετά τη Βαρκελώνη έλαβε τη μορφή Φόρουμ διαβούλευσης²²¹ μεταξύ Ε.Ε. και ΤΜΧ για τη διεξαγωγή ανεπίσημου διαλόγου για τα κοινά προβλήματα και τη συζήτηση πρωτοβουλιών που θα μπορούσαν να ενισχύσουν την ευρωμεσογειακή συνεργασία.

στ) Η Διαδικασία της Βαρκελώνης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα των Ευρωπαϊκών Συμβουλίων, Λισαβόνας (Ιούνιος 1992), Κέρκυρας (Ιούνιος 1994), Έσσην (Δεκέμβριος 1994) και τις Προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής²²², εκτόνησε ένα σχέδιο για τις σχέσεις με τους γείτονές της στη Μεσόγειο.

Εντός του 1995, το διεθνές ενδιαφέρον περιστρέφεται γύρω από τη Διαδικασία της Βαρκελώνης. Στη Διάσκεψη της Βαρκελώνης 27-28/11/1995 καθορίζεται το θεσμικό πλαίσιο της

²²⁰ Παράλληλη προσπάθεια το 1992 στην Ισπανία με τη «Διακοινοβουλευτική Διάσκεψη για την Ασφάλεια και Συνεργασία στη Μεσόγειο»

²²¹ Π.χ. το 2003 στην Ατάλεια της Τουρκίας, όπου η Agenda περιελάμβανε το οργανωμένο έγκλημα, το εμπόριο όπλων, το ξέπλυμα μαύρου χρήματος, τον πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία μεταξύ άλλων περιφερειακών και διεθνών ζητημάτων

²²² Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετικά με τα επιτεύγματα και τις αδυναμίες της σημερινής μεσογειακής πολιτικής COM (94) 427 τελικό
Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, της 08/03/1995, «Ενίσχυση της μεσογειακής πολιτικής της Ε.Ε. - Προτάσεις για την εφαρμογή μιας ευρωμεσογειακής εταιρικής σχέσης», COM (95)

Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας, τα όργανα και η λειτουργία του συστήματος. Αυτοπροσδιορίστηκε ως ανοιχτή και εξελισσόμενη διαδικασία: 15+12 κράτη του Ευρωμεσογειακού χώρου καλούνται να συνεισφέρουν για πρώτη φορά από κοινού.

Ξεκίνησε ως μια χαλαρή συνεργασία αλλά δημιουργήθηκαν θεσμικά όργανα. Αποτυπώνεται στη Δήλωση της Βαρκελώνης και στο Πρόγραμμα Εργασιών. Συμπληρώνονται οι διμερείς σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης – εταίρων της. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αποφασίσει πλέον να προχωρήσει σε συνολική θεώρηση και ολοκληρωμένη πολιτική προς τη Μεσόγειο. Μέχρι τότε οι διμερείς σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης και κάθε ΤΜΧ δρομολογούνταν μέσα από συμφωνίες συνεργασίας, κυρίως εμπορικές που περιελάμβαναν και χρηματοδοτικά πρωτόκολλα. Έλειπε όμως η πολιτική διάσταση και καλυπτόταν από τις διμερείς σχέσεις ευρωπαϊκών κρατών με έκαστη ΤΜΧ.

Τώρα πλέον, καθορίζεται ως στόχος, στα πλαίσια μιας σφαιρικής εταιρικής σχέσης, η Μεσόγειος να καταστεί κοινός τόπος ειρήνης, σταθερότητας, ευημερίας, με την ενίσχυση του πολιτικού διαλόγου και της ασφάλειας, τη σύζευξη οικονομικής και χρηματοδοτικής εταιρικής σχέσης, με την κοινωνική, πολιτιστική και ανθρωπιστική εταιρική σχέση. Έτσι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα προσεγγίσει περισσότερο τους μεσογειακούς γείτονές της.

Η Δήλωση της Βαρκελώνης δίνει θεσμική διάσταση και σηματοδοτεί την έναρξη της ευρωμεσογειακής εταιρικής σχέσης. Εδώ εντάσσονται πλέον οι διμερείς²²³ σχέσεις Ε.Ε. - ΤΜΧ και οι διμερείς συμφωνίες που είχαν προηγηθεί. Η διαδικασία περιλαμβάνει τα 15 κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης²²⁴ συν 12 Τρίτα Μεσογειακά Κράτη²²⁵ (Κύπρος, Αλγερία, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Μάλτα, Μαρόκο, Συρία, Τυνησία, Τουρκία, Παλαιστινιακή Αρχή). Αποτελεί προσανατολισμό της Ευρωπαϊκής Αναπτυξιακής Πολιτικής. Οι μεσογειακές σχέσεις θα αντιμετωπίζονται πλέον συνολικά σε επίπεδο αρχών και δράσεων.

Στο β' σκέλος της Δήλωσης της Βαρκελώνης γίνεται λόγος για «δημιουργία μιας κοινής ζώνης ευημερίας» με σκοπό την επιτάχυνση της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης. Εξάλλου επιβεβαιώνεται η συνάρτηση της ασφάλειας με την οικονομική ανάπτυξη των ΤΜΧ για να μειωθεί το χάσμα μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων. Η αλληλεξάρτηση στον τομέα του περιβάλλοντος επιβάλλει περιφερειακή προσέγγιση, συνεργασία, συντονισμό προγραμμάτων. Η οικονομική ανάπτυξη με περιβαλλοντική προστασία ενσωματώνει την περιβαλλοντική διάσταση

²²³ Συμφωνίες σύνδεσης Ε.Ε.-ΤΜΧ 1995 με Τυνησία, Ισραήλ, Μαρόκο, 1996 με Παλαιστίνη, 1997 με Ιορδανία, Αίγυπτο. Οι δύο τελευταίες δεν τέθηκαν σε ισχύ

²²⁴ Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Βέλγιο, Κάτω Χώρες, Δανία, Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Αυστρία, Σουηδία, Φιλανδία

²²⁵ Η Μαυριτανία τελούσε υπό το καθεστώς του ειδικού προσκεκλημένου. Όσον αφορά τη Λιβύη, ο Κανονισμός 3274/93 του Συμβουλίου παρεμπόδιζε την παροχή ορισμένων προϊόντων και υπηρεσιών προς αυτή

στις οικονομικές πολιτικές, τη βελτίωση του περιβάλλοντος, βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες δράσεις, καταπολέμηση της απερίημωσης και βέβαια χρηματοδότηση.

Οι σκοποί του καθεστώτος προάγονται μέσα από Συνεδριάσεις των Υπουργών Εξωτερικών για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Δήλωσης της Βαρκελώνης, αλλά και ad hoc Συνεδριάσεις των καθ' ύλην αρμοδίων υπουργών, για παρακολούθηση των δράσεων στα επιμέρους θέματα. Σημαντική θέση καταλαμβάνει η Ευρωμεσογειακή Επιτροπή, για το πρόγραμμα εργασίας της Διαδικασίας της Βαρκελώνης. Αποτελείται από την Τρόικα²²⁶ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έναν αντιπρόσωπο από κάθε μεσογειακό εταίρο. Συναντάται κάθε τρεις μήνες και προετοιμάζει τις Συνόδους των Υπουργών Εξωτερικών και την εξέταση της πορείας της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.

Ιδρύονται επίσης Civil Fora της κοινωνίας των πολιτών και οργανώνονται συναντήσεις κοινοβουλευτικών εκπροσώπων, εκπροσώπων περιφερειών, υπό περιφερειών, κοινωνικών εταίρων.

Το 1998, ιδρύθηκε το Ευρωμεσογειακό Κοινοβουλευτικό Forum για το διάλογο ανάμεσα στα Κοινοβούλια των Μεσογειακών Κρατών. Στη Νάπολι, το 2003 μετασχηματίστηκε σε Ευρωμεσογειακή Κοινοβουλευτική Συνέλευση²²⁷. Προσέδωσε πλουραλισμό και δημοκρατική διαφάνεια. Συγκλήθηκε²²⁸ για πρώτη φορά στην Αθήνα το Μάρτιο του 2004. Αποτελείται, πλέον, από 260 μέλη, 130 από ΤΜΧ, 130 από Ε.Ε. (εκ των οποίων τα 81 είναι μέλη Εθνικών Κοινοβουλίων και τα 49 Ευρωβουλευτές). Η κοινή γνώμη εκπροσωπείται κατά τη διαμόρφωση των πολιτικών. Στα πλαίσια της Συνέλευσης λειτουργούν τρεις Κοινοβουλευτικές Επιτροπές οι οποίες αντιστοιχούν στα τρία «καλάθια²²⁹» της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας. Η Συνέλευση συστήνει ad hoc Επιτροπές, εκφράζεται για την πορεία της ΕΜΣ, παρακολουθεί τις Συμφωνίες Σύνδεσης, υιοθετεί Ψηφίσματα και Συστάσεις στις Υπουργικές Διασκέψεις, ψηφίζει τον Κανονισμό λειτουργίας της, αποφασίζει επί προτάσεων με τη διαδικασία consensus.

²²⁶ Προηγούμενος, νυν και επόμενος προεδρεύων της Ένωσης

²²⁷ Συνέβαλε στη διαμόρφωση της Τελικής Δήλωσης του Λουξεμβούργου (2005), ώστε να δοθεί έμφαση στην εκπαίδευση, στην προώθηση των δικαιωμάτων των γυναικών και των ατόμων που διαβιώνουν σε φτωχές και υποβαθμισμένες περιοχές, με περιορισμένα δικαιώματα. Έχει ταχθεί στην επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας ως το 2015.

²²⁸ Ακολούθησαν οι εξής Σύνοδοι: Κάιρο (2005), Βρυξέλλες (2006), Τύνιδα (2007), Αθήνα (2008), Βρυξέλλες (2009), Μαρόκο (2010)

²²⁹ Ο Παπαστάμκος αποδίδει την έννοια χρησιμοποιώντας τον όρο «επίπεδα» στην εταιρική σχέση Ε.Ε.-Μεσογειακών Χωρών. Η Χίου-Μανιατοπούλου επιλέγει την ορολογία «καλάθια». Οι Χριστοδουλάκης και Στρογγύλης επιλέγουν τον όρο «άξονες»

Το Ευρωμεσογειακό Ίδρυμα²³⁰ Anna Lindh²³¹, λειτούργησε το 2004,²³² βάσει του πνεύματος της Βαρκελώνης για τον διαπολιτισμικό διάλογο και την αντιμετώπιση των συγκρούσεων στη Μεσόγειο, της εντολής της Βαλένθιας (2002) για ίδρυσή του στην Αλεξάνδρεια και της Απόφασης της Υπουργικής Διάσκεψης της Νάπολι (2003). Συνεργάζεται με το Σουηδικό Ινστιτούτο. Ενώνει 32 εθνικά δίκτυα και αποσκοπεί στην προώθηση της αλληλεπίδρασης των πολιτισμών της Μεσογείου, το διαθρησκευτικό διάλογο, τον αμοιβαίο σεβασμό των λαών, την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, την ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών.

Παράλληλα στην Ευρωμεσογειακή Συνεργασία λειτουργούν τρία ευρωμεσογειακά δίκτυα, που αντιστοιχούν στους τρεις τομείς της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας. Στον πρώτο τομέα θα αναφέρουμε την Επιτροπή Ευρωμεσογειακών Επιτροπών (EuroMeSCo) για την ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής και της ασφάλειας, στον δεύτερο το FEMISE (Forum Euro-Mediterranean des Instituts Economiques) που ιδρύθηκε το 1997, χρηματοδοτείται στα πλαίσια του MEDA και διεξάγει οικονομικές μελέτες στα πλαίσια της ΕΜΣ. Στον τρίτο τομέα αντιστοιχεί το EMHRN (Euro-Mediterranean Human Rights Network) που επίσης ιδρύθηκε το 1997 και ασχολείται με την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αξιολογώντας την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία μετά το 1995, επισημαίνουμε την κοινή σφαιρική αντιμετώπιση των προβλημάτων της Μεσογείου, τη χρηματοδότηση συγκεκριμένων δράσεων σε οριζόντιο επίπεδο, και όχι κρατών, την επίσημη πλέον πολιτική παρουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο μεσογειακό χώρο. Στα προγράμματα που υλοποιούνται δεν επιλέγονται μόνο μία ή δύο χώρες, αλλά περισσότερες χώρες κερδίζουν, δεδομένου του στόχου για ισόρροπη ανάπτυξη. Τα προγράμματα διαχέονται στα κράτη χωρίς να αντιμετωπίζονται σε επίπεδο διμερές ή κρατικών διαστάσεων.

Στα πλαίσια της προσέγγισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τους μεσογειακούς εταίρους επιδιώχθηκε υπό τον τομέα α' εγκαθίδρυση κοινού χώρου σταθερότητας, συνεργασίας και ασφάλειας, αρχικά σε στρατιωτικό και αργότερα σε πολιτικό επίπεδο, ενώ στον τομέα β' για το οικονομικό σκέλος συνεργασία για την επέκταση της κοινής αγοράς στη Μεσόγειο. Ο τομέας γ' της κοινωνικής, πολιτιστικής και ανθρώπινης διάστασης επιβεβαιώνει την πρόθεση της

²³⁰ Ήδη κατά τη Διάσκεψη της Βαλένθιας η Σουηδία συνέβαλλε σημαντικά για την διαμόρφωση της Agenda υπό τον τρίτο πυλώνα. Η στενή σχέση Σουηδίας-Αιγύπτου φάνηκε, κατά την πρόταση της Αιγύπτου, στη συνάντηση της Ευρωμεσογειακής Επιτροπής στις Βρυξέλλες το 2003, να ονομάζεται Anna Lindh, το Ευρωμεσογειακό Ίδρυμα για τον Διαπολιτισμικό Διάλογο.

²³¹ Η Anna Lindh ήταν Υπουργός Εξωτερικών της Σουηδίας που δολοφονήθηκε το 2003.

²³² Οι Υπουργοί Εξωτερικών των ευρωμεσογειακών εταίρων συναντήθηκαν στο Δουβλίνο (06/05/2004) και αποφάσισαν το Ευρωμεσογειακό Ίδρυμα να ονομαστεί Anna Lindh και να συστεγαστεί με τη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρεια και το Σουηδικό Ινστιτούτο.

Ευρωπαϊκής Ένωσης, τόσο για κοινωνική πρόοδο σε περιφερειακό επίπεδο, όσο και για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις κατά την προσαρμογή των δομών των ΤΜΧ.

i) Η διάσταση της ΚΕΠΠΑ στην Ευρωμεσογειακή Συνεργασία

Η ευρωμεσογειακή συνεργασία συνδέεται με τον πολιτικό διάλογο για civilian security, τη σφαιρική πολιτική προς ανατολάς (oriental policy), υπό τη μορφή πολυδιάστατης συνεργασίας στην ασφάλεια, τον πολιτισμό, την εκπαίδευση, το περιβάλλον, την οικονομία, όλους τους εν γένει τομείς που άπτονται της αναπτυξιακής διαδικασίας και των σχέσεων μεταξύ χωρών, στα πλαίσια της καλής γειτονίας. Υπογραμμίζουμε την Κοινή Στρατηγική του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη Μεσόγειο (ΚΕΠΠΑ 2000/458), που διαλαμβάνει τη Μεσόγειο, ως περιοχή στρατηγικής σημασίας, με προοπτικές ευημερίας, δημοκρατίας, σταθερότητας, ασφάλειας, προκειμένου να ανταποκριθεί στις ολοένα αυξανόμενες προκλήσεις. Μνημονεύεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα διασφαλίσει την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις πολιτικές της, για τη βιωσιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης.

Η Μεσογειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης διέπεται από της αρχές της συνεργασίας, της ανάπτυξης σχέσεων καλής γειτονίας, της εξάλειψης της φτώχειας, της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της διακυβέρνησης κατά τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών. Η κοινή στρατηγική λειτουργεί συμπληρωματικά προς την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και το κεκτημένο της *acquis* για την εμβάθυνση των ευρωμεσογειακών σχέσεων. Γίνεται ιδιαίτερη μνεία στο περιβάλλον και αναλαμβάνεται η δέσμευση από πλευράς Ευρωπαϊκής Ένωσης, ότι η περιβαλλοντική διάσταση θα ενσωματώνεται στις αναπτυξιακές πολιτικές.

ii) Το περιεχόμενο της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας

Η ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση αρθρώνεται γύρω από τρεις άξονες: α) πολιτική και ασφάλεια, β) οικονομική και χρηματοδοτική συνεργασία, γ) κοινωνικός, πολιτιστικός, ανθρώπινος τομέας υπό την αιγίδα του εκδημοκρατισμού και της σταθερότητας.

Πρώτο «καλάθι»

Πολιτική και ασφάλεια για την εδραίωση κοινού χώρου ειρήνης και σταθερότητας. Τα Μέρη δεσμεύονται με «Δήλωση Αρχών» να δρουν σύμφωνα με το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αρχές της ΕΜΣ αποτελούν, η εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου, η προαγωγή του κράτους δικαίου, της δημοκρατίας, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, της ποικιλομορφίας, του

πλουραλισμού, η ισότητα, η μη ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις, το απαραβίαστο των συνόρων, η προστασία της ενότητας και της ακεραιότητας κάθε κράτους, η ειρηνική διευθέτηση των διαφορών, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η μη διάδοση πυρηνικών, χημικών, βιολογικών όπλων. Κρίνονται απαραίτητα τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης και ασφάλειας π.χ. για τους εξοπλισμούς.

Η ασφάλεια είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον πολιτικό διάλογο. Είναι εργαλείο για την αποτροπή των συγκρούσεων. Η προστασία του περιβάλλοντος διαπερνά και αυτόν τον πολιτικό τομέα, καθώς τα προβλήματα της μεσογειακής λεκάνης έχουν πολυεπίπεδες συνέπειες π.χ. οι νέες τεχνολογίες πολέμου, τα μη βιώσιμα υλικά που χρησιμοποιούνται σε πυρηνικά, χημικά και βιολογικά όπλα, η αλόγιστη χρήση τους, η απόρριψή τους στο θαλάσσιο βυθό, η μη βιώσιμη διαχείριση των αποβλήτων τους, οι αμφιλεγόμενες συνθήκες ασφαλείας κατά την παραγωγή τους σε αναπτυσσόμενες χώρες, η συστηματική επιβάρυνση συγκεκριμένων περιοχών με γεωστρατηγική σημασία, επιβάλλουν την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σε πολιτικές που μέχρι τώρα είχαν αμιγώς στρατιωτικό χαρακτήρα, στα πλαίσια της ευρύτερης ανάγκης για ασφάλεια.

Δεύτερο «καλάθι»

Οικονομική και χρηματοδοτική συνεργασία για την επιτάχυνση της αειφόρου ανάπτυξης, τη δημιουργία ζώνης ευημερίας, τη βελτίωση της διαβίωσης στις μεσογειακές χώρες, την αύξηση της απασχόλησης, την ενθάρρυνση της περιφερειακής ολοκλήρωσης. Ως μέσα, συμφωνήθηκαν να τεθούν σε εφαρμογή η προοδευτική δημιουργία ζώνης ελεύθερου εμπορίου χωρίς δασμούς, για προϊόντα βιομηχανικά, αγροτικά, υπηρεσίες, η εφαρμογή οικονομικής συνεργασίας και συντονισμένης δράσης, η άντληση χρηματοδοτικής ενίσχυσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση προς τους εταίρους της. Επίσης προτεραιότητα δόθηκε στις ιδιωτικές επενδύσεις, την ανάπτυξη περιφερειακών επιχειρηματικών συνεργασιών με έμφαση στο περιβάλλον, την ενέργεια, την αλιεία, καθώς και την έρευνα για τεχνολογία και την ανάπτυξη υποδομών.

Γίνεται αντιληπτή η αμφίδρομη σχέση οικονομικής ανάπτυξης – προστασίας του περιβάλλοντος μέσα από την υλοποίηση προγράμματος βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων δράσεων, τη χρηματοδότησή του και την παρακολούθηση εφαρμογής. Η ανησυχία για τη διατήρηση των αλιευτικών πόρων φαίνεται και από τη συνεργασία των μεσογειακών εταίρων στο πλαίσιο του Γενικού Συμβουλίου Αλιείας για τη Μεσόγειο. Πεδίο προτεραιότητας για δράση, αποτελούν τα ύδατα και η ενέργεια, υπό το πρίσμα τόσο κοινών προγραμμάτων, όσο και της βούλησης των ΤΜΧ να ενσωματωθούν στη Συνθήκη του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας. Είναι

ζητούμενο για τις ΤΜΧ η διαφοροποίηση της παραγωγικής διαδικασίας και ο εκσυγχρονισμός των δομών με τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον.

Συμφωνήθηκαν οι αρχές της οικονομίας της αγοράς, του εκσυγχρονισμού οικονομικών και κοινωνικών δομών, η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, η σταδιακή απελευθέρωση του εμπορίου. Για τους σκοπούς αυτούς απαιτούνται συνοδευτικά μέτρα, υπό τη μορφή προώθησης των επενδύσεων, τήρησης κανόνων υγιούς ανταγωνισμού, κατάργησης των αδικαιολόγητων τεχνικών εμποδίων στο εμπόριο γεωργικών προϊόντων, στους φυτουγειονομικούς και κτηνιατρικούς κανόνες, περιορισμού του δημοσίου τομέα, μεταφοράς τεχνολογίας, συνεργασίας στους τομείς υποδομών, μεταφορών, βιομηχανίας, τουρισμού, ενέργειας, αλιείας, γεωργίας, προστασίας του περιβάλλοντος, έρευνας και τεχνολογίας, πρόληψης των φυσικών καταστροφών, διαχείρισης των υδάτινων πόρων, εναλλακτικών μορφών ενέργειας. Οι σχετικές συμφωνίες που υπεγράφησαν στους προαναφερόμενους τομείς ενδυνάμωσαν την ευρωμεσογειακή συνεργασία.

Η ΕΜΣ εφαρμόζεται μέσω των χρηματοδοτικών προγραμμάτων MEDA, οριζόντια, ώστε να στηρίζονται περισσότερα κράτη και όχι μόνο ένα επιλεγμένο. Αποσκοπούν στη μεταρρύθμιση των κοινωνικών και οικονομικών δομών των ΤΜΧ. Το ρυθμιστικό πλαίσιο καθορίζεται από τον Κανονισμό ΕΚ 1488/96 του Συμβουλίου της 23ης/07/1996. Ισχύει για το σύνολο των μέτρων που προβλέπονται στους Κανονισμούς 1762/92 και 1763/92 υπερβαίνοντας τα όρια μίας μόνο χώρας. Έτσι αντικαθίστανται τα παλαιά διμερή πρωτόκολλα συνεργασίας. Το 10% των κονδυλίων των MEDA διατίθεται σε περιφερειακά προγράμματα π.χ. MED, ενώ το υπόλοιπο 90% για την ενίσχυση της διμερούς συνεργασίας. Οι ΤΜΧ δεν είναι υποχρεωμένες να χρησιμοποιήσουν όλα τα εργαλεία²³³ που τους παρέχει η ΕΜΣ, αλλά μπορούν να επιλέξουν, όσα προσιδιάζουν στις ιδιαιτερότητές τους και να καθορίσουν το μέγεθος εξέλιξης της οικονομίας τους.

Ακολούθως εκδόθηκε ο Κανονισμός 2698/2000 που διέπει την επόμενη γενιά χρηματοδοτικών πρωτοκόλλων MEDA II (2000-2006), με περισσότερο προγραμματισμό και σχεδιασμό, μετά την ανάγκη τροποποίησης του ισχύοντος καθεστώτος MEDA, λόγω καθυστερήσεων απορρόφησης και πολιτικών προβλημάτων των ΤΜΧ. Όσον αφορά τη ΖΕΣ Νότου - Νότου διαχωρίζουμε το Μαρόκο, την Τυνησία, τη Μαυριτανία, τη Λιβύη ως Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ και το Μαρόκο, την Ιορδανία, την Τυνησία και την Αίγυπτο στη Συμφωνία Agadir²³⁴.

²³³ Κατά τον Αραμπατζή η χρηματοδότηση μέσω MEDA ενέχει τη διάσταση του «the tool box approach»

²³⁴ Στόχος της Συμφωνίας Agadir (2004) είναι η δημιουργία ΖΕΣ σε παναραβικό επίπεδο, η ενισχυμένη οικονομική συνεργασία, η απελευθέρωση του εμπορίου μεταξύ αραβικών χωρών και Ε.Ε. ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή των υπόλοιπων αραβικών κρατών της Μεσογείου.

Η διάσταση του περιβάλλοντος εντοπίζεται και στο δεύτερο «καλάθι», είτε με τη μορφή χρηματοδότησης έργων περιβαλλοντικής προστασίας, είτε με τη μορφή έργων που αποτρέπουν την περιβαλλοντική υποβάθμιση, ενισχύουν τη βιώσιμη αγροτική παραγωγή, τη μεταφορά τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον, αλλά και έργων υδρευτικών και αποχετευτικών, διαχείρισης των αποβλήτων, παραγωγής ενέργειας, όπως και υποδομών και δικτύων μεταφορών που θα βελτιώσουν τη ζωή των λαών των ΤΜΧ. Αποτελούν ζητούμενο οι τεχνολογίες για την απορρύπανση, την αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών, τις ήπιες μορφές ενέργειας, την προστασία της βιοποικιλότητας και των απειλούμενων οικοσυστημάτων από την τουριστική ανάπτυξη, τη θαλάσσια αλιεία, τις υδατοκαλλιέργειες, τις βιοτεχνολογικές εφαρμογές.

Τρίτο «καλάθι»

Αφορά την κοινωνική, πολιτιστική, ανθρωπιστική διάσταση, την ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων και τη κατανόηση των πολιτισμών. Υλοποίηση μέσω κοινών προγραμμάτων, ενθάρρυνσης της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών, χρηστής διακυβέρνησης, εκδημοκρατισμού, κοινωνικού διαλόγου, πολιτισμικού, διαθρησκευτικού. Έμφαση των δράσεων δίδεται στην εκπαίδευση, τον πολιτισμό, την υγεία, σε κοινωνικά ζητήματα με διεθνή διάσταση.

Η εκπλήρωση των στόχων πραγματοποιείται με τα προγράμματα MED που ισχύουν ήδη από το 1992 π.χ. MED CAMPUS²³⁵, MED MEDIA²³⁶, MED URBS²³⁷, MED INVEST²³⁸, MED MIGRATION²³⁹, MEDA DEMOCRACY. Κάθε MED δημιουργεί ένα δίκτυο όπου συμμετέχουν εταίροι από τρεις τουλάχιστον χώρες και εκπροσωπούνται Ε.Ε. και ΤΜΧ.

Βέβαια τα ανθρώπινα δικαιώματα²⁴⁰ βρίσκονταν πάντα στο σκληρό πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μπορούμε να μιλήσουμε σαφώς για εξαγωγή αξιών και αρχών στα πλαίσια του κοινοτικού κεκτημένου προς ΤΜΧ.

²³⁵ Συνεργασία μεταξύ Πανεπιστημίων για την κοινωνική ανάπτυξη των ΤΜΧ

²³⁶ Συνεργασία μεταξύ ΜΜΕ υπό τη μορφή σεμιναρίων και συμπαραγωγών

²³⁷ Συνεργασία μεταξύ αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης

²³⁸ Ανάπτυξη μικρομεσαίων επιχειρήσεων

²³⁹ Κοινωνική ενσωμάτωση μεταναστών στις χώρες υποδοχής

²⁴⁰ Στη Συνθήκη του Άμστερνταμ που τέθηκε σε ισχύ το 1999, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι προαπαιτούμενο για την προσχώρηση ενός κράτους στην Ε.Ε. Κυρώσεις επιβάλλονται για την παραβίασή τους. Επίσης Κανονισμοί 975 και 976/1999. Ακολούθως το 1994 «Ευρωπαϊκή πρωτοβουλία για τη Δημοκρατία και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα». Ενσωματώνεται σε προγράμματα με τρίτες χώρες π.χ. MEDA και συμπληρώνει τους στόχους της ΚΕΠΠΑ. Δράσεις με προτεραιότητες (2002-2004 π.χ. για κατάργηση θανατικής ποινής, βασανιστηρίων, διακρίσεων εις βάρος μειονοτήτων.

Στη Συνθήκη της Νίκαιας το 2001 (τέθηκε σε ισχύ το 2003) διακηρύσσεται ότι οι πολιτικές και οι δράσεις της Ε.Ε. καθώς και τα προγράμματα εξωτερικής βοήθειας πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τα θεμελιώδη δικαιώματα και να προωθούν το κράτος δικαίου. Επίσης ρήτρες σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε συμφωνίες με τρίτες χώρες (άρθρα 174-181 ΣΕΚ). Στην «Κοινή Στρατηγική Ε.Ε. για τη Μεσόγειο» υπογραμμίζεται η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω MEDA.

Διαπολιτισμικός και διαθρησκευτικός διάλογος συνδέονται. Οι θρησκείες στο χώρο της Μεσογείου αντικατοπτρίζουν πολιτισμούς και δεν μπορούν να αποτελούν αιτία εξαίρεσης, διάκρισης ή οποιασδήποτε διαφορετικής μεταχείρισης, προκειμένου να συνεργαστούν οι μεσογειακοί λαοί και οι χώρες τους για το κοινό συμφέρον της ειρήνης, της ασφάλειας, της ανάπτυξης, της παραδοχής των ανθρωπίνων αξιών, της υποστήριξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Δεν θα παραγνωρίσουμε όμως, ότι η περιβαλλοντική διάσταση διαπερνά και το τρίτο «καλάθι». Η δημογραφική έκρηξη και οι κοινωνικές ανισότητες αποτελούν παράγοντες υποβάθμισης, σε συνδυασμό και με τη δημιουργία περιβαλλοντικών προσφύγων. Η εκπαίδευση, εκτός από τη βασική σχολική μορφή που αποτελεί έλλειμμα των ΤΜΧ, ενέχει και την έννοια της προετοιμασίας των πολιτών για να συμμετάσχουν στην κοινωνία των πολιτών, όπως έχει θεσμοποιηθεί διεθνώς, να είναι ενημερωμένοι για τις πτυχές του σφαιρικού αναπτυξιακού φαινομένου, ώστε να αντιλαμβάνονται τη σημασία και να επιδιώκουν την υλοποίηση δράσεων, που προστατεύουν το περιβάλλον των χωρών τους, διασφαλίζοντας, όχι μόνο τη συνέχιση της ύπαρξής τους, αλλά και τη δυνατότητα περαιτέρω ανάπτυξης.

iii) Η σημασία της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας

Μετά τη Διάσκεψη της Βαρκελώνης (1995), διεξήχθη πολιτικός διάλογος, για όλους τους τομείς όπου θεσμοθετήθηκε συνεργασία. Ακολουθείται από follow-up Διασκέψεις, με αντικείμενα τον πολιτισμό, την προώθηση του εκσυγχρονισμού του βιομηχανικού τομέα, την ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα στη βιομηχανία, την κοινωνία της πληροφορίας. Η Διάσκεψη της Τεργέστης (1996) επικεντρώθηκε στην ενέργεια, ώστε να συμμετάσχουν οι χώρες της νοτιοανατολικής Μεσογείου στον Ενεργειακό Χάρτη, και αν είναι δυνατόν σε μία ευρωμεσογειακή αγορά ενέργειας με ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα, ενώ η Διάσκεψη της Μασσαλίας²⁴¹ (1996) ασχολήθηκε με τους υδάτινους πόρους, την ορθή διαχείρισή τους, τις συνέπειες για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, την ανάγκη υιοθέτησης πολιτικών.

Στην Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, είναι ακανθώδες ζήτημα, η κρίση στη Μέση Ανατολή. Για παράδειγμα, τα αραβικά κράτη συνασπίστηκαν υπό την επιλογή της Συρίας, να μην πραγματοποιηθεί Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη σε αραβικό έδαφος, εφόσον θα συμμετείχε και το Ισραήλ. Έτσι επιλέχθηκε η Μάλτα για τη 2^η Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη το 1997.

²⁴¹ The Euro-Mediterranean Conference on Water Management held in Marseilles (25-26/11/1996), Euro-Mediterranean Partnership (Barcelona Process), Documents on International and European Affairs No3 pgs. 349-362.

Στην ενδιάμεση Υπουργική Διάσκεψη για το Περιβάλλον, που πραγματοποιήθηκε στο Ελσίνκι²⁴² (28/11/1997), υιοθετήθηκε το Βραχυπρόθεσμο και Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δράσης Προτεραιότητας στον τομέα του Περιβάλλοντος (SMAP). Οι προσπάθειες πρέπει να επικεντρωθούν στην ορθή διαχείριση των υδάτινων πόρων, των αποβλήτων, των παράκτιων ζωνών, στην καταπολέμηση της απερίθωσης. Κατά το Πρόγραμμα Εργασίας της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, πρέπει να ληφθεί δράση στους προαναφερόμενους τομείς, για την αντιμετώπιση της ρύπανσης, την προστασία των φυσικών πόρων, τη διατήρηση του τοπίου, των δασών με χρηματοδότηση, νομοθετικό πλαίσιο, επιστημονική παρακολούθηση και ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις πολιτικές. Σκοπός είναι η δημιουργία κινήτρων για τις ΤΜΧ και η προώθηση δράσεων διατομεακής συνεργασίας.

Στην 3^η Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη²⁴³ Υπουργών Εξωτερικών στη Στουτγάρδη (Απρίλιος 1999), εντοπίζεται η ιδέα υιοθέτησης ευρωμεσογειακού χάρτη για ειρήνη και σταθερότητα, ώστε να ενισχυθούν τα μέτρα εκδημοκρατισμού, η λειτουργία του κράτους δικαίου, η οικονομική ανάπτυξη, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οικοδόμηση σταθερής, ισότιμης, διαρκούς, εταιρικής σχέσης Ε.Ε. – ΤΜΧ, καθώς αρχικά, η ΕΜΣ αναπτύχθηκε με μονομερείς πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προωθείται η ενδοπεριφερειακή συνεργασία, η συμμετοχή των μη κρατικών δρώντων. Πριν το τέλος του 1999, οι Υπουργικές Διασκέψεις του Τορίνο²⁴⁴ και του Μονπελιέ²⁴⁵ ασχολούνται με τους υδάτινους πόρους και την υγεία.

Η 4^η Ευρωμεσογειακή Υπουργική Συνδιάσκεψη στη Μασσαλία²⁴⁶ το Νοέμβριο του 2000, για την αναβάθμιση της οικονομικής και ανθρωπιστικής ανάπτυξης και ασφάλειας, αξιολόγησε την πορεία της διαδικασίας της Βαρκελώνης για το 1995 - 2000, αποφάσισε την ενίσχυσή της με τις συμφωνίες σύνδεσης, την προώθηση κοινής αγοράς του Νότου, αλλά και την ενσωμάτωση ρητρών αιρεσιμότητας.

Στην 5^η Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη στη Βαλένθια το 2002, οι μεσογειακοί εταίροι αναζητούν πιο αποτελεσματικούς τρόπους συνεργασίας: συστήνουν νέα όργανα, τροποποιούν τη διαδικασία κατάρτισης των προγραμμάτων, ιδρύουν Ευρωμεσογειακό Κοινοβούλιο για την

²⁴² Declaration of the Euro-Mediterranean Ministerial Conference on the Environment, Euro-Mediterranean Partnership (Barcelona Process), Documents on International and European Affairs No3 pgs. 371-405

²⁴³ 3^η Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη υπουργών Εξωτερικών, Συμπεράσματα Προεδρίας EUROMED 3/99, Βρυξέλλες 21/04/1999

²⁴⁴ Declaration of the Euro-Mediterranean Ministerial Conference on Local Water Management (18-19/10/1999), Euro-Mediterranean Partnership (Barcelona Process), Documents on International and European Affairs No3 pgs. 363-366

²⁴⁵ Declaration of the Euro-Mediterranean Ministerial Conference on Health (03/12/1999), Euro-Mediterranean Partnership (Barcelona Process), Documents on International and European Affairs No3 pgs. 367-370.

²⁴⁶ Ανακοίνωση Επιτροπής στο Συμβούλιο και Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την προετοιμασία της 4^{ης} Διάσκεψης των Υπουργών Εξωτερικών της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας «Νέα Ώθηση στη Διαδικασία της Βαρκελώνης», COM (2000) 497 τελικό.

ενίσχυση της διαδικασίας της Βαρκελώνης. Κατευθύνθηκαν στα πλαίσια που είχε θέσει η Κοινή Στρατηγική για τη Μεσόγειο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του 2000. Απείχαν Συρία και Λίβανος, υπεγράφη Συμφωνία Συνεργασίας με την Αλγερία, υιοθετήθηκε Σχέδιο Δράσης, Έγγραφο – Πλαίσιο, Πρόγραμμα Δράσης για τον Διαπολιτισμικό Διάλογο.

Το Σχέδιο Δράσης εκτός από το οικονομικό σκέλος, για την απελευθέρωση του εμπορίου στον τομέα των υπηρεσιών, τη βελτίωση της πρόσβασης της αγοράς στη γεωργία, τη χρηματοοικονομική συνεργασία, την προώθηση επενδύσεων στις μεταφορές, την ενέργεια, τις τηλεπικοινωνίες, τη δημιουργία Ευρωμεσογειακής Τράπεζας, την ενίσχυση του οικονομικού διαλόγου, τη βιώσιμη ανάπτυξη, την περιβαλλοντική προστασία, την ενσωμάτωσή τους στην ευρωμεσογειακή αγορά είχε και πολιτικό σκέλος, για την ασφάλεια, την αποτροπή των συγκρούσεων, τη διαχείριση κρίσεων, τις πρωτοβουλίες για την τρομοκρατία. Το Έγγραφο - Πλαίσιο αφορούσε τη συνεργασία σε επίπεδο δικαιοσύνης, καταπολέμησης του διεθνούς εγκλήματος, ναρκωτικών, τρομοκρατίας, αλλά και ρύθμιση της μετανάστευσης. Το Πρόγραμμα Δράσης για τον Διαπολιτισμικό Διάλογο περιέλαβε δράσεις για τη νεολαία, την εκπαίδευση, τα ΜΜΕ.

Αναδιαμορφώθηκαν τα MEDA για το διάστημα 2000-2008 με πιο στρατηγικούς στόχους. Αποφασίστηκε να προχωρήσουν οι πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις στις ΤΜΧ, να διασφαλιστεί η προστασία του περιβάλλοντος, να ιδρυθεί Ευρωμεσογειακή Τράπεζα Επενδύσεων, να διευρυνθεί η βάση λήψης αποφάσεων μέσα από τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών, να συσταθεί ίδρυμα για την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου, να ενισχυθεί η Ευρωμεσογειακή Επιτροπή.

Ως αποτέλεσμα, λοιπόν, αυτής της Διάσκεψης, το Σχέδιο Δράσης της Βαλένθια ενισχύει τον πρώτο τομέα της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας με την προσθήκη των παραμέτρων ασφάλειας και άμυνας, πολιτικού διαλόγου καθιερώνοντας την έννοια της πολιτικής ασφάλειας (civilian security). Στο δεύτερο τομέα προωθεί τη Συμφωνία του Agadir, τη δημιουργία Ευρωμεσογειακής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών, την ίδρυση νέου χρηματοδοτικού μηχανισμού FEMIP/ΔΕΜΕΕΣ²⁴⁷. Η χρηματοδότηση μέσω MEDA εκτός από τις μεταρρυθμίσεις, εντός των ΤΜΧ, αφορά και την προώθηση των στρατηγικών επιλογών στη Μεσόγειο. Ως προς τον τρίτο τομέα, προχωρά στην επέκταση της συνεργασίας για τη δικαιοσύνη και τη μετανάστευση, την καταπολέμηση του διεθνούς εγκλήματος, τη διασύνδεση με τον εκδημοκρατισμό.

Επισημαίνουμε, ότι στα συμπεράσματα της Προεδρίας της 6^η Ευρωμεσογειακής Διάσκεψης Υπουργών Εξωτερικών στη Νάπολι, γίνεται ρητή αναφορά στα ύδατα, το περιβάλλον

²⁴⁷ Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership (FEMIP) / Διευκόλυνση για ευρω-μεσογειακές επενδύσεις και εταιρικές σχέσεις (ΔΕΜΕΕΣ)

και τη γεωργία στο πλαίσιο του δεύτερου «καλαθιού». Είναι ευκτέα η περιφερειακή και υπό περιφερειακή συνεργασία, ενώ οι Υπουργοί Εξωτερικών υπογράμμισαν τις δεσμεύσεις του Σχεδίου Δράσης της Διάσκεψης για τα Ύδατα που διεξήχθη το 1999 στο Τορίνο. Για το επερχόμενο διάστημα 2007-2013, τονίστηκε ότι ο τομέας αυτός είναι ύψιστης προτεραιότητας, αναφορικά με τη χρηματοδότηση.

Η περιβαλλοντική προστασία δεν μπορεί να διαχωριστεί από τη βιώσιμη ανάπτυξη, υπό την κατεύθυνση της Δήλωσης της Ευρωμεσογειακής Διάσκεψης των Υπουργών Περιβάλλοντος της Αθήνας το 2002 και του Προγράμματος Εφαρμογής του Γιοχάνεσμπουργκ. Το περιβάλλον²⁴⁸ πρέπει να ενσωματώνεται σε όλους τους τομείς της συνεργασίας²⁴⁹. Επίσης η 1^η Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη για τη γεωργία, το 2000 στη Βενετία, συνάρτησε την αναβάθμιση της συνεργασίας, την ποιότητα του εδάφους, την επισιτιστική ασφάλεια, την εργασία και την καταπολέμηση της φτώχειας.

Το 2005, διεξήχθη στο Λουξεμβούργο η 7^η Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη των Υπουργών Εξωτερικών. Αξιολόγησε την πορεία της ευρωμεσογειακής συνεργασίας και έθεσε προσανατολισμούς για το μέλλον. Κυρίαρχα ζητήματα παραμένουν η ειρήνη, η ασφάλεια, η σταθερότητα, η χρηστή διακυβέρνηση, ο εκδημοκρατισμός, η βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και ο μετασχηματισμός των υπάρχοντων μοντέλων, η ευρωμεσογειακή ζώνη ελεύθερου εμπορίου και συναλλαγών, η αποτελεσματικότερη συνεργασία, οι επενδύσεις, οι μεταφορές, οι υποδομές, οι τηλεπικοινωνίες, η ενέργεια, η εκπαίδευση, η αδιαπραγμάτευτη συσχέτιση περιβαλλοντικής προστασίας και βιώσιμης ανάπτυξης. Προτείνεται πρόγραμμα απορρύπανσης της Μεσογείου ως το 2020.

Επίσης το Euro-Med Civil Forum αποφάσισε τη σύσταση «μόνιμου μηχανισμού διαβούλευσης» με την κοινωνία των πολιτών για την ενίσχυση της ευρωμεσογειακής συνεργασίας αλλά και της ευρωπαϊκής πολιτικής γειννίασης, που εγκαινιάστηκε το 2004, «μη κυβερνητικής μεσογειακής πλατφόρμας» και ζήτησε από τις μεσογειακές χώρες να προχωρήσουν στη δημιουργία μόνιμων μηχανισμών διαβούλευσης. Υπογραμμίστηκε η ανάγκη ενσωμάτωσης, ιδιαίτερα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισότητας των φύλων, της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών, της βιωσιμότητας, του περιβάλλοντος στις εθνικές πολιτικές.

²⁴⁸ Ανακοίνωση της Επιτροπής της 15^{ης}/05/2000, για την ενσωμάτωση του περιβάλλοντος και της βιώσιμης ανάπτυξης στις πολιτικές οικονομικής και αναπτυξιακής συνεργασίας. Επίσης, η Ευρωπαϊκή Στρατηγική (Στρατηγική του Συμβουλίου της 11^{ης}/03/2002), για την Ενσωμάτωση της Περιβαλλοντικής Διάστασης στις Εξωτερικές Σχέσεις της Ε.Ε., έχει την έννοια ενός πλαισίου αρχών, που θα ενισχύσουν την περιβαλλοντική προστασία σε διεθνές επίπεδο, μέσω πολιτικού διαλόγου, εμπορικών πολιτικών και διακυβέρνησης. Σημεία αιχμής αποτελούν, ακόμα, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο εκδημοκρατισμός, η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η προώθηση της περιβαλλοντικής διάστασης κατά την ανασυγκρότηση, μετά από πολεμικές συγκρούσεις.

²⁴⁹ Κανονισμός 2493/2000 αναφορικά με μέτρα, που θα προωθήσουν την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στην αναπτυξιακή συνεργασία με τις αναπτυσσόμενες χώρες.

Το 2005 ανακηρύχθηκε σε Μεσογειακό Έτος, στα πλαίσια της αναζωογόνησης των ευρωμεσογειακών σχέσεων. Οι ευρωμεσογειακοί εταίροι, που για πρώτη φορά επρόκειτο να συναντηθούν σε επίπεδο κορυφής, ήτοι αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων, είχαν αυξηθεί με τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2004. Μόνιμοι παρατηρητές θα ήταν η Λιβύη²⁵⁰, η Μαυριτανία και ο Γενικός Γραμματέας της Αραβικής Ένωσης, ενώ καθεστώς προσκεκλημένου θα ίσχυε για την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, την Ένωση Αραβικού Μαγκρέμπ, το Ίδρυμα Anna Lindh.

Από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής,²⁵¹ επαναβεβαιώνονται οι αρχές της ευρωμεσογειακής συνεργασίας και υπογραμμίζονται πρωτοβουλίες για την ενδυνάμωσή της. Στο πεδίο του περιβάλλοντος εντοπίζεται η ανάγκη για βελτίωση της ποιότητας ζωής, μέσω απορρύπανσης της Μεσογείου ως το 2020. Έτσι θα αντιμετωπιστούν οι κυριότερες πηγές ρύπανσης, θα βελτιωθεί η ανάπτυξη, με τη συνδρομή επενδύσεων, την οικοδόμηση ικανότητας, τη μεταφορά τεχνογνωσίας εντός συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος, με τη συνδρομή του Συστήματος της Βαρκελώνης και της μεσογειακής στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Η επετειακή Σύνοδος Κορυφής του 2005 Barcelona Plus 10 υιοθέτησε ένα Πενταετές Πρόγραμμα Συνεργασίας στο οποίο συμπεριλαμβάνεται και τέταρτος πυλώνας συνεργασίας, που αφορά τη μετανάστευση, την κοινωνική ένταξη, τη δικαιοσύνη και την ασφάλεια και έναν Κοινό Κώδικα για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας. Θα χρηματοδοτηθεί από το Πρόγραμμα MEDA, το μελλοντικό ENPI (European Neighborhood and Partnership Instrument), τις διμερείς συνεισφορές των κρατών - μελών, το FEMIP και άλλα χρηματοδοτικά εργαλεία στα πλαίσια της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας.

Αναφορικά με το περιβάλλον, προωθείται η διατήρησή του, η εφαρμογή και ενδυνάμωση της Μεσογειακής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, στα πλαίσια του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσεως (MAP), η ανάπτυξη σχεδίου απορρύπανσης της Μεσογείου ως το 2020²⁵² με επαρκή οικονομική και τεχνική ενίσχυση για την αντιμετώπιση των κυριότερων πηγών ρύπανσης και σε συνεργασία με το UNEP.

²⁵⁰ Κατέχει το καθεστώς του παρατηρητή από το 1999

²⁵¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής της 12ης/04/2005 για την 10^η επέτειο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης COM (2005) 139

²⁵² Ήδη, το Μάιο του 2005, στην Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη των Υπουργών Εξωτερικών στο Λουξεμβούργο, στα συμπεράσματα, αναφέρεται, ότι για να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής των πληθυσμών στη Μεσόγειο, πρέπει να δρομολογηθεί πρωτοβουλία απορρύπανσης ως το 2020, με στόχο την αντιμετώπιση των βιομηχανικών εκπομπών, των αστικών αποβλήτων και ιδιαίτερα των αστικών λυμάτων. Έτσι θα ενισχυθεί ο τουρισμός, θα αναχαιτιστεί η μείωση των αλιευτικών αποθεμάτων, θα βελτιωθεί η πρόσβαση σε πόσιμο νερό.

Ήδη από το 2003 η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε καθορίσει ένα γενικότερο πλαίσιο πολιτικής στα πλαίσια της αναπτυξιακής συνεργασίας²⁵³ με τους αναπτυσσόμενους εταίρους της, με στόχο την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, με την περιφερειακή της στρατηγική, επιθυμεί να συνδράμει τους μεσογειακούς εταίρους, ώστε να δημιουργήσουν κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο και αποτελεσματικές πολιτικές, που θα προάγουν την περιβαλλοντική προστασία στα πλαίσια της ανάπτυξης, να μειωθούν τα επίπεδα της ρύπανσης, να ετοιμαστούν οι τοπικές αρχές για την αντιμετώπιση έκτακτης ατυχηματικής ρύπανσης, να προαχθεί η βιώσιμη χρήση της γης και του θαλάσσιου περιβάλλοντος, να αυξηθεί η ενημέρωση και η συμμετοχή των πληθυσμών, να ενισχυθεί η περιφερειακή συνεργασία.

ζ) Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτνίασης

Εγκαινιάστηκε το 2004. Προωθήθηκε, ώστε να μην δημιουργηθούν διαχωριστικές γραμμές με τις γειτονικές χώρες της Ε.Ε. Βασίζεται σε διμερείς σχέσεις μεταξύ Ε.Ε. και τρίτων χωρών, με σχέδια δράσης για οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις, με παροχή οικονομικής και τεχνικής βοήθειας από την Ε.Ε. Συμμετέχουν 16 χώρες, ανατολικές²⁵⁴ και νότιες. Στην τελευταία κατηγορία υπάγεται η Αλγερία, η Τυνησία, το Μαρόκο, η Αίγυπτος, το Ισραήλ, η Ιορδανία, ο Λίβανος, η Παλαιστινιακή Αρχή, η Συρία, η Λιβύη. Στοχοθετεί την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης, σταθερότητας, χρηστής διακυβέρνησης στις χώρες αυτές, μέσω πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, που υλοποιούνται, μέσω συγκεκριμένων σχεδίων δράσης. Δεν συνδέεται με την διεύρυνση της Ε.Ε. και δεν αποτελεί προενταξιακή διαδικασία. Ισχύει η αρχή της διαφοροποίησης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνδράμει περισσότερο σε χώρες, που διαθέτουν υποδομές και πολιτική βούληση, για μεταρρυθμίσεις και απορρόφηση κονδυλίων. Ως χρηματοδοτικός μηχανισμός προβλέφθηκε το European Neighborhood and Partnership Instrument, που τέθηκε σε ισχύ το 2007. Η ασφάλεια στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. επιτυγχάνεται και μέσω εκδημοκρατισμού και πολιτικής σταθερότητας στις γύρω χώρες για την αποτροπή δημιουργίας διαχωριστικών γραμμών. Ο οικονομικός παράγοντας, μέσω του εμπορίου και των ξένων επενδύσεων, έχει θετική συμμετοχή στο εγχείρημα. Ωστόσο, για να λειτουργήσει αυτή η συνεργασία, πρέπει να δοθεί η δέουσα προσοχή στις υπάρχουσες διενέξεις π.χ. στο ζήτημα της

²⁵³ Ανακοίνωση της Επιτροπής της 11^{ης}/03/2003, για την Κλιματική Αλλαγή στα Πλαίσια της Αναπτυξιακής Συνεργασίας COM (2003) 85 τελικό.

²⁵⁴ Ουκρανία, Μολδαβία, Γεωργία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία

Δυτικής Σαχάρας. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτνίασης στις χώρες της νότιας Μεσογείου προκαλεί μία σχετική επικάλυψη των στόχων με την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία.

Η αρχική αντίληψη της Ε.Ε. αφορούσε την εξισορρόπηση των δράσεών της προς ανατολή και νότο. Βασίστηκε στις αρχές της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της χρηστής διακυβέρνησης, του κράτους δικαίου, της οικονομίας της αγοράς, της βιώσιμης ανάπτυξης. Καθιερώθηκαν, λοιπόν, προνομιακές σχέσεις με τις χώρες, στα ανατολικά της Ευρώπης, νότια της Μεσογείου, στο νότιο Καύκασο, που δεν έχουν προοπτική προσχώρησης στην Ε.Ε. Λειτουργεί στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας για την αποφυγή διαιρέσεων ανάμεσα στην Ε.Ε. και τα γειτονικά κράτη. Τελεί υπό την αρχή αμοιβαίου σεβασμού των κοινών αξιών. Λέξεις – κλειδιά είναι η ευημερία, η σταθερότητα, η ασφάλεια. Τα διμερή σχέδια δράσης καθορίζονται ανάλογα με τις ανάγκες κάθε χώρας για εξατομικευμένη εφαρμογή.

Ως προς την Αλγερία, η οικονομική συνεργασία της με την Ε.Ε. βασίστηκε στη συμφωνία του 1979. Η επικύρωση της νέας²⁵⁵ συμφωνίας σύνδεσης του 2002 δημιούργησε το απαραίτητο θεσμικό υπόβαθρο, για την ανάπτυξη συνεργασίας, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτνίασης. Έτσι εκπονήθηκε σχέδιο δράσης για το διάστημα 2007-2013, όπου τέθηκαν στόχοι για συνεργασία σε πολιτικό, επιστημονικό, τεχνολογικό επίπεδο, με προώθηση της αναδιάρθρωσης του οικονομικού τομέα, ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων, χωρίς να παραγνωρίζονται τα ενεργειακά ζητήματα, αλιεία, η προστασία του περιβάλλοντος. Η Λιβύη δεν έχει προχωρήσει σε συμφωνία σύνδεσης με την Ε.Ε.

Για το Μαρόκο, η συμφωνία συνεργασίας με την ΕΟΚ του 1976 αντικαταστάθηκε από τη συμφωνία σύνδεσης του 1996, που τέθηκε σε ισχύ το 2000. Το σχέδιο δράσης του 2005 έθεσε ως προτεραιότητες την ασφάλεια, τον πολιτικό διάλογο, την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την επικύρωση σχετικών διεθνών συμφωνιών, την οικονομία, την απελευθέρωση των αγορών, την ανάπτυξη ευνοϊκού κλίματος για άμεσες ξένες επενδύσεις, τη μείωση της φτώχειας, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την ενίσχυση της εκπαίδευσης, της έρευνας, της τεχνολογίας της πληροφορίας, την ανάπτυξη των μεταφορών, την ένταξη του Μαρόκου στο δίκτυο ευρωπαϊκών μεταφορών, την ανάπτυξη του ενεργειακού τομέα. Στην πράξη, διεξήχθησαν εκλογές, ενισχύθηκε η τοπική αυτοδιοίκηση και ο διάλογος, αλλά υφίσταται ακόμα η διαφθορά, η θανατική ποινή, δεν επικυρώθηκαν διεθνείς συνθήκες για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυξήθηκαν οι επενδύσεις και οι πρωτοβουλίες για την ενίσχυση του αγροτικού τομέα, εξακολουθεί, όμως, να ταλανίζει τον πληθυσμό, φτώχεια και περιορισμένα εργασιακά δικαιώματα.

²⁵⁵ Το 2002, υπεγράφη νέα συμφωνία σύνδεσης μεταξύ Ε.Ε. – Αλγερίας.

Η Τυνησία υπήρξε η πρώτη χώρα της Βόρειας Αφρικής που υπέγραψε συμφωνία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο ευρωμεσογειακό πλαίσιο, η συμφωνία του 1995 τέθηκε σε ισχύ το 1998. Το σχέδιο δράσης του 2005 προέβλεπε για συνεργασία σε θέματα ασφάλειας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκδημοκρατισμού, για ανάπτυξη ευνοϊκού κλίματος που θα προσελκύσει επενδύσεις, για βιώσιμη ανάπτυξη, για αύξηση της ανταγωνιστικότητας, για διευκόλυνση του εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, για εκπαίδευση, για κοινές πολιτικές, για ένταξη στο δίκτυο ευρωπαϊκών μεταφορών, για τον ενεργειακό τομέα. Ακολούθησαν νομοθετικές μεταρρυθμίσεις για την εκλογική διαδικασία και το δικαστικό σύστημα, υφίσταται σε μεγάλο βαθμό η διαφθορά, αλλά έγιναν δεκτοί παρατηρητές του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, επιδεικνύοντας πρόοδο στην μεταχείριση γυναικών και παιδιών, σε σχέση με άλλες αραβικές χώρες, αν και εξακολουθούν ελλείμματα σε θεμελιώδεις ελευθερίες, παράλληλα με την θανατική ποινή. Αυξήθηκε η χρηματοδότηση για εκσυγχρονισμό και χρήση νέων τεχνολογιών στις μεταφορές, ενισχύθηκε η εκπαίδευση αλλά και η επαγγελματική εκπαίδευση, οι τηλεπικοινωνίες, χωρίς να αντιμετωπιστεί η υφιστάμενη φτώχεια.

Η Αίγυπτος υπέγραψε συμφωνία σύνδεσης με την Ε.Ε., το 2001, ενώ τέθηκε σε ισχύ το 2004. το σχέδιο δράσης του 2007 αφορούσε την ασφάλεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την απελευθέρωση του εμπορίου, την ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα, τις επενδύσεις, τις υποδομές, τον ενεργειακό τομέα, τις μεταφορές, την ενίσχυση της συνεργασίας Νότου – Νότου, τον περιορισμό της φτώχειας, την κοινωνική ανάπτυξη, την εκπαίδευση, τις κοινωνικές παροχές, τις επικοινωνίες, το περιβάλλον. Η εισαγωγή τροφίμων ενισχύει την φτώχεια, αν και υπήρξε βελτίωση στον εμπορικό τομέα. Επιχορηγήθηκαν εθνικά προγράμματα για την ανάπτυξη του γεωργικού τομέα, τον εκσυγχρονισμό του οικονομικού συστήματος, των μεταφορών, την προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, την εκπαίδευση, την υγεία. Μελετώνται σχέδια δράσης για το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή. Το έλλειμμα, σε επίπεδο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημοκρατικών διαδικασιών, επικύρωσης συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, υφίσταται, με περιορισμούς, διατήρηση της θανατικής ποινής, αν και επισημάνθηκε βελτίωση στη θέση της γυναίκας και των παιδιών.

Η Ε.Ε. επιθυμεί να αντιμετωπίσει τις θεσμικές ανεπάρκειες, τη φτώχεια, τη διαφθορά, τις ανισότητες, το δημοκρατικό έλλειμμα στις τρίτες χώρες, με πολιτικές ανάπτυξης στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα, στην προστασία του περιβάλλοντος, στη μεταρρύθμιση του ενεργειακού τομέα, στη συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων. Γίνεται προσπάθεια διασύνδεσης για τις μεταφορές, την ενέργεια, τις τηλεπικοινωνίες, τις υποδομές, τις επενδύσεις, την ένταξη στο παγκοσμιοποιούμενο εμπόριο. Ενισχύεται η μέγιστη δυνατή συμμετοχή σε ευρωπαϊκό, εθνικό,

τοπικό επίπεδο. Παρακολουθείται η πρόοδος μέσω υποβολής περιοδικών εκθέσεων. Τα σχέδια δράσης δύνανται να επανεξεταστούν, να ανανεωθούν κατόπιν διαπραγματεύσεων.

Είναι ξεκάθαρη η προνομιακή σχέση Ε.Ε. και τρίτων χωρών, δεν υπάρχουν αποκλεισμοί, βελτιώνεται το επενδυτικό κλίμα, ενισχύεται ο ιδιωτικός τομέας, γίνονται προσπάθειες για καταπολέμηση της φτώχειας. Το 2008, δόθηκε στο Μαρόκο «προηγμένο καθεστώς» (advanced status). Αφορά την ενσωμάτωση της χώρας στις ευρωπαϊκές πολιτικές και στις συμφωνίες απελευθερωμένου εμπορίου. Είναι η πρώτη χώρα της ευρωμεσογειακής περιοχής, όπου αναβαθμίζεται η συνεργασία με τέτοιο καθεστώς.

Στα νότια της Μεσογείου, η Πολιτική Γειτονίας δομείται, στη βάση της ευρωμεσογειακής εταιρικής σχέσης, αλλά με εξατομικευμένη προσέγγιση και διμερείς σχέσεις. Δεν πρόκειται για πολυμερή συνεργασία με ρήτρες αιρεσιμότητας, των οποίων η παραβίαση, επιφέρει διακοπή της συνεργασίας. Ανάγεται περισσότερο στις επιλογές της εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε., υπό το σεβασμό θεμελιωδών αξιών, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών, αλλά χωρίς να μεσολαβεί διαδικασία ισότιμης συναπόφασης μεταξύ των συμβαλλομένων. Η αποτελεσματική εφαρμογή επαφίεται στην πολιτική βούληση και τη σταθερότητα.

η) Η Ένωση για τη Μεσόγειο

Στις 13 Ιουλίου του 2008 θεσμοθετήθηκε στο Παρίσι η Διαδικασία της Βαρκελώνης : Ένωση για τη Μεσόγειο, με 43 κράτη²⁵⁶, εκ των οποίων, τα 27 κράτη – μέλη της Ε.Ε. Στην προεδρεία της Ένωσης θα βρίσκονται από κοινού ένα κράτος - μέλος της Ε.Ε. και μία τρίτη μεσογειακή χώρα. Τα μεσογειακά κράτη ελπίζουν να δώσουν νέα ώθηση στην περιφερειακή συνεργασία, συμφωνώντας σε συγκεκριμένα προγράμματα προτεραιότητας, για την επίλυση των κοινών τους προβλημάτων. Υπογραμμίζεται η έννοια της από κοινού συμμετοχής, αποφασίζεται η σύσταση οργάνων, η ετήσια συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών των μελών.

Εντοπίζονται έξι κύριοι τομείς δράσεις: α) απορρύπανση της Μεσογείου, β) κατασκευή χερσαίων και θαλάσσιων δρόμων, γ) δίκτυο πολιτικής προστασίας, δ) μεσογειακό ηλιακό σχέδιο, ε) Ευρωμεσογειακό Πανεπιστήμιο με έδρα τη Σλοβενία, στ) πρόγραμμα για την ανάπτυξη μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Απώτερος στόχος είναι η δημιουργία μιας ασφαλούς ζώνης στην ευρύτερη περιοχή και δη στη Μέση Ανατολή, χωρίς όπλα μαζικής καταστροφής (πυρηνικά,

²⁵⁶ Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Γαλλία, Ελλάδα, Ιταλία, Δανία, Γερμανία, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Κύπρος, Μάλτα, Ολλανδία, Πορτογαλία, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία, Τσεχία, Σουηδία, Φινλανδία, Ουγγαρία: τα 27 κράτη – μέλη της Ε.Ε. Οι 16 παράκτιες μεσογειακές χώρες είναι: Αίγυπτος, Αλβανία, Αλγερία, Ιορδανία, Ισραήλ, Μαρόκο, Μαυροβούνιο, Μονακό, Παλαιστινιακή Αρχή, Συρία, Τουρκία, Τυνησία, Λίβανος, Μαυριτανία, Κροατία και Βοσνία-Ερζεγοβίνη

χημικά, βιολογικά), ώστε να καταστεί η Μεσόγειος χώρος ειρηνικής συνύπαρξης, δημιουργικής συνεργασίας, ευημερίας.

Πάντως, το περιβάλλον παύει να αντιμετωπίζεται ως ζήτημα χαμηλής πολιτικής. Η χρηματοδότηση είναι, βέβαια, κλειδί για την επίτευξη των στόχων. Η Λιβύη αντιτίθεται στο σχέδιο και ο ηγέτης της Μουαμάρ αλ Καντάφι (Muammar Abu Minyar al-Gaddafi) δεν παρευρίσκεται στη Σύνοδο. Στην Ένωση τελεί υπό καθεστώσ παρατηρητή. Η παρουσία των αραβικών κρατών θεωρήθηκε ως χειρονομία ειρήνης από τον Nicolas Sarkozy. Το σχέδιό του, αρχικά, αφορούσε μόνο τις μεσογειακές ευρωπαϊκές χώρες και τις χώρες της Βόρειας Αφρικής. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμούσε τη συνολική ένταξή της, καθώς είναι προσανατολισμένη σε μεσογειακή πολιτική. Η ιδέα βασίζεται στην ενδυνάμωση των οικονομικών και πολιτικών διασυνδέσεων, μεταξύ Ευρώπης – Βόρειας Αφρικής – Μέσης Ανατολής.

Πριν τη Σύνοδο, τα αραβικά κράτη συναντήθηκαν για να εξετάσουν το ζήτημα. Η Αραβική Ένωση παρουσιάστηκε σκεπτική, λόγω των προβλημάτων στη Μέση Ανατολή. Η δημιουργία ελεύθερης ζώνης απαλλαγμένης από όπλα μαζικής καταστροφής δεν συνάδει με την πολιτική του Ισραήλ ή του Ιράν. Το σχέδιο για την Ένωση της Μεσογείου υποστηρίχθηκε εξ αρχής από την Αίγυπτο. Αλγερία, Αίγυπτος, Ιορδανία, Λίβανος, Λιβύη (υπό καθεστώσ παρατηρητή), Μαυριτανία, Μαρόκο, Παλαιστινιακή Αρχή, Συρία, Τυνησία, μετέχουν τόσο στην Αραβική Ένωση, όσο και στην Ένωση για τη Μεσόγειο. Επιδιώκεται η ειρήνη, η σταθερότητα, η κατά το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή των μεσογειακών χωρών. Η υλοποίηση των έργων για μακρόπνοη ανάπτυξη στους τομείς των μεταφορών, της ενέργειας, του περιβάλλοντος, της κοινωνίας της πληροφορίας, της εκπαίδευσης θα χρηματοδοτηθεί από διεθνείς, ευρωπαϊκούς, περιφερειακούς, εθνικούς φορείς.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση παρέμεινε ο κύριος εταίρος των μεσογειακών χωρών. Στο σύστημα λήψης αποφάσεων και στον καθορισμό προτεραιοτήτων, τα μέλη της Ένωσης (Ε.Ε. και ΤΜΧ) συμμετέχουν ισότιμα, με απώτερο στόχο την περιφερειακή ολοκλήρωση. Ως αντιθέσεις, εντός της Ένωσης, παρατηρούμε τις σχέσεις παραδοσιακών αραβικών κρατών – Ισραήλ, αλλά και Αλγερίας – Μαρόκου. Η Ευρωμεσογειακή Σύνοδος των Υπουργών Εξωτερικών, στη Μασσαλία (03-04/11/2008), ρύθμισε, μεταξύ άλλων, διαδικαστικά ζητήματα, που ήταν εκκρεμή, για τα θεσμικά όργανα, μετονόμασε σε Ένωση για τη Μεσόγειο και αποφάσισε τη συμμετοχή της Αραβικής Ένωσης σε όλες τις συνόδους και τα επίπεδα συνεργασίας. Καθόρισε, επίσης, το πρόγραμμα εργασίας του 2009 και τις ευρωμεσογειακές διασκέψεις, που θα ακολουθήσουν.

Ως τομείς προτεραιότητας για το 2009, υπογραμμίστηκαν ο πολιτικός διάλογος, η ναυτική ασφάλεια, η ενέργεια, οι μεταφορές, η γεωργία, η αστική ανάπτυξη, τα ύδατα, το περιβάλλον, η

κοινωνία της πληροφορίας, ο τουρισμός, η εγκαθίδρυση ζώνης ελευθέρων συναλλαγών, ο οικονομικός διάλογος, η βιομηχανική συνεργασία, η ενσωμάτωση της κοινωνικής διάστασης, η υγεία, η ανθρώπινη ανάπτυξη, η εκπαίδευση, η έρευνα, ο διαπολιτισμικός διάλογος, η δικαιοσύνη, η ενίσχυση του ρόλου των γυναικών στην κοινωνία, οι νέοι, η συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών, η ενδυνάμωση της περιφερειακής συνεργασίας και η μετανάστευση.

Η Ένωση για τη Μεσόγειο βασίζεται στη Διακήρυξη της Βαρκελώνης και το κεκτημένο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης. Είναι πολυμερής, εταιρική σχέση, ώστε να αντιμετωπιστούν οι κοινές προκλήσεις, στον τομέα της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, της διατροφικής ασφάλειας, της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, της κλιματικής αλλαγής, της ερημοποίησης, πάντοτε μέσω του διαλόγου. Ανανεώνει τη Διαδικασία της Βαρκελώνης, αναβαθμίζοντας τις σχέσεις των μεσογειακών χωρών, σε πολιτικό επίπεδο, επιλέγοντας την ισότιμη συμμετοχή τους με την Ε.Ε., προβλέποντας για συγκεκριμένα προγράμματα. Θα συμπληρώσει τις διμερείς σχέσεις Ε.Ε. – ΤΜΧ και τις συμφωνίες σύνδεσης, τα Σχέδια Δράσης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτνίασης, την Κοινή Στρατηγική Ε.Ε. – Αφρικής.

Η απορρύπανση της Μεσογείου βασίζεται στην Πρωτοβουλία «Horizon 2020», για τη βελτίωση της διαβίωσης των μεσογειακών πληθυσμών. Οι χερσαίοι και θαλάσσιοι δρόμοι, η σύνδεση των λιμανιών, οι παράκτιες υποδομές, ο εκσυγχρονισμός της σιδηροδρομικής σύνδεσης, που διέρχεται από το Μαγκρέμπ, θα ενισχύσουν την κυκλοφορία και την ασφάλεια, για πρόσωπα και αγαθά. Το δίκτυο πολιτικής προστασίας θα αντιμετωπίσει τις φυσικές καταστροφές, που προκαλούνται και από το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής: πρόληψη, προετοιμασία, αντιμετώπιση. Το Μεσογειακό Ηλιακό Σχέδιο εντάσσεται στο πλαίσιο της στροφής προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Η ηλιακή ακτινοβολία συγκεντρώνεται μέσω φωτοβολταϊκών συστημάτων. Η Σαχάρα προσφέρεται για τη χρήση αυτής της τεχνολογίας και τέτοιου ύψους επενδύσεων, π.χ. 400.000.000 ευρώ, από την Ευρώπη, ώστε να δημιουργηθεί αγορά, που δεν θα είναι βασισμένη στον άνθρακα, μεταξύ Ευρώπης – Μέσης Ανατολής – Βόρειας Αφρικής.

Το Μαρόκο είναι σημαντικός εταίρος στην τεχνολογία αυτή, και καθώς καταναλώνει μόλις το 1% ηλεκτρικής ενέργειας σε σχέση με την Ε.Ε., θα παράγει ενέργεια, τόσο για τη χώρα, όσο και για εξαγωγές. Το Ευρωμεσογειακό Πανεπιστήμιο θα δημιουργήσει δίκτυο για τα Πανεπιστήμια της περιοχής, ώστε να δοθεί περιφερειακή διάσταση, στην εκπαίδευση, στις επιστήμες, στην έρευνα. Για τις επιχειρήσεις, σχεδιάζεται η συνδρομή σε οικονομικό και τεχνικό επίπεδο.

Ο ευρω-αραβικός διάλογος έχει πλέον αντικατασταθεί από τον ευρω-μεσογειακό διάλογο, για ευρύτερη περιφερειακή συνεργασία, ανοχή, ειρήνη, αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων. Η

Πρωτοβουλία Sarkozy, για την Ένωση για τη Μεσόγειο, και μάλιστα χωρίς τη συμμετοχή του συνόλου της Ε.Ε., μπορεί να ερμηνευτεί ποικιλοτρόπως. Σε σχέσεις με τις πολιτικές του φιλοδοξίες, σε εθνικό επίπεδο, όσο και ευρωπαϊκό, λόγω της ανάληψης της προεδρίας της Ε.Ε. από τη Γαλλία, το Β' εξάμηνο του 2008, αλλά και με πολιτικές επιλογές της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής, σε μια περιοχή που υπήρξε υπό γαλλική κατοχή, και που ο αραβικός κόσμος προσπαθεί να ενισχύσει την εσωτερική του ενότητα. Αυξάνεται ο ρόλος της Ε.Ε., που αναδεικνύεται σε περιφερειακή δύναμη, ενδιαφερόμενη για συνεργασία, ειρήνη και ασφάλεια, προσπαθώντας να ανακόψει τον επεκτατισμό άλλων δυνάμεων στην περιοχή. Χωρίς ασφάλεια και σταθερότητα, δεν προάγονται οι αναπτυξιακοί στόχοι, η ευημερία των λαών, η προστασία του περιβάλλοντος.

θ) Η στρατηγική σχέση Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αφρικής

Η στρατηγική σχέση Ευρωπαϊκής Ένωσης - Αφρικής εγκαινιάστηκε κατά τη Διάσκεψη Ε.Ε. - Αφρικής, το 2000, με τη Διακήρυξη του Καΐρου. Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Αφρική αποτελεί απάντηση στη δεύτερη πρόκληση της αφρικανικής ηπείρου: να οδηγηθεί σε βιώσιμη ανάπτυξη και να επιτευχθούν οι αναπτυξιακοί στόχοι της Χιλιετίας. Ήδη, τον Οκτώβριο του 2005, στα πλαίσια αυτής της στρατηγικής²⁵⁷, στην Ε.Ε. γίνεται λόγος για ευρω-αφρικανικό σύμφωνο, για επιτάχυνση της ανάπτυξης. Είναι ευκαιρία να αξιοποιηθεί και να ενδυναμωθεί το όραμα της Αφρικανικής Ένωσης και η Νέα Εταιρική Σχέση για την ανάπτυξη της Αφρικής. (NEPAD). Προκλήσεις για τη στρατηγική αυτή αποτελούν τα πολιτικά καθεστώτα, το αποικιοκρατικό παρελθόν, η πολιτιστική παράδοση, η θρησκευτική προσήλωση, η οικονομική υπανάπτυξη, η κοινωνική καθυστέρηση, οι μεταδοτικές ασθένειες, η γεωγραφική θέση, η εναλλαγή περιόδων ειρήνης ή αστάθειας, οι εμφύλιες συρράξεις, η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων.

Η γεωργία, η διατήρηση των φυσικών πόρων, οι επενδύσεις, οι μεταφορές, η δημιουργία υποδομών, είναι καίριοι τομείς, μέσα στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Πρέπει, λοιπόν, να επιτευχθεί χρηστή διακυβέρνηση, πολιτικός διάλογος, προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων π.χ. γυναικών και παιδιών, περιφερειακή ολοκλήρωση. Ο τομέας του περιβάλλοντος υφίσταται πιέσεις και τις διοχετεύει στον ανθρώπινο παράγοντα. Οι δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στη φύση και τους πόρους έχουν αντίκτυπο στην ανθρώπινη υγεία και ανάπτυξη. Επιβεβαιώνεται, λοιπόν, η ανάγκη προσαρμογής.

Η σχέση Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αφρικής, μετά την αποαποικιοποίηση, διήλθε διάφορες φάσεις εξέλιξης. Η ανθρωπιστική βοήθεια μετατράπηκε σε συνεργασία και σήμερα γίνεται λόγος

²⁵⁷ COM (2005) 489 τελικό

για ισότητα, που βασίζεται στην αμοιβαία αναγνώριση και το σεβασμό θεσμών, τη διατύπωση συλλογικών συμφερόντων, την εταιρική σχέση, και συνακόλουθα την συναπόφαση, κατά την επιλογή αναπτυξιακών στρατηγικών. Η Ε.Ε. επικαλείται και στις σχέσεις της με την Αφρική την αρχή της επικουρικότητας: τα προβλήματα πρέπει να αντιμετωπίζονται στην πηγή τους, ανάλογα με τις τοπικές ανάγκες. Η αδυναμία επίλυσης επιφέρει την ανάληψη ευθύνης από υψηλότερο επίπεδο διακυβέρνησης. Οι αναπτυξιακές στρατηγικές εκτείνονται σε οικονομικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά ζητήματα, μέσα όμως από διασφάλιση της ειρήνης, αποφυγή των συγκρούσεων, αποκατάσταση των πληγέντων περιοχών και των πληθυσμών τους, προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των δημοκρατικών θεσμών, της συμμετοχικής διαδικασίας. Έχουμε, ήδη, αναλύσει, ότι μεταφορές, επικοινωνίες, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, τεχνολογίες φιλικές στο περιβάλλον, αναπτυξιακά έργα, υγειονομική πολιτική, εκπαίδευση, άρα δημιουργία υποδομών, σε υλικό επίπεδο και ανθρώπινο δυναμικό, είναι απαραίτητα στοιχεία για την προσαρμογή.

Η Αφρικανική Ένωση, πάντως, έχει βελτιώσει τα δεδομένα στην Αφρική, και στο πλαίσιο του NEPAD. Συμφωνίες και θεσμοί δημιουργούν πλαίσιο συνεργασίας και εκμετάλλευσης της ευκαιρίας για σφαιρική ανάπτυξη. Οι υποδομές παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Το 2005, στα πλαίσια της Διακήρυξης των G8, στο Gleneagles και της εγκαθίδρυσης στρατηγικής συνεργασίας Ε.Ε. – Αφρικής, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Αφρικανική Ένωση συνέστησαν εταιρική σχέση για τη δημιουργία υποδομών στην Αφρική.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση²⁵⁸ προσανατολίστηκε σε εταιρική σχέση στον τομέα αυτό. Ελλείψεις σε μεταφορές, τηλεπικοινωνίες, νέες τεχνολογίες, αλλά και προώθηση του εμπορίου, η μη βιώσιμη χρήση της ενέργειας, η άνιση κατανομή των υδάτινων πόρων, η έλλειψη κοινωνικών παροχών, δημιουργούν την ανάγκη επέμβασης στα πεδία αυτά. Το σχέδιο βραχυπρόθεσμων δράσεων στον τομέα αυτό, i-STAP²⁵⁹ της Αφρικανικής Ένωσης, θα βασιστεί στο NEPAD, αλλά και στην στρατηγική που έχει εξαγγελθεί για τη συνεργασία με την Αφρική. Σε εργαλεία ανάγονται η χρηματοδότηση μέσω επενδύσεων, η θεσμική ανάπτυξη, η οικοδόμηση ικανότητας. Το 2007, ακολούθησε η δημιουργία του χρηματοδοτικού μηχανισμού EU-Africa Infrastructure Trust Fund, για τη χρηματοδότηση των υποδομών, στους τομείς των μεταφορών, της ενέργειας, των υδάτων, των τηλεπικοινωνιών.

²⁵⁸ COM (2006) 376 τελικό

²⁵⁹ Το δημοσίευσε η Αφρικανική Ένωση, τον Μάιο του 2002, για διασύνδεση της δημιουργίας υποδομών, της οικονομικής ανάπτυξης, της περιφερειακής ολοκλήρωσης. Προτείνει πολιτικό και ρυθμιστικό πλαίσιο, την οικοδόμηση ικανότητας τις επενδύσεις, τις μελέτες για νέα έργα. Διαμορφώθηκε, έτσι, πλαίσιο για διάλογο, μεταξύ Αφρικανικής Ένωσης – NEPAD και χρηματοδοτών π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση. Διευκολύνεται, επίσης, η εφαρμογή βέλτιστων πρακτικών.

Σε επίπεδο αφρικανικής ηπείρου, οι προτεραιότητες προβάλλονται από την Αφρικανική Ένωση και το NEPAD. Σε περιφερειακό επίπεδο, οι υφιστάμενοι μηχανισμοί στηρίζονται με επενδύσεις, ενώ σε εθνικό, η Ε.Ε. και η Αφρικανική Ένωση εποπτεύουν για την υλοποίηση των σχεδίων. Η χρηματοδότηση από την Ε.Ε., άλλες πρωτοβουλίες, διεθνείς οργανισμοί, είναι κομβικός τομέας για την επιτυχία του εγχειρήματος, παράλληλα με τις επενδύσεις.

Η Ε.Ε. για την υλοποίηση των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας, διαπιστώνει²⁶⁰ την ανάγκη κινητοποίησης χρηματοδοτικών πόρων, βελτίωσης της ποιότητας της βοήθειας, συνεκτικότητας των αναπτυξιακών πολιτικών. Πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην Αφρική, σε επίπεδο βελτίωσης της διακυβέρνησης, υποδομών, δικτύων και διασυνδέσεων, αύξησης της συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων, μείωσης της φτώχειας, εξασφάλισης της πρόσβασης των πληθυσμών σε κοινωνικές υπηρεσίες. Στην ανάπτυξη υποδομών, οι στόχοι αφορούν τις μεταφορές, τη μείωση του κόστους, τη βελτίωση της ποιότητας, τη βιώσιμη χρήση των περιορισμένων υδάτινων πόρων, την αποχέτευση, την βιώσιμη παροχή ενέργειας, τις τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας. Αναδεικνύεται η σημασία του διαλόγου ανάμεσα σε όλες τις πλευρές, για καθορισμό προτεραιοτήτων και δράσεων.

Η Ε.Ε. επιβεβαιώνει²⁶¹ την προσήλωσή της στην αναπτυξιακή συνεργασία και τη στήριξη της προς την ανάπτυξη της Αφρικής, σε όλα τα ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος, από το εμπόριο έως την έρευνα, σε πλαίσιο ισοτιμίας. Αποτελεί κοινό ζητούμενο η διαδικασία ολοκλήρωσης της αφρικανικής ηπείρου. Ο πολιτικός διάλογος πρέπει να συμπεριλαμβάνει την κοινωνία των πολιτών.

Η πρώτη Σύνοδος Κορυφής Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αφρικής πραγματοποιήθηκε, όπως είπαμε, στο Κάιρο το 2000. Προέκυψε Δήλωση και Σχέδιο Δράσης. Δρομολογήθηκε ο πολιτικός διάλογος Ε.Ε. – Αφρικής με τακτικές συναντήσεις, σε επίπεδο ανώτατων αξιωματούχων και υπουργών. Οι συζητήσεις περιστράφησαν και γύρω από τις εξωτερικές σχέσεις της Αφρικής. Το 2001, το NEPAD, το 2002, η Αφρικανική Ένωση, ο σημαντικότερος ρόλος των αφρικανικών οργανισμών για την περιφερειακή ολοκλήρωση, η ανάδειξη της Αφρικανικής Ένωσης σε πολιτική φωνή της Αφρικής, ως ευρωμεσογειακού και διεθνούς παράγοντα, οδήγησαν το 2003, προς τη δεύτερη Σύνοδο Κορυφής στη Λισαβόνα, η οποία όμως αναβλήθηκε. Το 2005, στη Διάσκεψη των G8, στο Gleneagles, δόθηκαν υποσχέσεις για παροχή βοήθειας και ελάφρυνση του χρέους της Αφρικής, ενώ σε επίπεδο Ε.Ε. υπήρξαν πρωτοβουλίες για επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας στην Αφρική.

²⁶⁰ COM (2005) 132 τελικό, COM (2008) 177 τελικό.

²⁶¹ COM (2007) 357 τελικό

Τον Οκτώβριο του 2005, κοινή συνεδρίαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Επιτροπής της Αφρικανικής Ένωσης κατέληξε σε ανακοίνωση για την στρατηγική της Ε.Ε. στην Αφρική. Στην ήπειρο αυτή, η ανάπτυξη αποτελεί μία από τις κορυφαίες προτεραιότητες. Η στρατηγική βασίζεται στις αρχές της δημοκρατίας, της διατήρησης της ειρήνης, στην επίτευξη περιφερειακής ολοκλήρωσης, στις κοινωνικές πολιτικές, στα πλαίσια ισότιμης εταιρικής σχέσης με την Ε.Ε. Ως υλικό αντικείμενο των προθέσεων, δρομολογήθηκε στρατηγική για τις υποδομές, την αύξηση της χρηματοδότησης, την υποστήριξη προγραμμάτων²⁶² της Αφρικανικής Ένωσης. Η Ε.Ε., λοιπόν, αποτελεί εταίρο για την ανάπτυξη στην Αφρική.

Στην πέμπτη Σύνοδο των Υπουργών Ε.Ε. – Αφρικής, το 2005, στο Μπαμάκο, εντοπίστηκε, ότι χρειάζεται κοινή στρατηγική, και όχι απλώς στρατηγική για την Αφρική. Είναι πρωταρχική ευθύνη για τα αφρικανικά κράτη και τους οργανισμούς, ενώ παράλληλα η Ε.Ε. στηρίζει τους αναπτυξιακούς στόχους. Συμφωνήθηκε Σύνοδος Κορυφής για το 2007. Το 2007, διεξάγεται στη Λισαβόνα η 2^η Σύνοδος Κορυφής Ε.Ε. – Αφρικής, για τη συνεργασία των δύο πλευρών. Υιοθετήθηκε η νέα στρατηγική σχέση Ε.Ε. – Αφρικής και σχετικό σχέδιο δράσης για την υλοποίησή της. Η ειρήνη, η ασφάλεια, η ανάπτυξη, η μετανάστευση, η διευρυμένη οικονομική συνεργασία, είναι προτεραιότητες. Την ίδια χρονιά, η Σύνοδος των Υπουργών Ε.Ε. – Αφρικής στις Βρυξέλλες, προσυπέγραψε την κοινή στρατηγική με το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον. Στη διαβούλευση συμμετέχουν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Παναφρικανικό Κοινοβούλιο, η Κοινωνία των Πολιτών Αφρικής και Ευρώπης.

Γενικά, στη Σύνοδο Κορυφής Ε.Ε. – Αφρικής, υπάρχει πρόσφορο έδαφος για δεσμεύσεις των ηγετών και χάραξη πολιτικών στους τομείς της κλιματικής αλλαγής, της ενέργειας, της διαχείρισης των φυσικών πόρων, της αποτροπής της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Η κλιματική αλλαγή είναι παγκόσμιο φαινόμενο, αλλά θα επηρεάσει περισσότερο την Αφρική, λόγω των περιβαλλοντικών πιέσεων, αλλά και της μικρής ικανότητας προσαρμογής. Οι επιπτώσεις αφορούν περισσότερους τομείς που διασυνδέονται, όπως έχουμε ήδη εξηγήσει, με κύρια συνισταμένη τη διατήρηση της φτώχειας και την ανάσχεση της ανάπτυξης. Πρέπει, λοιπόν, να συνεχιστεί ο πολιτικός διάλογος, να αναβαθμιστούν οι υφιστάμενες εταιρικές σχέσεις, να βελτιωθεί η διακυβέρνηση.

Τον Δεκέμβριο του 2006, στην Abudja της Νιγηρίας, πραγματοποιήθηκε Σύνοδος Κορυφής των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων της Αφρικής για την επισιτιστική ασφάλεια. Τον Ιανουάριο του 2007, στη Δήλωση της Αντίς Αμπέμπα, οι ηγέτες της Αφρικανικής Ένωσης δεσμεύτηκαν να ενσωματώσουν την κλιματική αλλαγή στις εθνικές και υποπεριφερειακές

²⁶² Π.χ. Nyegerere για ανταλλαγή σπουδαστών. Ανοίγει έτσι το Erasmus Mundus σε φοιτητές και καθηγητές από την Αφρική.

αναπτυξιακές πολιτικές, στα προγράμματα και τις δραστηριότητες. Ο πρόεδρος της Επιτροπής έλαβε την εντολή να ηγηθεί, ώστε να συμμετέχει η Αφρική στις διαπραγματεύσεις για το κλίμα. Η Ε.Ε. ενδιαφέρεται να στηρίξει²⁶³ την αφρικανική γεωργία, με στόχο την ανάπτυξη, υλοποιώντας προγράμματα βελτίωσης των γεωργικών πολιτικών, της διακυβέρνησης, της έρευνας, της δημιουργίας συνθηκών διευκόλυνσης των περιφερειακών αγορών, της βιώσιμης διαχείρισης των φυσικών πόρων, της μείωσης των κινδύνων των φυσικών καταστροφών και της κλιματικής αλλαγής, για επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων και μείωση της φτώχειας και της πείνας. Αυτή η συνεργασία στηρίζεται στην Επιτροπή της Αφρικανικής Ένωσης, στο NEPAD, στις περιφερειακές οικονομικές κοινότητες, επί τη βάση της στρατηγικής της Ε.Ε. για την Αφρική.

Η στρατηγική συνεργασία Ε.Ε.- Αφρικής βασίζεται στις αρχές της αφρικανικής ενότητας, της αλληλεξάρτησης Ε.Ε. – Αφρικής, της ισότιμης εταιρικής σχέσης, της ρήτρας αμοιβαιότητας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των δημοκρατικών αρχών, του κράτους δικαίου, της ασφάλειας, του σεβασμού του διεθνούς δικαίου, του δικαιώματος στην ανάπτυξη. Χρειάζεται να διασφαλιστεί συνεκτικότητα και αποτελεσματικότητα πολιτικών, μηχανισμών, θεσμών, υπό το πρίσμα πολιτικού διαλόγου. Σε πυλώνες της σχέσης αυτής, ανάγονται η πολιτική συνεργασία για ασφάλεια, σταθερότητα, ανάπτυξη, η επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων - διασφάλιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ειρήνης, δημοκρατίας, διακυβέρνησης - η ενίσχυση των θεσμών, η συμμετοχικότητα.

Οι συγκεκριμένες στρατηγικές θα υλοποιηθούν στον πολιτικό τομέα, στην πρόοδο του εκδημοκρατισμού, στο εμπόριο και την ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα στο πλαίσιο της επιδιωκόμενης περιφερειακής ολοκλήρωσης, στην επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων. Το ζήτημα αυτό άπτεται της μακροπρόθεσμης αναπτυξιακής συνεργασίας, της ανθρώπινης και κοινωνικής ανάπτυξης, της ισότητας των φύλων, της βιωσιμότητας του περιβάλλοντος, της κλιματικής αλλαγής. Οι συνέπειες του φαινομένου θα αντιμετωπιστούν μέσω της οικονομικής ανάπτυξης, της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης, της κοινωνικής σταθερότητας, της οικοδόμησης ικανότητας για την προσαρμογή. Έτσι, θα βοηθηθούν οι τομείς που πλήττονται. Σε άξονες της προσαρμογής, ανάγονται οι επενδύσεις, η ενίσχυση του γεωργικού τομέα, η βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, η διατροφική ασφάλεια, η ανάπτυξη τεχνολογιών και επικοινωνιών, η αναδιάρθρωση του ενεργειακού τομέα, ο μηχανισμός πολιτικής προστασίας, η αντιμετώπιση της μετανάστευσης.

Από τη Σύνοδο της Λισαβόνας και εφεξής, οι επικεφαλής κρατών και κυβερνήσεων συναντώνται κάθε τρία έτη για σύμφιξη των σχέσεών τους, έλεγχο στην πρόοδο εφαρμογής των

²⁶³ COM (2007) 440 τελικό

δεσμεύσεων, πολιτική καθοδήγηση και έγκριση των σχεδίων δράσης. Η Αφρικανική Ένωση έχει λειτουργήσει ως ο σημαντικότερος εταίρος για την Ε.Ε. θεσμικά. Στη χρηματοδότηση των συμφωνημένων συμμετέχουν κυρίως ευρωπαϊκοί μηχανισμοί, αλλά υπάρχει πρόβλεψη και για τις περιφερειακές οικονομικές κοινότητες της Αφρικής. Ο διάλογος είναι πολυεπίπεδος. Σε επίπεδο Τρόικας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Αφρικανικής Ένωσης, σε επίπεδο Υπουργικών Διασκέψεων, σε επίπεδο Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Αφρικανικής Ένωσης, σε επίπεδο αντιπροσώπων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Παναφρικανικού Κοινοβουλίου, Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της Ε.Ε. και Αφρικανικού Οικονομικού Κοινωνικού Πολιτικού Συμβουλίου και σε επίπεδο της Κοινωνίας των Πολιτών π.χ. Europe – Africa Policy Network (EAPN), σε συναντήσεις σε επίπεδο τοπικών αρχών και Κοινών Ομάδων Εμπειρογνομόνων. Εκπρόσωπος της Αφρικανικής Ένωσης θα βρίσκεται στις Βρυξέλλες και αντίστοιχα εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Αντις Αμπέμπα.

Η κοινή στρατηγική, δηλαδή, το μακροπρόθεσμο πλαίσιο σχέσεων Ε.Ε. - Αφρικής, αναφέραμε, ήδη, ότι εφαρμόζεται μέσω σχεδίων δράσης, για δράσεις προτεραιότητας. Οι δύο Επιτροπές συντονίζουν για την προετοιμασία εκθέσεων στο θέμα εφαρμογής της στρατηγικής. Οι εκθέσεις παρουσιάζονται στις υπουργικές τρόικες Ε.Ε. – Αφρικής. Επιστημόνσεις για την πρόοδο θα γίνονται και από τα Κοινοβούλια των δύο πλευρών. Οι μη κυβερνητικοί δρώντες θα εισφέρουν εξειδικευμένες τομεακές μελέτες. Το πρώτο σχέδιο δράσης της κοινής στρατηγικής αφορά στο διάστημα 2008-2010.

Η συνεργασία μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Αφρικής αφορά καταρχήν τον πολιτικό διάλογο και επεκτείνεται στη δημιουργία θεσμών για την αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων και των παγκόσμιων προκλήσεων. Η σταθερότητα και η ασφάλεια είναι προϋποθέσεις για τη δημιουργία ζώνης κοινής ευημερίας, την κοινωνική και πολιτική ανάπτυξη, την ενίσχυση της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών. Έτσι, αυξάνεται η δυνατότητα, ώστε να ενισχυθεί η συνεργασία και να αντιμετωπιστούν οι περιβαλλοντικές προκλήσεις, τόσο για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, όσο και την ανάπτυξη της πιο παραμελημένης ηπείρου.

VII. Η συμμετοχή της Κοινωνίας των Πολιτών

Η Κοινωνία των Πολιτών, η συμμετοχή, η ατομική ευθύνη, η συλλογική δράση, καθιερώθηκαν ως έννοιες στον αναπτυσσόμενο Βορρά από την ευαισθητοποίηση του κοινού σε παγκόσμια και περιφερειακά προβλήματα, που χρήζουν ενιαίας αντιμετώπισης, την ενημέρωσή του και συνακόλουθα την επιρροή του στους ιθύνοντες που χαράσσουν πολιτικές. Όταν παρουσιάζεται κενό στη διακυβέρνηση ή παραβιάζονται ανθρώπινα δικαιώματα, θεμελιώδη ή συλλογικά, είναι πεδίο δράσης για την κοινωνία των πολιτών, προεξάρχουσας της ομάδας των ΜΚΟ, που κερδίζει συνεχώς έδαφος.

Οι ΜΚΟ αποτελούν την πιο οργανωμένη μορφή της κοινωνίας των πολιτών. Πρόκειται για μη κυβερνητικούς δρώντες που επιχειρούν εκδημοκρατισμό των μεθόδων διακυβέρνησης, ώστε οι κυβερνήσεις να είναι περισσότερο υπόλογες στην ευρύτερη κοινωνία, αλλά και οι ίδιοι οι πολίτες να εκφράζονται, και να μπορούν να ληφθούν υπόψη, κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, προβάλλοντας τις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Αρχικά, οι ΜΚΟ είχαν χαρακτήρα, παροχής ανθρωπιστικής, επισιτιστικής, ιατρικής βοήθειας. Η οργάνωσή τους, η δημιουργία διασυνδέσεων και δικτύων, σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, ξεπερνώντας τα εθνικά σύνορα, αύξησε τη δύναμή τους, αλλά και τη συμμετοχή τους στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί πεδίο δράσης για τους μη κρατικούς δρώντες, λόγω έλλειψης αυστηρού θεσμικού πλαισίου, μηχανισμών συμμόρφωσης, ανεπαρκούς εφαρμογής των διεθνών συμφωνιών, αδυναμίας επίτευξης παγκόσμιων δεσμευτικών συμφωνιών, χρησιμοποίησης χαλαρών ευέλικτων νομικών εργαλείων, αλλά και λόγω του ρόλου, που τους αναγνωρίστηκε διεθνώς: Agenda 21, κεφάλαιο 27. Στο Μαγκρέμπ, έχει έδρα το 30% από τις ΜΚΟ, που δραστηριοποιούνται στον τομέα του περιβάλλοντος, και ειδικότερα, 11% στην Αίγυπτο, 11% στην Αλγερία, 4% στην Τυνησία.

Η αποτελεσματικότητα των ΜΚΟ στις χώρες του Μαγκρέμπ, διασφαλίζεται μέσα από συνεργασία με διεθνείς ΜΚΟ, που διαθέτουν περισσότερη εμπειρία, τεχνογνωσία, εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό και διασυνδέονται, συμμετέχουν, σε παγκόσμιες²⁶⁴ συνόδους για την προώθηση των επιδιώξεών τους. Οι ΜΚΟ, στη Βόρεια Αφρική, εργάζονται για την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας, την εκπαίδευση, την έρευνα, την παρακολούθηση των δράσεων, τη συμμετοχή κατά την εφαρμογή προγραμμάτων, την προώθηση εκστρατειών, συνεργασίας με τον ιδιωτικό τομέα π.χ. για περιορισμό της ρύπανσης ή ανταλλαγή πληροφορήσης. Η συμμετοχή

²⁶⁴ Σημειώνουμε, ότι το 1992, στο Ρίο, εκατοντάδες ΜΚΟ συνήλθαν σε παράλληλη διάσκεψη με τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων στο Global Forum

των ΜΚΟ, στα πλαίσια των Ευρωμεσογειακών σχέσεων, εδράζεται και στο Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης και στη Μεσογειακή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και συνάδει με τη δηλωτική διακυβέρνηση του διεθνούς κοινού συμφέροντος, της προστασίας του περιβάλλοντος.

Είναι πολύ σημαντική, η διατήρηση των φυσικών πόρων, η βιώσιμη χρήση τους, η καταπολέμηση της απερήμωσης, αλλά δεν αρκεί η πολιτική βούληση ή η περιφερειακή οργάνωση. Χρειάζεται περιβαλλοντική εκπαίδευση. Εξάλλου, η καινοτομία στην τεχνολογία, η προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, διευκολύνεται με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και αναπτυξιακών φορέων, που θα προωθήσουν τη μεταστροφή του άκαμπτου δημόσιου τομέα, που στηρίζει παραδοσιακές εθνικές οικονομίες, βασιζόμενες στην καύση των ορυκτών. Η επιστημονική έρευνα μπορεί να συμβάλει στη χάραξη πολιτικών, μέσω της ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδάτινων πόρων, τη δημιουργία υποδομών, ανεξάρτητων μεταφορικών δικτύων²⁶⁵, αλλά και υπόβαθρου για την εφαρμογή μέτρων προσαρμογής. Η ανάσχεση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και η μείωση της φτώχειας συναρτώνται με την προσέλκυση επενδύσεων. Η επιτυχία τέτοιων εγχειρημάτων πραγματώνεται μέσω οργανωμένων δικτύων ΜΚΟ.

Στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, δραστηριοποιείται το Μεσογειακό Γραφείο²⁶⁶ Πληροφόρησης για το Περιβάλλον, τον Πολιτισμό και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Απαρτίζεται από οχτώ μέλη, προερχόμενα από ευρωπαϊκά κράτη, επτά από τρίτες μεσογειακές χώρες και τρία από τους δύο ιδρυτές²⁶⁷. Περιβαλλοντικές, πολιτιστικές και αναπτυξιακές ΜΚΟ συσπειρώνονται. Στα βόρεια της μεσογειακής λεκάνης δραστηριοποιείται το European Environmental Bureau και στα νότια το Arab NGO Network for Environment and Development. Παρακολουθείται η διακυβέρνηση, συμμετέχουν οι κοινωνικοί εταίροι, τόσο στο Σύστημα της Σύμβασης της Βαρκελώνης, όσο και στην Ευρωμεσογειακή Συνεργασία της Διαδικασίας της Βαρκελώνης. Η ακαδημαϊκή κοινότητα, ο επιχειρηματικός κόσμος, οι γυναικείες οργανώσεις, οι τοπικές κοινότητες, αλληλεπιδρούν, λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των πληθυσμών και την ευπάθεια των κοινωνικών ομάδων, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για στροφή προς πράσινες οικονομίες. Τα μεσογειακά κράτη, περιφερειακοί και διεθνείς οργανισμοί, συνεργάζονται στα πλαίσια της Στρατηγικής Συνεργασίας²⁶⁸ για το Θαλάσσιο Οικοσύστημα²⁶⁹ της Μεσογείου, προσελκύοντας διεθνείς χρηματοδοτήσεις αναπτυξιακών μηχανισμών π.χ. GEF, World Bank. Τα

²⁶⁵ Euro-Med Sustainable Transport Networks

²⁶⁶ Mediterranean Information Office for Environment, Culture and Sustainable Development (MIO-ESCSDE)

²⁶⁷ Ιδρυτές είναι: το European Environmental Bureau και το Arab NGO Network for Environment and Development

²⁶⁸ Strategic Partnership for the Mediterranean

²⁶⁹ Large Marine Ecosystem (LME)

δίκτυα συνεργασίας περιβαλλοντικών και αναπτυξιακών ΜΚΟ μπορούν να ενισχύσουν την περιφερειακή οργάνωση και κατ' επέκταση τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Εκτός από Αραβικό Δίκτυο²⁷⁰ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, που εδρεύει στο Κάιρο, και είναι δίκτυο 200 ΜΚΟ από 17 αραβικές χώρες, αναφέρουμε, επίσης, τα εξής: το Association for Forest Development and Conservation, το Environment et Development au Magreb, το Friends of the Earth Middle East, το International Union for the Conservation of Nature, το Friends of the Earth Med Net, το οποίο εδρεύει στην Ισπανία και είναι δίκτυο, που ενώνει τους υποστηρικτές της Οργάνωσης από 11 μεσογειακές χώρες, την Committee 21, την Greenpeace International, το WWF Mediterranean Office, την Greenpeace Mediterranean, το Δίκτυο για τη Διατήρηση του Παράκτιου και Θαλάσσιου Περιβάλλοντος στη Μεσόγειο (MedCoast), το Environment and Development in the Third World, το Mediterranean Ecological Media Network (MED-ECOMEDIA), που αποτελείται από 100 μέλη εξειδικευμένα στο περιβάλλον, από όλες τις μεσογειακές χώρες, το Mediterranean NGO Network for Ecology and Sustainable Development (MED FORUM), που εδρεύει στη Βαρκελώνη και συμμετέχουν 113 ΜΚΟ, από 23 μεσογειακές χώρες. Οι ΜΚΟ της περιοχής της Μεσογείου συμμετέχουν στο Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης, της Σύμβασης της Βαρκελώνης, αλλά και τη Μεσογειακή Επιτροπή Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Η προστασία του περιβάλλοντος δίνει παράλληλα με την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική πρόοδο. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι αγκαθώδες ζήτημα, στις χώρες του Μαγκρέμπ, όπως και η συμβολή των κοινωνικών εταίρων, που προσδιορίζει η Agenda 21: γυναίκες, νέοι, αυτόχθονες, ΜΚΟ, τοπικές αρχές, εργαζόμενοι και συνδικάτα, επιχειρήσεις, επιστημονική και τεχνολογική κοινότητα, αγρότες. Η άνοδος της κοινωνίας των πολιτών επαναβεβαιώνεται το 2002, στο Σχέδιο Εφαρμογής του Γιοχάνεσμπουργκ, ως συμμετεχόντων στην παγκόσμια διακυβέρνηση.

Το 2005, στο Λουξεμβούργο, το Ευρωμεσογειακό Civil Forum αποφάσισε τη σύσταση μόνιμου μηχανισμού²⁷¹ διαβούλευσης με την κοινωνία των πολιτών και μη κυβερνητικής ευρωμεσογειακής πλατφόρμας, ως τμήμα του μηχανισμού αυτού. Το 2004, προηγήθηκε η δημιουργία του Ιδρύματος Anna Lindh, για τον ευρωμεσογειακό διάλογο. Απαρτίζεται από 32 εθνικά δίκτυα, ευρωμεσογειακών κρατών, για αποτελεσματική εκπροσώπηση της κοινωνίας των πολιτών. Διοικεί το μεγαλύτερο ευρωμεσογειακό δίκτυο εκατοντάδων ΜΚΟ, πανεπιστημίων, ενώσεων, μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων, τοπικών αρχών, ιδιωτικών φορέων. Στοχεύει στην

²⁷⁰ Arab Network for Environment and Development

²⁷¹ Euro-Med Non Governmental Platform για περισσότερη συνοχή στις δραστηριότητες του Civil Forum και συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία της Βαρκελώνης

διευκόλυνση διαπολιτισμικού και διαθρησκευτικού διαλόγου, την προώθηση του κράτους δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ασχολείται με πολιτιστικές δραστηριότητες, τη νεολαία, την εκπαίδευση, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ισότητα των φύλων, τη βιώσιμη ανάπτυξη. Έχει λειτουργική αυτονομία από τη θεσμοθετημένη ευρωμεσογειακή συνεργασία, συγχρηματοδοτείται από τους μεσογειακούς εταίρους.

Τρία ευρωμεσογειακά δίκτυα έχουν ιδρυθεί για τα τρία «καλάθια» της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας: το Euro MeSCO, Επιτροπή Ευρωμεσογειακών Μελετών για συνεργασία στον πολιτικό τομέα. Στον δεύτερο τομέα αντιστοιχεί το FEMISE,²⁷² που ιδρύθηκε το 1997, σε συνεργασία με το Μεσογειακό Ινστιτούτο²⁷³ της Γαλλίας και το Φόρουμ²⁷⁴ Οικονομικής Έρευνας της Αιγύπτου. Αποτελείται από αναπτυξιακούς οικονομικούς φορείς, στις χώρες που βρέχονται από τη Μεσόγειο. Το 1997, επίσης, ξεκίνησε η λειτουργία του Ευρωμεσογειακού Δικτύου²⁷⁵ Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Συμμετέχουν εξήντα οργανωμένα δίκτυα ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις είκοσι μεσογειακές χώρες.

Η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία έδωσε ώθηση στην ευρύτερη συμμετοχή και τις δημοκρατικές διαδικασίες, μέσω της δημιουργίας Civil Fora. Η κοινωνία των πολιτών κερδίζει έδαφος στην αναπτυξιακή διαδικασία και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η συμμετοχή της ενισχύεται, μέσω συνεργασιών, με αναγνωρισμένες συσσωματώσεις του βορείου ημισφαιρίου και δημιουργεί σχετικά δίκτυα, για να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εκπροσώπησή της. Παγκόσμιες και περιφερειακές συνεργασίες αναδεικνύουν το ρόλο της, ως εταίρου, στη χάραξη πολιτικών σε κάθε επίπεδο διακυβέρνησης.

²⁷² Forum Euro-Mediterranean Des Institutes Economiques

²⁷³ Institut de la Méditerranée (France)

²⁷⁴ The Economic Research Forum (Egypt)

²⁷⁵ Euro-Mediterranean Human Rights Network

VIII. Συμπεράσματα

Στη Βόρεια Αφρική, σε επίπεδο χωρών, συναντάμε επισφαλή και αδύναμα πολιτικά σχήματα, με συνέπειες στις κοινωνικές δομές, στη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών, στη δημιουργία μακροπρόθεσμων αναπτυξιακών πολιτικών. Οι τεταμένες σχέσεις μεταξύ των κρατών, τους κάνει να συμπεριφέρονται ως αντίπαλοι, παρά ως εταίροι ή συνεργάτες. Ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός, το διεθνές έγκλημα, οι πολεμικές συρράξεις, οι εδαφικές διαφορές, οδηγούν σε πολιτικές, που υποβαθμίζουν το περιβάλλον.

Πρώην αποικιοκράτες προσεγγίζουν την ήπειρο για συνεργασία, με έμφαση στον ενεργειακό τομέα, ενώ ο οικονομικός παράγοντας στην περιοχή, μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως: ως αναπτυξιακή βοήθεια, ως στήριξη των πολιτικών ελίτ και της διαφθοράς, ως μηχανισμός άσκησης πολιτικής και ενίσχυσης των επεκτατικών βλέψεων, ως αμοιβαία προώθηση συμφερόντων, χωρίς ουσιαστική συνεργασία, ως εκβιασμός, σε συνάρτηση με τους ενεργειακούς πόρους. Η υλοποίηση προγραμμάτων από ξένους φορείς συναντά τη δυσπιστία και την καχυποψία, καθώς οι υφιστάμενες δομές και τα καθεστάτα αντιδρούν στην φιλελευθεροποίηση. Η ανάπτυξη είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων, αλλά και μεταρρυθμίσεων στην κατεύθυνση αυτή. Και δεν νοείται ανεξάρτητα από την κοινωνική πρόοδο και τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων.

Η περιφερειακή οργάνωση στην Αφρικανική ήπειρο δομείται γύρω από αρχές π.χ. ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας εισέφερε την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέσω του Αφρικανικού Χάρτη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Λαών, αλλά και την πολιτική βούληση. Η θεσμική ανάπτυξη στα πλαίσια της μετέπειτα Αφρικανικής Ένωσης καταδεικνύει την συστοιχία με την διεθνή και ευρωπαϊκή δομή των Οργανισμών. Οι Αφρικανικοί οργανισμοί αναζητούν τις βάσεις για περιφερειακή συνεργασία, αντιμετωπίζοντας τα κοινωνικά προβλήματα, την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, τον εκδημοκρατισμό, την περιβαλλοντική προστασία, δημιουργούν θεσμικό πλαίσιο, ενώνουν τις φωνές τους, για να προβάλλουν τις διεκδικήσεις τους στη διεθνή κοινότητα.

Ο βασικός λόγος περιφερειακής συνεργασίας εντοπίζεται στη δημιουργία οικονομικών κοινοτήτων, χωρίς πολιτική διάσταση. Οι διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες, η εξέλιξη σε κοινωνικό, πολιτικό, περιφερειακό επίπεδο, έδωσαν το έναυσμα για αναζήτηση ευρύτερης συνεργασίας μέσα από την Αφρικανική Ένωση, ως το μόνο Παναφρικανικό Οργανισμό. Στη Βόρεια Αφρική, η περιφερειακή οργάνωση θέτει τις προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση των πολιτικών και περιβαλλοντικών προκλήσεων, εφόσον υπάρξουν οι κατάλληλες πολιτικές

συνθήκες. Πάντως, η περιφερειακή οργάνωση εισφέρει τη δημιουργία υπόβαθρου και δομών για την επίτευξη περιφερειακής ολοκλήρωσης. Η διεθνής κοινότητα αντιμετωπίζει πλέον την Αφρική, όχι μόνο ως λήπτη βοήθειας, αλλά και ως υπολογίσιμο μέλος της διεθνούς κοινότητας. Το 2003, στη Διάσκεψη των G8, με προεδρεύουσα χώρα τη Γαλλία, προσκαλούνται για πρώτη φορά, μεταξύ άλλων, η Αίγυπτος, το Μαρόκο, η Σαουδική Αραβία. Επίσης, στη Διάσκεψη Κορυφής του 2005, έκανε την εμφάνισή της η Αφρικανική Ένωση.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση²⁷⁶, έχοντας ενσωματώσει την περιβαλλοντική διάσταση στις αναπτυξιακές πολιτικές της και στις εξωτερικές της σχέσεις, ούσα πρωτοπόρος στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και στην ανάπτυξη τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον, ενδιαφέρεται για την ασφάλεια, την σταθερότητα, το εμπόριο στα εξωτερικά σύνορά της, παράλληλα με την ανάπτυξη των μεσογειακών λαών, ώστε να ενισχύονται οι δυνατότητες συνεργασίας μαζί τους. Στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ έχει εξαγγείλει και προωθεί την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής παραμέτρου, υπό το πρίσμα της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, ενώ αναζητά τη συνεργασία, ενδυναμώνοντας τη συμμετοχή των μεσογειακών χωρών, αποδεχόμενη την ισοτιμία τους, στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, με στόχο την ευρύτερη περιφερειακή ολοκλήρωση. Δημιουργείται ένα πλαίσιο αρχηγών για την προστασία του περιβάλλοντος, με κυρίαρχο στοιχείο, τον πολιτικό διάλογο με τις τρίτες χώρες, σε διατομεακά θέματα, ξεκινώντας από το εμπόριο και προσβλέποντας σε επίτευξη διακυβέρνησης του κοινού συμφέροντος.

Στην Ευρωμεσογειακή Συνεργασία υπάρχουν διμερείς σχέσεις Ε.Ε. και Τρίτων Μεσογειακών Χωρών, μέσω συμφωνιών σύνδεσης. Περιφερειακά επιχειρείται συνεργασία σε πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό τομέα. Στην οικονομική πτυχή της συνεργασίας υπάγεται η δημιουργία ζώνης ελευθέρων συναλλαγών, η συνεργασία στον τομέα των μεταφορών, των επιχειρήσεων, των επενδύσεων, της αλιείας, της γεωργίας, της βιομηχανίας, της ενέργειας, του περιβάλλοντος, της έρευνας, της επιστήμης, της πληροφορίας, των τηλεπικοινωνιών, του περιφερειακού προγραμματισμού. Ειδικότερα, ως προς τις τεχνολογίες, πρέπει να είναι φιλικές προς το περιβάλλον, να χρησιμοποιούνται ως μέσο απορρύπανσης, πρόληψης και αντιμετώπισης των φυσικών καταστροφών, ώστε να δημιουργούνται προϋποθέσεις για την ορθολογική χρήση

²⁷⁶ Κοινή στρατηγική του Συμβουλίου ΚΕΠΠΑ (2000) 458.

Στρατηγική του Συμβουλίου της 11^{ης}/03/2002 για την ενσωμάτωση του περιβάλλοντος στις εξωτερικές πολιτικές. Κανονισμός (2493) 2000 για προώθηση της πλήρους ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στην αναπτυξιακή διαδικασία των αναπτυσσόμενων χωρών.

Επικοινωνία της Επιτροπής της 15^{ης}/05/2000 για την ενσωμάτωση του περιβάλλοντος και της βιώσιμης ανάπτυξης στις πολιτικές οικονομικής και αναπτυξιακής συνεργασίας, COM (2000) 264.

Επικοινωνία της Επιτροπής 05^{ης}/09/2006 για την καθιέρωση περιβαλλοντικής στρατηγικής για τη Μεσόγειο, COM (2006) 475

Ανακοίνωση του Συμβουλίου, των εκπροσώπων των Κυβερνήσεων των κρατών – μελών στα πλαίσια του Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Επιτροπής για την αναπτυξιακή πολιτική της Ε.Ε., 2006/C46/01 Πράσινη Βίβλος για τη σχέση Ε.Ε. – ΑΚΕ, στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα.

των ενεργειακών και υδάτινων πόρων και την προστασία των απειλούμενων ειδών. Στη συνεργασία για την κοινωνική ανάπτυξη υπάγεται η ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων, η συμμετοχή των τοπικών αρχών, ο διαπολιτισμικός διάλογος, η ενίσχυση των νέων, των μέσων επικοινωνίας, της πληροφόρησης εντός της κοινωνίας των πολιτών, της υγείας, αλλά παράλληλα και η αντιμετώπιση της μετανάστευσης, της τρομοκρατίας, του διεθνούς εγκλήματος.

Με τη Διαδικασία της Βαρκελώνης αυξήθηκε ο πολιτικός διάλογος για την προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας στους τομείς του περιβάλλοντος, της εκπαίδευσης, του πολιτισμού, της οικοδόμησης εμπιστοσύνης, της κοινωνικής ένταξης, της ασφάλειας, ενισχύθηκε το θεσμικό πλαίσιο της συνεργασίας, προχώρησαν οι συμφωνίες σύνδεσης μεταξύ Ε.Ε. και μεσογειακών χωρών, προωθήθηκαν οικονομικές μεταρρυθμίσεις στις χώρες αυτές, ενισχύθηκαν οι υποδομές μέσω επενδύσεων και αναβάθμισης της χρηματοδότησης, επιχειρήθηκε πρόοδος για την απελευθέρωση στο γεωργικό τομέα και τις υπηρεσίες, υποστηρίχθηκαν πολιτικές για το περιβάλλον, αναβαθμίστηκε ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών, αλλά και ο διαπολιτισμικός διάλογος στα πλαίσια του Ιδρύματος Anna Lindh, επεκτάθηκε η συνεργασία σε θέματα δικαιοσύνης. Η Ευρωμεσογειακή Επιτροπή αποτέλεσε, επίσης, πλαίσιο για πολιτικό διάλογο.

Τα Προγράμματα MEDA λειτούργησαν ως βασικός χρηματοδοτικός μηχανισμός. Για το διάστημα 1995-2004, τα κονδύλια ανήλθαν σε ύψος 6,2 δις ευρώ, και για το διάστημα 2000-2006 σε 5,3 δις ευρώ. Ο χρηματοδοτικός μηχανισμός²⁷⁷ Διευκόλυνσης Επενδύσεων και Εταιρικών Σχέσεων FEMIP λειτούργησε από το 2003, στους τομείς κοινωνικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας, βασιζόμενος στον πολιτικό διάλογο, για τον συντονισμό των δράσεων στα πλαίσια της συνεργασίας. Ο πολιτικός διάλογος είναι κυρίαρχο στοιχείο της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας, καθώς δημιουργεί δυνατότητες προσέγγισης για τα κοινά προβλήματα στην περιοχή της Μεσογείου, για την ανταλλαγή ιδεών, την εξαγωγή προτύπων, την αντιμετώπιση των πολιτικών και πολεμικών κρίσεων. Ενισχύεται η οικονομική ολοκλήρωση Νότου – Νότου π.χ. μέσω της Συμφωνίας του Agadir. Τα προγράμματα ενισχύουν και την υποπεριφερειακή συνεργασία σε οικονομικά, πολιτικά, πολιτιστικά θέματα.

Η συνεργασία για το περιβάλλον στη Μεσόγειο, στα πλαίσια του MAP και της Σύμβασης της Βαρκελώνης, ενισχύθηκε από τα Προγράμματα MEDA, που χρηματοδότησαν δράσεις στον τομέα του περιβάλλοντος π.χ. SMAP, Life Third Countries, METAP. Η εξέλιξη της περιφερειακής συνεργασίας για το περιβάλλον αφορά, τόσο την προστασία του, όσο και τη βελτίωση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, την εφαρμογή της, την υιοθέτηση σχετικών διεθνών

²⁷⁷ Facility For Euro-Mediterranean Investment and Partnership (FEMIP)

συμφωνιών. Η περιβαλλοντική προστασία ενσωματώνεται με τον πιο επίσημο τρόπο στη βιώσιμη ανάπτυξη, και το περιβάλλον ανάγεται, πλέον, σε ζήτημα υψηλής πολιτικής.

Από το 1995, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε συμπεράσματα για την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία στο Περιβάλλον, επιδοκιμάζοντας το ρόλο του MAP και της Σύμβασης της Βαρκελώνης. Επίσημη συνεργασία εγκαινιάζεται στην Ευρωμεσογειακή Υπουργική Διάσκεψη του 2002, με την υιοθέτηση της Διακήρυξης των Αθηνών: κοινή στρατηγική για το περιβάλλον στην περιοχή. Το MAP έχει κοινά προγράμματα εργασίας με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το European Environmental Agency. Η Ε.Ε. παρέχει οικονομική ενίσχυση προς εκπλήρωση περιβαλλοντικών στόχων και επιχειρεί προγράμματα για βοήθεια των μεσογειακών εταίρων. Η συνεργασία για το περιβάλλον μεταξύ Ε.Ε. και Τρίτων Χωρών πραγματοποιείται και στα πλαίσια της οικονομικής ανάπτυξης, της διατήρησης ειρήνης και σταθερότητας των εμπορικών συμφωνιών.

Στη Διαδικασία της Βαρκελώνης συμμετέχουν, πλέον, 27 μέλη της Ε.Ε. και 10 Τρίτες Μεσογειακές Χώρες. Καθεστώς μόνιμου παρατηρητή έχουν η Λιβύη, η Μαυριτανία, η Γενική Γραμματεία της Αραβικής Ένωσης, ενώ προσκεκλημένοι παρατηρητές είναι η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανάπτυξης, η Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ, το Ίδρυμα Anna Lindh, η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, το Ευρω- Μεσογειακό Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο.

Στις ευρωμεσογειακές σχέσεις έχει δοθεί έμφαση στη βιώσιμη διαχείριση των υδάτινων πόρων, ιδίως στη γεωργία, τη βιομηχανία και στην ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας στον τομέα αυτό. Επίσης, θεωρήθηκε πολύς σημαντικός ο τομέας της ενέργειας με την ανάπτυξη ηλεκτρικών²⁷⁸ δικτύων και δικτύου μεταφοράς φυσικού αερίου.²⁷⁹ Η ουσιαστική βάση της συνεργασίας βρίσκεται στη συμμετοχικότητα, μέσω της αφύπνισης, της εκπαίδευσης, της δημιουργίας, της κοινωνίας των πολιτών.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γεινίασης βασισμένη στις διμερείς σχέσεις, έδωσε τη δυνατότητα πρόσβασης σε ευρωπαϊκά προγράμματα, στην ενιαία εσωτερική αγορά, σε ένα πλαίσιο σεβασμού θεμελιωδών αρχών και χρηστής διακυβέρνησης. Η Τυνησία και το Μαρόκο ήταν οι πρώτες γείτονες, νότια της Μεσογείου, που συμφώνησαν σε σχέδια δράσης. Δημιουργήθηκε, λόγω των μεταβαλλόμενων διεθνών συσχετισμών, λόγω της διεύρυνσης του 2004, των διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, της βίας στη Μέση Ανατολή, της τρομοκρατίας, της μετανάστευσης. Η δεύτερη

²⁷⁸ Δύο δίκτυα μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας συνδέουν Μαρόκο-Τυνησία-Λιβύη και Ιορδανία-Συρία-Τουρκία

²⁷⁹ Αγωγός φυσικού αερίου συνδέει ήδη την Αλγερία με την Ιταλία και την Ισπανία με το Μαρόκο. Το ενδιαφέρον στρέφεται σε δίκτυο μεταφοράς μεταξύ Αλγερίας-Ισπανίας-Πορτογαλίας-Γαλλίας και στην κατασκευή αγωγού αερίου στην Αίγυπτο.

φάση που εγκαινιάστηκε το 2005, συμπεριέλαβε, από τα κράτη της Βόρειας Αφρικής, την Αίγυπτο.

Στο πλαίσιο της Ένωσης για τη Μεσόγειο, υπήρξε αναδιάρθρωση θεσμών π.χ. στην προεδρία Ε.Ε. – ΤΜΧ. Η Ευρωμεσογειακή Περιφερειακή και Τοπική Συνέλευση ιδρύθηκε για την εκπροσώπηση των περιφερειακών και τοπικών αρχών σε επίπεδο Ε.Ε και ΤΜΧ. Η χρηματοδότηση επιχειρείται, μέσω του κοινοτικού προϋπολογισμού, ευρωπαϊκών περιφερειακών προγραμμάτων, συνεισφορών των κρατών – μελών, του ιδιωτικού τομέα, διεθνών χρηματοοικονομικών φορέων, άλλων χωρών. Εξακολουθεί να ενισχύεται ο πολιτικός διάλογος. Για παράδειγμα, η Μαυριτανία, που δεν έχει υπογράψει συμφωνία σύνδεσης με την Ε.Ε. και είναι παρατηρητής στη Διαδικασία της Βαρκελώνης, είναι μέλος της Ένωσης για τη Μεσόγειο.

Η μείωση της φτώχειας, η οικονομική και πολιτική ανάπτυξη είναι το υπόβαθρο για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, καθώς η προσαρμογή στο φαινόμενο, συσχετίζεται²⁸⁰ με την αναπτυξιακή διαδικασία. Η ενέργεια στην περιοχή και η εκμετάλλευσή της δημιουργούν συνθήκες ασφάλειας ή αστάθειας, ενώ υποβαθμίζεται το περιβάλλον, όταν οι επιλογές δεν είναι βιώσιμες. Η οικονομική και τεχνική βοήθεια στις αναπτυσσόμενες χώρες μπορεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις αναπτυξιακής συνεργασίας και αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής.

Αναφορικά με την κλιματική αλλαγή, η Ε.Ε. επικεντρώνεται, στο πλαίσιο της αναπτυξιακής συνεργασίας, στην ενσωμάτωση ευρωπαϊκών σχεδίων δράσης, για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Η προσαρμογή αναδεικνύεται σε βασικό άξονα της ευρωπαϊκής υποστήριξης στον αναπτυσσόμενο Νότο και συναρτάται με τη βιώσιμη διαχείριση των πόρων, αλλά και την ανθρώπινη υγεία. Οι πολιτικές της προς τις αναπτυσσόμενες χώρες αφορούν την ολοκληρωμένη διαχείριση των υδάτινων πόρων, σχετικές πρωτοβουλίες²⁸¹, την αγροτική ανάπτυξη, τη διατροφική ασφάλεια, τη μείωση της φτώχειας, την μεταμόρφωση των δομών, τις κοινωνικές παροχές, και για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας. Η περιβαλλοντική υποβάθμιση κοστίζει πλέον του 3% του ΑΕΠ σε χώρες της Βόρειας Αφρικής.

Στόχοι της στρατηγικής για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής είναι η μείωση της ρύπανσης, η προαγωγή της βιώσιμης χρήσης του θαλάσσιου και παράκτιου περιβάλλοντος, η ενθάρρυνση συνεργασίας για τα θέματα αυτά, η ενίσχυση σχετικών θεσμών και πολιτικών, η

²⁸⁰ International Conference on «International Solidarity on Climate Change Strategies For African and the Mediterranean Regions», Τύνιδα 18-20/11/2007

²⁸¹ Π.χ. Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία για την Ενέργεια «EU Energy Initiative». Ξεκίνησε το 2002, αποσκοπώντας στην ανάπτυξη των ΑΚΕ. Πέτυχε τη δημιουργία μηχανισμού χρηματοδότησης προγραμμάτων που μεταφέρουν ενεργειακές υπηρεσίες στις φτωχές χώρες. Την ίδια χρονιά, στην Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, παρουσιάστηκε η Πρωτοβουλία Μείωσης της Φτώχειας και Βιώσιμης Ανάπτυξης (EU Energy Initiative for Poverty Reduction and Sustainable Development), επαναβεβαιώνοντας την πρόθεση της Ευρώπης να αποκτήσουν πρόσβαση σε βιώσιμη ενέργεια οι αναπτυσσόμενες χώρες, με σκοπό την εξάλειψη του φαινομένου.

συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών, η χρηματοδότηση, τα προγράμματα, η αναβάθμιση του πολιτικού διαλόγου, ο συντονισμός, η μεταφορά εμπειρίας και τεχνολογίας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, στις εξωτερικές της σχέσεις, ενσωματώνει ρήτρες αιρεσιμότητας στις αναπτυξιακές συμφωνίες με τρίτες χώρες. Σταδιακά, αναλαμβάνει πρωτοβουλίες²⁸² στην αφρικανική ήπειρο, για πρόληψη, διαχείριση, επίλυση των συγκρούσεων, λόγω της αδυναμίας των αφρικανικών κρατών να αντιμετωπίσουν τις κρίσεις. Στη συνεργασία της με τις μεσογειακές χώρες, ενδιαφέρεται για την ασφάλεια, όχι μόνο στα εξωτερικά σύνορά της, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή, πατάσσοντας το διεθνές έγκλημα. Οι χρηματοδοτήσεις της καλύπτουν τις ελλείψεις των τρίτων χωρών, και σε επίπεδο εκδημοκρατισμού, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αξιών. Θεωρείται ότι εξάγει υψηλά πρότυπα στον τομέα αυτό.

Ως προς την οικονομική θεώρηση, στο εμπόριο και τις επενδύσεις, η συνεργασία καθίσταται ευκολότερη. Άνω των 140 διμερών εμπορικών συμφωνικών υφίστανται μεταξύ των αραβικών χωρών και μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τους μεσογειακούς εταίρους. Η Ε.Ε. επιθυμεί να δημιουργήσει υπόβαθρο περιφερειακής ενοποίησης, διασυνδέσεις μεταξύ των μεσογειακών χωρών, να συμβάλλει στην ειρηνευτική διαδικασία, να ενισχύσει τον πολιτικό διάλογο. Η Διαδικασία της Βαρκελώνης συμπεριέλαβε Civil Fora για τη δραστηριοποίηση της κοινωνίας των πολιτών, ως πλατφόρμες διαλόγου, παράλληλα με τις Υπουργικές Διασκέψεις, αλλά και το Ίδρυμα Anna Lindh, για την πολιτιστική αλληλεπίδραση στην ευρύτερη περιφέρεια της Μεσογείου.

Η κοινωνία των πολιτών δραστηριοποιείται, συμμετέχει στην περιφερειακή και παγκόσμια διακυβέρνηση. Στη Βόρεια Αφρική, η οργάνωσή της καθοδηγείται από τον αναπτυγμένο Βορρά, κυρίως τις ευρωπαϊκές χώρες, μέσω της δημιουργίας δικτύων και της θεσμοποίησης της συνεργασίας. Η ευρύτερη βάση έχει τεθεί από τη διεθνή αναγνώριση και δράση τέτοιων συστημάτων, που στηρίζουν την οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών και των μεμονωμένων δράσεων στη Βόρεια Αφρική. Στα πλαίσια των Ευρωμεσογειακών σχέσεων, η κοινωνία των πολιτών και ιδίως οι ΜΚΟ, διευκολύνονται να ενεργοποιήσουν τους πληθυσμούς για τη διάσταση των προβλημάτων της ηπείρου, αλλά και την εξέλιξη της κλιματικής αλλαγής. Υπάρχει πεδίο δράσης για διεύρυνση της συμμετοχής, οικονομική ενίσχυση, δημιουργία προγραμμάτων, που θα βελτιώσουν την περιφερειακή συνεργασία στη Βόρεια Αφρική.

²⁸² Π.χ. ΚΕΠΠΑ (2001) 374

Γ' ΜΕΡΟΣ

Πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, ως αποτέλεσμα της περιφερειακής συνεργασίας

I. Σε επίπεδο κρατών

Για να υπάρξει συνεργασία μεταξύ χωρών, για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και την ενδυνάμωση της προσαρμογής, πρέπει να υπάρξει θεσμικό πλαίσιο, χάραξη σχετικών πολιτικών, και δημιουργία υποδομών. Η ικανότητα, λοιπόν, των χωρών, για να δράσουν και να συνεργαστούν, ξεκινά από το υφιστάμενο υπόβαθρο, σε εθνικό επίπεδο.

Η Αίγυπτος έχει εκπονήσει εθνικό πρόγραμμα δράσης για την κλιματική αλλαγή. Είναι από τις πρώτες αραβικές χώρες που ασχολήθηκαν με την καταπολέμηση του φαινομένου. Επικύρωσε τη Σύμβαση – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την κλιματική αλλαγή, το 1994, και υπέγραψε το Πρωτόκολλο του Κιότο το 1999. Έχει συμμετάσχει σε αφρικανικές και περιφερειακές διασκέψεις για αυτό το ζήτημα. Το 1982, ίδρυσε το Egyptian Environmental Affairs Agency, ενώ το 1997 απέκτησε Υπουργείο Περιβάλλοντος, αλλά και τη Διυπουργική Εθνική Επιτροπή για την κλιματική αλλαγή, στην οποία συμμετέχουν κυβερνητικοί παράγοντες και μη κυβερνητικοί κοινωνικοί εταίροι, υπό την αιγίδα του Διευθύνοντος Συμβούλου του Egyptian Environmental Affairs Agency. Σκοπός είναι η διαμόρφωση εθνικής πολιτικής για την κλιματική αλλαγή.

Η δέσμευση για την αντιμετώπιση του φαινομένου υλοποιείται, κατ' αρχήν, μέσω εθνικού σχεδίου, μέσω της εθνικής επικοινωνίας δια της υποβολής εκθέσεως, μέσω των εθνικών στρατηγικών για την ενεργειακή αποδοτικότητα και για τη διαχείριση αποβλήτων. Συμμετέχουν και άλλοι φορείς, ως χορηγοί που στηρίζουν τις προσπάθειες. Το Πρόγραμμα²⁸³ για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή στην Αφρική είναι κοινό πρόγραμμα όπου συμμετέχουν ο Καναδάς, μέσω του Διεθνούς Ερευνητικού Κέντρου²⁸⁴ για την Ανάπτυξη και το Ηνωμένο Βασίλειο, μέσω του Τμήματος²⁸⁵ για τη Διεθνή Ανάπτυξη. Εφαρμόζεται σε 25 αφρικανικές χώρες, ενώ από τη Βόρεια Αφρική τα σχέδια αφορούν την Αίγυπτο και το Μαρόκο. Τα μέλη του προγράμματος συμβάλλουν στην προετοιμασία της 5^{ης} Έκθεσης του IPCC που αναμένεται το 2014.

²⁸³ Climate Change Adaptation in Africa (CCAA)

²⁸⁴ International Development Research Centre (IDRC)

²⁸⁵ Department For International Development (DFID)

Στην Αίγυπτο, το πρόγραμμα αποσκοπεί στην προσαρμογή του Δέλτα του Νείλου και των παράκτιων περιοχών στην άνοδο της στάθμης της θάλασσας, ενώ στο Μαρόκο αντιμετωπίζεται η έλλειψη του νερού, η μη βιώσιμη διαχείριση των υδάτινων πόρων του Saiss Κόλπου, καθώς το 80% αναλώνεται στη γεωργία, αλλά και η βιώσιμη γεωργική ανάπτυξη στις αγροτικές περιοχές και στους ορεινούς όγκους του Μαρόκου που υφίσταται την ερημοποίηση.

Το 1995, το Egyptian Environmental Affairs Agency υποστήριξε το εθνικό πρόγραμμα δράσης, με χρηματοδότηση των ΗΠΑ, παράλληλα με την ενδυνάμωση ικανότητας τοπικά, ώστε η Αίγυπτος να ανταποκριθεί στη Σύμβαση – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, με χρηματοδότηση του GEF και του UNDP. Οι μελέτες αφορούσαν τις εκπομπές, τον μετριασμό, την προσαρμογή, τις διαθέσιμες επιλογές και το κόστος. Η προσαρμογή στη γεωργία συναρτάται με διαφοροποίηση της καλλιέργειας, ενώ στις παράκτιες περιοχές, με ενίσχυση της παραλίας, κατασκευή τείχους για τη συγκράτηση των υδάτων, ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου, ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων περιοχών, αλλαγή στις χρήσεις της γης. Δεν έχουν εκπονηθεί μελέτες για το κοινωνικό κόστος και τις συνέπειες στην ανθρώπινη υγεία. Στον τομέα των υδάτων κρίνεται απαραίτητη η διαχείρισή τους, η βιώσιμη άρδευση, η ανακύκλωση, η αφαλάτωση, η βελτίωση των συνθηκών μεταφοράς του, η αποθήκευση, η μείωση της εξάρτησης από το νερό, σε τομείς που μπορεί να βοηθήσει η τεχνολογία προς αυτή την κατεύθυνση.

Η συλλογή αξιόπιστων επιστημονικών δεδομένων βοηθά στον έλεγχο των διαφοροποιήσεων του περιβάλλοντος. Οι πρωτοβουλίες της Αιγύπτου για την κλιματική αλλαγή σε θεσμικό επίπεδο αφορούν στη δημιουργία εθνικής επιτροπής, στην οικοδόμηση ικανότητας, συνεχίζοντας το σχέδιο του GEF, εκτιμώντας τις ελλείψεις στον τεχνολογικό τομέα, για μέτρα προσαρμογής στις παράκτιες περιοχές, στη γεωργία, στη διαχείριση των υδάτινων πόρων, μελετώντας τις επιπτώσεις στους τομείς, που πλήττονται από την κλιματική αλλαγή, στην ίδρυση Συμβουλίου για την ενεργειακή αποδοτικότητα, όπου συμμετέχει ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας. Έτσι, προωθείται η αποδοτικότητα των ενεργειακών πόρων, ελέγχεται η ανάπτυξη εθνικών στρατηγικών ενεργειακής αποδοτικότητας, μέσω του Προγράμματος²⁸⁶ Πολιτικών για το Περιβάλλον στην Αίγυπτο, της Αμερικανικής Υπηρεσίας²⁸⁷ για τη Διεθνή Ανάπτυξη. Ομάδες εργασίας αξιολογούν τους στόχους, συμμετέχει δημόσιος και ιδιωτικός τομέας, ενισχύεται η πληροφόρηση, η επιστημονική έρευνα και η ενημέρωση. Το USAID υλοποιεί και Πρόγραμμα²⁸⁸ για την αντιμετώπιση της Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης στην περιοχή του Καΐρου.

²⁸⁶ USAID's Egyptian Environmental Policy Program

²⁸⁷ United States Agency For International Development (USAID). Το Ινστιτούτο αυτό βοηθά τις αρχές να υιοθετήσουν μεθόδους ορθής διακυβέρνησης και καινοτόμες προσεγγίσεις για τους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης, της γεωργίας, του περιβάλλοντος και της οικονομίας.

²⁸⁸ Cairo Air Improvement Project (CAIP)

Στα πλαίσια της παγκόσμιας προσπάθειας, η Παγκόσμια Τράπεζα και η Ελβετία συνδράμουν για τη μελέτη στρατηγικών στην Αίγυπτο, μέσω του Μηχανισμού²⁸⁹ Καθαρής Ανάπτυξης. Οι δυνατότητες της Αιγύπτου για υλοποίηση έργων, μέσω αυτού του Μηχανισμού, παρέχονται στους τομείς της ενέργειας, της βιομηχανίας, των μεταφορών, της γεωργίας, της διαχείρισης αποβλήτων. Επίσης, η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης και η Ολλανδία συνεργάζονται για να διασφαλίσουν την πρόσβαση των Αφρικανών σε πόσιμο νερό και υγειονομικές υπηρεσίες, και για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χίλιετίας.

Σε τεχνολογικό επίπεδο, η Αίγυπτος έχει υιοθετήσει πιλοτικό πρόγραμμα για τεχνολογική συνεργασία. Οι φιλικές τεχνολογίες στο περιβάλλον θεωρούνται υψίστης σημασίας. Η μεταφορά και η χρήση τους πρέπει να καθοδηγούνται από την εθνική επιτροπή για την κλιματική αλλαγή. Προωθείται η αιολική ενέργεια για την παραγωγή ηλεκτρισμού. Πρόκειται για πρόγραμμα του Υπουργείου Ηλεκτρισμού και Ενέργειας και της Αρχής²⁹⁰ Νέων και Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας. Έχει υιοθετήσει Πρόγραμμα Λειτουργίας Λεωφορείων με Κυψέλες Καυσίμου. Είναι υπό την αιγίδα του GEF και του UNDP, με στόχο τη μείωση των εκπομπών, παράλληλα με την παραγωγή υδρογόνου.

Επίσης, στις μεταφορές, προσανατολίζεται σε υδροηλεκτρικές τεχνολογίες, υπό το GEF και το UNDP, παράλληλα με τη συμμετοχή του Αιγυπτιακού Ταμείου²⁹¹ Κοινωνικής Ανάπτυξης. Η χρήση φυσικού αερίου για την κίνηση των οχημάτων και των μοτοσικλετών βασίζεται σε канаδική τεχνολογία, με συμμετοχή της канаδικής κυβέρνησης και της βιομηχανίας της, αποσκοπώντας στη μείωση των εκπομπών.

Ο καθαρισμός της καλλιεργήσιμης γης από το μεθάνιο, το Ηλιακό Σχέδιο και το Σχέδιο Φυσικού Αερίου τέθηκαν υπό την επιστασία της Αρχής Νέων και Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας. Το Πρόγραμμα για τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας και της μείωσης των εκπομπών, υπό το UNDP και το GEF αποσκοπεί να δημιουργήσει συνθήκες ενεργειακής αποδοτικότητας: στην παραγωγή, στη διανομή, στην αγορά ενέργειας. Η στροφή από τη χρήση του πετρελαίου προς το φυσικό αέριο ξεκινά από την παραγωγή ηλεκτρισμού και τη βιομηχανία, με συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, δημιουργία υποδομών, μεταφορά τεχνολογίας.

Η Αίγυπτος, κατά 92%, βασίζεται σε ορυκτά: πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Ο γεωργικός τομέας εκπέμπει μεθάνιο και ακολουθούν οι βιομηχανικές εκπομπές. Προσπαθούν να εκτιμήσουν τις μελλοντικές εκπομπές και να μετριάσουν, προετοιμάζοντας σενάρια για την υποκατάσταση των ορυκτών, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, την ενεργειακή αποδοτικότητα. Η μεταφορά

²⁸⁹ Clean Development Mechanism (CDM)

²⁹⁰ New and Renewable Energy Authority

²⁹¹ Egyptian Social Development Fund

τεχνολογίας φιλικής στο περιβάλλον εξυπηρετεί το μετριασμό και την προσαρμογή, ώστε να αντιμετωπίσει η Αίγυπτος την κλιματική αλλαγή. Χρειάζεται οικοδόμηση ικανότητας, ώστε να εκτιμηθεί η ευπάθεια, οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, η βιώσιμη διαχείριση του περιβάλλοντος, ο μηχανισμός παρακολούθησης, η εκπαίδευση. Ιδιαίτερα ευαίσθητοι τομείς είναι τα ύδατα, η γεωργία, το Δέλτα του Νείλου, οι παράκτιες περιοχές, η βιομηχανία, η υγεία, οι οάσεις, παράλληλα με τη διαχείριση των κινδύνων, την αφύπνιση, τη θεσμική ανάπτυξη.

Το Egyptian Environmental Affairs Agency διαθέτει μονάδα²⁹² για την κλιματική αλλαγή, για διαχείριση των δραστηριοτήτων και καταπολέμηση του φαινομένου π.χ. στα πλαίσια του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης. Την Αίγυπτο, στις προσπάθειές της, συνδράμουν οι ξένες επενδύσεις, ώστε τα σχέδια που υλοποιούνται, να αποδίδουν στους τομείς, που εκτέμπουν περισσότερο: ενέργεια, βιομηχανία, μεταφορές, διαχείριση αποβλήτων, γεωργία, χρήσεις γης.

Το Κοινό Όραμα και η Πρωτοβουλία για τη Λεκάνη του Νείλου κατεύθυναν στη δημιουργία προγράμματος²⁹³ για την αποτελεσματική χρήση των υδάτων στην αγροτική παραγωγή, παράλληλα με τη βιώσιμη διαχείριση των περιορισμένων υδάτινων πόρων. Στα πλαίσια της Καναδικής Υπηρεσίας²⁹⁴ για τη Διεθνή Ανάπτυξη εφαρμόζεται το Προγραμματικό Πλαίσιο²⁹⁵ για την Ανάπτυξη της Αιγύπτου. Η διατήρηση και η διαχείριση των περιορισμένων υδάτινων πηγών προβλέπεται παράλληλα με τη μείωση της φτώχειας, την προώθηση μεταρρυθμίσεων, την ενίσχυση γυναικών και παιδιών. Τέλος, τα αποτελέσματα του Προγράμματος της Εκτίμησης²⁹⁶ των Συνεπειών και της Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή λαμβάνονται υπόψη για την εθνική επικοινωνία της χώρας.

Ως το 2020, σχεδιάζει να παράγει το 20% της ενέργειάς της από ανανεώσιμες πηγές, το 12% από αιολική ενέργεια, ενώ υπάρχει πρόσφορο έδαφος για τη χρήση της ηλιακής ενέργειας. Έχει λάβει χρηματοδότηση από το Ταμείο²⁹⁷ για τις Καθαρές Τεχνολογίες της Παγκόσμιας Τράπεζας. Έχει ασχοληθεί με τα Ηλιακά συστήματα θέρμανσης νερού χωρίς μεγάλη επιτυχία. Ο ενεργειακός της τομέας ευθύνεται για το 74,6% των εκπομπών της, ενώ ο γεωργικός για το 12,3%. Έχει κατασκευάσει έναν δρόμο (corniche), στην ακτή της Αλεξάνδρειας και έχει τοποθετήσει βράχους για την προστασία της περιοχής από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας. Κάθε χρόνο τοποθετείται άμμος στην παραλία, η οποία συρρικνώνεται, λόγω του τουρισμού στην Αλεξάνδρεια.

²⁹² Climate Change Unit of Egyptian Environmental Affairs Agency

²⁹³ Nile Basin Initiative Shared Vision Program

²⁹⁴ Canadian International Development Agency (CIDA)

²⁹⁵ Egypt Country Development Programming Framework (ECDPF)

²⁹⁶ Assessments of Impacts and Adaptations to Climate Change (AIACC)

²⁹⁷ WB's Clean Technology Fund

Διαθέτει σχέδιο για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, για το Κάιρο και το Δέλτα του Νείλου και στρατηγική για βιώσιμη γεωργική ανάπτυξη ως το 2030. Το 2010, φιλοξένησε για πρώτη φορά Διάσκεψη για την κλιματική αλλαγή και τις συνέπειές της στον γεωργικό τομέα. Οργανώθηκε από το Ινστιτούτο²⁹⁸ Έρευνας Αγροτικής Οικονομίας σε συνεργασία με το Κέντρο²⁹⁹ Έρευνας για τη Γεωργία.

Οι τοπικές κοινωνίες διαμαρτύρονται ότι δεν εισακούονται και ότι δεν λαμβάνονται μέτρα, που θα βελτιώσουν τη διαβίωση των πληθυσμών, π.χ. τα αλιεύματα εξακολουθούν να μειώνονται με συνέπειες στην απασχόληση και την οικονομία. Δημιουργείται, λοιπόν, σκεπτικισμός για τον σχεδιασμό ολοκληρωμένων πολιτικών.

Τον Φεβρουάριο του 2010, η Ε.Ε. δρομολόγησε τρία ερευνητικά προγράμματα για τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στα ύδατα και την ασφάλεια, στα νότια της Ευρώπης και στις γειτονικές χώρες, με χρηματοδότηση από το 7^ο Πλαίσιο³⁰⁰ – Πρόγραμμα για την Έρευνα και την Ανάπτυξη Τεχνολογίας. Έτσι χρηματοδοτεί η Ε.Ε. την έρευνα.

Στο Μαρόκο, εντοπίζονται προβλήματα, καθώς λείπουν οι μελέτες, και δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για τις χώρες της Βόρειας Αφρικής, ώστε να μελετηθεί το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής. Τίθεται σε προτεραιότητα η διαχείριση των παράκτιων περιοχών. Το Ecole Nationale Forestiere d' Ingenieurs συνεργάζεται με τον Καναδά, ενώ είναι κομβική η συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων. Η αφύπνιση, η Σχολή Δασοκομίας, το Πανεπιστήμιο του Μαρόκου, το Κέντρο Έρευνας της Ιταλίας για το Περιβάλλον, συμβάλλουν στην κατανόηση της ευπάθειας στις μεσογειακές ακτές. Στο Μαρόκο, υπάρχει Μετεωρολογική Υπηρεσία και Potsdam Institute, για διερεύνηση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής. Υπάρχει εξειδικευμένο προσωπικό για το περιβάλλον, τη γεωργία, την ευπάθεια, την υγεία, τον τουρισμό, τα δάση, τα ύδατα, την κοινωνία των πολιτών.

Στο Μαρόκο, διερευνάται πως θα αποθηκευτεί το πόσιμο νερό, που λιγοστεύει, ποιες επενδύσεις θα βοηθήσουν στη γεωργία, ποιο είδος τουριστικής ανάπτυξης θα προστατεύσει τους φυσικούς πόρους. Το 2001, επικυρώθηκε το Εθνικό Πρόγραμμα Δράσης κατά της Ερημοποίησης με μείωση της φτώχειας, αγροτική ανάπτυξη, ολιστική θεώρηση, διατομεακή συνεργασία, επενδύσεις. Το 2006, η Γερμανία συνέδραμε το Μαρόκο, μέσω του Προγράμματος για την Προστασία της Φύσης και την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης, ώστε να εφαρμοστεί το Εθνικό Πρόγραμμα Δράσης. Συμμετέχει η Επιτροπή για τα ύδατα, τα δάση, κατά της ερημοποίησης, ενώ αναζητείται και η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και των τοπικών αρχών. Το Μαρόκο

²⁹⁸ Agricultural Economics Research Institute

²⁹⁹ Agricultural Research Centre

³⁰⁰ Framework Program for Research and Technology Development

έχει προχωρήσει σε ιδιωτικοποίηση στη διανομή των υδάτων, αλλά η Τυνησία εμμένει στο δημόσιο τομέα. Ο τομέας των υδάτων έχει σχέση με την τεχνολογία, τη χρηματοδότηση, την αύξηση των θέσεων εργασίας, των επενδύσεων στη γεωργία, για διασφάλιση της πρόσβασης, της δίκαιης κατανομής, της αποθήκευσης, της κάλυψης των αναγκών.

Η χώρα διαθέτει CBA Country Programme Strategy. Καθοδηγεί 10-15 Σχέδια σε επίπεδο τοπικής κοινότητας με στόχο τη διαχείριση των φυσικών πόρων, την διατήρηση της βιοποικιλότητας, την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Τα σχέδια εφαρμόζονται πιλοτικά στους τομείς της γεωργίας, των υδάτινων πόρων, των δασικών πόρων. Υπάρχει συνεργασία με εθνικά και περιφερειακά σχέδια προσαρμογής για συσχετισμό των πολιτικών και υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών. Το ACCMA,³⁰¹ για την προσαρμογή του Μαρόκου στην κλιματική αλλαγή, αποσκοπεί να ενισχύσει την ικανότητα σε τοπικό επίπεδο, να αυξήσει την αφύπνιση για τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής και την ανάγκη προσαρμογής, να ενθαρρύνει τη συμμετοχή όλων των επιπέδων διακυβέρνησης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στο σχεδιασμό στρατηγικών, που λαμβάνουν υπόψη τη διάσταση της κλιματικής αλλαγής και της προσαρμογής, με υποστήριξη παράλληλα, στο κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο για την προσαρμογή.

Στον τομέα της γεωργίας, η αφύπνιση πρέπει να ακολουθηθεί από διαφοροποίηση στην παραγωγή. Το Εθνικό Ινστιτούτο³⁰² του Μαρόκου για την Αγορανομική Έρευνα διερεύνησε την ικανότητα προσαρμογής, με στόχο τη βελτίωση της τοπικής ικανότητας, τη δημιουργία πλαισίου δομών και τεχνολογίας. Ενισχύεται η συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων. Η έρευνα δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση της ευπάθειας και την ανάπτυξη της προσαρμογής. Οι πολιτικές βασίζονται στα επιστημονικά δεδομένα και χρησιμοποιούν την υπάρχουσα εμπειρία, για να λάβουν μέτρα, για τους τομείς, που πλήττονται από την κλιματική αλλαγή.

Το Μαρόκο διαθέτει Πρόγραμμα Ασφάλισης κατά της Ξηρασίας βασισμένο στις αναμενόμενες βροχοπτώσεις, ως στρατηγική προσαρμογής, για ελαχιστοποίηση των κινδύνων από την ξηρασία και την προστασία παραγωγής δημητριακών. Υπάρχει, επίσης, Εθνικό Παρατηρητήριο³⁰³ για την Ξηρασία. Εκπονεί Εθνικό Σχέδιο για την Αντιμετώπιση της Ξηρασίας, σε συνεργασία με την Μετεωρολογική Υπηρεσία, τη Μαροκινή κυβέρνηση και το Πανεπιστήμιο. Στόχος είναι η ανάπτυξη συστήματος έγκαιρης προειδοποίησης και μεταφοράς πληροφοριών στην κατεύθυνση της διαχείρισης κρίσεων, του μετριασμού και της προσαρμογής.

Οι στρατηγικές προσαρμογής εκπονούνται με τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων. Η διαδικασία έχει τέσσερα στάδια: προσδιορίζονται οι εκπρόσωποι, τα συμφέροντα, αξιολογείται η

³⁰¹ Adaptation to Climate Change in Morocco

³⁰² National Institute for Agronomic Research (INRA)

³⁰³ National Drought Observatory

επιρροή τους, διαμορφώνεται η μέθοδος συνεργασίας π.χ. για το ζήτημα της παραγωγής και της άρδευσης. Ως παραμέτρους, που συνεκτιμώνται, σημειώνουμε τη γνώση, για τη διαχείριση τεχνολογίας, για τις σοδειές, για τη διαχείριση των υδάτων, όπως επίσης, και την υιοθέτηση σχετικών πρακτικών, τους λόγους υπερκατανάλωσης κατά την άρδευση, τις προτάσεις για έλεγχο του προβλήματος. Χρειάζεται, λοιπόν, περισσότερη καθοδήγηση, για αποδοτικότερα αποτελέσματα. Το Μαρόκο έχει μόνιμο αντιπρόσωπο στον Παγκόσμιο Οργανισμό Μετεωρολογίας, στις δράσεις σχετικά με την κλιματική αλλαγή.

Στην Τυνησία, ο προγραμματισμός επικεντρώθηκε στην κυρίως αγροτική περιοχή: κατά πόσο μπορούν οι γεωργοί να προσαρμόσουν την παραγωγή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Οι αναλύσεις προσδιορίζουν τη γεωργική γη, δημιουργούν βάση δεδομένων για την παραγωγή, την άρδευση, τη διαφοροποίηση των κλιματικών συνθηκών, τις βροχοπτώσεις, τις θερμοκρασίες. Παρατηρείται έλλειψη χρηματοδοτικών πόρων, που να ενισχύουν την εμπλοκή των κοινωνικών εταίρων, στο σχεδιασμό στρατηγικών προσαρμογής.

Τα πορίσματα του Εθνικού Ινστιτούτου³⁰⁴ Έρευνας της Υπαίθρου, των Υδάτων και των Δασών, για την επεξεργασία των λυμάτων, την επαναχρησιμοποίησή τους στη γεωργία, τη διατήρηση των υδάτων και την εκτίμηση της αλατότητας του εδάφους, λαμβάνονται υπόψη στην εθνική επικοινωνία της χώρας. Με ορίζοντα το 2050, προωθεί τον εξορθολογισμό των μεθόδων καλλιέργειας, καθώς ο αγροτικός τομέας απορροφά το 80% των υδάτινων πόρων.

Το Πρόγραμμα PISEAU³⁰⁵ είναι πρόγραμμα επενδύσεων στον τομέα των υδάτων. Υποστηρίζει τους κρατικούς δρώντες για τη λήψη καλύτερων αποφάσεων, παρέχει πρόσβαση σε βελτιωμένα συστήματα υδροδότησης σε απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές και ενισχύει τους αγρότες στην κατεύθυνση καλύτερων συστημάτων άρδευσης και αποχέτευσης, σε συνεργασία με την Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης και τον Μηχανισμό³⁰⁶ για τα Ύδατα στην Αφρική.

Η οικοδόμηση ικανότητας τοπικά σχετίζεται και με την εκπαίδευση. Η έλλειψη πόρων εμποδίζει την συγκέντρωση στοιχείων και την αναγωγή σε εθνικό σχεδιασμό, ώστε να προετοιμαστούν ολοκληρωμένες στρατηγικές. Καθυστερεί, έτσι, και η επιστημονική ανάλυση των δεδομένων και η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Από το 1994, Αλγερία, Μαρόκο και Τυνησία, δραστηριοποιούνται και συνεργάζονται (Synergistic Action) για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, με υποστήριξη του UNEP και του GEF σε σχέδια οικοδόμησης ικανότητας. Στην Αλγερία, κυριαρχεί ο βιομηχανικός τομέας στο ΑΕΠ, στο Μαρόκο, η αγορά και τα αλιεύματα, στην Τυνησία οι υπηρεσίες. Οι τρεις χώρες

³⁰⁴ Institute National de Recherche en genie Rural, Eaux et Forets

³⁰⁵ Second Water Sector Investment (PISEAU II) Project in Tunisia

³⁰⁶ African Water Facility

έχουν προχωρήσει σε μέτρα προσαρμογής για τα ύδατα και την ξηρασία. Στο Μαρόκο, υπάρχει διυπουργική Επιτροπή για την Καταπολέμηση των Συνεπειών της Ξηρασίας, υπό τον Πρωθυπουργό. Προωθήθηκε η ενεργοποίηση των επίγειων και υπόγειων υδάτινων πηγών, η απαλάτωση, η προσαρμογή του δικτύου προμήθειας πόσιμου νερού, ο περιορισμός της παροχής κατά την άρδευση, η οικονομία στη γεωργία, η προοδευτική αφύπνιση του κοινού. Υιοθετήθηκε το Πρόγραμμα PAGER³⁰⁷ για τη Διεύρυνση της Πρόσβασης στο Νερό για τις Αγροτικές Περιοχές. Γίνονται πειράματα για την ανακύκλωση του νερού και τη χρήση του στη γεωργία.

Η Τυνησία προχώρησε σε αναδιάρθρωση των γεωργικών χρεών, σε χρήση υπόγειων υδάτινων πόρων μέσω γεωτρήσεων, σε έλεγχο της βόσκησης σε δασικές εκτάσεις. Δόθηκε προτεραιότητα στο πόσιμο νερό, στον περιορισμό των καλλιεργειών που αναπτύσσονται το καλοκαίρι και στην αφύπνιση του κοινού.

Στην Αλγερία, το ήδη περιορισμένο νερό, θα μοιράζεται κατά προτεραιότητα: πρώτα για πόσιμο, μετά στη γεωργία και τέλος στη βιομηχανία. Προβλέφθηκε η κατασκευή φραγμάτων, προγράμματα γεώτρησης και η αποκατάσταση πηγαδιών. Ακολούθησε ο περιορισμός της κατανάλωσης στους σιδηροδρομικούς σταθμούς, στα δημόσια λουτρά, στα μπάνια των σπιτιών, η αποκατάσταση του δικτύου διανομής, η χρήση ανακυκλωμένου νερού από τη βιομηχανία και τα απόβλητα, η προστασία των υδάτινων πηγών από την μόλυνση, ανάλογα με την ευπάθεια των περιοχών και τέθηκε πλαίσιο για τη χρήση των υπόγειων υδάτων. Προωθήθηκε η δόμηση³⁰⁸, σύμφωνα με τη μέθοδο Building Research Establishment Environmental Assessments Method (BREEAM), με σκοπό τη βελτίωση της υγείας και τη φιλικότητα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων προς το περιβάλλον.

Επίσης, οι χώρες προσπαθούν στον τομέα της μελέτης και δημιουργούν δεδομένα στα πλαίσια σχεδίων του UNEP και του GEF. Το Σχέδιο TUN 2002 για την Τυνησία, μελέτησε την ευπάθεια του εδάφους και των υδάτων. Το 2003, στο Μαρόκο, με τη συνεργασία του UNEP, μελετήθηκε η άνοδος της στάθμης της θάλασσας. Στα πλαίσια του UNEP και του GEF, λειτούργησε περιφερειακό πρόγραμμα για την ολοκληρωμένη διαχείριση του νερού, σε Βόρεια και υποσαχάρια Αφρική, υπό το πρίσμα της κλιματικής αλλαγής. Με τα προγράμματα, προσδιορίζεται καλύτερα ο βαθμός ευπάθειας, αλλά και τα μέτρα, που χρειάζονται για την προσαρμογή. Η έρευνα συνδέεται με την αφύπνιση του κοινού, με τη δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης, τη διευκόλυνση της προσαρμογής σε συνάρτηση με τα επιστημονικά δεδομένα που εξελίσσονται.

³⁰⁷ Προωθήθηκε, από το UNDP, το 1997. Υιοθετήθηκε, ως προϊόν διαβούλευσης, μεταξύ της κυβέρνησης του Μαρόκου, του UNDP και ΜΚΟ.

³⁰⁸ Παράδειγμα δόμησης κατά την BREEAM μέθοδο αποτελεί το νέο κτήριο της Βρετανικής Πρεσβείας.

Οι τρεις χώρες Αλγερία, Τυνησία, Μαρόκο, έχουν κάνει βήματα. Έχουν αντιληφθεί τη σοβαρότητα της κλιματικής αλλαγής και δρομολογούν την αφύπνιση του κοινού. Στη Βόρεια Αφρική, λοιπόν, έχει γίνει αντιληπτή, η ανάγκη μετριασμού και προσαρμογής, αλλά η ενεργοποίηση άπτεται των εθνικών πολιτικών και των προγραμμάτων, υπό διεθνείς φορείς, ευρωπαϊκούς ή αμερικάνικους. Η συνεργασία μεταξύ τους, για την υλοποίηση τέτοιων έργων, είναι υπό τη διεθνή ομπρέλα της χρηματοδότησης. Είναι, όμως, ανάγκη να δημιουργηθεί περιφερειακή συνεργασία για το ζήτημα.

Στη Λιβύη, λειτούργησε το Libyan Climate Change Group. Είναι πρωτοβουλία του Βρετανικού Συμβουλίου και της Αρχής³⁰⁹ για το Περιβάλλον, το 2006. Τέθηκε σε ισχύ το 2007. Κύριος χορηγός παραμένει το Βρετανικό Συμβούλιο σε συνεργασία με την Εθνική Επιτροπή³¹⁰ Νέων Εθελοντών. Στόχος είναι η αφύπνιση, όσον αφορά την κλιματική αλλαγή, για να γίνει η Λιβύη φιλικότερη χώρα προς το περιβάλλον. Κατασκευάζεται, επίσης, μεγάλος τεχνητός ποταμός. Άρχισε το 1984 και αναμένεται να είναι το μεγαλύτερο υδρολογικό δίκτυο στον κόσμο, που δημιούργησε ο άνθρωπος. Ετησίως, θα μετακινούνται 700.000 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού. Το 76,6% θα κατευθύνεται στη γεωργία για πενήντα έτη, δηλαδή, συνολικά 31 δις κυβικά μέτρα. Η χώρα αναπτύσσει, επίσης, τεχνολογία αφαλάτωσης. Ετοιμάζει πολιτικές για να αντιμετωπίσει τις τρεις μεγαλύτερες προκλήσεις της Αφρικής, κατά τη διάρκεια της προεδρίας της στην Αφρικανική Ένωση: την οικονομική ύφεση, την κλιματική αλλαγή, τα εύθραυστα κράτη (λόγω της υπόθαλψης τρομοκρατίας, ναρκωτικών, πειρατείας δηλαδή, διεθνούς εγκλήματος).

Το Συνεταιρικό Σχέδιο³¹¹ για την Προστασία του Περιβάλλοντος και τη Μείωση της Φτώχειας, στην περίπτωση της Μαυριτανίας, αποσκοπεί και στον έλεγχο της υποβάθμισης του εδάφους, τη διατήρηση των οικοσυστημάτων στις οάσεις, ώστε να ελεγχθεί η ερημοποίηση. Ενδυναμώνονται οι τοπικές κοινότητες στις κυβερνητικές πολιτικές και δίδονται κίνητρα για επενδύσεις. Το Πρόγραμμα τελεί υπό τη συνεργασία, τοπικών, περιφερειακών, εθνικών θεσμών, ώστε να ενισχυθεί η κινητοποίηση για βιώσιμες πρακτικές διαχείρισης της γης, να βελτιωθούν οι πολιτικές στον τομέα του περιβάλλοντος, να οικοδομηθεί ικανότητα τοπικά, να προστατευθούν οι καλλιεργήσιμες περιοχές. Στόχος είναι, επίσης, η βιώσιμη διαχείριση των υδάτων και η οργανική γεωργία, ώστε τα επιδιωκόμενα οφέλη, να δώσουν ώθηση στις αγροτικές κοινότητες, για να λάβουν ενεργό ρόλο, για τον έλεγχο της υποβάθμισης της γης. Έχει προβλεφθεί κατάλληλο πλαίσιο για επενδύσεις, για νέους τρόπους άρδευσης, για ενημέρωση των αγροτών, δια των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

³⁰⁹ General Environment Authority

³¹⁰ National Committee for Youth Volunteer Work

³¹¹ Participatory Environment of Protection and Poverty Reduction in the case of Mauritania

Η Μαυριτανία έχει σχέδιο για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Είχε χτιστεί ένα τείχος επί της ακτογραμμής για να προστατεύσει την πόλη Nouakchott από την εισροή των υδάτων. Κατέρρευσε, όμως, χωρίς να μπορεί πλέον να τα συγκρατήσει. Σε είκοσι έτη, το 79% της πόλης θα είναι κάτω από το νερό, ενώ το 2050 θα έχει εξαφανιστεί. Η προσαρμογή, λοιπόν, πρέπει να συνοδεύεται από μετριασμό, προώθηση της υπάρχουσας επιστημονικής γνώσης, με στόχο την αφύπνιση σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, την εγχώρια προσαρμογή σε οικονομικό επίπεδο.

Ας μην ξεχνάμε, ότι η Μαυριτανία είναι η μοναδική χώρα της μελέτης μας, που ανήκει στις 49 λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Αυτό σημαίνει, διογκωμένο εξωτερικό χρέος, φτώχεια, αλλά και ελάχιστη ικανότητα προσαρμογής. Σύμφωνα με τη Σύμβαση – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή, υποχρεούται να εκπονήσει και να εφαρμόσει Εθνικό Σχέδιο³¹² για την Προσαρμογή και να λάβει οικονομική και τεχνική βοήθεια από τις αναπτυγμένες χώρες για το σκοπό αυτό. Το Σχέδιό της υποβλήθηκε το 2006.

Η Μαυριτανία έχει ανάγκες στους τομείς της βιομηχανίας, της γεωργίας, της ενέργειας, των μεταφορών, της τεχνολογίας και της χρηματοδότησης. Πρέπει να επιτύχει ανθρώπινη ανάπτυξη, που να μην υποβαθμίζει το περιβάλλον, μείωση της φτώχειας και της πείνας, να προσεγγίσει τους αναπτυξιακούς στόχους της Χιλιετίας, να ενσωματώσει την περιβαλλοντική διάσταση στις πολιτικές της. Έχοντας συνειδητοποιήσει τις δυσχέρειες, συνυπέγραψε το NEPAD, όπως και το Πρωτόκολλο του Κιότο. Λείπουν, όμως, οι επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα, οι καθαρές τεχνολογίες, η προώθηση επενδύσεων και έργων, στα πλαίσια του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης, αλλά και οι χρηματοδοτήσεις. Υφίσταται Υπουργείο Περιβάλλοντος, χωρίς, όμως δράσεις κατά της κλιματικής αλλαγής.

Η μη κυβερνητική οργάνωση ADER³¹³ για την περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη, που ιδρύθηκε το 1994, προώθησε πρόγραμμα για την ηλεκτροδότηση περιθωριοποιημένων και φτωχών πληθυσμών. Η ιδιωτική εταιρεία SOMELEC³¹⁴ έχει αναλάβει τη διανομή του ηλεκτρικού ρεύματος. Ο ιδιωτικός τομέας αποκτά δύναμη, το πανεπιστήμιο έχει εξειδικευμένο προσωπικό για εκπόνηση μελετών, η κοινωνία των πολιτών οργανώνεται και αφυπνίζεται. Υπό το Μηχανισμό Καθαρής Ανάπτυξης, οι απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα, τηλεπικοινωνίες, ΑΠΕ. Έτσι, διευκολύνεται η συμμετοχή στην αγορά άνθρακα, αλλά χρειάζεται νομοθετικό πλαίσιο, εκπαίδευση του κοινού, στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, μεταστροφή στους τομείς που στηρίζουν την οικονομία.

³¹² National Adaptation Program of Action (NAPA)

³¹³ Association for Regional Economic Development

³¹⁴ The Mauritanian Electricity Company/Société Mauritanienne de l'électricité

Η θεσμική ανάπτυξη π.χ. εθνικές επιτροπές, επιστημονικές ομάδες, βοηθούν στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, εφόσον υπάρχει πολιτική βούληση. Η τεχνολογία είναι βασικό εργαλείο, γι' αυτό και τα προγράμματα που εξαγγέλλονται και υλοποιούνται, περιλαμβάνουν τη μεταφορά και χρήση, φιλικών μεθόδων προς το περιβάλλον. Οι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί ενισχύουν προς την κατεύθυνση αυτή, σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Η κατάσταση, όμως, διαφοροποιείται στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, καθώς αναγνωρίζονται από το υπάρχον συμβατικό πλαίσιο, οι ιδιαίτερες ανάγκες τους, και η προσαρμογή τους συνδέεται με την εφαρμογή Εθνικού Σχεδίου για την Προσαρμογή (NAPA).

Έχουν γίνει διάφορες προσπάθειες για να εκτιμηθεί η ανάγκη χρηματοδότησης για την αντιμετώπιση της ευπάθειας και για τις οικονομικοκοινωνικές παραμέτρους της προσαρμογής. Έχει γίνει αντιληπτό, ότι οι χρηματοδοτήσεις πρέπει να κατευθύνονται προς τη δημιουργία οικονομίας χαμηλού άνθρακα, την ενεργειακή αποδοτικότητα, την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας. Οι συνέπειες δεν αφορούν μόνο στη βελτίωση του περιβάλλοντος, αλλά έχουν και πολιτική διάσταση, στις σχέσεις και την εξωτερική πολιτική των χωρών, αναφορικά με τον ενεργειακό εφοδιασμό, την ποιότητα της συνεργασίας, τη δημιουργία συνθηκών προσαρμογής, τη μείωση της φτώχειας.

Μειώνοντας³¹⁵ τις εκπομπές από την αποδάσωση και από την υποβάθμιση των δασικών πόρων, η οικονομία χαμηλού άνθρακα, λειτουργεί παράλληλα με την προστασία των οικοσυστημάτων. Είναι μεγάλη ανάγκη για χρηματοδότηση στην Αφρική, στον τομέα της προσαρμογής, αλλά πρέπει να διασφαλίζεται και η αποτελεσματική χρήση της, μέσω θεσμών: σχεδιασμός, επενδύσεις, ελαχιστοποίηση του κόστους, εκτίμηση των κινδύνων, μεγιστοποίηση του οφέλους για τους πληθυσμούς, την τοπική ανάπτυξη, την οικονομία.

Στη Βόρεια Αφρική, διαπιστώνουμε την προσπάθεια για δημιουργία υποδομών, που θα αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, παράλληλα με τον μετριασμό, που επιχειρείται, εφόσον οι εθνικές οικονομίες στραφούν προς ενεργειακούς πόρους, φιλικότερους προς το περιβάλλον. Η εκπόνηση προγραμμάτων γίνεται από ξένους φορείς και στα πλαίσια των Διεθνών Συμφωνιών (π.χ. CDM), αλλά συναρτάται με τις πολιτικές συνθήκες. Για παράδειγμα, η Δυτική Σαχάρα έχει παραμεληθεί από τη Διεθνή Κοινότητα, όπως επίσης και η Μαυριτανία, λόγω των ελλειμμάτων, που παρουσιάζει. Οι χώρες συνεργάζονται υπό την αιγίδα διεθνών οργανισμών, ίσως επειδή, οι φορείς διαθέτουν την οικονομική και τεχνολογική βοήθεια. Δεν δείχνουν, ακόμα, να ανταποκρίνονται στο φαινόμενο, προχωρώντας σε διμερείς συνεργασίες στην περιοχή τους.

³¹⁵ Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation (REDD)

Επομένως, σε επίπεδο χωρών στη Βόρεια Αφρική, παρατηρείται αδυναμία για δράσεις, ως αποτέλεσμα της μεταξύ τους συνεργασίας.

II. Σε επίπεδο περιφερειακής οργάνωσης

Η αφρικανική ήπειρος κινητοποιείται ενάντια στην κλιματική αλλαγή. Αναλαμβάνονται πρωτοβουλίες σε εθνικό, περιφερειακό, ηπειρωτικό επίπεδο, υιοθετούνται πολιτικές προσαρμογής και στρατηγικές, για μείωση των κινδύνων καταστροφών. Οι περιφερειακοί οργανισμοί, προεξάρχουσας της Αφρικανικής Ένωσης, δραστηριοποιούνται για τη δημιουργία θεσμών και υποδομών, ως απάντηση στην κλιματική αλλαγή, που επιδεινώνει τα περιβαλλοντικά προβλήματα της ηπείρου. Διασκέψεις, διακηρύξεις, σχέδια δράσης αποτελούν σταθμούς, που επιβεβαιώνουν την πορεία των αφρικανικών χωρών στην κατεύθυνση αυτή.

α) Το NEPAD

Το NEPAD³¹⁶, η νέα εταιρική σχέση, ως όραμα και στρατηγική για την ανανέωση της Αφρικής, εισήχθη³¹⁷ από τον Οργανισμό της Αφρικανικής Ενότητας, ως σχέδιο οικονομικής ανασυγκρότησης. Τα ιδρυτικά μέλη έλαβαν την εντολή από τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας να αναπτύξουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της Αφρικής. Το κείμενο υιοθετήθηκε, το 2001, από 37 μέλη του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας. Έχει σχεδιασθεί για να αντιμετωπίσει τις αναπτυξιακές προκλήσεις της αφρικανικής ηπείρου, τη φτώχεια, την υπανάπτυξη, την περιθωριοποίηση. Χρειάζεται, λοιπόν, δραστική παρέμβαση από τους αφρικανούς ηγέτες, για την επίτευξη των στόχων.

Είναι ολιστική και ολοκληρωμένη στρατηγική και πλαίσιο για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη στην Αφρική. Περιλαμβάνει ένα όραμα και ένα σχέδιο δράσης για την επίλυση των προβλημάτων. Το σχέδιο των αφρικανών ηγετών για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη έχει κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές προτεραιότητες, για περιφερειακή ολοκλήρωση και ενσωμάτωση στην παγκόσμια οικονομία. Οι ηγέτες της Αφρικής δεσμεύονται, θέτουν το πλαίσιο συνεργασίας με τον υπόλοιπο κόσμο, καλούν τη διεθνή κοινότητα να συμμετάσχει στην ανάπτυξη της Αφρικής, ενισχύοντας τα προγράμματα, που η Αφρική πλέον σχεδιάζει μόνη της. Η βιώσιμη

³¹⁶ New Partnership For Africa's Development

³¹⁷ Πρόκειται για συγχώνευση του Millennium Partnership for Africa's Recovery Programme και του Omega Plan. Η νέα αφρικανική πρωτοβουλία γεννήθηκε το 2001, εγκρίθηκε από τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας και μετασχηματίστηκε στη σημερινή του μορφή, τον Οκτώβριο της ίδιας χρονιάς.

ανάπτυξη και η εξάλειψη της φτώχειας αποτελούν μεγάλες προκλήσεις, ενώ παράλληλα η αφρικανική ήπειρος δεν πρέπει να βρίσκεται άλλο στο περιθώριο.

Διατυπώνονται έξι κατηγορίες προτεραιοτήτων και συνακόλουθες πρωτοβουλίες: α) υποδομές στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών, των υδάτων, β) ανθρωπίνι πόροι, υπό το πρίσμα της μείωσης της φτώχειας, της εκπαίδευσης, της υγείας, γ) βιώσιμη γεωργία, δ) προστασία του περιβάλλοντος, ε) πολιτισμικός διάλογος, στ) ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας. Η πρωτοβουλία για το περιβάλλον στρέφεται στην καταπολέμηση της ερημοποίησης, τη διατήρηση των υγροτόπων και της βιοποικιλότητας, τη διαχείριση των παράκτιων περιοχών, την κλιματική αλλαγή, τη διασυνοριακή συνεργασία, επί των φυσικών πόρων, την περιβαλλοντική διακυβέρνηση, και βέβαια την χρηματοδότηση. Το NEPAD είναι οργανωμένο, διαθέτει Γραμματεία, ενώ οι περιφερειακές οικονομικές κοινότητες, που αναγνωρίζει η Αφρικανική Ένωση, καλούνται να χρηματοδοτήσουν τις προτεραιότητες και τα προγράμματά του, με σκοπό την περιφερειακή ολοκλήρωση.

Μέσω του NEPAD, οι αφρικανοί ηγέτες δεσμεύονται έναντι των λαών της Αφρικής και αναγνωρίζουν, ότι η συνεργασία μεταξύ των αφρικανικών κρατών, αλλά και με τη διεθνή κοινότητα, είναι απαραίτητη, ώστε να μειωθεί η φτώχεια και να αυξηθεί η βιώσιμη οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη, συμμετέχοντας στην παγκόσμια πολιτική και οικονομία. Παρέχει το πλαίσιο για την ανάπτυξη στην ήπειρο, αναγνωρίζει την πολυπλοκότητα των ζητημάτων και καταλήγει ότι χρειάζονται συστηματικές πρωτοβουλίες και συνοχή στα περιβαλλοντικά προγράμματα. Στο πλαίσιο του NEPAD, ζητήθηκε πρωτοβουλία για το περιβάλλον, συνεκτικότητα των στρατηγικών και των σχεδίων δράσης, ώστε να αντιμετωπίσουν τις περιβαλλοντικές προκλήσεις, τη φτώχεια, την κοινωνική υπανάπτυξη.

Το Σχέδιο Δράσης, που προέκυψε, μέσω διαβούλευσης και συμμετοχικότητας, υπό την Αφρικανική Υπουργική Διάσκεψη για το Περιβάλλον, σε συνεργασία με τη Γραμματεία του NEPAD, την Αφρικανική Ένωση, την υποστήριξη του UNEP και του GEF, καλύπτει την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα. Το σχέδιο περιλαμβάνει δράσεις, που θα εφαρμόσουν οι αφρικανικές χώρες, για τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, μέσω συνεργασίας και υιοθέτησης καινοτομιών. Μέσω των θεσμών αυτών, θα προστατευθεί το περιβάλλον και θα τηρηθούν οι στόχοι της Χιλιετίας.

Η πρωτοβουλία του NEPAD δομήθηκε σε τέσσερα επίπεδα: α) στη Σύνοδο Κορυφής των Αρχηγών Κρατών και Κυβερνήσεων, β) στην Επιτροπή των Αρχηγών Κρατών, που αποτελείται από 15 μέλη κατανεμημένα, σε πέντε ζώνες (Βόρεια Αφρική, Δυτική Αφρική, Ανατολική Αφρική, Κεντρική Αφρική, Μεσόγεια Αφρική), γ) στην Επιτροπή Διαχείρισης, όπου συμμετέχουν τα πέντε

ιδρυτικά μέλη (Νότια Αφρική, Αλγερία, Αίγυπτος, Νιγηρία, Σενεγάλη) και πέντε ομάδες εργασίας (στους τομείς υποδομών, ειρήνης και ασφάλειας, πρόσβασης στις αγορές, χρηματοπιστωτικών κανόνων, οικονομικής και πολιτικής διακυβέρνησης), δ) στη Γραμματεία με διοικητικό, συντονιστικό, επικοινωνιακό ρόλο. Αποστολή του NEPAD είναι η ενίσχυση των υποδομών, της γεωργίας, της παιδείας, της υγείας, η χρηματοδότηση από άμεσες ξένες επενδύσεις. Χρειάζεται σχέδιο δράσης, ώστε η Αφρική να διαμορφώσει σταθερές βάσεις για το μέλλον, ειρήνη και ασφάλεια, μέσω του εμπορίου, της οικονομικής προόδου, της ανάπτυξης συνολικά.

Διευκολύνει τη συνεργασία με τους κοινωνικούς εταίρους, παρακολουθεί την εφαρμογή των δεσμεύσεων, προωθεί διατομεακά προγράμματα, κινητοποιεί πόρους, επανεξετάζει το πλαίσιο, για την εκπλήρωση των προγραμματικών δεσμεύσεων. Οι περιφερειακές οικονομικές κοινότητες, ιδίως η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, η Οικονομική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Αφρική, η Αφρικανική Ένωση, ο Μηχανισμός³¹⁸ Επιθεώρησής για την Αφρική του NEPAD, αναδεικνύονται σε στρατηγικούς εταίρους.

Ο Μηχανισμός, αυτός, βελτιώνει την ποιότητα διακυβέρνησης στην Αφρική, μέσω υιοθέτησης πολιτικών, προτύπων, πρακτικών, που θα οδηγήσουν σε πολιτική σταθερότητα, υψηλή, οικονομική και βιώσιμη ανάπτυξη, οικονομική ολοκλήρωση των αφρικανικών χωρών, που εισέρχονται εθελουσίως. Με την είσοδό τους, τα κράτη δεσμεύονται να υποβάλλουν τις πολιτικές και πρακτικές τους για περιοδικό έλεγχο. Στην Αφρική, είναι γνωστή η θεσμική ανεπάρκεια και είναι ένας από τους λόγους, που έχουν συντελέσει στην υπανάπτυξη. Πρέπει, όμως, να επιτευχθούν οι αναπτυξιακοί στόχοι της Χιλιετίας και να βελτιωθεί η ποιότητα του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου, εξελίσσοντας τους θεσμούς, αναπτύσσοντας καλύτερες πολιτικές, με πιο αποτελεσματική διαχείριση των πόρων.

Για την αντιμετώπιση αυτής της ανεπάρκειας, συνεστήθη, το 2002 και ξεκίνησε το 2003, ο περιφερειακός θεσμός APRM. Ο Μηχανισμός ενθαρρύνει τη συμμόρφωση των αφρικανικών χωρών προς το σκοπό της οικονομικής και πολιτικής διακυβέρνησης αξιών, προτύπων και κοινωνικής ανάπτυξης, δηλαδή του περιεχομένου του NEPAD. Σε αρχές του ανάγονται η δημοκρατία, η χρηστή διακυβέρνηση, η ορθή οικονομική διαχείριση, η κοινωνικοοικονομική

³¹⁸ African Peer Review Mechanism (APRM). Διακήρυξη για την Εφαρμογή της Νέας Εταιρικής Σχέσης για την Ανάπτυξη στην Αφρική (NEPAD), Assesmbly/AU Decl. 1, στην Πρώτη Σύνοδο της Αφρικανικής Ένωσης, τον Ιούλιο του 2002 στην Durban, Νότια Αφρική, επιδοκιμάζοντας the Progress Report and Initial Action Plan AHG/235 XXVIII και ενθαρρύνοντας τα κράτη-μέλη να αποδεχθούν το NEPAD, Διακήρυξη για τη Δημοκρατία, την πολιτική, οικονομική και διακυβέρνηση AHG/235 XXVIII και να εισέλθουν στον APRM AHG235 XXVIII. Ο Μηχανισμός οργανώνεται από το APRM Forum (Επιτροπή Αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων, το Panel (7μελές που διορίζεται από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων), τη Γραμματεία και από το APRM Country Review Team (διορίζονται από το Panel).

ανάπτυξη. Από τις χώρες της Βόρειας Αφρικής, έχουν εισέλθει η Αλγερία, η Αίγυπτος, η Μαυριτανία.

Το 2002, το NEPAD επισημαίνει την ανάγκη σταθερότητας, ειρήνης, ασφάλειας, δημιουργίας, χρηστής διακυβέρνησης, διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κοινωνικής ανάπτυξης, οικονομικής προόδου, προστασίας του περιβάλλοντος. Το 2003, επισημαίνεται, ότι οι τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης, δεν μπορούν να επιτευχθούν χωρίς ειρήνη και ασφάλεια. Χρειάζεται, λοιπόν, συνεργασία ανάμεσα σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης προς αυτήν την κατεύθυνση. Οι συρράξεις αυξάνουν τη φτώχεια, λειτουργούν ως παράγοντας υπανάπτυξης, μειώνουν τους φυσικούς πόρους, τις κοινωνικές παροχές, αναιρούν το δικαίωμα στην υγεία και τη ζωή, την κοινωνική συνοχή, ευνοούν τις ανισότητες, την εξάπλωση των ασθενειών, τη μετανάστευση, την καταστροφή των εθνικών οικονομιών. Ειρήνη, ανάπτυξη και περιβαλλοντική προστασία είναι αλληλένδετες.

β) Η κινητοποίηση της Αφρικανικής Ένωσης

Η Αφρικανική Ένωση έχει αποτελέσει πλαίσιο και θεσμικό μηχανισμό, για την προώθηση περιβαλλοντικών στόχων. Η περιφερειακή ολοκλήρωση, που οραματίζεται, είναι απαραίτητη προϋπόθεση, για τη συμμετοχή της Αφρικής στην παγκόσμια οικονομία, αλλά και για την αντιμετώπιση των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών προκλήσεων, που αναστέλλουν την ανάπτυξή της. Βασίζεται στο υπόβαθρο που δημιούργησε ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας, στον Αφρικανικό Χάρτη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Δικαιώματα των Λαών, στο Σχέδιο Δράσης του Lagos για την Οικονομική Ανάπτυξη της Αφρικής (1980), στο Μηχανισμό για την Πρόληψη, τη Διαχείριση, την Επίλυση των Συγκρούσεων (1993), στη Διακήρυξη της Διάσκεψης για την Ασφάλεια, την Σταθερότητα, την Ανάπτυξη (2000), υπό το πρίσμα δημοκρατικών αρχών και χρηστής διακυβέρνησης. Ενισχύει την κοινωνία των πολιτών, τη συμμετοχή των γυναικών, των νέων, του ιδιωτικού τομέα, τη συνοχή των αφρικανικών πληθυσμών.

Η οργανωμένη δομή της Αφρικανικής Ένωσης, δημιουργεί αυστηρό πλαίσιο και αναδεικνύει τις προθέσεις, που υπάρχουν, για πρόοδο, κατ' αρχήν σε πολιτικό επίπεδο. Τα επισφαλή πολιτικά καθεστώτα, οι συγκρούσεις, η διαφθορά, το διογκωμένο εξωτερικό χρέος, το χαμηλό επίπεδο διαβίωσης, ο εκδημοκρατισμός, η βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, οι ασθένειες, οι εύθραυστες σχέσεις μεταξύ των κρατών, το έλλειμμα διακυβέρνησης, είναι ακόμα προκλήσεις, που δεν έχουν απαντηθεί. Στην ιδρυτική πράξη της Αφρικανικής Ένωσης γίνεται αναφορά στην ειρήνη και την ασφάλεια, ως απαραίτητες προϋποθέσεις για βιώσιμη ανάπτυξη, που θα προστατεύει το

περιβάλλον, για περιφερειακή ενοποίηση, για τις αρχές της εδαφικής ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας των κρατών, την ειρηνική επίλυση των διαφορών, την αποκατάσταση της ειρήνης.

Η πρωτοβουλία The Millennium Partnership for the African Recovery Programme (MAP) βασίζεται στο κοινό όραμα των αφρικανών ηγετών. Καλούν για μια νέα εταιρική σχέση Αφρικής και Διεθνούς Κοινότητας, και ειδικά με τις εκβιομηχανισμένες χώρες, για να ξεπεραστεί το χάσμα φτώχειας με το Βορρά. Ως προτεραιότητες, προβάλλονται η ειρήνη, η ασφάλεια, η διακυβέρνηση που επενδύει στο ανθρώπινο δυναμικό, η διαφοροποίηση της γεωργικής παραγωγής, οι επενδύσεις σε τεχνολογίες της πληροφορίας και επικοινωνίας, η βελτίωση των οικονομικών συνθηκών. Υπάρχει συνεργασία με τις αναπτυσσόμενες χώρες και πολυμερή ινστιτούτα για την υλοποίηση προγραμμάτων. Διευθύνεται από το Φόρουμ των Αφρικανών ηγετών.

Στις πρωτοβουλίες της Αφρικανικής Ένωσης, σημειώνουμε και το African Regional Action Plan for Knowledge Economy (ARAPKE) ώστε οι τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας να συμβάλλουν στη μείωση της φτώχειας και στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη. Επίσης, το Africa Science and Technology Consolidated Plan of Action είναι συγκερασμός των προγραμμάτων της Επιτροπής της Αφρικανικής Ένωσης και του NEPAD, για την επιστήμη, την οικοδόμηση ικανότητας, την προώθηση της γνώσης, την τεχνολογική καινοτομία. Η Διακήρυξη της Αντίς Αμπέμπα για την Επιστήμη και την Τεχνολογία, για την ανάπτυξη της Αφρικής, αναδεικνύει τη συνεργασία με περιφερειακές, οικονομικές κοινότητες, για επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας, αλλά και ενίσχυση των μελετών για την ανθρώπινη υγεία.

Η Αφρικανική Ένωση θεωρεί την προσαρμογή, ως άμεσης προτεραιότητας. Επιθυμεί την ενσωμάτωσή της σε αναπτυξιακά προγράμματα. Τον Ιούνιο του 2007, κάλεσε τις αφρικανικές χώρες να ενσωματώσουν τέτοια μέτρα στις εθνικές τους πολιτικές, ζήτησε την εντονότερη δραστηριοποίηση των αναπτυσσόμενων, για μετριασμό των εκπομπών τους και μείωση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, λόγω των ευθυνών τους και της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει». Ζήτησε, το GEF και οι μηχανισμοί του, να διευκολύνουν την Αφρική και να στηρίξουν τα αφρικανικά προγράμματα προσαρμογής. Βοηθώντας την Αφρική να αναπτύξει τις δυνατότητές της σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, θα αυξηθεί η πρόσβαση των πληθυσμών στην ενέργεια, αλλά με περιορισμένες εκπομπές.

Το κράτος της Νότιας Αφρικής ηγήθηκε, ώστε να δημιουργηθεί το Africa Group και να συμμετάσχει στις διαπραγματεύσεις για το κλίμα, αναζητώντας υποστήριξη από εκβιομηχανισμένες χώρες, ενάντια στην κλιματική αλλαγή. Έχει γίνει συνείδηση η ανάγκη προσαρμογής, καθώς η ήπειρος μαστίζεται από πλήθος παραγόντων υπανάπτυξης. Πρέπει να αντιμετωπιστεί η μειωμένη προσαρμοστική ικανότητα, η έλλειψη συντονισμού, να ενισχυθεί η

κοινωνία των πολιτών να συμμετάσχει, εφόσον αυξηθεί η ενημέρωση για το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, τις συνέπειές του, την ανάγκη προσαρμογής. Η αφρικανική ήπειρος δεν μπορεί να βασίζεται μόνο σε έξωθεν βοήθεια. Πρέπει να αναπτύξει πολιτικές και να δημιουργήσει μηχανισμούς, να σχεδιάσει το μέλλον επί τη βάση της διεθνούς εμπειρίας, όπως επικοινωνείται μέσα από προγράμματα. Η προσαρμογή, πρέπει να γίνει αντιληπτή, ως μία εξελισσόμενη διαδικασία, που άπτεται των μεταβαλλόμενων συνθηκών και των επερχόμενων κινδύνων, και να λαμβάνεται υπόψη στο σχεδιασμό αναπτυξιακών πολιτικών.

Οι περιφερειακοί οργανισμοί αποτελούν εφελτήριο για την απάντηση σε περιφερειακές προκλήσεις με παγκόσμια διάσταση. Στα πλαίσια, λοιπόν, του Αφρικανικού Μηχανισμού Επιθεώρησης του NEPAD, δίνεται η δυνατότητα για περιφερειακή συνεργασία στη διαχείριση του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τον Καθηγητή Wangari Maathai (Νόμπελ Ειρήνης 2004), δεν μπορεί να υπάρξει ειρήνη, χωρίς δίκαιη ανάπτυξη, και δεν μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη, χωρίς βιώσιμη διαχείριση του περιβάλλοντος, σε μια δημοκρατική και ειρηνική χώρα.

Τον Ιανουάριο του 2003, υιοθετήθηκε Σχέδιο Δράσης για το περιβάλλον, ως πρωτοβουλία του NEPAD. Την ίδια χρονιά, υιοθετήθηκε η Αφρικανική Σύμβαση³¹⁹ για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων. Τον Ιανουάριο του 2007, υιοθετήθηκε η Διακήρυξη³²⁰ της Αντίς Αμπέμπα για την Κλιματική Αλλαγή και την Ανάπτυξη στην Αφρική, κατά την 8^η Τακτική Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης της Αφρικανικής Ένωσης. Εκφράστηκε ανησυχία για την ευπάθεια της Αφρικής σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, για τη μειωμένη ικανότητά της, να αναλάβει δράσεις μετριασμού και προσαρμογής. Χρειάζεται, λοιπόν, συνεργασία των κρατών, των περιφερειακών οικονομικών κοινοτήτων, του ιδιωτικού τομέα, της κοινωνίας των πολιτών, να ενσωματωθεί η διάσταση της κλιματικής αλλαγής στις αναπτυξιακές στρατηγικές σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Τον Νοέμβριο του 2007, υιοθετήθηκε η Διακήρυξη της Τύνιδας για τη Διεθνή Αλληλεγγύη στην Αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής και το Σχέδιο Δράσης της Τύνιδας για Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή για την Αφρική και τη Μεσόγειο, στο πλαίσιο της διεθνούς αλληλεγγύης. Συμμετέχουν, μεταξύ άλλων, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ολλανδία, αφρικανικές χώρες, η Ευρωπαϊκή Ένωση, το UNDP, το UNEP, η Αφρικανική Ένωση, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. Επισημαίνονται οι κίνδυνοι, που δημιουργούνται, από τις συνέπειες του φαινομένου.

Η Αφρική, ενώ έχει τη λιγότερη συνεισφορά στις παγκόσμιες εκπομπές, θα υποστεί τις μεγαλύτερες συνέπειες. Μειονεκτεί, όμως, σε προσαρμοστική ικανότητα. Χρειάζεται διεθνής

³¹⁹ African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources (ACCNNR)

³²⁰ Decision on Climate Change and Development in Africa. Dec. Assembly/AU/12 (VIII)

αλληλεγγύη, παράλληλα με οικονομική και τεχνολογική συνδρομή. Οι εκβιομηχανισμένες χώρες κάνουν λόγο για κοινές και διαφοροποιημένες ευθύνες. Στα πλαίσια του Σχεδίου Δράσης, οι αφρικανικές χώρες πρέπει να κατευθυνθούν σε πολιτικές προσαρμογής, με συμμετοχή όλων των επιπέδων διακυβέρνησης. Γεωργία, ύδατα, υποδομές, ανθρώπινη υγεία, φυσικές καταστροφές, συλλογή δεδομένων, συστήματα παρακολούθησης, είναι κυρίαρχα ζητήματα για την αφρικανική ήπειρο.

Τον ίδιο μήνα, στο Γιοχάνεσμπουργκ, υιοθετήθηκε Κοινή Διακήρυξη στα πλαίσια της Σύμβασης του Abidjan και της Σύμβασης του Ναϊρόμπι για την Προστασία και την Ανάπτυξη του Θαλάσσιου και Παράκτιου Περιβάλλοντος, κατά την οποία Υπουργοί και Αρχηγοί κρατών, εκφράζουν την ανησυχία τους, για τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα της κλιματικής αλλαγής, στην οικονομία, την κοινωνία, το περιβάλλον και σημειώνουν την ανάγκη δημιουργίας στρατηγικών και ανάληψης δράσεων για την προσαρμογή στο φαινόμενο.

Τον Φεβρουάριο του 2008, κατά την 12^η Τακτική Σύνοδο του Εκτελεστικού Συμβουλίου της Αφρικανικής Ένωσης, διατυπώνεται ανησυχία για την κλιματική αλλαγή, καθώς στην Αφρική λείπουν τα εργαλεία κλιματικής πολιτικής, για τους τομείς, που πλήττονται. Αξιολογείται θετικά, η Διακήρυξη της Τύνιδας και το Σχέδιο Δράσης, για την αναφορά τους στη διεθνή αλληλεγγύη.

γ) Η προώθηση της περιβαλλοντικής προστασίας σε επίπεδο Υπουργών

Οι Διασκέψεις των Υπουργών Περιβάλλοντος της Αφρικής, αποτελούν φόρουμ συζήτησης για τα περιβαλλοντικά ζητήματα με επίκεντρο την αφρικανική ήπειρο. Η κλιματική αλλαγή περιέχεται στην Απόφαση της Αφρικανικής Υπουργικής Διάσκεψης για το Περιβάλλον, τον Ιούνιο του 2008, στο Γιοχάνεσμπουργκ. Τον Νοέμβριο του 2008, στο Αλγέρι, υιοθετείται από την Αφρικανική Διάσκεψη των Υπουργών Περιβάλλοντος, Διακήρυξη για την Κλιματική Αλλαγή στην Αφρική για μετά το 2012.

Η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής συναρτάται με τη μείωση της φτώχειας, τη βιωσιμότητα στους τομείς της γεωργίας, της δασοκομίας, των υδάτων, τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τη συμμετοχή των γυναικών, την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας, τη διατροφική ασφάλεια, τη σφαιρική ανάπτυξη, για οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον. Λειτουργούν περιφερειακά φόρουμ για το περιβάλλον και την ανάπτυξη.

Η Αφρικανική Υπουργική Διάσκεψη³²¹ για το Περιβάλλον συνεδρίασε για πρώτη φορά, στο Κάιρο, το 1985. Κύριος στόχος είναι η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των αφρικανικών κυβερνήσεων σε οικονομικές, τεχνικές, επιστημονικές δραστηριότητες, ώστε να μην

³²¹ African Ministerial Conference on the Environment (AMCEN)

υποβαθμίζεται το περιβάλλον, αλλά παράλληλα να καλύπτονται οι διατροφικές και ενεργειακές ανάγκες. Έτσι προέκυψαν, σταδιακά, πρωτοβουλίες για προγράμματα γεωργικής ανάπτυξης.

Στα πλαίσια του NEPAD, του οποίου η Γραμματεία έχει το συντονιστικό ρόλο, υιοθετήθηκε το 2003, από τη Γενική Συνέλευση της Αφρικανικής Ένωσης, το Comprehensive Africa Agricultural Development Programme (CAADP). Σκοπός είναι να βοηθηθούν οι αφρικανικές χώρες στη κατεύθυνση της οικονομικής ανάπτυξης, μέσω ενίσχυσης του γεωργικού τομέα. Καθοδηγείται από την Αφρική και αποτελεί συλλογικό όραμα. Υπολογίζεται να ωθήσει σε 6% ετήσια ανάπτυξη στη γεωργία, ως το 2015. Πρέπει να μειωθεί η πείνα και η εισαγωγή τροφίμων, η παραγωγή να στραφεί προς μεθόδους φιλικές στο περιβάλλον, με βιώσιμη διαχείριση των πόρων, αξιοποίηση της υπάρχουσας εμπειρίας, πληροφόρησης και τεχνολογίας. Η αύξηση των επενδύσεων στο γεωργικό τομέα θα συντείνει στη διατροφική ασφάλεια και στη βελτίωση των οικονομιών που στηρίζονται στη γεωργία. Η παρακολούθηση επαφίεται στις περιφερειακές οικονομικές κοινότητες. Για την εφαρμογή, οι προτεραιότητες διατυπώνονται σε στρατηγικό σχέδιο και καθοδηγούν τις δραστηριότητες.

Η δημιουργία του CAADP ακολούθησε τους αναπτυξιακούς στόχους της Χιλιετίας, εμπνεόμενο από το NEPAD. Για τη γεωργική ανάπτυξη, επισημαίνει την ανάγκη γεωργικής έρευνας, εκπαίδευσης, επέκτασης των γεωργικών αγορών, μέσω επενδύσεων, τεχνολογίας της επικοινωνίας και της πληροφορίας, βιοτεχνολογίας. Διαθέτει τέσσερις πυλώνες: α) επέκταση της βιώσιμης διαχείρισης της γης και χρήση αξιόπιστων συστημάτων ελέγχου των υδάτων, β) βελτίωση των υποδομών και της ικανότητας πρόσβασης σε περισσότερες αγορές, γ) αύξηση της παροχής τροφίμων και μείωση της πείνας και δ) υιοθέτηση μεθόδων έρευνας και τεχνολογίας στη γεωργία. Στον πρώτο πυλώνα, λειτούργησε η πρωτοβουλία TerrAfrica για επενδύσεις σε προγράμματα που αποβλέπουν στη βιώσιμη χρήση της γης και του νερού, μέσω του GEF. Στον τέταρτο πυλώνα, ηγείται το Forum for Agricultural Research in Africa (FARA), που έχει δεσμευθεί στους στόχους της Χιλιετίας, αλλά και του CAADP για την γεωργική ανάπτυξη. Το FARA και το NEPAD ανέπτυξαν το Framework for African Agricultural Productivity (FAAP), για καθοδήγηση π.χ. των επενδυτών στη γεωργική έρευνα και ανάπτυξη. Την επίτευξη των στόχων συνδράμει το Κέντρο CGIAR³²².

Το FARA αποβλέπει να αυξήσει την αποτελεσματικότητα της γεωργικής έρευνας, να εφαρμόσει καινοτόμα συστήματα, να ενισχύσει την τοπική ικανότητα, να ενσωματώσει τεχνολογίες, που έχουν ήδη δοκιμαστεί, να αυξήσει την υπάρχουσα γνώση, να δημιουργήσει πλαίσιο για την γεωργική παραγωγικότητα. Οι προτεραιότητες αναπτύσσονται υπό το CAADP

³²² Consultative Group on International Agricultural Research

IV, καθώς χρειάζονται πολιτικές, θεσμική αναμόρφωση, οικοδόμηση ικανότητας, στα πλαίσια διαβουλεύσεων με τους κοινωνικούς εταίρους. Δημιούργησε το FAAP, ως πρόγραμμα για περιφερειακή ολοκλήρωση, ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, αγαθών, εμπορευμάτων, εγκατάστασης, για προώθηση του εμπορίου, για ενίσχυση των μεταφορών μεταξύ των μελών, για εναρμόνιση των εκπαιδευτικών, επιστημονικών, πολιτιστικών συστημάτων. Πραγματοποιούνται διαβουλεύσεις με τους κοινωνικούς εταίρους και υπογραμμίζεται η ανάγκη πολιτικής υποστήριξης. Αποτελεί ζητούμενο πως οι βέλτιστες πρακτικές θα χρησιμοποιηθούν για βελτίωση της παραγωγικότητας στην Αφρική.

Το FAAP αναπτύχθηκε για να ενισχύσει την καινοτομία στο γεωργικό τομέα, με πολιτικά, οικονομικά, τεχνικά μέσα. Οι αγρότες ενδυναμώνονται μέσω πρόσβασης στην πληροφόρηση. Ενισχύεται η συμμετοχή τους, η εκπαίδευσή τους, η χρήση τηλεπικοινωνιών. Η γεωργική έρευνα συνδέεται με επενδύσεις, με την επιμόρφωση των αγροτών, με δημόσιους και ιδιωτικούς θεσμούς, με την εναρμόνιση των δράσεων. Όταν λείπουν οι υποδομές, οι τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας και η μάθηση εξ αποστάσεως μπορούν να φέρουν αποτελέσματα στον τομέα που στηρίζει την αφρικανική ήπειρο, αλλά υφίσταται και μεγάλες πιέσεις, λόγω της περιβαλλοντικής υποβάθμισης.

Το Consultative Group on International Agricultural Research (CGIAR), που αναφέραμε, ότι συμμετέχει για τη διαφοροποίηση της γεωργικής παραγωγής, ξεκίνησε ως πρωτοβουλία του ιδρύματος Rockefeller, το 1971, ενώ Παγκόσμια Τράπεζα, FAO, IFAD, UNDP, συγχρηματοδότησαν την ίδρυσή του. Σήμερα, έχει 64 μέλη, κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς δρώντες, και 15 ερευνητικά κέντρα. Εργάζεται για το συντονισμό των γεωργικών ερευνών, με στόχο τη μείωση της φτώχειας και τη διατροφική ασφάλεια στις αναπτυσσόμενες χώρες. Ενδεικτικά, θα αναφέρουμε τρία Προγράμματα : α) Generation Challenge Programme (η μοριακή βιολογία χρησιμοποιείται για γενετικά τροποποιημένες ποικιλίες, β) Harvest Plus (χρησιμοποιείται η έρευνα για τη δημιουργία θρεπτικών ποικιλιών), γ) Water and Food (δημιουργούνται μέθοδοι για παραγωγή φαγητού με λιγότερο νερό).

Ανάμεσα σε αυτούς, που ασχολούνται με την κλιματική αλλαγή, βρίσκονται 1000 επιστήμονες και 7000 προσωπικό από τα 15 κέντρα του CGIAR. Οι εταίροι του, στις κυβερνήσεις και στην κοινωνία των πολιτών, βοηθούν τους αγρότες να αντιμετωπίσουν τα ακραία καιρικά φαινόμενα. Αναζητούν τρόπους, ώστε να προστατευθούν τα ύδατα και οι άλλοι φυσικοί πόροι, να αναπτυχθούν καλλιέργειες που αντέχουν, να σχεδιαστούν καινοτόμες πολιτικές, που βοηθούν τις χώρες και τις κοινότητες τοπικά, να αντιμετωπίσουν τις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Έτσι, μειώνεται η ευπάθεια και επιλέγεται η βιώσιμη διαχείριση των καλλιεργειών, του εδάφους, του

νερού, των δασών, των αλιευμάτων, της βιοποικιλότητας. Η γνώση μεταδίδεται, ενώ οι διαβουλεύσεις συντελούν στη δημιουργία στρατηγικών κατά της ερημοποίησης.

Το 2009, ξεκίνησε το πρόγραμμα Climate Change Agriculture and Food Security (CCAFS), που αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των κινδύνων της κλιματικής αλλαγής, στην επίτευξη διατροφικής ασφάλειας, στη βελτίωση της περιβαλλοντικής διαχείρισης. Πρόκειται για συνεργασία του CGIAR, αναπτυξιακών εταιρών και του Earth System Science Partnership (ESSP). Ως παραδείγματα, άλλων προγραμμάτων, αναφέρουμε το African HighLands Initiative to World Agroforestry Centre (ICRAF) και το System Wide Initiative on Water Management (SWIM).

Εκτός από τη γεωργία, πολύ σημαντικοί είναι οι τομείς των υδάτων και της ενέργειας, λόγω της πίεσης που υφίστανται στην αφρικανική ήπειρο, των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, αλλά και της σημασίας τους, ως φυσικών πόρων για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι κυβερνήσεις των αφρικανικών κρατών βρήκαν πεδίο δράσης, μέσω της δημιουργίας Υπουργικών Συμβουλίων σε αυτούς τους καίριους τομείς.

Το φόρουμ³²³ των Υπουργών Ενέργειας της Αφρικής καθοδηγεί πολιτικά και συμβουλεύει στον τομέα της ενέργειας, για αύξηση της πρόσβασης, καλύτερη διαχείριση των ενεργειακών πόρων, για βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη στην Αφρική. Οραματίζεται αποτελεσματική περιφερειακή συνεργασία και ανάπτυξη με σκοπό την εξάλειψη της φτώχειας, μέσω της προώθησης περιβαλλοντικά φιλικής διαχείρισης των ενεργειακών πόρων. Επιδιώκει να αναβαθμίσει το σχεδιασμό στον ενεργειακό τομέα, καθώς συνδέεται με την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας. Αναζητούνται συνεκτικές ενεργειακές πολιτικές στην Αφρική, κοινή προσέγγιση, μέσω προγραμμάτων, που θα συνδράμουν τις χώρες. Τα κράτη πρέπει να ενώσουν τις φωνές τους και να αναπτύξουν κοινά τεχνικά πρότυπα π.χ. για την προώθηση των επενδύσεων και των υποδομών στην παραγωγή ενέργειας. Το 2008, στη συνεδρίαση του Φόρουμ, εκπροσωπήθηκαν οι αφρικανικές χώρες, η Επιτροπή της Αφρικανικής Ένωσης, αναπτυξιακοί και χρηματοδοτικοί εταίροι. Το 2009, το ενδιαφέρον στράφηκε στην ηλεκτροδότηση της Αφρικής.

Το Αφρικανικό Υπουργικό Συμβούλιο³²⁴ για τα Ύδατα δημιουργήθηκε το 2002, για την προώθηση της συνεργασίας, για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και μείωση της φτώχειας, μέσω ορθής διαχείρισης των πηγών νερού και δημιουργίας υπηρεσιών προμήθειας. Το Συμβούλιο επιθυμεί να κατευθύνει πολιτικά και να συμβουλεύσει για την χρήση των υδάτινων πόρων με στόχο την ανάπτυξη και τη βιωσιμότητα των οικοσυστημάτων. Αποτελεί, πλέον, εξειδικευμένη επιτροπή της Αφρικανικής Ένωσης για το νερό και τις συνθήκες υγιεινής. Παρακολουθεί τους

³²³ Forum of Energy Ministers in Africa (FEMA)

³²⁴ African Ministers Council on Water (AMCOW)

υδάτινους πόρους, προωθεί το κοινό συμφέρον, διευκολύνει την περιφερειακή συνεργασία, συντονίζει τις πολιτικές στο ζήτημα του νερού, ενισχύει τη διασυνοριακή συνεργασία, την εφαρμογή διεθνών συμφωνιών και βέλτιστων πρακτικών, ολοκληρωμένης διαχείρισης, διατροφικής ασφάλειας, προβάλλει κοινές θέσεις. Συμμετέχει σε μελέτες για την κλιματική αλλαγή, την ανάπτυξη δικτύων, την ανταλλαγή πληροφοριών για στρατηγικές, που συνδέονται με ξηρασίες και πλημμύρες, αντιμετωπίζει τις ελλείψεις νερού, ενισχύει τη χρηματοδότηση στον τομέα αυτό. Υποστηρίζεται από το περιφερειακό γραφείο του UNEP στην Αφρική, αλλά και από διεθνείς χρηματοδοτικούς φορείς, έχοντας αποκτήσει διεθνή αναγνώριση.

Το 2003, πραγματοποιήθηκε στην Αντις Αμπέμπα το Panafrican Implementation and Partnership Conference on Water (PANAFCON). Οι πρωτοβουλίες για τα ύδατα επιδοκιμάστηκαν από το Συμβούλιο. Τίθεται η βάση για αναπτυξιακή συνεργασία. Θετικά αντιμετωπίστηκαν, επίσης, τα προγράμματα Water for African Cities Programme και Rural Water Supply and Sanitation Initiative (RWSSI), που υποστήριξε η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης. Το AMCOW περιλαμβάνεται στη στρατηγική συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, για υποστήριξη προγραμμάτων σε επίπεδο λεκάνης απορροής ποταμών και λιμνών, παροχής νερού, συνθηκών υγιεινής, χρηματοδότησης, έρευνας, παρακολούθησης. Δημιούργησε, επίσης, το African Water Facility (AWF), το οποίο φιλοξενείται και διαχειρίζεται από την Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, ενώ στα πλαίσια της πρωτοβουλίας RWSSI, το 80% των αγροτικών περιοχών θα έχει πρόσβαση σε νερό και συνθήκες υγιεινής ως το 2015.

Για την Αφρική, προβλέφθηκαν ήδη 68 προγράμματα για διαχείριση των πηγών νερού. Το 2004, σημειώνουμε την African Ministers Initiative for Water Hygiene and Sanitation (AMIWASH), ενώ παράλληλα, προωθείται η δράση των κοινωνικών εταίρων, καθώς πρέπει να συμμετέχουν στο σχεδιασμό στρατηγικών σε τοπικό επίπεδο. Την ίδια χρονιά, η Αφρικανική Ένωση δήλωσε την υποστήριξή της στο Συμβούλιο των Υπουργών, για τις αναπτυξιακές πολιτικές, υπό το πρίσμα της βιώσιμης διαχείρισης των υδάτινων πόρων. Η υποβάθμιση του εδάφους, πρέπει να αντιμετωπίζεται παράλληλα με την έλλειψη νερού, συνθηκών υγιεινής και αποχέτευσης, υπό τον άξονα της ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδάτινων πόρων. Στα προγράμματα για τη διαχείριση του αντίκτυπου της κλιματικής αλλαγής, συμμετέχουν και διεθνείς χρηματοδοτικοί φορείς, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο.

δ) Οι πρωτοβουλίες των Περιφερειακών Οικονομικών Κοινοτήτων

Εν τω μεταξύ, το 2000, στα πλαίσια της Πρωτοβουλίας PUMA, με χρηματοδότηση 11.000.000 ευρώ από την Ευρωπαϊκή Ένωση, πέντε περιφερειακές οικονομικές κοινότητες ζήτησαν, ώστε τα 53 αφρικανικά κράτη να λαμβάνουν δεδομένα μέσω δορυφόρου, με σκοπό την έγκαιρη προειδοποίηση σε περίπτωση φυσικών καταστροφών, τη βελτίωση της διατροφικής ασφάλειας και της υγειονομικής περίθαλψης, την αποδοτικότερη χρήση του νερού και της ενέργειας, την παρακολούθηση του περιβάλλοντος. Έλαβαν τεχνική στήριξη, την εγκατάσταση σταθμού, επιστημονικό προσωπικό, ως το 2005, για την ενίσχυση των τοπικών δυνατοτήτων.

Τον Οκτώβριο του 2007, οι ίδιες περιφερειακές κοινότητες προχώρησαν στην Πρωτοβουλία³²⁵ Παρακολούθησης του Περιβάλλοντος της Αφρικής για Βιώσιμη Ανάπτυξη, ώστε τα κράτη να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά τα επιστημονικά δεδομένα. Η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση θα ανέλθει σε 21.000.000 ευρώ. Η πρωτοβουλία AMESD αποτελεί συνεργασία της Αφρικανικής Ένωσης και Ευρωπαϊκής Ένωσης, για να ενισχυθεί η ικανότητα της Αφρικής να παρακολουθεί το περιβάλλον, να βελτιώσει τη διαχείριση των φυσικών πόρων, να προάγει τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ακολουθεί την πρωτοβουλία PUMA (Preparation for the Use of MSG in Africa), η οποία εξόπλισε 46 μετεωρολογικά κέντρα, για να υπάρχει πρόσβαση σε μετεωρολογικά δεδομένα, και παρείχε εκπαίδευση προς το σκοπό αυτό.

Το Παναφρικανικό Σύστημα, που βασίζεται σε δορυφόρο, επιτρέπει στις Εθνικές Μετεωρολογικές Υπηρεσίες να κάνουν ακριβείς προβλέψεις και να βελτιωθεί η διαχείριση των κινδύνων από ακραία καιρικά φαινόμενα. Το AMESD εξελίσσει την PUMA, χρησιμοποιώντας το Σύστημα Earth Observation για παρακολούθηση του περιβάλλοντος. Υπάρχουν πέντε θεματικά περιφερειακά προγράμματα, υπό την επίβλεψη των περιφερειακών οικονομικών κοινοτήτων, για τη διαχείριση των υδάτων, των καλλιεργειών, του εδάφους, των θαλάσσιων πόρων, των ακτών, των γεωργικών πόρων. Το Earth Observation συνεργάζεται με το γαλλικό Group BRLY, για παρακολούθηση του εδάφους, με το ιταλικό Consorzio HITA, για τη γεωλογία και την απερίθωψη, και με το γαλλικό Ινστιτούτο Έρευνας για την Ανάπτυξη. Τα συστήματα πληροφόρησης είναι εργαλεία βελτίωσης των πολιτικών, στην κατεύθυνση της βιώσιμης διαχείρισης του περιβάλλοντος

Τον Νοέμβριο του 2006, παρουσιάστηκε η Αφρικανική Πρωτοβουλία³²⁶ για την πληροφόρηση στον τομέα του κλίματος, για τις αναπτυξιακές ανάγκες: ένα σχέδιο δράσης για την

³²⁵ African Monitoring of Environment for Sustainable Development (AMESD)

³²⁶ Climate Information for Development Needs: An Action Plan for Africa (ClimDevAfrica)

Αφρική.. Αναπτύχθηκε από την Αφρικανική Ένωση, από την Οικονομική Επιτροπή³²⁷ των Ηνωμένων Εθνών για την Αφρική και το Παγκόσμιο Σύστημα³²⁸ Παρακολούθησης του Κλίματος. Πρόκειται για δεκαετές πρόγραμμα με τρεις φάσεις, προϋπολογισμού \$200.000.000, αλλά και προβλημάτων στη χρηματοδότηση. Η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης συμμετέχει, ώστε να αναπτυχθούν συνθήκες βελτίωσης της παραγωγής και χρήσης καθαρής ενέργειας.

Η διαχείριση των κινδύνων από την κλιματική αλλαγή, πρέπει να ενσωματωθεί στην αναπτυξιακή διαδικασία στην Αφρική και να οικοδομηθεί η ικανότητα τοπικά. Η κλιματική πολιτική ενσωματώνεται στην αναπτυξιακή διαδικασία, μέσω αφύπνισης του κοινού, συμμετοχής, μείωσης των κινδύνων, - μέσα από σχεδιασμό, ενεργοποίηση του ιδιωτικού τομέα - μέσω επιστημονικής παρακολούθησης, συλλογής δεδομένων, συνεργασίας με μετεωρολογικές υπηρεσίες. Η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, ενίοτε, και σε συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα, συνδράμει τις αφρικανικές χώρες στη διαχείριση της κλιματικής αλλαγής, μέσω ενημέρωσης, χρηματοδοτικών πόρων, αναπτυξιακών εργαλείων προσαρμογής, για την υλοποίηση πολιτικών πρωτοβουλιών σε περιφερειακό επίπεδο.

Το 2005, ο πρόεδρος της Νιγηρίας πρότεινε, στα πλαίσια της Κοινότητας³²⁹ των Κρατών Σαχέλ - Σαχάρας, τη δημιουργία του «Μεγάλου Πράσινου Τείχους³³⁰» για να βελτιωθεί η διαβίωση των πληθυσμών στην περιοχή του Σαχέλ, να εφαρμοστεί η Σύμβαση³³¹ των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης. Το σχέδιο αυτό ενώνει τις χώρες ενάντια στην ερημοποίηση. Θα περιλαμβάνει δάση, τεχνητές φάρμες, αγροδοασονομικές μονάδες, βοσκότοπους, πάρκα ζώων, κοινότητες άγριας ζωής, χαμηλή βλάστηση, οπωροφόρα κλπ.

Το 2006, στην ανεπίσημη συνάντηση της Επιτροπής³³² της Αφρικανικής Ένωσης, έγιναν προτάσεις για βελτίωση της πρωτοβουλίας «Green Wall For Sahara Initiative». Τον Δεκέμβριο του 2009, στην Κοπεγχάγη, η πρωτοβουλία αυτή ανακοινώθηκε στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την κλιματική αλλαγή.

Τέτοιου είδους πρωτοβουλίες³³³ δεν είναι άγνωστες για την Αφρική. Η πρωτοβουλία αποσκοπεί στην ανάσχεση της υποβάθμισης των φυσικών πόρων, μέσω διατομεακών δράσεων, διατήρησης της υπάρχουσας βλάστησης, νέων φυτειών, προώθησης των ανανεώσιμων πηγών

³²⁷ UN Economic Commission for Africa

³²⁸ Global Climate Observing System (GCOS-108)

³²⁹ Το 2000, ο οργανισμός έγινε περιφερειακή οικονομική κοινότητα στα πλαίσια του οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας

³³⁰ The Great Green Wall of Africa

³³¹ United Nations Convention to Combat Desertification (UNCCD)

³³² Informal meeting of the consultative group of the AU Commission

³³³ Green Belt of Northern African Countries (1978)

Green Belt for Nigeria για καταπολέμηση της αποδάσωσης και της ερημοποίησης
Land Use and Land Cover Project (LULCC) σε Σαχέλ και Δυτική Αφρική

ενέργειας, μείωσης της εξάρτησης από τη βιομάζα, διαχείρισης των υδάτινων πόρων. Βασίζεται στα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά της περιοχής, στη βιώσιμη διαχείριση του εδάφους για την ανθρώπινη ανάπτυξη, στη συναίνεση των τοπικών πληθυσμών. Στοχοθετεί τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων, τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, την ολοκληρωμένη διαχείριση των φυσικών πόρων, την αξιοποίηση της Σαχάρας, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Βρίσκεται στο πνεύμα της Διακήρυξης για τη Γεωργία και τα Ύδατα (2004), που υιοθέτησε η Αφρικανική Ένωση ως πρωτοβουλία του NEPAD. Συνάδει με τους αναπτυξιακούς στόχους της Χιλιετίας και τις στρατηγικές³³⁴ μείωσης της φτώχειας. Θα ενισχύσει την τοπική ικανότητα, μέσω της μεταλαμπάδευσης βιώσιμων πρακτικών στα πλαίσια διαλόγου, τεχνικής και επιστημονικής συνδρομής. Χρειάζεται συνεργασία, ολοκληρωμένη προσέγγιση, δημιουργία μηχανισμών, συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών, κοινές διατομεακές πολιτικές, συντονισμός, χρηματοδότηση, αξιοποίηση της γνώσης των γηγενών. Μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη πρόοδος αναμένεται σε χρονικό ορίζοντα τριάντα ετών. Δημιουργήθηκαν τεχνικές επιτροπές στα πλαίσια της συνεργασίας με τις περιφερειακές οικονομικές κοινότητες, καθώς χρειάζεται χρηματοδότηση. Η στήριξη από εθνικούς και διεθνείς φορείς θα δημιουργήσει προϋποθέσεις επιτυχίας.

ε) Οι πρωτοβουλίες για τα ύδατα

Τον Μάρτιο του 2008, στην Τύνιδα, συζητήθηκαν οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες για την ασφάλεια στον τομέα των υδάτων, στα πλαίσια της πρώτης Αφρικανικής Εβδομάδας³³⁵ Νερού, υπό το πρίσμα της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης της Αφρικής, λαμβάνοντας υπόψη τους αναπτυξιακούς στόχους της Χιλιετίας και διατυπώνοντας προτάσεις προς συζήτηση σε μελλοντικές διασκέψεις.

Τα ύδατα έχουν μεγάλη σημασία για την επισιτιστική ασφάλεια, την παραγωγή ενέργειας, τις μεταφορές. Η Αφρικανική ήπειρος έχει αντιμετωπίσει προβλήματα στη διαχείριση των υδάτινων πόρων, ιδίως των ποταμών. Χρειάζεται συνεργασία, ανταλλαγή πληροφόρησης,

³³⁴ Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP): έγγραφα που καταρτίζονται μεταξύ χωρών και σε συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Οι PRSP αποτελούν αναπτυξιακές προσπάθειες για μείωση της φτώχειας. Καθοδηγούνται από τις χώρες, αλλά πρέπει να εμπλέκονται οι φτωχές κοινωνίες, η κοινωνία των πολιτών, να πραγματοποιείται διάλογος, να λαμβάνονται μέτρα εξίσωσης των φύλων, κοινωνικές πολιτικές, να ενισχύεται η κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, να παρακολουθείται η εφαρμογή των μέτρων π.χ. υπάρχει το Africa-Canada Parliamentary Strengthening Programme (ACPSP), ενώ δημιουργήθηκε το African Parliamentary Network on Poverty Reduction. Σε αυτή την προσπάθεια, χρηματοδοτήθηκε η ερευνητική ομάδα από το GTZ. Οι φτωχές χώρες χρειάζονται υποδομές, ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς τους, πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα, ενίσχυση του γεωργικού τομέα, διαφοροποίηση της παραγωγής. Ο σχεδιασμός πρέπει να είναι μακροπρόθεσμος, χωρίς να εισάγονται και να επιβάλλονται προγράμματα, εφόσον δεν είναι ευρύτερα αποδεκτά. Επομένως, χρειάζεται συνεργασία. Η Μαυριτανία είναι η μόνη χώρα της μελέτης μας, που συγκαταλέγεται στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Επιβάλλονται διαρθρωτικές αλλαγές στον οικονομικό τομέα και το νομοθετικό πλαίσιο, παράλληλα με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα.

³³⁵ First African Water Week (AWW)

οικοδόμηση ικανότητας, εκτέλεση κοινών έργων, συμμετοχή επιστημόνων, αλλά και της κοινωνίας των πολιτών.

Η Πρωτοβουλία³³⁶ για τη Λεκάνη του Νείλου είναι φόρουμ υψηλού επιπέδου, πολιτική και τεχνική συνεργασία, με όραμα την επίτευξη βιώσιμης, κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης, μέσω δίκαιης αξιοποίησης, για να επωφεληθούν οι πληθυσμοί από τους υδάτινους πόρους. Το 1992, ιδρύθηκε Τεχνική Επιτροπή³³⁷ για την Προώθηση της Ανάπτυξης και την Προστασία του Περιβάλλοντος της Λεκάνης του Νείλου. Στην πορεία, συμμετείχε η Παγκόσμια Τράπεζα, το UNEP και η Καναδική Υπηρεσία³³⁸ Διεθνούς Ανάπτυξης. Το 1998 μετονομάστηκε σε Πρωτοβουλία για το Νείλο. Υποστηρίζεται από θεσμικά όργανα, ενώ παράλληλα, έχει εκπονηθεί στρατηγικό σχέδιο δράσης, με συνισταμένη τη συνεργασία, για επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων.

στ) Η συμβολή της Αφρικανικής Τράπεζας Ανάπτυξης στην αναπτυξιακή διαδικασία

Η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης έχει στρατηγική για τα ύδατα και τις συνθήκες υγιεινής, ώστε να αυξηθεί η χρηματοδότηση στις φτωχές αγροτικές περιοχές, για άρδευση και διαχείριση των υδάτινων πόρων εν γένει. Το 2003, δημιούργησε την Πρωτοβουλία Rural Water Supply and Sanitation Initiative, ως προτεραιότητά της. Βρίσκεται σε συνάρτηση με τη στρατηγική επενδύσεων της Τράπεζας, για την οικονομική ανάπτυξη, μέσω κοινωνικών υπηρεσιών, υποδομών, τεχνολογίας, τεχνογνωσίας, επιστήμης και πληροφορίας.

Αντικείμενο της πρωτοβουλίας είναι η μείωση της φτώχειας, η επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας, η διευκόλυνση πρόσβασης σε νερό και συνθήκες υγιεινής, η δημιουργία συνθηκών, περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Για το σκοπό αυτό, πρέπει να κινητοποιηθεί κάθε δυνατή επενδυτική προσέγγιση. Η πρωτοβουλία περιλαμβάνει τον τομέα της εκπαίδευσης, τομεακές πολιτικές και στρατηγικές, την οικοδόμηση ικανότητας, την κινητοποίηση χρηματοδοτικών πόρων, την αύξηση της αφύπνισης των πληθυσμών, την ενεργοποίηση διεθνών χρηματοδοτικών περιφερειακών και ιδιωτικών μηχανισμών.

Λαμβάνει υπόψη την ικανοποίηση των τοπικών αναγκών, τη διευκόλυνση συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών π.χ. των γυναικών, ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, την προώθηση της τεχνολογικής καινοτομίας, την ενίσχυση της συνεργασίας. Στη χρηματοδότηση, συμμετέχουν η Γαλλία, η Δανία, ο Καναδάς, η Ελβετία, η Ολλανδία, το Αφρικανικό Ταμείο³³⁹ Ανάπτυξης, αλλά

³³⁶ Nile Basin Initiative.

³³⁷ Technical Cooperation Committee for the Promotion of the Development and Environmental Protection of the Nile Basin. Η Επιτροπή αποτελείται από: Τανζανία, Ουγκάντα, Αίγυπτος, Σουδάν, Δημοκρατία του Κονγκό, Ρουάντα

³³⁸ Canadian International Development Agency (CIDA)

³³⁹ African Development Fund (ADF)

και το RWSSI Trust Fund, που ιδρύθηκε το 2007. Μαυριτανία και Μαρόκο είναι μεταξύ των χωρών που επωφελούνται από τα έως τώρα προγράμματα.

Στόχος του African Development Group, όπου υπάγεται η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, είναι η μείωση της φτώχειας, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, η κατεύθυνση των χρηματοδοτήσεων σε οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, μέσω οικονομικής και τεχνικής συνδρομής. Διαθέτει 23 περιφερειακά γραφεία σε όλη την ήπειρο. Η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, με τη συνδρομή του UNEP, της UNECA, του UNDP, του FAO, συμμετέχουν στο «Africa's Water Vision for 2025».

Στόχος, η δίκαιη και βιώσιμη χρήση του νερού, με σκοπό την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη, την εξάλειψη της φτώχειας, την προστασία του περιβάλλοντος, την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών, παράλληλα με τη διατήρηση του περιβάλλοντος, την επίτευξη χρηστής διακυβέρνησης και περιφερειακής συνεργασίας. Χρειάζονται αλλαγές στις επιλογές, στις πολιτικές, στους θεσμούς, διευρυμένη συμμετοχή της κοινωνίας, συλλογή και ανάλυση επιστημονικών δεδομένων, παράλληλα με χρηματοδότηση. Πρόκειται για τμήμα του παγκόσμιου οράματος για τη διαχείριση των υδάτινων πόρων. Το πρώτο Water Forum πραγματοποιήθηκε το 1997, στο Μαράκες και ζήτησε από το Παγκόσμιο Συμβούλιο³⁴⁰ για τα Ύδατα, να αναπτύξει ένα παγκόσμιο όραμα ως το 2025.

Το Σχέδιο³⁴¹ Δράσης αποτελεί εργαλείο καθοδήγησης για την επίτευξη του οράματος π.χ. επενδύσεις, διαβούλευση, και με τους κοινωνικούς εταίρους. Στη Βόρεια Αφρική, βρίσκεται σε συστοιχία με την Πρωτοβουλία³⁴² Διαχείρισης του Νείλου. Τα οράματα της Αφρικής αφορούν την προμήθεια νερού, τις συνθήκες υγιεινής, τη βιώσιμη διαχείριση, τη χρήση για παραγωγή φαγητού, την αποθήκευσή του. Οι περιφερειακές πρωτοβουλίες για βελτίωση της διαχείρισης των υδάτινων πόρων διευκολύνονται από το όραμα της Αφρικής «Africa's Water Vision for 2025» και διευκολύνουν την υιοθέτηση μέτρων προσαρμογής.

Το 1999, στο Ναϊρόμπι, πραγματοποιήθηκε η 2^η Διάσκεψη³⁴³ για τους Υδάτινους Πόρους της Αφρικής. Παραμένουν πάντα επίκαιροι οι στόχοι για διασφάλιση της πρόσβασης σε ασφαλές νερό για όλους, για ορθολογική χρήση στους τομείς της γεωργίας και της ενέργειας, για διατήρηση

³⁴⁰ World Water Council: είναι διεθνές «think tank», ιδρύθηκε το 1996, με στόχο την απόπνιση, τη δέσμευση των πολιτικών ηγετών για τα ζητήματα των υδάτων, την προστασία τους, το σχεδιασμό και την περιβαλλοντικά βιώσιμη χρήση σε αυτόν τον νευραλγικό τομέα. Κάθε τρία χρόνια, πραγματοποιείται το World Water Forum. Εδώ, γεννήθηκε το World Water Vision, υπήρξε ενημέρωση και μελετήθηκε η κρίση στον τομέα των υδάτων. Σημαντικό ζήτημα αποτελεί η διασυννοριακή διαχείριση και η πολιτική προσαρμογής, ανάλογα με τις ανάγκες των περιοχών και τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Το 6^ο Φόρουμ προγραμματίστηκε για τη Μασσαλία το 2012. Στα πλαίσια των συζητήσεων έχει δημιουργηθεί σκεπτικισμός για τις φωνές, που τάσσονται υπέρ της ιδιωτικοποίησης, στο πλαίσιο της προμήθειας νερού.

³⁴¹ Framework of Action

³⁴² Nile Basin Initiative

³⁴³ Africa Water Resources Policy Conference

των οικοσυστημάτων, για πολιτική βούληση και χρηστή διακυβέρνηση, μέσω περιφερειακής και διασυνοριακής συνεργασίας σε επίπεδο λεκάνης απορροής, για συστήματα συλλογής δεδομένων και παρακολούθησης της ποιότητας των υδάτων, για αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής και προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, για χρήση ανανεώσιμων πηγών, χωρίς πλέον την υπερεκμετάλλευση και υποβάθμιση των φυσικών πόρων, για επενδύσεις σε υποδομές.

Για να επιτευχθεί το Σχέδιο Εφαρμογής του Οράματος χρειάζεται αποτελεσματική διακυβέρνηση, διαφάνεια, βιώσιμη διαχείριση, επιστημονική έρευνα, τεχνολογίες της επικοινωνίας και της πληροφορίας, διασφάλιση των ανθρώπινων αναγκών, επενδύσεις, υποδομές, χρηματοδοτήσεις, συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, τροποποίηση του νομοθετικού πλαισίου, νέες συνεκτικές πολιτικές.

Το Πρόγραμμα³⁴⁴ για Εκτίμηση των Συνεπειών και της Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή αναγνωρίζει ότι χρειάζονται μέτρα προσαρμογής για τον τομέα των υδάτων, σε περίπτωση μείωσης των βροχοπτώσεων και αύξησης της θερμοκρασίας, για τη διαφοροποίηση της γεωργικής παραγωγής, για δημιουργία μηχανισμού πολιτικής προστασίας. Στη Βόρεια Αφρική, χρειάζεται, επίσης, αποκατάσταση των βοσκοτόπων. Όλα αυτά τελούν υπό το πλαίσιο κατανόησης των ιδιαίτερων τοπικών αναγκών, σχεδιασμού και εφαρμογής μέτρων προσαρμογής σε τοπικό επίπεδο, εξασφάλισης της συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων, οικοδόμησης ικανότητας, αναζήτησης καινοτόμων πολιτικών με βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους, για την προστασία του περιβάλλοντος. Αρωγοί σε αυτήν την προσπάθεια είναι η επιστήμη και η τεχνολογία.

Η Αφρικανική Οικονομική Εταιρική Σχέση³⁴⁵ αποτελεί πλατφόρμα στη χρηματοδότηση, μεταξύ των Αναπτυξιακών Χρηματοδοτικών Θεσμών,³⁴⁶ που συμμετέχουν σε σχέδια του ιδιωτικού τομέα στην Αφρική. Υπάγεται στην Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης και αποσκοπεί στη μείωση της φτώχειας και στην κινητοποίηση του ιδιωτικού τομέα. Βασίζεται στην στρατηγική³⁴⁷ συνεργασία, που εγκρίθηκε το 2008 από την Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης. Υπεγράφη μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ των οχτώ Χρηματοδοτικών Εταίρων,³⁴⁸ που προάγουν τη συνεργασία. Οι τομείς δράσης εντοπίζονται στις υποδομές, τον ενεργειακό τομέα, τις μεταφορές, τα ύδατα, στις συνθήκες υγιεινής, στη βιομηχανία, τη γεωργία, στις υγειονομικές

³⁴⁴ Assessments of Impacts and Adaptation to Climate Change Project (AIACC). Είναι σε συνεργασία με UNEP, WMO, IPCC, και χρηματοδοτείται από το GEF, με σκοπό την κατανόηση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής και των δυνατοτήτων προσαρμογής.

³⁴⁵ African Financing Partnership

³⁴⁶ Development Finance Institutions (DFI)

³⁴⁷ Strategy Update for the Bank's Private Sector Operations

³⁴⁸ African Financing Partnership Promoting Partners: African Development Bank, European Investment Bank, International Finance Corporation, Development Bank of Southern Africa, Industrial Development Corporation of South Africa, Γερμανική Τράπεζα Επενδύσεων, Financial Mechanism Office (FMO), η γαλλική PROPARGO.

υπηρεσίες, στην οικονομία. Για την εταιρική αυτή σχέση, που εδρεύει στην Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, στην Τυνησία, έχουν δημιουργηθεί όργανα, για να ενισχύσουν τη δομή της.

ζ) Οι πρωτοβουλίες ενάντια στην ερημοποίηση

Στα πλαίσια των πρωτοβουλιών της Αφρικανικής Ένωσης, εντάσσεται και η προώθηση της Agenda 21 στην Αφρική, παράλληλα με τις πρωτοβουλίες για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας, για το NEPAD, για την εφαρμογή της Σύμβασης – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή, του Πρωτοκόλλου του Κιότο, της Σύμβασης για την Βιολογική Ποικιλομορφία. Μόνιμος και σημαντικός στόχος είναι η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, παράλληλα με την προστασία του περιβάλλοντος, την ενημέρωση των αφρικανικών λαών, την ενίσχυση της ικανότητας τοπικά. Άξονες της προσπάθειας αποτελούν η διατήρηση των φυσικών πόρων, οι βιώσιμες ανθρώπινες δραστηριότητες, η συνεργασία σε τοπικό, τεχνικό, πολιτικό επίπεδο, η ενημέρωση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, η ανταλλαγή πληροφοριών, η αλλαγή προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης, η τεχνική βοήθεια, η συλλογή και ανάλυση δεδομένων.

Η Agenda 21, στο κεφάλαιο 12³⁴⁹, αναφέρεται στην Καταπολέμηση της Ερημοποίησης. Για το σκοπό αυτό, είναι αναγκαία η διεθνής και περιφερειακή συνεργασία, ο συντονισμός των προσπαθειών, η οικοδόμηση ικανότητας τοπικά, η χρηματοδότηση, η υιοθέτηση σχεδίων δράσης, προγραμμάτων, βιώσιμων πρακτικών στη γεωργία, και πολιτικών, σε κάθε επίπεδο διακυβέρνησης, παράλληλα με την επιστημονική μελέτη του φαινομένου. Έτσι, θα αντιμετωπιστεί η καταστροφή του περιβάλλοντος και θα αμβλυνθούν οι συνέπειες της ξηρασίας.

Στην αφρικανική ήπειρο έχει γίνει συνείδηση, η σοβαρότητα της υποβάθμισης του εδάφους, που αναιρεί τις δυνατότητες ανάπτυξης των πληθυσμών. Σε απάντηση των ξηρασιών, που αντιμετωπίστηκαν από το 1968 έως το 1993, ιδρύθηκε η Επιτροπή³⁵⁰ για τον Έλεγχο της Ξηρασίας στο Σαχέλ. Αποστολή της είναι να προωθηθούν οι επενδύσεις στην έρευνα, στη διατροφική ασφάλεια, στην καταπολέμηση της ξηρασίας. Μέλος της, μεταξύ άλλων³⁵¹, είναι και η Μαυριτανία.

Το Παρατηρητήριο³⁵² Σαχέλ – Σαχάρα αποτελείται από αφρικανικά και μη αφρικανικά κράτη, τη Διακυβερνητική Αναπτυξιακή Αρχή³⁵³, την Ένωση³⁵⁴ Αραβικού Μαγκρέμπ, την

³⁴⁹ «Managing Fragile Ecosystems: Combating Desertification and Drought», το κείμενο της Agenda 21 είναι soft - law instrument, ένα από τα πέντε κείμενα που υιοθετήθηκαν στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (UNCED) το 1992.

³⁵⁰ Committee for Drought Control in the Sahel (CILSS)

³⁵¹ Μπουρκίνα Φάσο, Πράσινο Ακρωτήριο, Σενεγάλη, Τσαντ, Νίγηρας, Μάλι, Γκάμπια, Γουινέα – Μπισάου.

³⁵² Sahara and Sahel Observatory (SSO)

³⁵³ Intergovernmental Authority for Development (IGAD)

³⁵⁴ Arab Maghreb Union (AMU)

Επιτροπή³⁵⁵ για τον Έλεγχο της Ξηρασίας στη περιοχή Σαχέλ, αλλά και οργανισμούς του ΟΗΕ. Διευκολύνει την ροή πληροφόρησης και επιστημονικών δεδομένων, για την καταπολέμηση της ερημοποίησης, προωθεί την ανάπτυξη. Η δραστηριότητά του αφορά και τις χώρες της Βόρειας Αφρικής, Αλγερία, Αίγυπτο, Λιβύη, Μαυριτανία, Μαρόκο, Τυνησία. Έτσι, γίνεται αντιληπτή και η ευπάθεια των χωρών στην κλιματική αλλαγή και μελετάται η ανάληψη δράσεων προσαρμογής.

η) Η ενεργοποίηση της Αραβικής Ένωσης για την προστασία του περιβάλλοντος

Η Αραβική Ένωση, ως ο μεγαλύτερος οργανισμός του αραβικού κόσμου, προχώρησε σε Πρωτοβουλία³⁵⁶ για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στην Αραβική Περιοχή. Βασίζεται στην Διακήρυξη των Υπουργών Περιβάλλοντος των κρατών της Αραβικής Ένωσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, που υιοθετήθηκε το 2001, στη Διάσκεψη του Καΐρου. Πρόκειται για περιφερειακή προσέγγιση, μέσω του Συμβουλίου των Αράβων Υπουργών για το περιβάλλον, σε συνεργασία με διεθνείς και περιφερειακούς αραβικούς οργανισμούς. Σκοπός είναι η δημιουργία περιφερειακού προγράμματος για τη βιώσιμη ανάπτυξη, ώστε να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις, που αντιμετωπίζουν οι αραβικές χώρες, να εφαρμοστεί η Agenda 21, η Διακήρυξη της Χιλιετίας, το Σχέδιο Εφαρμογής του Γιοχάνεσμπουργκ, στο πλαίσιο των κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών.

Πρέπει να συμμετάσχουν οι αραβικές χώρες και η κοινωνία των πολιτών, να δημιουργηθούν συνεργασίες, να αναπτυχθούν θεσμοί, στους τομείς της ειρήνης και της ασφάλειας, της εφαρμογής πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης, με την υποστήριξη της Αραβικής Ένωσης, προς αυτή την κατεύθυνση. Σε ζητήματα, που απασχολούν την περιοχή, ανάγονται η εξάλειψη της φτώχειας, οι κοινωνικές πολιτικές για την υγεία, την εκπαίδευση, αλλά και η επιστημονική έρευνα, η μεταφορά τεχνολογίας, η μελέτη επιστημονικών δεδομένων, η διαχείριση των φυσικών πόρων και ιδιαίτερα των υδάτινων, η ανάπτυξη σχετικού νομοθετικού πλαισίου για την προστασία των υπόγειων υδάτων και οικοσυστημάτων, η δημιουργία εναλλακτικών πηγών νερού, συστημάτων αφαλάτωσης και ανακύκλωσης, η ανάπτυξη της γεωργικής έρευνας, η καταπολέμηση της ερημοποίησης.

Πρέπει να εφαρμοστεί περιφερειακά το Παγκόσμιο Πρόγραμμα³⁵⁷ Δράσης και την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος, να συνδράμει η διεθνής κοινότητα, να εφαρμοστούν οι διεθνείς περιβαλλοντικές συμφωνίες, να τηρηθούν βιώσιμα πρότυπα παραγωγής και

³⁵⁵ Permanent Interstate Committee for Drought Control in the Sahel (French: Comité Permanent Inter-États de Lutte Contre la Sécheresse au Sahel, CILSS)

³⁵⁶ The Sustainable Development Initiative in the Arab Region

³⁵⁷ Global Programme of Action for the Protection of the Marine Environment

κατανάλωσης. Ζητά την υποστήριξη των πρωτοβουλιών των αναπτυσσόμενων χωρών, που προωθούν τα περιβαλλοντικά ζητήματα, μέσω της περιφερειακής οργάνωσης και της δημιουργίας κατάλληλου πλαισίου³⁵⁸ π.χ. Joint AMCEN / CAMRE³⁵⁹ Declarations on Sustainable Development, (Κάιρο 2002).

Η αραβική πρωτοβουλία και το σχέδιο εφαρμογής της δημιουργούν ένα πλαίσιο για οικοδόμηση ικανότητας, συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων, σύσταση ομάδων εργασίας, εκπαίδευση, ανταλλαγή εμπειριών, διάχυση της πληροφόρησης, υιοθέτηση βιώσιμων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης, ανάπτυξη τεχνολογιών για καθαρότερη παραγωγή. Ένα περιφερειακό φόρουμ, προς το σκοπό αυτό, για την υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών και τη δημιουργία πολιτικών είναι η Κοινή Επιτροπή³⁶⁰ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στην αραβική περιοχή.

θ) Η στρατηγική της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ στην κατεύθυνση της βιωσιμότητας

Στα πλαίσια της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ εκδηλώθηκε ενδιαφέρον για την ερημοποίηση, καθώς η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να συνάδει με τη βιώσιμη εκμετάλλευση εύθραυστων οικοσυστημάτων. Το 1999, στο Αλγέρι, υιοθετήθηκε το Sub-Regional Action Programme (SRAP), με σκοπό τη συμμόρφωση προς τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης, το Χάρτη³⁶¹ του Μαγκρέμπ για την Προστασία του Περιβάλλοντος και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, την Agenda 21. Προάγει συνεκτικές στρατηγικές με σκοπό την πρόληψη, ώστε η ανάπτυξη να συμβαδίζει με την ορθή χρήση των πόρων και να μειωθεί αποτελεσματικά η ξηρασία. Προτείνονται μέτρα που θα μειώσουν το φαινόμενο. Συμμετέχει η Γραμματεία της United Nations Convention to Combat Desertification, το United Nations Sahelian Office, το Sahara and Sahel Observatory, η ισπανική κυβέρνηση.

Για την εφαρμογή της UNCCD, η Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ συγκάλεσε συνάντηση για το ζήτημα αυτό, στο Ραμπάτ, τον Οκτώβριο του 1994. Ακολούθησε η διοργάνωση των Magreban Information Days στην Τύνιδα, τον Νοέμβριο του 1995, ενώ η Sub-regional Days

³⁵⁸ Άλλες διακηρύξεις: Abu Dhabi Declaration on Perspectives of Arab Environmental Action (2001), Oman Declaration on Environment and Sustainable Development (2001), Amman International Forum on Environment and Development (2001), Jeddah Declaration on the Islamic Perspective for Environment (2002), Muscat Declaration of the Oman International Conference for the Development and Management of Watercourses (2002), Dubai Declaration on the Integrated Management of Water Resources in Arid Zones (2002), the General Framework of Islamic Agenda for Sustainable Development (2002).

³⁵⁹ Council of Arab Ministers Responsible for the Environment. Αποτελεί περιφερειακό συντονιστικό μηχανισμό για τη συνεργασία μεταξύ των αραβικών χωρών σχετικά με το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

³⁶⁰ Joint Committee on Environment and Development in the Arab Region (JCEDAR)

³⁶¹ Magreban Charter For Environment Protection and Sustainable Development

προηγήθηκαν το Φεβρουάριο του 1995, στο Αλγέρι. Η UNCCD αναφέρεται στην καταπολέμηση της ερημοποίησης, ιδίως στην Αφρική, με συνεργασία, στο πνεύμα της Agenda 21, και με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επομένως, χρειάζονται στρατηγικές για τη βιώσιμη διαχείριση των πόρων. Το πρόγραμμα της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ δημιουργεί ένα πλαίσιο για συνεργασία, ανταλλαγή πληροφοριών, ενίσχυση της ικανότητας, εφαρμογή κοινωνικών προγραμμάτων, συμμετοχή των πληθυσμών, για βελτίωση της διαβίωσης των κοινοτήτων και μείωση της φτώχειας. Είναι πρόγραμμα υποπεριφερειακής συνεργασίας και δράσης, για την εφαρμογή συνεκτικών πολιτικών, που λαμβάνουν υπόψη τα εθνικά σχέδια και τις έρευνες. Προωθεί την ενημέρωση, την πληροφόρηση, την υλοποίηση προγραμμάτων, τον συντονισμό με αναπτυξιακές δράσεις, το σχεδιασμό για μείωση της ξηρασίας, συστήματα έγκαιρης προειδοποίησης, ανταλλαγή εμπειριών.

Υπό το SRAP, πρέπει να σχεδιαστούν προγράμματα κοινού ενδιαφέροντος για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Έχουν, ήδη, δρομολογηθεί δράσεις στις εξής κατευθύνσεις: α) Institutional Support to the Sub-regional Coordinating Organ of the Magreban SRAP, β) Evaluation of the Desertification Process in Magreb, Building of a Database with an Information Circulation System, γ) Sub-regional Project to Promote the Participative Approach and its Practice, δ) Building of a Regional Network for Ecosystem Continuous Observation, ε) Overall Plan to Build Response Capacity and Emergency Relief to Face Drought, στ) Transboundary Integrated Development Programme in the Magreban Arid Ecosystems.

Προβλέπεται συντονισμός της εφαρμογής π.χ. από την επιστημονική κοινότητα του Μαγκρέμπ, ΜΚΟ, αναπτυξιακούς εταίρους. Η χρηματοδότηση διοχετεύεται από διεθνείς μηχανισμούς π.χ. το μηχανισμό της UNCCD, το World Wildlife Fund (WWF), την International Union for the Conservation of Nature (IUCN), και τον ιδιωτικό τομέα. Προβλέπονται δείκτες για την εφαρμογή του SRAP, για την εξέλιξη της ερημοποίησης στο Μαγκρέμπ, για την αξιολόγηση προόδου, για τη συντονισμένη εφαρμογή, την υποστήριξη σε εθνικά προγράμματα, την αποτελεσματική ανταλλαγή πληροφόρησης, εμπειριών, πρακτικών. Πρέπει να αναφέρουμε, ότι, κατά την 5^η Σύνοδο του Συμβουλίου της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ, στην Nouakchott, τον Νοέμβριο του 1992, υιοθετήθηκε ο Χάρτης του Μαγκρέμπ για την Προστασία του Περιβάλλοντος και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Τα κοινά περιβαλλοντικά προβλήματα στο Μαγκρέμπ εντοπίζονται στα νερά, στα δάση, στην ερημοποίηση. Οι πολιτικές για το περιβάλλον πρέπει να συσχετιστούν, τα αναπτυξιακά προγράμματα να συνάδουν με την περιβαλλοντική προστασία, να δοθεί προσοχή στη διατήρηση των δασών, με σκοπό την οικολογική ισορροπία, αλλά, παράλληλα, να δημιουργηθούν

υποπεριφερειακά σχέδια κατά της ερημοποίησης. Τον Ιούνιο του 1993, στην Τύνιδα, είχε πραγματοποιηθεί η 6^η Σύνοδος των εξειδικευμένων Υπουργών για τη διατροφική ασφάλεια. Τότε ανατέθηκε στην Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ, να συμμετάσχει στις διαπραγματεύσεις για τη Σύμβαση Καταπολέμησης της Απερήμωσης. Τον Δεκέμβριο του 1994, στη Nouakchott, η 8^η Σύνοδος των εξειδικευμένων Υπουργών για τη διατροφική ασφάλεια εμπιστεύτηκε τον Γενικό Γραμματέα της Ένωσης, να επιβλέπει την εφαρμογή της Σύμβασης.

Στα πλαίσια της UNCCD, υπήρξαν και διασυνοριακά προγράμματα π.χ. ενάντια στην αλάτωση του εδάφους, για τη βελτίωση των βοσκοτόπων. Το 1998, η Ένωση, το UNEP, η Inter-State Committee for Drought Control in the Sahel, το Sahel and Sahara Observatory, προχώρησαν σε σεμινάρια για την καταπολέμηση της ξηρασίας. Η περιφερειακή συνεργασία αποσκοπεί στο συντονισμό, την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών, την εφαρμογή της διεθνούς σύμβασης. Υπάρχει διασύνδεση με διεθνείς οργανισμούς π.χ. UNEP, IFAD, FAO. Στις προσπάθειες της Ένωσης υπάγεται και το Magreban Project on Climatic Changes (R.A.B./G31).

Η περιφερειακή οργάνωση στη Βόρεια Αφρική φαίνεται να έχει δημιουργήσει στέρεες βάσεις για την ανάπτυξη της ηπείρου. Οι οργανισμοί καθοδηγούνται από οράματα, αντιλαμβάνονται τα προβλήματα, που συντελούν στην υπανάπτυξή τους, σχεδιάζουν πολιτικές, υλοποιούν, καλούν τη διεθνή κοινότητα να συνδράμει, στα προγράμματα, που οι ίδιοι σχεδιάζουν, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους. Στις προσπάθειές τους, σε πολιτικό επίπεδο, αλλά και σε δράσεις, παρατηρούμε, ότι οι αναπτυξιακοί στόχοι διαπλέκονται με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, και τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Η γεωργία, τα ύδατα, η ενέργεια στηρίζουν τις εθνικές οικονομίες, πλήττονται, χρειάζονται την εφαρμογή ολοκληρωμένων στρατηγικών, που θα περιλαμβάνουν μέτρα προσαρμογής, με στόχο την οικοδόμηση ικανότητας.

Το περιβάλλον φαίνεται να ενώνει την Αφρική σε περιφερειακό ή υποπεριφερειακό επίπεδο. Οι οργανισμοί, που ξεκίνησαν ως οικονομικές συνεργασίες ή με περιορισμένο αριθμό κρατών, έχουν αυξήσει τη δύναμή τους, δημιουργώντας συνασπισμούς, ώστε να ενώσουν τις φωνές τους και να προβάλλουν τις επιδιώξεις τους, και στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, διεκδικώντας την υπογραφή παγκόσμιας συμφωνίας για το κλίμα. Υπάρχει υπόβαθρο για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και την προσαρμογή, αλλά λείπουν οι χρηματοδοτικοί πόροι, οι καινοτόμες τεχνολογίες, τα επιστημονικά δεδομένα, οι μέθοδοι παρατήρησης. Σε αυτούς τους τομείς, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο, εδράζεται η συμμετοχή του αναπτυσσόμενου

Βορρά, ώστε να συμπληρωθούν τα κενά, μέσω επενδύσεων, στηρίζοντας την κατεύθυνση της Αφρικής στη βιώσιμη ανάπτυξη.

III. Προγράμματα και πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της διαπεριφερειακής συνεργασίας Ευρωπαϊκής Ένωσης – Βόρειας Αφρικής

Στη συνεργασία των μεσογειακών χωρών της Βόρειας Αφρικής με την Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν θα αναζητήσουμε μόνο προγράμματα, που αντιμετωπίζουν, αμιγώς, την κλιματική αλλαγή. Ένα σύνολο προγραμμάτων για τη μείωση της φτώχειας και την προστασία του περιβάλλοντος, που έχουν υλοποιηθεί στα πλαίσια των ευρωμεσογειακών σχέσεων, δημιουργούν υποδομές, θα βοηθήσουν την προσαρμογή, εφόσον άπτονται του τομέα της γεωργίας, των υδάτων, της ενέργειας, των μεταφορών, της δημιουργίας δικτύων διασυνδέσεων, του μηχανισμού πολιτικής προστασίας. Η διατήρηση των φυσικών πόρων, η βιώσιμη ανάπτυξη, η μείωση των εκπομπών είναι πυλώνες, που ενισχύουν ενάντια στην κλιματική αλλαγή. Η χρηματοδοτική και τεχνική συνδρομή, εφόσον γίνεται σωστή απορρόφηση, κατά τις ανάγκες των μεσογειακών χωρών, αυξάνει την οικοδόμηση ικανότητας και καθοδηγεί τις τοπικές οικονομίες, ώστε να απεξαρτηθούν σταδιακά από τους ορυκτούς πόρους και να εδραιώσουν την ανάπτυξή τους, με τρόπο φιλικό στο περιβάλλον.

α) Η προστασία του περιβάλλοντος στα πλαίσια της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας

Η σχέση μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τρίτων Μεσογειακών Χωρών στοιχειοθετήθηκε από επιμέρους διμερείς ευρωμεσογειακές συμφωνίες σύνδεσης, μέχρι το σταθερό πλαίσιο που εισέφερε η διαδικασία της Βαρκελώνης. Η οικονομική στήριξη των ΤΜΧ υλοποιείται μέσω MEDA, η ενίσχυση των συναλλαγών μεταξύ των μεσογειακών εταίρων τελεί πάντα υπό την αιγίδα της ΚΕΠΠΑ.

Τα κονδύλια καθορίζονται ανάλογα με τους στόχους, που έχουν τεθεί και τις ανάγκες των προγραμμάτων. Επιλέγονται δράσεις. Ως παραδείγματα, αναφέρουμε την αναδιάρθρωση της βιομηχανίας, την τοπική ανάπτυξη, την προστασία του περιβάλλοντος, τις φιλικές προς το περιβάλλον τεχνολογίες, την ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων, την αναβάθμιση του συστήματος της κοινωνικής πρόνοιας, την αποκρατικοποίηση, την εξυγίανση του δημοσίου τομέα, την ενέργεια, την υδροδότηση, τις συγκοινωνίες, τον τουρισμό, την εκπαίδευση, τα απόβλητα, την αποχέτευση, τη δημιουργία αντιπλημμυρικών έργων, την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών.

Δικαιούχοι των πόρων δεν είναι μόνο τα κράτη, αλλά και τοπικές αρχές, οργανισμοί, κοινότητες, επιχειρήσεις, ενώσεις, ιδρύματα, ΜΚΟ, σε τριετή προγράμματα, τόσο χρηματοδότησης, όσο και μεταφοράς κεφαλαίων επενδύσεων.

Στον τομέα του περιβάλλοντος προβλέφθηκε η χορήγηση δανείων από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. Π.χ. το 1999 εγκρίθηκαν δάνεια 745 εκατομμυρίων ECU. Το 2000 το ποσό ανήλθε σε 1.193 εκατομμύρια ECU, εκ των οποίων τα 225 εκατομμύρια ECU χορηγήθηκαν για την προστασία του περιβάλλοντος. Αίγυπτος, Τυνησία και Μαρόκο έχουν εξασφαλίσει δάνεια, που ξεπερνούν το 60% των συνολικών ποσών, που διατέθηκαν, ήτοι 122 εκατομμυρίων ECU για υδάτινους πόρους, δίκτυα αποβλήτων, επεξεργασία λυμάτων, 28 εκατομμυρίων ECU για την ενέργεια και ειδικά για το αγωγό αερίου της Αιγύπτου, 330 εκατομμυρίων ECU για εκσυγχρονισμό των δομών, 170 εκατομμυρίων ECU για την κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου στην Τυνησία και οδικού στο Μαρόκο.

Τα προγράμματα MEDA 1995-1999 δοκιμάστηκαν σε Αλγερία, Αίγυπτο, Ιορδανία, Λίβανο, Μαρόκο, Συρία, Τυνησία, Τουρκία, Παλαιστινιακή Αρχή, ενώ, λόγω των αδυναμιών, που παρατηρήθηκαν, κατά την απορρόφηση και την υλοποίηση εθνικών πολιτικών στις ΤΜΧ, αντικαταστάθηκαν από τα MEDA II 2000-2006. Ο Κανονισμός 1638/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24^{ης}/10/2006 κατήγγειλε το πρόγραμμα MEDA.

Αναφορικά, λοιπόν, με τα MEDA 1995-1999: η Αλγερία χρηματοδοτήθηκε, ώστε η βιομηχανία της να γίνει φιλικότερη προς το περιβάλλον, να στηριχθούν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι ιδιωτικοποιήσεις, να εκσυγχρονιστεί το χρηματοπιστωτικό σύστημα, να προχωρήσουν οι διαρθρωτικές προσαρμογές, να ενισχυθούν οι ΜΚΟ.

Η Αίγυπτος ενισχύθηκε για να εκσυγχρονιστεί η βιομηχανία της, για να βελτιωθεί η οικονομία της, για πρόγραμμα βασικής σχολικής εκπαίδευσης, για σύστημα κοινωνικής πρόνοιας.

Το Μαρόκο ενισχύθηκε για τον εκσυγχρονισμό τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, για τις ιδιωτικοποιήσεις, την ελευθέρωση των επικοινωνιών, το Euro-Maroc Enterprise Program, τη στήριξη των επαγγελματιών ενώσεων, την ύδρευση και αποχέτευση της υπαίθρου, τη στήριξη υγειονομικών κέντρων, την εξυγίανση της Ταγγέρης, τη σχολική/βασική εκπαίδευση, τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, αθλητικών κέντρων, αναπτυξιακών οργανισμών, οδικών αξόνων, μεσογειακής οδού «Rocade Mediterranee», την αλιεία, την αγροτική ανάπτυξη, τη χωροταξία.

Η χρηματοδότηση, υπό τη μορφή της αναπτυξιακής βοήθειας, τα διμερή χρηματοδοτικά πρωτόκολλα, που ακολούθησαν, μετατρέπονται σε μία ουσιαστικότερη οικονομική συνεργασία μέσω των MEDA, με σκοπό την αξιοποίηση των πόρων, που διατίθενται, την προσαρμογή στις

τοπικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες των ΤΜΧ, αλλά και την υιοθέτηση εθνικών πολιτικών, ώστε να καταστούν ικανές οι ΤΜΧ να επιλέξουν την πορεία τους προς την ανάπτυξη.

Τα τρία «καλάθια» της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας διαπλέκονται μεταξύ τους. Όλες οι δράσεις, που αναλαμβάνονται, έχουν πολιτικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις, αλλά δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν χωρίς χρηματοδότηση. Το στοιχείο της ασφάλειας και της περιβαλλοντικής προστασίας διαπερνά τους τομείς συνεργασίας και στα τρία «καλάθια» π.χ. το δεύτερο και το τρίτο διασταυρώνονται, αναφορικά με τις συνέπειες της τεχνολογίας στην απασχόληση, τη παραγωγική διαδικασία, τις κοινωνικές δομές, τα πρότυπα οικονομικής ανάπτυξης.

Κομβικό σημείο αποτελεί η μεταφορά τεχνολογίας για τη μείωση του χάσματος Βορρά-Νότου, την ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα, την ανάσχεση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Ο ενδεικνυόμενος τρόπος δράσης είναι τα κοινά προγράμματα και ως στόχοι προβάλλονται η μακροοικονομική σταθερότητα, η προσέλκυση ξένων επενδύσεων, η εξυγίανση του δημόσιου τομέα, οι θεσμικές/κοινωνικές/διοικητικές μεταρρυθμίσεις.

Ως κύριο όργανο για το περιβάλλον χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα για την Προστασία του Περιβάλλοντος SMAP. Από το 2003 επιλέχθηκε νέος χρηματοδοτικός μηχανισμός ΔΕΜΕΕΣ ή FEMIP για τη υποστήριξη της μεταρρύθμισης των οικονομιών ΤΜΧ, την κοινωνική συνοχή, το περιβάλλον, την κοινωνία της πληροφορίας.

ι) Το SMAP

Για την εφαρμογή της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, η Ευρωμεσογειακή Διυπουργική Διάσκεψη για το Περιβάλλον στο Ελσίνκι το 1997, λαμβάνοντας υπόψη τα περιβαλλοντικά ζητήματα, που αποτελούν αντικείμενα και του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσεως και της Μεσογειακής Επιτροπής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, υιοθέτησε το Πρόγραμμα SMAP για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος, ως βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα δράσης, κατά τη σχετική δήλωση των Υπουργών Περιβάλλοντος των ευρωμεσογειακών εταίρων. Σχεδιάστηκε ως εργαλείο για την εφαρμογή πολιτικών, σχετικά με το περιβάλλον και για να παρέχει χρηματοδότηση από το MEDA για το περιβάλλον.

Αποσκοπεί στην ολοκληρωμένη διαχείριση των υδάτινων πόρων, στη διαχείριση των αποβλήτων, στην προτεραιότητα των περιοχών, που πλήττονται από ιδιαίτερη περιβαλλοντική υποβάθμιση («hot spots»), στην ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων περιοχών, στην καταπολέμηση της ερημοποίησης. Ως μέτρα, θα χρησιμοποιηθούν η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η αφύπνιση η εκπαίδευση, η μεταφορά τεχνολογίας φιλικής στο

περιβάλλον, η προώθηση στον τομέα τηλεπικοινωνιών και τεχνολογίας της πληροφορίας, η συλλογή επιστημονικών δεδομένων, η οικοδόμηση ικανότητας, η ανάπτυξη κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου, η χρηματοδότηση, η συνεργασία για την κοινωνία των πολιτών.

Το SMAP διασυνδέεται με το Σύστημα της Βαρκελώνης και άλλες πρωτοβουλίες. Λειτουργεί μέσω δικτύων επικοινωνίας, περιφερειακής μονάδας παρακολούθησης, χρηματοδότησης, Ευρωμεσογειακού Προγράμματος Διαχείρισης Νερού, περιφερειακών προγραμμάτων συνεργασίας σε ενέργεια, μεταφορές, κοινωνία της πληροφορίας. Οι φάσεις του SMAP υπό το MEDA αναλύονται σε: SMAP I (1998-1999), SMAP II 2000, SMAP III 2005.

Αναφορικά με το νερό, κρίνονται, ως επείγουσες, δράσεις για την παρακολούθηση της ποιότητας και της ποσότητας των υδάτων, για την παροχή ασφαλούς πόσιμου νερού, για την εφαρμογή σχεδίων διατήρησης, για την προστασία των υδάτινων αποθεμάτων και των υγροτόπων, για τη βελτίωση της συλλογής και την αντιμετώπιση της απώλειας υδάτων, τη δημιουργία αποκεντρωμένων αρχών σε επίπεδο λεκάνης απορροής, για την αντιμετώπιση των τοπικών αναγκών. Ως προς τα απόβλητα, επείγει η υιοθέτηση πιλοτικών προγραμμάτων, κατευθυντηρίων γραμμών, συγκρίσιμων στατιστικών δεδομένων, η αναγνώριση ορθολογικών μεθόδων απόρριψης, η μείωση των αποβλήτων και οι πρωτοβουλίες σχετικά με τον τουρισμό. Τα επονομαζόμενα «hot spots» χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης, λόγω της ευαισθησίας τους στην περιβαλλοντική υποβάθμιση.

Για την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων περιοχών, πρέπει να εκπονηθούν εθνικά σχέδια, να αναμορφωθεί το κανονιστικό πλαίσιο, να ληφθούν τεχνικά μέτρα, να προχωρήσει η εκπαίδευση, η οικοδόμηση ικανότητας, η ενίσχυση του βιώσιμου τουρισμού, η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η δημιουργία εγκαταστάσεων υποδοχής στα λιμάνια για την απόρριψη των αποβλήτων των πλοίων, τα πιλοτικά προγράμματα, τα σχέδια δράσης για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών, η συνδρομή προς τις τοπικές αρχές να εφαρμόσουν περιβαλλοντικά προγράμματα.

Για την καταπολέμηση της απερίμωσης, επείγει η προώθηση βέλτιστων και βιώσιμων πρακτικών στη γεωργία, ο μετριασμός των αποτελεσμάτων της ξηρασίας, η καταπολέμηση των πυρκαγιών και της διάβρωσης του εδάφους, η παροχή κινήτρων στον πληθυσμό για να μην εγκαταλείπει τη γεωργική γη, η προώθηση νέων προτύπων στην παραγωγική διαδικασία, η συλλογή και η ανάλυση επιστημονικών δεδομένων, η θεσμοθέτηση ευνοϊκού κανονιστικού πλαισίου.

Το SMAP πρέπει να ενισχύσει τις ΤΜΧ κατά τη μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, την αφύπνιση, τη συμμετοχή του κοινού, την οικοδόμηση ικανότητας, την εκπαίδευση, τη

μεταφορά τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον, την εμβάθυνση των σχέσεων των μεσογειακών εταίρων, τη βελτίωση της επικοινωνίας μέσω της χρήσης διαδικτύου, την υιοθέτηση δεικτών και συγκρίσιμων μεγεθών, την ανάπτυξη και εφαρμογή νομοθετικού πλαισίου, την ανταλλαγή εμπειρίας, την οικονομική στήριξη, την υποβολή εκθέσεων για τον έλεγχο συμμόρφωσης, την διαβούλευση.

Αναφορικά με τις δράσεις, που επιλέχθηκαν στα πλαίσια του SMAP, εντοπίζουμε την προώθηση βιώσιμης χρήσης της γεωργικής γης, μέσω οργανικών μεθόδων καλλιέργειας, την πιλοτική εφαρμογή στην Αίγυπτο, την ίδρυση συνεταιρισμών στην Τυνησία, την πληροφόρηση του κοινού, την εκπαίδευση των αγροτών, την ελκυστικότητα των μεθόδων από οικονομικής άποψης, το διάλογο των κοινωνικών εταίρων, τις τεχνολογίες φιλικές προς το περιβάλλον.

Κομβικό σημείο αποτελούν το Πρόγραμμα για το Νερό, η ενημέρωση του κοινού, η διατήρηση και δίκαιη κατανομή των υδάτινων πόρων. Αποδίδεται σημασία, στη διασυνοριακή συνεργασία, την ανταλλαγή πληροφόρησης, την έρευνα, τις τεχνολογίες εξοικονόμησης, την προώθηση βέλτιστων πρακτικών.

Ως παραδείγματα στο SMAP II θα επισημάνουμε: το πρόγραμμα για την προστασία θαλάσσιων και παράκτιων περιοχών σε Τυνησία, Μαρόκο, Αλγερία, Ισραήλ, Συρία, Μάλτα, Κύπρο, υπό το συντονισμό του UNEP/MAP και του RAC/SPA. Για την άντληση και τον καθαρισμό του νερού, μέσω της χρήσης ηλεκτρικής ενέργειας από φωτοβολταϊκά συστήματα, συντόνισε το Πολυτεχνείο της Μαδρίτης για εφαρμογή σε Ισπανία, Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία, Γαλλία. Ενάντια στην ερημοποίηση, σε Μαρόκο και Τυνησία, οι δράσεις συντονίστηκαν από το Πανεπιστήμιο Sassari της Ιταλίας. Πρόγραμμα για την καταπολέμηση της ερημοποίησης σε Μαρόκο και Τυνησία διεξήχθη και από το Sahara and Sahel Observatory. Για τη βελτίωση της ατμόσφαιρας στα αστικά κέντρα, συντόνισε το Institute Catala d' Energia (ICAEN), με δράσεις σε Ισπανία, Μαρόκο, Λίβανο, Κύπρο. Προγράμματα για τη διαχείριση των αποβλήτων στις χώρες του Μασρέκ και του Μαγκρέμπ συντόνισε η Παγκόσμια Τράπεζα και το METAP, ενώ δράσεις πραγματοποιήθηκαν σε Τυνησία, Μαρόκο, Αλγερία, Αίγυπτο, Ιορδανία, Δυτική Όχθη και Γάζα, Λίβανο, Συρία.

Στην Αίγυπτο, η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, στον τομέα του περιβάλλοντος, υπό το Πρόγραμμα SMAP, πραγματοποιήθηκε με τοποθέτηση πιλοτικής φάρμας για διαφοροποίηση της παραγωγής, βιώσιμη διαχείριση και οργανική γεωργία. Εγκαταστάθηκε, επίσης, Σύστημα Πληροφόρησης του Παγκόσμιου Δικτύου Οργανικής Γεωργίας και Σύστημα Συλλογής Δεδομένων. Στην Τυνησία, ξεκίνησε η εκπαίδευση των αγροτών και τοποθετήθηκε σταθμός για

τη συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων. Έτσι, ενημερώνεται ο πληθυσμός, πραγματοποιείται διάλογος, συμμετέχουν οι κοινωνικοί εταίροι, δημιουργούνται δίκτυα.

ii) Η συνεργασία στον ενεργειακό τομέα

Η ενέργεια είναι ζήτημα αιχμής στην Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας, των πλουτοπαραγωγικών πηγών των αραβικών κρατών, της γεωστρατηγικής τους θέσης, της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της ανάγκης ασφαλούς εφοδιασμού. Συνεστήθη, λοιπόν, στην Αθήνα, το 1995, το Ευρωμεσογειακό Forum Ενέργειας, κατ' επιταγή, της Διακήρυξης της Βαρκελώνης και της Ανακοίνωσης³⁶² της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που ακολούθησε. Το 1998 στη Δήλωση³⁶³ της Ευρωμεσογειακής Διάσκεψης των Υπουργών για την Ενέργεια καθορίστηκαν ενεργειακές πολιτικές και μεσοπρόθεσμο σχέδιο δράσης του Ευρωμεσογειακού Ενεργειακού Forum για το διάστημα 1998-2002, που προβλέπει συνεργασία σε πολιτικό, διοικητικό, βιομηχανικό επίπεδο, υπό το πρίσμα του ασφαλούς ενεργειακού εφοδιασμού, της ανταγωνιστικότητας της αγοράς, της περιβαλλοντικής προστασίας, της βιώσιμης χρήσης ενέργειας.

Στο τρίτο Forum, στη Γρανάδα, το 2000, καθορίστηκαν ως βασικοί τομείς προτεραιότητας η αναμόρφωση του νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου, η αναδιάρθρωση της ενεργειακής βιομηχανίας, η ανάπτυξη διασυνδέσεων των μεσογειακών αγορών, η βιώσιμη ανάπτυξη και η χρήση ΑΠΕ. Η συνεργασία θα ενισχυθεί υπό το πρίσμα χάραξης ενεργειακών πολιτικών, με τη συμμετοχή εμπειρογνομόνων και την προώθηση ενεργειακών αναπτυξιακών προγραμμάτων, που δεν θα παραγνωρίζουν την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση χρηματοδοτεί πέραν των MEDA, το τέταρτο πρόγραμμα – πλαίσιο για την έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη.

Η βιώσιμη ανάπτυξη συνδέεται με την ενεργειακή αποδοτικότητα, την εξοικονόμηση ενέργειας, τη χρήση ΑΠΕ, την περιβαλλοντική προστασία, τις μεταρρυθμίσεις στον ενεργειακό τομέα. Ως άξονες της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας, σε σχέση με την ενέργεια, προσδιορίζονται οι υποδομές π.χ. ηλεκτρικών δικτύων, δικτύων μεταφοράς φυσικού αερίου³⁶⁴, δικτύων μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας, μεταξύ μεσογειακών χωρών και οι επενδύσεις. Το 2007, στα πλαίσια της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας³⁶⁵ στον Ενεργειακό Τομέα, προωθήθηκε το Ευρωμεσογειακό

³⁶² COM (96) 149 τελικό

³⁶³ Statement of the Euro-Mediterranean Conference of Energy Ministers (11/05/1998),

“Euro-Mediterranean Partnership (Barcelona Process), Documents on International and European Affairs No 3 pgs 329-331.

³⁶⁴ Συνδέεται ήδη η Αλγερία με την Ιταλία και η Ισπανία με το Μαρόκο

³⁶⁵ Euro-Mediterranean Energy Partnership

Σχέδιο για την Ενέργεια, 2008-2013, αποσκοπώντας στη βιώσιμη ανάπτυξη στον ενεργειακό τομέα.

iii) Η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία και τα ύδατα

Βασίζεται στις αρχές του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ύδατος.³⁶⁶ Η 1^η Παγκόσμια Διάσκεψη για το Νερό πραγματοποιήθηκε το 1990 στο Αλγέρι και η 2^η στη Ρώμη το 1992. Το Πρόγραμμα Εργασίας της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, αναφορικά, με το δεύτερο «καλάθι» χωρίστηκε σε 13 κεφάλαια: γεωργία, ενέργεια, περιβάλλον, ευρωμεσογειακή ζώνη ελευθέρων συναλλαγών, αλιευτικά αποθέματα, βιομηχανία, επενδύσεις, περιφερειακός σχεδιασμός, επιστήμη και τεχνολογία, τηλεπικοινωνίες και τεχνολογία πληροφορίας, τουρισμός, μεταφορές, νερό. Επομένως τμήμα της Δήλωσης της Βαρκελώνης είναι ρητά αφιερωμένο στο νερό.

Το νερό αποτελεί προτεραιότητα για τους μεσογειακούς εταίρους, καθώς η μη ορθολογική χρήση του, περιορίζει τα αποθέματα. Σκοπός της συνεργασίας είναι να ληφθούν υπόψη οι παρούσες και οι μελλοντικές ανάγκες, να βρεθούν τρόποι συνεργασίας, να εφαρμοστεί στρατηγικός σχεδιασμός και ει δυνατόν να δημιουργηθούν νέες πηγές νερού. Πριν την επετειακή Διάσκεψη της Βαρκελώνης το 2005, πραγματοποιήθηκε Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη των 35 εταίρων για το νερό.

Το Ευρωμεσογειακό Πρόγραμμα για το νερό αποσκοπεί στην περιφερειακή συνεργασία, για τη βιώσιμη και ολοκληρωμένη διαχείριση των πηγών νερού. Η Ευρωμεσογειακή Υπουργική Διάσκεψη για τα ύδατα, το 1999, στο Τορίνο, υιοθέτησε Δήλωση και Πρόγραμμα Δράσης. Αναγνωρίζονται έξι περιοχές δράσεις: ολοκληρωμένη διαχείριση του πόσιμου νερού, διαχείριση των πηγών, πρόληψη και μετριασμός της ξηρασίας, βιώσιμες μέθοδοι άρδευσης, χρήση ανανεώσιμων πηγών, προετοιμασία εθνικών σχεδίων ως το 2025. Επίσης τέσσερα θέματα οριζόντιας συνεργασίας: ενίσχυση των θεσμών, ανταλλαγή πληροφορήσης, μεταφορά τεχνολογίας, αφύπνιση και ενημέρωση του κοινού.

Το 2002 στη Διάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ, εισήχθη η καινοτομία των Πρωτοβουλιών Τύπου II, ως εθελοντικές συμφωνίες για την υλοποίηση πρωτοποριακών δράσεων για τη βιώσιμη ανάπτυξη στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε Πρωτοβουλία για τα Ύδατα (Water Initiative), ως συνεισφορά στην επίτευξη των στόχων της Χιλιετίας, για τη διασφάλιση πρόσβασης σε πόσιμο νερό και στοιχειώδεις συνθήκες υγιεινής, για την ορθολογική διαχείριση των περιορισμένων υδάτινων πόρων στις αναπτυσσόμενες χώρες.

³⁶⁶ Υιοθετήθηκε στη Ρώμη το 1992. Αποτελεί βάση για την ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας αναφορικά με τη διαχείριση των υδάτινων πόρων.

Το μεσογειακό σκέλος αυτής της Πρωτοβουλίας (MED – EUWI) εξαγγέλθηκε το 2003, για να μεταφερθεί η εμπειρία της Ε.Ε. και να βελτιωθεί η διαχείριση των υδάτινων πόρων στην περιοχή. Η υποστήριξη της Ε.Ε. στον τομέα των υδάτων στα νότια της Μεσογείου, πραγματοποιείται υπό τα MEDA: Το Ευρωμεσογειακό Περιφερειακό Πρόγραμμα³⁶⁷ για τη Διαχείριση των Υδάτων σε Τοπικό Επίπεδο έχει χρηματοδοτήσει 9 μεσογειακά δίκτυα, μεταξύ των οποίων και για την κλιματική αλλαγή π.χ. MEDROPLAN Project για την προετοιμασία ενάντια στην ξηρασία, ADIRA Project για συστήματα αφαλάτωσης και το IRWA Project για βελτίωση της διαχείρισης του νερού στην άρδευση. Αναφέρουμε, επίσης, το Ευρωμεσογειακό Σύστημα³⁶⁸ Πληροφόρησης στον Τομέα της Τεχνογνωσίας για τα Ύδατα. Τα μέτρα προσαρμογής στην ευρύτερη περιοχή ενισχύονται και μέσα από το Σχέδιο³⁶⁹ Δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Κλιματική Αλλαγή και την Ανάπτυξη (2004), υπό το Θεματικό Πρόγραμμα³⁷⁰ για το Περιβάλλον και τους Φυσικούς Πόρους. Η υδάτινη διπλωματία είναι πυλώνας για την προώθηση των ευρωμεσογειακών σχέσεων.

Στα πλαίσια του MED-EUWI, η Αίγυπτος βοηθήθηκε για να προετοιμάσει εθνικά σχέδια για τα ύδατα και τις συνθήκες υγιεινής, στα πλαίσια του Δικτύου³⁷¹ Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Υδάτινων Πόρων και του Αιγυπτιακού Εθνικού Σχεδίου³⁷² για τους Υδάτινους Πόρους έως το 2017. Η Λιβύη, το 2007, ξεκίνησε διαδικασία διαβούλευσης, ώστε να επιτευχθεί διακυβέρνηση στον τομέα των υδάτων. Παράλληλα με την Πρωτοβουλία για τα Ύδατα, στο πνεύμα του Γιοχάνεσμπουργκ, κινήθηκαν οι πρωτοβουλίες Euro Med Water and Poverty Facility, αλλά και Mediterranean Education Initiative for Environment and Sustainability (MEDIES), με έμφαση στη διαχείριση των υδάτων και των αποβλήτων. Υπάρχει διασύνδεση και με τις περιβαλλοντικές οργανώσεις του Γραφείου Πληροφόρησης MIO – ECSDE. Θα αναφέρουμε, επίσης, την Πρωτοβουλία³⁷³ για την Εκτίμηση των Συνεπειών της Κλιματικής Αλλαγής στις Αφρικανικές Αναπτυσσόμενες Χώρες.

Τον Δεκέμβριο του 2007, την Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη³⁷⁴ για τα Ύδατα, ακολούθησε Διακήρυξη, όπου αντιμετωπίζεται θετικά, η Πρωτοβουλία Οργάνωσης Ευρωμεσογειακής Υπουργικής Διάσκεψης για τα Ύδατα και για την ενίσχυση πολιτικών μετριασμού και

³⁶⁷ Euro Mediterranean Regional Programme For Local Water Management (MEDA Water Programme)

³⁶⁸ Euro Mediterranean Information System on Know-How in the Water Sector (EMWIS)

³⁶⁹ EU Action Plan on Climate Change and Development

³⁷⁰ Environment and Natural Resources Thematic Programme

³⁷¹ Integrated Water Resource Management Framework (IWRM)

³⁷² National Water Resources Plan (NWRP)

³⁷³ Initiative on the Assessment of Climate Change Impacts in African Developing Countries

³⁷⁴ EU Med Water Directors Conference (Blend, Slovenia)

προσαρμογής στον τομέα των υδάτων και της κλιματικής αλλαγής, με έμφαση, μεταξύ άλλων, στη διαχείριση της ξηρασίας, των πλημμυρών, στην καταπολέμηση της απερήμωσης.

Τον Ιανουάριο του 2008, στην 15^η Τακτική Σύνοδο των Μερών της Σύμβασης της Βαρκελώνης, στην Αλμέρια, η Διακήρυξη που ακολούθησε, κάλεσε, ώστε να συνυπολογιστεί η σημασία της κλιματικής αλλαγής και των συνεπειών της, στα παράκτια και θαλάσσια οικοσυστήματα και στο περιβάλλον, καθώς και οι αρνητικές συνέπειες για βιώσιμη ανάπτυξη, ιδίως, για τις αναπτυσσόμενες χώρες της μεσογειακής λεκάνης.

β) Ευρωπαϊκά Προγράμματα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση χρηματοδοτεί ένα σύνολο περιφερειακών προγραμμάτων για το περιβάλλον, την ενέργεια, τις μεταφορές, την κοινωνία της πληροφορίας. Για παράδειγμα, προγράμματα ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας στη θαλάσσια λεκάνη της Μεσογείου πραγματοποιήθηκαν σε επιλέξιμες περιοχές των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών, με προϋπολογισμό 170.000.000 ευρώ.

Οι χρηματοδοτήσεις της Ε.Ε. κατευθύνονται και στη διαφύλαξη των υγροτόπων σε τρίτες χώρες της Νότιας Μεσογείου. Στην Αλγερία, στην περιοχή Reghona, υλοποιήθηκαν σχέδια διαχείρισης των υγροτόπων, μετά από διάλογο με τους αγρότες και τους τοπικούς θεσμικούς φορείς. Στο Μαρόκο, στην περιοχή, Meija Zerger, αντιμετωπίστηκε η ρύπανση, λόγω της γεωργίας, των αυτοκινητοδρόμων, της αστικής και βιομηχανικής ανάπτυξης, που πρέπει να ελεγχθούν, λόγω των επιπτώσεών τους στο περιβάλλον. Στην Τυνησία, στην περιοχή Sebkhath El Kolbia, οι δράσεις αφορούσαν στη διαφύλαξη των υγροτόπων, ως αποθεμάτων βιοποικιλότητας, αλλά και την ανάπτυξή τους, ως περιοχών ψυχαγωγίας. Δρομολογήθηκε η προστασία των υγροτόπων γύρω από τη Μεσόγειο, μέσω του προγράμματος MEDWET, η ενίσχυση των δυνατοτήτων των τρίτων χωρών να διαχειριστούν τους υγροτόπους, να διατηρήσουν τη βιοποικιλότητα, να αποκομίσουν οικονομικά και κοινωνικά οφέλη, να αναπτύξουν τον τουρισμό με βιώσιμο τρόπο. Η συνεργασία μεταξύ Ε.Ε. και υπόλοιπων μεσογειακών χωρών, σε επιστημονικό επίπεδο, δρομολογείται μέσω του MedStat, υπό το MEDA, για συλλογή δεδομένων, ανάλυση, ανταλλαγή, αξιοποίηση σε προγράμματα, σύνδεση με την τεχνική βοήθεια που χρειάζονται οι ΤΜΧ.

Το METAP (Mediterranean Environmental Technical Assistance Program) προωθεί τη συνεργασία στο πεδίο του περιβάλλοντος και της βιώσιμης ανάπτυξης. Εξειδικεύεται στη δημιουργία κανονιστικών εργαλείων, στην ποιότητα του νερού, στη διαχείριση των παράκτιων ζωνών, των αστικών αλλά και επικίνδυνων αποβλήτων. Οι δράσεις πραγματοποιούνται σε

πλαίσιο συνεργασίας ανάμεσα στην μεσογειακές χώρες. Από τη Βόρεια Αφρική συμμετέχουν η Αλγερία, η Αίγυπτος, η Λιβύη, το Μαρόκο, η Τυνησία.

Χρηματοδοτούν η Παγκόσμια Τράπεζα και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. Αναγνωρίζει δράσεις, που εφόσον χρηματοδοτηθούν, θα ανασχέσουν την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Αναζητήθηκαν δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης, εκτίμηση των επιπτώσεων, των μέχρι τώρα διαδικασιών στο περιβάλλον, τεχνική στήριξη, οικοδόμηση ικανότητας, προετοιμασία σχεδίων, όπου το περιβάλλον είναι προτεραιότητα.

Λειτουργεί επί τη βάση της αποκέντρωσης. Συντονίζονται εθνικοί σύνδεσμοι επικοινωνίας, για την εφαρμογή των δραστηριοτήτων, π.χ. στην Τυνησία εθνικός φορέας για την προστασία του περιβάλλοντος, στο Λίβανο η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τη δυτική Ασία, στην Αίγυπτο το Εθνικό Κέντρο Αποθεμάτων Νερού.

Με θεματικούς τομείς την ποιότητα του νερού, τη διαχείριση των αποβλήτων, την υιοθέτηση πολιτικών και κανονιστικών εργαλείων, μέσα από διαβούλευση, ομάδες εργασίας και υποβολή εκθέσεων από τις χώρες, το METAP διήλθε τέσσερις φάσεις: i) 1990-1993 για την ολοκληρωμένη διαχείριση των υδάτων και των παράκτιων περιοχών και τη ρύπανση από χημικά, ii) 1993-1996 για τα ύδατα, τη διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος, τη θεσμική ανάπτυξη, την οικοδόμηση ικανότητας, iii) 1996-2001 για την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων περιοχών, τα ονομαζόμενα «hot spots», την τεχνική συνεργασία, iv) 2001-2007 την ολοκληρωμένη διαχείριση υπό το πρίσμα των αστικών και επικίνδυνων αποβλήτων, τα περιβαλλοντικά εργαλεία.

Το INTERREG IIIC εφαρμόστηκε μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των γειτονικών κρατών. Προωθεί τη διασυνοριακή, διεθνή και περιφερειακή συνεργασία, ανάμεσα στις περιφέρειες των μελών Ε.Ε. και ΤΜΧ. Μη όμορες χώρες μπορούν να συνεργαστούν και να αναπτύξουν σχέδια, ώστε να επωφεληθούν από τις βέλτιστες πρακτικές και να βελτιώσουν τις περιφερειακές, αναπτυξιακές πολιτικές, μέσα από την ανταλλαγή εμπειρίας.

Οι δράσεις επικεντρώνονται στην ανάπτυξη μεθόδων ορθής διαχείρισης του περιβάλλοντος, για την προστασία της θάλασσας, των ακτών, τον περιορισμό της ρύπανσης, την πρόληψη ατυχημάτων. Το σκέλος C αφορά διαπεριφερειακή συνεργασία, με στόχο τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών, για την περιφερειακή ανάπτυξη και συνοχή, μέσω δικτύωσης, ιδίως για τις περιφέρειες, που παρουσιάζουν καθυστέρηση στην ανάπτυξη. Ο τομέας προτεραιότητας, που επικεντρώνεται στην προστασία του θαλάσσιου χώρου, είναι συνεργασία σε θέματα, που σχετίζονται με χωροταξία, ακτές, φυσικές καταστροφές, απομακρυσμένες περιοχές.

Από το 2007-2013 η διαπεριφερειακή συνεργασία θα συνεχιστεί στο πλαίσιο του INTERREG IVC.

Το LIFE Third Countries είναι εργαλείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη χρηματοδότηση σχεδίων, στον τομέα του περιβάλλοντος, στις μεσογειακές χώρες. Από το 2001-2004, τα θέματα ήταν: ρύπανση, βιοποικιλότητα, απόβλητα, ορθολογική διαχείριση, περιβαλλοντικά εργαλεία. Στα σχέδια, που προωθούνται στις ΤΜΧ, περιλαμβάνεται η προσαρμογή του κανονιστικού πλαισίου, η μεταφορά τεχνολογίας και βέλτιστων πρακτικών, η εκπαίδευση προσωπικού, η ανάπτυξη πολιτικών και στρατηγικών, και στον τομέα της προσαρμογής, η ενημέρωση του κοινού, έργα καινοτομίας για την προώθηση της αιεφόρου ανάπτυξης, μέσω επενδύσεων και πιστώσεων, εφόσον βασίζονται σε περιβαλλοντικά κριτήρια, και δημιουργούν υποδομές για τη διαχείριση του περιβάλλοντος. Η υποστήριξη γίνεται τοπικά, εθνικά ή περιφερειακά, με εναρμόνιση με τα ευρωπαϊκά standards ή εφαρμογή των υπαρχόντων ευρωπαϊκών περιβαλλοντικών εργαλείων.

Το αντικείμενο του προγράμματος είναι να συνεισφέρει στην οικοδόμηση ικανότητας και στην αναμόρφωση των διοικητικών δομών, που απαιτούνται για την ανάπτυξη περιβαλλοντικών πολιτικών και προγραμμάτων δράσεων σε ΤΜΧ. Χρηματοδοτήθηκαν μεταξύ άλλων Αλγερία, Αίγυπτος, Λιβύη, Μαρόκο, Τυνησία. Η συνολική χρηματοδότηση από το 2001-2004 ανήλθε σε 38.000.000 Ευρώ ενώ από το 2005-2006 σε 40,3 εκατομμύρια Ευρώ. Υπό το Directorate General για το περιβάλλον, το πρόγραμμα LIFE – Third Countries παρείχε τεχνική υποστήριξη μέχρι τη λήξη του, το 2006.

Επίσης, το πρόγραμμα COOPENER λειτούργησε για την προώθηση των ΑΠΕ και της ενεργειακής αποδοτικότητας στις αναπτυσσόμενες χώρες, στα πλαίσια του προγράμματος «ευφυής ενέργεια για την Ευρώπη 2003-2006». Εξάλλου, στην Παγκόσμια Διάσκεψη στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, όπου η Ευρωπαϊκή Ένωση δημιούργησε το Συνασπισμό Γιοχάνεσμπουργκ (JREC) για την προώθηση των ΑΠΕ, αποφασίστηκε, τελικά, να αυξηθεί το μερίδιο συμμετοχής ΑΠΕ στις παγκόσμιες ενεργειακές πηγές.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εξαγγέλλει και υλοποιεί προγράμματα σε ένα σύνολο τομέων, που πλήττονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και την κλιματική αλλαγή, διευρύνοντας τη συνεργασία της με τις αναπτυσσόμενες χώρες. Θα αναφέρουμε το πρόγραμμα Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT), για την παράνομη υλοτομία και το εμπόριο των προϊόντων ξυλείας, που υιοθετήθηκε το 2003. Σε επίπεδο Αφρικής, υπάρχει το πρόγραμμα Africa Forest Law Enforcement, Governance (AFLEG). Το πρόγραμμα ενισχύει οικονομικά και τεχνικά τις χώρες, που βασίζονται στην ξυλεία, ώστε να αναμορφώσουν τις πολιτικές τους, να ενισχυθεί η τοπική ικανότητα, να αυξηθεί η πληροφόρηση, να γίνει βιώσιμη διαχείριση των δασών σε επίπεδο

κοινοτήτων, να αναπτυχθούν υποδομές και νόμιμες επενδύσεις, να εφαρμοστεί το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο.

Το Food Security Thematic Programme (FSTP) είναι εργαλείο αναπτυξιακής συνεργασίας και αποσκοπεί στη βελτίωση της διατροφικής ασφάλειας, στις φτωχές και ευάλωτες περιοχές για να οδηγηθούν σε βιωσιμότητα. Σε προτεραιότητες ανάγονται η υποστήριξη της έρευνας και της καινοτομίας στη γεωργία, η ανταλλαγή πληροφορήσης, η επιστημονική και τεχνολογική συνεργασία, η χρησιμοποίηση των δεδομένων κατά τη λήψη αποφάσεων, η υποστήριξη των προτεραιοτήτων που θέτει η Αφρικανική Ένωση. Εφαρμόζεται μέσω ετησίων προγραμμάτων, ενώ η χρηματοδότηση προέρχεται από τις χώρες, που μετέχουν, από διεθνείς οργανισμούς, από ευρωπαϊκές υπηρεσίες, καθώς και μη κυβερνητικούς δρώντες.

γ) Οι συνιστώσες της ευρωπαϊκής κλιματικής πολιτικής στην αναπτυξιακή συνεργασία

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μετά την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, από τη διεθνή κοινότητα, το 1997, αναπτύσσει πολιτικές για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, στο εσωτερικό της, αλλά και στις πολιτικές αναπτυξιακής συνεργασίας, και εξελίσσει το European Development Cooperation 2020 Research Programme, καθώς υπάρχουν ζητήματα χρηματοδότησης και οι πολιτικές επηρεάζονται από την οικονομική κρίση και τα εσωτερικά προβλήματα των κρατών – μελών.

Η συνεργασία στον τομέα του περιβάλλοντος, και για τη βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων, εντοπίζεται, ήδη, στο άρθρο 32 της Σύμβασης Cotonou. Το περιβάλλον αποτελεί παράμετρο στην συνεργασία μεταξύ Ε.Ε. – ΑΚΕ. Το 2006, στο Port Moresby, στην 5^η Σύνοδο Κορυφής των χωρών ΑΚΕ, η κλιματική αλλαγή συνδέθηκε με την ανάπτυξη στο κείμενο της Διακήρυξης που υιοθετήθηκε.

Η κλιματική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα πλαίσια της αναπτυξιακής συνεργασίας, εξαγγέλθηκε³⁷⁵ το 2003. Ακολούθησε, το 2004, Σχέδιο³⁷⁶ Δράσης για τη Συμπλήρωση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Κλιματική Αλλαγή, στο πλαίσιο της αναπτυξιακής συνεργασίας. Πρέπει να ληφθούν μέτρα προληπτικά, στο πλαίσιο της συνεργασίας, και να διαμορφωθούν εθνικά προγράμματα δράσης. Το 2006, παρουσιάστηκε³⁷⁷ η Αναθεωρημένη Περιβαλλοντική

³⁷⁵ Communication COM (2003) 85 Final from the Commission of the 11th March 2003 “Climate Change in the Context of Development Cooperation”

³⁷⁶ General Affairs and External Relations Council Conclusions, 22nd November 2004 και Annex to the Conclusions: Action Plan to Accompany the EU Strategy on Climate Change in the Context of Development Cooperation 2004-2008.

³⁷⁷ Communication COM (2006) 475 Final from the Commission of the 5th September 2006 “Establishing an Environment Strategy for the Mediterranean”

Στρατηγικής της Ε.Ε. για τη Μεσόγειο, για τη βιώσιμη διαχείριση του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, μέσω του προγράμματος «Horizon 2020».

Ακολούθησε, το 2007, η Πράσινη Βίβλος³⁷⁸ από την οποία προκύπτει η ανάγκη προστασίας των υδάτινων πόρων, διαφοροποίησης των καλλιεργειών, για να είναι ανθεκτικότερες στην ξηρασία, προγραμματισμού, αφύπνισης, αντιπλημμυρικών έργων, ολοκληρωμένης διαχείρισης των παράκτιων περιοχών, δημιουργίας υποδομών. Η προσαρμογή ενσωματώνεται στις εξωτερικές δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διασυνδέεται με τους αναπτυξιακούς στόχους της Χιλιετίας. Η λεκάνη της Μεσογείου είναι ιδιαίτερα ευάλωτη, ιδίως στη Βόρεια Αφρική, όπως έχουμε αναλύσει. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν η επιστημονική κοινότητα και η κοινωνία των πολιτών.

Το 2009, η Λευκή Βίβλος³⁷⁹ για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή εντόπισε τους τομείς, που χρήζουν προτεραιότητας: διαχείριση υδάτινων πόρων, γεωργία, δάση, βιοποικιλότητα, καταπολέμηση της ερημοποίησης και της διάβρωσης των ακτών, ενέργεια, υγεία, κοινωνική πολιτική, αντιμετώπιση των κινδύνων φυσικών καταστροφών.

Ήδη, το 2005, ξεκίνησε η ευρωπαϊκή πρωτοβουλία για οικοδόμηση ικανότητας στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η κλιματική αλλαγή συνδέθηκε με τη βιώσιμη ανάπτυξη, την ανάγκη προώθησης δίκαιων λύσεων και προάσπισης των συμφερόντων του Νότου, αλλά και με τη δημιουργία ευκαιριών, ώστε οι αναπτυσσόμενες χώρες να εισέλθουν στην αγορά άνθρακα. Σκοπός αυτού του εγχειρήματος, ήταν η ενημέρωση και επομένως η βελτίωση της διαπραγματευτικής ικανότητας των αναπτυσσόμενων χωρών, στα πλαίσια μιας προσδοκώμενης παγκόσμιας συμφωνίας για το κλίμα.

Ακολούθως, το 2007, η Επιτροπή εξήγγειλε³⁸⁰ τη δημιουργία Παγκόσμιας Συμμαχίας κατά της Κλιματικής Αλλαγής, με τη συμμετοχή των Ευάλωτων Αναπτυσσόμενων Χωρών. Μέσω της πρωτοβουλίας αυτής, η Ε.Ε. βοηθά την Αφρική, σε επίπεδο μετριασμού και προσαρμογής, μέσω του πολιτικού διαλόγου, της συνεργασίας, της ανταλλαγής εμπειρίας, της ενίσχυσης των υπάρχοντων μηχανισμών, με σκοπό την ενσωμάτωση αυτής της παραμέτρου στις αναπτυξιακές πολιτικές. Έτσι, αντιμετωπίζεται και η φτώχεια και διευκολύνεται η επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας. Η πρωτοβουλία αυτή αποτελεί πλατφόρμα διαλόγου για ανταλλαγή

³⁷⁸ Πράσινη Βίβλος της Επιτροπής COM (2007) 354 τελικό της 29^{ης} Ιουνίου 2007 «Η προσαρμογή της Ευρώπης στην αλλαγή του κλίματος – επιλογές δράσης για την Ε.Ε.»

³⁷⁹ White Paper COM (2009) 147 Final from the Commission of the 9th April 2009 “Adapting to Climate Change: Towards a European Framework for Action”

³⁸⁰ Communication COM (2007) 540 Final from the Commission of the 18th September 2007 “Building a Global Climate Change Alliance Between the European Union and Poor Developing Countries Most Vulnerable to Climate Change”.

εμπειριών, ώστε τα αποτελέσματά της, να χρησιμοποιηθούν σε μελλοντική συμφωνία για το κλίμα.

Σε πρακτικό επίπεδο, υπάρχει τεχνική και οικονομική βοήθεια για την προσαρμογή, καθώς η κλιματική αλλαγή ενσωματώνεται στην ανάπτυξη στρατηγικών σε πέντε τομείς: α) πριν ληφθούν μέτρα προσαρμογής, χρειάζεται έρευνα και παρακολούθηση, ώστε να βελτιωθεί η γνώση, που απαιτείται για την υιοθέτηση σχετικών στρατηγικών, β) πρέπει να μειωθούν οι εκπομπές από την αποδάσωση, δημιουργώντας κίνητρα διατήρησής τους, καθώς στηρίζουν τα οικοσυστήματα και τις ανθρώπινες ζωές, γ) η συμμετοχή στην αγορά άνθρακα, μέσω του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης, θα ενισχύσει την τοπική ικανότητα, την εφαρμογή σχεδίων CDM και τη μεταφορά τεχνολογίας, δ) η μείωση των κινδύνων καταστροφών συνδέεται με τη δημιουργία μηχανισμών πρόληψης, ε) η διασύνδεση κλιματικής αλλαγής και μείωσης της φτώχειας ενισχύει την εφαρμογή προγραμμάτων για την κλιματική αλλαγή και για τους αναπτυξιακούς στόχους της Χιλιετίας. Οι απαιτούμενες χρηματοδοτήσεις προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στην Αφρικανική ήπειρο, πρέπει να εφαρμοστούν οι πολυμερείς περιβαλλοντικές συμφωνίες, να ενισχυθεί η διαπραγματευτική τους ικανότητα, η είσοδος στην παγκόσμια αγορά, η μετάβαση σε οικονομία χαμηλού άνθρακα, η δημιουργία θέσεων εργασίας. Οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες συμπληρώνουν τα υπάρχοντα νομικά εργαλεία κλιματικής πολιτικής: Σύμβαση – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή και Πρωτόκολλο του Κιότο. Δημιουργείται ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ Ε.Ε. – Αφρικής για την κλιματική αλλαγή.

i) «Horizon 2020»

Είναι πυλώνας της περιβαλλοντικής στρατηγικής για τη Μεσόγειο. Οι δραστηριότητες κινούνται γύρω από τέσσερις άξονες:

- 1) σχέδια για τη μείωση των κυριότερων πηγών ρύπανσης (βιομηχανικές εκπομπές, αστικά απόβλητα και αστικά λύματα), καθώς ευθύνονται για το 80% της ρύπανσης στη Μεσόγειο,
- 2) μέτρα οικοδόμησης ικανότητας στις ΤΜΧ, ώστε να αναπτύξουν πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο για το περιβάλλον
- 3) προϋπολογισμός της Επιτροπής για την έρευνα, ώστε να βελτιωθεί η τεχνογνωσία στα θέματα του περιβάλλοντος στη Μεσόγειο,
- 4) ανάπτυξη δεικτών για την παρακολούθηση.

Ακρογωνιαίο λίθο στο εγχείρημα αυτό αποτελεί η Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος, καθώς παρέχει τη νομιμοποιητική βάση για να λειτουργήσει

πολυμερής συνεργασία για την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιώσιμη ανάπτυξη στη λεκάνη της Μεσογείου, μέσω της εργασίας του MAP. Το «Horizon 2020» δομήθηκε γύρω από την απορρύπανση, την ανάπτυξη θεσμικού πλαισίου, την υποστήριξη σε τοπικό επίπεδο, την έρευνα για τη γεωργία, την ενέργεια, την κλιματική αλλαγή, τη διατροφή, την υγεία, την παρακολούθηση και εκτίμηση της προόδου. Στην συνέχεια, όπως θα δούμε, υιοθετήθηκε στα πλαίσια της Ένωσης για τη Μεσόγειο.

δ) Η διάσταση του περιβάλλοντος στα πλαίσια της Ένωσης για τη Μεσόγειο

Την αναζωογόνηση των Ευρωμεσογειακών σχέσεων, ακολούθησε η εξαγγελία προγραμμάτων για τους τομείς, που τέθηκαν σε προτεραιότητα, για την πραγματοποίηση δράσεων. Αναφορικά με την απορρύπανση της Μεσογείου, το Πρόγραμμα «Βιώσιμη Διαχείριση των Υδάτων και Απορρύπανση της Μεσογείου» αφορά τη βιώσιμη διαχείριση σε μια περιοχή με αυξανόμενη έλλειψη των ήδη περιορισμένων υδάτινων πόρων, και λόγω της κλιματικής αλλαγής. Μέρος των εσόδων θα στηρίζει τη Μεσογειακή Στρατηγική για το Νερό. Ως προς τη δημιουργία θαλάσσιων και χερσαίων δρόμων, αναφέρουμε τα εξής προγράμματα: Mediterranean Motorways of the Seas phase II, Integrated Maritime Policy for the Mediterranean Programmes, για τη δημιουργία Μεσογειακού Δικτύου Μεταφορών, τη σύνδεση των σιδηροδρόμων και τις θαλάσσιες διασυνδέσεις, ενώ το SAFEMED αφορά τη ναυτική ασφάλεια.

Για το Μεσογειακό Ηλιακό Σχέδιο που εξαγγέλθηκε, θα εκπονηθούν μελέτες για την ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις μεσογειακές χώρες. Η χρηματοδότηση αγγίζει τα 5.000.000 ευρώ για την καλλιέργεια ευνοϊκού, θεσμικού, νομοθετικού, τεχνολογικού, επενδυτικού κλίματος. Ο μηχανισμός FEMIP χρηματοδοτεί τους τομείς προτεραιότητας της Ένωσης. Η χρηματοδότηση του Ευρωμεσογειακού Πανεπιστημίου αποσκοπεί στην διευκόλυνση συμμετοχής φοιτητών από τις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες. Η πολιτική προστασία σχετίζεται με την οικοδόμηση ικανότητας σε τοπικό επίπεδο, ώστε να δημιουργηθούν προϋποθέσεις, πρόβλεψης και αντίδρασης. Οι επενδύσεις δρομολογούνται μέσω του Invest in Med.

Ήδη, το 2007, στη Μάλτα, προέκυψε η Ευρωμεσογειακή Πρωτοβουλία³⁸¹ για την Τεχνολογία και την Καινοτομία. Άνοιξε, λοιπόν, η συνεργασία για έρευνα, επιχειρηματικότητα, υποστήριξη καινοτόμων πολιτικών σε τεχνολογίες ύδατος, ενέργειας, πληροφορίας και επικοινωνίας. Για την ενδυνάμωση της καινοτομίας στη Μεσόγειο, στην έρευνα, στην ανάπτυξη, στην προσέλκυση επενδύσεων, ο ευρωμεσογειακός διάλογος πρέπει να επικεντρωθεί στην κλιματική πολιτική και να ανταποκριθεί στις αυξανόμενες προκλήσεις.

³⁸¹ Euro Mediterranean Initiative for Technology and Innovation (EUROMED ITI)

Για να επιτευχθούν οι στόχοι της Ένωσης για τη Μεσόγειο, συνεισφέρουν, επίσης, η Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, ο Μηχανισμός της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτνίασης. Έτσι προωθούνται πολιτικές και στρατηγικές για τα ύδατα, καθώς και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, εκπονούνται μελέτες, υποστηρίζονται οι μεταφορές, οι υποδομές, η πολιτική προστασία, η εκπαίδευση και η έρευνα, ενισχύονται οι εθνικές οικονομίες των μεσογειακών χωρών.

Σχεδιάστηκε το Ευρωμεσογειακό Πρόγραμμα³⁸² για την Πρόληψη, την Ετοιμότητα και την Απάντηση στις Φυσικές και Ανθρωπογενείς Καταστροφές. Προωθείται η βιώσιμη ανάπτυξη στον τομέα της ενέργειας, στις χώρες της Βόρειας Αφρικής, με υλοποίηση υποδομών, επενδύσεων και χρήση τεχνολογικών καινοτομιών.

Η συνεργασία για τον τουρισμό απαιτεί τη δημιουργία υποδομών και την προώθηση των επενδύσεων. Οι μεταφορές, η κοινωνία της πληροφορίας, ο βιομηχανικός τομέας, η απελευθέρωση των αγορών, η μακροοικονομική σταθερότητα είναι βασικοί πυλώνες της Ένωσης για τη Μεσόγειο και προωθούνται μέσω της υλοποίησης δράσεων. Οι τομείς της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας εξακολουθούν να υφίστανται, αλλά αναδιαρθρώνονται. Καθιερώνεται νέα Ευρωμεσογειακή Στρατηγική για τον Διαπολιτισμικό Διάλογο, δημιουργούνται δίκτυα, συμμετέχει η κοινωνία των πολιτών, ενώ το περιβάλλον θεωρείται υψίστης προτεραιότητας και οι δράσεις, που εξαγγέλλονται, αφορούν τομείς, που στηρίζουν τις εθνικές οικονομίες, αλλά υφίστανται τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής.

Η Κοινή Διακήρυξη της Συνόδου Κορυφής για τη Μεσόγειο και η Τελική Δήλωση αναφέρονται στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και εντοπίζουν την ανάγκη υιοθέτησης και συντονισμού μέτρων προσαρμογής. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η κλιματική αλλαγή, η ερημοποίηση αποτελούν κοινές προκλήσεις, ενώ προτείνεται η δημιουργία Ευρωμεσογειακού Δίκτυο³⁸³ για την Κλιματική Αλλαγή, για ανταλλαγή εμπειρίας και πληροφόρησης σε περιφερειακό επίπεδο.

³⁸² Το Euro-Med Programme for the Prevention, Preparedness and Response to Natural and Man-Made Disasters (PPRD)

³⁸³ Euro-Mediterranean Climate Change Network

ε) Οι κατευθύνσεις της στρατηγικής σχέσης Ευρωπαϊκής Ένωσης – Βόρειας Αφρικής

Για την υλοποίηση της στρατηγικής συνεργασίας Ευρωπαϊκής Ένωσης – Βόρειας Αφρικής αποφασίστηκε το πρώτο Σχέδιο Δράσης για το 2008-2010. Ως προτεραιότητες της κοινής στρατηγικής προβάλλουν η ειρήνη, η ασφάλεια, η δημοκρατική διακυβέρνηση, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το εμπόριο, η περιφερειακή ολοκλήρωση, η ανάπτυξη, η αναπτυξιακή διαδικασία εν γένει. Στο πλαίσιο αυτό, η Ε.Ε. υποστηρίζει την Αφρική για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας. Για την πραγματοποίηση των στόχων, που τέθηκαν στη Δήλωση της Λισαβόνας, χρειάζονται δράσεις προτεραιότητας για την προώθηση του κοινού συμφέροντος, της υφιστάμενης συνεργασίας, του πολιτικού διαλόγου. Συμφωνήθηκαν επί μέρους εταιρικές σχέσεις: για την ασφάλεια και την ειρήνη. Θα επιτευχθεί μέσω του πολιτικού διαλόγου και της χρηματοδότησης, για τις επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης.

Η συνεργασία στον δεύτερο τομέα της δημοκρατικής διακυβέρνησης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα υλοποιηθεί, μέσω του διαλόγου, της προώθησης του Μηχανισμού³⁸⁴ Επιθεώρησης για την Αφρική, του NEPAD, και των αφρικανικών χωρών, για τη δημοκρατία, την εκλογική διαδικασία, την διακυβέρνηση, την διαπολιτισμική συνεργασία.

Η τρίτη συνεργασία για το εμπόριο, την περιφερειακή ολοκλήρωση και τις υποδομές θα προαχθεί, μέσω προσπαθειών ολοκλήρωσης και ενδυνάμωσης της Αφρικής σε πολιτικό επίπεδο. Οι αναπτυξιακοί στόχοι της Χιλιετίας μπορούν να γίνουν πραγματικότητα, μέσω χρηματοδότησης, αλλά και έμφασης στη διατροφική ασφάλεια, την υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση.

Η εταιρική σχέση στον τομέα της ενέργειας αφορά τη διευκόλυνση πρόσβασης στους ενεργειακούς πόρους και την ενεργειακή ασφάλεια. Ήδη από το 2005, η στρατηγική της Ε.Ε. για την Αφρική, αφορά τη χρηματοδότηση των υποδομών³⁸⁵ ενέργειας και τη διασύνδεση με τη Βόρεια Αφρική. Παράλληλα με το σχέδιο δράσης, που περιλαμβάνει την εταιρική σχέση Ε.Ε. – Αφρικής στον ενεργειακό τομέα, θα σημειώσουμε το Africa-Europe Energy Forum, τον Μάρτιο 2007, για να διευκολυνθεί η πρόσβαση σε ενέργεια για τις φτωχές κοινότητες, ενώ υφίσταται και η πρωτοβουλία Extractive Industries Transparency, που κατευθύνεται στη δημιουργία διασυνδέσεων και την αναμόρφωση του ενεργειακού τομέα, μέσω διακυβέρνησης.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συνεργασία, που προβλέπεται, για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, μέσω κοινών πολιτικών ανασχεσης της υποβάθμισης του εδάφους, της αυξανόμενης ξηρασίας, αλλά και μέσω της Πρωτοβουλίας³⁸⁶ για το Πράσινο Τείχος στη Σαχάρα.

³⁸⁴ African Peer Review Mechanism (APRM)

³⁸⁵ COM (2005) 489

³⁸⁶ The Great Green Wall for the Sahara Initiative

Το ζήτημα της μετανάστευσης και της απασχόλησης δεν θα μπορούσε να λείπει από την κοινή στρατηγική. Προβλέπεται να αντιμετωπιστεί, μέσω της εφαρμογής σχετικών διακηρύξεων και σχεδίων δράσης. Ο τελευταίος άξονας της κοινής στρατηγικής είναι η επιστήμη, η κοινωνία της πληροφορίας, η αξιοποίηση της διαστημικής τεχνολογίας, ώστε να οικοδομηθεί η ικανότητα στην Αφρική, να ενισχυθεί η συνεργασία, να πραγματοποιηθεί η μεταφορά τεχνογνωσίας και τεχνολογίας. Για την επιτυχία του εγχειρήματος προβλέφθηκε έλεγχος από τους πολιτικούς ηγέτες, συναντήσεις, συμμετοχή των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. και της Αφρικανικής Ένωσης, της κοινωνίας των πολιτών, των ερευνητικών ινστιτούτων, διευκόλυνση των διαβουλεύσεων, υποβολή εκθέσεων, ίδρυση επιστημονικών ομάδων, όπου θα συμμετέχουν Ευρωπαίοι, Αφρικανοί, παράλληλα με την κοινωνία των πολιτών.

Αυτό το Σχέδιο Δράσης θα επανεξεταστεί στην 3^η Σύνοδο Κορυφής Ε.Ε. - Αφρικής το 2010. Ενισχύεται, λοιπόν, η συνεργασία Ε.Ε. - Αφρικής, και με την Αφρικανική Ένωση, και με την κοινωνία των πολιτών, και με τις περιφερειακές οικονομικές κοινότητες της Αφρικής.

Το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής διαπερνά όλους τους τομείς προτεραιότητας, καθώς για την αντιμετώπισή της και την προσαρμογή, χρειάζονται θεσμοί, μηχανισμοί, πολιτική βούληση, συμμετοχή του πληθυσμού, αναδιάρθρωση της οικονομίας, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των βασικών αναγκών. Η δημιουργία υποδομών, η καταπολέμηση των ασθενειών και των κοινωνικών ανισοτήτων άπτονται της 4^{ης} αλλά και της 6^{ης} εταιρικής σχέσης. Η χρηματοδότηση αποτελεί κυρίαρχο ζήτημα, λόγω των μειωμένων δυνατοτήτων των αφρικανικών κρατών, της έλλειψης πόρων, που θα επενδύσουν για την ανάπτυξή τους, της μειωμένης ικανότητας για πολιτικές προσαρμογής.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζει³⁸⁷ την αφρικανική γεωργία. Ευρωπαϊκή Ένωση και Αφρικανική Ένωση συνεργάζονται για την γεωργική ανάπτυξη, στα πλαίσια των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας, του συνολικού προγράμματος γεωργικής ανάπτυξης στην Αφρική (CAADP), της εταιρικής τους σχέσης, της ανταλλαγής εμπειριών, βέλτιστων πρακτικών, συνεκτικών πολιτικών. Υπό το πρίσμα αναπτυξιακών στρατηγικών, και για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, επιβάλλεται ορθή διαχείριση του εδάφους, της βιοποικιλότητας, των αλιευμάτων, των δασών, παράλληλα με διαχείριση των κινδύνων, υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και συστημάτων έγκαιρης προειδοποίησης, για την παρακολούθηση του περιβάλλοντος, την οικοδόμηση ικανότητας, την ενίσχυση της έρευνας, τον αποτελεσματικό συντονισμό.

³⁸⁷ COM (2007) 440

Η Παναφρικανική – Ευρωπαϊκή Εταιρική Σχέση³⁸⁸ για τη Γεωργική Έρευνα με στόχο την Ανάπτυξη είναι πλατφόρμα για την προώθηση της εταιρικής σχέσης Ευρώπης – Αφρικής στον τομέα της γεωργίας. Κινητοποιεί ευρωπαϊκές και αφρικανικές πηγές για την επίτευξη των αφρικανικών στόχων του CAADP και της υφιστάμενης στρατηγικής σχέσης. Είναι εργαλείο του FARA και του EFARD³⁸⁹ για ενδυνάμωση του αγροτικού τομέα. Στα πλαίσια του PAEPARD είναι το Food Thematic Programme, μέσω του οποίου κατευθύνονται οι χρηματοδοτήσεις για τη γεωργία, υπό το πρίσμα της στρατηγικής E.E. – Αφρικής και του NEPAD.

Αναφορικά με την κλιματική αλλαγή, έχουμε εξηγήσει την ευπάθεια των αφρικανικών χωρών, στα θέματα της διατροφικής ασφάλειας, της προμήθειας πόσιμου νερού, των ακραίων καιρικών φαινομένων, της ερημοποίησης. Η εταιρική σχέση τίθεται στη βάση διαλόγου, συνεργασίας, ανταλλαγής, ώστε οι δράσεις να απαντούν στο φαινόμενο αυτό, και, ως αποτελεσματικός διάυλος, με την προτεινόμενη Παγκόσμια Συμμαχία³⁹⁰ για την Κλιματική Αλλαγή, για τις διαβουλεύσεις στο κοινό όραμα Αφρικής - E.E., αλλά και στις διαπραγματεύσεις για το κλίμα.

Λαμβάνοντας υπόψη αφρικανικές πρωτοβουλίες π.χ. ClimDevAfr³⁹¹ και την ανάγκη ανάπτυξης κλιματικής πολιτικής, υπό το πρίσμα της Σύμβασης – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή, του Πρωτοκόλλου του Κιότο, της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης, χρειάζεται κατ' αρχήν κοινή προσέγγιση και δημιουργία πολιτικών, καθώς πρέπει να υπάρξει παγκόσμια συμφωνία για μετά το 2012, που λήγει το Κιότο. Επίσης, δημιουργείται υπόβαθρο για μετριασμό, προσαρμογή και διαχείριση των κινδύνων φυσικών καταστροφών.

Η ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών και η παρακολούθηση του κλίματος, της απερίμωσης, των υδάτων, μέσω του Global Monitoring For Environment and Security for Africa (GMES), του Galileo, του European Geostationary Navigation Overlay Service (EGNOS) δημιουργεί πρόσφορο έδαφος, ώστε οι τεχνολογίες να συνδράμουν στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και στην υιοθέτηση στρατηγικών στους τομείς, που πλήττονται και χρειάζονται μέτρα προσαρμογής.

Η περιβαλλοντική διάσταση, πρέπει να ενσωματώνεται σε εθνικές και περιφερειακές αναπτυξιακές στρατηγικές, και αναφορικά με τη συνεργασία E.E. – Αφρικής. Η επιστημονική μελέτη θα παρέχει δεδομένα, παρακολουθώντας την εξέλιξη του φαινομένου. Τα δάση, εφόσον διατηρηθούν, συνεισφέρουν στην απορρόφηση των εκπομπών, στη ρύθμιση του κλίματος, στη βελτίωση της διαβίωσης των πληθυσμών, που εξαρτώνται από τους δασικούς πόρους. Ανοίγονται

³⁸⁸ Panafrican European Partnership on Agricultural Research for Development (PAEPARD)

³⁸⁹ European Forum for Agricultural Research for Development

³⁹⁰ Global Climate Change Alliance (GCCA)

³⁹¹ Climate for Development in Africa Program

προτεραιότητες στην Αφρική να συμμετάσχει στην παγκόσμια αγορά άνθρακα, αλλά και να αυξηθεί η ενεργειακή της αποδοτικότητα.

Το 2007, η Ε.Ε. συμφώνησε για Παγκόσμια Συμμαχία κατά του Κλίματος με φτωχές αναπτυσσόμενες χώρες, πιο ευάλωτες στην κλιματική αλλαγή. Εθνικά και περιφερειακά σχέδια προσαρμογής, στους τομείς των υδάτων και της ενέργειας, στην ανθρώπινη υγεία, στο περιβάλλον, στη γεωργία, στη διατροφική ασφάλεια, παράλληλα με την υποστήριξη για την εφαρμογή του ClimDevAfr, με την ανάπτυξη τεχνολογιών φιλικών στο περιβάλλον, με την επιστημονική παρακολούθηση των δασών, της εξέλιξης του κλιματικού συστήματος, αλλά και η πρόγνωση του καιρού, η αφύπνιση, η προετοιμασία για την αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών, αποτελούν άξονες δράσης για την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας, αλλά και της προσαρμογής.

Πρέπει να συμμετέχουν όλοι: η Αφρικανική Ένωση, το NEPAD, τα κράτη, οι περιφερειακές οικονομικές κοινότητες, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα Ευρωπαϊκά κράτη, οι τοπικές αρχές, ο ιδιωτικός τομέας, η κοινωνία των πολιτών, οι υπηρεσίες του ΟΗΕ, η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, το Παγκόσμιο Σύστημα³⁹² Παρακολούθησης του Κλίματος, Περιφερειακά Τεχνικά Ινστιτούτα π.χ. Agrhynet, Observatory of Sahara and Sahel (OSS).

Η χρηματοδότηση θα προέρχεται από ευρωπαϊκούς μηχανισμούς και προγράμματα, για το περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους, από συνεισφορές ευρωπαϊκών και αφρικανικών κρατών, από τον ιδιωτικό τομέα, από την Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, από τη Σύμβαση – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και το Πρωτόκολλο του Κιότο, (Least Developed Countries Fund, Special Climate Change Fund, Adaptation Fund), από την Παγκόσμια Συμμαχία για την Κλιματική Αλλαγή, από το GEEREF (για συνδιαχείριση και συγχρηματοδότηση δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, μέσω επενδύσεων και μεταφοράς τεχνολογίας).

Πρέπει να αντιμετωπιστεί η ερημοποίηση, ώστε να βελτιωθεί το μικροκλίμα και οι συνθήκες διαβίωσης. Η Πρωτοβουλία για το Πράσινο Τείχος στη Σαχάρα, η τήρηση των περιφερειακών και διεθνών περιβαλλοντικών συμφωνιών, η βελτίωση της επιστημονικής γνώσης για την υποβάθμιση του υπεδάφους, η προώθηση της βιώσιμης χρήσης της γης, ενσωματώνονται στις αναπτυξιακές πολιτικές π.χ. στις στρατηγικές³⁹³ μείωσης της φτώχειας, αυξάνοντας την παραγωγικότητα της γης, την παραγωγή φαγητού, τη διαχείριση των φυσικών πόρων, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, αντιμετωπίζοντας τις τοπικές ανάγκες, αυξάνοντας την αφύπνιση, με ευρύτερη κοινωνική συμμετοχή και διαφοροποίηση της παραγωγής.

³⁹² Global Climate Observing System (GCOS)

³⁹³ Poverty Reduction Strategy (PRS)

Δέον είναι να συνεργαστούν η Αφρικανική Ένωση, τα αφρικανικά κράτη, οι περιφερειακές οικονομικές κοινότητες, οι τοπικές κοινότητες, τα περιφερειακά τεχνικά ινστιτούτα και δίκτυα, ευρωπαϊκοί οργανισμοί και κράτη, η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, η κοινωνία των πολιτών. Η χρηματοδότηση θα προέλθει από ευρωπαϊκούς φορείς και θεματικά προγράμματα για το περιβάλλον, με συνεισφορά, όμως, ευρωπαϊκών και αφρικανικών κρατών και του ιδιωτικού τομέα.

Στη 2^η Σύνοδο Κορυφής Ε.Ε. – Αφρικής στη Λισαβόνα, η Διακήρυξη αναφέρθηκε στην κλιματική αλλαγή, ως πολιτική πρόκληση των καιρών μας. Τον Νοέμβριο του 2008, στην 11^η τακτική Σύνοδο Αφρικής – Ε.Ε., στην Αντις Αμπέμπα, πραγματοποιήθηκε ανταλλαγή απόψεων για την κλιματική αλλαγή. Ένα παγκόσμιο πρόβλημα χρειάζεται, επειγόντως, αντιμετώπιση, μέσα από συνεργασία, αλλά και την ανάληψη κοινών, αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών. Επισημάνθηκε η ανάγκη παγκόσμιας συμφωνίας για το κλίμα, για μετά το 2012, και η πολιτική βούληση για δράση, ενάντια στην κλιματική αλλαγή, προς μια αναπτυξιακή διαδικασία, που δεν θα βασίζεται στον άνθρακα, παράλληλα με τη μείωση της ευπάθειας.

Ας μην λησμονούμε, ότι, σύμφωνα με τα πορίσματα του IPCC, οι εκπομπές αερίων θα πρέπει να μειωθούν ως το 2050, κατά το ήμισυ, σε σχέση με τα επίπεδα του 1990. Τα ακραία καιρικά φαινόμενα στην Αφρική δημιουργούν την ανάγκη επιστημονικής έρευνας και ανάλυσης, αλλά και λήψης μέτρων. Μετριασμός και προσαρμογή, πρέπει να προχωρήσουν παράλληλα. Οι αναπτυγμένες χώρες διαθέτουν την τεχνολογία και τεχνογνωσία να ηγηθούν και να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις προσαρμογής στις αναπτυσσόμενες χώρες, ιδίως στην Αφρική.

IV. Η συμμετοχή άλλων φορέων

α) Οι G8

Ο ανθρώπινος παράγοντας προκαλεί την κλιματική αλλαγή, υφίσταται τις συνέπειες, χρειάζεται να προσαρμοστεί, και μόνο η ανθρώπινη δράση μπορεί να σταματήσει την εξέλιξη του φαινομένου. Το γεγονός, ότι τα οχτώ ισχυρά αναπτυγμένα κράτη του πλανήτη ενδιαφέρονται πλέον για την κλιματική αλλαγή και την Αφρική, καταδεικνύει, ότι έχει γίνει αντιληπτή η διάσταση του φαινομένου και η ανάγκη λήψης μέτρων.

Το Νοέμβριο του 2003, στο Evian (Ελβετία), οι G8, οι αρχηγοί των ισχυρότερων οικονομιών του κόσμου, συζήτησαν για τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στην Αφρική. Συμφώνησαν να ενισχύσουν την διεθνή συνεργασία, παράλληλα με την παρακολούθηση του περιβάλλοντος στην Αφρική και την ανάπτυξη περιφερειακών κέντρων, υπό το Παγκόσμιο Σύστημα Παρακολούθησης του Κλίματος. Η Αφρική αναγνωρίζεται, ως ιδιαίτερης προτεραιότητας, και συμφωνήθηκε χρηματοδότηση ύψους \$50.000.000.

Στη Σύνοδο του 2005, στο Gleneagles, οι ηγέτες συμφώνησαν να προωθήσουν την ενεργειακή αποδοτικότητα, τις καθαρές τεχνολογίες, την υποστήριξη της προσαρμογής. Επομένως, χρειάζεται χρηματοδότηση των αναπτυσσόμενων για καθαρές τεχνολογίες, ανάπτυξη της αγοράς ενέργειας και διευκόλυνση πρόσβασης σε αυτήν, αποτελεσματική βοήθεια για την προσαρμογή. Το 2006, στην Αγία Πετρούπολη, οι G8 συμφώνησαν σε Σχέδιο Δράσης για την Επίτευξη Ενεργειακής Ασφάλειας, μέσω της Καταπολέμησης της Κλιματικής Αλλαγής, και της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Το 2007, στη Σύνοδο των G8 στο Heiligendamm, η προσαρμογή αναγνωρίζεται, ως τομέας προτεραιότητας στη συνεργασία με τις αναπτυσσόμενες χώρες. Το 2008, υιοθετείται Διακήρυξη για την Ενεργειακή Ασφάλεια και την Κλιματική Αλλαγή, υπό το πρίσμα της αρχής των κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών και των αλληλοσυνδεόμενων προκλήσεων για τη βιώσιμη ανάπτυξη, την ανθρώπινη υγεία, τη διατροφική ασφάλεια, την ενέργεια.

Στα πλαίσια της Συνόδου στο Evian, για να διευρυνθεί ο διάλογος των G8 με το NEPAD και την Αφρική, ιδρύθηκε το Φόρουμ³⁹⁴ Εταιρικής Σχέσης για την Αφρική, για να συμπεριλάβει τους εταίρους της Αφρικής. Πρόκειται για φόρουμ συζήτησης και παρακολούθησης στρατηγικών σε πολιτικό επίπεδο. Όραμά του είναι η ενίσχυση της συνεργασίας για την ανάπτυξη της Αφρικής. Μέλη του είναι τα αφρικανικά κράτη, μέσω των αρχηγών τους, οι G8, ο Οργανισμός

³⁹⁴ Africa Partnership Forum

Οικονομικής Συνεργασίας για την Ανάπτυξη, δηλαδή, εκβιομηχανισμένες χώρες και άλλοι αναπτυξιακοί εταίροι (UNDP, UNECA, IMF, WB, WTO).

Στις συναντήσεις, που πραγματοποιούνται δύο φορές το χρόνο, υπάρχει συμπροεδρία, αρχηγών κρατών της Αφρικής και των εκβιομηχανισμένων χωρών. Εκπροσωπούνται η Επιτροπή της Αφρικανικής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, οι οχτώ περιφερειακές οικονομικές κοινότητες, που αναγνωρίζονται από την Αφρικανική Ένωση. Το φόρουμ επικεντρώνεται σε στρατηγικά, πολιτικά, κοινωνικοοικονομικά θέματα, σχετικά με την ανάπτυξη της Αφρικής, την εφαρμογή του NEPAD και τον αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας. Υπάρχει υποστήριξη για τις προτεραιότητες του NEPAD, καθώς οι G8 δεσμεύτηκαν στο Gleneagles, και στις Συνόδους των Ηνωμένων Εθνών, να θέσουν σε προτεραιότητα την ανάπτυξη της Αφρικής. Το φόρουμ ελέγχει για την υλοποίηση των δεσμεύσεων, ενώ συνεργάζεται και με άλλα διεθνή φόρα.

β) Διεθνείς χρηματοδοτικοί μηχανισμοί

Το GEF, ως χρηματοδοτικός μηχανισμός της Σύμβασης – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, ίδρυσε Στρατηγικές³⁹⁵ Προτεραιότητας για την Προσαρμογή, για μείωση της ευπάθειας και ενίσχυση της προσαρμοστικής ικανότητας, ώστε να μειωθούν οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής.

Το ACCC χρηματοδοτείται από το Strategic Priority on Adaptation, για την εφαρμογή μέτρων, που θα ενδυναμώσουν την προσαρμοστικότητα των ευάλωτων κοινοτήτων στις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, στις παράκτιες περιοχές. Είναι τετραετές πρόγραμμα, υλοποιείται στη Μαυριτανία, καθοδηγείται από το UNEP και την UNESCO, στις εθνικές και περιφερειακές δράσεις, κυρίως στη δυτική ακτή της Αφρικής, όπου έχει ακτογραμμή και η Μαυριτανία. Αποσκοπεί στη βελτίωση της προσαρμοστικής ικανότητας για τα παράκτια οικοσυστήματα σε πέντε χώρες³⁹⁶. Η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή πραγματοποιείται μέσω ολοκληρωμένης διαχείρισης των παράκτιων περιοχών. Συμπεριλαμβάνονται στρατηγικές προσαρμογής για τις ακτές, για αύξηση της ικανότητας, για συστήματα έγκαιρης προειδοποίησης, για παρακολούθηση, για ανταλλαγή εμπειριών, για αύξηση της ενημέρωσης, για ενδυνάμωση της συμμετοχής και μείωσης της φτώχειας. Έτσι, διευκολύνεται η επιστημονική γνώση, δραστηριοποιούνται οι κοινωνικοί εταίροι, δοκιμάζονται τα μέτρα προσαρμογής διασυννορικά. Το πρόγραμμα εφαρμόζεται για το διάστημα 2008-2011.

³⁹⁵ Strategic Priority on Adaptation (SPA)

³⁹⁶ Οι άλλες τέσσερεις είναι: Πράσινο Ακρωτήριο, Γκάμπια, Γουινέα Μπισάου, Σενεγάλη

Παράλληλα με το Ειδικό Ταμείο³⁹⁷ για την Κλιματική Αλλαγή, χρηματοδοτούνται σχέδια προσαρμογής π.χ. το περιφερειακό Πρόγραμμα³⁹⁸ για την Αντιμετώπιση της Ξηρασίας και της Κλιματικής Αλλαγής στις χώρες του Μαγκρέμπ (Αλγερία, Τυνησία, Μαρόκο). Πρέπει να αναπτυχθούν μηχανισμοί για τη μείωση της ευπάθειας στις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, όπως συστήματα έγκαιρης προειδοποίησης, σχέδια για περιόδους ξηρασίας, ενσωμάτωση αυτής της παραμέτρου σε διατομεακές πολιτικές.

Αναπτύσσονται προγράμματα³⁹⁹ προσαρμογής βασισμένα σε επίπεδο κοινότητας. Έτσι, δημιουργείται πλαίσιο συνεργασίας, βελτιώνεται η επιστημονική γνώση, αυξάνονται οι τοπικές δυνατότητες, ώστε οι πολιτικές προσαρμογής να σχεδιάζονται βάσει των τοπικών αναγκών, των χρηματοδοτήσεων, της διάχυσης της πληροφόρησης σε όλα τα επίπεδα της διακυβέρνησης.

Το Ταμείο⁴⁰⁰ Επενδύσεων για το Κλίμα σχεδιάζει⁴⁰¹ προγράμματα, που ενσωματώνουν την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, τη μείωση της ευπάθειας και των εκπομπών, στα πλαίσια παροχής αναπτυξιακής βοήθειας. Η διάσταση της προσαρμογής αναζητείται στα σχέδια ολοκληρωμένης διαχείρισης⁴⁰² των υδάτινων πόρων, στις εθνικές στρατηγικές⁴⁰³ για τη βιώσιμη ανάπτυξη, στα εθνικά προγράμματα⁴⁰⁴ για την προσαρμογή, στην περίπτωση των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών.

Η Παγκόσμια Τράπεζα χρηματοδοτεί επίσης για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Το Πλαίσιο⁴⁰⁵ Επενδύσεων για Καθαρή Ενέργεια για την Ανάπτυξη είναι πρωτοβουλία της, και συνάμα προϋπόθεση, ώστε οι αναπτυσσόμενες χώρες να αποκτήσουν πρόσβαση σε ενέργεια, με βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων και παράλληλα, δημιουργία συνθηκών προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή.

Λόγω της κομβικής σημασίας της χρηματοδότησης για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και την προσαρμογή, λαμβάνονται αποφάσεις ενίσχυσής της, στις σχετικές διασκέψεις. Οι πόροι κατευθύνονται, επίσης, στους τομείς, που χρειάζονται αναδιάρθρωση, καθώς επιβαρύνουν το περιβάλλον με τις εκπομπές τους. Το 2005, στη Σύνοδο των G8 στο Gleneagles, ξεκίνησε η Πρωτοβουλία «Infrastructure Consortium for Africa» στην οποία ενώνουν τις δυνάμεις τους οι G8, η Παγκόσμια Τράπεζα, η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η

³⁹⁷ Special Climate Change Fund (SCCF)

³⁹⁸ Coping with Drought and Climate Change

³⁹⁹ Community Based Adaptation Programme (CBA)

⁴⁰⁰ Climate Investment Fund

⁴⁰¹ MENA Regional Business Strategy to Address Climate Change

⁴⁰² Integrated Water Resource Management (IWRM) Plan

⁴⁰³ National Strategy for Sustainable Development (NSSD)

⁴⁰⁴ National Adaptation Programmes of Action (NAPA's)

⁴⁰⁵ Clean Energy for Development Investment Framework (2005)

Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, η Αναπτυξιακή Τράπεζα Νότιας Αφρικής, προσπαθώντας να διευρύνουν την πρόσβαση της Αφρικής σε ενέργεια, μέσω προγραμμάτων που εκπονούνται.

Το Παγκόσμιο Ταμείο⁴⁰⁶ Ενεργειακής Απόδοσης και Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας αποτελεί συνεργασία δημόσιου - ιδιωτικού τομέα και συγχρηματοδότηση. Προτάθηκε⁴⁰⁷ από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για να κινητοποιηθούν οι ιδιωτικές επενδύσεις με σκοπό την ενεργειακή αποδοτικότητα και την επέκταση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Στόχος παραμένει η βιώσιμη ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων, παράλληλα με οφέλη για το περιβάλλον, την ποιότητα του αέρα, την κοινωνία, την οικονομία, τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, τη σταθεροποίηση των ενεργειακών αποθεμάτων σε φτωχές περιοχές, τις επενδύσεις, την περιφερειακή χρηματοδότηση της Μεσογείου. Ενσωματώνεται στο θεματικό πρόγραμμα⁴⁰⁸ για το περιβάλλον και την αειφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων και είναι ουσιαστικό στην ευρωπαϊκή στρατηγική για βιώσιμη, ανταγωνιστική και ασφαλή ενέργεια, όπως εξαγγέλλεται από την Πράσινη Βίβλο.

Είναι ζητούμενο και στόχος η προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, για μείωση της ρύπανσης, για αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας, για μείωση της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα, αλλά και για τη μεταφορά νέων τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον, στις αφρικανικές χώρες. Σε τέτοιο πλαίσιο εντάσσεται και το φιλόδοξο πρόγραμμα συγκέντρωσης ηλιακής ενέργειας στην Αφρική.

γ) Πρωτοβουλίες των Ηνωμένων Εθνών

Στις πολιτικές του Συστήματος των Ηνωμένων Εθνών εντάσσεται και η μείωση των κινδύνων καταστροφών. Η σύλληψη της έννοιας⁴⁰⁹ τοποθετείται στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Είναι προσέγγιση και εκτίμηση για τη μείωση των κινδύνων καταστροφών, με σκοπό τη μείωση της ευπάθειας σε οικονομικό και κοινωνικό τομέα και την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Πρόκειται για διαχείριση κρίσεων και υπάρχει περιθώριο για πρωτοβουλίες σε όλους τους τομείς, που άπτονται της ανθρώπινης δραστηριότητας. Χρειάζεται πολιτική βούληση, υιοθέτηση στρατηγικών, συντονισμός, συμμετοχή του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, οργάνωση σε επίπεδο κοινωνιών, αποτελεσματική διακυβέρνηση, προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημιουργία συνθηκών ασφάλειας. Διεθνείς διασκέψεις έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα αυτό.

⁴⁰⁶ Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund (GEEREF)

⁴⁰⁷ Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «Κινητοποίηση Δημόσιων και Ιδιωτικών Κεφαλαίων για τη Χρηματοδότηση της παγκόσμιας πρόσβασης σε φιλικές προς το περιβάλλον, οικονομικά προσιτές και ασφαλείς ενεργειακές υπηρεσίες: Παγκόσμιο Ταμείο Ενεργειακής Απόδοσης και Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας COM (2006) 583 τελικό

⁴⁰⁸ Εγγρ. 134/06DEV GEN Συμβουλίου 20/07/2006

⁴⁰⁹ Disaster Risk Reduction (DRR)

Η διεθνής στρατηγική⁴¹⁰ για τη μείωση των καταστροφών υιοθετήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη, το 2000, και είναι στρατηγικό πλαίσιο για τη δημιουργία συνθηκών προσαρμογής. Σύμφωνα με το ISDR, η ευπάθεια καθορίζεται από τις φυσικές, κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές παραμέτρους, που αυξάνουν την ευαισθησία των κοινοτήτων στις συνέπειες των κινδύνων. Δηλαδή, στην έννοια των κινδύνων, περιλαμβάνεται η φυσική και κοινωνική ευπάθεια (UN ISDR 2006). Η αύξηση της ευπάθειας εντείνει τους κινδύνους καταστροφών και τα αποτελέσματα επέρχονται, όταν δεν λαμβάνονται μέτρα προσαρμογής. Το IPCC περιγράφει την προσαρμοστική ικανότητα, ως ικανότητα προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, δηλαδή στις κλιματικές διαφοροποιήσεις και τα ακραία καιρικά φαινόμενα, να μετριάσει τις πιθανές ζημιές, να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες, να αντιμετωπίσει τις συνέπειες.

Το Αφρικανικό Φόρουμ⁴¹¹ για την Προσαρμογή στην Ξηρασία χρηματοδοτείται από το UNDP, την UNECA, το UN-ISDR, για τη διευκόλυνση ανταλλαγής εμπειριών, για την καταπολέμηση της ξηρασίας. Το πρώτο και δεύτερο φόρουμ πραγματοποιήθηκε στο Ναϊρόμπι το 2005 και το 2006, αντίστοιχα, και το τρίτο φόρουμ στην Αντίς Αμπέμπα, το 2008.

Το Αφρικανικό Δίκτυο⁴¹² για τους Κινδύνους της Ξηρασίας και την Ανάπτυξη χρηματοδοτείται από το UNDP, μέσω του Drylands Development Centre, και το UN-ISDR. Η ιδέα δημιουργίας του, τοποθετείται το 2003, στη Γενεύη, από την Ομάδα⁴¹³ Εργασίας του Συστήματος των Ηνωμένων Εθνών για την ξηρασία και εγκαινιάστηκε το 2005. Αποτελεί πλατφόρμα για την ανάπτυξη, προθάλαμο συνεργασίας με την αφρικανική ήπειρο και φόρουμ δημιουργίας πολιτικών.

Ο Παγκόσμιος Μηχανισμός⁴¹⁴ για τη Μείωση των Καταστροφών και την Αναδόμηση βοηθά στην ανάπτυξη συστημάτων, εκτίμησης και παρακολούθησης των κινδύνων, στην ανάλυση των ζημιών και των συνεπειών τους, στην ανάπτυξη μέτρων μετριασμού και σχετικών δράσεων. Αίγυπτος, Μαρόκο, Τυνησία, με τη βοήθεια αυτού του μηχανισμού, προετοιμάζουν, ερευνούν, ώστε να δημιουργήσουν συνθήκες ετοιμότητας σε επιλεγμένες περιοχές: παράκτιες πόλεις. Έτσι, θα βοηθηθούν οι κυβερνήσεις, ώστε να εκτιμήσουν την ευπάθεια της Αλεξάνδρειας, της Καζαμπλάνκας, της Τύνιδας, στις φυσικές καταστροφές και θα εντοπίσουν τη διασύνδεση με την ευπάθεια στην κλιματική αλλαγή.

Αξιολογούνται από οικονομικής άποψης οι πιθανές ζημιές, η αποκατάσταση, το κόστος της ευπάθειας. Οι πληροφορίες θα χρησιμοποιούνται σε σχέδια δράσης, ώστε να ενσωματωθεί η

⁴¹⁰ International Strategy for Disaster Reduction (ISDR)

⁴¹¹ African Drought Adaptation Forum (ADAF)

⁴¹² African Drought Risk and Development Network (ADDN)

⁴¹³ UN ad hoc Inter-Agency Working Group on Drought

⁴¹⁴ Global Facility for Disaster Reduction and Recovery (GFDRR)

διαχείριση των κινδύνων καταστροφών, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, στο σχεδιασμό υποδομών. Θα αυξηθεί η αφύπνιση και θα αναζητηθούν επενδύσεις, που θα ωφελούν τις περιοχές. Το πρόγραμμα ενσωματώνει δραστηριότητες προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή για τις παράκτιες πόλεις της Βόρειας Αφρικής. Θα συμμετάσχουν εκπρόσωποι των πόλεων, εμπειρογνώμονες για τη μείωση των κινδύνων, με στόχο την προετοιμασία του σχεδίου.

Το 2005, στο Hyogo της Ιαπωνίας, στην Παγκόσμια Διάσκεψη για τη Μείωση των Καταστροφών, υιοθετήθηκε το Hyogo Framework for Action, το πρώτο πλαίσιο για τη μείωση των κινδύνων καταστροφών. Είναι δεκαετής και αποσκοπεί να ελαχιστοποιήσει τις απώλειες σε ανθρώπινες ζωές από τις φυσικές καταστροφές, και παράλληλα να δημιουργήσει ετοιμότητα για αντίδραση, ικανότητα προσαρμογής και συστήματα έγκαιρης προειδοποίησης. Κάλυψε τα κράτη και τη διεθνή κοινότητα να διασφαλίσουν, ότι η μείωση κινδύνων καταστροφών είναι προτεραιότητα σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, με ισχυρή θεσμική βάση, για να εφαρμοστεί. Αναγνώρισε τη νομοθεσία, ως κρίσιμο παράγοντα για την ολοκληρωμένη προσέγγιση των κινδύνων καταστροφών.

Η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή είναι μία αέναη διαδικασία, που συσχετίζει την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων, την ανταλλαγή και χρήση επιστημονικών δεδομένων, την κατανόηση των κινδύνων, που δύνανται να προκληθούν, από την εξέλιξη του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής. Μέτρα προσαρμογής χρειάζονται σε κοινοτικό, εθνικό, διεθνές επίπεδο, κατά την αναπτυξιακή διαδικασία. Πρέπει να δημιουργούνται συνθήκες για περιβαλλοντικά οφέλη, από την ανθρώπινη δραστηριότητα και να ακολουθήσουν ριζικές αλλαγές του αναπτυξιακού μοντέλου, των πολιτικών, του τεχνολογικού τομέα. Η γεωργική έρευνα, η προώθηση καλλιεργειών, που αντέχουν στις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες, συνδέουν την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, με τη διατροφική ασφάλεια (FAO 2008). Οι κοινωνικές πολιτικές θα ελαχιστοποιήσουν την εξάπλωση μεταδοτικών ασθενειών, που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή (WB 1998).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, η διεθνής κοινότητα, θέλοντας να τονώσει τα αφρικανικά κράτη, που προέβαιναν σε αναδιαρθρώσεις στο εσωτερικό τους, δημιούργησε στρατηγικές εταιρικές σχέσεις⁴¹⁵ με την Αφρική. Στην πορεία, ενεπλάκη και η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, η οποία ήταν από τους χορηγούς της συνάντησης⁴¹⁶, που πραγματοποιήθηκε στην Τυνησία το 2008. Σκοπός της πρωτοβουλίας αυτής, είναι η αντιμετώπιση των προκλήσεων,

⁴¹⁵ Strategic Partnership with Africa (SPA)

⁴¹⁶ African Economic Conference: Globalization, Institutions and Economic Development of Africa (November 2008)

η οικοδόμηση ικανότητας, τα προγράμματα αναδιάρθρωσης στις αφρικανικές χώρες, με συμμετοχή αυτών, που χαράσσουν τις πολιτικές σε τεχνικό επίπεδο.

Το παγκόσμιο πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής δημιουργεί την ανάγκη να ενώσουν τις δυνάμεις τους, όλοι οι φορείς, ώστε να δημιουργηθούν δυνατότητες ανταπόκρισης. Το Investment Climate Facility for Africa αποτελεί πρωτοβουλία του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, μέσω της οποίας, χορηγοί, διεθνείς και εθνικές ενώσεις και ΜΚΟ συνεργάζονται με τις αφρικανικές κυβερνήσεις και τους περιφερειακούς οργανισμούς, για βελτίωση του επενδυτικού κλίματος. Ιδρύθηκε, το 2006 και δραστηριοποιείται στη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος, στη δημιουργία θέσεων εργασίας, εντείνοντας τις προσπάθειες στην Αφρική. Τομείς προτεραιότητας είναι η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου, η οικοδόμηση ικανότητας, η προώθηση του ιδιωτικού τομέα. Έχει θεσμική οργάνωση, πραγματοποιεί έρευνες, εφαρμόζει τις συστάσεις του Μηχανισμού Επιθεώρησης για την Αφρική του NEPAD.

Το περιφερειακό γραφείο του UNEP στην Αφρική, συνεργάζεται με τις 53 χώρες της ηπείρου και προωθεί τη δημιουργία διασυνδέσεων για τη βιώσιμη ανάπτυξή της. Παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες, εξετάζει προγράμματα, προτείνει δράσεις στις κυβερνήσεις και οργανισμούς, λαμβάνοντας υπόψη την υποβάθμιση του εδάφους, την ανάγκη προστασίας και βιώσιμης διαχείρισης των δασών και της βιοποικιλότητας, των παράκτιων περιοχών, την έλλειψη υδάτινων πόρων, τη ρύπανση των εσωτερικών υδάτων και των θαλασσών, την ξηρασία, την κλιματική αλλαγή, την δημογραφική έκρηξη, την αστικοποίηση, τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες, που απειλούν τα ήδη εύθραυστα οικοσυστήματα. Στόχος είναι η σταθεροποίηση και ανάπτυξη της Αφρικής, η ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινότητας, η ενίσχυση της τοπικής ικανότητας, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η μείωση της φτώχειας, η δημιουργία κατάλληλου πλαισίου, μέσω χρηματοδοτικών μηχανισμών π.χ. της Αφρικανικής Τράπεζας Ανάπτυξης.

Στα πλαίσια του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, μέσω του UNEP και MAP, αλλά και Plan Bleu, με τη συμμετοχή διακυβερνητικών οργανισμών, φορέων του Καναδά, της Ιταλίας, της Γαλλίας, της Τυνησίας, του Μαρόκου, των κυβερνήσεων της Αλγερίας, της Αιγύπτου, του Λιβάνου, της Παλαιστίνης, δημιουργήθηκε περιφερειακή συνεργασία⁴¹⁷ για την ενέργεια στη Μεσόγειο, που καλύπτει επιπλέον το Ισραήλ, την Ιορδανία, τη Λιβυκή Αραβική Τζαμαχίρια, την Τουρκία, τη Συρία.

Εκτός από το ενδιαφέρον για τον οικονομικό και τεχνολογικό τομέα και τις μεταφορές, στη συνεργασία αυτή, το ζήτημα είναι η χρήση της ενέργειας για βιώσιμη ανάπτυξη, ενώ ανάμεσα στα

⁴¹⁷ Mediterranean Partnership for Sustainable Energy Development (MEDITEP)

θέματα που εστιάζει, είναι η κλιματική αλλαγή, το νερό, η εξάλειψη της φτώχειας, η αγροτική ανάπτυξη, οι κοινωνικές πολιτικές, η αλλαγή μη βιώσιμων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης. Έτσι δημιουργείται ένα πλαίσιο διαλόγου, όπου συμμετέχουν οι υπεύθυνοι, που χαράσσουν πολιτικές, αλλά και η κοινωνία των πολιτών, στην κατεύθυνση της βιώσιμης ενέργειας, για ανάπτυξη στην περιοχή, με έμφαση στην ενεργειακή αποδοτικότητα, στην πρόσβαση και στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Πραγματοποιείται ανταλλαγή εμπειριών, γνώσεων, βέλτιστων πρακτικών, ενθαρρύνεται η έρευνα, η κατάρτιση, η οικοδόμηση ικανότητας, η διαμόρφωση ενιαίου συστήματος πληροφόρησης, συνδέοντας τους θεσμούς και τις πρωτοβουλίες, που υφίστανται, για τη βιώσιμη ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου.

Η διεθνής κοινότητα, έχοντας συνειδητοποιήσει τη συμμετοχή του ενεργειακού τομέα και των εκπομπών του στη δημιουργία και την εξέλιξη του φαινομένου του θερμοκηπίου, έχει αποφασίσει να στραφεί προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, δημιουργώντας το απαραίτητο θεσμικό πλαίσιο για το σκοπό αυτό. Τον Σεπτέμβριο του 2008, τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν Πρωτοβουλία⁴¹⁸ για τη Μείωση των Εκπομπών από την Αποδάσωση και την Υποβάθμιση των Δασών. Πρόκειται για συλλογική προσπάθεια, όπου συμμετέχουν ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας, το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη και το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον.

Τα πρώτα εννέα έργα αφορούν την αφρικανική ήπειρο. Ως προτεραιότητες αναγνωρίζονται, η οικοδόμηση ικανότητας στην Αφρική, η εφαρμογή των πολυμερών περιβαλλοντικών συμφωνιών (MEA's), η εκπαίδευση σε τεχνολογίες, που θα ενισχύσουν τον μετριασμό και την προσαρμογή, η είσοδος στην αγορά του άνθρακα, η βιώσιμη διαχείριση των υδάτινων πόρων στη γεωργία, η ερημοποίηση, η αστική ανάπτυξη, η μείωση της αποδάσωσης, η βιώσιμη χρήση των δασικών πόρων, η ενεργειακή αποδοτικότητα, το πρόβλημα της ανόδου της στάθμης της θάλασσας, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (Σαχάρα), η έρευνα και η συλλογή δεδομένων, η μείωση των κινδύνων καταστροφών.

Η διεθνής κοινότητα έχει συνειδητοποιήσει την σπουδαιότητα του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής και της ανάγκης προσαρμογής, όπως προκύπτει, και από τη Διακήρυξη⁴¹⁹ του ΟΟΣΑ για την Ενσωμάτωση της Προσαρμογής στην Αναπτυξιακή Συνεργασία. Οι χώρες πρέπει να εντάξουν την προσαρμογή στις αναπτυξιακές τους πολιτικές. Χρειάζεται ενημέρωση του κοινού, εκπαίδευση, ανάπτυξη διαλόγου, συμμετοχή όλων των επιπέδων διακυβέρνησης,

⁴¹⁸ United Nations Collaborative initiative on Reducing Emissions from Deforestation and forest Degradation (UN-REDD)

⁴¹⁹ Declaration on Integrating Climate Change Adaptation into Development Cooperation (OECD 2006)

δημιουργία στρατηγικών για την προστασία του περιβάλλοντος, την ανάσχεση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, τα μέτρα προσαρμογής.

δ) Η προσαρμογή υπό το Μηχανισμό Καθαρής Ανάπτυξης

Θα προσθέσουμε το Μηχανισμό Καθαρής Ανάπτυξης CDM⁴²⁰, έναν από τους τρεις ευέλικτους μηχανισμούς,⁴²¹ που προβλέπει το Πρωτόκολλο του Κιότο. Αναπτυγμένες χώρες χρηματοδοτούν έργα σε αναπτυσσόμενες χώρες, για τη μείωση των εκπομπών CO₂. Έτσι οι πρώτες προστατεύουν το περιβάλλον και βοηθούνται στην επίτευξη του εθνικού ποσοτικού τους στόχου, ενώ οι δεύτερες αποκομίζουν περιβαλλοντικά οφέλη, από τη χρησιμοποίηση νέων τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον, που προσιδιάζουν σε επενδυτικά σχέδια. Υπενθυμίζουμε, ότι 2% των εσόδων από την υλοποίηση έργων υπό το Μηχανισμό Καθαρής Ανάπτυξης, αποτελεί πόρο για το Adaptation Fund⁴²².

Στην Αφρική, δεν έχει αναπτυχθεί η αγορά άνθρακα. Μόνο 15 από τα 500 σχετικά προγράμματα, που έγιναν αποδεκτά από το Εκτελεστικό Συμβούλιο της Σύμβασης – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, εφαρμόζονται στην Αφρική, εκ των οποίων τα περισσότερα στη Βόρεια και τη Νότια. Η ήπειρος έχει πολύ χαμηλές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, επίσης, δημιουργούν αρνητικό κλίμα για τους επενδυτές. Εξάλλου, σε εθνικό επίπεδο, στον τομέα της ενέργειας, τίθενται περιορισμοί για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ιδιώτες. Η έλλειψη οικονομικών πόρων ή ευελιξίας, αλλά και η ύπαρξη περισσότερο ελκυστικών επενδυτικών ευκαιριών ή νομοθετικού πλαισίου επηρεάζουν την υλοποίηση τέτοιων έργων (Ellis and Kamel, 2007, OECD). Επιπλέον, στις φτωχές χώρες, τέτοια εγχειρήματα είναι πιο δαπανηρά. Η αφρικανική ήπειρος πρέπει να διευκολυνθεί στον τομέα των επενδύσεων και της ενέργειας, ώστε να εισαχθεί στην αγορά άνθρακα. Μέσω του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης, θα περιοριστεί και η αποδάσωση, που ευθύνεται για το 20% των παγκόσμιων εκπομπών, εφόσον δοθούν κίνητρα για τη διατήρηση των δασών και καθαρές τεχνολογίες.

Στα πλαίσια του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης, υφίσταται και το Nairobi Work Programme (2005-2010), στα πλαίσια του SBSTA⁴²³ για την τήρηση των δεσμεύσεων, υπό τη Σύμβαση – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή. Επικεντρώνεται στις συνέπειές της, την ευπάθεια

⁴²⁰ Clean Development Mechanism

⁴²¹ Οι άλλοι δύο ευέλικτοι μηχανισμοί: είναι η εμπορία δικαιωμάτων εκπομπών ρύπων και η από κοινού εφαρμογή. Ο πρώτος αφορά τις αναπτυγμένες χώρες, που έχουν εθνικούς, ποσοτικοποιημένους στόχους μείωσης εκπομπών, ενώ ο δεύτερος διευκολύνει την προώθηση προγραμμάτων σε αναπτυγμένες χώρες και σε οικονομίες σε μετάβαση για την προστασία του περιβάλλοντος. Και στις δύο περιπτώσεις τα κράτη συμπληρώνουν τις εθνικές τους προσπάθειες μετριασμού των εκπομπών CO₂.

⁴²² Ιδρύθηκε το 2001, στα πλαίσια του Πρωτοκόλλου του Κιότο για να χρηματοδοτήσει έργα προσαρμογής στις αναπτυσσόμενες χώρες.

⁴²³ Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice (SBSTA)

και την προσαρμογή. Δημιουργήθηκε για τις αναπτυσσόμενες χώρες, ιδίως, στην Αφρική, ώστε να συμμετάσχουν αποτελεσματικά στο μηχανισμό του Κιότο. Ο αναπτυγμένος βορράς μειώνει τις εκπομπές του, επενδύοντας σε καθαρές τεχνολογίες στο νότο, όμως μέχρι τον Αύγουστο του 2008, μόλις 71 από 1205 έργα CDM αφορούσαν στην αφρικανική ήπειρο.

Στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, από τις χώρες της μελέτης μας, στη Μαυριτανία, η προσαρμογή τους στην κλιματική αλλαγή χαρακτηρίζεται ως προτεραιότητα από τη Σύμβαση – Πλαίσιο και γι αυτό προβλέπεται η δημιουργία Εθνικού Προγράμματος⁴²⁴ Δράσης για την προσαρμογή. Η εκπόνηση αυτών των σχεδίων σημαίνει, ακολούθως, χρηματοδότηση από το Ταμείο⁴²⁵ για τις Λιγότερο Αναπτυγμένες Χώρες, αν και το τελευταίο, δεν διαθέτει πολλούς πόρους, λόγω ελλειπών καταβολής και αθέτησης των δεσμεύσεων των αναπτυγμένων χωρών.

Το Nairobi Framework, που ξεκίνησε το 2006, περιλαμβάνει σήμερα, ως αναπτυξιακούς εταίρους, το Πρόγραμμα⁴²⁶ των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη, το Πρόγραμμα⁴²⁷ των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, την Παγκόσμια Τράπεζα⁴²⁸, την Διάσκεψη⁴²⁹ των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη, την Αφρικανική Τράπεζα⁴³⁰ Ανάπτυξης, τη Γραμματεία της Σύμβασης – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, την Οικονομική Επιτροπή⁴³¹ των Ηνωμένων Εθνών για την Αφρική και το Ινστιτούτο⁴³² Εκπαίδευσης και Έρευνας των Ηνωμένων Εθνών. Σκοπός των προσπαθειών είναι η οικοδόμηση ικανότητας, η προώθηση επενδυτικών προγραμμάτων, η βελτίωση της ενημέρωσης, ο συντονισμός των φορέων.

Η δημιουργία του African Carbon Forum αποσκοπεί σε συνάντηση, όσων έχουν σχέδια για μείωση των εκπομπών στην Αφρική και αυτών που θέλουν να επενδύσουν. Διευκολύνει την ενημέρωση και δημιουργεί διασυνδέσεις. Προωθείται, επίσης, συνάντηση των αφρικανικών κρατών, που επιθυμούν να ενισχύσουν την υλοποίηση σχεδίων CDM. Το πρώτο Φόρουμ πραγματοποιήθηκε το Σεπτέμβριο του 2008, στο Ντακάρ της Σενεγάλης, με συμμετοχή εκπροσώπων κυβερνήσεων, διακυβερνητικών οργανισμών, ΜΚΟ, ακαδημαϊκής κοινότητας, ιδιωτικού τομέα. Προηγήθηκε, τον Απρίλιο του 2008, στο Ντακάρ, διεθνής διάσκεψη για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην Αφρική. Υιοθετήθηκε διακήρυξη και σχέδιο δράσης για την προσαρμογή των ανανεώσιμων πηγών στην Αφρική. Το δεύτερο African Carbon Forum

⁴²⁴ National Adaptation Plan for Action (NAPA)

⁴²⁵ Least Developed Countries Fund (LDCF)

⁴²⁶ United Nations Development Programme (UNDP)

⁴²⁷ United Nations Environment Programme (UNEP)

⁴²⁸ World Bank (WB)

⁴²⁹ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)

⁴³⁰ African Development Bank (AfDB)

⁴³¹ United Nations Economic Commission for Africa (UNECA)

⁴³² United Nations Institute for Training and Research (UNITAR)

πραγματοποιήθηκε το Μάρτιο του 2010, στο Ναϊρόμπι, ενώ το τρίτο έχει προγραμματιστεί για το Μάρτιο του 2011, στο Μαρόκο.

Οι Εξουσιοδοτημένες Εθνικές Αρχές,⁴³³ στα πλαίσια του CDM, έχουν την ευκαιρία να ανταλλάξουν απόψεις, να διαμορφώσουν πολιτικές και προσπαθούν να ξεπεράσουν τα εμπόδια, που αδυνατίζουν την εφαρμογή του μηχανισμού. Έτσι, δημιουργείται ένα φόρουμ διαλόγου για την κλιματική αλλαγή και για την ενίσχυση της ικανότητας τοπικά, για την αποτελεσματική εφαρμογή του μηχανισμού. Χρειάζεται κινητοποίηση για τεχνολογίες φιλικές προς το περιβάλλον, με συμμετοχή, όμως, των κοινωνικών εταίρων, καθώς, τα πιο πρόσφατα στοιχεία δείχνουν, ότι στην Αφρική αντιστοιχεί το 2% των 2060 έργων CDM σε 63 χώρες, ενώ 122 σχέδια εκκρεμούν προς επικύρωση.

ε) Η συμμετοχή ιδιωτικών φορέων ως αναπτυξιακών εταίρων

Στην περιοχή της Μεσογείου, το German BMZ⁴³⁴/GTZ⁴³⁵ υποστηρίζει την κυβέρνηση της Τυνησίας, για προετοιμασία και εφαρμογή εθνικών στρατηγικών για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, και σύμφωνα με το περιεχόμενο της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (UNCCD). Επίσης, το Πρόγραμμα Lake Nasser, για την ανάπτυξη συστήματος ανάλυσης δεδομένων για την κλιματική αλλαγή, χρηματοδοτείται από την Ολλανδία.

Το GTZ διαθέτει Πρόγραμμα⁴³⁶ για την Προστασία του Κλίματος στις Αναπτυσσόμενες Χώρες. Έτσι, θα ενισχυθούν οι αναπτυσσόμενες χώρες στον τομέα της προσαρμογής, ενώ οι διεθνείς οργανισμοί δημιούργησαν κοινές ομάδες εργασίας π.χ. Vulnerability and Adaptation Resource Group (VARG). Έτσι, δημιουργείται πλαίσιο ανταλλαγής εμπειριών και ανάπτυξης στρατηγικών, που θα ενσωματώσουν την προσαρμογή σε εθνικά προγράμματα. Στο VARG συμμετέχουν το BMZ, το KfW Group, το CaPP, η Παγκόσμια Τράπεζα, το UNDP, OECD. Η συνεργασία αυτή έχει προχωρήσει και σε μία έκδοση: "Poverty and Climate Change: Reducing the Vulnerability of the Poor through Adaptation".

Η μείωση των εκπομπών, μέσω CDM, και η προσαρμογή είναι στοχεύσεις της CaPP π.χ. σε περιπτώσεις μείωσης των κινδύνων για τις παράκτιες περιοχές και τα ύδατα, επίσης, αναφορικά με τη διατήρηση των φυσικών πόρων, των οικοσυστημάτων, αλλά και την αγροτική ανάπτυξη. Οι στρατηγικές προσαρμογής πρέπει να εντάσσονται σε εθνικά σχέδια για την ανάπτυξη και τη

⁴³³ CDM: Designated National Authorities (DNAs)

⁴³⁴ German Federal Ministry for Economic Co-operation and Development

⁴³⁵ Πρόκειται για οργανισμό, τμήμα του BMZ.

⁴³⁶ GTZ's Climate Protection Programme for Developing Countries (CaPP)

μείωση της φτώχειας π.χ. Poverty Reduction Strategies (PRS). Η Τυνησία ζήτησε τη βοήθεια της Γερμανίας, για να αναπτύξει καινοτόμα σχέδια για την προστασία του κλίματος. Το σχέδιο περιλαμβάνει CDM προγράμματα για ανάπτυξη στρατηγικών για την κλιματική αλλαγή.

Στην Αίγυπτο, το GTZ διεξάγει προγράμματα τεχνικής συνεργασίας π.χ. Rural Development of North Sinai. Εδώ έχουν έδρα 50 από τους 200 ΜΚΟ, που ασχολούνται με περιβαλλοντικά θέματα και την απερίθωση. Τα προγράμματα αφορούν στην οικοδόμηση ικανότητας, για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προκλήσεων, το σχεδιασμό για τη βιώσιμη χρήση των υδάτων, την καταπολέμηση της ερημοποίησης, την ολοκληρωμένη διαχείριση των εδαφών, την ολοκληρωμένη διαχείριση της άρδευσης, τον έλεγχο της ρύπανσης, την αποκατάσταση των βοσκοτόπων, τη στήριξη της γεωργίας, τον έλεγχο της βόσκησης, την διατήρηση των οικοσυστημάτων.

Η Τυνησία έχει επικυρώσει τη Σύμβαση – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή και το Πρωτόκολλο του Κιότο. Διαθέτει Εξουσιοδοτημένη Εθνική Αρχή για το Μηχανισμό Καθαρής Ανάπτυξης, αλλά δεν έχει υιοθετήσει ακόμα Αναπτυξιακή Στρατηγική για την Αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής. Επίσης, δεν είναι ικανοποιητική η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και της κοινωνίας των πολιτών, και υπάρχουν ελλείψεις σε επίπεδο θεσμικής και τεχνικής ικανότητας. Έχει γίνει αντιληπτή, η ανάγκη διατομεακής συνεργασίας, ώστε να ανταπεξέλθει η χώρα στην έλλειψη των υδάτινων πόρων, να αυξηθεί το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η ενεργειακή αποδοτικότητα, να διευρυνθεί η γεωργική έρευνα σε ποικιλίες, που αντέχουν στην ξηρασία, καθώς σε αυτό τον τομέα στηρίζεται η οικονομία της χώρας.

Είναι συνεργαζόμενη χώρα με τη Γερμανία, αναζητώντας τις αναπτυξιακές της προοπτικές. Το German BMZ εργάζεται από το 1978 για την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης, της τεχνολογικής καινοτομίας, της περιβαλλοντικής προστασίας, της εφαρμογής θεσμικού πλαισίου για την κλιματική αλλαγή και προσαρμογή. Ως προς το περιβάλλον, το GTZ προωθεί τις ανανεώσιμες πηγές, την ενεργειακή αποδοτικότητα, την εφαρμογή της Σύμβασης – Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, προγράμματα για την περιβαλλοντική προστασία, τη δημιουργία δικτύου για το περιβάλλον στις χώρες του Μαγκρέμπ, τη βιώσιμη διαχείριση των δασών, την υποστήριξη των προγραμμάτων κατά της ερημοποίησης, για την προσαρμογή, αλλά και για τη βιώσιμη χρήση των υδάτων.

Το Πρόγραμμα⁴³⁷ Προσαρμογής των Ακτών στην Κλιματική Αλλαγή είναι μέρος του Προγράμματος Africa's Adaptation to Climate Change. Σκοπός είναι η δημιουργία ικανότητας προσαρμογής στις ακτές. Είναι διετές και χρηματοδοτείται από την ιαπωνική κυβέρνηση. Τα

⁴³⁷ Coast Line Adaptation to Climate Change Project

μέσα, που χρησιμοποιούνται, αφορούν στη διάχυση της πληροφόρησης για τις δυνατότητες προσαρμογής, τη διεύρυνση της χρηματοδότησης, που θα δημιουργήσει μηχανισμό αντίδρασης, μέσα από ολοκληρωμένες στρατηγικές. Έτσι, θα αποφευχθεί και η διάβρωση των ακτών, η διατήρηση των υδάτινων πόρων, η προστασία θαλάσσιων και παράκτιων οικοσυστημάτων.

Η χώρα διαθέτει, επίσης, 28 προγράμματα CDM στους τομείς της ενέργειας, της διαχείρισης των αποβλήτων, της βιομηχανίας, των μεταφορών, της γεωργίας, της δασοκομίας. Υπάρχει σχέδιο για τον αγροτικό τομέα, αλλά τα προβλήματα δεν είναι μονοδιάστατα και υπάρχει αλληλεπίδραση και με άλλους τομείς, που πλήττονται. Η εθνική στρατηγική για την προσαρμογή έχει παραμέτρους για την κατανόηση των αλληλεξαρτώμενων συνεπειών του φαινομένου και για την αύξηση της ευαισθητοποίησης του πληθυσμού. Αναγνωρίζει τη σημασία της μεταφοράς τεχνολογίας, της οικοδόμησης ικανότητας, της χρηματοδότησης για τα μέτρα προσαρμογής.

Η Αλγερία εισήλθε στο Solar Paces το 2003, και συνεργάζεται για την εφαρμογή ηλιακής θερμικής ενέργειας στη χώρα, καθώς ο ενεργειακός της τομέας, ως τώρα, βασίζεται στο πετρέλαιο, στο φυσικό αέριο και τα μεταλλεύματα. Στο πλαίσιο του Solar Paces διεξήχθη στη χώρα, έλεγχος⁴³⁸ από τους εκπροσώπους της Διεθνούς Υπηρεσίας⁴³⁹ Ενέργειας, του Solar Paces, παρατηρητών από τη Γερμανία και την Αλγερία, που αντάλλαξαν πληροφορίες, με ειδικούς, στην ηλιακή θερμική ενέργεια, που αρμόζει στην Αλγερία, ώστε να προσδιορίσουν τις ευκαιρίες, που υπάρχουν στον τομέα αυτό.

Επίσης, μετά από ευρωπαϊκή πρωτοβουλία και χρηματοδότηση, υλοποιήθηκε ένα πρόγραμμα⁴⁴⁰ παρακολούθησης των παράκτιων λιμνοθαλασσών και των υγροτόπων και βελτίωσης της γνώσης στα ευαίσθητα υδάτινα οικοσυστήματα της Βόρειας Αφρικής, με συμμετοχή του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, του Ινστιτούτου⁴⁴¹ της Δανίας για τα Ύδατα και το Περιβάλλον, του Επιστημονικού Ινστιτούτου⁴⁴² και του Εθνικού Ινστιτούτου⁴⁴³ Επιστημών και Τεχνολογιών του Μαρόκου, του Τμήματος⁴⁴⁴ Γεωγραφίας και Επιστημών του Πανεπιστημίου Sousse, και της Αιγυπτιακής Εθνικής Αρχής⁴⁴⁵ για την παρακολούθηση εξ απόστάσεως και την επιστήμη του διαστήματος.

Στην υλοποίηση δράσεων, στα νότια της Μεσογείου, συμμετέχει το International Development Research Centre (IDRC), που συνεργάζεται με την Αφρική από το 1971.

⁴³⁸ Solar Thermal Analysis, Review and Training (START)

⁴³⁹ International Energy Agency (IEA)

⁴⁴⁰ Melmarina project

⁴⁴¹ DHI - Water and Environment (DHIWE)

⁴⁴² Institut Scientifique, Rabat (ISRABAT)

⁴⁴³ Institut National Des Sciences et Technologies de la Mer (INSTM)

⁴⁴⁴ Department of Geography, Faculte des Lettres et des Sciences Humaines, University of Sousse (FLSHS)

⁴⁴⁵ National Authority for Remote Sensing and Space Sciences (NARSS)

Υποστηρίζει ερευνητικά προγράμματα, που διαχειρίζονται αφρικανοί ερευνητές και ινστιτούτα. Στόχος του είναι η ενδυνάμωση, μέσω της γνώσης, ενώ παράλληλα, χρηματοδοτεί την έρευνα στις αναπτυσσόμενες χώρες, παρέχει συμβουλές στους ερευνητές από εμπειρογνώμονες, ενισχύει την τοπική ικανότητα και υποστηρίζει την έρευνα σε τέσσερις τομείς: α) περιβαλλοντική διαχείριση⁴⁴⁶ των φυσικών πόρων, β) τεχνολογίες⁴⁴⁷ πληροφορίας και επικοινωνίας για την ανάπτυξη, γ) καινοτομία⁴⁴⁸, πολιτική, επιστήμες, δ) κοινωνική και οικονομική πολιτική⁴⁴⁹.

Περιλαμβάνει στρατηγικές (Corporated Strategy) και πλαίσια δράσης (Programme Framework). Ανάμεσα στα προγράμματά του είναι τα εξής: Exploratory Study on Research Capacities in Mauritania, Agricultural Documentation in Mauritania – Support and Improvement, Industrial Information and Documentation in Mauritania, Village Post Harvest Centres, Adolescent Fertility. Ως πρόγραμμα υποστήριξης της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, μέσω της έρευνας και της οικοδόμησης ικανότητας στην Αφρική, βρίσκεται σε συνεργασία με το DFID, για την υποστήριξη των ευάλωτων αφρικανικών χωρών, να αντιμετωπίσουν τη φτώχεια, παράλληλα με την κλιματική αλλαγή.

Η περιφερειακή πρωτοβουλία⁴⁵⁰ για τις απαιτήσεις σε νερό, είναι πενταετές πρόγραμμα, στα πλαίσια των IDRC, IFAD, CIDA, για να διευκολυνθεί η εφαρμογή των πολιτικών, που θα αντιμετωπίσουν τις απαιτήσεις στους υδάτινους πόρους σε Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική.

Η επιστημονική κοινότητα και η έρευνα συμβάλλουν στην προσαρμογή, όχι μόνο μέσω της ανάλυσης δεδομένων και της μελέτης του φαινομένου, αλλά και της δημιουργίας συστημάτων παρακολούθησης και της χρησιμοποίησης των δυνατοτήτων, που παρέχει η τεχνολογία. Το Πανεπιστήμιο της Κολούμπια, το Centre for International Earth Science Information Network (CIRES) έχουν εκπονήσει προγράμματα αναφορικά με τους τομείς, που πλήττονται από την κλιματική αλλαγή π.χ. Hydrology and Social Interactions: a focus on conflict in Africa, όπου ερευνώνται οι συνέπειες της ξηρασίας, ο συσχετισμός με τις εμφύλιες συρράξεις στην Αφρική, τα τελευταία 30 χρόνια, σε συνεργασία με το UN H Water System.

Το Analysis Group and Peace Research Institute of Oslo επεξεργάστηκε το πρόγραμμα Africa Soil Information Service (AFSIS) και Digital Soil Map. Πρόκειται για συλλογή και ανάλυση δεδομένων, που χρηματοδοτήθηκε από το ίδρυμα Bill & Melinda Gates και την Alliance for a Green Revolution in Africa (AGRA), υπό την καθοδήγηση αφρικανών επιστημόνων.

⁴⁴⁶ Environment and Natural Resource Management (ENRM)

⁴⁴⁷ Information and Communication Technologies for Development (ICTFD)

⁴⁴⁸ Innovation, Policy and Science (IPS)

⁴⁴⁹ Social and Economic Policy (SEP)

⁴⁵⁰ Regional Water Demand Initiative (WaDImena)

Το Global Natural Disaster Hotspots υποστηρίχθηκε από την Παγκόσμια Τράπεζα, σε συνεργασία με το Centre for Hazards and Risk Research (CHRR) του Earth Institute of Columbia University, για την παγκόσμια ανάλυση των hotspots, που διατρέχουν υψηλό κίνδυνο καταστροφών. Το Millennium Development Project Support παρείχε δεδομένα για τη φτώχεια, την πείνα, την υγειονομική περιθάλψη, τις δράσεις, που συνάδουν με τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, σε συνεργασία, επίσης, με την Παγκόσμια Τράπεζα.

Θα αναφέρουμε, ακόμα, το Prevention of Health Effects in Children from Energy-Related Air Pollution για την ανάπτυξη Συστήματος⁴⁵¹ Γεωγραφικών Πληροφοριών, ώστε να συσχετισθεί η υποβάθμιση του περιβάλλοντος με τις ασθένειες. Το Remote Sensing Technologies for Eco-System Management Treaties (2003-2005), αφορούσε τη χρήση δεδομένων από δορυφόρο για να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο περιβαλλοντικών συμφωνιών για την αποτελεσματική εφαρμογή τους.

Στο ίδιο πνεύμα κινείται το Παγκόσμιο Σύστημα⁴⁵² Παρακολούθησης Υδρολογικού Κύκλου. Παρέχει πληροφορίες, ώστε να βελτιωθεί η διαχείριση των υδάτινων πόρων. Βασίζεται σε περιφερειακά προγράμματα, παρέχοντας τεχνολογία, εκπαίδευση, για την παρακολούθηση της βροχόπτωσης, της εξάτμισης, της στάθμης των ποταμών.

Πρέπει, επίσης, να αναφέρουμε, ότι η Επιστήμη του Διαστήματος μπορεί να βοηθήσει την Αφρική και την παρακολούθηση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής. Είναι πρόσφορο έδαφος για επενδύσεις, συνεργασία του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Οι δυνατότητες, βέβαια, αφορούν και άλλους τομείς π.χ. τηλε-ιατρική. Η ανάπτυξη διαπερνά όλους τους τομείς, που σχετίζονται με την ανθρώπινη διάσταση και νοείται σε υγιές και αρμονικό περιβάλλον. Στην Αφρική, στο Μαρόκο, τα Ηνωμένα Έθνη ίδρυσαν το Περιφερειακό Κέντρο⁴⁵³ για τη Διαστημική Επιστήμη και Τεχνολογία, για εκπαίδευση και έρευνα, για να χρησιμοποιηθεί η επιστήμη για την ανάπτυξη ικανότητας τοπικά.

⁴⁵¹ Geographic Information System (GIS)

⁴⁵² World Hydrological Cycle Observing System (WHYCOS)

⁴⁵³ African Regional Centre for Space Science and Technology/Centre Regionale Africaine des Sciences et Technologies de l' Espace en Langue Francaise (CRASTE-LF)

στ) Η συμμετοχή μη κυβερνητικών δρώντων

Η αφρικανική ήπειρος ενδιαφέρεται για την κλιματική αλλαγή, καθοδηγείται από ηγέτες, αντιμετωπίζει τη φτώχεια, βασίζεται στο NEPAD, στο CAADP, στο TerrAfrica. Δημιουργεί διασυνδέσεις μεταξύ κλιματικής αλλαγής και παγκόσμιας διακυβέρνησης, για την αντιμετώπιση της διατροφικής ανασφάλειας, της ενεργειακής κρίσης, των ασθενειών, της έλλειψης των υδάτινων πόρων, της κλιματικής αλλαγής, της διατήρησης των δασών, που αποτελούν προκλήσεις για το μέλλον της. Προωθεί την αφρικανική στρατηγική για τη μείωση των εκπομπών από την αποδάσωση και την υποβάθμιση των δασικών πόρων. Επίσης, η Αφρικανική Πρωτοβουλία⁴⁵⁴ για τα Βιο-καύσιμα προωθεί το AFOLU Coalition, ως συνεισφορά της ηπείρου για μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, δια της συγκέντρωσης άνθρακα, μέσω της γεωργίας, της δασοκομίας, των χρήσεων γης.

Το Community Based Adaptation to Climate Change Programme (CBA) αποσκοπεί στην οικοδόμηση ικανότητας των τοπικών πληθυσμών στην κλιματική αλλαγή. Εκπονεί στρατηγικές προσαρμογής, μέσω συμμετοχικών διαδικασιών και αντιμετωπίζει την ευπάθεια, των πιο φτωχών και απομακρυσμένων περιοχών. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ξεκίνησαν τη δημιουργία τέτοιων σχεδίων, όμως δεν χρηματοδοτούνται ακόμα από διεθνείς οργανισμούς. Πρόσφατα, το UNDP αποφάσισε να κινητοποιήσει πόρους για να υποστηρίξει ΜΚΟ και τέτοια προγράμματα. Το τμήμα του προγράμματος αυτού, που αφορά την προσαρμογή της αφρικανικής ηπείρου, είναι διατομεακό για μεταφορά της πληροφόρησης στον τομέα της προσαρμογής. Το Africa Adaptation φιλοξενείται και από το Φόρουμ για Agricultural Research in Africa (ARA), για τη γεωργική έρευνα στην περιοχή, και το IGAD Climate Prediction and Applications Centre (ICPAC). Χρηματοδοτείται από το British Department for International Development (DFID) και το International Development Research Centre (IDRC) Climate Change Adaptation in Africa Programme.

Στο πλαίσιο της ενίσχυσης της κοινωνίας των πολιτών, έχουν δημιουργηθεί δίκτυα ΜΚΟ, που ενδιαφέρονται για το περιβάλλον, την κλιματική αλλαγή, την προσαρμογή. Το 2004, ιδρύθηκε το Capacity Strengthening of Least Developed Countries for Adaptation to Climate Change (CLACCNET), που δραστηριοποιείται περισσότερο στις χώρες της υποσάχαριας Αφρικής. Το Africa Wide Civil Society Climate Change Initiative for Policy Dialogues (ACCID) οραματίζεται τη μείωση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, την αύξηση της προσαρμοστικής ικανότητας, την ενδυνάμωση των αγροτικών πληθυσμών, τη βελτίωση της γεωργικής παραγωγής,

⁴⁵⁴ Africa Bio-Carbon Initiative

τη δημιουργία διατροφικής ασφάλειας. Επιθυμεί να υπάρξει θεσμικό πλαίσιο για το κλίμα, για μετά το 2012, οπότε λήγει το Πρωτόκολλο του Κιότο, παράλληλα με το μετριασμό των εκπομπών από τη γεωργία, τη δασοκομία, τις χρήσεις της γης, αλλά και την προσαρμογή. Αναζητά, επίσης, χρηματοδοτικούς πόρους.

Επίσης, το Africa Civil Society Network on Water and Sanitation δραστηριοποιείται για τη βιώσιμη διαχείριση των υδάτων, την προμήθεια νερού, αλλά και συνθήκες υγιεινής στα πλαίσια της επίτευξης των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας και των στόχων για το νερό, της Παγκόσμιας Διάσκεψης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στο Γιохάνεσμπουργκ το 2002.

Το Africa Technology Policies Studies Network (ATPS) είναι δίκτυο ερευνητών, με συμμετοχή αυτών, που χαράσσουν πολιτικές, ώστε να προωθείται η επιστημονική και τεχνολογική καινοτομία, η έρευνα, ο διάλογος για την ανάπτυξη της Αφρικής. Οργανώνει προγράμματα για οικοδόμηση ικανότητας και για τις προτεραιότητες, που θέτουν οι κοινωνικοί εταίροι. Αποβλέπει να καταστεί ένα κέντρο επιστήμης, τεχνολογίας, έρευνας, εκπαίδευσης, επικοινωνίας, παροχής συμβουλών για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ανάμεσα στις προτεραιότητές του, είναι η ενδυνάμωση των γυναικών και τα ζητήματα της νεολαίας. Χρηματοδοτείται από ξένες κυβερνήσεις, ιδιωτικά ιδρύματα, ευρωπαϊκούς θεσμούς, διεθνείς οργανισμούς, ιδιωτικές εταιρείες, σε συνεργασία με διεθνείς και περιφερειακούς φορείς.

Το Human Security Network αποτελεί διεθνή πρωτοβουλία με τη συμμαχία της Ελλάδας και επικεντρώνεται στις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στον άνθρωπο, ιδίως στις γυναίκες και τα παιδιά.

Το Linking Climate Adaptation Network (LCA) είναι κοινότητα 900 κοινωνικών εταίρων, δρώντων που χαράσσουν πολιτικές, για ανταλλαγή πληροφοριών, για την έρευνα και τις πρακτικές προσαρμογής. Χρηματοδοτείται από το DFID και βοηθά τις κοινότητες και τους ερευνητές, ώστε να διαχέεται η πληροφόρηση για την προσαρμογή. Παραδείγματα αυτών που συμμετέχουν είναι το Foundation for International Environment Law and Development, το Climate Change International Institute for Sustainable Development, το International Water Management Institute, το International Research Institute for Climate Prediction Columbia University, το Pew Centre on Global Climate Change, το Global Change System for Analysis, Research and Training.

Δράσεις για βιώσιμη ανάπτυξη έχουν αναληφθεί στην Τυνησία (1996-1997), όπου συμμετείχε η ΜΚΟ ATPNE από την Τυνησία και η Eco Mediterrania από την Ισπανία. Προγράμματα βιώσιμου τουρισμού εφαρμόστηκαν στο Μαρόκο, με τη συμμετοχή ευρωπαϊκών ΜΚΟ, ενώ στην Αλγερία, το ενδιαφέρον στράφηκε στην καταπολέμηση της ερημοποίησης.

Στα νότια της Μεσογείου, έχει συσταθεί και το Arab Forum for Environment and Development (AFED). Είναι μη κερδοσκοπική περιφερειακή ΜΚΟ, όπου συμμετέχουν επιστήμονες, η επιχειρηματική κοινότητα, ΜΜΕ, για την προώθηση περιβαλλοντικών πολιτικών στην αραβική περιοχή. Ιδρύθηκε το 2006, στη Βηρυτό, στα συμπεράσματα της περιφερειακής διάσκεψης για την κοινή γνώμη και το περιβάλλον. Η πρωτοβουλία υπήρχε, ήδη, από το 2001. Είναι αναγνωρισμένη διεθνή ΜΚΟ, αποδεκτή από την Αραβική Ένωση και το UNEP. Φέρνει σε επαφή, όσους ενδιαφέρονται για το περιβάλλον και την ανάπτυξη στον αραβικό κόσμο, για την αντιμετώπιση τοπικών και παγκόσμιων προκλήσεων, όπου πρέπει να συμμετέχει η κοινωνία των πολιτών και ο ιδιωτικός τομέας. Ενώνει περιφερειακούς περιβαλλοντικούς οργανισμούς, εμπειρογνώμονες, την ακαδημαϊκή κοινότητα, ένα σύνολο φορέων. Συνεργάζεται με περιφερειακά και διεθνή ινστιτούτα για την ευαισθητοποίηση, την εκπαίδευση, την προώθηση προγραμμάτων, ώστε να ενθαρρυνθούν οι αραβικές χώρες προς την κατεύθυνση της προστασίας του περιβάλλοντος και της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων.

Εκδίδει εκθέσεις για την κατάσταση του περιβάλλοντος στον αραβικό κόσμο, αξιολογεί την πρόοδο, που επιτυγχάνεται σε αναπτυξιακούς και περιβαλλοντικούς στόχους, διοργανώνει συναντήσεις για τα προβλήματα, συνεργάζεται με άραβες επιχειρηματίες για την ανάπτυξη, έχει δημιουργήσει πρόγραμμα περιβαλλοντικής ευθύνης, για την υιοθέτηση καθαρών τεχνολογιών, ενθαρρύνει την επιστημονική έρευνα, συνεργάζεται με ΜΜΕ για την ενημέρωση του κοινού, με εκπαιδευτικά ιδρύματα, ερευνητικά κέντρα, υποστηρίζει ΜΚΟ και συντονίζει τα προγράμματά τους για το περιβάλλον.

Η πρώτη έκθεση του 2008 είχε τίτλο «Arab Environment: Future Challenges». Η δεύτερη έκθεση του 2009 τιτλοφορείται «Arab Environment: Impact of Climate Change on the Arab Countries», όπου αναλύει τη δράση των αραβικών χωρών, στα πλαίσια της επείγουσας ανάγκης προσαρμογής και χρησιμοποιεί επιστημονικά δεδομένα ως προς την ευπάθεια και τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στον αραβικό κόσμο. Κάνει προτάσεις για μετά το Κιότο, το 2012. Χρηματοδοτείται από το καναδέζικο Διεθνές Ερευνητικό Κέντρο για την Ανάπτυξη και το βρετανικό Τμήμα για τη Διεθνή Ανάπτυξη.

Στα νότια της Μεσογείου, επίσης, ανάμεσα στις ΜΚΟ, που δραστηριοποιούνται είναι το Climate Action Network, το Development Alternative Group, το TENMIYA Centre for Innovations for Development της Μαυριτανίας, αλλά θα αναφέρουμε και παραδείγματα συμμετοχής μη κυβερνητικών οργανώσεων του Βορρά για την ενδυνάμωση της περιοχής.

Το African Community Development Foundation είναι βρετανική ΜΚΟ, που δραστηριοποιείται, συμβουλευόντας και καθοδηγώντας, με σκοπό την οικοδόμηση ικανότητας, τη

μείωση της φτώχειας, την εκπαίδευση, την έρευνα, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Συνεργάζεται με την Αφρικανική Κοινότητα, τους κοινωνικούς εταίρους, βοηθώντας στη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην ενδυνάμωση των κοινοτήτων, προωθώντας την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία υποδομών.

Η Oxfam είναι συνομοσπονδία 14 οργανώσεων σε 99 χώρες, για την καταπολέμηση της φτώχειας, συνεργάζεται με τις κοινότητες, για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, την ενδυνάμωση συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων και για την επιρροή στους ισχυρούς, που χαράσσουν πολιτικές. Βοηθά για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής και για την προσαρμογή, μέσω πόρων, αλλά και κατευθύνσεων, ώστε να αυξηθεί η προσαρμοστικότητα των πληθυσμών, χρησιμοποιώντας νέες τεχνολογίες, μειώνοντας τους κινδύνους καταστροφών, δημιουργώντας πλαίσιο οργάνωσης.

Για την ενδυνάμωση των γυναικών και των παιδικών δραστηριοποιείται η Καναδική ΜΚΟ CARE, ώστε να μειωθεί η ευπάθεια των φτωχών κοινωνιών, μέσω οικοδόμησης ικανότητας. Συνεργάζεται για προγράμματα προσαρμογής, που βασίζονται στις τοπικές κοινότητες (CBA), αποβλέπει να επηρεάσει τις πολιτικές αποφάσεις και να ωθήσει στην ανάπτυξη, μειώνοντας τη φτώχεια και δημιουργώντας συνθήκες για αξιοπρεπή διαβίωση. Για την κλιματική αλλαγή, προωθεί καινοτόμες λύσεις, οικοδόμηση της ικανότητας για μείωση των κινδύνων καταστροφών, φιλοπεριβαλλοντικές πολιτικές για τη διαχείριση των φυσικών πόρων και των ΑΠΕ. Συνεργάζεται με τοπικές κυβερνήσεις και μεριμνά για τους ευάλωτους πληθυσμούς, αναφορικά με τα αποτελέσματα της κλιματικής αλλαγής.

Η δημιουργία δικτύων, η αυξανόμενη συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων και των κοινωνικών εταίρων, που γνωρίζουν τις ανάγκες των περιοχών τους και το βαθμό επηρεασμού τους από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, είναι απαραίτητη, για το σχεδιασμό επιτυχημένων πολιτικών προσαρμογής και αποτελεσματικής περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, στα πλαίσια της δημιουργίας ολοκληρωμένων στρατηγικών.

V. Συμπεράσματα

Στο τρίτο μέρος της μελέτης μας, αναφερθήκαμε σε περισσότερους τομείς και δράσεις, πέρα από τη συνεργασία, που εντοπίζεται αμιγώς στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής. Έχουμε, ήδη, εξηγήσει, ότι μετριασμός και προσαρμογή βαίνουν παράλληλα, στα πλαίσια οποιαδήποτε περιφερειακής ή παγκόσμιας στρατηγικής για το κλίμα. Καθώς, όμως, αναζητούμε πρωτοβουλίες και δράσεις προσαρμογής, σε μία τόσο ευαίσθητη περιφέρεια του πλανήτη μας, Αφρική και ειδικότερα Βόρεια Αφρική, πρέπει να σταθούμε στους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, που στηρίζουν τις εθνικές οικονομίες των κρατών, πνέζουν το περιβάλλον, υφίστανται τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, ενώ παρουσιάζουν, ήδη, προβλήματα, λόγω της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και της υπανάπτυξης, που υπάρχει στην ήπειρο.

Η προσαρμογή δεν μπορεί να αναζητηθεί μόνο σε μέτρα για την προστασία του κλιματικού συστήματος. Αποτελεί μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας, που σέβεται το περιβάλλον, εφόσον επιλέγονται μέσα στους τομείς, που επιβαρύνουν το περιβάλλον, αλλά συνιστούν πεδίο δράσης για τον άνθρωπο. Για να υπάρξει αποτελεσματική προσαρμογή, πρέπει να υπάρξει ολοκληρωμένη και βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, ήτοι του εδάφους, των δασών, της βιοποικιλότητας, των υδάτων. Χρειάζεται διαφοροποίηση στη γεωργική παραγωγή και στη μείωση της εξάρτησης από ορυκτούς ενεργειακούς πόρους. Κομβικό σημείο είναι η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών, φιλικών στο περιβάλλον, η επιστημονική έρευνα, η εκπαίδευση για τη χρήση τέτοιας τεχνογνωσίας. Αποτελεί ζητούμενο, να προσαρμοστούν τα δεδομένα αυτά, στις ανάγκες της Αφρικής.

Η κλιματική αλλαγή βρίσκεται, πλέον, ψηλά στην Ατζέντα των Διασκέψεων σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Τα κράτη, μέσω των κειμένων, που υιοθετούν, εκφράζουν τη βούλησή τους, να δεσμευθούν και να δράσουν, περιορίζοντας το φαινόμενο. Στο εσωτερικό τους, προχωρούν στη λήψη μέτρων, εκπονώντας και εφαρμόζοντας εθνικά σχέδια. Οι πολιτικές προσαρμογής στα κράτη της Βόρειας Αφρικής δεν μπορούν να απομονωθούν, σε σχέση με το πλαίσιο, που τίθεται από την περιφερειακή οργάνωση και συνεργασία. Τα κράτη μονομερώς δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα, την τεχνολογική καινοτομία, την επιστημονική έρευνα, την κατάρτιση ή την εμπειρία, για να προχωρήσουν σε αναδιάρθρωση των εθνικών τους οικονομιών, μέσω βιώσιμων πρακτικών, που συνάδουν με την προστασία του περιβάλλοντος. Δημιουργείται, όμως, το υπόβαθρο για να χαραχθούν αποτελεσματικές πολιτικές σε εθνικό, υποπεριφερειακό, περιφερειακό επίπεδο.

Η περιφερειακή οργάνωση της αφρικανικής ηπείρου έχει βάσεις και δείχνει να ισχυροποιείται. Η προσπάθεια έγκειται, όχι μόνο στην αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων και

προκλήσεων, που αναιρούν την ανάπτυξη της περιοχής, αλλά και στην ανάγκη δημιουργίας ισχυρού συνασπισμού, που θα ενώσει τις φωνές τους και θα τους διευκολύνει να προβάλλουν τις επιδιώξεις τους στη διεθνή κοινότητα, στις διαπραγματεύσεις για το κλίμα. Οι στρατηγικές, εξάλλου, δεν μπορούν να μπουν σε στεγανά.

Η κλιματική πολιτική και τα μέτρα προσαρμογής δεν μπορούν να διαχωριστούν από αναπτυξιακές πολιτικές. Για παράδειγμα, στον τομέα της γεωργίας και των υδάτων, η διαφοροποίηση της παραγωγής, οι καλλιέργειες, που αντέχουν στις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες, η βιώσιμη άρδευση, η χρήση των ΑΠΕ σε αυτόν τον τομέα, συναρτώνται και με την καταπολέμηση της ερημοποίησης, που ταλανίζει την Αφρική. Επίσης, τα ακραία καιρικά φαινόμενα και η αντιμετώπισή τους, επιβάλλουν ευρύτερο σχεδιασμό, δημιουργία μηχανισμού πολιτικής προστασίας, χρήση επιστημονικών δεδομένων και τεχνολογικών δυνατοτήτων, κοινωνικών πολιτικών. Οι τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, που υποβαθμίζουν το περιβάλλον, διαπλέκονται, επιτάσσοντας, για μια συνολική θεώρηση της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Η περιφερειακή συνεργασία, όμως, δεν αναφέρεται μόνο στο εσωτερικό της αφρικανικής ηπείρου. Αφορά και την αλληλεπίδρασή της με τον αναπτυσσόμενο Βορρά, ιδίως στην Ευρώπη, μέσω θεσμοποίησης των ευρωμεσογειακών σχέσεων και δημιουργίας εταιρικής σχέσης. Η συνεργασία αυτή επιβάλλεται, όχι μόνο εξαιτίας του παρελθόντος και των σχέσεων, που είχαν αναπτυχθεί ανάμεσα στις δύο ηπείρους, αλλά και γιατί η Ευρωπαϊκή Ένωση δραστηριοποιείται σε τεχνολογίες φιλικές προς το περιβάλλον, και έχει κινητοποιηθεί για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, προσπαθώντας να επιτύχει την συναίνεση της διεθνούς κοινότητας, για αποτελεσματικές δράσεις μετριασμού, αλλά και ενίσχυσης του αναπτυσσόμενου Νότου.

Σε αυτό το πλαίσιο, δε θα σταθούμε μόνο στην περιφερειακή συνεργασία στην Αφρική, αν και δημιουργεί περισσότερες δυνατότητες για τη Βόρεια Αφρική, λόγω της γειννιάσής της με την Ευρώπη. Για τον αναπτυσσόμενο Βορρά, το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, έχει πολυεπίπεδες προσεγγίσεις. Η ασφάλεια τίθεται υπό αμφισβήτηση, εφόσον κινδυνεύει να διαταραχθεί η σταθερότητα σε περιοχές, που υφίστανται τις δυσμενέστερες συνέπειες, να αλλάξουν τα δεδομένα στην παγκόσμια οικονομία, να δημιουργηθεί κύμα μετανάστευσης, να ακολουθήσουν συρράξεις για τους φυσικούς πόρους.

Το 2007, στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, μετά από πρόταση της Μεγάλης Βρετανίας, πραγματοποιήθηκε η πρώτη συζήτηση για την κλιματική αλλαγή και τις επιπτώσεις της στη διεθνή ασφάλεια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, την άνοιξη του 2008, δημοσιοποίησε κοινή έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τις επιπτώσεις της κλιματικής

αλλαγής στη διεθνή ασφάλεια και κατηγοριοποίησε τις απειλές από την κλιματική αλλαγή ως εξής: α) συγκρούσεις για τον έλεγχο φυσικών πόρων, β) οικονομικές επιπτώσεις και κίνδυνοι για τις παράκτιες περιοχές, γ) απώλεια εδαφών και συνοριακές διαμάχες, δ) ροή περιβαλλοντικών προσφύγων, ε) ένταση στην προμήθεια ενέργειας, στ) πίεση στην παγκόσμια διακυβέρνηση.

Για τη Βόρεια Αφρική, υπάρχει ευκαιρία για αμοιβαία ωφέληματα, μέσα από ουσιαστική συνεργασία. Η Ε.Ε. είναι πρωτοπόρος στην προώθηση και εξαγωγή τεχνολογιών, φιλικών προς το περιβάλλον. Η στροφή προς τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, είναι το κλειδί για να αλλάξει το υπερκαταναλωτικό, ενεργοβόρο, μη βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης, που έχει επιλεγεί ως σήμερα. Εργαλείο σε αυτή την προσπάθεια αποτελεί η επιστημονική έρευνα, τα προγράμματα, που μελετούν την εξέλιξη του πλανήτη και υπολογίζουν την ευπάθεια, που καθορίζει την αντίδραση και την ικανότητα προσαρμογής στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Οι επενδύσεις είναι ο μόνος τρόπος για να συμμετάσχει ο ιδιωτικός τομέας και να μεταφερθεί η υπάρχουσα εμπειρία σε τοπικό επίπεδο.

Οι επενδύσεις νοούνται σε έργα, που αποσκοπούν στην προστασία του περιβάλλοντος, π.χ. μέσω μηχανισμών που προβλέπονται από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, αλλά σε τομείς, που επιβαρύνουν το περιβάλλον και χρειάζονται περαιτέρω ανάπτυξη, καθώς δημιουργείται σκεπτικισμός για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας, ως το 2015, στην αφρικανική ήπειρο. Άρα η μάχη ενάντια στην κλιματική αλλαγή συναρτάται και με τη μείωση της φτώχειας.

Παράλληλα, στις στρατηγικές των ιθυνόντων, έχει διαπιστωθεί η διεύρυνση της συμμετοχικότητας, αλλά και η ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών να συμμετέχει. Τα χαμηλότερα επίπεδα διακυβέρνησης συσπειρώνονται για να προβάλλουν τις ιδιαιτερότητες των περιοχών, που πλήττονται, και τις ανάγκες των πληθυσμών τους. Τα προβλήματα, εξάλλου, πρέπει πρώτα να αντιμετωπίζονται στο κοντινότερο επίπεδο διακυβέρνησης. Όμως, η πολυπλοκότητα του ζητήματος της κλιματικής αλλαγής και η αδυναμία της διεθνούς κοινότητας να επιφέρει τομές, μέσω δεσμευτικών συμφωνιών, σε παγκόσμιο επίπεδο, επιτάσσουν τη συμμετοχή των λαών, τόσο για να πιέσουν προς αυτή την κατεύθυνση, όσο και για να έχουν λόγο, κατά τη λήψη αποφάσεων, που τους αφορούν.

Η κοινωνία των πολιτών εμπεριέχει την ιδιωτική πρωτοβουλία, π.χ. μέσω ερευνών, δημιουργίας ινστιτούτων, περιφερειακών κέντρων, διασυνδέσεων με τον αναπτυγμένο Βορρά. Η ροή χρηματοδοτήσεων και η υιοθέτηση καινοτομιών που καλύπτονται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, είναι μεγάλο ζήτημα, που ακόμα δεν έχει επιλυθεί. Δημιουργεί, όμως, μία αλυσίδα αλληλεπιδράσεων. Δεν μπορούν να διαχωριστούν δράσεις προσαρμογής, που

αποδίδονται σε αφρικανικούς περιφερειακούς οργανισμούς ή στη διεθνή κοινότητα ή σε ξένους επενδυτές. Καλύτερα, πρέπει να μιλάμε για πρωτοβουλίες, που ξεκινούν από τις κατευθύνσεις αυτές, αλλά υποστηρίζονται από τους αναπτυξιακούς εταίρους, που έχουν τη δυνατότητα να συμβάλλουν, με χρήματα ή τεχνογνωσία ή προσέλκυση επενδυτών ή με πολιτική βούληση, επιτυγχάνοντας δεσμεύσεις αυτών, που λαμβάνουν τις αποφάσεις και χαράσσουν πολιτικές, που καθορίζουν την τύχη των λαών.

Τα κράτη της μελέτης μας υστερούν σε ευκαιρίες για την ανάπτυξη και συνακόλουθα, για την υιοθέτηση πολιτικών προσαρμογής, καθώς οι τελευταίες δεν μπορούν να νοηθούν ανεξάρτητα από την αναπτυξιακή διαδικασία. Η περιφερειακή τους οργάνωση δημιουργεί ένα υπόβαθρο, το οποίο, όμως, δέχεται τις πιέσεις της εξωτερικής πολιτικής και των διπλωματικών σχέσεων των κρατών, καθώς αυτά διαπραγματεύονται στη διεθνή σκηνή. Η περιφερειακή αυτή οργάνωση χρειάζεται να στηριχθεί από τις αναπτυγμένες χώρες, σύμφωνα με την αρχή των κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών, μέσω οικονομικής συνδρομής και μεταφοράς τεχνολογίας φιλικής στο περιβάλλον, όπως επιβάλλει και το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, για να διατηρηθούν σε πορεία προς την ανάπτυξη.

Έχουν γίνει πολλές απόπειρες, για να προστατευθεί το περιβάλλον και να τεθεί η Αφρική σε πορεία προς την ανάπτυξη. Σίγουρα έχουν γίνει λάθη, καθώς οι χρηματοδοτήσεις δεν έφθασαν στον προορισμό τους ή απέτυχαν να εκπληρώσουν το σκοπό τους. ακολούθως, εξαγγέλθηκαν και αποφασίστηκαν προγράμματα, συνδέθηκαν με ρήτρες αιρεσιμότητας, δημιουργήθηκαν ισότιμες εταιρικές σχέσεις, αναπροσαρμόστηκαν οι σχέσεις της διεθνούς κοινότητας στα νέα δεδομένα της παγκοσμιοποίησης. Η μελέτη μας έδειξε, ότι στην περιφέρεια αυτή του πλανήτη, ισχυροποιείται η οργάνωση και η συνεργασία, διεκδικώντας την ενίσχυση που δικαιούνται σε προγράμματα, που σχεδιάζουν μόνοι τους, στην κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης. Το πλαίσιο, που δημιουργείται, θα είναι αποτελεσματικό, μόνο εφόσον συνεργαστούν και αναπτυγμένα κράτη, ενισχύοντας την διαπεριφερειακή συνεργασία. Για παράδειγμα, το Μεγάλο Πράσινο Τείχος δεν θα καταστεί εφικτό, χωρίς να χρησιμοποιηθούν επιστημονικά δεδομένα, καινοτομίες, μεταφορά εμπειρίας.

Είναι ευτύχημα, ότι έχει υπάρξει ευαισθητοποίηση για την κλιματική αλλαγή, όχι μόνο λόγω της παγκόσμιας διάστασης του προβλήματος, αλλά και επειδή η αφρικανική ήπειρος κινδυνεύει περισσότερο, από τις δυσμενείς επιπτώσεις, λόγω της υπανάπτυξής της. Η περιφερειακής της οργάνωση δημιουργεί την προσδοκία, ότι διαρκώς θα επιλέγονται πολιτικές και δράσεις στην κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης και θα αναζητάται η ενίσχυση που αναλογεί, από εκείνους που οφείλουν. Πάντως, στη μελέτη μας παρατηρήσαμε, ότι αν απομονώσουμε τα

αναπτυγμένα κράτη, που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, υπάρχει σύμπτωση με τους πρώην αποικιοκράτες και τις περιοχές, που είχαν κάποτε στην κατοχή τους. Φαίνεται, λοιπόν, πως οι δεσμοί διατηρούνται.

Καταλήγουμε, ότι η Αφρική έχει πλέον τη δυνατότητα, να ορίσει την τύχη της, ενωμένη, και διεκδικώντας αυτά που της αναλογούν, χωρίς να δέχεται έξωθεν βοήθεια. Πρέπει να γίνει συνείδηση, ότι αποτελεί αναπτυξιακό εταίρο, και έτσι πρέπει να ειπωθεί, ανάμεσα στη διεθνή κοινότητα, έχοντας ιδιαίτερες ανάγκες, αλλά και το υπόβαθρο για να αντιμετωπίσει την υπανάπτυξή της. Η κλιματική αλλαγή εντείνει τις απαιτήσεις για προσαρμογή και καταδεικνύει, ότι αν δεν υπάρξει αποτελεσματικός περιφερειακός συνασπισμός, η προσαρμογή στο φαινόμενο θα είναι δύσκολη και αποσπασματική.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην παρούσα εργασία, στο πρώτο μέρος, προχωρήσαμε σε μία ενδελεχή έρευνα για τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στα αναπτυσσόμενα κράτη της Βόρειας Αφρικής. Παρατηρήσαμε, ότι οι επιπτώσεις αυτές επιδεινώνονται, λόγω της υπανάπτυξης στην ήπειρο, της προϋπάρχουσας περιβαλλοντικής υποβάθμισης, της έλλειψης πολιτικών, πολιτικής βούλησης, στρατηγικών ολοκληρωμένης διαχείρισης. Τα προβλήματα φτώχειας και επιβίωσης δεν αφήνουν περιθώρια για φιλοπεριβαλλοντικές δράσεις, ιδιαίτερα, εφόσον λείπει η οικονομική και τεχνική δυνατότητα. Βάσει των αναγκών της ηπείρου, και ειδικά της Βόρειας Αφρικής, προσδιορίσαμε τα μέσα προσαρμογής και τους τομείς, όπου πρέπει να ληφθούν δράσεις.

Διαπιστώσαμε, ότι οι ελλείψεις είναι πάρα πολλές, ότι χρειάζεται αναδιάρθρωση των τομέων, που στηρίζουν τις επιμέρους εθνικές οικονομίες, αλλά και συνεργασία, καθώς τα προβλήματα είναι διασυνοριακά, η ερημοποίηση, που επεκτείνεται, αφορά όλους, και πρέπει να μοιραστούν στους ήδη πεισμένους υδάτινους πόρους, ποταμών και λιμνών. Λείπουν τα αναπτυξιακά έργα, δεν έχει σχεδιαστεί μηχανισμός πολιτικής προστασίας, για τη διαχείριση των φυσικών καταστροφών, λείπουν οι κοινωνικές πολιτικές. Τα πολιτικά καθεστάτα αδυνατούν να αντιδράσουν, στηρίζοντας την ανάπτυξη με δικούς τους πόρους ή προσελκύοντας ξένους επενδυτές.

Ακολούθως, στο δεύτερο μέρος, διερευνήσαμε την περιφερειακή οργάνωση της Βόρειας Αφρικής και τη συνεργασία, τόσο με τον αναπτυσσόμενο Βορρά, λόγω της γειτνιάσής της με την Ευρώπη, αλλά και με τον αναπτυσσόμενο Νότο. Πρέπει να σημειώσουμε εδώ, ότι στα πλαίσια της επιχειρούμενης παγκοσμιοποίησης, ο πάλαι ποτέ τρίτος κόσμος έχει επεκταθεί και σε τέταρτο κόσμο: η υπανάπτυξη στην υποσαχάρια Αφρική π.χ. Τανζανία ενισχύεται από τα φτωχά μικρά νησιωτικά κράτη, που έχουν ακόμα λιγότερες ευκαιρίες ανάπτυξης, αλλά υφίστανται ακόμη περισσότερο τις δυσμενείς συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, όντας παραμελημένα από τη διεθνή κοινότητα, π.χ. Μαδαγασκάρη.

Σε επίπεδο οργάνωσης εντός της ηπείρου, παρατηρήσαμε αδυναμίες στις διμερείς σχέσεις των κρατών, επισφαλή πολιτικά καθεστάτα, κατάλοιπα του αποικιοκρατικού παρελθόντος, πρόσφορο έδαφος για δράση αναπτυσσόμενων κρατών, είτε με τη μορφή χρηματοδότησης για την ανάπτυξη, είτε υπό το μανδύα αναπτυξιακής ενίσχυσης, αλλά αναζητώντας διασύνδεση με τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της ηπείρου. Από άποψη περιφερειακής οργάνωσης, διαπιστώνουμε τη σφραγίδα του αποικιοκρατικού παρελθόντος, τη συστοιχία χωρών και περιοχών, ανάλογα με την

κατοχική δύναμη, που διήλθε από αυτές, τη δημιουργία περιφερειακών κοινοτήτων, με σκοπό την οικονομική συνεργασία, την αρχική έλλειψη πολιτικής διάστασης, την προσπάθεια ενοποίησης του αραβικού κόσμου, βάσει της κοινής καταγωγής, γλώσσας και θρησκείας, αλλά και την εξέλιξη του συστήματος αυτού, υπό το πρίσμα αφρικανικών παραδόσεων και αξιών.

Έτσι, η δημιουργία του ανανεωμένου Οργανισμού Αφρικανικής Ένωσης, βάσει αρχών, η ενεργοποίησή του, η αξιολόγηση των μελών του, για τον εκδημοκρατισμό τους, η αναγνώριση από την οργανωμένη διεθνή κοινότητα, σε επίπεδο Ηνωμένων Εθνών, η δημιουργία εταιρικών σχέσεων, η στρατηγική της Ε.Ε. για την Αφρική, που μετατράπηκε σε κοινή στρατηγική Ε.Ε. – Αφρικής, είναι ελπιδοφόρες και δημιουργούν την προσδοκία επιτυχημένης περιφερειακής και διαπεριφερειακής συνεργασίας. Αυτό, που έλειπε μέχρι τώρα, ήταν το συλλογικό όραμα περιφερειακής ολοκλήρωσης και η ένωση όλων των προσπαθειών και των δυνάμεων, ώστε να ζητηθεί από τα αναπτυγμένα κράτη, να υποστηριχθεί η Αφρική, στα προγράμματα που σχεδιάζει, πλέον, μόνη της για την ανάπτυξή της.

Στην ευρύτερη περιοχή, στη μεσογειακή λεκάνη, υπάρχουν οι πλούσιες αραβικές χώρες, που στηρίζονται στο πετρέλαιο, αλλά και το Ισραήλ, που έχει στιγματίσει τις ιστορικές εξελίξεις. Η ένταση στη Μέση Ανατολή επιδεινώνει την κατάσταση, καθώς τορπιλίζει την ειρήνη, και εντείνει τις διαμάχες για τους φυσικούς πόρους, είτε πρόκειται για το πολύτιμο νερό, ανάμεσα στις χώρες της περιοχής, είτε για το μαύρο χρυσό, η χρήση του οποίου αυξάνει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, αλλά και την επέμβαση ξένων δυνάμεων στην περιοχή, με γεωστρατηγικές επιδιώξεις. Η συνεργασία της Βόρειας Αφρικής με τις χώρες αυτές, υφίσταται, καθώς οι Άραβες επενδύουν στη Βόρεια Αφρική. Για την αποτελεσματικότητα, όμως, τέτοιων δράσεων, υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας, χρειάζεται ολοκληρωμένος σχεδιασμός και χάραξη πολιτικών, που ξεκινούν από τοπικό επίπεδο, αναγνωρίζοντας τις ιδιαίτερες ανάγκες, που υπάρχουν.

Η συνεργασία της Βόρειας Αφρικής με την υποσαχάρια, παρουσιάζει αδυναμίες σε επίπεδο κρατών. Πραγματοποιείται αποτελεσματικότερα σε επίπεδο περιφερειακής οργάνωσης, με πρωτοβουλίες, που δεν φαίνεται να μπορούν να ανασχέσουν την υπανάπτυξη, καθώς από την ίδρυσή του, ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας είχε αποδεχθεί πάγωμα των τεχνητών συνόρων, που χάραχθηκαν επί αποικιοκρατίας, με αποτέλεσμα τη δημιουργία περικλειστων κρατών, τη στέρηση του πλούσιου υπεδάφους τους, για ορισμένους λαούς, τη δημιουργία συρράξεων για τους φυσικούς πόρους, μέχρι σήμερα. Η πολιτική υπανάπτυξη και η διαφθορά σε αυτές τις περιοχές, που υποστηρίχθηκαν από τους πάλαι ποτέ αποικιοκράτες, αντιμετωπίζονται τώρα στα πλαίσια της Αφρικανικής Ένωσης, που δομήθηκε κατά το πρότυπο του διεθνούς και ευρωπαϊκού

ομοσπονδιακού συστήματος, αποκτώντας και τη δυνατότητα επέμβασης στα μέλη της, κατά το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Για την Αφρική συνολικά, βόρεια και υποσαχάρια, ενδιαφέρεται η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς οι σχέσεις μεταξύ των δυο ηπείρων είναι παραδοσιακές και εξελίσσονται διαρκώς. μετά την ανεξαρτητοποίηση των αφρικανικών κρατών είδαμε την υπογραφή συμβάσεων με οικονομικό περιεχόμενο, στην προσπάθεια των πρώην αποικιοκρατών, να διατηρήσουν τον έλεγχό τους στα εδάφη, τη διεύρυνση των τομέων που ρυθμίζονταν, τη μεταμόρφωση σε συνεργασία για την ανάπτυξη, το ενδιαφέρον για κοινές αξίες σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εκδημοκρατισμού, την θεσμοποίηση των ευρωμεσογειακών σχέσεων. Σιγά-σιγά, το περιβάλλον ανήλθε σε ζήτημα υψηλής πολιτικής και σχεδιάστηκαν προγράμματα ανάπτυξης, αλλά και περιβαλλοντικής προστασίας στις χώρες που μελετήσαμε.

Η εξέλιξη του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής κατέστησε εντονότερη την ανάγκη προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες και συνολικής αναθεώρησης της αναπτυξιακής διαδικασίας. Σύμφωνα με την επιστημονική κοινότητα, και αν οι εκπομπές, που ευθύνονται για το φαινόμενο του θερμοκηπίου, σταματούσαν σήμερα, οι αλλαγές στο γήινο κλιματικό σύστημα επιβάλλουν την υιοθέτηση πολιτικών προσαρμογής, στις ήδη υφιστάμενες κλιματικές μεταβολές. Το γήινο κλίμα, κατά τις μελέτες του IPCC, δεν μπορεί να επιστρέψει σε προβιομηχανικά επίπεδα. Η κλιματική αλλαγή, λοιπόν, είναι μία πραγματικότητα, η ανάγκη μετριασμού εξακολουθεί να υφίσταται, και σήμερα γίνεται λόγος περισσότερο από ποτέ, για την ανάγκη εφαρμογής μέτρων προσαρμογής, καθώς το 1992, κατά την κατάρτιση της Σύμβασης – Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή, και το 1997, κατά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, δεν δόθηκε η δέουσα προσοχή στην παράμετρο αυτή. Ολοένα πολλαπλασιάζονται οι φωνές, που ζητούν την ανάπτυξη δικαίου προσαρμογής.

Η προσαρμογή έχει άλλη διάσταση για το Βορρά και για το Νότο, όπως αντιμετωπίζεται διαφορετικά και το περιβάλλον. Ο Βορράς, έχοντας επιτύχει ανάπτυξη εις βάρος κοινών αγαθών, για όλη την ανθρωπότητα, έχει ευαισθητοποιηθεί, και προσπαθεί να δημιουργήσει ένα πλαίσιο πολιτικών, που θα διαφυλάξουν τα κεκτημένα, ώστε να μην αναιρείται η ανάπτυξή του. Ο Νότος διεκδικεί το δικαίωμά του στην ανάπτυξη, χρησιμοποιώντας, επίσης, τους φυσικούς πόρους, προς αυτό το σκοπό. Όμως, η φύση εκδικείται. Τα επιστημονικά δεδομένα καταδεικνύουν, ότι εάν συνεχισθούν αυτές οι επιλογές, δεν θα είναι βιώσιμη η συνέχεια, για τους λαούς και τις οικονομίες, όσο αναπτυγμένοι και αν είναι.

Στο τρίτο μέρος, διερευνήσαμε κατά πόσο η αφρικανική περιφερειακή συνεργασία δημιουργεί αποτελεσματικό υπόβαθρο για την προσαρμογή. Αναζητήσαμε πρωτοβουλίες,

δράσεις, προγράμματα, που να πιστοποιούν την περιφερειακή δυνατότητα ανταπόκρισης στην κλιματική αλλαγή. Οι προσπάθειες αυτές είναι πολλές και ξεπερνούν τα όρια αυτής της μελέτης, καθώς ξεκίνησαν, εντείνονται, και είναι ζητούμενο να συνεχίσουν να εξελίσσονται, καθώς ποτέ δεν θα είναι αρκετές, στα πλαίσια της αέναης αναπτυξιακής διαδικασίας και της αλυσίδας των κλιματικών διαφοροποιήσεων, που έχει ήδη ξεκινήσει. Καταλήγουμε, όμως, στους φορείς από τους οποίους πρέπει να εκπορεύονται. Υφίσταται πλαίσιο οργάνωσης των σχέσεων στην αφρικανική ήπειρο, και διαπεριφερειακά, για να σχεδιαστούν πολιτικές προσαρμογής και μείωσης της φτώχειας.

Η κοινωνία των πολιτών ενδυναμώνεται και συμμετέχει για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και του περιβάλλοντος. Η σοβαρότητα, όμως, του ζητήματος, επιβάλλει την εμπλοκή έξωθεν δυνάμεων, με τη μορφή της διεθνούς κοινότητας, αναπτυγμένων κρατών, ιδιωτικών πρωτοβουλιών, χρηματοδοτικών μηχανισμών, για να παρασχεθεί η απαραίτητη οικονομική και τεχνική συνδρομή, προς αυτό το σκοπό. Ήδη, από το 1992, κατά την πρώτη αντίδραση της διεθνούς κοινότητας στην κλιματική αλλαγή, είχε προσδιοριστεί η ανάγκη οικονομικής και τεχνικής ενίσχυσης του Νότου και οι ιδιαίτερες ανάγκες προσαρμογής.

Για να αντιμετωπιστεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο, χρειάζεται παγκόσμια συνεργασία, που συντίθεται από επιμέρους συνεργασίες, ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες των περιοχών του πλανήτη. Στην περιφέρεια της Μεσογείου, στο σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης, Βορρά και Νότου, αναλύσαμε ήδη την ευπάθεια και τους κινδύνους, που εγκυμονεί η εξέλιξη της κλιματικής αλλαγής. Οι λαοί της περιοχής, παρά τις διαφορές τους, αλλά με κοινή συνισταμένη το περιβάλλον, ενώνουν τις προσπάθειές τους για να περιορίσουν την περιβαλλοντική υποβάθμιση, και να δημιουργήσουν συνθήκες βιώσιμης ανάπτυξης.

Οι περιφερειακοί οργανισμοί δημιουργούν το πλαίσιο αντιμετώπισης των κοινών προκλήσεων, εφόσον υπάρχει κατ' αρχήν πολιτική βούληση, και ακολούθως δέσμευση. Έτσι, διευκολύνεται η λήψη αποφάσεων και η εφαρμογή μέτρων. Πρέπει, όμως, να συμμετέχουν όλοι, και σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, για να σχεδιαστούν πολιτικές, που θα λαμβάνουν υπόψη, τα γεωγραφικά, κοινωνικά, οικονομικά, πολιτιστικά χαρακτηριστικά των περιοχών και των πληθυσμών τους.

Στη Βόρεια Αφρική, οι εκπομπές είναι πολύ χαμηλές, αλλά η προσαρμογή αποτελεί, πλέον, μονόδρομο, καθώς η Αφρική εντάσσεται στις περιοχές, που πλήττονται περισσότερο. Η κατάσταση επιδεινώνεται, καθώς αυξάνουν τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα της ερημοποίησης και της συρρίκνωσης των υδάτινων πόρων, ενώ η φτώχεια είναι μόνιμος παράγοντας υπανάπτυξης. Η προσαρμογή νοείται, μόνο, μέσα από υιοθέτηση πολιτικών, που θα αντιμετωπίσουν τη φτώχεια,

θα εξασφαλίσουν κοινωνικές παροχές, θα δημιουργήσουν οικονομικές ευκαιρίες, θα διασφαλίσουν την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η ανάγκη ολοκληρωμένου σχεδιασμού προϋποθέτει το συνασπισμό όλων των δυνάμεων, για την επίτευξη αποτελεσματικής διακυβέρνησης και βιώσιμης ανάπτυξης, στο πλαίσιο ισόρροπης οικονομικής αύξησης, κοινωνικής προόδου, περιβαλλοντικής προστασίας. Υπάρχει η δυνατότητα χάραξης και εφαρμογής τέτοιων στρατηγικών. Η ώθηση θα δοθεί από τις αναπτυσσόμενες χώρες, μέσω της δημιουργίας υποδομών, της μεταφοράς καινοτόμων τεχνολογιών φιλικών στο περιβάλλον, τεχνογνωσίας, εμπειρίας, καταρτισμένων επιστημόνων, που θα μεταλαμπαδεύσουν τη γνώση τοπικά και θα συνδράμουν στην εκπαίδευση των αναπτυσσόμενων.

Όμως, η αφρικανική κοινότητα πρέπει να υποστηριχθεί για να εφαρμόσει τα δικά της προγράμματα, σύμφωνα με τη βούληση του NEPAD, του οράματος της Αφρικανικής Ένωσης, προς τη διεθνή κοινότητα, καθώς έχει γίνει, πλέον, συνείδηση, ότι η ανάπτυξη ξεκινά από τη βάση των κοινωνιών, καθώς όλοι συμμετέχουν για να χτίσουν το μέλλον, σε ένα υγιές και αρμονικό περιβάλλον, σε συνθήκες ασφάλειας, σταθερότητας, ειρήνης.

Η αφρικανική ήπειρος έχει, ήδη, ξεκινήσει να αντιμετωπίζει την παγκόσμια πρόκληση της υπανάπτυξης. Οι γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου ανάπτυξης, η αρχή της κυριαρχίας και μη επέμβασης στις εσωτερικές και εξωτερικές υποθέσεις μιας χώρας, η ελεύθερη επιλογή πολιτικού και οικονομικού συστήματος, η διαρκής κυριαρχία επί των φυσικών πόρων, η αρχή της ισότητας και της αλληλεγγύης μεταξύ των λαών, πρέπει να φωτίσουν την πορεία της στο μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α) Ελληνική

ΒΙΒΛΙΑ

- Αραμπατζής Ευ., *Ευρωμεσογειακές Οικονομικές Σχέσεις*, Εκδ. Κριτική ΑΕ, 2003
- Γρηγορίου Π., Θεοδωράκης Αθ., Κατσούφρος Θ., Λιαργκόβας Π., Λυμπερόπουλος Κ., Μανιατόπουλος Κ., Χατζηκωνσταντίνου Κ., Χριστοδουλάκης Ν., Κείμενα Έρευνας & Τεκμηρίωσης αρ. 36, *Οι Νέες Προοπτικές της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (ΕΚΕΜ), Οκτώβριος 1995
- Γρηγορίου Π., Σαμιώτης Γ., Τσάλτας Γρ., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio De Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη: Νομική και Θεσμική Διάσταση*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1993
- Κατσιμπάρδης Κ., *Το Διεθνές Δίκαιο για τις Κλιματικές Αλλαγές*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2002
- Κατσιμπάρδης Κ., *Το Διεθνές Καθεστώς για την Προστασία της Ατμόσφαιρας: Η Περίπτωση του Θερμοκηπίου*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή 2007
- Παπαστάμκος Γ., *Περιφερειακή Συνεργασία και Ολοκλήρωση: Ευρωπαϊκές Σχέσεις έναντι Ομάδων Αναπτυσσόμενων Χωρών*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή 1998
- Ραυτόπουλος Ευ., *Συμβατική Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Μεσόγειος ή Plus Ultra*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2006
- Σεϊμένης Ι., Σιούσιουρας Π., *Ευρωμεσογειακές Σχέσεις*, Εκδ. ΖΗΤΗ, Θεσσαλονίκη 2003
- Σκλιάς Π., Χουλιάρας Α., *Η διπλωματία της κοινωνίας των πολιτών: Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και η Διεθνής Αναπτυξιακή Συνεργασία*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2002
- Τσάλτας Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1991
- Τσάλτας Γρ., *Γιοχάνεσμπουργκ 2002, το Περιβάλλον μετά τη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2003
- Τσάλτας Γρ.(επιμ.), *Αφρική και Ανάπτυξη: Η Τελευταία Παγκόσμια Πρόκληση-Ευκαιρία*, Εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2003
- Τσάλτας Γρ.(επιμ.) *Το Δικαίωμα στην Τροφή, Παγκόσμια επισιτιστική κρίση και περιβάλλον*, Εκδ. Καλοκάθη, Αθήνα 2009
- Τσάλτας Γρ., *Αναπτυξιακό φαινόμενο και τρίτος κόσμος: πολιτικές και διεθνές δίκαιο της ανάπτυξης*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010

- Τσάλτας Γρ., Κατσιμπάρδης Κ., (επιμ.), *Διεθνής Κλιματική Πολιτική. Ο Δρόμος προς την Κοπεγχάγη*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2009
- Τσάλτας Γρ., Κλάδη - Ευσταθοπούλου Μ., *Περιβάλλον και Θαλάσσιος Χώρος*, Εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2006
- Τσάλτας Γρ., Πλατιάς Χαρ., *Ενωση για τη Μεσόγειο, Πολιτικοί Οραματισμοί και Υδάτινες Ιστορίες: Περιβαλλοντικές Προκλήσεις για το Θαλάσσιο Χώρο*, Εκδ. ΘΗΤΑ, Αθήνα 2009
- Χίου - Μανιατοπούλου Θ., *Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία 10 χρόνια μετά*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2005

ΑΡΘΡΑ

- Κατσιμπάρδης Κ., Μαυρογένης Στ., *«Κλιματική Αλλαγή και Κλιματική Πολιτική στη Μεσόγειο: Ενδυναμώνοντας τη συνεργασία στον τομέα της προσαρμογής»*, Νόμος και Φύση, Μάιος 2009

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της 1^{ης} Απριλίου 2005, *Επιτάχυνση της προόδου που σημειώνεται όσον αφορά την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της Χιλιετίας – Η συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, COM (2005) 132 τελικό
- Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της 12^{ης} Οκτωβρίου 2005, *Η στρατηγική της Ε.Ε. για την Αφρική: προς ένα ευρω-αφρικανικό σύμφωνο για την επιτάχυνση της ανάπτυξης της Αφρικής*, COM (2005) 489 τελικό
- Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο της 13^{ης} Ιουλίου 2006, *Η διασύνδεση της Αφρικής: η εταιρική σχέση Ε.Ε. – Αφρικής στον τομέα των υποδομών*, COM (2006) 376 τελικό
- Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο της 27^{ης} Ιουνίου 2007, *Από το Κάιρο στη Λισαβόνα – Στρατηγική εταιρική σχέση Ε.Ε. - Αφρικής*, COM (2007) 357 τελικό
- Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο της 24^{ης} Ιουλίου 2007, *Ανάπτυξη της αφρικανικής γεωργίας – πρόταση για συνεργασία σε ηπειρωτικό*

και περιφερειακό επίπεδο με στόχο τη γεωργική ανάπτυξη στην Αφρική, COM (2007) 440 τελικό

- Ετήσια έκθεση του Συμβουλίου προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετικά με τις κύριες πτυχές και τις βασικές επιλογές της ΚΕΠΠΑ, «αλλαγή του κλίματος και διεθνής ασφάλεια», 2008
- Κανονισμός ΕΚ αριθ. 1488/96 του Συμβουλίου της 23^{ης} Ιουλίου 1996 σχετικά με τα συνοδευτικά χρηματοδοτικά και τεχνικά μέτρα (MEDA) για τη μεταρρύθμιση των οικονομικών και κοινωνικών δομών στα πλαίσια της ευρω-μεσογειακής εταιρικής σχέσης [EE L 189 της 30-07-1996]
- Κανονισμός ΕΚ αριθ. 1638/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24^{ης} Οκτωβρίου 2006 για τον καθορισμό γενικών διατάξεων σχετικά με τη θέσπιση ευρωπαϊκού μηχανισμού γειτονίας και εταιρικής σχέσης [EE L 310 της 09-11-2006]
- Πράσινη Βίβλος της Επιτροπής της 29^{ης} Ιουνίου 2007, *Η προσαρμογή της Ευρώπης στην αλλαγή του κλίματος – επιλογές δράσης για την Ε.Ε.*, COM (2007) 354 τελικό

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο Συμβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών «για μια συνεκτική συμφωνία σχετικά με την κλιματική αλλαγή στην Κοπεγχάγη», Βρυξέλλες 28/01/2009
- Γιαννακόπουλος Χρ., *Επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στη Μεσόγειο*, 11 Νοεμβρίου 2008, (<http://www.panattiko.gr>)
- Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (ΕΚΕΜ), *Ενημερωτικό Δελτίο για τις Ευρωπαϊκές Εξελίξεις*, τεύχος 42, Ιούλιος 2008
- Καπόπουλος Κ., Μαζιώτης Δ., *Προς την επιστροφή της πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Enthesis, 1 Αυγούστου 2008
- Μιχαλέτος Ι., *Το νέο κόμμα μετανάστευσης από τη Βόρεια Αφρική*, 14 Απριλίου 2009 (<http://www.rieas.gr>)
- Σγάρτσου Δ., *Περιβαλλοντική Στρατηγική για την προστασία της Μεσογείου προτείνει η Ε.Ε.*, *traveldailynews*, 7 Σεπτεμβρίου 2006

B) Ξενογλώσση

BIBΛΙΑ

- Atalik G., Fischer M., *Regional Development Reconsidered*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2002
- Bello V., Gebrewold B., *A Global Security Triangle: European, African and Asian Interaction*, Routledge, Taylor & Francis Group, London & New York, 2010
- Calleya C. St., *Evaluating Euro-Mediterranean Relations*, Routledge, Taylor & Francis Group, London & New York, 2005
- Dannreuther R., *European Union Foreign and Security Policy: towards a neighborhood strategy*, Routledge, 2004
- Dokos Th. (ed.), Afifi T., Bogardi J., Dankelman I., Dun O., Goodman D., Huq S., Iltus S., Pearl R., Pettengell C., Schmidl S., Stal M., Warner K., Xenarios S., *Climate Change: Addressing the Impact on Human Security*, Hellenic Ministry of Foreign Affairs, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy, 2008
- El-Tantawi A., *Climate Change in Libya and Desertification of Jifara Plain. Using Geographical Information System and Remote Sensing Techniques*, Gutenberg, Universitat in Mainz, 2005
- Enarson E., Hearn Morrow B., "The Gendered Terrain of Disaster: Through Women's Eyes", Laboratory For Social And Behavioral Research, Florida International University, Miami, Praeger Publishers, 1998
- Engel J. R., Westra L., Bosselmann K., *Democracy, Ecological Integrity and International Law*, Cambridge Scholars Publishing, 2010
- Gebrewold B., *Africa and Fortress Europe: Threats and Opportunities*, Ashgate, 2007
- Giupponi C., Shechter M., *Climate Change in the Mediterranean, Socio-Economic Perspectives of Impacts, Vulnerability and Adaptation*, Edward Elgar Publishing Limited, 2003
- Hiou-Maniatopoulou Th., *Euro-Mediterranean Partnership (Barcelona Process)*, Documents on International and European Affairs, No3, Ant. N. Sakkoulas Publishers, Athens, 2002
- Mellouki A., Ravishankova A. R., *Regional Climate Variability and its Impacts in the Mediterranean Area*, Springer Netherlands, 2007

- Myers N., Kent J., *“Environmental Exodus, an Emergent Crisis in the Global Arena”*, Washington: Climate Institute, 1995
- O’ Brien R., Williams M. *Global Political Economy*, Second Edition: Evolution and Dynamics, Palgrave Mac Millan, 2nd Edition 2007
- Pace M., *The Politics of Regional Identity: Meddling with the Mediterranean*, Routledge, Taylor & Francis Group, London & New York, 2006
- Parker R. B., *North Africa: Regional Tensions and Strategic Concerns*, Praeger, 1984
- Pelling M., Wisner B. (eds.), *“Disaster risk reduction: cases from urban Africa”*, Earthscan 2008
- Rodi M., Mehling A. M., *Bridging the Divide in Global Climate Policy: Strategies for Enhanced Participation and Integration*, The Legal Publisher Lexxion, Berlin, 2009
- Xenakis D., Chrysochoou D., *The emerging Euro-Mediterranean system*, Manchester University Press, 2001
- Yamin F., Depledge J., *“The International Climate Change Regime: A Guide to Rules, Institutions and Procedures”*, Cambridge University Press, 2004

ΑΠΟΠΑ

- Adger W. N., Huq S., Brown K., Conway D., Hulme M., *“Adaptation to climate change in the developing world”*, Progress in Development Studies 3,3 (2003) pp. 179–195
- Adger W. N., Arnell N. W., Tompkins E. L., *“Successful adaptation to climate change across scales”*, Global Environmental Change 15, (2005) pp. 77–86
- Andresen St., Agrawala Sh., *“Leaders, Pushers and Laggards in the Making of the Climate Regime”*, Global Environmental Change 12, (2002) pp. 41-51
- Arnell N.W., *Climate Change and Global Water Resources: SRES scenarios and socioeconomic scenarios*, Global Environmental Change 14, (2004) pp. 31-52
- Brown O., Hammill A., Mcleman R., *Climate Change as the “new” security threat: implications for Africa*, International Affairs, vol. 83, 6 (2007) pp. 1141-1154
- Bryant L., Carver L., Butler D. C. Anage A., *“Climate change and family planning: least-developed countries define the agenda”*, Bull World Health Organ, 87, (2009) pp. 852–857
- Burton I., Huq S., Lime B., Pilifosova O., Schipper E. L., *“From Impact Assessment to Adaptation Priorities: The shaping of adaptation policy”*, Climate Policy 2 (2002), pp. 145-159

- Crutzen P., “*Biofuels could increase global warming with laughing gas*”, Royal Society of Chemistry, September 21, 2007
- Cutter L. S., “*Vulnerability to environmental hazards*”, Progress in Human Geography 20, 4, (1996) pp. 529-539
- Frantzi S., *What determines the institutional performance of environmental regimes? A case study of the Mediterranean Action Plan*, Marine Policy, 32 (2008) pp. 618-629
- Gavin B., *The Euro-Mediterranean Partnership: an experiment in North-South-South Integration*, Intereconomics, November/December 2005, pp. 353-360
- Hulme M., Doherty R. M., Ngara T., New M. G., Lister D., *African climate change 1900-2100*, Climate Research, vol. 17, 2 (2001) pp. 145-168
- Janssen M., Ostrom E., “*Resilience, Vulnerability and Adaptation: A Cross-cutting Theme of the International Dimensions Programme on Global Environmental Change*”, Global Environmental Change, vol. 16, (2006) pp. 237-239
- Kelly M., Adger N., “*Theory and Practice in Assessing Vulnerability to Climate Change and Facilitating Adaptation*”, Climate Change, vol. 47 (2000) pp. 325-352
- Lambs L., Labiod M., “*Climate Change and Water Availability in North-West Algeria: Investigation by stable water isotopes and dendrochronology*”, Water International, vol. 34, 2 (2009) pp. 280–286
- Magadza C. H. D., *Climate Change Impacts and Human Settlements in Africa: Prospects for Adaptation, Environmental Monitoring and Assessment*, vol. 61, 1 (2000), pp. 193-205
- Myers N., “*Environment and Security’ in Foreign Policy*”, Washington: Carnegie 74, (1989) pp.23–41
- Myers N., “*Environmental Refugees in a Globally Warmed World*”, Bioscience, vol. 43 (11), (1993) pp. 752-761
- Myers N., “*Environmental Refugees: A Growing Phenomenon of the 21st Century*”, Philosophical Transactions of the Royal Society of London Series Biological Sciences (357) (1420), (2002) pp. 609-613
- Nicholls R. J., *Coastal Flooding and Wetland loss in the 21st century: changes under the SRES climate and socioeconomic scenarios*, Global Environmental Change, 14, (2004) pp. 68-86
- O’Brien G., O’Keefe P., Rose J., Wisner B., “*Climate change and disaster management*”, Disasters, 30 (1), 2006, pp. 64–80

- Pelling M., Özerdem A., Barakat S., “*The macro-economic impact of Disasters*”, Progress in Development Studies 2 (4), (2002) pp. 283–305
- Reuveny R., *Climate Change – Induced Migration and Violent Conflict*, Political Geography, 26 (2007) pp. 656-673
- Sbragia A. M., Damro C., “*The Changing Role of the European Union in International Environmental Politics: Institution building and the politics of Climate Change*”. Environment and Planning C. Government and Policy, vol. 17, (1997), pp 53-68
- Sene K. J., Tate L., Farquharson F. A. K., *Sensitivity Studies of the Impacts of Climate Change on White Nile Flows*, Climate Change, vol. 50, 1-2 (2001) pp. 177-208
- Smit B. I., Burton I., Klein R. J. T., Wandel J., “*An Anatomy of Adaptation to Climate Change and Variability*”, Climatic Change, vol. 45, No. 1, (2000) pp. 223-251
- Thomalla F., Downing T., Spanger-Siegfried E., Han G., Rockström J., “*Reducing hazard vulnerability: towards a common approach between disaster risk reduction and climate adaptation*”, Disasters, 30(1), (2006) pp. 39–48.
- Thomas D. S.G., Twyman C., “*Equity and justice in climate change adaptation amongst natural-resource-dependent societies*”, Global Environmental Change 15, (2005) pp. 115–124
- Tol R. S. J., Fankhauser S., Smith J. B., “*The scope for adaptation to climate change: what can we learn from the impact literature?*”, Global Environmental Change, vol. 8, No. 2, (1998) pp. 109-123
- Vallely P., “*Climate Change will be catastrophe for Africa*”, The Independent UK, 16 May 2006
- Van Dijck S., Laouina A., Carvalho V. A., Loos S., Schipper M. A., Van der Kwast H., Nafaa R, Antari M., Rocha A., Borrego C., Ritsemal J. C., “*Desertification in northern Morocco due to effects of climate change on ground due to effects of climate change on groundwater recharge*”, Desertification in the Mediterranean Region a Security Issue, pp.549–577, Kepner G. W., Rubio L. J., Mouat A. D., Pedrazzin Fi, (eds.), Springer 2006.
- Xue Y., “*Biosphere Feedback on regional climate in tropical North Africa*”, Quarterly Journal of the Royal Meteorological Society, 123, (1997) pp. 1483-1515

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- Action Plan of Tunis for Adaptation to Climate Change in Africa and in the Mediterranean Region in a context of International Solidarity (http://www.mdptunisie.tn/fr/conference/images/pdf/action_plan_en.pdf)
- African Union Commission, Department of Rural Economy and Agriculture, *The Green Wall for the Sahara Initiative*, Adis Ababa, May 2006
- Barcelona Process: Union for the Mediterranean, Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean, 13 July 2008
- Barcelona Process: Union for the Mediterranean Ministerial Conference, Final Declaration, Marseille 3-4 November 2008
- Communication from the Commission of 15th May 2000, *Integrating environment and sustainable development into economic and development cooperation policy – Elements of a comprehensive strategy*, COM (2000) 264 final
- Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament of 7th March 2001, *Enhancing Euro-Mediterranean Cooperation on Transport and Energy*, COM (2001) 126 final
- Communication from the Commission of 11th March 2003, *Climate Change in the Context of Development Cooperation*, COM (2003) 85 final
- Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee of 12th October 2005, *EU: Strategy for Africa: Towards a Euro-African pact to accelerate Africa's development*, COM (2005) 489 final
- Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament of 24th October 2005, *Thematic Strategy on the protection and conservation of the marine environment*, COM (2005) 504 final
- Communication from the Commission of 5th September 2006, *Establishing an environment strategy for the Mediterranean*, COM (2006) 475 final
- Communication from the Commission of 18th September 2007, *Building a Global Climate Change Alliance between the European Union and poor developing countries most vulnerable to climate change*, COM (2007) 540 final
- Communication from the Commission of 5th December 2007, *A Strong European Neighbourhood Policy*, COM (2007) 774 final

- Communication from the Commission of 23rd February 2009, *A Community approach on the prevention of natural and man-made disasters*, COM (2009) 82 final
- General Affairs and External Relations Council Conclusions, 22 November 2004, Annex to the Conclusions: Action Plan to accompany the EU Strategy on Climate Change in the Context of Development Cooperation 2004-2008
- Joint Statement by the Council and the Representatives of the Governments of the Member States Meeting within the Council, the European Parliament and the Commission on European Union Development Policy: *The European Consensus*, (2006/C46/01)
- MED EUWI Climate Change Adaptation and Integrated Water Resources Management in the Mediterranean – Position Paper (<http://www.minenv.gr/medeuwi/meetings/BledSlovenia.10-11December2007>)
- Regulation (EC) 2493/2000 of the European Parliament and of the Council of 7th November 2000 on measures to promote the full integration of the environmental dimension in the development process of developing countries [L 288 of 15-11-2000]
- White Paper from the Commission of the 9th April 2009, *Adapting to climate change: Towards a European Framework of Action*, COM (2009) 147 final

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

- ❖ Abou-Hadid F. A., Central Laboratory for Agricultural Climate, Agriculture Research Centre, Ministry of Agriculture and Land Reclamation, Egypt, *“Assessment of Impacts, Adaptation, and Vulnerability to Climate Change in North Africa: Food Production and Water Resources”*, A Final Report Submitted to Assessments of Impacts and Adaptations to Climate Change (AIACC), Project No. AF 90, The International START Secretariat, 2006
- ❖ Abou-Hadid F. A., Mougou R., Mokssit A., Iglesias A., *“Assessment of Impacts, Adaptation, and Vulnerability to climate Change in North Africa: Food Production and Water Resources”*, AIACC AF90 Semi-Annual Progress Report, July 2003
- ❖ Adger W. N., Huq S., Brown K., Conway D., Hulme M., *“Adaptation to climate Change: Setting the Agenda for Development Policy and Research”*, Tyndall Centre For Climate Change Research, Working Paper No. 16, April 2002
- ❖ Agrawala S., Moehner A., El Raey M., Conway D., Van Aalst M., Hagenstad M., Smith J., *“Development and Climate Change in Egypt:: Focus on Coastal Resources and the Nile”*, Environment Directorate, Environment Policy Committee, Working Party on Global and

- Structural Policies, Working Party on Development Co-operation and Environment, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2004
- ❖ Anantram K., Noronha L., *“Financing Adaptation”*, The Energy and Resources Institute, November/December 2005
 - ❖ Arab Forum for Environment and Development, *“Arab Environment: Impact of Climate Change on the Arab Countries”*, AFED Report, 2009
 - ❖ Barker T., Bashmakov I., Bernstein L., Bogner E. J., Bosch R. P., Dave R., Davidson R. O., Fisher S.B., Gupta S., Halsnaes K., Heij J. G., Kahn Ribeiro S., Kobayashi S., Levine D. M., Martino L.D., Masera O., Metz B., Meyer A. L., Nabuurs G.-J., Najam A., Nakicenovic N., Rogner H.-H., Roy J., Sathaye J., Schock R., Shukal P., Sims R. E. H., Smith P., Tirpak A. D., Urge – Vorsatz D., Zhou D., *“Technical Summary”* in Climate Change 2007: Mitigation. Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Metz B., Davidson R. O., Bosch R. P., Dave R., Meyer A. L., (eds.), Cambridge University Press, Cambridge UK and New York, NY, USA
 - ❖ Below T., Artner A., Siebert R., Sieber St., *“Micro-level Practices to Adapt to Climate Change for African Small-scale Farmers”*, International Food Policy Research Institute, Environment and Production Technology Division, IFPRI Discussion Paper 00953, February 2010
 - ❖ Boko M., Niang I., Nyong A., Vogel C., Githeko A., Medany M., Osman – Elasha B., Tabo R., Yanda P., *“Africa”*, Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Parry L.M., Canziani F. O., Palutikof P. J., Van Der Linden J.P., Hanson E.C., (eds.), Cambridge University Press, Cambridge UK, pp. 433-467
 - ❖ Brown O., Crawford A., *“Climate Change and Security in Africa”*. A Study for the Nordic-African Foreign Ministers Meeting, IISD, March 2009
 - ❖ Conway G., *“The science of climate change in Africa: impacts and adaptation”*, Grantham Institute for Climate Change, Imperial College London, Discussion paper No 1, October 2009
 - ❖ Denton F., Sokona Y., Thomas J. Ph., *“Climate Change and Sustainable Development Strategies in the Making: What Should West African Countries Expect”*, OECD 2002

- ❖ Desanker P.V., Magadza C., “Africa”, Chapter 10, IPCC Working Group II, Third Assessment Report, Cambridge, 2001
- ❖ Development Bank, European Commission, Food and Agriculture Organization of the United Nations, “Forestry Outlook Study for Africa, Subregional Report North Africa”, African, 2003
- ❖ Dilley M., Chen R. S., Deichmann U., Lerner-Lam A. L., Arnold M., Agwe J., Buys P., Kjekstad O., Lyon B., Yetman G., “Natural Disaster Hotspots: A global risk analysis”, Synthesis Report, International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank and Columbia University, March 2005
- ❖ Economic and Social Commission for Western Asia, League of Arab States, Joint Technical Secretariat of the Council of Arab Ministers Responsible for the Environment, “Arab Region State of Implementation on Climate Change”
- ❖ État de l’ Environnement et du Developpement en Mediterranee, “State of the environment and development in the Mediterranean”, 2009
- ❖ Giddens A., “The politics of climate change. National responses to the challenge of global warming”, London, Policy Network Working Paper, September 2008
- ❖ International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM), “The Contribution of Organic Agriculture to Climate Change Adaptation in Africa”, 2009
- ❖ International Fund for Agricultural Development (IFAD), “Climate change: a development challenge”, May 2008
- ❖ International Fund for Agricultural Development (IFAD), “Climate change: a development challenge: Enabling poor rural people to overcome poverty”, November 2008
- ❖ IPCC First Assessment Report (FAR), 1990, Working Group I: Scientific Assessment of Climate Change, Working Group II: Impacts, Assessments of Climate Change, Working Group III
- ❖ IPCC, Second Assessment Climate Change (SAR), 1995. A Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Working Group I: The Science of Climate Change, Working Group II: Impacts, Adaptations and Mitigations of Climate Change: Scientific, Technical Analyses, Working Group III: Economic and Social Dimension of Climate Change
- ❖ IPCC, Climate Change 2007: Synthesis Report, Valencia, November 2007, Working Group I Report: The Physical Science Basis, Working Group II Report: Impacts, Adaptations and

- Vulnerability, Working Group III Report: Mitigation of Climate Change, (The AR4 Synthesis Report)
- ❖ Maas A., Tanzier D., “*Regional Security Implications of Climate Change: A Synopsis*”, Adelphi Consult, January 2009
 - ❖ Manning M., Nobre C (eds.), “*Technical Summary, Climate Change 2001: Impacts, Adaptation and Vulnerability*”, A Report of Working Group II of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Contribution to the IPCC’s Third Assessment Report
 - ❖ Ministry of Rural Development and of Environment, Department of the Environment Project Coordination Unit, Islamic Republic of Mauritania, “*National Adaptation Programme of Action to Climate Change NAPA-RIM*”, November 2004
 - ❖ National Intelligence Council, “*North Africa: The Impact of Climate Change to 2030 (Selected Countries)*”, A Commissioned Report Research, Special Report, August 2009
 - ❖ Nkomo C. J., Nyong O. A., Kulindwa K., “*The Impacts of Climate Change in Africa*”, Final Draft Submitted to The Stern Review on the Economics of Climate Change, July 2006
 - ❖ Osman Elasha B., Medany M., Niang-Diop I., Nyong T., Tabo R., Vogel V., “*Impacts, vulnerability and adaptation to climate change in Africa*”, Background paper for the African Workshop on Adaptation, Implementation of Decision 1/CP.10 of the UNFCCC Convention, Ghana, September 2006
 - ❖ Pachauri R., (ed.) “*Technical Summary, Climate Change 2001: Mitigation*”, A Report of Working Group III of the Intergovernmental Panel on Climate Change
 - ❖ Research and Policy Forum on Climate Change and Environment in the Arab World, Issam Fares Institute for Public Policy and International Affairs, American University of Beirut, “*Climate Change, Water and the Policy-Making Process in the Levant and North Africa*”, A closed workshop with leading water experts from the Levant AUB, August 2009
 - ❖ Stern N., “*The Economics of Climate Change: The Stern Review*”, Cambridge University Press, 2007
 - ❖ The British Embassy, Tripoli, the British Council, Libya, the World Islamic Call Society, Shell, HSBC, De la Rue and Afriqiyah Airways, “*Libya - Investing at home, investing abroad: managing resources for future development*”, Report on Wilton Park Conference WP983, July 2009
 - ❖ United Nations Development Programme, Global Report 2004, “*Reducing Disaster Risk: A Challenge for Development*”

- ❖ United Nations Development Programme, Human Development Report 2007/2008 – *“Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World”*, ed. Palgrave Macmillan, 2007
- ❖ United Nations Development Programme, Annual Report 2008, *“Capacity Development: Empowering People and Institutions”*
- ❖ United Nations Development Programme, Annual Report 2009, *“Living up to its Commitments”*
- ❖ United Nations Development Programme in Action 2009/2010, *“Delivering on Commitments”*
- ❖ Watson, R. T., Zinyorea, M. C., and Moss, R. H., *“The Regional Impacts of Climate Change: An Assessment of Vulnerability”*. A Special Report of IPCC Working Group II, Cambridge: Cambridge University Press, 1998

ΟΜΙΑΙΕΣ

- Brauch M. H. G., *“Vulnerabilite et adaptation des espaces urbains mediterraneens face aux effets du changement climatique”*, Conference ENV-6/Table Ronde 1, Salon International Des Energies Renouvelables, Montpellier 6-8 October 2007
- Ferrero-Waldner B., *“Migration, External Relations and the European Neighbourhood Policy”*, Conference on Reinforcing the Area of Freedom, Security, Prosperity and Justice of the EU and its Neighbouring Countries, Brussels, 24 January 2006
- Ferrero-Waldner B., *“European Neighbourhood Policy”*, Swedish Institute for international affairs and the European Commission Representation in Sweden, Stockholm, 7 March 2006
- Ferrero-Waldner B., *“Clash of civilizations or dialogue of cultures: building bridges across the Mediterranean”*, Bibliotheca Alexandrina and Anna Lindh Foundation Lecture, Alexandria, 6 May 2006
- Ferrero-Waldner B., *“The European Neighbourhood Policy: bringing our neighbours closely”*, 10th Euro-Mediterranean Economic Transition Conference, Brussels, 6 June 2006
- Wallstrom M., *“The European Neighbourhood Policy and the Euro-Mediterranean Partnership”*, Euro-Mediterranean Parliamentary Assembly, Cairo, 14 March 2005

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

- ACCMA Project, *Adaptation to Climate Change in Morocco*, Work Domain 1
- Africa Progress Panel, African Development Bank, United Nations Economic Commission for Africa, United Nations Environment Programme, *Climate Change: A Call to Action for African Leaders*, June 2009
- Agoumi A., *Vulnerability of North Africa Countries to Climatic Changes: Adaptation, Implementation Strategies for Climate Change*, International Institute for Sustainable Development, 2003
- Benkhadra A., *Moroccan Mitigation Strategy*, Copenhagen Summit on Climate Change, November 2009
- Bourke M., Mignel E., Satyanath S., Dykema J., Lobel D., *Warming increases the risk of civil war in Africa*, Independent Scholar, Trenton, 14 October 2009
- Calleya St. C., *Security: Over a decade of Euro-Mediterranean Partnership*, The Bridge Magazine, 2010
- Chu E., Verma P., *South Africa: An Experiment in Climate Change Adaptation Planning*, World Resources Institute, 1 December 2009
- Egyptian Environmental Affairs Agency, *The Arab Republic of Egypt: Initial National Communication on Climate Change*, Prepared for the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), June 1999, <http://unfccc.int/resource/docs/natc/egync1.pdf>
- El Andaloussi E. H., *Energy sector in the Mediterranean region, situation and prospective 2025*, United Nations Environment Programme, Mediterranean Action Plan, Plan Bleu - Regional Activity Centre, Agence Francaise de Developpement, Blue Plan Notes *Environment and Development in the Mediterranean*, No 13, November 2009
- Ellis J., Kamel S., *Overcoming Barriers to Clean Development Mechanisms*, OECD, Paris 2007
- European Communities, *Environment and Sustainable Development in the Mediterranean: Ten years of cooperation: 1995-2005*, Mediterranean Brochure Rev. 13, 2005
- Gafrej Lahache R., *National assessment of climate change impacts on water resources: a national approach to vulnerability assessment*, Expert Group Meeting Towards Assessing the Vulnerability of Water Resources to Climate Change in the Arab Region, UN, ESCWA, LAS, UNEP/ROWA, October 2009

- Galey P., *Arab world most vulnerable to effects of climate change*, Daily Star Staff, 26 November 2009
- G8 Gleneagles, *Plan of Action Climate Changer, Clean Energy and Sustainable Development*, 2005
- Hennig R. Chr., *African climate change: Blooming Sahara or hunger and war?* , Afro News, 29 March 2010
- Khebiza M. Y., Messouli M., Hammadi F., Ghallabi B., *Adaptation actions reduce water system vulnerability to climate change in Tensift River Basin (Morocco)*, Earth and Environmental Science 6, 2009
- Mendelsohn R., Dinar A., Dalfelt A., *Climate Change Impacts on African Agriculture. Preliminary Analysis prepared for the World Bank*, July 2000
- Pelling M., Holloway A., *Legislation for mainstreaming disaster risk reduction*, Tearfund, London, October 2006
- Peskett L. et al, *Climate Change Challenges for European Development Cooperation: emerging issues 2009/03*, EDC 2020 project: policy brief No3
- Pfeiffer T., *Climate Change Threatens North Africa Food Supply*, World Environment News, Planet Ark, 27 June 2007
- Sterman D., *Climate Change in Egypt: Rising Sea Level, Dwindling Water Supplies*, Climate Institute, July 2009
- Wardam B., *What does Climate Change mean for Arab Countries?* , Jordan Environment Watch, 5 February 2010
- Werner N., *Overcoming Fragility in Africa: Forging a new European Approach*, European Development Cooperation to 2020 Report, 10 November 2009
- Werz M., Maniove K., *Climate Change on the Move: Climate Migration Will Affect the World's Security*, Centre for American Progress, 8 December 2009
- World Security Network Foundation, *G8 Meeting 2008 Overview*, www.worldsecuritynetwork.com
- Yahia M., *Egypt's Looming Climate Change Nightmare*, IslamOnline.net, 31 December 2007
- United Nations Framework Convention on Climate Change
- Fact sheet: The Euro-Mediterranean Partnership (EMP) – The Barcelona Process, February 2005

- Fact sheet: An introduction to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) and its Kyoto Protocol
- Fact sheet: The Kyoto Protocol
- Fact sheet: The need for Adaptation
- Fact sheet: Financing responses to climate change
- Fact sheet: The need for mitigation, November 2008
- Fact sheet: Climate Change Science
- Fact sheet: Why technology is so important, November 2008
- Fact sheet: UNFCCC Emissions Reporting, November 2008
- Fact sheet: UNFCCC Secretariat
- Fact sheet: UNFCCC Terminology
- Fact sheet: What is the United Nations Climate Change Conference (COP/CMP)
- Fact sheet: The Nairobi Framework
- Fact sheet: Reducing emissions from deforestation in developing countries: approaches to stimulate actions, November 2008
- Fact sheet: Copenhagen-COP 15/CMPS, January 2009
- Fact sheet: Climate Change in the Global Economy, and the IMF, March 2010

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=.....

<http://europa.eu.int>

http://europa.eu/legislation_summaries/energy

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>

<http://www.unesco.org/water&prev=>

<http://www.hellenicaid.gr/frontoffice>

http://www.bmu.de/english/climate/international_climate_policy/doc

<http://www.unctf.org>

<http://www.unfccc.int>

<http://www.unfccc.int/resource/docs>

http://www.unfccc.int/methods_and_science

http://www.unfccc.int/cooperation_and_support

http://www.unfccc.int/cooperation_and_support/financial_mechanism

<http://www.unfccc.int/adaptation>

<http://www.ipcc.ch>

<http://www.ipcc-wg1.ucar.edu>

<http://www.ipcc-wg2.gov>

<http://www.ipcc-wg3.de>

www.sdissues.net

<http://www.mfa.gr>

<http://www.mfa.gov.cy/mfa>

<http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/European+Policy/expansion/EU-Africa+relations>

<http://www.minenv.gr>

<http://publications.europa.eu>

<http://www.gdonline.org>

http://unfccc.int/parties_and_observers/parties/negotiating_groups

http://unfccc.int/parties_and_observers/parties

<http://www.evonymos.org>

<http://europedia.mussis.eu/discus>

<http://europedia.mussis.eu/books>

<http://www.unccd.int/convention>

<http://www.globalissues.org>

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT>

<http://www.euroepiloges.gr/index.pht>

<http://www/worldsummit2002.org>

<http://www.un.org/geninfo/bp/enviro>

<http://unfccc.int/meetings>

<http://www.pewclimate.org>

http://hdrstats.undp.org/countries/country_fact_sheets

www.ciesin.columbia.edu/programs.html

www.ciesin.org

http://unfccc.int/Kyoto_protocol

<http://standagainstopoverty.org>

<http://www.oecd.org>

<http://www.rempec.org>

<http://www.rac-spac.org>

<http://www.pap-thecoastcentre.org>

<http://www.unepmap.org>

<http://www.climatenetwork.org/eco>

www.un.org/issues

www.un.org/esa/dsd

www.un.org/esa/sustdev

<http://www.ifap.org>

www.wocan.org

www.ienearth.org

<http://www.un.org/millenniumgoals>

<http://www.undp.org>

<http://www.nbi.org>

<http://www.unccd.int>

<http://www.afdb.org>

<http://www.biodiv.org>

<http://www.elci.org>

<http://www.iddri.org>

<http://web.worldbank.org>

<http://www.greenpeace.org>

www.imf.org

www.medsos.gr

www.climateactions.gr

<http://europa.eu/pol/env>

www.unctad.org

<http://europa.eu/scadplus>

<http://www.g24.org>

<http://www.g8.gr>

<http://www.g77.org>

<http://www.climatechangeeducation.org>

<http://ec.europa.eu/environment/climat/campaign>

<http://ec.europa.eu/environment/climat/adaptation>

<http://ec.europa.eu/environment/life/funding/life3/components>

http://ec.europa.eu/environment/ngos/index_en.htm

<http://www.eeb.org>

<http://www.migration/information.org/pdf>

http://change.gov/agenda/energy_and_environment_agenda/

<http://www.africacommission.um.dk/en/menu/Consultations/Conferences/TheChallengeOfClimateChange>

<http://www.nepad.org>

<http://www.african-union.org/root/AU/conferences/2007/December/eu-au/AU-EU.htm>

<http://www.unep.org>

http://www.unep.org/roa/related_programmes/Nepad/index.asp

http://www.unep.org/roa/About_ROA/index.asp

http://www.claiminghumanrights.org/african_recs.html

<http://www.claiminghumanrights.org/au.html>

http://www.foeurope.org/mednet/mssd/NGO_capacity_building_needs_reviewh2020.pdf

<http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php>

<http://www.pnas.org>

<http://kapodistriako.uoa.gr>

<http://ecocrete.gr>

<http://www.eoearth.org/article/mauritania/>

<http://www.eoearth.org/article/waterresources>

<http://www.ekem.gr/index.php>

<http://www.solon.org.gr/index.psp>

<http://archive.greenpeace.org/climate/science/reports/desertification.html>

<http://www.grida.no/climate/IPCC>

http://www.indexmundi.com/mauritania/environment_current_issues.html

http://www.indexmundi.com/libya/environment_current_issues.html

<http://www.lccg.ly/en/about.php>

<http://www.ncsp.undp.org/document/undp-climate-change-country>

<http://uk.oneworld.net/guides/morocco/climate-change>

<http://www.nature.com/climate/2007>

■ <http://www.eliamep.gr>

■ <http://www.elesme.gr>

■ <http://www.imepo.gr>

■ <http://www.enpi-info.eu>

http://en.wikipedia.org/wiki/Anna_Lindh_Euro-Mediterranean_Foundation_for_the_dialogue

http://www.deutsche_kultur_international.de/en/org

<http://en.afrik.com>

<http://www.planbleu.org>

<http://www.cba-exchange.org>

<http://www.medcoast.org.tr>

<http://www.assemblee-nationale.fr/europe/euromed>

<http://www.coe.int>

<http://www.miraproject.eu/euro-mediterranean-monitoring-committee>

<http://www.mio-ecsde.org>

<http://www.medforum.org>

<http://www.ccmaghreb.com>

<http://www.climate.org/resources/climate-impacts/africa.html>

<http://www.iisd.org>

<http://www.worldsecuritynetwork.com>

<http://www.aiaaccproject.org>

<http://www.cckn.net>

<http://beta.worldbank.org/content/Africa>

<http://www.aidfunding.mfa.gr>

http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/index_en.htm

http://ec.europa.eu/world/ENP/documents_en.htm

http://ec.europa.eu/world/ENP/policy_en.htm

<http://ec.europa.eu/environment/enlarg/med/index.htm>

<http://ec.europa.eu/environment/archives/smap/programme.htm>

<http://www.euromedi.org/inglese/home/partenariato/conferenze/prima.asp>

<http://ec.europa.eu/rapid/pressreleases>

<http://www.euromedalex.org>

<http://www.euromedalex.org/networks>

<http://www.enpi-info.eu/mainmed.php>

<http://www.emwis.net/>

<http://www.emwis.net/thematicdirs/leaflet/countries-water-profiles>

<http://www.emwis.org/MEDA/objectives.htm>

<http://www.interreg3c.net/sixcms/detail.php>

<http://www.iied.org/climate-change/key-issues/community-based-adaptation/community-based-adaptation-iied-briefing>

<http://www.iisd.ca/africa/climate/aamcc>

<http://www.iemed.org>

<http://www.undp-adaptation.org/projects/websites/index.php>

<http://www.undp.org/document/undp-climate-change-country-profile-morocco>

<http://www.springerlink.com>

http://openlibrary.org/books/OL18117225M/Global_warming_in_an_unequal_world

<http://www.afriquejet.com/news/africa-news/agriculture-is-most-affected-sector-by-climate-change-in-Libya>

<http://www.edc2020.eu/51.0.html>

<http://www.cadtm.org>

<http://www.fao.org/climatechange>

<http://www.research4development.info/news.asp>

<http://unfccc.int/resource/docs/natc/egync1.pdf>

<http://unfccc.int/resource/docs/natc/tunnc1.pdf>

<http://unfccc.int/resource/docs/natc/maunc1.pdf>

<http://unfccc.int/resource/docs/natc/mornc1.pdf>

<http://www.cdmtunisia.tn/fr/conference/workshops.htm>

<http://www.environnement.nat.tn>

<http://www.ecoloner.com>

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/porta/medstat>

<http://www.tunisiaonlinenews.com>

http://www.africanmanager.com/site_eng/detail_article.php

<http://www.eubusiness.com>

<http://ukinalgeria.fco.gov.uk/en/about-us/working-with-algeria/climatechange>

<http://www.greenprophet.com>

<http://www.rieas.gr>

<http://www.arabenvironment.net>

http://climatetab.org/Middle_East_and_North_Africa

<http://www.climate.org/resources/climate-impacts/africa.html>

http://www.africa-eu-partnership.org/partnerships/how_work_en.htm

<http://www.ifad.org/operations/gef/index.htm>

<http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf>

<http://www.gtz.de/en/weltweit/maghreb-naher-osten/tunesien/29182.htm>

<http://www.gtz.de/en/praxis/681.htm>

<http://www.uneca.org/awich/african%20water%20vision%202025.pdf>

<http://www.icp-confluence-sadc.prg/documents/africa-water-vision-2025-equitable-and-sustainable-use-water-socio-economic-development>

http://en.wikipedia.org/wiki/World_Water_Council

http://en.wikipedia.org/wiki/Union_for_the_Mediterranean

<http://en.wikipedia.org/wiki/Morocco>

http://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_Relations_of_Morocco

http://en.wikipedia.org/wiki/Morocco_Egypt_Relations

http://en.wikipedia.org/wiki/Morocco_and_the_European_Union

<http://uk.oneworld.net/guides/Morocco/climate-change>

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Maghreb_Union

<http://en.wikipedia.org/wiki/Algeria>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Mauritania>

http://en.wikipedia.org/wiki/Foreing_Relations_of_Mauritania

<http://www.worldwatercouncil.org/index.php?id=92>

<http://unesco.unesco.org/images/0013/001344/134435e.pdf>

<http://www.gwp.org/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Global_Water_Partnership

<http://www.unwater.org/downloads/nepadwater.pdf>

<http://www.acdf.org/about/>

<http://www.nepadbusinessfoundation.org/nepad/index.jsp>

<http://www.nepad.org/climatechangeandsustainabledevelopment>

http://en.wikipedia.org/wiki/New_Partnership_for_Africa's_Development

<http://www.africa-union.org/root/au/AUC/SpecialPrograms/nepad/nepad.htm>

http://www.uneca.org/nepad/Partnership_Afr.htm

http://ioc3.unesco.org/accc/index.php?option=com_content&task=view&id=6&Itemid=12

http://weadapt.org/wiki/ENDA_Community_Adaptation_Pilot_Action_Programme

<http://www.atpsnet.org/about/index.php>

http://www.grandemurailleverte.org/gmven/donnes/Vegetal_species.pdf

<http://www.unisdr.org/africa/>

<http://www.unisdr.org/africa/af-hfa/docs/africa-regional-strategy.pdf>
<http://www.care.org/about/index.asp>
<http://euromedbarcelona.org>
<http://www.euromed10.org>
<http://www.oxfam.org/en/about>
http://en.wikipedia.org/wiki/African_Peer_Review_Mechanism
<http://aprm.krazyboyz.co.za/>
<http://www.au-ibar.org/>
http://www.who.int/trypanosomiasis_african/partners/auibar/en/index.html
<http://www.preventionweb.net/english/professional/publications/v.php?id=1658>
<http://www.afdb.org/en/topics-sectors/sectors/climate-change/>
http://en.wikipedia.org/wiki/African_Development_Bank
<http://www.arcsstee.org/>
http://en.wikipedia.org/wiki/Community_of_Sahel-Saharan_States
http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_North_Africa
http://en.wikipedia.org/wiki/African_Economic_Community
http://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_Development_Bank
http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_World
http://en.wikipedia.org/wiki/Concentrating_Solar_Power
http://www.euractive.com/en/print/enlargement/european_neighbourhood_policy
<http://www.europarl.europa.eu/parliament>
http://www.econews.gr/2006/09//09/environmental_strategy_to_protect_mediterranean
<http://www.genderdiversity.cgiar.org>
<http://www.unicef.org/infobycountry>
http://www.idrc.ca/en/ev-1-201-1-DO_TOPIC.html
http://www.env.go.jp/recycle/3r/en/s_officials/02_02/18.pdf
<http://www.al-bab.com/arab/docs/league.htm>
http://www.wikiadapt.org/filestore/Final_Rockefeller_Report4April08.pdf
http://www.tearfund.org/webdocs/Website/Campaigning/CCA_and_DRR_web.pdf
http://en.wikipedia.org/wiki/foreign_relations_of_Tunisia
<http://www.eea.gov.gr/ecc/ClimateMain.htm>
<http://www.scidev.net/en/news/climate-change-in-egypt-to-force-millions-to-migr.html>
http://en.wikipedia.org/wiki/African_Union

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Academyfor_Science_and_Technology_and_Marit

http://en.wikipedia.org/wiki/Gulf_Cooperation_Council

http://en.wikipedia.org/wiki/General_Union_of_Chunbers_of_Commerce_Industry

http://www.fatf_gafi.org/documentprint

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Air_Carriers_Organization

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Charter_on_Human_Rights

http://en.wikipedia.org/wiki/Organization_of_Arab_Petroleum_Exporting_Countries

http://en.wikipedia.org/wiki/unites_Arab_Command

http://en.wikipedia.org/wiki/International_Confederation_of_Arab_Trade_Unions

http://en.wikipedia.org/wiki/General_Arab_Insurance_Federation

http://en.wikipedia.org/wiki/Federation_of_Arab_Trade_Unions_and_Labor_Societies

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Parliament

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Organization_for_Industrialization

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Fund_for_Economic_and_Social_Development

http://en.wikipedia.org/wiki/Arabic_Industrial_development_and_mining_organization

http://en.wikipedia.org/wiki/Council_of_Arab_Economic_Unity

<http://european-convention.eu.ing>

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_League

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Inter_Parliamentary_Union

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_League_boycott_of_Israel

http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Monefary_Fund

<http://www.arabgi.com/ArabGout/ArabLeague.htm>

http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development

http://europa.eu/legislation_summaries/environment/soil_protection

<http://en.wikipedia.org/wiki/Egypt>

http://en.wikipedia.org/wiki/foreign_relations_of_Egypt

http://en.wikipedia.org/wiki/foreign_relations_of_Iraq

http://en.wikipedia.org/wiki/Egypt%E2%80%93Israel_relations

http://en.wikipedia.org/wiki/Egypt%E2%80%93Libya_relations

<http://en.wikipedia.org/wiki/Libya>

http://en.wikipedia.org/wiki/foreign_relations_of_Libya

<http://en.wikipedia.org/wiki/Algeria>

http://en.wikipedia.org/wiki/foreign_relations_of_Algeria

http://en.wikipedia.org/wiki/Algeria-Libya_relations

http://en.wikipedia.org/wiki/Algeria-Morocco_relations

http://en.wikipedia.org/wiki/Military_of_Algeria

http://en.wikipedia.org/wiki/Sub-Saharan_Africa

http://old.nfo.gr/greek/foreign_policy/amii/med.html

<http://www.planbleu.org/planBleu/missionUK.html>

<http://www.planbleu.org/actualite/uk/MediterraneanStrategySustainable>

<http://www.euromedi.ogr>

http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/index_el.htm

http://en.wikipedia.org/wiki/EU-Morocco_Fisheries_Partnership_Agreement

<http://www.jctr.org.zm/cspr/PRSP-update.htm>

<http://webapps01.un.org/nvp/frontend!policy.action?id=162>

<http://www.afdb.org/en/topics-sectors/>

http://www.parlcent.ca/africa/papers/GTZ%20Final%20Publication_EN.pdf

http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADB061.pdf

<http://www.nepad-caadp.net/about-caadp.php>

<http://www.nepad.org/climatechangeandsustainabledevelopment>

<http://www.preventionweb.net/english/professional/contacts/profile.php?id=4738>

[http://www.thalesgroup.com/Case_Studies/African_Monitoring_of_the_Environment_for_Sustainable_Development_\(AMESD\)/](http://www.thalesgroup.com/Case_Studies/African_Monitoring_of_the_Environment_for_Sustainable_Development_(AMESD)/)

http://www.unhabitat.org/downloads/docs/7929_7536_Enabling%20infrastructure%20and%20urban%20development%20projects%20in%20ACP%20countries.ppt

[http://aros.trustafrica.org/index.php/African_Ministers_Council_on_Water_\(AMCOW\)](http://aros.trustafrica.org/index.php/African_Ministers_Council_on_Water_(AMCOW))

http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/COMM_PDF_COM_2007_0440_F_EN_AFRICAN_AGRICULTURE.pdf

<http://www.fao.org/docs/eims/upload/270168/REGIONAL%20REVIEW%20OF%20AFRICA.pdf>

<http://www.fara-africa.org/>

<http://www2.geog.ucl.ac.uk>

<http://www.econis.eu>

<http://www.concilium.Europa.eu/newsrooms>

<http://www.concilium.Europa.eu/solana>

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

--	--	--

002000113504